

Kārlis
Krūklītis

TĒVU
ZEMEI
GRŪTI
LAIKI

Kārlis Krūklītis

TĒVU ZEMEI GRŪTI LAIKI

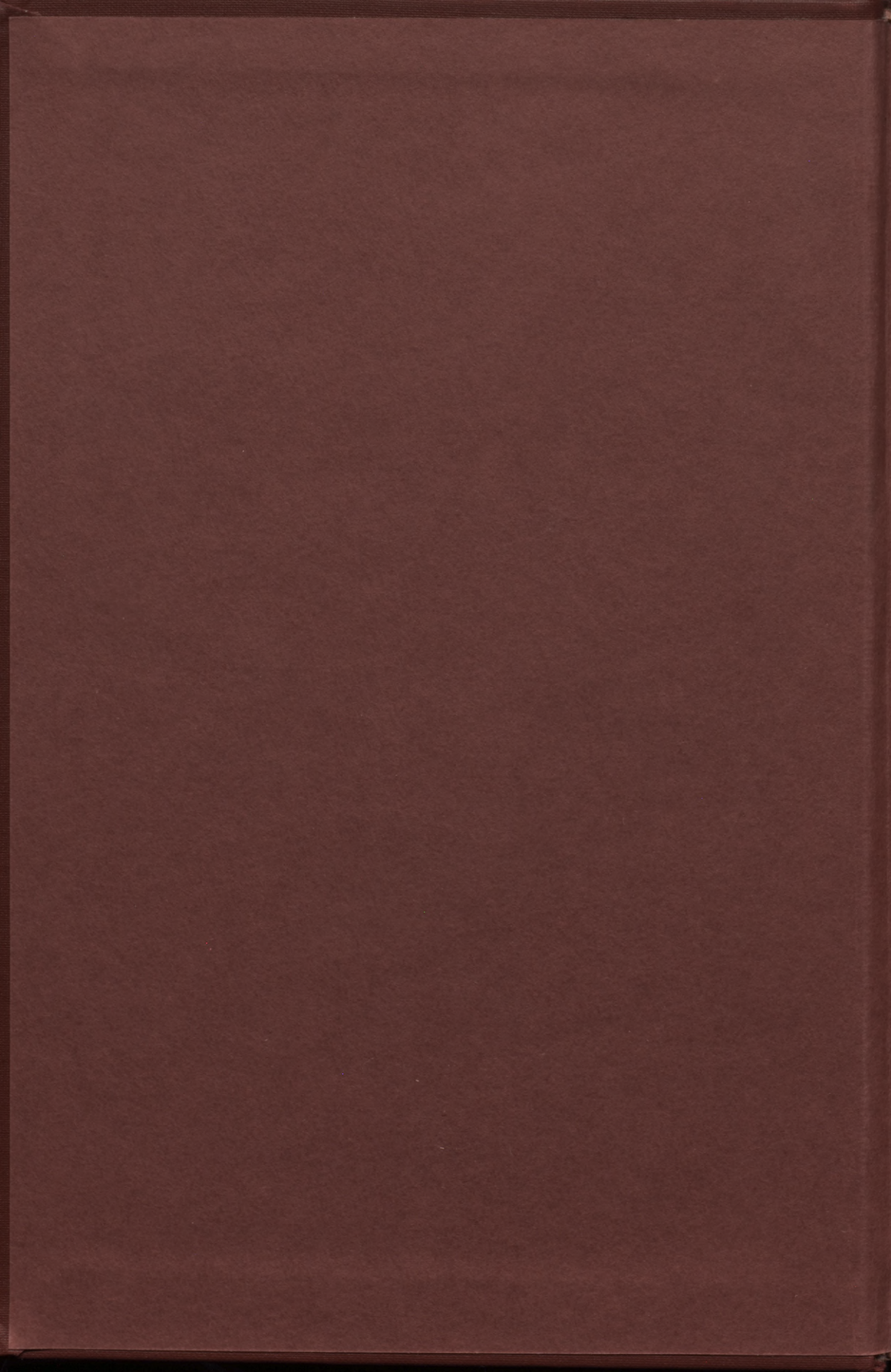
Savā otrā pārdomu un atziņu krājumā *Tēvu zemei grūti laiki* inženieris un preses darbinieks Kārlis Krūklītis atceras un vērtē Pirmajam pasaules kaņam sekojošo neatkarīgās Latvijas tapšanas nemiera posmu un Otrā kaņa ievadītāju laika cēlienu, kā arī lielāko tiesu krievu un daļēji arī vācu okupācijas gadus, īpaši personas, parādības un notikumus, kas tolaik samērā kārtēji parādījušies viņa un citu laikmeta liecinieku redzes lokā. Šajos laikos viņš strādājis latviešu preses izdevumos, sākot (neatkarības posma beigu cēlienā) Radiofōna ziņu, turpinot laikrakstu *Rīts*, *Latvijas Sargs* un *Jaunākās Ziņas* un beidzot arī okupācijas gados publicēto izdevumu redakcijās. Tur darbojoties, vērojis autokratiskās zemes valdības tapšanu un panākumus saimniecības un kultūras novados, bet nepietiekamus pūliņus un tālredzības trūkumu tēvzemes aizsardzības jautājumos.

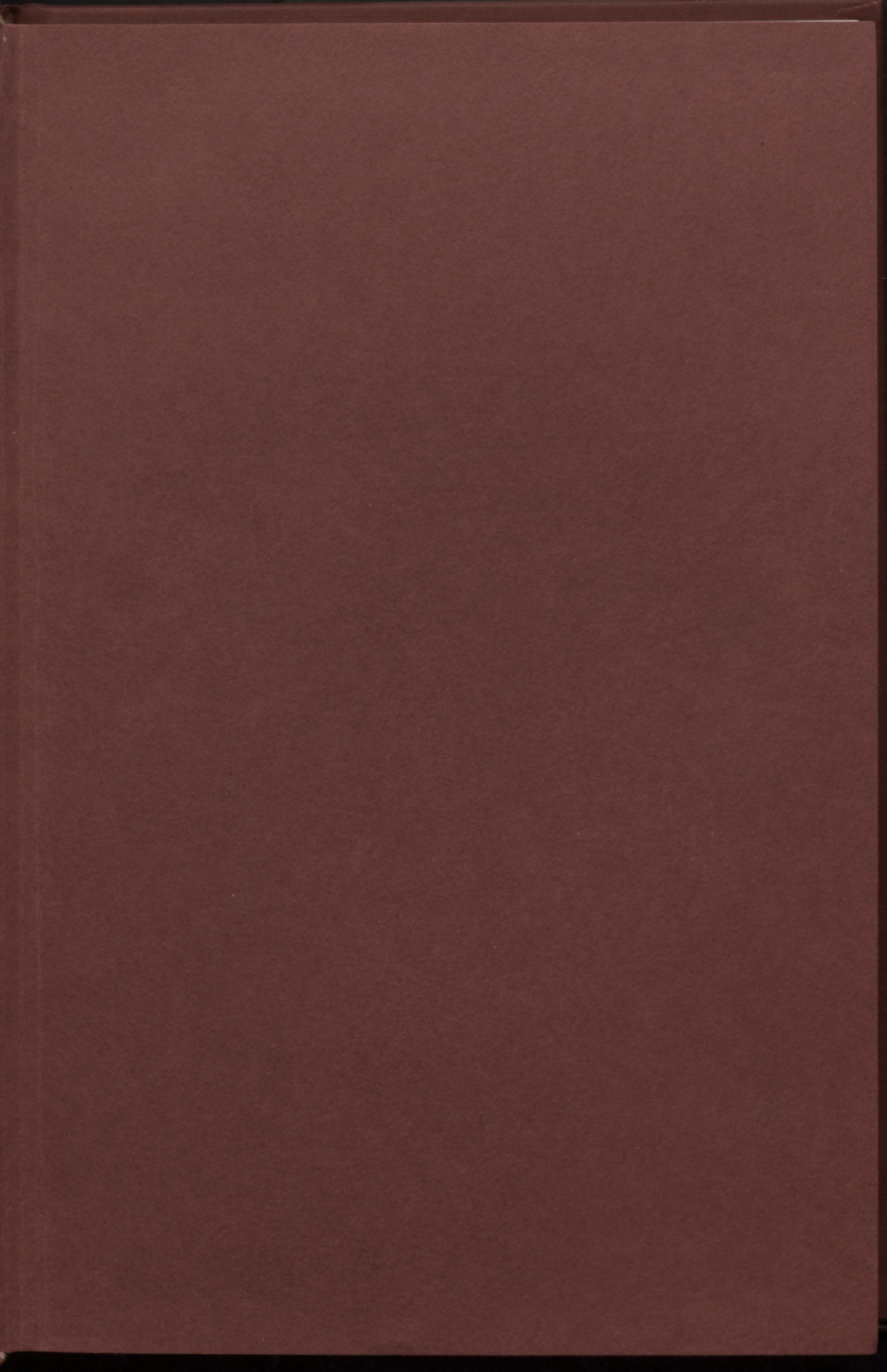
Allaž meklēts un pasvītrots vienreizīgais skarto personu raksturos un rīcībā, saucot īstajos vārdos ir indivīdus ir grupas. Allaž esot pastāvīgai saskarei ar Radiofonu, tā darbiniekiem, citiem garīgās un fiziskās kultūras novadiem un tanīs iesaistītajiem ļaudīm, autors vērojis visa tā īpatnējos vaibstus kā pašu, tā okupantu valdīšanas dienās, mēnešos un gados.

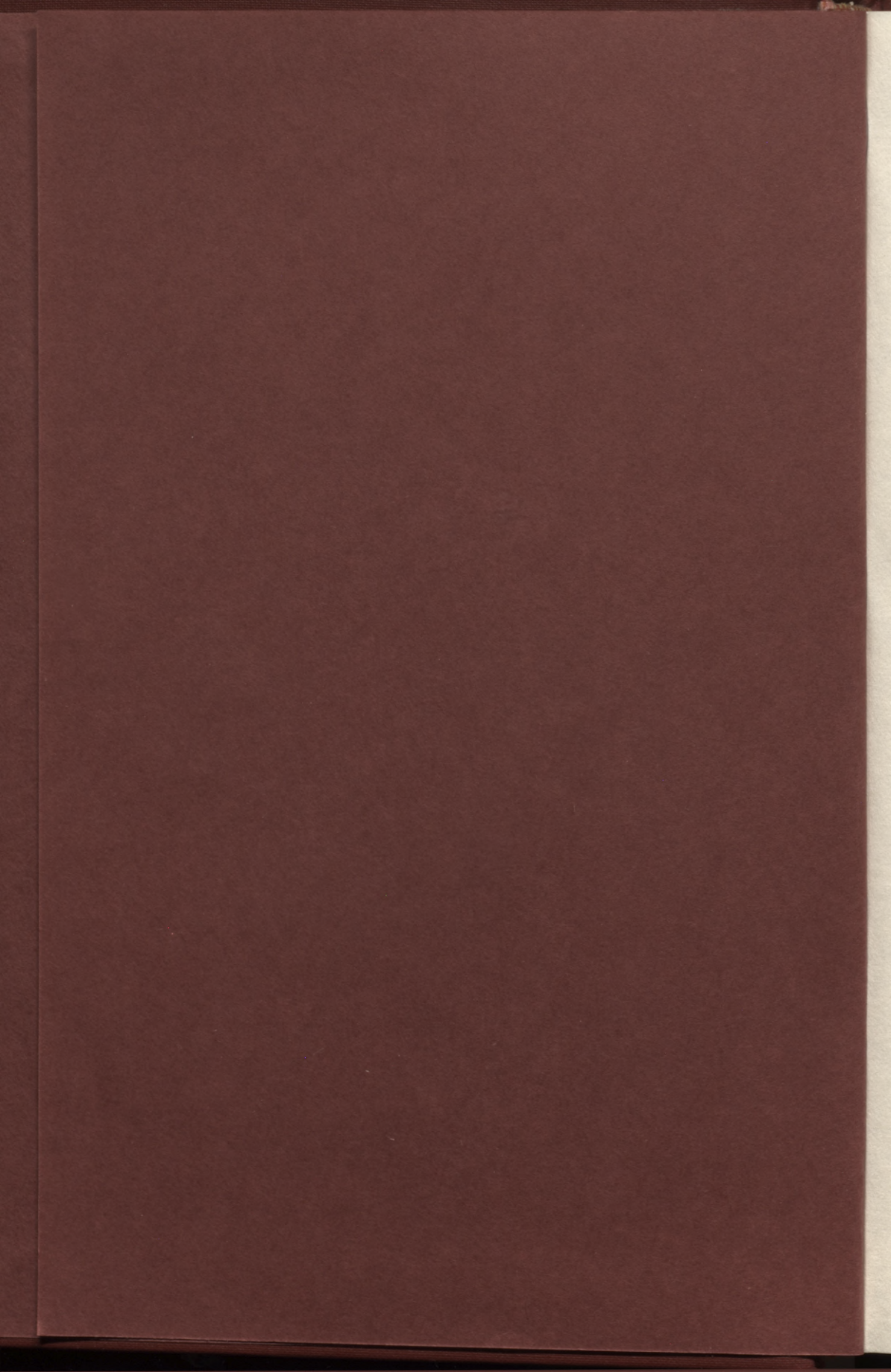
(Turpinājums uz pēdējā atloka)

Kalle Kurikka

TĒVU
ZEMEI
GRŪTI
LAIKI

KARLIS KRISTO PIVS

43

BL

98-5

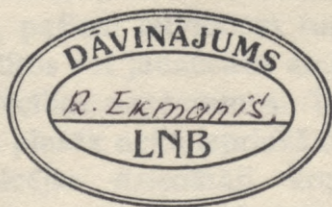
25

dab. L
9

KĀRLIS KRŪKLĪTIS

TĒVU
ZEMEI
GRŪTI
LAIKI

ATCERES UN PĀRDOMAS

1 9 8 9

GAUJAS APGĀDS

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTEKA

~~99~~ 17.307

0304050198

Apvāku zīmējis OJĀRS JĒGENS

COPYRIGHT 1989
BY KĀRLIS KRŪKLĪTIS

All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any form without permission in writing from the publisher, except by a reviewer who may quote brief passages in a review.

Printed in the United States of America.

TĀ VISS IESĀKĀS

Latvijas valsts patstāvības un tam sekojošo norieta posmu var iedalīt trīs atšķirīgos cēlienos: 1.) sākuma un celšanas, 2.) pārvērtēšanas un brieduma un 3.) norieta un beigu gados.

Pirmais cēliens ietver tikko pārdzīvotā I pasaules kara atstāto postījumu novākšanu un jaunas dzīves celšanas uzsākšanu. Tas sākas ar kārtības nodibināšanu valsts teritorijā un iedzīvotāju drošības nosargāšanas dienesta radīšanu un izveidošanu. Šai cēlienā viszīmīgākais notikums kļūst plašā vēriena agrārreforma. Tanī ietelpj vācu muižniekiem atsavinātās un citas lauksaimniecībai noderīgas zemes sadalīšana atsevišķās saimniecībās un pēdējo piešķiršana atbrīvošanas cīņu dalībniekiem; tai uz karstām pēdām seko jaunsaimniecību ēku celšana un tīrumu un pļavu izveidošana un kultivēšana. Tāpat šai pirmajā cēlienā sākas rosīga saimnieciskas dzīves atsākšana un izveidošana pilsētās un bieži apdzīvotās vietās, pašiem latviešiem turpinot darbu no sveštautiešiem iegūtos vai jaunceltos amatniecības, tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumos. Tai pašā laikā kā pilsētās, tā laukos plašāk nekā iepriekš durvis veļ skolas, mēģinājumos pulcējas dziedātāji koŗos, organizējas teātru, tautas deju un citu pašdarbības ansambļu entuziasti. Tādējādi katrs savā veidā sniedz savu pienesumu ir sava pagasta vai pilsētas, ir visas valsts kultūras

novadam, kuŗā top un veidojas mūsu brīvību ieguvušās tautas mākslas un gara pasaule. Šai pirmajā cēlienā daudz intereses, darba un pašai dziedzības tiek ieguldīts pūliņos izveidot sabiedrisko dzīvi. Nodibinās un rosīgu darbu uzsāk aroda, profesiju un cita veida organizācijas. Jo īpaši, pilnā saskaņā ar tautas ievēlētu pārstāvju izstrādātu un tās apstiprinātu satversmi, sāk darboties un darba pieredzē izkristalizējas atsevišķu pašvaldību un visas valsts pārvaldes sistēma, kuŗas īstenošanu uz saviem pleciem iznes no jauna radītās politiskās partijas. Viss tas sagādā mūsu tautai izdevību celt kopēju dzīvi ar demokratiskiem principiem, kuŗu noderīgums citās valstīs jau pārbaudīts. Tādējādi latviešu tauta tur stingri savās rokās suverēno varu, kas ir drošākais iespējamais garants neatkarīgas valsts tālākai un ilgstošai pastāvēšanai.

Otrā cēlienā baudām un vērtējam pirmā darbu augļus: paturam sekmīgos un noderīgos, kritiski apsvešam nepietiekami izdevušos. Pēdējais īpaši attiecas uz politiski sabiedriskā darba novadu. Nesekmējoties pirmajiem un ne pārlietu nopietniem mēģinājumiem novērst sabiedriski politiskās sadzīves trūkumus, kas bija atklājušies, iedzīvinot pirmo cēlienu, saujiņa populāru, bet gaužām īsredzīgu politiķu puslīdz sekmīgi eksperimentē ar līdz galam neizdomātām un no svešiniekiem patapinātām nedemokratiskām (autoritārām un diktatoriskām) idejām. Tās kārdina ar drīzām sekmēm, kaut arī nekad ilgstošām, kā atkārtoti liecinājusi vēsture. To ietekmē alojāties, sekodami nereālām un mātīgām vīzijām, gandrīz vai ticot, ka dedzīgs patriotisms viens pats — arī bez stipriem pašu vai vairāku līdzīgi apdraudētu valstu apvienotiem militāriem spēkiem — spēš nosargāt mūsu zemes robežas un valsts patstāvību.

Šai grāmatā ir runa ne vien par šo otro (iesaldētas demokrātijas), bet arī par trešo, tātad pašu pēdējo cēlienu — neatkarības norietu. Padomju Savienības vadībai paziņojot nodomu ierīkot militāras bāzes Latvijas teritorijā

un tanīs nometinot sarkanarmijas vienības, 1939. gada oktobra pirmajās dienās sākas vieni no vistrāgiskākajiem pieciem gadiem brīvību un patstāvību mīlošās latviešu tautas dzīvē.

Toreizējam vienpersoniskam un autoritātīvam valsts vadītājam un viņa izraudzītai valdībai pieņemot Kremļa prasību, Latvija nokļūst sarkanarmijas ielenkumā: austrumos — tās pašu māju cietzemes un gaisa spēki, rietumos — ierīkotās militārās bāzes. Kas gan varēja būt vēl ļaunāk.

Pēc diezgan ilgas paša vadoņa orķestrētas nesekmīgas ārpolitikas un viena krievu un trim vācu okupācijas gadiem, Vācijas fronteī sabrūkot, mūsu zemē no jauna atgriežas padomju armijas zemes, jūras un gaisa spēki. Līdz ar to prāva daļa neatkarību zaudējušās Latvijas iedzīvotāju sakāpj laivās un kuģos ceļam uz svešām zemēm. Tā 1944. gada vēlīnos rudens mēnešos brīvību alkstošā latviešu tauta pieredz šo piecu nelaimes un posta gadu kulmināciju.

Četrdesmit četru gadu gaŗajā laika posmā, kas sekojis šīm visai liktenīgajām piecām gadskārtām, uzrakstīts prāvs skaits grāmatu un atsevišķu apcerējumu, daudz pateikts par toreizējo dienu notikumiem, īpaši par to secību un to aktīvo dalībnieku pašu atstāstīto un izskaidroto lomū. Taču daudz arī vēl nav pateikts. Samērā daudz ir atklāts un pastāstīts par mūsu valsts pirmajiem 16 gadiem, kad tās vadības groži atradās pašas tautas likumīgi izraudzītu pārstāvju rokās. Toties necīgi maz ir pateikts, kā īsteni rīkojās tie valsts dzīves vadītāji, kuŗus bija izraudzījusi viena persona, kas politiskās dzīves virspusē uzvirzījās un nostiprinājās apvērsuma ceļā un atzina vienīgi autokratiskas valdīšanas metodes. Maz ir teikts par šādas varas īsteniem nodomiem, plāniem un rīcību: ne vien par gudrību un tās trūkumu, bet arī par apjukumu un pretrunām īsajā un liktenīgi kritiskajā neatkarības zaudēšanas posmā. Tāpat līdz šai dienai daudz nav

atklāts par parādībām un notikumiem sasteidzinātajā — tikai gadu ilgajā — sovjetizēšanas cēlienā un sākotnēji visai cerīgajā, bet vēlāk izmisīgi bezcerīgajā vācu okupācijas varas valdīšanas periodā.

Maz ir teikts par vienkāršajiem darba rūkiem, tautas sāli, kam nepietrūka izdomas, apņēmības, drosmīgu soļu, kas netaupīja ne sviedru, ne asiņu, kas pašas nāves nebaidījās, ja vien varēja palīdzēt savai latviešu tautai atvairīt iznīcības draudus. Nebaidījās un centās gādāt, lai nevis nāvīgi ievainota, bet gan vesela tā saglabātos brīdīm, kad reiz atkal skanēs jauna rīta zvani.

Maz atklāta vārda teikts par noskaņām, kas gandrīz nepārtraukti nodarbināja vienkāršo tautas cilvēku, ejot cauri šiem pieciem neapklusināmu bažu un grūti saskatāmu cerību piesātinātajiem laika griežiem. Par visu to tad, kad tas notika, pilnu jeb īstu patiesību teikt nedrīkstēja. To skaits, kas, balstoties uz pašu dzirdētā un redzētā vai no ticamiem lieciniekiem uzzinātā, varētu visu pateikt rakstītā vārdā, tagad ir sarucis līdz minimam. Ja tanīs gados vēroto un pārdzīvoto klusi ieguldītu pagātnē, tad stāstos un tēlojumos par latviešu tautas un citu legālu un lojālu Latvijas iedzīvotāju dzīvi pilnas un vēlāk daļēji ierobežotas brīvības gados, būtu ieviesies neskaidrības vai apjukuma robs. Mēģināšu vismaz daļu tā aizpildīt ar faktiem, kas paslīdējuši gaŗām tagadnes sabiedrības skatiem, īpaši pastāstot paša redzēto un dzirdēto, ja nepieciešams, to papildinot ar liecībām no ticamiem avotiem.

Neatkarības beigu cēlienā, vācot, vērtējot un šķirojot ziņas par notikumiem mūsu galvaspilsētā un ārpus tās, Rīgas lielāko laikrakstu (*Jaunāko Ziņu, Rīta, Tēvijas Sarga*) un Radiofōna ziņu dienesta (informācijas daļas) redakciju vajadzībām, varēju daudz pilnīgāk nekā caurmēra pilsonis uzzināt, kādas problēmas nodarbina citu valstu valdības, kādas — mūsu pašu. Vēl vairāk, varētu teikt — regulāri uzzināju, vismaz daļēji, kā uz starptautiskiem sarežģījumiem un pašu māju problēmām

reaģēja ne vien citi "spalvas brāļi", bet arī laba tiesa vadītāju valsts darbinieku un jo sevišķi dažādas iedzīvotāju aprindas. Tā radās izdevība sadzirdēt gan to balsis, kas akli cildināja itin visus valdītājas varas soļus — vienalga, gudrus vai nesekmīgus — gan arī citas, kas — palaikam gan tikai pusčukstus — kritiski vērtēja varasvīru paviršību un jo īpaši īsredzību, kaut arī ne vienmēr vietā un ne vienmēr ar taupības mēru.

Nodibinoties Maskavas ieceltajai, manipulētajai un visnotaļ pārraudzītajai Kirchenšteina un Viļa Lāča valdībai, turpināju strādāt laikraksta *Padomju Latvija* (tā pārdēvēja agrākās *Jaunākās Ziņas*) un vēlāk pašas *Ciņas* (tai pievienoja ne visai ilgi pastāvējušo *Padomju Latviju*) redakcijā. To darot, radās izdevība visai tuvu vērot Višinska un citu Maskavas dižvīru ierašanos un rīcību, kā arī tā sauktās jaunās saeimas vēlēšanas, visu sovjetizēšanas procesu un daudz citu cilvēka veselam saprātam neizskaidrojamu parādību un pretdemokratisku notikumu.

Otrā pasaules kara laikā, sākot ar pašu pirmo latviešu kārtības sargu vienību nodibināšanu un iekļaušanu vācu bruņotajos spēkos, strādāju latviešu frontes kaņavīru laikraksta *Daugavas Vanagi* redakcijā. Vēlāk, nodibinoties latviešu leģionam, uzvilku kaņavīra tērpu un kļuva par seržantu ģenerālinspektora ģen. Bangerska stābā, kam tobrīd pakļāva arī *Daugavas Vanagu* apgādu un redakciju.

* * *

Jau pats sākums nebija viegls. Grūts. Nācās radīt un veidot gluži jaunu un pilnam patstāvīgu zemes pārvaldi uz drupām, ko bija atstājis tikko pabeigtais I pasaules karš. Tā atrisinājumā un sekmīgas atbrīvošanas cīņā pilnīgu brīvību ieguvusī latviešu tauta uzsāka celt pati savu valsti, kuņā tā vienmēr — kopš septiņiem gadu simteņiem — bija vēlējusies būt vienīgā izlēmēja un augstākā pavēlniece. Tā nebažījās ne par darba nastas smagumu, kas, acīm redzot, bija nenovēršama nākotnes tiesa, ne par

iespējamām nepilnībām pašas veidotajā valsts dzīves iekārtā, kādas varēja ieviesties pieredzes trūkuma dēļ. Ticēja, ka radušās nepilnības — tām atklājoties — pati tauta varēs novērst demokrātiski likumīgā ceļā.

Latviešu tauta un citi jaunās valsts iedzīvotāji bija gatavi allaž būt nomodā par zemes neatkarību un pilsoņu drošību, apzinīgi sekojot pašu izraudzītu vadītāju izstrādātajiem likumiem un ieteikumiem. Nebaidījās upuŗu, ko varētu sagādāt tautas brīvības un valsts neatkarības saglabāšana, ja bojā ejas briesmas draudētu.

Tēvzemes mīlestības apgarota, visvecākā, vidējā un jaunā paaudze, par spīti nule aizvadītā kara atstātajam postam, kas glūnēja no visiem stūŗiem un grūtumu nastu ne par grasi nemazināja, visu sevi ieguldīja jauncelšanas darbā. Līdz ar saules lēktu darbu sākot un pēc tās norieta vēl labu laika sprīdi turpinot, līda līdumu celmājā vai uzsāka dzīt vagu jau agrāk izveidotajā tīrumā. Ne citādi pilsētās. Tur cēla namus, bruŗēja ielas, strādāja iestādēs un fabrikās, prātīgi uzņēmas darbus un bija gatavi pieciest grūtumus, kas plecos ieriesa sāpes, kas lika sviedriem līt pār muguru.— Tie bija grūti laiki. Taču mērķis — brīva tauta un patstāvīga valsts šķitās esam visa tā vērta. Zināja arī, ka bez sīksta un neatlaidīga darba nekur tālu netiksim: pats par sevi nekas labs no debesīm rokās nekritīs.

Vai tiekot uz mazliet zaļāka zara, ko bija nodrošinājuŗi sākotnējā jauncelšanas darbu un pūliņu augļi, drīkstējām atgulties uz lauriem, lai grūtumiem — vismaz uz laiku — pieliktu punktu? Daudz bija panākts otrajā cēlienā ieejot, bet vairāk darāmā stāvēja priekŗā. Nebija sākuŗies ne vieglāki, ne viegli laiki. Grūtie turpinājās. Kaut tie vairs tikpat neatlaidīgi kā iepriekŗējie neprasiŗa fiziskus pūliņus, tomēr vispārējā situācija Eiropā, kuŗas neatšķiŗama daļa mēs vienmēr esam bijuŗi, mūs bija nostādījusi citu grūtumu priekŗā. Draudēja briesmas mūsu valsts tālākam pastāvēŗšanai. Mākslīgi uzkurinātā patriotisma un īsa laika saimniecisku sekmju sa-

jūsmināti, sākām gandrīz vai ticēt, autokratiskā režīma saukļiem un nepārbaudītām vīzijām, ka Latvija mūžam pastāvēs, ja vien cienīsim vēstures tecējumā saglabātos varoņus, kuŗi izšķirīgajā stundā nosargāja mūsu zemes robežas un tautas brīvību, un uzticēsimies vadonim, kas zina un spēj visu. Cik maldīgi tas bija! To īpaši izprata tie, kas pētīja un vērtēja notikumus starptautiskajā arēnā. Tie labi saprata, ka, neizvairoties objektīvi skatīties uz to, ar ko draudēja rītdiena, arī pārdzīvojamais laiks nebija viegls. Vēl grūtāks nekā iepriekšējais. Grūts tas bija, jo biezāks maizes riecieni un treknāks aizdars uz tā nemanāja grūtuma sakņu dziļumu: Latvijai draudēja bojā eja. Arī no tagadnes perspektīvas raugoties, grūts, bezgala grūts bija tas laiks, ko kulta režīma dienu devīgi atalgotie propagandas ideologi vēlāk sāka dēvēt par labajiem gadiem. Grūti tie bija: ticēdami gaisīgām un nepatiesām idejām, izturējāmies it kā bezbēdīgi prieki būtu mūsu vienīgās rūpes. Dzīvojām it kā politiskā tumsā līdz tai dienai, kad mūs visus naīvos un mazliet tālredzīgākos pārsteidza visgrūtākie laiki: Latvijas bojā eja. Šķiet, to paturot vērā, ir pilnam attaisnots grāmatas nosaukums, attēlojot virs-un zemūdens klintis, kas apdraudēja mūsu dievzemīti laika posmā pēc I pasaules kaŗa beigām un pirms II sākuma.

* * *

No jauna pieskaroties mūsu tēvzemes neatkarības gadiem, īpaši pašiem pēdējiem, kad valsts dzīve bija sākusi tuvoties bojā ejas sliexnim, interesentu prātus nodarbina pāris vai vairāk laikmetisku jautājumu. Vai tad viss vēl nebūtu pateikts? Cik gudri ir atgādināt atsevišķu politiķu un valstsvīru agrāko rīcību, sevišķi to, kuŗu šīs zemes gaitas jau ir beigušās? Vai — vērojot demokratiskas iekārtas trūkumus — atkal būtu pienācis laiks no jauna cildināt tikai diktātūras priekšrocības? Jebšu gana gadu ir ietecējis vēsturē, lai vērtētu vienpersoniskās varas abas puses — ne tikai gaišo, bet arī ne diezgan gaišo — pustumšo.

Jauni atklājumi un atbilžu trūkums uz citādi neapklusināmiem jautājumiem atļauj secināt, ka viss vēl nav pateikts. Bez tam, zaudējums (tautas brīvības un valsts bojā eja) bija un turpina būt tik liels un sāpīgs, lai par to jebkad beigtu runāt un sāktu klusēt. Ir laiks mācīties no agrākām kļūdām. Šobrīd daudzkārt lielāks nekā jebkad nebrīvu tautu un to atsevišķu locekļu procents, un de- dzīgāk nekā jebkad iepriekš, prasa pašnoteikšanās tiesības — katrai pašai demokrātiski lemt par savu tagadnes dzīvi un par saviem nākotnes likteņiem. Ir svarīgi iegaumēt pagātnes mācības tieši tad, kad krievu uzkundzībai par citām tautām, to pulkā arī mūsējai, sākot sabrukt, ir pavīdējis jauns atbrīvošanas cerību stariņš.

Mūsu neatkarīgai valstij lēni ieslīdot nebūtībā, suverēna vara atradās Kārļa Ulmaņa, nevis latviešu tautas un pārējo valsts iedzīvotāju rokās. Viņš un vienīgi viņš, absolūti un nekontrolēti meta kauliņus par Latvijas valsts un latviešu tautas nākotni. Tādēļ viņš ir atbildīgs par iznākumu. Ievērojot to, ka visus sešus gadus pēc 15. maija puča viņš aizliedza vārda un preses brīvību, šos laikus pārdzīvojušie tagad drīkst celt patiesības gaismā šī vispopulārākā latviešu politiķa un valstsvīra īsteno lomu un tās sekas valsts likteņos, neatkarīgi no tam, kur tagad visa tā autors. 15. maija režīms, kuŗa mērķis, acīm redzot, bija īslaicīgi "labi gadi", pats par sevi bija sekmīgs. Tika daudz ierosināts un daudz sekmīgi paveikts. Uzlaboja valsts saimniecības lietderību; aktīvizēja kultūras politiku (Tēvzemes balva, Vēstures institūts, Studiju fonds un Draudzīgais aicinājums). Paša Ulmaņa zināšanas, drosme, veiklība un neizsmeļamas darba spējas bija šo sekmju pamatā. Taču, tiecoties pēc drīzām sekmēm, neattaisnojamā novārtā tika atstāts pats galvenais: gudra rīcība un pūles, kuŗu rezultātā esošā, sekojošā un visas tālākās latviešu paaudzes varētu mitināties uz savas zemes, vienalga kādi vēji pūstu, kādas briesmas nāktu, kaut arī uz laiku — ja liktenis lemtu — zaudējot pilnu patstāvību.

Pēckaŗa posta mutuļos

Tāpat, kā pēc pārdzīvota pērkona negaisa vai citas dabas spēku untumainas izdarības, ikkuŗas atsevišķas lauku sētas vai to puduŗa saimes ļaudis naski sāk novākt postījumus un citādi atjaunot normālos apstākļus, arī pēc pāri gājušām un beidzot apklusušām bruņoto spēku militārām sadursmēm atsevišķu novadu un visas zemes apzinīgie iedzīvotāji čakli novāc kaŗa pamestās drupas, to vietā ceļ jaunas ēkas un ceļus un dara daudz citu jaunbūves darbu, kuŗu visu mērķis ir pilna miera laika dzīve.

Ikviens apzinīgs saimes loceklis un valsts iedzīvotājs, cik nu tā maņā un spēkos, liek lietā savu prātu un rokas: kur un kā vien spējot, palīdz novākt negaisa atstātos postījumus; cik steigšus vien varot, veicina sagrozītās dzīves atgriešanos normālās sliedēs. — Mežmalā novāc kokiem atlauztos zarus vai pašus ar visām saknēm izgāztos kokus; tīrumā salasa un no jauna sakārto izvandīto rudzu vai kviešu status; sētsvidū uzmeklē un no jauna nostiprina ēku jumtiem atplēstos jumstiņus, kā arī iztaisno šķībi noliektos ķieģeļu dūmeņus un dara vēl daudz cita, lai jo drīzāk varētu atsākt kārtējos dienas darbus. Tūlīt arī sāk meklēt ceļus, lai nomainītu vai uzlabotu visu to, kas savu laiku pārdzīvojis vai var tikt aizstāts ar kaut ko daudz pārāku — izmaksas vai darbošanās ziņā izdevīgāku un efektīvāku.

Līdzīgi — atgādinot cilvēku izturēšanos pēc drastiskiem notikumiem dabā — rīkojas patstāvīgas tautas, to valstu reģioni un pat veseli kontinenti pēc tam, kad pāri gājis pašu cilvēku izdomas radīts negaiss — kaŗš, atstājot aiz sevis saspridzinātus tiltus un ceļus, ēku drupas un citus pašu roku celtus materiālistiskus pasākumus, līdz pašiem pamatiem sagandētu sabiedrisko dzīvi un apšaubāmas morālas normas, kā arī citādas fiziskas un garīgas nelaimes un postījumus.

Tā tas bija arī pēc I pasaules kaŗa pēdējo zalvju apklušanas, kad manis paša nepilnu desmit gadu jaunais un pēc zināšanām kārais prāts varēja sākt un vērtēt turpat visu, ko pamanīja vērīgā acs. Tas bija laikā, kad vēstures soļi pārkāpa zīmīgu sliekšni.

Šī lielā pasaules militārā konflikta iesākumā stiprās, bet tā norisē galīgi novājinātās vāciešu un krievu kaŗa mašīnerijas vairs nespēja viena otru izšķirīgi pieveikt, un tādējādi nebija arī viņu spēkos uzspiest savu varu apkārtējām tautām. Tādos apstākļos prāvs skaits Eiropas mazo tautu, saņemot Amerikas Savienoto Valstu morālu atbalstu, ieguva teritoriālu neatkarību un suverēnu varu. Šo likteņa aplaimoto vidū bija arī latviešu tauta. Steigā saformētiem pašu spēkiem varonīgi un — paldies Dievam — sekmīgi aizstāvēt nule iegūto brīvību un zemes robežas pret jauniem ārpuses draudiem, latviešu tauta varēja celt un veidot savu patstāvīgu valsti, kaut arī grausti un drupas, posts un nelaime rēgojās no visām pusēm, no daudziem stūriem. Taču sapnis par pastāvīgu un patstāvīgu dzīvi savā valstī pēc pašu izdotiem likumiem un griba to īstenot bija daudz stiprāka par šaubām, ko izraisīja necilā apkārtne. Radās papildus garīgi spēki, kuŗi ļāva ticēt labam iznākumam, atraisījās apslēpti fiziskās enerģijas krājumi, kas bija neaizstājami jauncelšanas darbos.

Visu šo spēku un vājumu patiesais svars, īstā loma un to pastāvīgā ietekme uz tālāko man pilnam atklājās tikai vēlāk — daudz vēlāk, bet ne jau nu toreiz — agrīnos

puišeļa gados. Tomēr puišeļa gados novērotajam bija lielāks nekā parasti svars, pastāvīgāka vērtība citādā ziņā. Vērojumi un pieredze, ko atmiņu pūrā iegulda bērna redze un dzirde, palaikam esot patiesāka, nekā tā, kas nākusi no pieaugušajiem. Gaišāk un ilgāk atmiņā saglabājas notikumi un to virzītāju īpatnības, kas tuvāk paša vērotāja ieskatiem. Kamēr pieaugušajiem palaikam tie gana izveidojušies un negrozīgi, tikmēr bērniem savu uzskatu vēl nav. Tādēļ pēdējo vērojumi ir objektīvāki — saglabājuši lietu un vietu abas zīmīgās puses: kā gaišās, tā ēnainās.

Arī manām bērna acīm un pārējiem maņu orgāniem tanīs gados slīdēja gaŗām visai raiba un kustīga pasaule: parasti cilvēki un viņu neparastās izdarības, neparasti notikumi un to izraisītās sekas.

Jau vairāk nekā divi apaļi gadi bija pagājuši, kopš Latvijas iedzīvotājus vairs neapdraudēja frontes ieroču lodes un ugunis, bet zemē īstas drošības vēl nebija. Trūkstot pietiekami izveidotam kārtības policijas tīklam, mūsu valsts — īpaši lauku sētu — iedzīvotājus jo nopietni un gandrīz nepārtraukti apdraudēja citas briesmas. Tās radīja gan atsevišķi bandīti, gan to grupas, kas bija apbruņojušās ar kaŗa beigu dienās nomaļus pamestām šautenēm un revolveriem. Dienas gaismu aizvadījuši upmalu pļavu vientuļajos siena šķūnīšos, tur labi izguļoties un pa šķirbām sienu baļķu starpā novērojot apkārtni, vai arī uzturējušies citās paslēptuvēs, iestājoties tumsai, šie bruņotie bandīti uzsāka savas nakts gaitas. Lūrot pa logu aizkaru spraugām vai citādi uzzinot, ka tobrīd mājās nav neviena spēcīga vīrieša, viņi — lietojot viltību vai spēku — iekļuva viensētu dzīvojamās ēkās. Sadzenot atsevišķā istabā pārbiedētās sievietes, bērnus un sirmgalvjus, viņi pievāca zelta un sudrablietas, ja tādas varēja atrast, gardākus pārtikas līdzekļus un citu, kas noderīgs pašiem vai pārdošanai citiem. Piekāva — ne reti visai smagi — tos, kas centās iebilst pret iebrucēju rīcību vai šķietami vilcinājās nodot

ļaudaru rokās piemiņlietas, kam augsta sentimentāla vērtība.

Patiesi, tanī laika posmā — pēckaņa mēnešos un pirmajos gados — naktis likās esam trīs-, četr- ja ne pieckārt gaŗakas, nekā to liecināja nekļūdīgais stundu skaitītājs, proti, vecais pulkstenis, kas karājās pie saimes istabas sienas. Gadiem ilgi tas bija cītīgi iezvanījis katra laika cēliena ne tikai pilnas stundas, bet arī pusstundas iesākumu, tādējādi itin akurāti atgādinot ir mājas saimniekam, ir saimei, kad jāuzsāk darba solis, kad jāseŗžas pie azaida galda un kad — dienas rūpēm aprimstot — jādodas pie miera, lai atgūtu spēkus nākamās dienas gaitām. Ja vien laikus tika atsvaidzināti tā enerģijas krājumi, uzvelkot samērā smagos atsvarus — vienam misiņa cilindrus, otram ķeta ciekurus — tad šāds sienas pulkstenis paziņoja laika posma maiņas tikpat nemaldīgi savās vecuma dienās, proti, pēckaņa naktīs, kā to bija darījis jaunībā — uzsākot savu dienestu pie tās pašas sienas priekškaņa gados. Katrs jau to gluŗi labi zināja, ka nakts tumsa nepadarīja gaŗakas ne pusstundas, ne stundas. Taču bailes no iespējama laupītāju iebrukuma padarīja nervoŗu un tramīgu ikvienu lauku sētas iemītnieku — mazu vai lielu, vecu vai jaunu. Baŗīgi gaidot, kad ieskanēsies negaidītā nācēja soļi sētas pagalmā vai lauztu krūmu brīkšķis aiz mājas aizmugures logiem, un pa lielākai daļai nekā nesagaidot, stundas it kā vilkāŗ ļoti, ļoti gausi; nakts melnumā daudzreiz gausāk nekā dienas gaismā. Jaunā paudze — puikas un meitenes manos gados un mazliet vecāki — bija vēl bailīgāka nekā pieauguŗie. Ar koku bērni nebija iedzenami neapgaismotā blakus istabā — kā apgalvoja vecāmāte — mātei vai tēvam prasot iznest no turienes adāmās dzijas kamoliņu, plānos papīra vākos iesietu kalendāru vai citu priekŗmetu, ko bija ievajadzējies. Dienas gaismā un citādi bez ierunām pakalpīgie bērni pustumsā, nolieca galvas, ierāva plecus un nekustējās no vietas, jo nebija gana drosmes ieiet tumŗā istabā. Kādam

no pieaugušajiem vajadzēja iet pa priekšu, nesot rokā petrolejas lampu vai aizdedzinātu sausu priežu skalu.

Par elektrību, kas tagad spoži apgaismo visu telpu, iedarbinot pie ieejas durvīm novietoto slēdzi, toreiz ir sapņot nesapņoja. Plašajā saimes istabā, tāpat kā šaurākajā saimnieka un saimnieces kamarī, telpu apgaismoja petrolejas lampas. Virs apaļīgi izveidotā stikla rezervuāra, kuŗā laiku pa laikam iepildīja petroleju, bija uzskrūvēts dakts tureklis. Dakts — kā dēvēja kokvilnas audekla strēmeli — nepārtraukti piegādāja degvielu, uzšūcot petroleju no rezervuāra. Stikla cilindrs, kas pienācīgā attālumā apjoza aizdedzināto dakts augšgalu, aizsargāja pēdējā liesmu pret nopūšanu un palīdzēja vienmērīgi izplatīt gaismu telpā. Dažkārt cilindru apjoza īpašs kupols, kas bija darināts — kā toreiz teica — no matēta stikla. Plūzdama cauri pēdējam, gaisma zaudēja savu spilgto spožumu, vairs nebija tik uzmācīga, kļuva maigāka — acij tīkamāka.

Vienīgā atšķirība saimes un saimnieku gala lampu starpā — dažās mājās, ne visās — bija tā, ka kalpotāju lietotajai kupola nemaz nebija un, ja bija, tad daudz vienkāršāks, proti, bez uzgleznotu krāsainu puķu izgreznojumiem, kā bija īpašnieku istabā novietotajai.

Bija novērots, ka šie pēckaŗa posma laupītāji izvairījās uzsākt atklātu cīņu. Nodomājuši ielauzties mājā, kuŗā mitinājās vīrieši spēka gadus, bandīti šad un tad izdomāja kādu triku, kuŗu iedarbinot šādi nevēlami uzraugi un pašu māju vīrieši, tika izvilināti ārpusē, lai dotos uz citurieni. Tā tas notika arī Kūduma — toreiz gan vēl Unguru — pagasta Kāju mājās, kur mūsu ģimene bija ieradusies, bēgot no vācu frontes, kas strauji tuvojās tā laika mana tēva un mātes darba vietai, Aizkraukles muižai.

Pirms došanās pie nakts miera, soļojot uz stalli pabaŗot zirgus, tēvs bija sadzirdējis neparastu troksni, kas šķita nākam no pagalma tās daļas, kuŗā atradās govju kūts

un tai piegulošās rijas. Nelabu aizdomu mudināts, tēvs bija nolīcis līdz paņemto vējlukturi dzīvojamās ēkas ieejas kāpņu priekšā, iesteidzies istabā, lai paķertu kādu sitamo vai šaujamo rīku. Tādējādi apbruņojies, viņš bija gatavojies noskaidrot neparastā trokšņa cēloni. Piemērotu rīku meklējot, bija aiztecējušas piecas vai sešas minūtes. Apbruņotam, atgriežoties mājas pagalmā, tēvs tūlīt atskārtis kas par lietu. Nojautis, kas ir īstie trokšņa cēlāji. Rijas salmu jumta zemākais stūris bijis uguns liesmu varā. Sausie salmi deguši sprakšķēdami, un liesmu mēles virzījās arvien tuvāk jumta čukuram. Mūsu tēva pūliņiem aizkavēt uguns tālāku izplatīšanos nesekmējoties, drīz vien viss rijas jumts bijis vienās liesmās, kuŗu kopīgais kūlis cēlies pret debesīm kā kāda milzīga lāpa. To pamanījuši arī tuvākie kaimiņi. Cik nu žigli iespējams sapošoties, dažam ir nepagūstot uzvilkt virsdrēbes, Čūplu, Gribžu, Ņeitu, Vaibēnu un citu apkārtējo māju gadus jaunākie vīrieši pusteciņus, pusskriešus steigušies uz nelaimes vietu, lai palīdzētu apdzēst ugunsgrēku vai vismaz apturētu tā pārsviešanos uz citām ēkām.

Acīm redzot, bandīti to tik bija gaidījuši, jo ugunsgrēks kaimiņu sētā iederējās viņu plānos. Viņi paši to bija iekurinājuši, tādējādi panākot, ka apkārtnes mājās paliek tikai sievietes, veci vecīši un mazi bērni. Nevarēja būt divu domu, ka tie visi bijuši par vājiem, lai pretotos iebrucējiem. Tā tas arī bija. Mūsu tēvabrālis Vaibēnu Alberts, kas par laupītāju trikiem bija dzirdējis jau agrāk, ceļā uz ugunsgrēka vietu nebija vis devies tieši, bet gan, apmetot nelielu līkumu gaŗām Svīku un Čūplu mājām. Pie pirmajām viss esot licies esam normāli, bet ne pie Čūpliem. Tur sētvidū grozījies kāds cilvēka augums. Albertu pamanot, pēdējais žigli pieskrējis pie mājas loga un manāmi nervōzi pieklauvējis pie stikla rūts. Ne pusminūtes vēlāk — kā lingas sviesti — divi neparastā 'naktssarga' sabiedrotie izmetušies pa durvīm. Visi trīs pārsteigtie nakts viesi, cik ātri vien spēdami, skrējuši tuvākā meža virzienā. Steigā

pagrābjot sētmalā pamestu zarainu kadiķa rungu, Alberts dzinies pakaļ iztramdītajiem naktsputniem. Lai varētu ātrāk skriet, neatlaidīgais bandītu vajātājs novilcis savus garos stulmu zābakus un turpinājis cilpot uz priekšu tikai zeķēs. Tas manāmi palīdzējis samazināt attālumu viņa un ķeramo starpā. Tomēr nav izdevies tikt pietiekami tuvu, lai iezveltu pa kātiem izbiedētajiem bēgļiem ar cieto koka rungu, pirms tie sasnieguši krūmu aizsegu. Sasniedzis mežmalu, Alberts griezies atpakaļ un devies uz ugunsgrēka vietu, jo nebijis drošs, ka mežā viņš viens pats spēs pieveikt trīs pretiniekus. Uz klaja lauka gan būtu mēģinājis mesties plecos ar panāktajiem meža brāļiem.

Jau nākamajā rītā noskaidrojās, ka iepriekšējā vakarā Čūpļos iebrukuši trīs laupītāji. Tas noticis drīz vien pēc tam, kad liesmu mēles parādījušās netālo Kāju māju rijas salmu jumta čukurā. Nolaupītās mantas ļaundariem sviežot mājas priekštelpā pagrābtajā zirgu auzu kulē, pie dzīvojamās istabas loga pēkšņi atskanējuši nervozi klauvējieni. Tos dzirdot, bandīti lielā steigā pa galvu pa kaklu traukušies uz ārdurvīm, atstājot laupījuma maišeli pie pārbiedēto mājinieku kājām.

Vēlāk pieaugušie mājinieki atcerējušies, ka šādi laupītāju triki — izraisot ugunsgrēku kaimiņos un tamlīdzīgi — esot novēroti jau agrāk un notikuši arī vēlāk citā pusē, citos pagastos.

Visvairāk pēckaŗa laupītāju briesmas apdraudēja tos lauku ļaudis, kuŗu sētas atradās mežu tuvumā. Slēpjoties krūmu un koku aizsegā, ļaundari novēroja tuvumā novietoto māju pagalmus, tādējādi uzzinot, kas sētā dzīvo — cik un kādi vīrieši spēka gados, cik kusli un nevarīgi vecīši, cik fiziski mazāk stipras sievietes, cik pretoties nespējīgi bērni. Taču pats galvenais — šie „nakts ciemiņi” varēja pasargāt savu ādu, ja iebrukumam izraudzītajā sētā viss negāja pēc iepriekš izstrādātā plāna, ja iztraucēja kaimiņi vai citi ļaudis, kas, apzinīgi steidzoties

palīgā vai gluži nejauši, pēkšņi parādījās sētsvidū. Pārsteigtie bandīti varēja samērā ērti izkļūt no lielas klizmas, steigā pametot nozieguma vietu un ieskrienot mežā, kur krūmi un koki, kā arī nakts tumsa sagādāja drošu aizsegu. Manā pusē šo dabisko aizsegu — purvaino meža krūmāju un plašo priežu silu — dēļ biežāk nekā citur šādus mežabrāļu “apciemojumus” pieredzēja Ķemerēs, Sveķu un Dūku-Ķelderu lauku saimniecību pudurī.

Pirmais (Ķemerēs), ar mežziņa māju ciemata centrā un ūdens dzirnavām un vairākām nelielām mājelēm uz amatnieku zemes gabaliem, atradās plašā priežu silā. Pēdējam vienā pusē piegūlās Lenču un Unguru, bet otrā Auciema un Raiskuma pagasti. Sveķu māju puduri, kas atradās Auciema un Cēsu lielceļa malā un caur ko vienmuļīgi tecēja neliela upīte, no trim pusēm diezgan cieši apjoza eglājs. Simtgadīgo egļu gaŗie un lejup noliekušies zaru vēdekļi izveidoja drošu un siltu paslēptuvi, kam līdzīgas citos mežos nācās grūti atrast. Ķelderu purva un Dūku purvāju ielokā izveidotā saimniecību rajonā laupītāju bandas iekārdināja vēl citas priekšrocības. Tie bija purva viltīgie celiņi, pa kuŗiem ejot zinīgs gājējs varēja dzīvs un vesels doties uz priekšu. Nezinātājs varēja viegli iekļūt lielā ķezā, speŗot soli vai divus sāņus no dūksnāja, kam nebija ne cieta, ne citādi saturīga pamata. Tolaik un vēlāk ne reizi vien nācās dzirdēt, ka viena vai otra dzērveņu ogu meklētāja un lasītāja vai cits purva pārgājējs nejauši esot noklīdis no droša celiņa un pēkšņi iestidzis līdz padusēm dūksnainos dubļos vai rāvainos ūdeņos. Ne viens vien nelaimīgais purva bridējs, kas šādā klizmā iekūlies, no purva neesot vairs nekad pārnācis: grimis arvien dziļāk un dziļāk, nesekmīgi mēģinot noturēties pie viena vai otra krūmiņa vai cietākas zāļu velēnas, līdz beidzot bezspēcīgi paļāvies nežēlīgajam liktenim. Nekādas īstas briesmas gan nedraudēja tiem, kas zināja kur un kā vijas purva celiņi.

Pēckaŗa laupītāji, kam piesardzība bija otra daba, zināja purva celiņus kā savus piecus pirkstus. Tāpēc

rodoties vajadzībai, prata droši virzīties pretim patvērumam, izvairoties no drošsirdīgo lauku puīšu un vīru apņēmīgajām rokām.

Baidoties, ka kāds no bandas locekļiem atriebības dēļ mēģinātu izrēķināties, piemeklēto novadu ļaudis toreiz diezgan atturīgi runāja par laupītājiem un viņu nedarbiem. Bez tam, viens vai otrs kaimiņu sētas iedzīvotājs varēja būt ne vien bandas līdzjutējs un paslepus atbalstītājs vai slēpējs, bet pat tās loceklis. Taču vēlākos gados, kad, valstī nodibinoties kārtībai un līdz ar to drošībai, atvērās pēckaņa notikumu aculiecinieku mutes, nāca gaismā daudz kas iepriekš nedzirdēts, ko klausoties — kā teica — mati cēlās stāvus.

Mežzinis Kalniņš, kam vienīgajam Ķemeres ciematā bijis šaujamašs rīks, tikai dienas gaismā (atrodoties tuvāko kaimiņu redzes lokā) — ne pēc vakara krēslas iestāšanās — esot bijis gatavs „atvērt arī savu muti”. Tikai tad viņš neesot vairījies stāstīt par to, ka nežēlīgie laupītāji esot likuši kvēlojošas uguns pagales pie turienes dzirnavnieka Bitmetes kailajām kāju pēdām. Tādējādi spīdzinot vecīgo dzirnavu īpašnieku, ļaundari centušies uzziņāt, kur glabājas kulīte ar zelta rubuļiem, ko pirmais esot sakrājis un novietojis tikai pašam zināmā paslēptuvē.

Auciema — vēlākā Raiskuma — pagasta Sveķupītei piegulošajā māju puduļa mežsarga dēls Maksis Proriņš, kuŗš ļoti cītīgi studēja un drīzāk un sekmīgāk par lielumtiesu savu laika biedru beidza Latvijas universitātes inženierzinātņu fakultāti, nekad nepalaida gaŗām izdevību pafilozofēt par laupītājiem un to aplaupītājiem. Uzturoties studiju dienās iepazīto draugu pulkā, Maksis laiku pa laikam atcerējās neaicināto „naktsputnu” apmeklējumus ir viņa paša vecāku, ir tuvāko kaimiņu mājokļos. Klausoties Makša pieredzētā atstāstījumos, atlika vienīgi secināt, ka daŗs labs vēlīnais “nakts viesis” ir bijis nobijies daudz vairāk nekā viņa izbiedētie mājas ļaudis. Proriņš apgalvoja: viņš pats ar savām acīm esot redzējis, ka

vienam gados jauniņam bandas loceklim bikses — patiešām — aiz bailēm esot trīcējušas.

Ķelderu purvāju piekājē atrodošās Dūku mājas saimnieka Radziņa dēls Jānis — vēlākais būvinženieris un ceļu iecirkņa priekšnieks — līdz mūža galam atcerējās un, rodoties izdevībai, atstāstīja saviem *Selonijas* “ceita” biedriem un citiem, cik dažreiz gudri un citreiz negudri izturējušies no purvāja iznākušie laupītāji.

Vienā gadījumā, nespējot uzzināt, kur saimnieks paslēpis cara armijā nopelnīto tīra zelta pulksteni, bandīti — it kā atmetot ar roku iecerētajam mērķim — devušies prom. Taču mazliet vēlāk — pēc nepilnas pusstundas — tie paši vīri atgriezušies mirklī, kad reti vērtīgā pulksteņa īpašnieks mēģinājis to noglabāt ēkas bēniņos. Protams, pēc tam — bez jebkādām ierunām — dārgā manta pārgājusi viņu rokās.

Otrā gadījumā nakts viesi bija kļuvuši sētas saimnieces viltības vai paši savas naīvitātes upuři. Žēli noskatoties, ka nelūgtie “ciemiņi” ir mirkli nevilcinās paņemt un aiznest tikko no krāsns izvilktā cepiena pašu pēdējo kviešu maizes kukulīti, saimniecei pēkšņi iešāvusies galvā gluži atjautīga, varbūt ķecerīga, doma. Atceroties, ka kaimiņu Ķeldera dēlam ir mājās medību bise, saimniece bija izdomājusi īpašu triku, kuņam izdodoties ļaundari iekļūtu visai netīkamās lamatās. Negaidītiem ienācējiem atstājot istabu, saimniece esot ierunājusies, ka miežu miltu karaša sevišķi labi garšojot ar svaigu sviestu un paniņām. Pēdējās, kas trūkstot šī vakara pilnā cienastā, viņa labprāt sagādāšot nākamajai reizei. Pašlaik īstu paniņu neesot pie rokas. Ja rodoties izdevība, lai atkal atnākot nākamās dienas vakarā, tad būšot abi — tikko no krējuma kulšanas ķērnēs nācis sviests un paniņas.

Kā “norunāts”, nākamās dienas nakts stundā mežabrāļi atgriezušies pēc sviesta un paniņām. Pirms atkārtotās tikšanās ar saimniecei un viņas ieteiktajiem gardumiem, vēlīnos atnācējus pārsteidza medību bises skrošu

šalts. Tā nāca no ratnīcas durvju spraugas, pa kuŗu sava ugunsrīka stobru cauri izbāzis kaimiņu saimniekdēls Artūrs. Ar lieliem zaķa lēcieniem cilpojot, pārbiedētie saimnieces “apsolīto” gardumu tīkotāji, traucās atpakaļ uz purva paslēptuvi. Tā viņi bija uzķērušies uz atjautīgās saimnieces gudri izmestā āķa. Cik dārgi esot maksājusi viņu naīvitāte, liecinājuši arī asins pilieni uz grantētā mājas celiņa, ko nākamās dienas rītā ievērojuši mājas ļaudis.

Blakus amatieriskiem laupītājiem, kas dažreiz sekmīgi, dažreiz mazāk sekmīgi sagādāja ne vienu vien negulētu — brīžiem nāves briesmu pilnu — nakti un pēdējā maizes un aizdara kumosa zaudējumu dažādos zemes novados, vietumis darbojās arī rūdīti profesionāļi, lauku ļaužu valodā runājot — zvērināti bandīti. Vidzemnieki tolaik nodrebinajās, dzirdot pieminam Adamaiša vārdu. Viņš jokus netaisot. Ir mirkli nevilcinādamies šaujot uz katru — jaunu vai vecu, lielu vai mazu, kas uzdrošinoties stāties viņa ceļā. Kādu laiku viņš bija ieklīdis Rozbeķu (vēlākajā Rozulas) pagastā, kas tieši piekļāvās mūsu novadam. Teica, ka, pirms došanās gultā aizvadīt nakti, Adamaitis allaž paliekot zem spilvena revolveri — katram gadījumam. Tāda piesardzība esot viņam vairākkārt palīdzējusi izsprukt no vajātāju slazdiem vai tiešiem uzbrukumiem. Neizdevās uzzināt, cik tur daudz taisnības, bet atkal un atkal ļaužu mēles melsa citu par šī noziedznieka gaitām. Izskatīgā auguma un nedzirdēti varonīgās drošsirdības dēļ viņu apbrīnojot un viņa uzmanību iekārojot dažāda laba lauku meiča, to starpā arī turīgu saimnieku atvases. Jau toreiz noskaidrojās, ka Adamaitis patiesi bija ilgāku laiku uzturējies kāda Rozulas saimnieka mājās, kur viņu slēpusi tās īpašnieka lutekle, vienīgā meita. Nācās grūti iedomāties, ka tas būtu noticis bez vecāku maņas vai ziņas. Gados vecākas sievietes mēloja, ka ne viena vien jauna meiča līpot pie Adamaiša kā muļķīgi kukaiņi pie mušpapīra.

Bez tam mūsu pusē atkal un atkal nācās klausīties valodas par darbiem, šķiet pareizāk sakot, nakts darbiem, ko pastrādājuši Telmēnu dēli. Kādu laika posmu viņi apdraudēja lauku māju saimniekus, kuŗi ceļoja uz Rīgu pārdot savas sētas ražojumus. Tolaik Telmēnu dēli savus upurus visbiežāk pārsteidza uz šosejas, kas no Vidzemes veda uz galvaspilsētu. Uzglūnot zirdziniekiem, kas ar ratos sakrautajiem gaļas gabaliem devās uz Rīgu, vai tiem, kuŗi ar tur piebāztiem naudas makiem bija atceļā uz mājām, Telmēnu dēli (meklējot ienesīgākus “darbības laukus” ārpus ierastā rajona) laiku pa laikam šādus savus upurus pārsteidza un aplaupīja Kangaru kalnos. Pirmo piedzīvojumu izskoloti, ceļinieki, kam vajadzēja doties cauri neslavas apsēstajiem Kangaru kalniem, vēlāk izdomāja, kā izvairīties no Telmēnu dēlu un viņiem līdzīgu bandītu uzbrukumiem. Pirms došanās cauri briesmu apdraudētajam posmam ceļotāji sagaidīja citus braucējus. Tādējādi izveidotām zirdzinieku karavānām ir bezbailīgie Telmēnu dēli neuzdrošinājās uzbrukt ne agrīnās rīta, ne pusvēlās vakara krēslas stundās, kas pirms tam bija viņu iecienītākie “medību” cēlieni.

Visbīstamākais un tādējādi, šķiet, visslavenākais tā laika laupītājs bija Kaupēns, kuŗa priekšvārds, liekas, bija Ansis. Šī “slavenība” visvairāk nodarbināja zemgaliešu prātus. Zemgale bija Kaupēna galvenais darba lauks. Viņš bija cita — plašāka vēriena civilizētas sadzīves likumu pārkāpējs. Atsevišķu cilvēku vai nelielas grupas aplaupīšana Kaupēnu diezgan neaizrāva vai nesajūsmināja, atskaitot atsevišķus gadījumus, kuŗos vilināja neparasti lielas vērtības. Salīdzinājumos izsakoties, viņš meklēja dziļākus ūdeņus, kuŗos peld lielākas zivis. Atbilstoši savam vērienam un dzīves stilam, Kaupēns nevairījās uzbrukt saviem upuriem skaidrā dienas laikā. Ar savu izturēšanos pavedinot domāt, ka abās pusēs sliedēm ir novietojušies viņa palīgi, šis pādrošais laupītāju karalis

atprasīja pēdējo grasi ikvienam Daudzevas dzelzceļa vilciena pasažierim, iepriekš šo pasažieru transporta līdzekli apturot. — Lieki teikt, ka ne vien viņa dzīves stils un darbošanās, bet arī aiziešana no tās atstāja manāmas pēdas tā laika sabiedrības prātos.

Tiesa viņam piesprieda nāves sodu. Kaupēnu pakāra. Par viņa grēkiem un nopelnīto sodu un tā īstenošanu plaši rakstīja avīzes. *Jaunākās Ziņas* bija iespiests attēls ar cilpu, kuņģā šo neparasto laupītāju pakāra. — Nedaudz vēlāk dzejnieks Kārlis Jēkabsons uzrakstīja gaļu gaļu stāstu, ko, iespiežot atsevišķās brošūrās, ilgāku laiku turpināja kāds Rīgas apgāds. Lasītāju netrūka: katru turpinājumu, tikko iznākušū brošūru, ķertin izķēra no laikrakstu kiosku pārdevēju rokām. Kaupēns bija kļuvis sava veida varonis, kaut arī negātīvu darbu dēļ.

Taču ne jau viss pēckaņa pirmais posms aizgāja cīnoties ar un bažījoties par laupītājiem un viņu briesmu darbiem. Tiesa — iestājoties nakts melnumam, vajadzēja daudz par to domāt. Bet uzaustot ikvienai jaunai dienai, rīta gaismai līstot pāri sētām, tīrumiem, pļavām un lielceļiem, kaņa postu pieredzējušais latviešu zemes arājs un kopējs nerimtīgi raudzījās pretim jauniem labākiem laikiem, naski gatavojās neatliekamiem darbiem. Darāmā bija daudz.

Kaut arī ne tik bieži, un ne tik agresīvi kā laukos, ļaudis, kas nodarbojās ar laupīšanu, laiku pa laikam šausmināja arī pilsētniekus. Netiku dzirdējis, ka laupītāju apmeklējumi būtu nopietni apdraudējuši iedzīvotājus, kas mitinājušies puslīdz lielu pilsētu centros. Samērā daudz biežāk nācās uzzināt, ka bandīti iebrukuši vienā vai otrā pilsētas nomales veikaliņā vai cita veida mazā pasākumā. Par to domājot, atmiņā uzaust vairāki visai interesanti atgadījumi: raugoties no pašu cietušo perspektīvas — augstākā mērā nepatīkami, no tieši neskartā manis un līdzīgu — kuriōzi.

“Apciemojiet” dažādu preču veikaliņus, krogus bufetes vai tiem līdzīgus saimnieciskus pasākumus pilsētu nomalēs vai lielceļiem piegulošās apdzīvotās vietās, bandīti palaikam meklēja naudu vai vērtslietas, bet ne reti pievāca arī gluži praktiskas lietas. Ne tikai naudu un sudrab- vai zelta lietas, īpaši ja, meklējot pirmās, nelaimējies.— Tirgotājas naudas maciņam esot gandrīz vai galīgi tukšam, Vidzemes jūrmalā pie Vītrupes bandīti esot pievākuši un paņēmuši līdz no koka dēlīšiem darinātu kasti, kuŗa bijusi pilna ar tikko izkūpinātām reņģēm. Pagrābuši arī visus trīs rudzu maizes klaipus, kas gulējuši turpat blakus zivtiņām. Taču paklausot gardumu pārdevējas neatlaidīgajam lūgumam, laupītāji atsvieduši atpakaļ vienu — šķietami brangāko klaipu.— Lielstraupes ciema nomalē citi šāda veida neģēļi pārsteiguši ārstu Kārkliņu brīdī, kad tas mēģinājis salāpīt iedragāto pacienta kājas īkšķi. Neatrodot ne naudu, ne kaut ko citu noderīgu metalla kastītē, kur ārsts arvien tos glabājis, bandīti iztukšojuši slimnieka bikšu kabatas, tā iegūstot diezgan prāvu naudas žūksni.— Strīķu pagasta nelielā krējotavā iebrucēji piesavinājušies prāvu bļodu ar tikko sakultu sviestu. Pirms atgriešanās krūmos, viņi paspējuši iztukšot līdz malām pilno paniņu ķērnī.—

Noticot krodziniecei, ka tobrīd naudas galda atvilktnē neesot un sudrablietas esot aizdotas kaimiņiem tuvākā laikā rīkoto kāzu mielasta vajadzībām, Raunas ciema nomalē pastāvošajā alus un citu stipro dzērienu patērētavā bandīti apmierinājušies ar tikko izvārītu ziepju gabaliem un pāri jaunu stulmju zābaku. Piemuļķoti: citādi būdami apķērīgi kā lapsas, viņi pat nespējuši iedomāties, ka, redzot aizdomīgu svešinieku tuvošanos, atjautīgā krodziniece kā naudu, tā sudrablietas žigli iesviedusi puspilnajā atkritumu spainī.

Leitnanta kundzes galvas sāpes

Formālajā izlaiduma aktā, saņemot pilnas pamatskolas sekmīgas beigšanas diplomu, biju pielicis pēdējo punktu divu gadu ilgām izglītības gaitām Cēsu draudzes skolā. Ar citiem vārdiem — biju ieguvis ne vien pilnu (I un II pakāpes) pamatskolas izglītību, bet vienlaikus arī tiesību iestāties un mācīties nākamās pakāpes mācības iestādē — ikkuŗa veida vispārējā vai aroda vidusskolā. Akta beigās atvadījies no pārziņa Kārļa Hartmaņa un viņa dzīvesbiedres Annas (arī skolotājas) un uzklausījis to abu ciešu piekodinājumu jau tā paša 1929. gada rudenī iestāties un citīgi mācīties Cēsu Bērzaines valsts vidusskolā vai citā līdzīgā mācības iestādē, biju sācis aut kājas ceļam uz vēl lielāku Dieva brīnumu pilno pasauli. Paša skatam esot mazliet redzīgākam nekā priekš divām ziemām un vasarām, šķitās, ka varēšu kaut varbūt tikai daļu — ja ne vairāk — šo brīnumu atklāt un, ja labie gari neliegs savu atbalstu, pat gaismā celt.

Aizveŗot aiz sevis šī Lauciņu priekšpilsētas (Cēsīs) vecā un ārēji noplukušā divstāvu ķieģeļu mūŗa nama durvis, nevarēju nedomāt par vismaz daļu tā, ko biju uzzinājis, mācoties šīs celtnes iekšpusē. Biju tur asinājis savus prāta ieročus vairākās zināšanu meklēšanas nozarēs un veidos dabaszinātnēs — pilnīgāk izprast un izvērtēt parādības dabā, matēmatikā — tālāk uzlabot spējas sistematiski rīkoties ar simboliem un ar reāliem skaitļiem, valodu

prašanā — zinīgāk vingrināt mēli paša tēva un mātes un citu tautu izrunā. Biju centies — cik vien manos spēkos — ne vien iemācīties visu to, bet arī sācis patstāvīgi domāt, līdzībās runājot, atšķirt graudus no pelavām. Varbūt tieši tādēļ, šķiet, daudz skaidrāk nekā pirmoreiz, šīs ēkas sliksni pārķāpjot, apjautu, ka neviens šos Dieva brīnumus man nepasniegs ne uz spožas un neapskapstējušas sudraba, nedz pat uz vienkāršas un trūdošas koka paplātes.

Domās apciemojot un vērojot virkni agrāko lauku ganuzēnu un netālās Cēsu pilsētas nomaļnieku pusaudžu vecuma pēcnācēju, kuŗu kūmās lielākoties bija stāvėjusi tikai liesa pārticība, biju sācis samierināties ar atziņu, ka manis paša turpmākais ceļš uz tālāku izglītību nebūs līdzens un varbūt ne reti virzīsies pret kalnu. Ne vajadzība stundām ilgi sēdēt pie grāmatām, ne gaŗu gaŗās mājas darbu virknes darīja mani gaužām domīgu, prātojot par dzīvošanu pilsētā un mācīšanos tās skolās, bet gan neziņa, kur ņemšu saimniecisko atbalstu, bez kā visi lielie sapņi nebūs pārvēršami reālos plānos, ir nerunājot par to iedzīvināšanu darbos.

Ne iedomājos, bet zināju, ka no mājām nesaņemšu ne tuvu tik daudz, cik prasīs dzīve pilsētā — mitekļis, uzturs un viss cits. Nauda, ko tēvs iegūs par pārdotiem līnīem, par kūts aizgaldā uzbaroto puscūci, par pāris jaunatskrējušiem teļiem un par vairāku sīku lietu piegādi Cēsu nedēļtirgos, labi ja pietiks rentes maksai mājas īpašniekam, nepieciešamo zirglietu, apavu, aužamo diedziņu un citu patiešām neatliekamu vajadzību nodrošināšanai. Trūkstošo sagādās daži simti latu, kas ienāks ziemas mēnešos, no apkārtējiem (Raiskuma un Kūduma) mežiem transportējot kurināmo malku uz Cēsu skolām. No šiem pēdējiem ienākumiem tad arī radīsies tie līdzekļi, ko mēģinās atlicināt man. Taču pat labā peļņas gadā tie nebūs pietiekami lieli. Kur ņemšu pārējo?

Šis pēdējais jautājums gluži kā neapklusināma nemiera dzirksts laiku pa laikam no jauna iešāvās manā galvā un nedeva prātam mieru tad, kad pēc svinīgā izlaiduma akta draudzes skolas lielākajā klases telpā devos mājup — uz Priekuļu pagasta Pieškalniem, kuņus togad un pāris gadu pirms tam rentēja mūsu tēvs.

Pēc tam, kad biju ticis pāri dzelzceļa sliedēm, kuņas Lāča kaļķu cepli, draudzes skolu un tai piegulošos laukus atdalīja no Cēsu dzelzceļa stacijas, un biju izgājis cauri pilsētai, no jauna sāku just nemierīgo domu klātieni. Tālākais ceļš bija visai vienmuļīgs. Soļoju viens. Ne domas, ne atbilžu meklēšana uz izraisītajiem jautājumiem netraucēja neviens blakus gājējs. Tādu nebija, ir acīm saskatāmā attālumā neviena nepamanīju. Mans ceļš, kas vilkās garām Lejas kāpsētai, pēc ceturtdaļ kilometra iegriezās līkumotā kājceļiņā. Tas apvijās apkārt Pubuliņa kazarmju ēku puduņa piekalnes pusei. Beidzot tas ielocījās un it kā pazuda Kalna Lēčiem piegulošajos mežos. Visā šai ceļā bija jādomā daudz un gaŗi. Domu dziļuma dēļ pat putnu balsis todien mani netraucēja. Vismaz ne tuvu tik daudz kā parastajās nedēļas nogalēs, kad pa tiem pašiem kritušu skuju un lapu apbārstītajiem kājceļiņiem tikpat naski vai mierīgi mēroju ceļu uz draudzes skolu vai otrādi — no pēdējās uz vecāku mājām, Pieškalniem. Domas nāca un gāja. Brīžiem vairāk to jaucās galvā, it kā pirmā mēģinātu uzkundzēties nākamai. Šķiet, paturot prātā domu, ka viena vai otra veida aroda vidusskola (technikums, komercskola vai cita līdzīga) ērtāk par vispārējām palīdzētu atrast darbu pēc tās beigšanas, atkal un atkal prātā iešāvās speciālie mācības līdzekļi: rasēšanas dēlis, cirkulu komplekts, bīdmērs un tamlīdzīgi rīki, bez kuņiem tehniskās skolās nevarot iztikt. Ja ne biežāk, tad vismaz svētku brīvdienās vajadzēs braukt uz mājām un atpakaļ. Būs jāpērk dzelzceļa biļetes. Vai un cik tās dārgas? Cik daudz būs daždažādu sīku izdevumu — lai arī cik niecīgu — bez kuņiem ikdiena nav iedomājama?

Domāju par ienākumiem: pēc mācībām klasē un mājās darbiem dzīvoklī vajadzēs atrast nodarbošanos, kas pa spēkam 15 gadu vecam puišelim. Vajadzēs knapināties. Galvā uzklīdusī atbilde „Gan jau kaut kā,” labsajūtas trūkumu nespēja izkļiedēt. Bažu velniņš neatlaidās. Būs grūti iztikt vai, kā tēvs mēdza teikt: nespēs savilkt kopā galus. Bez tam, nenāksies viegli panest turīgo vecāku dēlu nievas, ko viņi nemēdza žēlot, apvārdojot rentnieku un kalpu pēcnācējus, kuŗu bikšu stilbus un dibenus klāja ielāpu gabaliņi. Šādām nelādzīgām domām tirdot prātu, ne meklēta, ne aicināta iedomu acu priekšā pavīdēja aina no Poruka stāsta „Kauja pie Knipskas.” Auksti drebuļi pārskrēja manai mugurai, atceroties kā lielīgais Buņģis apgājās ar nevarīgo Cibiņu. Pēdējā šūpulim Laimesmāte it kā bija gaŗām pagājusi, ir laipni neuzsmaidot. Atkratījies no šīm netīkamām pārdomām, atcerējos nesenās pārrunas ar tēvu un māti. Kopīgi centāties nospraust stigu cauri grūtumu biezoknim, kam nevarēšu apkārt apiet, ja turpināšu izglītības gaitas. Kamēr tēvam nebija skaidrs, kas sagādātu labāku dzīvi, vidusskolas izglītība vai darbs rentētā lauku sētā, tikmēr māte bija pārliecināta, ka skološanās sagādās drošu pamatu zem kājām. Tikai skološanās! Viņa neticēja, ka kurpnieka vai kalēja amats, ko tolaik izvēlējās viens vai otrs mazuļiņš, būtu diezgan drošs pamats uz kā celt dzīves ēku. It kā ignorējot prātulu, ka amatam esot zelta pamats, māte acīmredzot vairāk ticēja dzīves gudrībai, ka iegūtā izglītība ir bagātība, ko neviens nespēj atņemt. Tādējādi viņa palika pie sava atzinuma, ka puikam jāturpina izglītība, jāiestājas tehnikumā Rīgā, par ko ir ticis runāts vairākkārt. Tas solīja pastāvīgu darbu. Solīja darbu un dzīves iztiku — nodrošināja, ka nākotne nekarāsies gaisā. Tēva un mātes domas bija vienas un tās pašas un gluži tādas pašas kā manējās, ka ienākumu sagādes darbs jāsāk jau ar pirmajām dienām nākamajā skolā: gan ne tikai pēc tās beigšanas, kā bija vairumam izglītības taku minēju.

Gar visām iespējamām grūtībām galvu lauzot, šķēršļus un to pārkāpšanas līdzekļus iedomās meklējot un sveņot, bija pienācis gals ceļa ēnainajam posmam — meža malai. Izejot klajumā, skatam pavērās ainava, kas būtu mazinājusi paša visskumīgākā ceļinieka rūpes. Dūmu kūļi, kas, nākdami no Viesiešu un Žagatu māju puduļa, ne vēsniņas netraucēti, cēlās taisni augšup pret debesīm, stāstīja, ka to iemītnieces gatavo ēdienu pusdienu galdam. Tas liecināja, ka tur mītošo saimju vīriem, sievietēm un viņu atvasēm drīz vien būs priekšā pilnas bļodas un nevajadzēs lauzīt galvas gar to, kur viss tas radies. Ar gados vecāku ļaužu mēlēm runājot, godīga darba darītājam par dienišķu maizi neesot daudz jābažījās, jo Dievs neļaus saviem bērniem ar tukšiem vēderiem darba nastu apkārt nēsāt.

Šīs apziņas vai kā cita ietekmēts, no jauna augstāk pacēlu galvu un ciešāk piesitu soli, jo sajutu, ka nekas nav grozījies manu apņemšanos, jau tūlīt nākamajā rudenī atgriezties skolas solā. Šos labākas sajūtas uzplūdus vēl pastiprināja atziņa, ko biju dzirdējis no mūsu mātes un no viņas mātes, manas vecāsmātes. To dzirdēju no viņām abām tanīs mirkļos, kad dzīve bija bezgala samezglojusies un grūti nācās paredzēt, kā no visa tā tikt ārā. Ir viena, ir otra tādās reizēs mēdza teikt, lai palīdzot pats sev, tad arī Dievs palīdzēsot.

Šķiet, no manām acīm nolasījuši, ka savu apņemšanos neesmu ne par nieku grozījis, ne tad, kad atgrieztos mājās ar pilnas pamatskolas beigšanas diplomu, ne vēlākos vasaras mēnešos, tēvs un māte vairs nerunāja par manu strādāšanu lauku darbā. Laikam bija pārliecinājušies, ka puikas galvu nekas nevar grozīt: Rīgas teknikums bija tā nākamais mērķis. Tai lietā būtu velti vēl šķēpus lauzt.

Tomēr — cik bieži ne viss notiek tā, kā esam izdomājuši, cik reižu nav jānovirzās uz sāņus ceļiem, lai tikai vēlāk atgrieztos uz galvenā. Ar mūsu vecmāmiņas vārdiem runājot: cilvēks gan domā, bet Dievs dara.

Kakla mandeļu iekaisuma dēļ nespējot ierasties Rīgā uz iestāju pārbaudījumiem Valsts tehnikumā, tur netiku uzņemts 1929. gada rudenī, kā biju gribējis. Pamatojoties uz personisku pieredzi (uz pilnu gadu pametot skolas solu vecāku dzīves vietas maiņas dēļ) un labu paziņu stāstītā, zināju, ka nav gudri uz laiku gaŗāku par vasaru pārtraukt izglītības gaitas. Reiz skolu pametot, kaut kā no asinīm izzūd tas zināšanu meklēšanas drudzis, kas valda skolēnu pulkā. Tādēļ nav viegli tanī atgriezties pēc gaŗāka pārtraukuma. Ir labi jāpiepūlās, sevi gaŗīgi jāuzmudina, lai no jauna tiktu pāri skolas sliekšnim.

Pēc atkopšanās no sekmīgas mandeļu operācijas un atgriešanās vecāku mājās, ilgi nevilcinoties, sāku apklausīties, kuŗā skolā pavadīt nākamās ziemas mēnešus. Tas neļautu atslābt interesei par mācīšanos. Varbūt pats galvenais: tā nezustu saskare ar „urķēšanās” un meklēšanas gaŗu, kas esot skolas dzīves neatņemama daļa. Iespēju nebija daudz. Vispiemērotākā šķitās esam Cēsu arodskola. Bez ilgas prātošanas kļuva šīs skolas elektrotehnikas nodaļas audzēknis. Tur aizgāja pilns gads, sekmīgi paveicot ne vien visus programmā paredzētos priekšmetus, bet arī satiekot vairākus interesantus zēnus — ir savas, ir augstākās klases biedrus. Neatceros, ka šai skolā būtu mācījusies arī kāda meitene, vismaz ne tanī gadā, kad es tur skolojos.

Rīgas valsts tehnikumā gan manos četros gados mācījās piecas sieviešu dzimtes pārstāves, četras ķīmijas un viena būvniecības nodaļā. Bet tas ir cits stāsts. Arī skolotāji, no kuŗiem tikai daži strādāja pilnu darba dienu šinī mācības iestādē, vairumam strādājot arī citās Cēsu skolās vai iestādēs, nebija parasti un vienmuļi raksturi, kuŗi aizmirstas līdz ko izzūd no redzes loka.

Kaut arī laika posms, kas šodienu šķiŗ no Cēsu arodskolas dienām, ir ilgāks nekā pussimts gadu, kaut esmu tanī saticis un vērojis vairāk tūkstošu citu cilvēku ar citādu fizisku izskatu un citādiem gara vaibstiem, tomēr

vismaz duci to dienu skolas biedru atceros tik skaidri, it kā viņi stāvētu manā priekšā. Pie tam no toreiz iepazītajiem, tikai divi vēlākos gados ieguva prominentu stāvokli ārpus Cēsu arodnieku skolas sienām. Viens bija Pēteris Kārklīšs. Viņš kļuva gleznotājs, kuŗa mākslas darbi ir novietoti ne vien atsevišķu ģimeņu mitekļos, bet arī mūzejos, kuŗu sienas pieejamas tikai pilnam atzītiem darbiem, kas nākuši no meistarīgu roku krāsu triepieniem.

Ar Kārklīņu ne vien vienlaikus uzsāku diendienā ierasties šīs Cēsu skolas divstāvu namā, kas atradās vienā ielā ar Sv. Jāņa baznīcu (pēdējās aizmugurē, tuvāk Pils ielai), bet abi arī sēdējām vienā solā. Mūsu sols atradās pašā pirmajā rindā. Pats sēdēju kreisajā pusē (no skolnieku sēdekļiem raugoties), Kārklīšs pie manas labās rokas. Drīz vien pamanīju, ka mans sola biedrs neveltīja daudz uzmanības tam, ko viens vai otrs skolotājs centās izskaidrot. Kaut arī sēdot pirmajā rindā, atradāmies, kā mēdza teikt, skolotāja degungalā, mācāmā priekšmeta izskaidrotāja vārdi gāja Pēterļa ausīm secen. Arī tas, ka, redzot Kārklīņu nodarbojamies ar kaut ko citu, skolotājs ne visai laipni pavērsa skatu šī izklaidīgā audzēkņa virzienā, manu sola pušelnieku nepamudināja dalīties ar citiem telpā. Viņš it kā bija aizņemts ar ko citu savā īpatnējā pasaulē. Papildus iztirzājamā priekšmeta grāmatai vai piezīmju burtnīcai uz Kārklīņa sola visnotaļ atradās īpaša klade. Acīm redzot, ilgās un biežās lietāšanas dēļ laika zobs to nebija taupījis. Sākotnēji raibie vāki, kuŗu virspusē dominēja melna krāsa, bet netrūka arī prāva skaita baltu plankumu, bija kļuvuši netīri pelēcīgi. Biežās cilāšanas dēļ abi klades vāku ārējie stūri bija atlūzuši un nokrituši. Tādējādi tie bija zaudējuši stingru atbalstu. Klades iekšpuses lapu ārējie stūrīši bija atliekušies, veidojot matu cirtām līdzīgus pusapļus. Zobgaļi tos dēvēja par cūku ausīm.

Pēc atsēšanās solā tūlīt, ne mirkli nevilcinoties, Kārklīšs novietoja savu īpašo kladi uz aplūkojamā

priekšmeta grāmatas vai burtnīcas. Tad šai kladē uzšķīra pirmo vēl balto lappusi un uz tās tūlīt sāka zīmēt ar vienu vai otru krāsainu zīmuli, ko bija izvilcis no svārku krūšu kabatas. Cik izdevās vērot, tanī arvien atradās prāvs žūksnītis dažādas krāsas zīmuļu. Dažreiz viņš uzskicēja jauna zīmējuma kontūras, dažreiz noslīpēja agrāk iesāktu zīmējumu, noapaļojot mākslinieka acij netīkamos negludumus un asumus, pievelkot klāt vēlāmās sīkdaļas. To darot, Pēteris grozīja kladi ir pa saulei, ir pret to, lai zīmējumu vērotu no dažādiem virzieniem un dažādos apgaismojumos.

Ir es, ir citi klases biedri, kuŗi bija pamanījuši Kārkliņa blakus nodarbošanos, bija tikpat pārsteigti kā pats skolotājs, uz kuŗa jautājumiem šim skolniekam allaž bija viena un tā pati atbilde — klusums. Vismaz man likās, ka šādas situācijas Kārkliņu tomēr neuztrauca. Šķiet, viņš nejutās neērti, kā tas bija ar citiem klases biedriem līdzīgās situācijās. Arī uz skolotāja papildus jautājumiem, piemēram, prasot ko tad Kārkliņš darījis, kamēr klasē izskaidrots aplūkojamais priekšmets, iztaujātais reaģēja tāpat — ar sīku neziņas smaidiņu sejā. Lietājot tautas valodā dzirdētu izteicienu, dažs cits klases biedrs vīpsnāja, sakot, ka gaŗais Pēteris „neklapējot ne ar ausīm.” Kārkliņš bija vismaz galvas tiesu gaŗaks par nākamo gaŗo puisī mūsu klasē — Valteru Blūmu.

Visvājāk Kārkliņam veicās ar algebru un ne jaušami daudz labāk ar trigonometriju. Skolotājs Miške, kas tāpat kā savā pastāvīgajā darbavietā, Bērzaines ģimnazijā, arī mūsu klasē mācīja šos abus matēmatikas priekšmetus, pēc pirmā semestra beigu pārbaudījumiem valšķīgi žēlojās, ka nevarot izdomāt kādu atzīmi varētu ierakstīt klases grāmatā, Kārkliņa ailē. Divnieks esot vizzemākais numurs, ko šai skolā esot atļauts lietāt. Taču, vērtējot Kārkliņa zināšanas, divnieks esot vismaz divreiz par augstu. Citādi mazrunīgais un allaž nopietnais Miške (ne jau nu nopietnu atbildi gaidot, bet gan situācijas

nopietnību uzsverot) jautāja pašam vainīgajam. Ko tad pats Kārkliņš domājis: kādu atzīmi viņš būtu pelnījis. Paša Kārkliņa atbilde atkal bija labi zināma: tikko jaušams viegls smaidiņš lūpu kaktiņos, bet ne maņas no neērtības, ir nerunājot par apkaunojumu visas klases priekšā. Tikai vēlāk, prāvu gadu skaitu vēlāk, tiekoties ar Kārkliņu tad, kad viņš jau bija mākslinieks ar vārdu, uzzināju, ka viņš arodskolu neesot beidzis. Pat skolas otro klasi neesot pagodinājis ar savu klātieni, lietājot viņa paša teiktos paskaidrojuma vārdus. Laika ratam turpinot savu neapturamo gaitu, desmitiem gadu vēlāk ar savu kādreizējo klases biedru Cēsu arodskolā Pēteri Kārkliņu, saskrējās krūtīs citā pasaules malā, Toronto pilsētā, Kanadā. Izskatā bija mainījies daudz, izdarībās, šķiet, ļoti maz. Pēdējo reiz gleznotāja Kārkliņa vārdu pamanīju laikraksta *Laika* septītajā lappusē, kuŗā sludinājumi treknu, melnu svītru ielokā pavēstī, ka no šīs pasaules bēdu ielejas uz visiem laikiem aizgājis kāds tuvs ģimenes loceklis vai neaizmirstams draugs.

Otrs manu dienu arodskolnieks, kuŗa dzīves panākumu slava sniedzās pāri Cēsu novada robežām — ir tēvzemē, ir ārpusaulē — bija vārdā Ludriksons. Tiešas saskares ar viņu nebija. Man ierodoties arodskolā, viņš jau mācījās augstākajā klasē. Taču neparasti lielās rosības dēļ Ludriksona vārds un darbi bija zināmi visiem šiem skolas skolēniem, kas vien nestaigāja apkārt ar pārlietu zemu noliektu degunu vai arī ar pilnīgi aizsietām acīm. Bija vairāk iemeslu, kuŗu dēļ Ludriksonu — kam priekšvārds, ja pareizi atceros, bija Artūrs — varēja tūlīt un neķlūdīgi atšķirt citu vidū. Viņš daudz biežāk un redzamāk nekā daudz citu viņa vecuma puisi arodskolā vai citur pilsētā smaidīja. Un viņa galvasvidu rotāja neparasti kupls matu cekuls. Ne tik daudz tas, kā mati bija sasukāti — celiņā vai atpakaļ, bet gan kaut kas cits nevarēja nepamanīts paslīdēt gaŗām kaut pavirša vērotāja skatam: Ludriksona mati bij cirtu cirtaini, gluži kā kādai operas

primadonnai. Acīm redzot, viņš bez tam bija tāda vēriena puisis, kas ielika visu sirdi ikvienā darbā, ko bija uzņēmies, un tādu bija vairāk. Apgrozoties pilsētā ārpus arodskolas mācību posmiem, biju ievērojis, ka Ludriks bija rosīgs loceklis skautu organizācijā. Šķiet, viņš darbojās arī toreiz samērā aktīvajā Latvijas Vanagu organizācijā. Cēsis tolaik to vadīja divi turienes spēka vīri: 8. Daugavpils kājnieku pulka vlt. Roberts Freibergs un Cēsu Sporta Biedrības futbola vienības sekmīgais un nenogurdināmais pussargs un uzbrucējs Jozepsons.

Visi pārējie tā laika arodskolnieki, ar kuņiem man gadījās sastapties, nekā tāda nesasniedza, kā iznākums būtu atbalsojies pāri pašu pilsētas sētai, ja ne visa novada robežām. Tomēr viņu izskatā vai izdarībās pamirdzēja vienreizīgi vaibsti, kas saglabājušies manā atmiņā līdz šai baltai dienai. No tiem, ar ko vienlaikus iestājos un mācījos pirmajā klasē, atmiņu vācelē dziļāk iesēdušies trīs — Liepiņš, Anerauds un Zirdziņš. Vispilnīgāk sapazinos ar pēdējo. Abi dzīvojam vienā un tanī pašā pilsētas rajonā, tai pašā ielā — Lielajā Katrīnas. Mūsu abu mitekļus atšķīra tikai namelis, kuņā neilgu laiku tirgojās cēsniekiem labi pazīstamais Sirlaks. Vēlāk tās pašas ēkas otrā galā darbnīcu bija iekārtojis pilsētiņas ļaužu iecienītais drēbniekmeistars Reinsons. Par pēdējā dēkainajām izdarībām esmu pastāstījis savā grāmatā *Tā tas bija toreiz*. Zirdziņš bija ļoti interesants puisis, varbūt — „neparasts” būtu bijis derīgāks apzīmējums. Kā vairumam citu, kam oranžsarkani mati, arī Zirdziņam seju klāja neskaitāmu vasaras raibumu sējums. Salīdzinot ar viņa augumu un īpaši sejas apmēriem, deguns bija garš. Bez tam tas bija arī neparasti plāns un taisns. Anerauds, kam prāts arvien nesās uz jokiem, mēdza pīrgāties, ka Zirdziņa degunu varot lietāt līneāla vietā. Zirdziņš mājoja pie kāda attāla radnieka, kuņa nams tieši pieklāvās Lielās Katrīnas ielas ietvei. Tur viņam bija gan tikai gultas vieta. Samērā bieži abi kopā mācījāmies. Nevaru aizmirst „punktīgumu,” kas

bija šī mana klases biedra visai cildināmā īpašība. Viņš bija arī stingrs kārtības ievērotājs. Nelielajā istabas stūrītī, kas bija nodots viņa rīcībā, atradās vienkāršs galdiņš, uz kuŗa katra lietņa allaž bija novietota tanī pašā vietā. Pēc abpusīgas vienošanās viņa mitekļi sagatavoties nākamās dienas mācībām Zirdziņš gaidīja, ka ieradīšos pie viņa tieši norunātajā laikā, ne piecas minūtes agrāk, ne piecas vēlāk. Ja tā nenotika, tad, man par agru ierodoties, viņš pie sevis kaut ko paklusi purpulēja, liekot manīt, ka esmu rīkojies nepareizi. Citreiz, man ierodoties vēlāk, lika saprast, ka tāda rīcība viņu ļoti uztrauc un ka viņš sagaida, lai tas neatkārtotos. Kas lasījuši *Mērnīeku laikus*, atcerēsies šī darba autoru, brāļu Kaudzīšu, pieminēto tipu — Ķenci, kam arī esot bijis neiedomājami plāns deguns. Ja ticam Kaudzīšiem, tad Ķencim deguns esot bijis tik plāns, ka, turot tā vienā pusē aizdedzinātu sveci, otrā varēts redzēt tās atspīdumu. Palūkojoties uz Zirdziņa plāno „knābi,” man vienmēr ienāca prātā Kaudzīšu radītā Ķenča tēls. Nekad gan neradās ne drosme, ne izdevība ar Kaudzīšu metodi noteikt Zirdziņa deguna biezumu, bet, par to domājot, tomēr varu apgalvot, ka otra tik plāna deguna vēlāk nekad neesmu redzējis.

Neraugoties uz to, ka Anerauds bija mazliet vairāk nekā pilnu gadu jaunāks par Zirdziņu, viņa auguma atsevišķo ķermeņa daļu izmēri bija neapšaubāmi druknāki: arī deguns bija biezāks. Bez tam, Anerauda deguns bija manāmi izliekts. Nezinātājam varēja likties, ka šī puiša senči ir bijuši Abrama cilts locekļi. Tā tomēr nebija. Neparasts paša Anerauda gaitā bija tas, ka viņš staigāja ar īsiem solīšiem, pēdu purngalus manāmi izliecot uz ārpusi. Tanī pašā laikā, sperot soli, viņš kāju pēdas pacēla augšup redzami mazāk nekā citi cilvēki. Tādējādi viņa soļošana vairāk līdzinājās šļūkšanai, mazāk staigāšanai. Šo neparasto kustību dēļ paziņas pa gabalu, varēja nekļūdīgi pateikt, ka nācējs ir Anerauds.

Atskaitot kā jūrmalas priedi taisno muguru un kā ogles melno matu krāsu, mana ceturtā klases biedra augumā, gaitā un izdarībās nekad neredzēju nekā tāda, kā dēļ viņu vajadzētu ilgi atcerēties. Zināju gan un atceros vēl šobaltdien, ka viņš nāca no pareizticīgas ģimenes. Taču tas jau tikai neliels sīkums. Nodomāju, ka viņa māte, varbūt bija krieviete. Viņa tēvs, kas ilgu gadu bija strādājis dzelzceļa dienestā, varbūt apkārt braukādams bija ieskatījies aizrobežas skaistulē. Varbūt... Tas viss gan bija tikai dzimis manās iedomās. Par spīti visam tam, Liepiņš — tas šī ceturtā paņēmas dzimtais vārds — izkāpj no atmiņu pasaules vēl pussimts gadu vēlāk. Šāda viņa neizgaišana no mana atmiņu pūra notiek viņa pievilcīgi izskatīgās māsas dēļ. Atskaitot nelielu laukumiņu viņas sejā, Liepiņa māsas augumā nebija nekā tāda, ar ko viņa šķistos pārāka par citām meitenēm. Tais gados, proti, vecumā, kad meitenes pārvēršas sievietēs — vismaz ar manām jauna puīša ziņkārijajām acīm vērojot — skaistas bija visas. Varbūt viena mazliet skaistāka par citu, jebšu vienai skaistums parādījās vienā, bet citai citā auguma daļā. Liepiņa mātai šis nelielais laukumiņš bija viņas acis, kuŗas uzlūkojot, manas sirds puksti sāka rikšot ātrāk, varbūt (piedienīgāk teicot) sāka aulēkšot. Par šādām meiteņu un jaunu sieviešu acīm vīriešu dzimtes locekļi mēdza teikt: „Kas reiz tās ieraudzījis, nekad vairs neaizmirsīs.” Kamēr viņa stāvēja mierīgi, valdzināja vienīgi acis, vārdos nepasakāms spīdums tanīs. Vērojot viņas gaitu, īpaši tad, ja nevajadzēja skatīties sejā un tādēļ nebija jāmulst brūno acu uztraucošā spīduma dēļ, uzmanību savaldzināja neparastie vēzieni, kādos līgojās soļotājas augums. Varbūt visa tā pamatos bija šīs meitenes brūno acu spožuma izraisītās vīzijas, ja ne trakulīgās iedomas.

Visās citās lietās esot vairāk nekā viduvēji atjautīgam zēnam un lielākoties visos priekšmetos turoties klases audzēkņu sekmju augšgala pusē, brūnacainās Liepiņas brālim, manam klases biedram, ne pagalam neveicās

matēmatikā, īpaši trigonometrijā. Sinusi un kosinusi viņa acīs bija neizprasti nezvēri, no kuņiem vajadzēja stāvēt tik tālu, cik vien varēja — jo tālāk, jo labāk. Arodskolas programma to neatļāva. Vajadzēja iegūt vismaz trīs ar mīnus atzīmi. Bez tās par pārceļšanos uz nākamo, vecāko, klasi ir nedomāt. Šai ziņā viņš pūlējās vairāk, nekā citi to iedomājās. Meklēja arī klases biedru palīdzību. Laikam zinot, ka matēmatikas nozare man nesagādā daudz grūtību, Liepiņš meklēja manu padomu. Beidzot viņš pat pierunāja mani aiziet līdz uz mājām. Teica, ka tur mēģināšot ar kopīgiem spēkiem iedzīt viņa galvā noslēpumus, kas esot šīs priekšmetu virknes izprašanas atslēgas. Nodomāju: aiziešu vienreiz. Pēc tam, lai pats tiek galā. Vai nu tādēļ, ka mana sirds bija aptecējusies, vērojot, cik neatlaidīgi un apņēmīgi šis puisis centās iedzīt galvā samērā vienkāršos jēdzienus, vai arī tādēļ, ka (gana dziļi ietekmēts) nebiju spējis aizmirst viņa māsu, ar ko gadījās satikties pirmajā apmeklējumā, vai gluži citu ieganstu dēļ, Liepiņu vecāku miteklī ierados vēl vismaz pusduci reižu, varbūt pat vairāk. Tas turpinājās divus vai trīs mēnešus. Pēc tam, reiz ieraugot Liepiņa māsu kopā ar divām vēl ietekmīgākām sieviešu dzimtes „parādībām,” šis līdz tam neparastās tuvības spēki it kā atslāba — pievilka mazāk. Šīs divas blondīnes gan, šķiet, labi apzinājās savu pievilcības spēku varu, un tautas mēlē runājot, skatījās uz „augstākiem plauktiem” — studentiem ar trīskrāsainām cepurēm. Aizrāvās ar tādiem, kas prata saldus komplimentus teikt, izdarīgi uz deju lūgt, veikli apvīt roku meitenes auguma viduklim, un pēc nodejotā valcera cieši uzspiest lūpas uz viņas slaidajiem pirkstiem, vienlaikus metot ugunīgus skatus viņas acu dziļumos. Gluži tā, kā to darām Raiskuma līča un Lenču skolas ballēs biju novērojis manu brālēnu Cēsu Sašu (Aleksandru Dzirni), kad pēc pārceļšanās uz Rīgu un iestāšanās ne vien augstskolā, bet arī Letgalijas korporācijā, viņš laiku pa laikam viesojās mūsu pusē. Soļojot gaŗām šīm divām caur-

caurēm glīti izveidotām meičām (drauga Liepiņa māsas draudzenēm) un lūkojoties viņu pievilcīgajos augumos, saturēt sevi pieklājības grožos nenācās viegli pat gados labi nobriedušiem vīriešiem, ir nerunājot par tiem, kas tikai nesen bija iegājuši, tā sauktās, stiprās dzimtes brieduma posmā.

Tās (abas blondīnes) bija Cēsu banku darbinieka Kārļa Plošas ģimenes atvases. Skaistules viņas bija. Tur cēsnieku domas nedalījās. Viena no viņām, vārdā Daina, vēlāk darbos pierādīja, ka tās dotumu arsenālā nav tikai fiziskais skaistums vien, bet ir arī garīgais stiprums — apņemšanās īstenot pašas izraudzītos augstos mērķus. Nodomājusi iegūt augstāko akadēmisko izglītību, Plošu Daina pieteicās studijām zobārstniecības fakultātē. Lielā pieteikušos skaita dēļ tur bija ļoti stingrs konkurss. Viņa sekmīgi izturēja iestāšanās pārbaudījumus un tikpat sekmīgi prasības visos fakultātes absolvēšanas priekšmetos: minimālā studiju laikā kļuva zobārste, līdz ar to no jauna apliecinot, ka ne vienmēr daiļām gaišmatēm uz pleciem turas tikai tukšas galvas.

No augstākās klases audzēkņiem arodskolā visciešāk sadraudzējos ar Reini Sīmani, kuŗa intereses tiecās vairākos virzienos. Atzīmes skolas liecībā, tāpat kā semestŗu nobeiguma pārbaudes darbos viņu neierindoja sekmīgāko skolnieku pulkā. Par viņu teica, ka Sīmanis tikai ar pūlēm turoties virs ūdens. Nodomājis izmēģināt savas spējas vienā vai otrā dzīves nozarē, Reinis tūlīt tiecās aptvert tās praktisko pusi, teōrijai veltījot iespējami maz uzmanības. Katrā ziņā — ne vairāk, kā absolūti nepieciešams. Neatkarīgi no tā, cik skeptiski par šādu pieeju ir akadēmiķi, Sīmanim panākumi negāja secen. Tādējādi, panākumus meklējot, Sīmaņu Reinis kļuva sekmīgs fotografa mākslas praktiķis, vēlāk atvēra elektrisku piederumu veikalu, kam pircēju skaits ātri auga augumā. Trimdā Reinis nokļūst Kanadā, kur Montreālas pilsētas tēvi divreiz apbalvo viņa mājas priekšzīmīgo dārzu. Pēc pāris

gadu darba viņš bija kļuvis visgrūtāk aizstājamais tehniķis Cēsu pilsētas elektrības spēkstacijā, kur bija sācis strādāt tūlīt pēc arodskolas kursa beigšanas. Darbs spēkstacijā bija Reinim īsti pa zobam. Tas pilnam apmierināja viņa ziņkāri par jaunumiem un sagādāja izdevību tos pārvērst ar roku taustāmos praktiskos rezultātos. Taču vēlēšanās veidot un virzīt dzīves plānus pēc savas izdomas un apsvērumiem bija lielāka par visu citu. Arī nauda, kuņas gūstā aizrit viena vai otra cita mūža lielākā daļa, nespēja mazināt Reiņa gribu un apņemšanos meklēt ceļus uz vēl neizpētītiem novadiem. Spēkstacijas direktora Jurēviča piedāvātais algas paaugstinājums itin nekādi negrozīja Sīmaņa izšķiršanos atstāt darbu elektrības uzņēmumā, lai atvērtu pašam savu veikalu dzimtās Cēsu pilsētas pašā centrā.

Atceroties Reiņa lielos plānus un praktiskos panākumus, gan arī ne vienmēr tikpat sekmīgo ģimenes dzīvi, nevar paiet gažām diviem citiem arodskolas audzēkņiem, ne vārda nesakot. Arī viņi manā vienīgajā mācības gadā tur meklēja zinības un praktisku pieredzi. Tie abi vēlākā dzīvē kļuva Sīmaņa tuvākie draugi. Viens bija Valters Blūms, kuņa tēvam Jaunajā ielā bija mehanikas darbnīca. Pēc arodskolas beigšanas Blūms uzsāka strādāt pilsētas elektrības iestādē un turpināja tur darboties arī pēc Reiņa aiziešanas. Par spīti tam, ka valsts vara un līdz ar to spēkstacijas vadība vairākkārt mainījās no vienas ideoloģiskas noslieces uz otru, Valters palika darbinieku saimē līdz aiziešanai pensijā.— No Līgatnes nākušais Edgars Dreijers arodskolā mācījās būvniecības nodaļā. Pēc tās absolvēšanas viņš kļuva Cēsu pilsētas pārvaldes darbinieks. Mainījās laiki, mainījās pilsētiņas likteņu noteicēji, bet Dreijeru Edgars palika viens no nedaudzajiem, kas centās uzlabot pārvaldes lietderību, lai tādējādi kalpotu šī skaistā Vidzemes nostūrīša iedzīvotājiem. Pēdējo pulkā bija visai niecīgs skaits to, kas gaŗo

Edgaru nepazina personiski. Pēcāk, dzīvojot atsevišķos zemes lodes kontinentos, nespēja mazināt draudzību, kas šo trīs cēsnieku starpā bija uzdīgusi arodskolas solos. Tā turpinājās līdz tam brīdim, kad, sekojot Visaugstākās Varas lēmumam, Reinim vajadzēja teikt pašus pēdējos un galīgos atvadu sveicienus visam, itin visam bezgala brīnišķīgajam, ko šī vienreizīgā pasaule bija piedāvājusi un devusi. Ieilgušajai veselības kaitei neatlaidoties un diendienā kļūstot vēl uzmācīgākai, virsroku sāka gūt doma, ka viņa mūža ceļš daudz ilgāk var arī neturpināties. Svešatnes paziņas prātoja, ka tieši tādēļ Reinim jāizšķiras, vai vēl reiz apciemot dzimto zemi. To viņš arī izdarīja. Tikās tur ar abiem uzticamiem, skolas dienās iemantotiem draugiem, kā arī ar daļēji sairuso ģimeni. Par līdzekļiem, kas atliktu pēc paša apbedīšanas izdevumu samaksas, uzdāvināja gluži jaunus spēkratus tiem, kuŗi bija bijuši vistuvāk viņa sirdij. Bez skaļuma, noslaukot vienīgi skumju asaras no vaigu galiem, klusi ardievojās no Cēsīm un cēsniekiem, tāpat no Rīgas, un atgriezās uz svešatni, lai sagatavotos nenovēršamajam. Uz to nevajadzēja ilgi gaidīt. Bija noslēdzies dzīves loks, kas, netrūkstot ne sapņiem, ne cerībām, bija iesācies visai teiksmainās upes krastu pakājē, par kuŗu pacilātāk nekā daudzi citi Reinis mēdza dziedāt: „Tik pie Gaujas, tik pie Gaujas...” Nesolot vairs itin nekā, ja palaiž ausij gaŗām gaŗīdznieka trafareto mierinājumu, ka visa vietā nu būs mūŗīgs miers, Sīmaŗu Reinis bija izdzisis tukŗumā. Aizklīŗšana, dzīvoŗšana un visbeidzot izdziŗšana sveŗatnē bija izdzēsusi paŗu pēdējo cerības stariŗu, lai arī cik kārotu un neaizstājamu, — vēlēŗanos iegulties sava novada kapu kalniŗā un sava auguma trūdiem ļaut sajaukties ar paŗa senŗu piesātinātajām dzimtajām zemes smiltīm.

Cik un kuŗu to gadu Cēsu arodskolas audzēkŗu mūŗa gājumam nobeigums ir bijis vai būs līdzīgs viņu izglītbības ceļu līdzgaitnieka Reiŗa skumjajai aizieŗšanai (dzīves lokam izirstot tālā sveŗā krastā) to, ŗķiet, nekad neuz-

zināsim. Ne svešu zemju pilsētu debesskrāpji, ne lauku un prēriju bezgalība un pat ne — vēl svešāku — nomaļu mazpilsētu vecu ļaužu mītnes (to pārbīdāmos krēslos un regulējamās slimnieku gultās bieži sairst mūsu cilts vientuļo locekļu augumi) ne spēs, ne mēģinās, atklāt vai saglabāt liecības, no kuņām patiesību uzzināt varētu. Tās — liecības, ko, jo drīz, drīzāk nekā gribēts, pārklās aizmirstības sega. Tāpat — neapturami sadilst un izzūd arī vēl citas pazīmes un liecības, kas vienīgās varētu atgādināt pasaulei mūsu tēvzemi vai tās arodskolu Cēsu pilsētas centrā. Tās citas — ārpilsētu līdzenumos, upju līčiem pieguļošajās norās un dzīvžogiem apvītajos pakalniņos izveidotos aizgājušo dārzos uzstādītie akmens vai metalla krusti un piemiņas plāksnes. Tās — uz kuņām lasāmi priekšvārdi, kas palaikam tika doti un valkāti tikai latviešu tautai novēlētā zemes lodes stūrītī. Tāpat — tās ar uzvārdiem, kuņiem galotņu pareiza izruna padodas vienīgi latviskām mēlēm. Gluži tāpat, kā visu citu svešatnes kapu kalniņiem nolemto latviešu tautas daļas locekļu, arī šo kādreizējo cēsnieku jaunības sapņus un centienus un brieduma posma darbus un to augļus (pēc sasniegta droša pamata zem kājām — iegūtām un lietā liekamām zināšanām vai iemācīta noderīga aroda un sekmīga atlikušā mūža upes tecējuma un aizklīšanas svešumā) reiz aplās necaurredzama aizmirstības sega. Tad sāks aizaugt un beidzot izzust arī atmiņu taka. — Kas palicis būs pāri?

Līdz šai dienai pāri palikušas vienīgi viņu sejas un ar tām saistītās neparastās izdarības, kas laiku pa laikam it kā spožāk iemirdzas laika biedru atmiņu klāstā un tur parādīsies tikai tik ilgi, kamēr pēdējo pašu soļi turpinās kavēties uz šīs pasaules lielajiem ceļiem vai sīkajām taciņām.

Skolas ēkas otrā stāva lielās mācību telpas trešajā un ceturtajā solā, viens otram tieši aizmugurē sēdēja divi puisi — Gailītis un Kupcis. Viņu priekšvārdus neatceros.

Domājot par to, kādēļ šie divi arodskolnieki glabājas atmiņā, pie tam turpat 60 gadu vēlāk, neatceros pat vienu vienīgu gadījumu, kad viens vai otrs no šiem (samērā nelieliem, bet apmēros drukniem) abiem puisiem būtu izpelnījis jebkuŗa skolotāja atzinīgu vārdus: uzslavu par labu klases darbu vai par teicamu atbildi uz jautājumu. Abi bija mazrunīgi kā klases nodarbībās, tā mācību pārtraukumos skolas gaitēnos. Laikam nebija nekā ko teikt. Savas izjūtas, īpaši iebildumus pret otra rīcību, viņi nemaz nemēģināja noslēpt, bet tās lika manīt citādā veidā — ar dūrēm. Tas notika vismaz vienreiz nedēļā, pa laikam pārējo skolēnu acu priekšā. Gandrīz vienmēr — divas vai trīs minūtes pirms skolotāja ienākšanas klasē.

Kas lai izvērtē, cik nopietns un svarīgs tas kuŗo reizi bija, bet, acīm redzot, atrast iemeslu ķīviņa uzsākšanai nenācās grūti. Ar malā stāvētāja ausīm ieklausoties, dažkārt — ja ne vairums gadījumos — tas bija gaužām niecīgs, ar Valtera Blūma muti izsakoties, ir ne „apspapstējuša santīma vērts.” Smieklīgi nevērtīgs. — Vienam pie sevis norūcot, ka otra galvā ir liels tukšums, vai otram sākot pukoties, ka pirmais notraipījis viņa klades vākus, bija dažas tipiskas neapmierinātības dzirksteles, kas ne reti sprēgāja un sprēgāja, līdz pārkarsēja abas strīdīgās puses. Asu vārdu apmaiņai ķļūstot arvien dedzīgākai, šīs pirmās dzirksteles drīz vien izraisīja īstu pretešķību ugunsgrēku — kautiņu.

Viena dūrē savilktās rokas vēzienam zibenīgi ātri un sparīgi traucoties otra sejas virzienā, pēdējā tā paša veida tēva dotais ierocis (ir sīku mirkli nevilcinoties un ne mazāk strauji šaujoties pretējā virzienā) likās esam apņēmis izbeigt šo sadursmi savā labā. Liekot asiņot pirmā degunam, otrā dūre tomēr vēl nebija izpelnījusies galīgās uzvaras laurus. Sekoja pirmā prettrieciens — skaitā otrs viņa dūres vēziens, kuŗa iznākumā otra augumam nācās izjust grīdas dēļu cietumu. Tas nevilcās ilgi, tikai īsu mirkli. Pa lielākai daļai šādas sadursmes beidzās, ir

nenoskaidrojot uzvarētāju, jo, skolotājam parādoties klases durvīs, tās — gribot vai ne — vajadzēja pārtraukt tikpat negaidot, kā iesāktas. Neatceros citus gadījumus Cēsu arodskolā, kur citādi domājošu klases biedru iekaisušos prātus domstarpības sakarsētu līdz maksimumam, kas prasītu ļaut vaļu dūrēm. Pārējie, kam šāda pretešķību izlīdzināšanas metode nelikās esam vajadzīga, ir nemeklēja saskarsmi ar vienu vai otru no šiem „spurainajiem gailēniem.” — Kā Gailītis, tā Kupcis ne labprāt metās plecos ar vecākās klases puīšiem. Izvairījās.

Valainis, kas bija vismaz pāris gadu vecāks nekā pārējie, uz jaunāko iebildumiem reaģēja mierīgi, visvairāk pat nepieklājīgi nevērīgi. Skats no viņa acu pāra, kas ne reti atradās pilnu galvas tiesu augstāk pār nemierīgā uzrunātāja redzes avotiem, lika saprast, ka visā šai lietā viņam nekas nav sakāms. Ar to tad arī domu izmaiņa, ko, šķiet, meklēja otra puse, beidzās vēl mierīgāk un drīzāk, nekā bija iesākusies.

No Rūjienas apkārtnes nākušais Valentīns Pareizs — līdzīgi Valainim — gandrīz vienmēr uz citiem skolas biedrim lūkojās it kā no augšas, it kā no pārākuma pje-destāla. Viņa kundziskā izturēšanās gan pamatojās uz kaut ko citu, nevis lielāku gadu skaitu un līdz ar to lielāku pieredzi. Tanīs gados Pareizs bija sava veida Cēsu modes karalis, jo valkāja labi piegrieztus un pēc mēra šūdinātus (dārga auduma) uzvalkus un tiem pielāgotus virskreklus, kā arī piedienīgas krāsas zeķes un kurpes. Šķiet, laika biedru atšķirīgas domas citos jautājumos viņu ne interesēja, ne ietekmēja. Vismaz apmierinošas atzīmes (trijnieki) un izskatīgi apģērbi likās esam viņa priekšrocību saraksta galvgalā. Nekas cits.

Direktoru Augustu Volkovu un viņa rīcību dien- dienā varēja novērot daudz pilnīgāk nekā jebkuŗa cita skolas administrācijas darbinieka vai skolotāja iztu- rēšanos. Tam, šķiet, vairāk iemeslu. Vispirms direk- toru redzējām biežāk par citiem šīs mācības iestādes at-

bildīgiem darbiniekiem, jo viņš gandrīz vai kārtēji apgrozījās skolas nama gaitēnos un šad un tad iegriezās vienā vai otrā klasē. Taču varbūt vēl vairāk vērotāja skatu jo sevišķi pievilka īpatnējais viņa izskatā un izturēšanās veidā, kas ieriesa paliekamas pēdas atmiņā.

Vērojot visai lielo augumu, kuŗa dēļ viņam vajadzēja mazliet noliekt galvu, ejot pa viduvēja augstuma durvīm, varēja iedomāties, ka Piebalga ir šī vīra dzimtais nostūris. Taču tā nebija. Īsteni viņš nāca no Zaubes puses, kas ir nepilnus 40 km no Cēsīm un apm. 25 no Līgatnes. Staltais augums, matu krāsa un to veidojums, kā arī īsie un strupie teikumi sarunā lika domāt, ka aiz vienkāršā, tumši pelēkā uzvalka slēpjas atvaļināts, kaŗā rūdīts virsnieks, ja ne pats ģenerālis. Ģenerālis viņš nebija bijis, cik tālu ticis militārā karjērā nezinu, bet kaŗā rūdīts viņš bija — piedalījies Latvijas atbrīvošanas cīņās. Volkovs nepiederēja to skolu vadītāju grupai, kas dienas lielāko daļu pavada birojā, sēdot pie dažādiem papīriem aplāta darba galda, lielumtiesu lietu kārtojot pa telefōnu. Pēdējā tipa direktori skolotāju istabā vai mācību klasē parādās ļoti reti, pa laikam, pavadot izglītības ministrijas pārstāvi, kad tas ierodas inspicēt skolu. Vai arī — ierodas aulā, uzrunāt audzinātāju un skolēnu saimi, valstij vai pašai skolai zīmīgā dienā, piem., abitūrientu izlaiduma aktā un līdzīgos gadījumos.

Ne tā Volkovs: viņš — citāda kaluma administrātors: citāda vēriena cilvēka dvēsele. — Ar vienu vai otru steidzami nokārtojamu dokumentu rokā viņš tuvojas meklējamam skolotājam vai skolas darbvedim, vai arī sperot platus soļus — mēro ēkas gaitēnos. To atceroties, atmiņā iešaujas obligātā kaŗadienesta vada komandieris, virsleitn. Rūdolfis Kociņš, kas II pasaules kaŗa beigās bija sasniedzis pulkvītn. dienesta pakāpi. Pēdējam ar Volkovu bija viena acīm redzama līdzība: platais solis. Vērojot kā vienu, tā otru, savā nodabā kustoties uz priekšu, novērotājam šķita, ka viņi abi ir nodomājuši tikt apkārt zemes

lodei, paspeļot tikai trīs pilnus soļus. Protams, tas ir pārspīlējums. Taču visi, kas vienreiz redzēja Volkovu vai Kociņu virzāties uz priekšu, diezin vai bija redzējuši kādu citu ar tik platu soli. Otrā pasaules kaņā, aizvadot dienas Leģiona ģenerālinpektora stābā, kā arī pirms tam, skatoties foto attēlos, Rīgas laikrakstos, savukārt nevarēju neievērot, ka Volkovam un ģen. Bangerskim ir ne vien līdzīga matu krāsa, bet arī līdzīgs to sakārtojums. Laika tecējumam darot savu, abu galvas bija nosirmojušas, viņi valkāja īsi nogrieztus un stāvus sasukātus matus, tādējādi abi atgādinot maršalu Hindenburgu un citus prūšu ģenerāļus.

Deviņos mēnešos, ko aizvadīju mācoties Cēsu arodskolā, citu audzinātāju vidū neizdzēšamas pēdas manā atmiņā ierakstījis māc. Artūrs Voitkus, kas tur nemaz nebija algots skolotājs. Arodskolā viņš ieradās tikai vienu vienīgu dienu nedēļā, proti, pirmdienas rītos. Tur, stundas cetursni pirms kārtējo mācību sākuma, šis bībelē saglabāto dievvārdu tulks uzrunāja audzinātājus un skolēnus, kas visi bija sapulcināti aulā. Īsos un domāšanu provocējošos vārdos māc. Voitkus ikreiz iztirzāja atsevišķu bībeles tematu, ko izprotot ceļš uz pilnvērtīgu kristieša dzīvi kļūst līdzenāks. Vienmēr šie rīta svētbrīži beidzās ar īsu lūgšanu. Maz bija sapulcināto saimē to, kuŗi vēl nekad nebija dzirdējuši māc. Voitku vadām dievkalpojumu Sv. Jāņa baznīcā. Pēdējā atradās tikai nedaudz soļu skolas nama aizmugurē — tātad turpat kaimiņos. Būdams pilsētas draudzes mācītājs, Voitkus cēsnieku interesi bija iekarojis ar divi lietām — sprediķu saturu un patīkamo dziedāšanas balsi. Ērģelnieks Kārlis Hartmanis bija viens starp daudzajiem mūzikas lietu sapratējiem, kas patiesi apbrīvoja Voitkus vienreizīgos talantus. Bez jebkādas vilcināšanās viņš apgalvoja, ka Voitkus esot vispievilcīgākais liturģiju dziedātājs visā latviešu mācītāju pulkā, gluži tāpat kā rakstnieks un mācītājs Andrievs Niedra vienmēr esot bijis un vēl arvien turpinot būt vistalantīgākais mūsu tautības luterāņu sprediķotājs. — Hart-

manis teica arī, ka māc. Pēteris Apkalns, kuŗa teiktie vārdi skanēja kā asu darba rīku cirtieni klintīs un balss dūca kā debesu ērģeles, nevarot pārspēt Niedru, kaut arī pēdējais esot priekšā pirmajam tikai nedaudz īsu mēra vienību. Abus divus — Apkalnu un Voitku (kaut arī visai atšķirīgus: ne vien baznīcas altārī un kancelē, bet arī ārpus dievnama mūŗu sienām) dedzīgi klausījās un uzmanīgi vēroja lielum lielais cēsnieku vairums. Visiem bija arī savi ieskati un secinājumi, ko gan tikai retais atklāja citiem publiski.

Zīmēšanas skolotājs, gleznotājs un tēlnieks Augusts Julla, kas bija piedzimis un agrīnās puišeļa gaitas izstaigājis netālajā Liepas pagastā, un ko cēsnieki pazina kā turienes Brāļu kapu pieminekļa autoru, savu tā laika audzināmo atmiņās ierakstījis teicienus, ar kuŗiem viņš centās ilustrēt problēmas savu 'dresējamo' ikdienas pūliņos. Šādus ne visai parastus ilustratīvus teicienus viņš mēdza lietāt tikai tad, ja bija nodomājis paskubināt vienu vai otru atsevišķu skolnieku pūlēties vairāk, lai kaut cik sekmīgi paveiktu vismaz nelielu minimu, bez kuŗa apmierinošu atzīmi nevarot dot. Klases biedram Aneraudam, kam zīmēšana ne pagalam neveicās, vairākkārt nācās dzirdēt Jullas piezīmi: „pat suns un kaķis aiz brīnumiem trīs dienas bez pārtraukuma smietos, vēderus turēdami, ja no tevis iznāktu puslīdz noderīgs Rembranta gleznu iesaiņotājs. Taču nav par daudz no tevis gaidīts, prasot, lai nopietni sāc mēģināt uzzīmēt regulāru trīssānu trīsstūri ar vismaz divām vienāda gaŗuma malām.” — Līdzīgi „ķinķerīgi” teicieni nekad netrūka Jullas leksikonā.

Inž. Osvalds Pūpols un dabaszinātnieks Miške, ar manu skolnieka prātu vērtējot, deva saviem apmācāmiem visvairāk. Kā pirmais mehanikas, tā otrs fizikas priekšmetos ļoti lietderīgi izmantoja ikvienas mācību stundas 45 minūtes, saprotami izskaidrojot dienai paredzēto tematu. Tikpat skaidri viņi atbildēja uz papildus jautājumiem, pie tam ne minūti nenokļīstot uz citiem tematiem. Inž. Pūpola mācītā viela bija tik rūpīgi sagatavota, ka pat viena at-

sevišķa vārda iestarpināšana būtu nevajadzīga laika izšķiešana, tāpat kā viena atņemšana, mazinātu teiktā skaidrību.

Pirms pilsētas II pamatskolas skolotāja un vēlākā skolu inspektora Kārļa Streipas arodskolā latviešu valodu mācīja (neilgu laiku) skolotājs Skuja, kuŗa pastāvīgā darba vieta bija Bērzaines valsts ģimnazijā, kur viņš bija galvenais latviešu valodas skolotājs. Līdzīgi vairumam viņa citu kollēgu skolotāja darba dēļ Skujas vārds plašākai turienes sabiedrībai bija svešs. Viņu pašu maz redzēja un viņu vārdu pieminam reti dzirdēja, t.s., lielajā Cēsu sabiedrībā. Taču tas — pēc laika — sāka grozīties, un neilgi vēlāk Skujas vārds nokļuva uz tautas mēles biežāk nekā jebkuŗa cita Cēsu skolotāja. Tam divi iemesli, divi atsevišķi notikumi Skuju ģimenē. Abos, nevis skolotājs Skuja pats, bet gan viņa vienīgais dēls bija tas, kuŗa rīcības rezultātā radās vairāki raksti novada preses izdevumos. Kā parasts, to parādīšanās izraisīja pārrunas plašākās aprindās. Pirmais iemesls bija ziņas laikrakstos par ārsta Skujas, skolotāja dēla, izcilām sekmēm medicīnas laukā. Otrs — tā paša jaunā Skujas apsievōšanās ar dzejnieci Veltu Tomu. Gar to cēsnieki trina mēles daudz vairāk kā gar jebkuŗu citu sabiedrisku notikumu Cēsu pilsētas nesenajā vēsturē. Sabiedrības uzmanību vispirms izraisīja dzejnieces Tomas skaistums, kā arī drīz vien pēc tam viņas izcilie talanti citā gara kultūras nozarē, proti, dzejoļu deklamēšanā. Tā laika dzejnieku un dzejnieču pulkā nebija neviena cita, kas kaut aptuveni tikpat iejūtīgi kā Velta Toma prastu pasniegt mākslas draugu publikai savus gara ražojumus — dzejoļus. Trūkstot neapstrīdamam instrumentam vai citam līdzeklim ar ko izmērīt viena vai otra dzejas darbu autora spējas iejūtīgi nolasīt savus dzejoļus, šķiet, ir vietā atgādināt labas tiesas dzejnieku atzinumu: savu darbu pasniegšanas ziņā Veltu Tomu vēl neviens neesot pārspējis.

Daudz vēlāk, ilgus gadus vēlāk, dzejniece Toma izpelnījās latviešu sabiedrības uzmanību gluži citu iemeslu dēļ. Manuprāt, par pēdējo runājot, akurātāks apzīmējums būtu: Velta bija iekļuvusi sabiedrības krustugunīs; varbūt vajadzētu teikt karstās krustugunīs.

Viss sākās pēc dzejnieces atgriešanās no dzimtenes apmeklējuma, kur viņa bija piedalījusies vienā vai vairākos turienes rakstnieku saietos, lasot savus visjaunākos gara ražojumus. Iepazinusies ar dzimtenē izdoto laikrakstu slejās ziņoto par dzejnieces Tomas aktivitātēm Rīgas apciemojumā, daļa Kanadas latviešu (tās domu noliedzēji un pūliņu apkarotāji) sāka nesaudzīgi kritizēt viņas izturēšanos mūsu nacionālos jautājumos. Izsakot pārmetumus, sulīgi epiteti netika taupīti. Brīžiem tika lietāta valoda, ar kādu savā laikā Rīgā slavēna kļuva tenku lapa *Aizkulises*. — Vieni solīja nerimties, kamēr viņu apkarotā nebūs „no panckam ārā izdzīta.” Otri draudēja pienaglot viņu pie latviešu „negoda un apkaunojuma staba,” ja nekas cits nebūšot līdzējis viņu nodzīt no maldu ceļiem.

Vai un cik neatgriežami šī dzejniece ir nokļuvusi uz maldu ceļiem (kā apgalvo viņas kritizētāji), kas to lai zina, trūkstot neitrālai tiesai vai citai ticamai patiesības meklēšanas sistēmai vai procesam. Atbildi uz „vai un cik” meklējot, ir grūti izprast, kas slēpjās aiz kāda fakta, ko vajadzētu zināt arī visbargākajiem dzejnieces kritiķiem. Proti II pasaules kara beigu cēlienā dzejnieci Tomu (viņas gara darbu un patriotisko pūliņu dēļ) turpat vai septītajās debesīs cēla un kārtēji apjūsmoda aprindas, kas pašas tēvuzemes mīlestību bija apliecinājušas darbos. Kā lai izprot, ka tās pašas ideoloģijas sludinātāji (ne vienmēr gluži tie paši cilvēki) vairāk par citiem tagad prasa šo dzejnieci „krustā sist.”

Rīgas laikos un Berlīnes mēnešos, vērojot viņu viena un tā paša preses izdevuma veidošanas redakcijā, pamanīju dažas visai zīmīgas un negrozīgas iezīmes Veltas Tomas raksturā. Pati galvenā: turēšanās pie tās galvas,

kas uz pašas pleciem, nevis svārstīšanās līdz citu uzpūstiem vējiem. Vai, ieceļojot Kanadā, viņa būtu pagriezusi muguru pirmajam un pievērsusies otram principam, proti, ne vairs turēties pie savas pārliecības, bet gan sekot jebkuŗam vējam, kas tobrīd šķietās esam stiprākais un noderīgākais? Atbildi uz šādu jautājumu meklējot, prāts it kā mudina nesteigties, bet mazliet pagaidīt, jo dzīves gudrība uz to mudina, apgalvojot: nāks laiks, nāks padoms.

Ne tikai izskata dēļ vien kōmiskas figūras Cēsu arodskolas skolotāju saimē bija inž. elektr. Grīnbergs un metallurģs Baumgards. Grīnbergs bija skolas elektriķu nodaļas spēka vīrs, labi sagatavots teorētisks, kam arī praktisku jautājumu izprašana un atrisināšana nesagādāja daudz galvas sāpju. Tikai viena — cerams ne vairāku pulkā — liela nelaime. Vai nu tādēļ, ka viņš bija zinīģs arī citās lietās, vai cita kā dēļ Grīnbergs tomēr nebija uzslavas cienīģs skolotājs. Uzsākot izskaidrot zināmu tematu, viņš iesāka ļoti labi, bet drīz vien nokļuva „uz blakus sliedēm” — sāka runāt par vienu vai otru tematu citā nozarē, kam ar mācāmo priekšmetu nebija nekāda sakara. Tā aizritēja stunda, skolniekiem maz kā uzzinot vai, kā paši atzinās, atstājot klases telpu tikpat neaptēstiem, kā tanī ieejot. Blakus tam, ka apaļīģā Grīnīša (tā viņu dēvēja ne tikai skolēni) auguma gaŗums daudz nepārsniedza viņa vidukļa apmērus, kōmiskās piezīmes par viņa izskatu un citām lietām pavairoja arī šī skolu darbinieka ilggadīģā kompanjone, Otrās pamatskolas skolotāja Grīšļa jaunkundze, kuŗai pašai arī apaļumu netrūka. — Taču ne ķermeņu apaļumu vai citu izmēru dēļ šis skolotāju pāris bija iekļuvis draugu uzmanības centrā. Tam pamatā bija pavisam kaut kas cits. Arī tas nebija noslēpums. Par to daudz vairāk būs teikts šī paša izdevuma citās lappusēs, kur tiks stāstīts par ģen. Jāņa Baloža lomu un gaitām 1934. gada 15. maija radītā valsts pārvaldes režīma valdīšanas laika posmā.

* * *

Kamēr Grīnbergam, kā teica cits darbīgs cēsnieks inž. Jurēvičs, politiski sabiedrisku ideju un rosmju caurausta vide bija tikpat nepieciešama kā zivij ūdens, tikmēr vairumam pārējo arodskolās skolotāju intereses vērsās citos virzienos. Bez nākamo tehniķu sagatavošanas (mācot klasēs, pārraugot izmēģinājumus laboratorijās un praktiskos vingrinājumus darbnīcās, kā arī izvērtējot pārbaudījumu darbus) viņi visi vairāk vai mazāk interesējās par to, kas notiek vienā vai otrā dzīves nozarē ārpus skolas sienām. Sava veida īpatnis, kas visnotaļ atšķīrās no citiem, bija īsumā jau pieminētais ķīmijas skolotājs Brambāts. Viņš man atgādināja citur redzētu atvaļinātu virsnieku, kas pēc spožām pogām un ordeņu zīmītēm izrotātā mundieņa novilkšanas bija kļuvis profesors. Arī Brambāts virzījās uz priekšu, spērot civīlistiem neparasti platu soli un turot augumu taisnu kā sveci; mēdza lietāt rūpīgi veidotus un īsus teikumus, kuņos liekvārdību diezin vai atrastu pats uzmanīgākais valodas kritiķis. Nevien man, bet arī citiem klases biedriem brīžiem likās, ka Brambāts labprātāk klausījās to skolnieku atbildēs, kuņās teiktais iesākās vai beidzās ar „tieši tā,” „nebūt nē” vai citām līdzīgām frazēm, ko pa laikam lietāja kaņavīri, bet ne privātas personas. Samērā kārtēji atsaucoties uz izmēģinājumiem vienas vai otras universitātes laboratorijā, kas viņam bija kļuvusi tradīcija, un, īpaši nēsājot svaigu puķes ziedu pie svārku aploka, viņš, no otras puses, atgādināja tipisku profesoru, par ko biju dzirdējis no saviem brālēniem. Tie abi jau bija kļuvuši studenti Latvijas universitātē.

Tanī pašā laikā militārās apmācības skolotājs vlt. Roberts Freibergs, kuņa pastāvīgā darbavieta bija 8. Daugavpils kājnieku pulks, šķitās esam mazāk virsniecīks nekā Brambāts, kaut arī viņš vienmēr ieradās klasē, tērpies virsnieka uniformā. Viņa augums bija manāmi īsāks un ne tik taisni izstiepts kā ķīmijas skolotāja. Bez tam, Freiberga solis nebija plats un gaitā arī ne visai brašs. Nevajadzēja

acis daudz piepūlēt, lai redzētu, ka dažbrīd viņa ķermenis mazliet gāzelējās: nedaudz, tikai mazliet, īpaši ja, nevajagot steigties, gaita bija lēna.

Metallurģijas skolotājs Baumgards bija „klase par sevi,” un ne tikai vienā ziņā vien. Vispirms izskats! Kuplo vaigu un līdzīgo platuma un augstuma izmēru dēļ viņa galva atgādināja futbola bumbu. Ne vien uzaču skropstas, bet arī tieši vidū pāršķirto matu celiņu varēja salīdzināt ar bumbas šuvēm. Ķermeņa tuklums mudināja secināt, ka vismaz viens no diviem vai pat abi — ilga uzturēšanās vai rosīga rīkošanās pie ēdienu galda — ir viens no tiem laika pavadīšanas veidiem, kas tuvi Baumgarda sirdij. Bikses bieži augšup saraustot vai citādi cenšoties ķermeņa tuklumu iespējami vienmērīgi sadalīt, šim skolotājam bija izdevies panākt, ka apaļums vidusdaļā daudz neatšķīrās no lejasdaļas, ar ko nevarēja lepoties Grīnbergs un vairums citu resnīšu. Šķiet, tādēļ daži kollēgas un citi paziņas mēdza dēvēt Baumgardu par dūšīgu, nevis resnu.

Tomēr visvairāk interesi un jo bieži — ja nevajadzēja slēpt no viņa paša ausīm — skaļus smieklus izraisīja Baumgarda runāšanas veids. Esot Baltijas vāciešu pēctecim, kas maz apgrozās latviešu sabiedrībā, viņam nenācās viegli izteikt savas domas mūsu mātes valodā, kaut arī viņš nopietni pūlējās, lai šajā ziņā justos savu audzināmo vidū kā līdzīgs starp līdzīgiem. Manuprāt, raksturīgs vaibsts viņa dzīves uzskatā bija cenšanās neraudzīties uz dzīves negludumiem ar pārāk nopietnu skatu, bet pūlēties saskatīt gaišāko pusi ikkuņā notikumā vai parādībā. Tādas domas mudināts, viņš mēģināja likt lietā humoru, kur vien varēdams iesviežot pa jokam. Kaut arī viņa joki paši būtu pelnījuši uzmanību un smieklus, izraisītā jautrība nebija kōmiskā notikuma vai stāsta, bet gan pagalam sakropļotās latviešu valodas dēļ. — Nezinu kad un kā tas bija sācies, ka skolnieki, sarunājoties savā starpā, šo skolotāju dēvēja par Bimbi, nevis Baumgarda kungu vai vienkārši Baumgardu. Bimbim prāts nesās uz

jokiem ne vien brīvdziesās, bet arī mācību laikā. Atceros vismaz apaļu duci situāciju, kuŗās Bimbja teiktais lika smieties par viņa asprātību, kā viņš pats domāja, vai par kōmisko latvisko vārdu virkni, kā domāja audzēkņi klasē.

Starp zīmīgākajiem šai kōmisku atgadījumu duci bija joks, ko Bimbis palaida, uzrunājot manu klases biedru, visnotaļ kustīgo Aneraudu. Neesot ne jausmai, ko atbildēt uz skolotāja jautājumu par izkausētā metalla ieliešanu attiecīgā formā, Anerauds ilgu laika sprīdi klusēja, neļaujot pārslīdēt pār lūpām ne vienai vienīgai zilbei. Vēlēdamies ar skumjas baznīcas dziesmas vārdiem raksturot situāciju, kādā viņš redzēja samulsušo Aneraudu, Bimbis mēloja: „Jūs izskatās kā likten atstāts brūtīgān pie savas brūtes kap, kas taisās uzsākt vilkt to bēdīg dziesmiņ „Man visa galv’ ar asinīm’.” Protams, viņš domāja sēru dziesmu „Ak galva asiņaina.”

Dažus mēnešus pirms mācības gada beigām fizikas skolotājs Miške bija sasirdzis ar kādu nopietnu kaiti, kam atveseļošanās prasīšot ilgāku laiku. Tādēļ vajadzēja atrast citu fizikas skolotāju. Direktors Volkovs, kam, kā vēlāk mācījos, bija talants administrācijas jautājumos, aizstājēju bija drīz atradis. Nebija klasē neviena skolnieka, kuŗa acis plašāk neieplēstos, telpā pirmoreiz ienākot šim jaunajam fizikas skolotājam, pareizāk — skolotājai. Līdz tam, ieskaitot audzinātājus un audzināmos, ārpusē neatstājot arī skolas darbvedi Killi, tai namā nebija manīta ne viena vienīga sieviešu dzimtes locekle. Cik man bija zināms, tā bija pati pirmā reize, kad Cēsu arodskolā sieviete ieradās mācīt skolas audzēkņiem fizikas likumus vai jebkuŗas citas zinības. Ar pretējās dzimtes pārstāvja acīm, kaut arī vēl maz pieredzējušām, uzlūkojot, tā nebija viduvēja sieviete, ko ik dienu varēja vērot pilsētiņas ielās, iestādēs, veikalos un citur. Mērījot ar olekti, kuŗa bija izveidojusies, klausoties gados vecāku puisi valodās un daļēji attīstījusies paša iedomās, atlika secināt, ka šī parādība (būtne) cilvēka izskatā, nostājusies

kājās piecēlušos skolnieku priekšā, kas veikli un galanti palocījās, bija īstens sieviešķīgas sievietes paraugs. Augums — pēc visideālākā modeļa un no labākā materiāla, bet nevis no kaut kāda ribas kaula darināts: pacēlumi, nolaidumi, sažņaugumi un viss pārējais, nepaslēpts ziņkārīga vērotājam acij, bija pareizā vietā un pievilcīgos samēros. Varbūt acs ietekmē arī balss šķita skanam kā debesu bazūņu mēlīšu maigās vibrācijas. Lūgusi pārsteigto klasi piesēsties, pateica, kas viņa esot un no kurienes nākot.

Pateica abus — priekšvārdu un uzvārdu. Tā gan bija vienīgā reize, kad dzirdēju viņas priekšvārdu. Vēlāk viņu uzrunājām tikai par Fleišera kundzi. Tādēļ nav nekāds brīnums, ja, viņas priekšvārdu vairāk nedzirdot, to nevaru atcerēties tagad, dažus gadu desmitus vēlāk. Stāstīja, ka tikai tā paša gada pavasarī viņa esot aizvērusi aiz sevis augstākās mācības iestādes durvis un, nesot somā licencētas dabaszinātnieces diplomu, esot apņēmusies doties pasaulē laimi meklēt. Vēlāk radušās citas idejas, kuŗu pievilcības dēļ radušies jauni plāni. To ietvaros tikai nesen (pirms pusotriem mēnešiem) viņai esot nācies mainīt savu uzvārdu — tad esot kļuvusi Fleišera kundze. Arī viņas vīrs, pēdējo vārdu izrunājot ne visai droši, esot patstāvīgas dzīves ceļa pašā iesākumā, tāpat kā viņa pati. Pēc kaŗa skolas beigšanas un abu jauno laimes meklētāju laulībām, kas uz karstām pēdām sekojušas pirmajai, leitn. Fleišers iedalīts 8. Daugavpils kājnieku pulkā, lai uzsāktu Latvijas armijas virsnieka karjēru. Tādējādi pārceļoties uz Cēsīm, 8. pulka pastāvīgo novietni, Fleišera kundze interesējusies par iespēju strādāt kādā no Cēsu skolām. Esot laimējies žiglāk nekā cerēts. Iepazīstināšanu pabeidzot, viņa, atkal zemu noliekusies, it kā pirmos grūtumus laimīgi pārvarējusi, priecīgi iespurkstējās: „Te nu es esmu” un, ilgāk nevilcinājusies, — iesāka skolotājas darbu, iejautājoties: „Cik tālu jūs esat tikuši un kas mums šoziem jāaplūko?”

Viņai skolā nebija vieglas dienas. Šķiet, savu priekšmetu zināja labi; varbūt īpaši tādēļ, ka pašas nesen pabeigtās zinību iestādes lekciju zālēs un praktisko darbu laboratorijās uzzinātais un iegaumētais vēl bija svaigs atmiņā. Fizikas pamatlikumu un uz tiem dibināto praktisko secinājumu izskaidrošana viņai neradīja nekādas galvas sāpes. Bet jautājumi no gados vecākiem skolniekiem, uz kuŗu virslūpām ūsu sari ar katru skūšanu kļuva stingrāki un spuraināki, skolotājam Fleišerei lika nosarkt bieži, jo bieži. Tiem nebija daudz sakara ar aplūkojamo vielu. Jautātājiem tā arī maz interesēja. Nesen aiz sevis atstājot puikas gadus un līdz ar to ieejot vīriešu dzimtes cilvēka nākamajā posmā, gados un citādi nobriedušie jaunekļi vairāk nodarbojās gar domām, kas turpat nepārtraukti urdīja viņu prātus. Tās viņai neinteresēja. Tas nebija viņas pienākums. Neatlaidīgie puīši tomēr nerimās. — Kā tikt tam pāri? Fleišera kundze to nezināja. Tādēļ viņa cīnījās, cik nu varēja, skubinot lielos puīšus vairāk interesēties par fizikas lietām. Cīnījās un cieta, cieta un cīnījās. Pēc gada atstājot arodskolu, man neizdevās novērot vai un cik laiks palīdzēja mazināt Fleišera kundzes nedienas. Nekā nedzirdēju arī no citiem.

Augumā slaidais Kārlis Streipa, kas pēc Bērzaines Skujas aiziešanas mācīja latviešu valodu un literatūras vēsturi un pēc izskata bija līdzīgs Latvijas pirmajam ārlietu ministram Zigfrīdam Meierovicam, diezin kādu iemeslu dēļ centās atgādināt un uzsvērt, ka viņš ir neapstrīdami latvisks. To darot, viņš dažkārt lietāja piemērus, kuŗi, vismaz patieso apstākļu nezinātāju uz-tverē, varēja tikai pastiprināt, nevis mazināt šaubas par šī Piebalgas dēla izcelšanos un tautiskumu. Klausoties viņa runātos vārdos, zinātājs nešaubījās par tā valodas latviskumu. Tā bija tīra un pievilcīgi skanīga kā dzidra avota ūdens, kā strauta čalas. Turpretim, ne reizi vien viņš apgalvoja, ka vārds „Streipa” esot radies, nolaidīgam pagasta darbvedim kļūdīgi rakstot vārdu „strīpa.”

Savādi! Viņa priekštecis Skuja taču ieteica šo pašu strīpu aizstāt ar latviskāko „svītra,” jo pirmā esot vācu valodas atdarinājums. — Noklausījies šo Streipas kunga taisnošanos, klases biedrs Anerauds, kuŗa naīvitāte nereti gāja tālu jūdzi, kādreiz ziņkārīgi iejautājās, vai tik skolotāja uzvārds neesot atvasināts no darbības vārda „streipuļot.” Jautājums izraisīja skolnieku sejās ne vien smīnus, bet pat paskaļus smieklīņus, ko pastiprināja atsevišķu solos sēdētāju kurpju zoļu radītā švīkoņa. Pats Streipa tur neredzēja nekā smieklīga. It kā sadudzis par šādu jautājumu vai tā izraisītajiem smīniem un trokšņiem, viņš ieminējās, ka ne viņa tēvs, ne vecaistēvs neesot reibīgu dzērienu trauku ir pie mutes pielikuši, un tūlīt sāka runāt par citu tematu.

Interesants trijnieks šīs skolas mācības spēku personālā bija mechaniskās darbnīcas vadītājs Fricis Zuments un viņa palīgi Stālbergs un Fūrmanis. Šo darbnīcu, kas atradās Gaujas ielas atsevišķā namā (netālu no cēsniekiem labi pazīstamā ārsta Lenca pieņemšanas kabineta) mazāk pēc Izglītības ministrijas norādījumiem, bet vairāk pēc savas izdomas bija nodibinājis un izveidojis direktors Volkovs. Pēc manām un to domām, ar ko apmainīju uzskatus šajā jautājumā, darbnīcas bija visai vērtīgs papildinājums mācību darbam, kas tika veikts klasēs, izskaidrojot skolas programmā iedalīto priekšmetu teorētiskos pamatus. Praktiskie vingrinājumi darbnīcā ne vien palīdzēja pilnīgāk izprast šos teorētiskos pamatus, bet arī uzzināt (ar paša galvu aprēķinot un ar roku izmēģinot), kā un cik lietderīgi tos lietāt praktiskā darbā. Nākamie techniķi tur uzzināja ne tikai to, kā pareizi turēt vīli un citus ar pašu spēkiem, bīdāmus, velkamus vai citādi virzāmus darba rīkus, bet arī to, kā dažādu apstrādāšanai izvēlētu materiālu gabalus precīzi iestiprināt urbī, virpās, frēzēs un citās metalla veidošanas mašīnās, ko dzina elektrības vai citi mākslīgi enerģijas avoti. Līdz ar to radās izdevība pašiem nodarbināt šādas mašīnas, veidot lietas

pēc iepriekš izstrādātiem zīmējumiem. Tādējādi jaunos puišus trenēja arī rūpīgi strādāt, visu uzmanību veltīt darāmajam darbam un, galvenais, reiz uzsākto paveikt līdz galam.

Sekojojot, droši vien, zināmam plānam, šie trīs vīri, kuŗu formālais tituls bija instruktors, katrs savu uzdevumu veica tā, ka viena darītais otru papildināja. Tādējādi pēc katra četru stundu gaŗa praktisko darbu cēliena skolnieki iznāca no darbnīcas, ieguvuši iespējamās pieredzes maksimu. Kamēr visu mācības gadu vecākais instruktors Zuments pārraudzīja visu grupu, gādājot, lai vajadzīgie darba rīki un mašīnas būtu darba kārtībā, jēlmateriāli un attiecīgie tehniskie zīmējumi viegli atrodami un lai katrs skolnieks uzturētos un strādātu pie sava darba galda, bet nevis bezmērķīgi klaiņotu apkārt, tikmēr abi pārējie, kas valkāja vienkāršo instruktora titulu, katrs nodarbojās ar savu grupu, precīzāk izsakoties, darbnīcas pusi. Viņi strādāja katrs citādi, šķiet, piemērotāki savam iedzimtajam raksturam. Fūrmanis gāja no viena praktikanta pie nākamā. Pie katra apstājās un piedāvājās parādīt, kā lietas darāmas, vienalga vai pārtrauktais padomu un palīdzību bija prasījis vai ne. Vispirms pajautāja, vai tas esot izlasījis uzdevuma veikšanas instrukcijas, kas bija sīki izstrādātas un novietotas uz baltas papes kartītes darba galda tuvumā. Ir atbildes negaidot, šis instruktors tūlīt ķērās pie darba. Vispirms parādīja, kā jāsatveŗ ar paŗa spēkiem darbināmais darba rīks, kā jānostājas pie mašīnas, ko dzen lielie ārpusē spēki. Tikai tad Fūrmanis rādīja visu tālāko.

Arī Stālbergs nepārtraukti staigāja no viena darba galda uz otru, vērojot, ko dara un cik pareizi savu uzdevumu veic uzlūkotais skolnieks. Ja tika strādāts pēc instrukcijām, tad (piecas vai seŗas minūtes noraudzījies) šis instruktors, ne vārda nesakot, gāja uz nākamo galdu. Ja novērotais darīja kaut ko mazliet citādāk, nekā ieteica instrukcijas, tad, ar savu zemā basa balsi pārtraucot da-

rītāju, Stālbergs lūdza viņu uz mirkli apstāties. Teica, ka varbūt varot darīt arī tā. Taču, kamēr esot skolas darbnīcā, lai labāk sekojot instrukcijām. Ja kāds rīkojās mazliet ačgārni, tad pateica, kur tas rīkojas nepareizi un izskaidroja, kā būtu pareizi. Redzot vienu vai otru, kam bija maz jēgas par to, ko un kā darīt pēc šīs mācības iestādes 'likuma un burta,' Stālbergs pats satvēra pie-nācīgās vīles vai cita rīka rokturi vai ar kājas pēdu spieda lejup spēkmašīnas pedāli. Apstājies šādā stāvoklī, ko, ja nepieciešams, turpinot pilnu ceturtdaļstundu vai pat ilgāk un sākot no pašiem pamatiem (un pārejot uz nākamo pakāpienu tikai tad, kad iepriekšējais ir pilnam skaidrs), viņš panāca, ka dotajam uzdevumam bija spējīgs pat viskūtrākais jauneklis. Arī tāds, kam citu vērtējumā bija neie-domājami 'biezs galvaskauss.'

Roku rokā strādājot, Zuments un abi viņa palīgi panāca, ka prakses programmu patiesi sekmīgi veica ikviens arodskolnieks, kas pavadīja darbnīcā prasīto stundu skaitu.

Kaut arī visvairāk arodskolā iestājos, lai aizpildītu neparedzēto laika robu starp kakla mandeļu novēloto izoperēšanu un nākamā gada mācību sākumu Valsts tehnikumā Rīgā, tomēr šai nelielajā Cēsu mācības iestādē iegu-
vu daudz ne vienā vien ziņā. Vispirms, tur iegūtais lieti noderēja, ir no jauna pieteicoties uzņemšanai tehnikumā, ir vēlāk. Direktors Grīnbergs (klāt esot inspektoram Frīdenbergam) tikai īsu skatu iemetis arodskolas pirmās klases liecības atzīmēs, teica, ka tieku uzņemts tehnikumā bez jebkādiem pārbaudījumiem. Otrkārt, mazāk nekā klases biedri veltīju laiku mājas darbiem, jo tehnikuma pirmajā klasē nācās mācīties vairākus priekšmetus, kuŗos, kaut arī ne tik dziļi, biju zināmu jēgu jau ieguvis Cēsīs. Tāpat vieglāk gāja arī tehnikuma mechaniskajā darbnīcā. Instruktors Bergs ar mani runāja ne vairāk kā piecas vai sešas minūtes, pasakot, kas mans uzdevums. Ar citiem

skolniekiem, kam nebija nekādu iepriekšēju praktisku zināšanu, viņš nodarbojās pilnu stundu vai pusotras, izskaidrojot ne vien kas, bet arī kā jādara. Arī tehniskā zīmēšanā vairs nebiju iesācējs, tādējādi soli vai divus biju priekšā lielākajai tiesai pārējo.

Tagad — pēc gaŗiem 57 gadiem raugoties atpakaļ uz tālām toreizējām dienām, šķiet, visvairāk tomēr esmu ieguvis no izdevības tikties ar tā laika skolas biedriem un mūsu visu audzinātājiem. Vairums to, īpaši vienreizīgi neparasto, izraisījuši manī pārdomas, kas atkal un atkal līdzējušas paša dzīves taku gludināt. Tie visi vēlreiz slīd gar manām gara acīm. Bez direktora Volkova, kas prata aizraut kā audzinātājus, tā audzināmos, tanī pašā laikā nodibinot ilgstošu kārtību un sekmīgi turot disciplīnas grožus, iedomājoties par Cēsīm un cēsiniekiem, īpaši par turienes arodskolu, tūlīt gara acu priekšā pavīd runātāju pulsts, no kuŗas kā gaismas spīdekļa pretim staro pazemības un uzticības apgarotā mācītāja Voitkusa seja.

Atmiņā arvien vēl dzīvas dažādas īpatnības, kas tanīs tālajos laikos vienu skolasbiedru atšķīra no cita, gluži tāpat kā skolotājus. Visplašāko un nozīmīgāko vietu atmiņu pūrā aizņem skolnieki Reinis Sīmanis, Valters Blūms un Pēteris Kārklīņš, darbnīcas instruktors Zuments, kā arī skolotāji Grīnbergs un Pūpols. Ar visiem tiem mani ceļi atkal un atkal krustojušies ir pēcskolas gados dzimtenē, ir svešos krastos ārpusaulē. Skolotāju Pūpola un Volkova interešu loks sniedzās tālu pāri sava iemīlētā Cēsu novada robežām. Nākot no to vidus, kas nebija vilcinājušies vērst krūti pret jebkuŗu pretvaru, kad tēvzemei briesmas draudējušas, viņi allaž stāvējuši trauksmīgā nomodā par latviešu tautas tālāko likteni. Pūpols, kas, blakus minot, pēc aiziešanas no Cēsīm, bija kļuvis Valkas arodskolas direktors, tāpat kā Volkovs bija piedalījies Latvijas atbrīvošanas cīņās. Abi zināja, par cik bezgala augstu cenu pirkta Latvijas neatkarība.

Zemes rietumu pamalē arvien biežāk un gaišāk uzliesmojot kara uguņu kāviem, abi bija gatavi vēlreiz, ja notikumi prasītu, visdārgāko vērtību — savu dzīvību likt uz brīvības sardzes altāra. Saprata, ka vajadzība pēc tās neies secen. Tādēļ kā viens, tā otrs ar lielām bažām vēroja, ka, trūkstot patiesi nesavtīgai un tālredzīgai valsts vadībai, latviešu tauta akli dodas pretim vislielākai nelaimei.

Tieši šis Cēsīs aizvadītais gads bija ierakstījies manā atmiņu grāmatā lappusi, kuŗu uzšķirt esmu tiecies vēlākos gados atkal un atkal. Kur un kad vien radusies izdevība, esmu centies atsvaidzināt un, ja liktens lēmis, stiprināt tur radušās draudzības, no jauna satiekot to laiku paziņas.

Ierodoties Cēsīs apciemot vecākus un brāli, kas notika gandrīz kārtēji, pa laikam tikos arī ar vienu vai otru agrāko dienu draugu vai paziņu, nereti ar vairākiem vienā pilsētiņas apmeklējumā. Visbiežāk apciemojamo saraksta galvgalā bija dūšīgi druknais arodskolas skolotājs Grīnbergs. Vairāk nekā jebkur citur atradu viņu domu biedres dzīvoklī, kuŗai, kā jau teikts, bija gana izdevības uzzināt, kas notiek un kas gatavojas pašā visaugstākajā un ļoti šaurajā autoritārās valsts vadības aplī, kuŗā tika mesti kauliņi par latviešu tautas nākotni.

* * *

Ne ilgi (tikai divus gadus) vēlāk, veicot praktikanta pienākumus techniķa Kārļa Vīlipa vadītajā VI telefona rajona būvgrupā, man radās izdevība iepazīties un strādāt kopā ar diviem nākamajiem techniķiem, kuŗi, līdzīgi man, bija nokļuvuši Rīgas valsts teknikumā, vienu gadu mācoties Cēsu arodskolā. Viņi abi — Beitiks un Simanovičs tanī pavasarī bija sekmīgi paveikuši mācības tehnikuma trešajā klasē un bija ieradušies Mazsalacā nokalpot trīs trūkstošos obligātās prakses mēnešus. Nezināju, kā tas bija citās nodaļās, bet zināju, ka manējā, proti, elektrotehnikas, pilnu tehnikuma (techniskās vidusskolas) beigšanas diplomu piešķirā tikai tiem audzēkņiem, kas

bez sekmīgi izturētiem pārbaudījumiem klasē — teorētiskos priekšmetos — bija strādājuši vismaz 12 mēnešus piemērotā praktiskā darbā. Bez mums trim teknikumiem praktikantu pulciņā bija uzņemts arī mans puspuikas gadu rotaļu biedrs Aleksandrs Griška. Vēlāk dzirdēju, ka “uzvārdu maiņas drudža laikos” Griška bija kļuvis Grīva. Saša, kā viņu draudzīgi dēvējām, bija pāris gadu jaunāks par mani. Tolaik viņš vēl nebija mācījies ne arodskolā, ne teknikumā, bet nopietni plānoja iestāties vienā vai otrā no abām. Šie plāni gan nekad neīstenojās.

Būdami gados jaunāki nekā pārējie būvgrupas locekļi, ērtāk un vaļīgāk mēs jutāmies tikai tad, kad paši četri jaunieši vien bijām kopā — brīvajās stundās pēc dienas darbu beigām.— Arī pārējie (gados un pieredzē vairāk nobriedušie) būvgrupas locekļi apgājās ar mums citādāk nekā ar viņu pašu vecuma vīriem. Nezinu īsteni kā, bet kaut kā, rītos, sadalot pienākumus uzsāktajai dienai, viņi allaž prata vienādi vai otrādi iegrozīties, ka mums praktikantiem bija jārok tikai bedrītes telefona līniju stabu iesliešanai. Var jau būt, ka bedrīšu rakšana bija vienīgais darbs, kas mums (iesācējiem) bija, kā saka, pa zobam. Paši gan tā gluži nedomājām. Mūsaprāt, bijām gatavi rāpties augšā stabos, uzmontēt šķēršus un uz to izolātoriem uzkabināt stieples. Tas gan reti notika, jo šos darbus veica būvju kolonnas vecākie darbinieki.

Toties, mēs (gados un pieredzē) jaunie bijām neierobežoti noteicēji, ar tīklu krītiņiem un, dažubrīd kailām rokām, ķerot vēžus netālajā upītē. To darījām nedēļas nogalēs un pievakares stundās. Vēžošana bija nodarbība, kas mums — visiem četriem jaunekljiem īsteni gāja pie sirds. — Pēc vēžošanas, liekot lietā iegūtos rāpuļus, darījām arī dažādas trakulības. To virknē visintriģējošākā bija tā, ka dzīvu vēzi uztupinājām uz viena vai otra paziņas guļamvietas spilvena, tā nerrojot gulētāju.

Rīga sauca — gadi trauca

B lakus ganuzēna, puspuīša, praktikanta, tehniķa, inženiera un pēdējos gados konsultanta darbam, kuŗu visu galvenais iemesls ir bijis pelnīt iztiku dzīvei ir sev pašam, ir ģimenei, laiku pa laikam esmu pievērsies arī vēl citam nodarbības novadam. Vieni to dēvē par rakstīšanu, otri — kalpošanu rakstītam vārdam. Manā terminoloģijā — rakstveidā stāstīt par vietām, notikumiem un personām, balstoties uz paša redzētā un dzirdētā vai no citiem avotiem iegūtā, par kuŗu pareizumu rakstītājam nav šaubu. Tāpat — izteikt savus ieskatus par parādībām, uz kuŗu atrisinājumu gaida plašāka sabiedrība, vai arī nodarboties ar vienu vai otru tādu, kas nedod miera vienīgi paša jūtu vai maņu orgāniem. Ikdienas valodā šāda darba nozari dēvē par žurnālistiku. Praktisku apsvērumu dēļ varbūt ir pareizi, ka itin visus, kas kaut ko raksta vienam vai otram preses izdevumam, pabāž zem vienas cepures, uz kuŗas ir uzraksts “žurnālisti” vai žurnālistika”. Te nav runa par svešatnes lielajiem laikrakstiem tagad, kuŗu redakcijās speciālistu skaits ir lielāks nekā izdevumā sleju, bet gan par to, kā bija neatkarības un daļēji okupācijas gados mūsu pašu zemītē. To dienu redaktorus, kas izšķirīgi ietekmēja ievietojamo rakstu veidošanas procesu un kopējā satura noslieces, varēja iedalīt divās grupās. Vienā tie, pēc kuŗu ieskata laikraksts ir tikai ziņu avots, proti, atstāsta tikai to, kas redzēts un dzirdēts, atstājot lasītāja

ziņā izlemt, kas tā pavēstītajā cildināms, kas peļams. Ar citiem vārdiem graudus un pelavas sabērt vienā maisā, ļaujot pašam patērētājam atrast, cik tur viena vai otra no tā, ko nu kuņģis meklē. Otrā tie, kam laikraksts ir ne tikai ziņu avots, bet arī jaunu un noderīgu zināšanu apcirknis. Izmantojot tos pašus elementus, kas lietāti iepriekšējā salīdzinājumā, nule teikto var ilustrēt sakot, ka šāda “ziņu maisa” pildītāja (avīžnieka) uzdevums nav tikai ieinteresēt potenciālus ziņu meklētājus (lasītājus), bet arī palīdzēt pēdējiem izvērtēt, vai visi tur atrastie gaudi ir noderīgi, vai visas pelavas — projām svežamas. Šimbrīžam, neminot vārdā redaktorus, kuņģu uzskati iederas vienā vai otrā noslieču grupā, bet atstājot to tālākām lappusēm (kad būs runa par laikraksta veidošanu vienā vai otrā redakcijā) ne varu, ne gribu noliegt, kuņģa no abām tuvāka manis paša uzskatiem. Manuprāt — otrā pieeja. Tā ne vien vairāk nekā pirmā ieintrīgē lasītāju, bet arī palīdz tam pilnīgāk izprast iegūtās informācijas dziļāko jēgu.

Kaut arī dažus gadus mans vienīgais ienākuma avots ir bijis darbs vienā vai otrā preses izdevumā, nekad neesmu apņēmis pilnam pagriezt muguru izvēlētajai profesijai — elektrotehnikai, lai pēc tam iztiku pelnītu vienīgi ar spalvaskāta bīdīšanu. To sakot, negribu noliegt, ka arvien no jauna mani sācis jundīt kāds spēks vai vārdā nenosaucams velniņš, mudinot izteikt rakstveidā savas domas un izjūtas, kaut arī ne reizi vien esmu nolīcis spalvu pie malas. Šķiet, sekojot šī paša velniņa neatlaidībai, uzrakstīju atmiņu grāmatu *Tā tas bija toreiz*. Vairāk vai mazāk gaļām ejot, tanī pastāstīju par dažiem epizodiem viena vai otra preses izdevuma redakcijā, kuņģā darbojos īsāku vai ilgāku laiku. Taču tā nebija diezgan, lai kaut vai aptuveni notēlotu ceļu, pa kuņģu, turp un atpakaļ ejot, līču loču uz priekšu virzoties un neparastus kūleņus metot, neatkarības posma pēdējā cēlienā preses ļaudis ieguva, apstrādāja un iespiestā vārdā pārvērtā ziņas par jaunākajiem notikumiem ir pašu zemē, ir citur Dieva plašajā pasaulē.

SVĒTĪ, DIEVS, LATVIJU — MŪSU TĒVIJU DĀRGO!

Tur latvju meitas zied, tur latvju dēli dzied, ļauj mums tur laimē diēt!

LIJA TUR MŪSU LABĀKO DĒLU ASINIS — TĀ VĒSTURE MŪSU!

Pulkveža Kalpaka nāves vieta pie Airītēm.

Prezidenta Čakstes laukums Liepājā.

BIJA ZEME MŪSU PĀRTICĪBAS AVOTS!

Ganāmpulks Vidzemes pakalnos.

Kviešu lauks Kurzemes līdzenumos.

DOD, DIEVS, SPĒKU MŪSU TĒVIJAS SARGIEM!

*Strēlnieku un armijas mācītājs Pēteris Apkalns un viņa dzīves
biedre Elza un dēls Longīns: 48. lapp.*

DEGA SIRDIS PILSĒTAS MĀKSLAI, DEGA LAUKU IDILLEI!

Pilsētas Mākslas muzejs galvaspilsētā Rīgā.

*Vecā pirtiņa — turpat vai katrā lauku sētā — snauda ūdensmalā
un bija atveldzes simbols un avots.*

*LATVJU DZIESMA SKAN UN SKAN — KĀ SAVĀ,
TĀ SVEŠĀ KRASTĀ!*

No kreisās: vijolnieks Arvēds Norītis, dziedone Paula Brīvkalne un diriģents Jānis Mediņš. Maz bija mēnesī vai gadā dienu, kad neviens vienīgs no viņiem neparādījās Radiofona studijās, lai no turienes ar savu mākslu iepriecinātu radio programmu klausītājus.

Pēc Dziesmu Vairoga atvadu koncerta, koŗa mītnē Valkas pārvietoto personu nometnē: Arnolds Kalnājs, Ādolfs Ābele, Jēkabs Poruks un Valentīns Bērzkalns.

SEKMES NEGĀJA SECEN ARĪ VIENĪBU DIVCĪNĀS.

Latvijas futbola savienības priekšnieks pulkvežleitn. Juris Raiskums godina mūsu valsts vienību pēc sekmīgas sacensības ar spēcīgu Polijas izlasi, pasniedzot ziedus kapteinim Slavišenam; 228. lapp.

Pēc trīsreizējas uzvaras Liepājas Olimpija ieguva pastāvīgā īpašumā Rīgas kausu; 228. lapp.

STALTI AUGA LIEPU RINDAS — ZELTIN ZĒLA TAUTU MEITAS

Patstāvību ieguvušās demokrātiskās valsts brīvie tautas locekļi rostīgi iekļāvās kultūras dzīvē — dziedāja koros, dejoja trupās un spēlēja teātru ansambļos; 5. lapp.

Ja ticam diendienā dzirdētai lietpratēju atziņai, ka iedzimtība un vide, kuņā dzīvā radība uzturas veidošanās posmā, ir galvenie faktori, kas izšķirīgi ietekmē pieķeršanos vienam vai otram interešu lokam, tad jāsecina vai vismaz jātic, ka viens no šiem diviem ir iededzinājis manī dzirksti tvert rokās rakstīkli un, liekot melnu uz balta, teikt citiem, ko domāju un jūtu par to, ko redzu vai dzirdu notiekam sev apkārt. Vai arī, kas nodarbina manu prātu vai neliek miera manai sirdij. Ielūkojoties agrīnās bērnības posmā, cik vien dziļi tur iesniedzas manis paša un manu vistuvāko atmiņa, kā arī atceroties vidi, kuņā esmu apgrozījies pēcākos gados, domāju, ka zināma loma bijusi abiem — iedzimtībai un apkārtnei.

Mans tēvatēvs, Cēsu apriņķa, Kūduma pagasta, Vaibēnu māju saimnieks Pēteris Krūklītis bija pārminde-
ris, kas, ja nepieciešams, kristīja arī bērnus un izvadīja mirušos vai, kā tolaik teica, apstāvēja aizgājušos. Gatavojoties šiem pienākumiem, viņš pusi dienas vai ilgāk ieslēdzās kambarī. Tā mūsmājās sauca istabu, kuņā viņiem abiem ar vecomāti bija gulta un kumode. No turienes viņš nenāca agrāk ārā, kamēr bija uzrakstīta runa, ko teikt nākamās svētdienas kristībās vai bērēs. Kambarī ilgi pavadītais laiks un prāvais žūksnis aprakstīto lapiņu, ko pēc iznākšanas viņš saplucināja smalkos gabaliņos, apstiprināja mājas ļaužu un paziņu valodas, ka Vecais Vaibēns raudinot sieviņas vairāk par citiem, jo savas runas viņš iepriekš labi sagatavojot, tās vairāk reižu uzrakstot, pārrakstot un beidzot ļoti pamatīgi nogludinot. Bez tam vecaistēvs bija arī runasvīrs krāšanas un aizdošanas sabiedrībā un citos sabiedriskos amatos. Tur visur bija laba tiesa spalvas darbu, kaut arī mazāk dzejiski nekā pārmindeņa postenī. Atbilstoši savam rūpīgajam raksturam, tiem visiem viņš mājās laikus sagatavojās. Tas paņēma daudz stundu un pūliņu. Ne vienmēr citiem tas bija pa prātam. Atceroties savus jaunības gadus, par kuņiem šad un tad ieminējās mans tēvs, dēli ne velti esot puko-

jušies, ka “vecais” par daudz laika pavadot prom no mājām vai nevajadzīgi dziļi iejūdzoties ārpusmājas darbos. No rīta gan pieceļoties reizē ar dēliem. Taču, tikko norīkojis pēdējos uz riju linus vai kaņepājus mīstīt ziemā un uz tīruma strādāt vasarā, pats atgriežoties kambarī sākt nebeidzamos spalvas darbus. Runu rakstīšanai vectēvam laika nekad neesot trūcis.

Manam tēvam gan prāts nenesās uz rakstīšanu. Viņa sirds bija pieķērusies citam gara dzīves novadam — mūzikai. Jau agrīnos pusaudža gadus no sava mātesbrāļa tēvs bija iemācījies spēlēt ermoņikas un vijoli. Gadu skaitam pieņemoties un ieaugot pilna puīša vecumā, tēvs esot atmetis ar roku ermoņikai un ar divkāršu sajūsmu nodevies vijoles spēlei. Pirms apprecēšanās viņš kādu laiku pat kārtēji ar savu vijoles spēli esot iepriecinājis sīvā malka cienītājus, mūzicējot no Vaibēniem netālajā kaimiņu pagasta Lejaskrogū. Šīs pašas mūzicēšanas dēļ viņš gandrīz zaudējis izdevību iegūt tās meitenes roku, kuŗā viņš jau tad esot bijis iemīlējis līdz pašiem ausu galiem — manas mātes. Viņas tēvs, tā paša pagasta Kāju māju saimnieks Pēteris Dzirne, pagalam necietis “kumēdiņu rādītājus”, kuŗu pulkā viņš iedalījis arī aktieŗus un mūzikanus, īpaši vijoles čīgātājus. Tie negribot pelnīt maizi, godīgu darbu strādājot, tādēļ nekam nederot un debesīs arī netikšot. Tādam meitu nedoŗot. — Māte domājusi citādi. Aizgājusi pie mana tēva, kaut arī viņas pašas tēvs tieši tādēļ savā testamentā viņai nekā (ne pat plika graŗa) nebija novēlējis. Šī indive — pieķerŗanās skaŗu mākslai, varbūt bija iedzimumsi no tēva, bet savaldzinājusi mani gan tikai tai ziņā, ka esmu kļuvis un pēc tam vienmēr palicis nerimtīgs klasiskās mūzikas baudītājs. Mūzikas skaŗas mani iesildījuŗas un dedzinājuŗas, gan ne pašam darbinot vienu vai otru instrumentu, bet tikai klausoties citu pirkstu un elpu atmodinātās dieviŗķīgās skaŗās. Talantu pašam izraisīt šādas skaŗas — mūsu tēva atstāto mūzikālo mantojumu — ir ieguvis mans brālis Roberts. Viņš savā laikā ir

bijis pastāvīgs loceklis ne vien piecu un desmit vīru ansablī, bet arī pilnā simfōniskā orķestrī, brīžiem raudinot vijoli un brīžiem rībinot bungas. Taču visilgāk un vissirsnīgāk, kā arī veiksmīgāk, viņš vilinājis skaņas ārā no čella, lauku ļaužu valodā — “lielās pijoles”.

Agrākā Kauces Regīna un vēlākā Valmieras draudzes mācītāja Eduarda Pavasaļa dzīvesbiedre arvien atceras, ka Roberta čella skaņas sajūsminājušas pat dzīvnieku pasaules locekļus. Vēl šodien, prāvu desmitu gadu vēlāk, viņai ausīs skanot pašas tēvu māju brūnraibā Kranča žēlabainā gaudošana, kas sākusies vienmēr, kad Roberts klēts palievenī ļāvis savam instrumentam pacelt gaisā Toselli serenādes skaņas.

Toties var iedomāties, ka mana interese uz citu sacerētiem avīžu un žurnālu rakstiem, kā arī citu sarakstītām grāmatām ir radusies no tēva — iedzimstot caur asinīm vai arī, kā teica, pielīpot no viņa paša iegādātiem un visnotaļ rūpīgi lasītiem iespiedumdarbiem, kas mūsu vecāku mājās allaž bija atliku likām.

* * *

Kur tie laiki, kur tie gadi aizskrējuši — kā mednieku tauru iztraucēti un vajāti meža dzīvnieki, kas traucas pretīm nezināmam mērķim — kopš viss tas iesākās! Deviņpadsmitā gadu simteņa otrā gadu desmita vislielākais notikums — Pirmais pasaules kašs bija beidzies, atstājot rētas un trūkumu itin visur, uz kuŗu pusi vien vērsās skats, pie kā vien apstājās domas. Pirms gada vai diviem bija nodibinājusies arī patstāvīga Latvijas valsts. Arī tai — tās ilgi gaidītu pagriezīenu saniegušai tautai — tipisks pēckaŗa dienu trūkums bija pastāvīgs pavadonis, kas, parādoties dažādos veidos, glūnēja no visiem stūriem. Viens no šiem veidiem bija savstarpējas sazināšanās līdzekļu trūkums. Gluži kā jauns bērnišs, kas beidzot sācis droši nostāties uz savām kājām un pamazām patstāvīgi staigāt, grib aplūkot, izpētīt un izprast gandrīz

visu, ko ierauga acs un sasniedz roka, arī valsts neatkarību ieguvušās latviešu tautas atsevišķie locekļi un to ģimenes gribēja zināt, kas notiek ārpus pašu lauku sētas robežām vai pilsētas dzīvokļa sienām. Centās uzzināt, kas notiek tuvākos un tālākos kaimiņos, mazās un lielās pilsētās, pat citās zemēs un valstīs, kuņas pašas rakās ārā no kaŗa atstātajām drupām vai palīdzēja to darīt citiem.

Iedami pāri visai zemei, īpaši latviešu izcelsmes iedzīvotāju sabiedriskās dzīves un kultūras pasākumu centram, Rīgas pilsētai, kaŗa viesuļi un tiem sekojošais posts, bija pārtraukuši arī lielāko tiesu preses izdevumu. Laikraksti un žurnāli bija bijuši gandrīz vienīgie jaunākās informācijas piegādātāji. Tanīs laikos pat pārdrošākie fantasti ir sapņos neredzēja kaut kādus mistiskus spēkus, kas pēc to atklāšanas tika nosaukti par radioviļņiem un ar ko spēja ziņas pa gaisu pārraidīt, nevis tikai pārvadāt, kā līdz tam, pa zemes un jūras ceļiem. Tādēļ attālākos zemes nostūros pat gadiem vienīgais ziņu ceļošanas līdzeklis bija baumas, kuņas no vienas mutes gāja uz otru un kuņu patiesības daudzumu nevarēja aplēst, ne iedomāties. Baumas pa lielākai tiesai nēsāja apkārt nelabas un galvenokārt biedu pilnas ziņas. Visbiežāk tās mēloja par briesmu darbiem, ko pastrādājuši laupītāji, kas tolaik klīda apkārt kā vaļā palaisti nikni mājas suņi vai bezgala izsalkuši meža zvēri. Ik nedēļu, ja ne biežāk, kādam no kaimiņu ļaudīm ierodoties mūsmājās, nācās dzirdēt atkal gluži jaunus briesmu stāstus. Tā netālā kaimiņu pagasta nomaļā nostūrī, kuŗa vienai ceļa pusei piekļaujas vecu un kuplu egļu biezoknis, agrīnā rīta stundā, kad nakts krēslu vēl nebija nomainījusi dienas gaisma, trīs cieši nomaskojušies laupītāji, pēkšņi izlecot no savas paslēptuves, bija pārsteiguši turienes zemnieku. Pēdējais esot devies uz tuvējo pilsētu pa samērā vientuļu lauku lielceļu, vedot ratos nokautu puscūci pārdošanai. — Pagrābuši vērtīgo kravu un tās vietā iemetuši ratos pamatīgi piekauto un ar virvēm savalgoto miermīlīgo ceļinieku, kā arī vezuma vilcēju,

bērīti, pagriezuši atpakaļ uz māju pusi, laupītāji lēnā garā atgriezušies meža biezoknī.

Vairāk verstu attāļajā Rozbeķu (vēlāk Rozulas) pagastā tikai dienu vēlāk divi bruņoti bandīti uzbrukuši nomaļas lauku sētas vecīgam saimniekam. Īsi pirms došanās pie nakts miera, nesot rokā petrolejas lukturi, tas devies uz stalli pabarot zirgus. Nežēlīgie uzbrucēji sagūstīto upuri ar varu ievilkuši virtuvē, kur pie viņa kājām likuši karstas ogles, tādējādi mēģinot uzzināt, kurā vietā paslēptas dārglietas. Baumots, ka tanī mājā to esot vairāk nekā citur un ka īpašnieks tās ieguvis agrākos gados, kad kalpojis Krievijas cara gvardē. Irōnizējuši: lai nu dodot viņiem to, ko pats esot nozadzis caram. Tādi un līdzīgi briesmu stāsti ceļoja no vienas mutes uz otru vēl tad, kad es pats jau sāku diezgan skaidri noģist, par ko pieaugušie mājas ļaudis runāja savā starpā.

Kā pēc kaut kāda neredzama burvju zižļa piesiēna, parādoties atjaunotiem vai no jauna izdotiem laikrakstiem un no pagastmājas kārtēji sūtītiem apkārt-
rakstiem (tolaik gan sauktiem cirkulāriem), baumu stāsti saruka kā sažuvis pūpēdis vai pārdurts gaisa balons. Alku uzzināt, vai vienā otrā citā paša Kūduma vai arī tuvāko kaimiņu pagastu mājā ļaudis kaut cik lasa laikrakstus. No pašu māju cilvēku spriedelēšanas izlobīju, ka mūsu pagasta tanī nostūrī, ko robežoja Lenčupīte, Auciema sili un Ņelderu purvi un kur atradās arī manu vecāku mājvieta, nevienā citā sētā avīzes nebija manītas. No citiem iespiestiem darbiem tur labi ja varot atrast tikai divas grāmatas: vecu, jau sen iegādātu bībeli un — no jauniem izdevumiem — kalendāru. Čūpļos, kur dzīvoja mūsu mātes brālis Dāvis un viņa ģimene, bez tam esot arī katechisms (baušļu grāmata). To tur, it kā nejauši, aizmirsis Cēsu tā laika mācītājs Grasis, kas nesen tur uz īsu brīdi iegriezies. Netrūka toreiz gados vecāku lauku ļaužu, kas ticēja, ka avīžu lasīšana esot veltīga laika izšķērdēšana un

ar to nevienam dievbijīgam cilvēkam neesot un nevarot būt pa ceļam.

Mūsu tēvs gan tā nedomāja. Avīzes un grāmatas viņš pielīdzināja logiem mājas sienā. Tēvs prātoja, ka ar pirmajām cilvēka galvā iesniedzoties gudrības gaisma — zinības, tāpat kā caur logiem istabās iespīdot saules stari. To pateicis, tēvs vēl piebilda, ka šo gudro domu viņš esot uzzinājis no grāmatām, ne pats izdomājis.

Kad pats vēl nepratu lasīt un tādēļ nepiegrīzu daudz vērības tam, kuŗš lasa, kuŗš nelasa vienu vai otru 'apdrukātu' papīra gabalu, no mātes teiktā zināju, ka avīžu un grāmatu lasīšana bija tuva tēva sirdij. Ne jau nu gluži ar tiem pašiem vārdiem, bet gan atkārtojot tās pašas bažas, māte laiku pa laikam pusnopietni, pus pajokam šķendējās, ka, ilgi lasot avīzes un grāmatas, tēvs par daudz nogurdinot savas acis. Ar viņas pašas vārdiem izsakoties, par daudz bieži un pārāk ilgi papus bāžot degunu avīzēs vai grāmatās. Tādēļ nereti nezinot, kur aizklīduši abi puikas — mans vecākais brālis Roberts un es pats, ko viņam esot vajadzējis uzraudzīt. Citreiz pie vakariņu galda, tēvam pašam esot klāt un ar vienu aci vērojot cilājamo ēdiena karoti un ar otru raugoties blakus noliktajā avīzes lapā, māte lieku reizi centās atgādināt saviem zeņķiem (tā viņa dēvēja ir savus, ir citu puikas, kas valkāja pusgaŗās, bet ne pieaugušu vīriešu gaŗās bikses), ka viņu papum esot divas nelabas indives. Viņa — toreiz gluži nopietni — baŗījās, ka vecuma dienās tēvu mocīšot reimatisms un labas redzes trūkums. Pirmais piemētīšoties tādēļ, ka viņš pēc nakts zvejas no mājām patālajā upē vai ezerā neuzvelkot sausas drēbes, bet mājup brauc ar slapjām. Pārmērīgi bieža un ilga raudzīšanās lasāmo avīžu un grāmatu sīkajos burtiņos, paliekami iedragāšot acis, pagalam mazinot to redzes spējas. Atceroties šīs mātes rūpes, vēl tagad priecājos, cik labi bija, ka mātes baŗas nekad neīstenojās, kaut gan tēva mūŗa gaŗums sasniedza turpat 90-tā gada sliksni.

Burtu nosaukumus (alfabētu) vēl nezinot un par zilbju vārdos kopā “boksterēšanu” ir nedomājot, nevarēju tomēr nelikties ne zinis, kad, kaut ko pārlietu interesantu atradis, tēvs skaļā balsī lasīja zīmīgo raksta gabaliņu. To tad klausījās apkārt sapulcējušies mājas ļaudis. Vēl šodien — daudz gadu desmitu vēlāk — ausīs skan tēva sajūsminātā (pacilātības dēļ jaušami paaugstinātā) balss, lasot ziņu, ka Rīgā nodibināta Latvijas valsts. Turot rokas gar sāniem nolaistas vai sakrustotas uz auguma vidukļa, sievietes ļāva prieka asarām izteikt sajūsma par ilgi gaidīto notikumu. Vīrieši klusēja, it kā būtu ūdeni mutē ieņēmuši. Ne vieni, ne otri diezgan neizprata paziņojumā teikto. Tēvs saprata. Viņš teica labu vārdu par vīriem, kas bija uzņēmušies pašus galvenos amatus pagaidu valdībā. Viņš teica, ka advokāts Čakste, kaut arī neesot piedalījies valsts dibināšanas aktā, būšot prezidents, kuŗa zināšanas un labā slava daudz palīdzēšot citam kurzemniekam — Kārlim Ulmanim, kam esot uzticēts izveidot valsts dzīves pārvaldi un noorganizēt vēlēšanas. Arī Ulmanis pats neesot ņemams ar pliku roku, jo, vairāk gadu dzīvodams ārzemēs, esot daudz mācījies un tādēļ droši turēšot savās rokās valsts kuŗa stūri. Vecais Kāja (manas mātes tēvs), steigā nepaspēdams atrast piemērotus vārdus bībelē, vienīgi piebilda, lai nu Dievs jaunajiem valdniekiem palīdzot, tad viss labi izdošoties.

Laikam neapturami traucoties uz priekšu, uz vietas nebija stāvējusi ne visas valsts lielā, ne mana sīkā lauku puikas mazā dzīve. Uzņēmīgais Ulmanis, gudri sadarboties ar pusapģērbtiem, pusapbruņotiem un puspaēdinātiem pirmajiem latviešu pašu cīnītājiem, bija sekmīgi atvairījis kā sarkano krievu tiešos, tā pelēko vāciešu aplinkus mēģinājumus iznīcināt tikai nesen nodibināto Latvijas valsti.

Jo bieži uzturēdamies cītīga iespiestā vārda lasītāja, sava tēva, tuvumā, biju sācis lasīt avīzes pats. Tādējādi

spēju pats uzzināt jaunumus ir par nule pieminētajām sekmiņajām Latvijas atbrīvošanas cīņām, ir par citu, kas notika patstāvīgās valsts celšanas centrā, Rīgā. Pašu mājas ļaudis un ārpusnieki, kam gadījās dzirdēt mani lasām vienu vai vairāk rindkopu no avīzes, neskopojās ar uzslavām. Atzinības vārdi kļuva vēl devīgāki, uzzinot, ka vēl neesmu pat sācis iet skolā, kur citi bērni sāka mācīties ir burtot, ir "boksterēt". Kūduma pagasta mežsarga Lācīša sieva, ko viņš pats allaž godināja (ne jokojot, bet gan gluži nopietni) par savu cienīto kundzi, arī bija augstās domās par manu veiklību burtošanas novadā. Dzirdējusi mani lasām katechismu vai avīzi, Lācīša kundze, kas bija izglītojusies pilsētas meiteņu skolā, teica, ka es jau bežot vārdus no papīra lapām vai loksnēm kā žāvētus zirņus no kulītes. Manu prasmi lasīšanā uzslavēja arī manis paša vecākais brālis Roberts, kas pats tolaik mācījās Lenču pamatskolā pie savādnieka Ēbeļu Reiņa. Atceroties, ka arvien vēlāk un visnotaļ brālis ir teicis tikai labu par manām grāmatu zinībām, īsti neaptveņu, cik sveķ viņa tā laika atzinīgie vārdi par manu veiklību iespiestā vārda lasīšanā. Brālis prātoja: uzsākot gaitas pirmajā klasē, jaunie skolēni parasti nezinot ne Ā, ne Bē no tā, kas iespiests ābeces sākuma lappusēs, ir nerunājot par kaut kādu burtu vai vārdu lasīšanu. Dažreiz dusmojoties, citreiz jokojoties, skolotājs Ēbelis, neapmierināts ar viena vai otra skolēna gauso progresu, iebildis, noskaitot šādu pantiņu:

Ā - Bē - Cē - Dē,

Kaķis kāpa smēdē.

Vēl šodien neesmu drošs, ko īsteni viņš ar to bija gribējis teikt.

Tad pat arī uzzināju, ka nelielā avīzīte, ko tēvs dēvēja par "kapeikas lapiņu", un ko viņam šad un tad, nekad kārtēji, atnesa pagasta ziņnesis Brencis, saucās *Jaunākās Ziņas*. To izdodot Rīgas židiņš, vārdā Benjamiņš. Vēlāk, desmit vai vairāk gadu vēlāk, noskaidrojās, ka šis Benjamiņš nemaz nav žids, bet ir tīrasiņu lat-

vietis. Atklājās arī tas, ka šo avīzīti no Rīgas saņem pagasta darbvedis Zolmanis, kas pēc izlasīšanas atļaujot tanī ieskatīties arī manam tēvam. Pēdējais esot viens no trim vai četriem iespīestā vārda meklētājiem un baudītājiem visā pagastā.

Gadu vai divus vēlāk, kad jau biju sācis iet Kūduma skolā un lasīju vārdus itin veikli jebkuŗā grāmatā (gluži kā beŗot ŗāvētus zirŗus kulītē) tēvs kārtēji sāka saņemt citu avīzi. Tā esot tikai nesen sākusī nākt klajā. Tās galvā bija rakstīts *Brīvā Zeme*. Lielākoties tā esot domāta tieši lauku ļaudīm. Tēvs nebija visai sajūsmināts. Laikam gatavojot “švaki” rakstītāji. Izbeidzoties samaksātajam abonementam, viņš atmeta *Brīvai Zemei* ar roku un turpināja saņemt tikai kapeikas lapeli *Jaunākās Ziņas*. Tanīs viss esot izklāts kā uz delnas. Turpretim zemniekiem domātajā avīzē viss esot “samačāts” juku jukām. Pat rakstot par mājas dzīvnīekiem, ko laucinīekiem domātās avīzes sarakstītājiem vajadzētu zināt kā rokas piecus pirkstus, stāstā par suni šīs tas esot tā saputrots, ka nevarot izprast, kur šim aste, kur galva.

Taču gadus divus vai vēlāk tēvs atkal pasūtīnāja *Brīvo Zemi*. Kādēļ? Iemesls gluži vienkāršs: ik pārnedēļas šim laikrakstam tika pievienots pielikums *Zemes spēks*, kuŗa dibinātājs un veidotājs bija neviens cits kā tas pats Kārlis Ulmanis. Mūsu tēvs domāja, ka viņš ir talantīgs valstsvīrs. Bez tam, Ulmanis bija arī augstskolā izglītots zemes kopējs — agronoms. Ka tēvs patiešām ticēja *Zemes spēka* redaktora Ulmaņa dotajiem padomiem lauksaimniecības jautājumos, visvairāk aplīecināja tas, ka izdevumā lasītos padomus viņš ieteica katram, kas vien bija ieinteresēts klausīties. Tomēr ne visi bija vienās domās ar mūsu tēvu Ulmaņa padomu jautājumā. Daļa pat smējās un ņirgājās. Daži mēļoja, ka pats “Cūku Ulmanis” — šādu palamu viņš bija izpelnījies, rakstot daudz par cūkkopības jautājumiem — no šo māļlopu uzturēšanas nezinot vairāk kā pašas cūkas no saules. Uz tēva paskaidro-

jumiem, cik daudz un tieši ko viņš mācījies no Ulmaņa rediģētā *Zemes Spēka*, šie mazticīgie nemaz neklausījās. Kaut arī vēlākos gados redzamā Ulmaņa turēšanās pie varas par katru cenu mūsu tēvam likās neattaisnojama, viņš nekad nemainīja savu sākotnējo pārliecību. Tā liecināja, ka Ulmaņa vadītais *Zemes Spēks* īstā laikā un viegli saprotamā veidā esot devis zemniekiem noderīgus padomus, ko neviens cits neesot ne mēģinājis, ne spējis.

Uzzinājis, ka *Jaunāko Ziņu* īpašnieki bija sākuši laist klajā ilustrētu žurnālu *Atpūta*, tēvs tūlīt pasūtīja ir pirmo, ir otro, vienlaikus turpinot abonēt arī *Brīvo Zemi*. Pēdējo nepārtrauca gan tikai *Zemes Spēka* dēļ, jo pati avīze neesot samaksāto santīmu vērtā, pat ne pusī to.

* * *

Tieši *Atpūtas* parādīšanās mūsmājās pamudināja mani pašam tvert rakstāmo spalvu, lai, tā sakot, dotu pašus pirmos meslus preses dievam, proti, uzrakstītu pirmās rindas iespiešanai publiskā izdevumā. Citiem vārdiem, to kas nāca no mūsu papus brīžiem skabargainās mēles (mani draudzīgi uzvelkot uz zoba), lai ikviens, kam kaut cik intereses citu cilvēku domās, uzzinātu arī manējās.

Raiskuma pamatskolas pārzinis Pauls Puriņš mēdza teikt, un citi to neapstrīdēja, ka ikvienam jaunam cilvēkam reiz pienākot brīdis, kad griboties rakstīt dzejoļus. Jaunā dvēsele to cenšoties izteikt vai, kā dzejnieks Zvārguļu Edvards kādreiz teica, izkliegt savas izjūtas visai pasaulei. Zēniem šis brīdis palaikam pienāca tad, kad uz viņu virslūpas izdīga pirmās pūkas. Arī balss, kas līdz tam bija smalka kā meitenei, pamazām sāka pārvērsties rupākā un drīz vien skanēja tāpat kā pieaugušu vīriešiem. Nezinu kādēļ, bet man gan šis dzejošanas brīdis pienāca agrāk, kad neviena no minētajām pazīmēm vēl nebija manāma. Tikai nesen biju iegājis vienpadsmitajā gadā. Šķiet, tā bija teiksmainā Gauja. Tās klusie un vienmuļīgi

plūstošie ūdeņi un dabas meistardarbi kā vienā, tā otrā tās krastā nenovēršami ietekmē un pārņem savā varā pašu visrāmāko sirdi. Varbūt tie priekšlaikus saviļņoja manus jūtu centrus. Katru vasaras dienas rītu, manam četrkājainam palīgam un draugam, lopu sunim Krancim, soli solī blakus turoties, biju mudinājis un dzinis man uzticēto ganāmpulku uz šai upei piegulošajām pļavām. Blakus minot, upes krastus izroboja nelielas tērces un attekas. Visu šo skaistumu savās vārsnās bija ievijuši vairāki dzejnieki, kam atzīti vārdi. Kāpēc to nemēģināt arī man, vienkāršam ganuzēnam! Vai arī man, tāpat kā visām mūzas burvības iesvaidītām slavenībām, sirds nebūt nebija no akmens kalta.

Mēģināju. Uzrakstīju dzejoli ar trīs pantiem, kur katrā pantā četras rindas. Atklāju savu zēna sirdi, tādējādi ļaujot citiem ieskatīties manās intimākās domās par ganāmpulka uzraudzību piekrastes zālajos, ņurņiku meklēšanu sēkļu mitrajās smiltīs un peldēšanos šīs upes ūdeņos. Nosūtīju *Atpūtas* redaktoram, maz cerot, ka to ievietos. Šīs bažas bija bijušas veltas. Jau pēcnākamajā žurnāla izdevumā ieraudzīju savu pirmo dzejoli iespiestu vienā no priekšpēdējām lappusēm, kuņās laiku pa laikam parādījās bērnu sacerējumi un zīmējumi. Piesūtīto *Atpūtas* izdevumu aiz sajūsmas nēsāju apkārt un pazemīgi ieteicu ieskatīties tanī ikvienam, kam vien netrūka mazliet intereses un bija pāris minūšu brīva laika.

Taču drīz vien pēc tam iekšējais dzenulis, kas iepriekš bija skubinājis mani izteikties dzejiski, kaut kā bija atslābis. Sākotnējās intereses atgūšanā nepalīdzēja arī tas, ka turpināt dzeju pantu kalšanu mudināja arī pašu lielo *Jaunāko Ziņu* redaktors Jānis Kārklīņš. Ar viņu iepazinos un savu pusstundu parunājos pie Cēsu Bogeniem. Kārklīņš un viņa dzīvesbiedre tur bija ieradušies, lai piedalītos Bogena sievas Marijas, manas māsiņas, vārda dienas viesībās. Rīgas ciemiņa sieva bija paša Bogena māsa. Kārklīņš pat solījās, atgriežoties savā darba vietā,

par mani ieminēties (pateikt kādu labu vārdu) savam kolēgam Arnim, ar ko diendienā satiekoties. Arnis — pilnā vārdā Ernests Runcis - Arnis, tolaik bija Benjamiņu *Atpūtas* redaktors. Ar pašu Arni satikos apaļus 17 gadus vēlāk, kad pēkšņi kļuvu un neilgu laiku turpināju būt viņa visuzticamākais palīgs un līdzstrādnieks. Bet par to vēlāk un citā vietā.

Par to pašu dzejoli, līdz tam manu pirmo, no jauna iznāca runa vairāk nekā duci gadu vēlāk, proti, trīsdesmito gadu otrajā pusē visai sekmīgā gleznotāja un grafiķa Oskara Noriša miteklī. Kādā sakarā pats tur biju iekūlies, vairs droši neatceros. Tur notika kaut kāds saiets. Apkārt redzēju tikai gleznotāja otas un grafiķa zīmuļa vai spalvas meistarus, ja neskaita Ēriku Raisteru un vēl pāris citu dzejnieku. Ne pirmo, ne otro sejas man nebija svešas. Dažas no tām biju redzējis dzīvas — vienā vai otrā publiskā sarīkojumā, bet vairumu preses izdevumos. Personiski gan pazinu tikai divus vai trīs saieta dalībniekus. Ar pārējiem pieciem vai sešiem tūlīt tiku iepazīstināts turpat uz vietas. Nosarku līdz ausu galiem, kad, iepazīstinot ar gleznotāju Džonu Tīdemanu, Raisters “paredzēja”, ka šim nevainīgajam lauku puikam, tā tad man, būšot koši un nevīstoši panākumi kā dzejas tīrumā, tā meitiešu nieburos un brunčos. Tos pļaušot, kopā siešot un kaudzēs likšot kā kviešu vai rudzu kopiņas tīrumā. It kā apstiprinot no Raistera mutes dzirdēto, augumā druknais Tīdemanis ar savas labās rokas ķepu uzsita man uz pleca. Toreiz mana vēl trauklā auguma ceļi jaušami paļodzījās. — Taču ar to maniem negaidītajiem pārbaudījumiem vēl nebija beigas. Bravūrīgais glezniecības pīlārs gādāja, lai arī citi saieta telpā zinātu, ka ir klāt līdz tam nedzirdēts jauns radītājas mākslas putns, kam plati spārni, ar kuņģiem var augstu celties, tālu lidot un plašumus redzēt. Tie bija viņa paša vārdi, ko Tīdemanis teica manu iepazīstināšanu nobeidzot. Iesākums gan bija citāds — vismaz manai ausij nepierasts.

Ar kaut kādu cietu priekšmetu piedauzot tuvākā galda malai, apklusinājis pārējo savstarpējās sarunas un vienlaikus pievērsis uzmanību sev pašam, Tīdemanis iesāka: „Jūsu priekšā un manā pakaļā (biju nostājies aiz runātāja muguras) stāv Krauklītis, Krūklītis vai kā nu jupis viņu sauc, laukos uzaudzis puisis. No viņa drēbēm vēl nav izkūpējusi zirgu sviedru un no kāju pēdām govju un aitu kūts mēslu nešpetnā smaka. Drīz vien, ejot cauri viņa gara tintes pudelei un spalvai, tā pārvērtīsies dzejas burvīgā smaržā, ko arī jūsu nāsis odīs kā debesu atsūtītu vīrāku.”

Savu sakāmo pabeidzis, Tīdemanis vēlreiz stingri uzsita man uz pleca. Drošināja, ka es uzkāpšot tik augstu kalnā, cik vien pats gribēšot. Piekodināja neko neatstāt pusceļā. Iesāktajam punktu nepieliekot, es kļūšot par muļķīgu jātnieku uz kamieļa muguras, kuņas kupŗu starpā valdot nemierīgs miers. Tas esot gara dzīves lielākais ienaidnieks. Viens kupŗis neļaujot virzīties uz priekšu, bet otrs — atpakaļ, lai visu sāktu no gala.

Acīm šķelmīgi iedzirkstījoties, viņš pielieca savu galvu tuvāk manējai, lai atvadoties pateiktu to, kas domāts tikai manai ausij. Teica, lai nekad neaizmirstot to, ka bez sievietes asins svelmes dzīve esot tik tukša kā izdzerta alus muca. — „Baudi sievietes asinis un garu, sper gaisos dzejas vārdus un liesmas,” pateicis, Tīdemanis domīgi apgriezās un aizgāja, atstājot mani vienu jaunu pārdomu rokās. Domas nelika miera — īpaši tās par nemierīgo mieru.

Diez kā izturētos (kādas “gvaltes” sauktu un kādus neapmierinātības uguņus spļautu) dzejnieks Ēriks Raisters un gleznotājs Džons Tīdemanis, pussimts gadu vēlāk uzzinot patiesību, proti to, ka nav īstenojies neviens no viņu pareģojumiem. Diemžēl vai paldies Dievam, ne viens, ne otrs to nekad neuzzinās, ka 45 gaŗus gadus nodzīvoju kopā ar vienu un to paŗu sievu un vairāk nekā 60 gadus

pēc pirmā dzejoļa uzrakstīšanas un publicēšanas otro vēl neesmu iesācis.

Kopš tās reizes — tikšanās Oskara Noriša mitekļi, visos gaņajos gados, kamēr ilga mūsu pazīšanās, dzejnieks Raisters mani vairs nekad nesauca īstajā, bet gan gleznotājam Tīdemanim nejauši pasprukušajā vārdā, par Krauklīti. Par to neļauņojos, jo, ar šo vārdu mani uzrunājot, Ērika acis izstaroja īstenu sirsniņas smaidu, kas viņam bija vienreizīgs.

Gados, kuņi uz karstām pēdām sekoja manam pirmajam dzejolim *Atpūtā*, nekā jauna neuzrakstīju ne šim žurnālam, ne jebkuņam citam preses izdevumam. Uz to, t.s., rakstīšanu nepamudināja arī tas, ka samērā bieži tiku ielūkojies atzītu latviešu dzejnieku vārsnās, jo sevišķi sajūsminoties par Poruka, Bārdas un Ziemeļnieka romantiskajiem un nīcīgiem dvēseļu paliem un atplūdiem, ko neparasti iejūtīgi atklāja viņu dzejoļi. Vienīgi 1930. gada rudenī, sešus gadus pēc pirmās vagas dzīšanas preses druvā un sekojoša klusuma, no jauna atgriezos pie šāda veida rakstu darbiem. Toruden sāku mācīties Rīgas valsts tehnikumā. Uzrunājot elektriķu pirmo klasi, visas trīs amatpersonas — direktors Grīnbergs, inspektors Frīdenbergs un klases pārzinis Godiņš cieši piekodināja, ka bez tiešā darba skolas solā un laboratorijās ikvienam tehnikumietim kaut kas jādara arī ārpusē. Tādējādi paplašinot redzes loku uz pasauli. Teica, ka izvēle esot liela: skauti, vanagi, šachs, vairākas sporta nodarbības, to starpā slēpošana un slidošana ziemā, peldēšana un teniss vasarā, kā arī basketbols un vingrošana visu gadu. Uzskaites pašās beigās tika ieteikts literārais pulciņš, kas sagatavojot un vienā eksemplārā izdodot mēnešrakstu *Saturns*. Direktors Grīnbergs pusjokodams piebilda, ka žurnāls būtu īstā vieta tiem, kuņiem vairāk pa zobam esot garīgi, nevis fiziskie darbi, jo pēdējie dažkārt pat kaulus laužot.

Paturot vērā, ka nedēļu nogalēs un dažreiz arī darbdienu vakaros fiziskām nodarbībām ziedoju diezgan prāvu stundu skaitu, izšķīros dot savus meslus arī garīgajam darbam. Iestājos literārajā pulciņā un tādējādi kļuva arī *Saturna* redakcijas līdzstrādnieks. Pirmos divos gados uzrakstīju un iesniedzu redaktoram rakstus par tehnika audzēkņu pieredzējumiem vasaras prakses gaitās, par alkoholisku dzērienu kaitīgumu, par bijušo tehnikumiešu sekmēm sporta arēnās un vēl par šo un to citu, kuŗu specifiskos tematus droši neatceros. — Priekšpēdējā (trešā) mācības gada sākumā latviešu valodas skolotājs Ludvigs Vīks kādu dienu mācību stundas nobeigumā aicināja mani viņam līdz uz direktora Vitzkopfa darba kabinetu. Paša sejā rotājoties mazliet noslēpumainam smaidiņam, pēdējais jautāja, vai es zinot, kāpēc esmu pie viņa izsaukts. Pēc neilga mirkļa, mazliet atģidies kā no uzaicinājuma, tā jautājuma, atbildēju, ka nezinu. Teicu arī, ka nevaru iedomāties, ko nepareizi vai nelabi būtu izdarījis. Uz to Vitzkops atteica, ka šoreiz viss esot darīts tikai labi. Otrs jautājums esot, ko es atbildētu, ja viņš prasītu, vai es gribot kļūt *Saturna* redaktors. Teicu, ka šāds piedāvājums mani ļoti pagodina, bet tūlīt nosaucu virkni to skolnieku, kuŗi redakcijā bija darbojušies trīs pēdējos gadus un tādēļ vienam no viņiem pienāktos šis postenis. Draudzīgi uzplīkšķinājis man uz pleca, direktors tūlīt paskaidroja, kāpēc izvēle kritusi uz mani. Tur tas suns esot aprakts, ka tieši pēdējos gados žurnāla rakstu literārais līmenis esot pakāpeniski gājis uz leju. Pašu skolnieku izraudzītie žurnāla veidotāji, arī lielākā daļa manis nosaukto, esot vāji strādājuši. Vienīgi pēdējos divos gados līmenis esot mazliet cēlies. Tas — galvenokārt manu rakstu dēļ. Šķita, ka viņš mani uzslavēja ne jau vērtīgāku manuskriptu, bet citu apsvērumu dēļ. Salīdzinot ar pārējiem žurnāla līdzstrādniekiem, kuŗu liecībās dominēja trijnieki, es šķietami biju labāks “prospekts”, jo manas atzīmes liecībā bija manāmi augstākas nekā šo citu. Vēlāk — vairāk gadu desmitu vē-

lāk, tiekoties ar Vīku Toronto, apstiprinājās, ka manas aizdomas ir bijušas pareizas. Skolotājs Vīks, kas bija uzņēmies bez jebkāda atalgojuma dot padomus un citādi atbalstīt skolniekus, kuŗi gatavoja *Saturnu*, dienu pirms manas ierašanās direktora kabinetā esot ticies ar pēdējo. Tam viņš izskaidrojis, ka ar žurnāla gatavošanu esot gatavs negals. Manuskriptu esot par maz. Tie paši, kas ienākot, bieži ienākot par vēlu. Arī kvalitāte esot zema. Runājot par iespējām, ko darīt, lai izdevums pilnam neapstātos, abi vienojušies, ka atlicis tikai viens ceļš: redaktora amatā iecelt skolnieku, kam labas atzīmes visos galvenos priekšmetos un ne mazāk par pelnītu četrinieku latviešu valodā. Lietājot šādu mērauklu, Vīks esot spējis ieteikt tikai mani.

Lūk, tādēļ Vitzkopfs slavīnājis mani, lai es aicinājumu neatraidītu. Atbildot ar līdzīgu atklātību, Vīkam atzininos, ka sen notikušajā sarunā redaktora amata piedāvājums man gluži labi patika. Taču toreiz neviens no viņiem abiem ne zināja, ne varēja iedomāties, ka piedāvājums varētu aiziet man gaŗām, ja neuzmanīgi tielēšos.

Tādējādi, Vitzkopfam neatlaidīgi cenšoties mani pierunāt un man pašam baŗījoties, ka pēdējais savus pūliņus varētu nelaikā uzdot, bet nevienam no abiem otra domas nezinot, atrisinājumam tuvāk netikām.

To vērojot, iejaucās Vīks, sakot, ka līdz šim es esot visus viņa dotos uzdevumus kārtīgi un laikus paveicis. Viņam neesot ne mazāko šaubu, ka arī šo uzdevumu — *Saturna* rediģēšanu paveikšot godam. Es neesot teicis nē un tādēļ esot jaunais redaktors. Direktors steidzās mani apsveikt, satverot un cieši paspiežot manu roku savējā. Tā biju iekļuvis redaktora godā. Nekā jau nerediģēju. Trūkstošos kommatos un citas pieturzīmes iestarpināja, izsvītvoja vai pārvietoja padomnieks valodas jautājumos, skolotājs Vīks.

Pierunāt vienu vai otru tehnikumieti šo vai to uzrakstīt bija mans galvenais un grūtākais uzdevums.

Sekojoj Vīka un Vitzkopfa domai, ka izdarīgāki un gudrāki artiķeļu rakstītāji ir skolnieki, kam labākas atzīmes liecībā, sastādīju pašu sekmīgāko skolēnu sarakstu. Cerēju, ka viņi labāk par citiem spēs uzrakstīt saturīgus un valodnieciski labi nogludinātus manuskriptus. Teōrija, ka piecnieku karaļi ir veiksmīgi visās lietās un vietās ne vienmēr apstiprinājās praktiskā dzīvē. Neapstiprinājās arī šoreiz. Daļa viņu tiešām bija laba arī manuskriptu ražošanā, bet prāvs vairums ne. Pēdējo starpā laba tiesa bija nenogurdināmi “zubrītāji”, kas prata iekalt savās galvās to, ko izdomājis vai uzrakstījis kāds cits, bet ne sekmīgi analizēt esošo vai radīt kaut ko gluži jaunu.

Grozīju pieeju. Meklēju tos, kam preses darbs bija tuvu sirdij, īpaši tos, kas šajā nozarē jau izmēģinājuši savu roku. Atradu dažus lietas kokus, bet ne pietiekami. Nonācis sprukās, trūkstot kaut cik noderīgiem manuskriptiem, aicināju talkā savu brālēnu — Kājas Robīti, kas toreiz mācījās Bērzaines ģimnazijā pie Cēsīm, un kam tanī laikā bija uznācis dzejoļu rakstīšanas drudzis. Teica, ka viņam esot trīsarpus klades dzejoļu. Šī rakstīšanas dziņa brālēna dzīvē bija nokavējusies par diviem vai trim gadiem, viņš jau bija daļēji iegājis puiša gados. Kā lai citādi izskaidro, ka viņa idejas bija gatavākas un radušos četrriindu apdare gludāka.

Nezinot, kā lai izmērī, cik labs vai vājš bija teknikumiešu *Saturns* tanīs divos gados, kad pats biju tā redaktors, varu spriest tikai no citu iejaukto teiktā, ticot, ka viņu teiktais ir īsta patiesība, bet ne pieklājības žesta izpausme vai tukši glaimi. Savus secinājumus visvairāk balstīju uz skolotāja Vīka teiktā, jo viņš nekad nevairījās teikt kritiska vārda par savu skolnieku vai pat augsti situētu cilvēku darbiem. Viņš teica, ka abos gados, kad es biju pie *Saturna* kuģa stūres, žurnāls esot bijis itin labs, īpaši manas valdīšanas beidzamajā gadā. To viņš teica Rīgā, to atkārtoja Toronto. Šādus patīkamus paša darba vērtējumus klausoties, kaut arī par tālā pagātnē veikto,

gandrīz katra caurmēra cilvēka sirdī iezogas lepnības velniņš.

Priekš dažiem gadiem iznākušajā Helmāra Rudzīša grāmatā *Manas dzīves dēkas* atklājās, ka tās autors ir bijis *Saturna* pirmais redaktors. Šāds atklājums sacēla manas lepnības spuras vēl augstāk. Kuņš gan neleptos par izdevību staigāt vissekmīgākā latviešu grāmatnieka, *Grāmatu Drauga* tēva, mātes un dvēseles iestaigātās pēdās. Ar manu vērtību mērauklu mērījot, viņa ilggadīgās un atkārtotās sekmes liecina, ka Helmārs Rudzītis ir visu laiku sekmīgākais latviešu saimnieciskais darbinieks. Viņa saimniecisko un sabiedrisko dotumu rokās droši vien ir ieguldīts kaut kāds maģisks spēks. Kur viņš roku pieliek, tur viss labi izdodas.

Gluži dabiski, ka, beidzot teknikumu un tūlīt pēc tam sākot pastāvīgu darbu radiofōna raidītāju būves laboratorijā, izbeidzās arī visas manas rūpes par *Saturnu*. Nevajadzēja vairs gādāt ne manuskriptus teksta, ne foto attēlus ilustrāciju lappusēm, ne lauzīt galvu gar nākamā numura iekārtojumu. Tomēr, arī tad pilnam nepagriezu muguru darbiem preses druvā. Turpināju palīdzēt laikraksta *Latvis* sporta nodaļas redaktoram Ādolfam Plūmam, piegādājot dažādo sacensību rezultātus un brīžiem uzrakstot arī pa reportāžai. Šo darbu biju sācis priekš apmēram trīsarpus gadiem. Pats to meklēju.

Jau pašā Rīgas gadu sākumā apzinājos, ka vajadzēs strādāt ar rokām, tanīs turot slotu, lāpstu vai tiem līdzīgu fiziska darba rīku. Taču ir prātā nebija ienācis, ka šis rīks būs rakstāmpalva vai zīmulis un pats darbs nebūs ierindojams fizisko katēgorijā. Vēl šodien, 45 gadus vēlāk, skaidri atceros kā personas, tā viņu rīcību, kuņu ietekmē es šo darbu ieguvu.

Pirmais pusgads teknikumā, kuņā mācības un blakus rosmes bija interesantas un pievilcīgas, tuvojās beigām, bet manā sirdī un galvā pārsvarā bija nemierīgas, nevis priecīgas izjūtas, kaut arī spožās gaismas nesēji,

Ziemsvētki, jau bija turpat vai durvju priekšā. Precīzāk izsakoties, izjūtas svaidījās no vienas galējības otrā. Vienu mirkli sirds klusi iegavilējās apziņā, ka drīz vien tikšos ar tēvu, māti, brāli un citiem mājiniekiem, bet otru — nomāca bažas. Neziņa mocīja prātu: diezin vai pēc svētkiem varēšu atgriezties skolā. Vai tikai nevajadzēs atnest tai ar roku. Varbūt būs atlikusi tikai viena izeja: palīdzēt tēvam savilkt ģimenes saimniecības naudas galus, braucot ziemas peļņās — no Kūduma, Auciema un Raiskuma mežiem ar ragavām vest baļķus uz Gaujas krastiem un kurināmo malku uz Cēsu skolām vai pelnīties citādi. Taču pirms tas notiek vai, precīzāk izsakoties, lai tik negribētu iznākumu novērstu, gribot vai ne, būs jāprasa tēvam vairāk naudas. Būs jāprasa, kaut arī jau iepriekš zinot, ka viņam tās nav.

Bažas, kā varēšu iztikt ar samērā nedaudz latiem, ko ik mēnesi saņemšu no tēva un šad tad vēl papildus no brāļa, nepārsteidza mani. Tās nesākās kā iepriekš negaidīts pērkona negaiss. Jau ierodoties Rīgā, baidījos, ka nāksies ļoti grūti iztikt ar to, ko plānoju saņemt no mājām. Zināju arī, ka ir tēvs, ir māte no daudz kā atsacījās, lai tikai sataupītu līdzekļus man. Tādēļ nebija divu domu, ka (lai arī neīrējot sev atsevišķu istabu, bet mitinoties tikai gultas vietā) vienmēr vajadzēs “knapiņāties” — nepirkt šo, nepirkt to un pieciest vēl citu; ja arī kaut ko pirkt, tad tikai par vismazāko cenu. Tomēr, apzinoties galamērķi — iegūt praktiski noderīgas zināšanas, kas nodrošinātu pastāvīgu un interesantu darbu, iedomājos, ka būtu vērts paciesties. Ticēju — tikšu pāri arī šiem lieliem grūtumiem. Taču sākoties praktiskai dzīvei Rīgā, jau pēc trim mēnešiem atskārtu, ka esmu uzņēmies nest smagumu, ko ir pacelt nespēju. Lai arī cik sīksti “knapiņājos”, pērkot zīmuļus, tinti, burtnīcas, klades, rasēšanas un citus mācību piederumus, kā arī retāk nekā vajadzīgs mazgājoties publiskā Rīgas pirtī un ne diezgan bieži nesot savalkāto veļu uz mazgātavu, lietas itin nemaz negāja uz labo pusi. Rītdiena rādījās vēl bezcerīgāka nekā

šodiena. Arī citi taupības soļi deva maz, piem., braucot tramvajā un citādi tērējoties tikai visnepieciešamākos gadījumos. Galu galā nācās sev pašam atzīties, ka ar to vien, ko saņēmu no mājām, iztikt nevarēšu. Gluži labi apzinājos, ka neapturami tuvojos krustceļiem. Pēc tiem diezīn vai varēšu turpināt iesākto ceļu — izglītoties Valsts tehnikumā. Ja mans financiālais stāvoklis neuzlabojas, iegūstot papildus naudu, tad ilgāk dzīvot Rīgā nevaru.

Domājot par to, kā tikt ārā no bezcerīgās situācijas (kad tā būs jau klāt), vispirms galvā iešāvās doma par bagātiem radiem. Varbūt kāds no viņiem varētu palīdzēt man tikt cauri tehnikumam. Laba doma, bet kā to īstenot? Balstoties uz tā, ko biju dzirdējis no mātes vai tēva, sastādīju man zināmo Rīgas radu sarakstu. Sanāca septiņas ģimenes. Diemžēl, neviena no tām nebija labi pārtikusī, ir nerunājot par bagātību. — Lūkojos pēc citas izejas. Sastādīju citu sarakstu: man zināmo Cēsu apkārtnes pagastu ģimenes, kuŗu dēli tolaik jau mācījās vienā vai otrā Rīgas izglītības iestādē. Varbūt uzzinot, kā viņi atrisina savas financiālās vai saimnieciskās problēmas, man radīsies kāda doma, kā atrisināt manējās. Arī šis saraksts nekā nepalīdzēja. Diemžēl, tanī nebija neviena jaunieša, kuŗš mācītos tehnikumā, vidusskolā vai jebkuŗā citā mācības iestādē, kas zemāka par augstskolu. Visi viņi mācījās vienā vai otrā augstākā izglītības iestādē — universitātē, konservātorijā vai mākslas akadēmijā. No tiem gan, atskaitot dažus, visi kaut kā piepelnījās, lai papildinātu latu skaitu, ko kārtēji saņēma no saviem vecākiem. Tādējādi visi tie tika pāri “sālītajiem” Rīgas dzīves apstākļiem. Nedaudzie daži, kas ne strādāja, ne darbu meklēja, bija atraduši ļoti neparastu turības sagādes veidu. To īstenojot, viņi bija ieguvuši līdzekļus ne vien lekciju naudai un citiem skolas izdevumiem, bet arī greznai un bezbēdīgai dzīvei. Par šo neparasto pārticības sagādes veidu, ko visai atjautīgi iedarbināja daži Rīgā “iekortelējušies” izveicīgi lauku puiši, palaikam piparotus

jokus trieca Cēsu pilsētai tuvā Līvu pagasta pamatskolas pārziņa Sietiņsona dēls Albīns, kuŗš bija dzīvs piemērs tam, cik daudz var paveikt jauns cilvēks, kam daudz enerģijas un vēl vairāk gribas un neatlaidības. Albīns pats studēja Latvijas universitātē, bija aktīvs loceklis studentu korporācijā (Talavijā) un tanī pašā laikā vairāk nekā četras stundas dienā piepelnījās, strādājot algotu darbu. Izveicīgie puīši bija Albīna noderīgākā izejviela.

Tikko uzņemti augstskolā, viņi esot, cik žigli vien var, iestājušies vienā vai otrā studentu korporācijā. Sākumā apmeklējuši lekcijas diezgan kārtīgi, veikuši arī praktiskos darbus un piedalījušies pat semināros. Tomēr konventa dzīvei veltījuši visvairāk uzmanības. Cik žigli vien varējuši, ievirzījušies Rīgas turībnieku sabiedrībā — tirgotāju un namsaimnieku aprindās. Apprecējuši tanīs iepazītas skaistas meičas. No malas raugoties, varētu likties, ka šādi bagātībā ieprecējušies kommilitoņi būtu uzdūrušies īstai zelta “āderei”, kas nekad neizsikst. Līksmojušies nevien paši, bet pacienājuši un citādi iepriecinājuši arī draugus. Uz neilgu laiku — dažus gadus — dzīve esot sītusi varen augstu vilni. Studijām atlicis maz laika, ar mokām paveikuši minimu, kas prasīts, lai noturētos savā fakultātē. Taču nav vajadzējis ilgi gaidīt — vienam vairāk, otram mazāk — līdz brīdim, kad atklājies, ka sākotnējā zelta “ādere” ir kļuvusi par grimstošu smilti, kuŗā iegrimuši un drusku druskās sašķīduši visi pagātnes sapņi un nākotnes mērķi. Tiekot pie pašu nenopelnītās un sievastēva vāji apsargātās pārpilnās naudas lādes, neatlicis laika ne nopietnām studijām, ne jebkādam rūpēm par nākotni, jo daudz stundu aizvadīts dzerot alu un brandavīnu. Tādējādi stipro dzērienu traukos iegrimuši un beidzot noslīkuši priecīgā znata akadēmisko plānu sapņi līdz ar satriektā sievastēva cītīgā darbā sarūpēto bagātību.

Šāda līdzekļu iegūšanas veida ēnaino pusi nezinot, gribētos žēlīgi nogausties “diemžēl”, bet no Albīna Sietiņsona mutes īsto patiesību uzzinot, atliktu vienīgi iz-

saukties “paldies Dievam”, ka tolaik biju sešus vai septiņus gadus par jaunu. Citādi varbūt šādi mēģinātu aizpildīt robus savu finansiālo vajadzību virknē.

Paturot vērā Sietīnsona stāstīto, no tā paša Cēsu novada nākušā konservātorista Arnolda Berkholda (vēlākā koņu diriģenta un komponista, mainītā uzvārdā Kalnāja) dzirdēto, kā arī no Kārļu pagasta Simtēnu dēliem inž. studenta Kārļa un dabaszinātnieka Roberta ieteikto, atlika secināt, ka ir tikai viena vienīga izeja no strupceļa, ko, šķiet, neapdomīgi biju nosaucis par krustceļiem. Šāda izeja no strupceļa izrādījās gluži loģiska: jāsameklē darbs, nevairoties no visvienkāršākā. Tā arī notika.

Abu nākamo nedēļu nogalēs, klauvējot ne vien pie nedaudzo Rīgas paziņu, bet arī pie sava dzīvokļa nama kaimiņu durvīm, uzzināju šo un to jaunu. Īpaši vecāko kursu studenti, ja mazliet laimējoties, samērā viegli varot atrast piemērotu saīsināta laika darbu. Ne tā vidējā līmeņa skolu audzēkņi — vienalga vai viņi mācoties klasiskā vai reālā ģimnazijā vai pat teknikumā. Atklājoties šādai īstenībai, dūša uz brīdi atkal sašļuka. Ko nu darīt, pie kā griezties, no kā palīdzīgu roku gaidīt? Tonakt acis nevērās ciet. Līdzko savā galvā biju izlēmis, ka jābeidz bažīties, jo nakts atpūta nav aizstājama, mieru nedeļa vecā doma, kas notiks ar manām iecerēm un mani pašu, ja darbu neatradīšu.

Beidzot tomēr biju apgūlies. No rīta atmostoties, apmēram stundu vai pusotras vēlāk nekā parasti, prāts bija visai priecīgs. Nezinu, kas bija necerētās labsajūtas īstais cēlonis: svaigais āra gaiss, kas pa atvērto logu devīgi ieplūda istabā, vai arī kaut kādi nezināmi un manā ķermenī kaut kur paslēpti enerģijas krājumi. Varbūt tie bija pēkšņi izkļuvuši brīvībā, jo tur glabāti gadījumam, kad mani parastie spēki tuvojas pilnīgam izsīkumam. Kas īsti — nezinu. Par to arī daudz nezūdījos.

Labās sajūtas iepriecinātam, prātā iešāvās jauna ideja. Atcerējos draudzīgos vārdus, ko, pirmo un līdz tam

vienīgo reiz tiekoties (viņa sievas brāļa Bogena, kas bija arī manas māšicas vīrs, Cēsu dzīvoklī), teica redaktors Jānis Kārkliņš. Toreiz teica, lai neaizmirstot iegriezties viņa dzīvoklī, kad uz dažām dienām vai ilgāk iebraucot Rīgā. Tāpat — vienmēr tad, ja manu jauno galvu mokot viena vai otra klizma, ar kuŗu pats nespējot tikt galā.

Kādreizējo Kārkliņa piedāvājumu atceroties, galvā iesitās gluži jauna doma. Varbūt? Varbūt, ka šis ir pats pēdējais akmens, ko, apslēpto laimi meklējot, vēl neesmu ne pacēlis, nedz pat ieraudzījis. Drošināju sevi, ka tas ir liels akmens, zem kuŗa var paslēpt daudz — šis izskatā nelielais vīrelis. Savā darbā Jānis Kārkliņš tomēr bija liels vīrs — Baltijas valstu plašākā un labākā laikraksta *Jau-nākās Ziņas* galvenais redaktors. Bija uzausis jauns cerību stars.

Domāts — darīts! Ir pa tālruni iepriekš nepiezvanot, kā vajadzētu pilnam pieklājīgi rīkojoties, pievakares stundā (īsi pēc iedomātā vakariņu laika) ne visai droši, bet arī ne pārāk bailīgi pieklauvēju pie viņa dzīvokļa durvīm. Tās atvēra smaidīga un citādi pievilcīga izskata dāma. Teicu, kas esmu, jo nebiju drošs, ka viņa atceras mūsu tikšanos Cēsīs pie Bogeniem. Manas bažas bija vietā. Pirmajā mirklī neatcerējās. Viņa atbildēja, ka esot Kārkliņa sieva. Atgīdusies, ka neesam svešinieki, aši pārsviedās uz citādu sarunas veidu. Teica, ka esot patiess gods atkal tikties no jauna personiski. Neko uz viņas laipnībām neatbildēju. Taču sevī brīnījos: kas tur par godu — tikties ar vienkāršu puiku, kas tikai priekš dažiem mēnešiem no laukiem ieradies valsts galvaspilsētā. Puika, kas, ar puszobgalīgas prātulas vārdiem izsakoties, vēl nav iemācījies pa pilsētas modei degunu noslaucīt.

Aicināja iekšā. Neteica gan “iekšā”, bet “dziļāk”. Kārkliņš pats gan tikai nesen esot atļaidies uz dīvāna, bet acis vēl neesot aizvēris. Būšot priecīgs, mani ieraugot, un gatavs parunāties.

Biju pārsteigts: atcerējās mani gluži labi. Arī kakla saiti, ko valkāju pirmo reiz satiekoties. Atgādināja arī mūsu kopējos radu rakstus. Klusējot noklausījās manu bēdu stāstu. Visai uzmanīgi meklējot piemērotākos vārdus, prātoja, ka nekad nevajagot mest plinti krūmos, kamēr nav visi krūmi iztramdīti, kuņģos kaut neliels zaķēns varētu būt paslēpies. Ne prasot kaut ko man, ne gaidot mani kaut ko sakām, viņš pats runāja tālāk. Divi šķēršļi, no kuņģiem otrs esot visai augsts, mazināšot izredzes atrast darbu — manā neparastā situācijā kaut cik noderīgu darbu. Pirmais — es esot par jaunu. Puišiem manos gados darba iespēju lauks vienmēr esot bijis šaurs pat labos saimniecības uzplaukuma laikos. Otrs — varenās Ziemeļamerikas saimnieciskai dzīvei līdz ausīm ieslīgšot neveiksmju purvā, lielās sprukās (bezdarbs un tamlīdzīgi) esot arī visas pārējās pasaules saimniecības pasākumi. Šī krīze smagi nospiežot arī mūsu zemīti. Nepietiekot darba pieaugušajiem, kam pārbaudīta pieredze, ir nerunājot par pusaudžiem kā man, lai arī cik nopietna vajadzība un cik liela griba. Tīksminoties gar spožāka veida izredzēm, viņš atkārtoja to pašu, ko man jau bija teicis jaunais Sietiņsons. Ja tik es būtu bijis desmit gadu vecāks un bez tam valkātu “šēzes” svārkus, baltus cimds un vairākkrāsainu galvassegu! Kas par to, ja zem visa tā mājojot tukšums kā baznīcā. Tad varētu iegūt turīga mājsaimnieka neizskatīgas meitas roku un dzīvot cepuri kuldams. Tad vairs nevajadzētu domāt ne par mācībām skolā, ne bažīties par hroniski plānu naudasmaku. Košam smaidam atplaukstot paša sejā, Kārklīņš teica, ka to, itin bieži pēdējā laikā, dzirdot Rīgā visur, kur satiekoties studenti. Piebildis, ka, šobrīd par to ieminoties, esot tikai jokojies, mājasstēvs sāka prāt, ar ko viņš pats varētu aprunāties. Redakcijā nekādu iespēju neesot. Aprunāšoties ar Resno. Varbūt tam esot kaut kas labs padomā. Biju iedomājies, ka, to sakot, viņš runāja par *Jaunāko Ziņu* izdevēju Antonu Benjamiņu, ko biju redzējis vienā vai otrā foto

uzņēmumā. Likās: viņš bija visai kupls ap vidusjostas vietu. Drīz vien atklājās, ka Kārkliņš bija runājis par inž. Resno, kas vadīja Benjamiņiem piederošo tintes rūpnīcu *Burtnieks*.

Pie durvīm atvadoties vēl ieprasījās: kas bez tehniskām “padarīšanām”, ar ko gana nodarbojos skolā, varētu mani iejūsmināt. Atteicu, ka notikumi sporta dzīvē allaž pievilkuši manu uzmanību: ir reta sestdiena vai svētdiena, kad neiegriežos kādā no sporta laukumiem. Uz to mans attālais radnieks atbildēja ar priecīgu “Ahā!”, liekot saprast ka tādā gadījumā izredžu klāsts ir daudz plašāks. Pateicis, lai pienākot pēc dienām piecām vai nedēļas un ar savu roku satvēris manējo, viņš, draudzīgam smaidam mirdzot acīs, pēdējo cieši paspieda. Tā šķīrā-mies, mājastēvam vēl paspējot uzzināt ka manas apmeša-nās vietas dzīvoklī telefona nav. Tāds tomēr ir vienu stāvu zemāk — nelielajā pārtikas un sīku preču veikaliņā. Tā īpašnieks bija solījies pasaukt, ja “note spiež”. Pateicu telefona numuru, ko atradu uz krūšu kabatā noglabātas papīra strēmelītes.

Pagāja nedēļa. Pagāja divas: no Kārkliņa ne ziņas, ne miņas. Sirdī no jauna sāka atgriezties nemiers. — Bet tad, gluži pēkšņi, viss sāka griezties uz labo pusi.

Kādu pievakari, pēc skolā uzdoto mājdarbu paveikšanas man nopūloties ieregulēt jūtīgo kristalldetek-tora veida radiouztvērēja adatiņu, neparasti skaļi gaisu ietrīcināja cits troksnis — klauvējiens pie divdaļīgajām durvīm. Tās no gaŗā gaitena veda uz lielo istabu, kuŗā bez manis mitinājās arī dzīvokļa īpašnieki. Apakšstāva vei-kaliņa pārdevēja, kuŗa palaikam, un, šķiet, biežāk nekā parasts, viesojās pie otra mūsu dzīvokļa apakšrnieka Jūli-ja Gernsdorfa (mechanikas fakultātes studenta), tovarar meklēja mani. Esot zvanījis kaut kāds Kārkliņa kungs un teicis, ka jau nākamajā dienā viņš gribot mani satikt. Esot uzdevis arī savu telefonu. Lai piezvanot.

Pārlecot divus vai trīs lielo kāpņu pakāpienus, pusminūtē biju pagrabstāva veikaliņa priekštelpā. Pirkstiem mazliet drebulīgi tālrūni iedarbinot, uzgriezu pārdevējas doto numuru. Uz manu "labvakar" pat neatbildējusi, bet vienīgi pateikusi, ka „Te jau viņš ir,” sievietes balss telefona līnijas otrā galā, acīmredzot, nodeva klausuli tam, ko meklēju — Kārkliņa kungam. Nekādas gaŗas sarunas vai izklāsti. Esot labas ziņas. Tas viss. Norunājām satīkties nākamajā dienā tā ap pulksten vieniem pie Pavasaŗa maiznīcas loga Kriŗjāŗa Barona ielā netālu no tās un Elizabetes ielas krustojuma.

Kā norunāts, tieŗi pulksten vienos, ne minūti agrāk, ne vēlāk, Vērmanes parka vārtos, kas ved uz Elizabetes un Kriŗjāŗa Barona ielas krustojumu, parādījās Jānis Kārkliņš. Blakus viņam soļoja cits vīrs, kuŗa augums bija tikai mazliet gaŗāks nekā pirmā. Naski savā starpā sarunājoties, lēnā gaitā, it kā laiku gaŗumā stiepdami, viņi abi soļoja ārpilsētas virzienā. Satīkāmies pie zināmā veikala loga, kuŗā gulēja dažādi cepumi. Sarokojāmies. Ar savu labo roku turot manējo, jo, ar paceltu kreiso iepazīstināja ar savu līdznācēju, Kārkliņš teica: „Plūma kungs,” pēc gauŗām īsas pauzītes, ar smaidīgām acīm veŗoties mana jaunā paziņas virzienā, „visspējīgākais sporta redaktors Rīgā, Ādolfs Plūms,” un beidzot, pēc vēl īsāka klusuma brīŗa — „visos laikos.”

Plūma vārdu biju dzirdējis, bet paŗu gan nekad nebiju redzējis. Manās acīs viņš drīzāk atgādināja vienu vai otru cita aroda darbinieku: kungu frizētavas īpaŗnieku, pasta kantoŗa priekŗnieku vai tamlīdzīgu. Pēc matu sakārtojuma — kreiso aprindu rakstnieku Andreju Upīti. Taču nekādi nebija līdzīgs man zināmiem ŷurnālistiem, kas rakstīja par sporta sacīkstēm.

Kārkliņš tūlīt atvadījās, jo esot jābūt atpakaļ redakcijā. Plūma kungs aicināja mani līdz uz laikraksta *Latvis* redakciju, kuŗā kā pats teica, viņš kārtojot sporta

lietas. Tā esot turpat netālu — Kr. Barona un Dzirnavu ielas apkaimē.

Uzkāpuši vienā no nama augstākajiem stāviem (īsti neatceros trešā vai ceturtajā) iegājām nelielā istabā, kuŗas vidū bija paprāvs galds, no viena līdz otram galam noklāts ar vecām avīzēm. Viņa paša darba galds esot istabā, kur mitinoties vēl citi. Tie jo bieži skrienot iekšā un ārā. Šeit varēšot mierīgi un netraucēti parunāties. No Kārkliņa esot dzirdējis, kas man par bēdu. Gribot palīdzēt. Taču tūlīt, laipnam smaidam parādoties sejā, teica, ka par skaistām acīm vien to nevarot darīt. Man vajadzēšot pamatīgi kājas izlocīt, kā arī zīmulī dūšīgi bīdīt, lai savāktu ziņas par visu, kas jaunākais Rīgas sporta dzīvē. Vienojāties, ka sestdienās un svētdienās, kā arī brīvos darbdienu vakaros, ieradīšos viņa norādītajā sporta laukumā, noskatīšos tur notiekošās sacensības, pierakstīšu to rezultātus un pēc tam gatavās informācijas loksnes aiznesīšu uz redakciju. Ja viņa paša tur nebūs, tad šo svaigo ziņu lapeles ielikšu sporta redaktora norādītā galda atvilktnē.

Pēc tam, kad bijām vienojušies par maniem pienākumiem, vajadzēja runāt par atlīdzību. Bet pirms tam, lai jo iespējami drīz atmestu vēsās un nepatīkamās formālītes, izlēmām savstarpējās uzrunas veidu: viņš uzrunās mani par Kārlēnu, bet es viņu par redaktoru. Nekāda formāla izlemšana gan nenotika. Viņš piekrita tam, ko pēc neilgām pārdomām ieteicu es. Ar to brīdi viņš mani uzrunāja ar sava veida intīmo “tu”, bet es viņu ir tad, ir nākamās 13 gados (līdz pēdējai tikšanās reizei 1944. g.), ar cienījamo “jūs”.

Par atlīdzību iesāka runāt viņš pats. Atgādinājis, ka es tagad zinot, ko viņš gaida no manis, jaunais mecenāts tūdaļ vēlējās uzzināt, ko es sagaidu no viņa. Ar paša Plūma vārdiem runājot, viņš gribēja zināt, cik latu mēnesī viņam būšot jāmaksā par šādu “kaŗa skādi”. Uz to ir puslīdz noteiktu atbildi nesagaidījis, viņš mēģināja sākt risināt neskaidrību no otra gala — noskaidrot, cik

liels mans iztrūkums. Prasīja cik daudz latu vajagot, lai es varētu iegādāties visu sev vajadzīgo bez iedzīvošanās parādos. Pateicu. Uz to tieši neatbildējis, viņš tomēr ieminējās, ka atalgojuma lielums esot manis paša rokās. Par viduvēji labi izdarītu uzdevumu paveikšanu es saņemšot tik daudz naudas, cik vajadzīgs, lai pietiekami papildinātu no mājām saņemtos līdzekļus. Ar kopsommu, neiedzīvojoties parādos, varēšot laikus un puslīdz ērti samaksāt visus izdevumus, ko prasīšot skola un dzīve Rīgā. Par sevišķi čaklu uzdevuma veikšanu saņemšot papildus summu. Tāpat — par papildus pienākumiem. Pieminēja arī nolaidību un nevīžīgu darbu. Neteica, vai un kā tas ietekmēs atalgojumu. Tomēr, liekot laikus saprast, ka par to viņš ir domāt negribot, piesardzīgais *Latvja* sporta redaktors brīdinoši pakratīja labās rokas pirkstos satverto zīmuli. It kā draudot ar vēl augstāku sodu, pēc neilga klusuma brīža, no jauna palūkojies manā sejā, viņš piebilda, ka vajadzēšot runāt arī ar Kārkliņu Jāni.

Nevīžība jeb nolaidība esot dzēlīgs bubulis Kārkliņa acīs. Par to lieku reizi esot pārliecinājies ne viens vien *Jaunāko Ziņu* reportieris. Šādi papildu paskaidrojumi mani jaušami sabaidīja. Tie izklausījās kā brīdinājums: ja nebūšu tik labs, kā viņš sagaida, tad, tautas valodā runājot, dabūšu vilka pasi (tikšu atlaists). Par to iedomājoties vien, sirds kļuva visai nemierīga. Ne par velti. Tikko tā bija sajūsminājusies, ka papildu ienākumu avots ir laimīgi nodrošināts. Taču pēc nule dzirdētā tam var būt īss mūžs. Ja kaut tikai mazliet kāja paslīdēs — visu nepararīšu tā, kā redaktors vēlējies, tad tikšu atzīts par nolaidīgu vai nevīžīgu. — Acīm redzot, Plūms izbīli manās acīs bija pamanījis. Nevarēju iedomāties kā cita dēļ viņš pēkšņi uzsvērti draudzīgi ielūkotos manā sejā, liekot arī izgaist nopietnībai skatā un piekritīgai noskaņai balsī. Teica, ka mēs jau satikšot gluži labi. Esot no Berga kunga dzirdējis, ka sen ieviesusies tradīcija prasot, lai, pirmoreiz uzrunājot tikko pieņemtu darbinieku, sacītu arī pāris no-

pietnu vārdu. Ja no viņa mutes tie esot izklausījušies kā draudi, tā esot viņa vaina — laikam esot pārcenties. Nekā tamlīdzīga neesot domājis.

Stāšanās *Latvja* sporta redaktora kalpībā iezīmēja asu pagriezienu manā Rīgas dzīvē. Līdz tam sabiedrība, kuŗā apgrozījies, bija samērā šaura un diendienā gandrīz viena un tā pati: no rīta dzīvokļa īpašnieki un trīs pārējie apakširnieki (universitātes students Kārlis Kalniņš, viņa māsa Ella un tautas konservātorijas audzēkne, baptistu mācītāja Medera meita), dienas lielāko daļu klases biedri un skolotāji un vakaros atkal tie paši, kas no rīta. Pēc tam — līdz ko sāku apmeklēt sporta sacensības, ik pārdienas ieguvu jaunus paziņas. To skaits diendienā auga un vairojās kā sēnes pēc lietus.

Pēc vasaras prakses beigām, kas aizritēja ārpus pilsētas, piedaloties lauku telefona līniju būvdarbos, atnākot jaunam rudenim, domās arvien biežāk kavējos pie nākamajiem soļiem Valsts teknikumā un gaidāmajiem notikumiem Rīgas sporta laukumos. Atkārtojot jau iepriekš teikto, gribu uzsvērt, ka pats tolaik ne vienas vienīgas rindiņas sporta ziņu iespiešanai laikrakstā nerakstīju. Vienīgi (ieradies sacensību vietās) pierakstīju rezultātus un tos nodevu *Latvja* sporta redaktoram. Tos viņš izmantoja rakstot manuskriptus šī laikraksta sporta nodaļai, kas, vismaz tanīs dienās, parādījās tikai vienreiz nedēļā. Mans vārds nebija pat redakcijas darbinieku sarakstā. Ādolfa Plūma personisks izpalīgs, šķiet, būtu mana amata apzīmējums.

It kā tas būtu noticis tikai vakardien, atceros pirmo uzdevumu konservātorijas vingrotavā. Tur biju ieradies sekot Latvju Jaunatnes un Jaunekļu Kristīgās Savienības sacensībai basketbolā, lai par notikušo ziņotu savam mecenātam jeb labdarim. Biju apņēmis pierakstīt itin visu, kas notika sacensības vietā — spēles laukumā un ārpus tā. Kā mēdz teikt, turēju acis pirkstos, lai nekas nepamanīts nepaslīdētu gaŗām manam skatam. Vienas vai

otras vienības jebkuŗam spēlētājam iegūstot grozu, žigli pametu skatu pulkstenī, kas atradās oficiālā rezultātu atzīmētāja priekšā, lai pierakstītu, kad tas noticis. Atzīmēju arī skatītāju reakciju, ja tāda bija. To darīju pēc katra iegūta groza — aplausiem vai neapmierināto iekliegšanās. Viss ziņojums aizņēma no klades izplēstās papīra lapas vienu pusi. Papildus tam — ap desmit rindu no otras. No visa tā laikrakstā parādījās ne vairāk kā divas, varbūt tikai pusotras rindas: bez vienību nosaukumiem tur bija arī pirmā puslaika un sacensības gala rezultāti. Tas viss. Ne spēlētāju, ne tiesnešu, ne klātesošo pazīstamu sporta darbinieku vārdi, ne grozu iegūšanas minūtes, ir nerunājot par skaļiem vai remdeniem skatītāju aplausiem, kas sekoja sekmīgiem metieniem grozā.

Pāris dienu pēc šī pirmā ziņojuma, tiekoties ar Plūmu, gaidīju, ka viņš izskaidros, kādēļ mani interesantie notikumu apraksti nav laikrakstā parādījušies. Biju vīlies. Teica, ka lai uz priekšu vairs nerakstot tik gaŗu kā pirmais ziņojums un nekad ne domrakstus. Viņam interesējot vienīgi šī vai cita veida sacensības rezultāti. Lai velti netērējot papīru un laiku, rakstot par itin visu, kas noticis spēlētāju un skatītāju vidū. Kuŗam laikraksta lasītājam tas varētu interesēt? Atbildot pašam uz savu jautājumu, redaktors secināja: nevienam. Pēc brītiņa klusuma vēl piebilda — ja neskaita sekmīgo spēlētāju tēvus, kuŗi par sportu interesējas, un sirdsdraudzenes, kas apbrīno ik katru sava sirds prinča soli.

Visvairāk mācoties no tā, kas no maniem gaŗajiem “penteŗiem” parādījās gatavā veidā laikraksta sporta nodalījumā, pakāpeniski arvien sekmīgāk iemanījos koncentrēti uzrakstīt savu sakāmo. Pēc apmēram pusgada vai mazliet vēlāk pratu savus ziņojumus uzrakstīt tā, ka redaktors varēja tos ievietot savos rakstos ir kommatu vai domuzīmi ne nosvītrojot, ne piekabinot.

Sākot ar pašiem pirmajiem ziņojumiem, šis pirmais darba devējs manus pūliņus atalgoja labi, pat ļot labi.

Katrā ziņā devīgāk nekā visi nākamie. Vienīgi šim pirmajam no daudzajiem, kuņiem kādreiz esmu kalpojis, nopietni reiz želojos, ka atalgojums, ko viņš man maksāja, bija vairāk nekā darbs un pūliņi, ko biju ieguldījis, to pelnot. Ir galvu nepaceļot no manuskripta, kuņā tobrīd gludināja paša uzrakstītos domu graudus, viņš atteica, ka par to lai neraizējoties. Tā esot viņa atbildība. Tikai dažus mirkļus vēlāk, izrediģēto manuskriptu iesviedis gatavo materiālu kastītē un tieši ielūkojies man acīs, redaktors paskaidroja, ka manis teiktais būtu saldākais medus vairumam darba devēju. To viņi gribot dzirdēt, bet gaužām reti tas notiekot. Nobeidzot runas šajā jautājumā, viņš draudzīgi piedomināja nekad vairs nelaist nost no mēles tik vieglprātīgu domu. Diezin vai es vēl kādreiz sastapšot otru darba devēju, kas šādu “želošanos” dzirdējis, tūlīt sajūsmināti nepamazināšot manu vai jebkuņa cita “īsredzīga” darbinieka algu.

Atalgojums, ko saņēmu par redakcijai piegādātajiem sacīkšu rezultātiem un dažiem sīkiem pakalpojumiem, bija vismaz divreiz lielāks, nekā biju gaidījis, balstoties uz šī paša redaktora sākumā solīto. Ar manu prātu spriežot, tas bija nepelnīti bagātīgs. Pelnīts vai ne, atalgojums, ko *Latvja* sporta redaktors man ik pārnedēļas maksāja, bija tik liels, ka pēc visu skolas un dzīves izdevumu samaksas, palika pāri krietns žūksnītis “čaukstošā”, kā jaunieši dēvēja papīra naudas zīmes tanīs gados. Varēju atļauties vairāk šo un to, kas citos apstākļos būtu par sālītu manam plānajam naudas makam. Vismaz reizi nedēļā varēju noskatīties vienu vai otru filmu kinoteātrī, pāris reizes pusgadā nopirkt biļeti uz izvēlētu lugu Nacionālā vai Dailes teātrī. Bez tam, kuņģim (jeb sirdij) nesoties uz saldākām vai citādi garšīgākām lietām, pietika skanošā (tā tanīs laikos ir jaunie ir vecie sauca metalla jeb sīknaudu), lai pa šaurajām kāpnītēm nokāptu Elizabetes ielas pagrabiņā, kuņā tika cepti nesalīdzināmi garšīgi, karsti pīrādžiņi. Daži tā apmeklētāji, kas tur ieradās

biežāk par citiem, stāstīja, ka turienes pīrādziņi (īpaši ar biežpienu pildītie) esot tik ļoti garšīgi, ka paši lienot mutē. Ne mazāk uzslavas izpelnījās buljons, ko kārtēji piedāvāja tanī pašā veikaliņā. Īstie kārumu cienītāji ēda pīrādziņus un piedzēra klāt buljonu, abus gardumus klusās pārdomās slavīnot un mitrās lūpas laiku pa laikam aplaizot.

Veicot dotos uzdevumus, varēju būt klāt gandrīz katrā notikumā, kuŗā jauno paaudzi sajūsmināja un jo bieži līdz ekstazei aizrāva „Daliņa drudzis”. Tie bija gadi, kad valmierieša Jāņa Daliņa teicamie panākumi soļošanas sportā bezgala iepriecināja ikvienu latviešu sporta draugu un daudzus citus, arī tos, kuŗi līdz tam jebkuŗu atlētisku nodarbību sporta laukumā bija uzlūkojuši par veltīgu (nederīgu) laika nosīšanu.

* * *

Trīsarpus gados, kas aiztecēja, palīdzot *Latvja* sporta redaktoram Plūmam vākt datus un sagādāt materiālus viņa iecerētām un plānotām reportāžām, visinteresantākais bija tieši tas posms, kad meklēju un rakstīju ziņas par Daliņu un viņa izraisīto “soļošanas drudzi”, kuŗš bija sacēlis kājās gandrīz visu jauno un daļēji arī vidējo paaudzi.

Šķiet, šī posma pieredzes un pārdzīvojumu ietekmēts, kas vairāk par jebko citu manu sirdi pietuvināja notikumiem sporta vingrotavās un laukumos, vēlējos palīdzēt savam labvēlim — vākt sporta ziņas arī pēc tehnikuma beigšanas. Uz šādu izšķiršanos tobrīd mudināja sirds, nevis vairs plānais naudas maks kā pirms tam. Pastāvīgs algota tehniķa darbs radiofona raidītāju laboratorijā nodrošināja dzīves iztiku. Taču vēl arvien valdzināja vēlēšanās dzīvot līdz notikumiem sporta laukumos un pašam vērot, kā talantīgi un uzņēmīgi atlēti gatavojas sacensībām un ko dara, lai pārspētu savus stiprākos konkurentus. Tāpat nebija rimusies griba stāstīt

laikraksta lasītājiem, cik liela loma bijusi uzvarētāja fiziskai gatavībai, cik veiklībai, cik garīgai atjautībai, pieveicot sīvākos pretiniekus. Bez tam, sirdi uz sporta laukumiem vilka arī vēl cits. Tur taču, gandrīz vienmēr, vingrinājās ne vien prāvs skaits atlētu, kuņu spējas es palaikam apbrīnoju, bet arī ne mazums personisku draugu, ar kuņiem biju iepazinies un satuvinājies, veicot *Latvja* Plūma ieteiktos palīgreportiera uzdevumus.

Bija arī vēl cits iemesls, kuņa dēļ mēroju ceļu uz vienu vai otru sporta laukumu, kad citi mana vecuma jau nieši, kuņi paši nesportoja, uz turieni ne gāja, ne aci meta. Lielākoties tas notika nedēļu nogalēs un vienīgi dažreiz darbdienu pievakarēs. Pēc ne visai ilga laika, puslīdz kārtēji uzturoties Latviešu Sporta Biedrības laukumā, biju kļuvis diezgan pastāvīgs īpaša veida ziņotājs. Pēdējā uzdevums bija diezgan vienkāršs, bet tomēr vajadzīgs. Viņu vajadzēja ikreiz, kad attiecīgā sporta laukumā notika priekšsacīkstes vai galīgas sacensības vieglatlētikā, peldēšanā un dažreiz vēl citā sporta veidā, uz ko neieradās visai daudz skatītāju. — Pēc katras atsevišķas sporta disciplīnas sacensības beigām no piekritīgiem tiesnešiem savācu tās gala rezultātus un paziņoju tos skatītājiem tribīnēs un laukuma malās. To darīju, ierunājot tiesneša galdam tuvējā mikrofonā, kas bija pievienots attiecīgajiem skaļruņiem.

LSB futbolists Bērtulsons, ko aceņu biezo stiklu vai cita iemesla dēļ draugi un tuvi paziņas godināja par “doktoru”, novērojis, ka esmu vienīgais, kas nodarbina mikrofonu, sāka mani ķircināt. Mēloja, ka manu vārdu, tāpat kā turienes ķeblišu un grābekļu, vajagot ierakstīt laukuma inventāra sarakstā. Citreiz to pašu domu atkārtoja tolaik daudzu pazītais treneris Herberts Baumanis, nosaucot mani par “Sprūdi ar mikrofonu”. Oto Sprūde bija fotogrāfs, kas, visnotaļ nēsājot līdz kakla siksnīņai piestiprinātu aparātu, stundām ilgi kārtēji uzturējās Rīgas sporta laukumos. Uzņēmuma filmā itin visu kaut cik

nozīmīgu no tā, kas tur notika. Šis Baumanis, kas savās jaunības dienās esot bijis talantīgs vieglatlēts, un tādējādi piedalījies olimpiskās sacensībās, jo bieži bija viens no tiesnešiem priekš- vai galvenajās sacīkstēs, kur man bija uzticēta informātoru loma.

* * *

Tagadne bija laba: tūlīt pēc teknikuma beigšanas biju ieguvis pastāvīgu darbu, uz ko cerot, savā laikā biju izvēlējis šāda veida vidusskolu. Rītdiena rādījās vēl labāka: pēc galvenā jeb dzīves iztikas pelnīšanas darba pabeigšanas darbdienu pievakarēs un īpaši sestdienās būšu gaidīts man pašam līdzīga vecuma jaunu cilvēku nodarbību vērotājs un vērtētājs. Kamēr iesākumā uz turieni iet skubināja jeb stūma pustukšais naudasmaks, tikmēr tagad uz tām pašām vietām aicināja jeb vilka sirds vēlēšanās. Bez tam, ar lielā labvēļa Plūma vārdiem runājot, aizvēris aiz sevis skolas durvis, varēšu drošāk un neatkarīgāk vicināt rakstāmspalvu, kam viņš pats bija apsolījis pilnu atbalstu. Cik ļoti daudz pēdējais nozīmēja, to zināju no paša pieredzes.

Domās rakstāmspalvu asinot iesapņotiem rītdienas darbiem, šķiet, biju piemirsis no pašas bībeles smeltu gudrību, ko pirmoreiz četru vai piecu gadu vecumā dzirdēju no vecmāmiņas mutes. Sēžot uz Kūduma Vartapu māju lielās istabas klona pie manas mātesmātes vīzēs ieautajām kājām, kad viņa ar koka ratiņu vērpa līnu kodaļu, ieklausījos šādā gudrībā: „Cilvēks domā, bet Dievs dara.”

Mana labvēļa un mani atsevišķiem un mūsu abu kopējiem nākotnes nodomiem galīgu iznīcības svītru pāri pārvilka ne jau īstais un lielais, bet trīs mākslīgi un maziņi dieviņi. — Slepni izplānotam un tikpat slepeni sagatavotam valsts varas sagrābšanas aktam vēsturiskajā 15. maija naktī iznirstot virspusē un jaunā režīma autoram atsakoties klausīties citu balsīs, bet vienīgi savas atbalsī, *Latvija* redakcijas un spiestuves durvis drīz vien tika galīgi

aizvērtas. Tā ar varu tika apklusinātas ne vien šīs nacionālās avīzes saliekamās un iespiežamās mašīnas tās izdevniecības pasākuma iekšpusē, bet arī brīvu domu un atklātu vārdu tālāk paudēji — reportieži (to pulkā šis viņu mācekļis) un darbā norūdīti redaktori — ārpusē. Tas bija arī nepārprotams brīdinājums un drauds latviešu presei, kuŗa līdz tam bija bijusi brīva.

Latvja darbiniekiem tas bija augstākais sods bez jebkāda brīdinājuma. Ir grūti saņemt pelnītu, bet vēl grūtāk nepelnītu sodu. Ir bezgala sāpīgi šķirties no dzīves gaitas pabeiguša darba kollēgas, bet ne mazāk no tā, kuŗa ceļš vēl nav galā, īpaši ja šķiršanās ir uz visiem laikiem. Šādu pārdomu noskaņā aizritēja *Latvja* saimes atvadas. Nenācās viegli teikt ardievas savam labvēlim: diezin, kad atkal, ja vispār vēl kādreiz, vienā un tai pašā redakcijā spalvaskātus bīdīsim.

Pateicoties redaktoram Ādolfam Plūmam par to, ka priekš trīsarpus gadiem viņš neatteicās uz klausīt galvaspilsētas kņadā iekļuvušā Vidzemes ganuzēna rūpes un bažas. Atcerējos, ka, uz klausījies un izpratis ir vienas, ir otras, viņš neliedza savu palīdzīgu roku, tādējādi nodrošinot man iespēju iegūt izglītību, uz kuŗu balstīt savas tālākās dzīves gaitas. — Pateicos savam labvēlim arī par izdevību iepazīt simtiem jaunu cilvēku, kuŗu brīvās stundas aizritēja, organizējot un praktizējot veselīgas sporta rosmes. Secināju, ka tur nodibinātās draudzības, īpaši tās, kas radušās daloties ne vien līdzīgo interešu draugu sekmes, bet arī neveiksmēs, būs neaizstājams ceļa spieķis mana paša tālākā dzīves ceļa gaišos, tāpat kā tumšos posmos. — Jo īpaši tencināju *Latvja* sporta redaktoru, ka tieši viņš uzveda mani uz sporta žurnālistikas ceļa, pa kuŗu ejot, varēju iepazīties ar īpašu preses darba māku. Ja ne atklāju, tad vismaz no jauna atgādināju, ka viņa mācai sporta presē ir daudz sekotāju. Ikvienu galvaspilsētas laikraksta redaktors, ievadot darbā jaunu reportieŗa aspirantu, ieteic ieskatīties *Latvja* Ādolfa Plūma rakstos.

Neslēpu arī to, ko par viņu domā paši Rīgas sporta "skribenti". Gandrīz vienīgi Plūms spējot atstāstīt notikumus sporta laukumos un citās arēnās tik interesanti un iejūtīgi, ka vienīgi viņa spalva pilnam atklājot laikraksta lasītāja acis, izgaismojot tā prātu un iesildot sirdi.

Viņa paša atvadu vārdi bija īsi un vienkārši, bet tik īstas draudzības pilni, ka, izburtojot šo rindkopu — vairāk nekā piecdesmit gadu vēlāk, tāpat kā toreiz, — es nevaru un nevaru aizmirst mitrumu, kas rosās manu acu kaktiņos. Savu roku viegli uzlicis man uz pleca un ne skaļi un bravurīgi, bet pusčukstus un mierīgi viņš teica: „Paldies tev; es tevi vienmēr atcerēšos, neaizmirsti mani!”

Turpināju — vismaz nākamo pusgadu vai mazliet ilgāk — iet uz lielajām futbola, vieglatlētikas, peldēšanas un ritenbraukšanas sacīkstēm vasarā un rudenī, un basketbola un boksa — ziemā, kaut arī tur man vairs nebja nekādu formālu pienākumu. Pēdējiem izbeidzoties, radās dažas neērtības. Trūkstot sporta reportieža kartei, ko agrāk bija sagādājis nodaļas redaktors, tagad vajadzēja pirkt ieejas biļeti. Vairs nevarēju tik vispusīgi kā pirms tam saskatīt visā laukumā notiekošā sīkumus. Attālums no tribīnes augstākajiem soliem, kur sēdēja tie ar lētākām biļetēm, līdz spēļu laukumam, bija krietni prāvāks nekā starp skatītāju nožogojuma sētiņu laukuma malā, pie kuņas atļauti vai nelegāli palaikam uzturējās sporta reportieži ar kartēm un pašu laukumu.

Brīžiem traucēja arī tie skatītāji, kas sēdēja vistuvākos priekšējos solos. Ne jau visi, bet gan tikai daži un tikai tie, kuņi, kaut kādas nezināmas indives dīdīti, negribēja vai nevarēja nosēdēt mierīgi savos solos. Laiku pa laikam viens vai otrs no viņiem piecēlās stāvus un lūkojās apkārt, it kā mēģinot saredzēt kāda sava paziņas seju vai vienkārši cenšoties izstaipīt sēžot sasprindzinātos muskuļus. Šāda priekšā sēdētāju izturēšanās uz īsāku vai garāku mirkli aizsedza skatu tiem, kas sēdēja solos aiz muguras. Visbēdīgāk — ja tas gadījās tieši tad, kad arī

laukumā notika kaut kas intrigējošs: vienā gadījumā futbola vienības uzbrucējs meistariski šāva bumbu pretinieka vārtos, otrā — aizstāvošās vienības vārtsargs vēl meistariskāk atvairīja bumbu, kas zibenīgā ātrumā lidoja uz vārtu pašu stūri, trešā — simts metru skrējiena sacensībā uzvarētājs rāva mērķa lentu jauna rekorda laikā vai līdzīgi interesantā momentā.

Taču, esot caurmēra skatītājam, bet nevis uzdotu pienākumu veicējam, sporta reportierim, bija arī savas ērtības jeb labās puses. Nevajadzēja visu laiku justies kā mūzikas instrumenta sasprindzinātai (pašu mūziķu valodā — uzvilktai) stīgai: bažīties, vai tik visu interesanto laukumā laikus pamanu. Tāpat — ka tik, tieši vai no skaļruņa klausoties, sacensību datus pareizi sadzirdu un pierakstu. Ne vairs bažīties — kaut tik acij vai ausij nepaslīdētu gažām kaut kas visai noderīgs, ko nebūtu uztvēruši citu preses izdevumu reportieři, un tamlīdzīgi. Bez tam, vairs nevajadzēja, kā satracinātam medību sunim auļojot un šim un tam pāri lecot, steigties uz redakciju. Nevajadzēja — lai laikus (pirms nākamā manuskripta salikšanas beigām) papīra lapiņas ar visjaunākajiem sacīkšu rezultātiem paspētu sekmīgi tikt gažām redaktora sarkanajam zīmulim un nokļūtu nepacietīgā linotipa salicēja rokās.

Tagad (ar citiem mājup ejošiem sacīkšu apmeklētājiem pārrunājot laukumā redzēto) varēju, mierīgā garā soļojot, doties uz piena vai parasto restorānu, nevis bažīties, kāda būs nākamā tikšanās ar dežūrējošo redaktoru. Vai viņš atkal nejautās līdz apnikumam nodilušos jautājumus. Vispirms: „Kādēļ tik vēlu?” Pēc tam: „Kāpēc konkurentiem tas ir, bet mums nav?”

Daudz brīvāk un ērtāk jutos arī darbdienu pievakarēs un sestdienu rītos, ierodoties vienā vai otrā sporta laukumā, kur vingrinājās uzņēmīgākie atlēti. Pašam nevajagot kaut ko noteiktu darīt, varēju, cik vien ilgi patika, novērot vienu vai otru atsevišķu sportistu, sistematiski un

neatlaidīgi mēģinot uzlabot un līdz maksimam “noslīpēt” ķermeņa kustību vai gājienu, kuŗš var būt un palaikam ir izšķirīgs tad, kad jācenšas ar vienlīdz spēcīgu pretinieku.

Par itin neko citu nedomājot, varēju ne tikai vērot, bet arī mēģināt izprast, kā Rīgas policijas darbinieku sporta kluba Jānis Ķīvītis mēģināja saīsināt laiku, kas vajadzīgs 100 m noskriešanai, lai pārspētu pats savu Latvijas rekordu. Vēroju un domāju: kuŗu kustību no līdzšinējām viņš nemainīja un kādēļ, kuŗu mēģināja grozīt, lai, atskatot starta pistoles šāvienam, veiklāk nekā agrāk un līdz ar to lietderīgāk atrautos no 100 metru distances iesākuma līnijas. Vēroju un apbrīnoju tā paša sporta kluba atlētu Vili Rozenbergu, kas neticami pacietīgi un pedantiski centās uzzināt, cik liela loma tālākā attāluma sasniegšanā tam, kā viņš satveŗ un kā, ar kuŗu pirkstu tur disku pirms tā izsviešanas. Ievēroju arī to, cik neganti viņš nospļāvās ikreiz, kad sviediens neizdevās.

Gluži interesanti bija klausīties, kad pa vāciski dēvētās “Uniona” sporta biedrības Georgs Ālers izskaidroja grupiņai apkārt stāvošo zēnu teorētiskos pamatus, uz kuŗiem balstot savu skriešanas tehniku, viņš mēģināšot pārspēt abus Jāņa Ķīviša rekordus — 100 un 200 metru skrējienos. Praktiski gan viņam tas nekad neizdevās.

Vīriešu dzimtas skatītāju skaits vismaz trīskārt pārsniedza parasto, kad konservātorijas samērā nelielajā vingrotavas zālē sieviešu volejbola izlases vienība trenējās gaidāmajai sacensībai ar vienas vai otras ārvalsts pārstāvēm. Diezin vai jebkad tādās reizēs tur trūka mūsu pašu vīriešu volejbolisti Elmūts, Tiltiņš, Pelūde un Slava. Tādās reizēs tur netrūka pat allaž nevaļīgā *Rīta* sporta nozares meistarreportieŗa Mindenberga. Taču nekad tādu pievilcīgu treniņu tuvumā nemanīju *Jaunāko Ziņu* aistētisko Eduardu Tubeli.

Kā ziemā basketbolā, tā pavasaŗos un vasarā futbolā starp pašām cītīgākajām sporta vienībām treniņos bi-

ja Armijas Sporta Klubs. Ir aktīvie sportisti, ir sporta darbinieki un citi fiziskās kultūras novada interesenti labi zināja, ka šajā ziņā visu atzinību bija pelnījis Voldemārs Baumanis. Pirms tam šī paša kluba treniņos pašplūsmes noskaņojums dūrās acīs jebkuŗam, kas neilgu laiku tos vēroja. Sākumā basketbola un vēlāk arī ASK futbola vienības sastādīšanu un sagatavošanu uzņēmoties Baumanim, šī kluba locekļu treniņi atšķīrās no iepriekšējiem kā nakts no dienas. Drastiski mainījās uz labo pusi. Atbilstoši šī ilggadīgā sporta darbinieka paša raksturam, Baumanis nekad un nekur nepielika savu roku, ja iecerētā mērķa sasniegšanai karsti nedega viņa sirds. Šinī gadījumā viņš ticēja, ka, gudri izraugot vienību sastāvu un mērķtiecīgi to trenējot, ASK var izvirzīties virslīgas vienību pašā augšgalā ne vien basketbolā (kur tā jau bija), bet arī futbolā, kur līdz tam dominēja Rīgas Futbola Klubs. Viņš prata izvēlēties piemērotus jauniešus, palīdzēt tiem noturēties uz taisna ikdienas ceļa un pats galvenais — sekmīgi viņus motivēt. Protams, lieti derēja paša Baumaņa personiskā pieredze. Kā trenēts virsnieks viņš prata iedvest sev pakļautos stingras disciplīnas garu un praktiski to iedzīvināt.

Kamēr pat viduvēja apmēra sacīkstēs parasti bija klāt visu galvaspilsētas laikrakstu sporta reportieŗi, tikmēr darbdienu novakaŗu un nedēļu nogaļu atlētu treniņos (piekritīgos sporta laukumos, konservātorijas vingrotavā un daždien šaurākās telpās) — tikai trīs vai četru viņu sejas tur parādījās tai laika posmā, kuŗš sekoja uz pēdām laikraksta *Latvis* aizliegšanai.

Pēc izskata pazīnu visus reportieŗus, kas vāca un sagatavoja ziņas Rīgas laikrakstiem. Plūms bija arī mani ar viņiem kādreiz iepazīstinājis. Samērā bieži, gan nēnoteiktās stundās, tur pēkšņi ieradās un tikpat pēkšņi pazuda Mindenbergs. Viņš vienmēr kaut kur steidzās. *Sporta Pasaules* Arnolds Šmits nekad nenāca viens. Parasti, bet ne gluži vienmēr, viņam nāca līdz sieva. Otrā.

No pirmās — brūnmatainās Soņas viņš bija šķīries. Otra bija gaŗa auguma blondīne. Tik gaŗa ka, Šmitu pārim ierodoties sarīkojuma telpās, durvīs vispirms parādījās viņas kuplo matu cekuls, balts kā linu kodaļa. Nedaudzās reizēs, kad sieva nebija līdz, šim cītīgajam latviešu sporta ziņu rakstītājam blakus, katrā pusē pa vienam vai diviem, sekoja neliels pulciņš pusaudžu vai jaunekļu. Drošsirdīgākie vienmēr kaut ko prašņāja. Gribēja uzzināt par vienu vai otru populāru sportistu kaut ko tādu, kas nebija pateikts *Sporta Pasaulē*.

Tās pašas avīzes Jānis Zariņš, kas bija ieguvis eksperta godu viņa teicami izanalizēto basketbola sacensību norišu aprakstu dēļ, dažu acīs likās esam mazliet kōmiska figūra. Ar platiem soļiem virzoties uz priekšu un pāri zāles vidum, kā arī vienlaikus to pašu soļu ritmā uz priekšu un atpakaļ kustinot galvu, uz kuŗas deguna gulēja pusceļā noslīdējušas acenes, viņš atgādināja dzērvi, kas, čūskulēnus vai citu ēdamo meklējot, staigājot gar purvam piegulošo ezera malu, šķiet, maldināja. Zariņu Jānis patiešām bija lāga dvēsele, kas ir pilnīgam svešiniekam nespēja pateikt nē, vienalga, ko tas gaidīja vai prasīja.

Jaunāko Ziņu Tubelis sacensību vietā vienmēr ieradās pēdējā minūtē un tūlīt neatlaidīgi centās uzzināt no blakus sēdētāja vai tuvumā stāvētāja, kas īsti noticis. Paviršam vērotājam varēja likties, ka šis samērā apaļīgais un tādējādi ne visai vīrišķīgais savas dzimtas pārstāvis nekad nebija lietas kursā — īsteni nesaprata, kas notiek laukumā vai uz arēnas grīdas. Tādējādi apšaubot Tubeli un viņa zināšanas, šāds malā stāvētājs, kā mēdza teikt, bija nošāvis galīgi šķībi. Uz to norādīja arī tas, ka nākamās pēcpusdienas *Jaunāko Ziņu* sporta nodaļas slejās pareizās vietās atradās visi kommati, akurāti atzīmēti visi skaitliskie dati un neapstrīdami loģiski likās esam paša Tubeļa analitiskie secinājumi. Maldināja arī Tubeļa auguma apaļums: viņš bija sekmīgs maratonists, viduvējs svaru cēlējs,

ciešams daiļslidotājs un, blakus minot, nesatricināms stipro dzērienu baudīšanas apkaņotājs.

Vai viņi — šis latviešu sporta žurnālistikas “krējums” — atcerējās manu seju un vārdu arī pēc tam, kad (mēnesi vai vēlāk pēc formālās iepazīšanās) vienas vai otras vēlākās sacīkstes starplaikā gadījās grozīties tiešos vai mazliet tālākos kaimiņos, to gan nezināju. Šaubījos gan. Ja atcerētos, vai tad nelūkotos uz mani kā uz vecu paziņu, pēc *Latvja* slēgšanas saduroties krūtīs ārpusē sporta laukumā vai iekšpusē vingrotavā. Par to nebrīnījos. Biju taču tikai padsmitnieks, vismaz desmit gadu jaunāks par jaunāko viņu saimē. Bez tam, tolaik vēl nebiju īsts reportieris — tikai sporta dzīves datu vācējs.

Tas, ka varbūt viņi vienīgi pavirši atcerējās manu padsmitnieka seju vai arī bija to pilnam aizmirsuši, mani daudz netraucēja arī vēl cita iemesla dēļ. Viņi taču arī nepiegrieza daudz uzmanības cits citam, jo brīžiem izturējās kā svešinieki, kuņus uz tā paša kuģa spiež uzturēties vienīgi apkārtējie ūdeņi. Citādi — nekā kopīga!

Mans labvēlis Ādolfs Plūms: visi laika biedri, ir īsu mirkli nevilcinoties, apgalvoja, ka viņš ir klase pats par sevi. Tā tas patiešām bija. Pašu pirmoreiz pēc *Latvja* slēgšanas satiekoties Jaunekļu Kristīgās Savienības Ķieģeļu ielas sporta laukumā, pamanījis mani, kaut arī prāvu solu skaitu attālumā, viņš tūlīt steidzās manā virzienā. Gluži tāpat kā šķiroties iepriekšējā reizē, atkal uzlika savu roku uz mana pleca. Šoreiz gan jūtami spārīgāk. Uzrunāja mani draudzīgi. Nedomāju, ka pilnam pareizi atceros viņa teiktos vārdus. Taču par tanīs ietvertu saturu nevar būt divu domu. No sirds priecājoties, ka es neesot pagriezis muguru sporta pasaulei. Tā esot simtkārt vērtīgāka nekā viena vai otra cita vieta, īpaši krogus telpas, uz kuņām vedot daudzu jaunu vīriešu ceļi. Pēc *Latvja* “aizklapēšanas” ilgāku laiku esot baidījies, ka arī es, brēcošās netaisnības dēļ sarūgtināts varētu pievērsties

stipro dzērienu pudelei. Nejauši satiekoties, Tubelis esot varējis teikt, ka tas ar mani neesot noticis. — Prieks nu esot divkāršs, pašam ar savām acīm redzot, ka es esot palicis uzticīgs sporta dzīvei, kur esot veselīgu un apzinīgu jaunu cilvēku drošākais patvērums.

Manis jautāts, kā viņš pats “nosit laiku” pēc tam kad *Latvis* ir aplūsināts un nav augšām cēlies, kā pirmajās dienās pēc apturēšanas esot paredzējis nevien šī laikraksta tā laika galvenais redaktors Arvēds Avots, bet arī tā dvēsele un augstākais noteicējs — Arvēds Bergs.

Plūms vispirms paskaidroja, ka abi minētie kungi nekā tamlīdzīga neesot ne paredzējuši, ne uz to cerējuši. Šādas valodas esot palaiduši citi. Tās esot uzsākuši diktatoriskā režīma preses kungi, kas baidījušies, ka šāda patvarīga rīdzinieku iecienītā laikraksta slēgšana, varētu sagādāt lielas “galvas sāpes”. Aiz bailēm biksēm trīcot kā apšu lapām, viņi sākuši baumot, ka *Latvis* atkal iešot klajā. Mans labvēlis ir īsu mirkli neesot ticējis šādām baumām. Tūlīt bijis skaidrs, ka tās palaiduši jaunā režīma akli uzticīgie algotņi. To apzinoties, viņš esot atmetis katru domu par iespējamu atgriešanos līdzšinējā darba vietā. Tādēļ pamazām sācis domāt, kā uzlabot sporta notikumu aprakstus un vērtējumus, ja no jauna rastos izdevība atgriezties darba nozarē, pēc kā sirds allaž esot tīkojusi. Šāda izdevība esot atnākusi drīzāk, nekā varējis iedomāties. Nu veidojot gluži jaunu izdevumu.

Cik pārlicinoši vien spēju, centos apgalvot, ka bez viņa spalvas darbiem bāla un pliekana būtu mūsu sporta žurnālistika, vienalga jebkuŗam latvieŗu režīmam turot valsts varas groŗus. Priekŗzīmīgi izveidotais iknedēļas *Latvija* fiziskās audzināŗanas un sporta pielikums bija ietekmīgi pievēŗsis uzmanību viņa talantiem. Pēdējo dziļumu un daudzpusību no jauna apliecināja atseviŗķā un patstāvīgā sporta nodaļa tanī pašā laikrakstā (*Latvis*), kas bija jau pieminētā nedēļas pielikuma teicamo sekmju atbals un ko īpaŗi cienīja daudzi preses darbinieki.

Tāpat arī citi izdevumi, kuŗus bija iecerējusi viņa galva un īstenojusi tā spalva, ir labākā spēju gatavības apliecība. Teicu arī, ka šie atzinīgie vērtējumi balstās uz tā, ko esmu dzirdējis no pieredzējušu sporta dzīves pīlāru mutēm, kas ar uzslavām viegli nešķiežas. Bez tam piesardzīgi piebildu, ka pats, būdams tikko uzdīdzis mazs stādiņš preses noras malā, esmu daudz par mazu, lai kaut tikai aptuveni aplēstu šīs pašas noras vidū stāvoša ozola — paša Ādolda Plūma — galotnes augstumu un zaru vainaga kuplumu. Tādējādi biju atzinies, ka esmu daudz par jaunu, lai pats vērtētu, cik ražens viņa darbs.

Apjautājies par maniem nākotnes nodomiem un, pus pa jokam, pus pa nopietnam mēģinājis zīlēt, cik daudz to visu īstenošanu varētu pasteidzināt vai novilcināt jaunā valsts pārvaldes režīma īpatnības, mans labvēlis prātoja, ka darbs tehnikas novadā nodrošinot stabilu saimniecisku pamatu zem kājām. Vai un cik tas varot palīdzēt saglabāt spirtu garu, to viņš nezina. Žurnālisms turpretim nesolot pastāvīgu peļņu, bet tam esot citas īpatnības. Vajadzība meklēt visjaunāko un tās radītā izdevība drīzāk par citiem ielūkoties nākotnē, it kā pasteidzinot, varbūt arī uzlabojot žurnālistikā nodarbināto asins riņķošanu un palielinot prieku dzīvot. Tas tomēr nenotiekot visos gadījumos. Šai ziņā daži cilvēki esot immūni. Bez tam, viņa personiskie novērojumi liecinot vēl kaut ko citu: avīžniecībai pievērsties neparasti liels procents cilvēku, kam labas teorētiskas zināšanas vai atzīta pieredze tehnikas nozarē. Un vairums viņu izveidojoties par labiem žurnālistiem. Kāpēc tas tā, viņam neesot ne mazākās jausmas. Daži domājot, ka iedzimta tendence iedziļināties detaļās esot laba tehnika asinīs. Tā neļaujot arī ieskapstēt avīžnieka spalvai.

Šķelmīgam smaidīdam zibsnījot acu kaktiņos, it kā cenšoties mani ķircināt vai varbūt pat samulsināt, tobrīd filosofiskais sarunas biedrs teica, ka, staigājot manos zābakos, durvis uz savas laulenes guļamistabu viņš allaž

turētu plaši atvērtas, bet uz mīļākās buduāru ne pilnīgi aizvērtas — tik tā pusvirus. Protams tā bija tikai līdzība, kuŗā pirmā pārstāvēja relātīvi vienmuļo ikdienu tehnikas nozarē, bet otra — stimulējošos uzdevumus preses druvā.

Nākamo reizi ar Ādolfu Plūmu tikos pēc apmēram trim gadiem. Tas notika ASK sporta laukumā. Tas, kā labi atceras neatkarības gadu futbola hokeja un citu sacīkšu apmeklētāji, atradās Krišjāņa Barona ielā, kur pretējā pusē bija Kaŗa skola. Plūms bija ieradies laukumā noskatīties prezidenta Ulmaņa dāvinātā kausa izcīņu futbolā, pirmo finālsacensību, bet es — uzstādīt mikrofonu un piekritīgos pastiprinātājus reportāžai par otro puslaiku, ko pārraidīja Rīgas radiofōns. Mani pamanījis, Plūms uz laiku atstāja savu vietu skatītāju tribīnes solos un pienāca klāt. Tādam pašam pusaizdomīgam, pusviltīgam smaidīnam kā iepriekšējā tikšanās reizē (pirmā un pēdējā pēc *Latvja* aizliegšanas) rotājoties acu kaktiņos, viņš uzrunāja mani. Teica, ka, acīmredzot, es esot pilnam īstās sievas varā. Pirmajā mirklī neapjēdzis, kas viņam īsti aiz ādas, tā izsakoties, atteicu, ka man nemaz nav sievas. Tūlīt gan atģidos. Bet tad bija jau par vēlu. Šķiet, negribot mani ilgāk mulsināt, viņš pāris reizes ar labās rokas pirkstiem uzplīkšķināja uz radio-mikrofōna pastiprinātāja kastīti, tādējādi atģadinot, ka ar vārdu “sieva” tas bija domājis apzīmēt to pašu, ko jau teicis priekš trim gadiem JKS laukumā, proti, darbu tehnikas nozarē. Uz to — pēc žiglas atģišanās — atbilde man bija gatava. Ne mirkli nevilcinājies, smaidot tikpat šķelmīgi kā viņš pats, atcirtu, ka pēc minūtēm desmit vai piecpadsmī, kad sāksies pirmais puslaiks, atkal būšu “mīļākās” kalps un pielūdzējs, proti, iejūdzies ziņu dienesta darba druvā. Piekodināju, lai viņš labi ieklausās vārdu skaņās, kas nāks no skatītāju tribīnes jumta, tad viņš sadzirdēs manu balsi, stāstot mikrofonā par visu, ko redzu spēles gaitā laukumā. Pēc tradicionālā rokas uzsītienu uz mana pleca un draudzīgā

smaida viņa sejā, mans kādreizējais labdaris atvadījās ar vienu vienīgu vārdu — lieliski!

Skaidrības labad jāpiebilst, ka tanī vasarā, kad vēl strādāju radiofona tehniskā nodaļā, biju sācis arī kaut ko jaunu, kam ciešs sakars ar darbu presē vai informācijas nozarē. Tovasar nepalaidu gažām nevienu izdevību ierasties sporta laukumā, no kuŗa Radiofons pārraidīja vienas vai otras sacensības norises reportāžu. Bija iegājies, ka no futbola sacīkstēm pārraidīja tikai otro puslaiku. Mikrofonus un vajadzīgās palīgierīces gan uzstādīja jau pašā sacensības sākumā. Tādējādi man radās izdevība izmēģināt savas spējas reportāžā.

Pirms kārtējo sporta reportieŗu Valdemāra Dulmaņa vai Osvalda Porieŗa ieraŗanāŗ mikrofonŗ bija pilnam manā rīcībā un tam piekritīgie pastiprinātāji (izmantojot parastās telefona satiksmes vadus) pievienoti attiecīgām tehniskām ierīcēm studijas centrālē. Pēdējā deŗūrējoŗie skaņu inŗenierī no sporta laukuma vai citurienes saņemto reportāŗu varēja pievienot raidītājam, kuŗŗ to savukārt pārraidīt izplatījumā, no kurienes to var uztvert katrs, kam piemērots uztvērējs. Bez tam studiju centrāles inŗenierī, iedarbinot pāri vienkāŗŗu slēdŗu, ŗādu (no pārraidījumu vietas saņemtu) reportāŗu varēja virzīt tā, ka to dzirdēja tikai no pašā radiofonā uzstādītiem skaŗruņiem. Tādējādi pirms futbola spēles gaitas īstās reportāŗas pārraidījuma iesākuma (sākot ar 2. puslaiku), kad mikrofonā ierunāja algotie reportieŗi Dulmanis vai Poriētis, par visu, kas laukumā notika spēles pirmā puslaikā tanī pašā mikrofonā ierunāja brīvprātīgais reportieŗa praktikants Krūklītis.

Salīdzinot ar otrā puslaikā sākto pārraidījumu, pēdējā klausītāju skaits bija gauŗām niecīgs — studiju centrāles apkalpes personāls un nedaudzi citi radiofona darbinieki, kam tanī laikā (parasti svētdienā) gadījās būt ŗīs iestādes telpās. Tā man radās izdevība vispirms jau uz-

zināt, kā jūtos — galīgi uztraucies vai puslīdz mierīgs — stājoties mikrofona priekšā, dažam labam tas sagādāja īstas Tantara mokas. Mācījos arī, ko domā citi par mani talantiem šinī ziņu dienesta nozarē. Taču pats galvenais, ka šī izdevība man sagādāja citu izdevību, proti, kļūt īstam sporta reportierim. Kā tā? — Gluži vienkārši: to klausītājiem pulciņā, kas studiju centrāles iedarbinātos skaļruņos noklausījušies manā “reportēšanas” mākā, vismaz pāris reizes bijis arī radiofona informācijas daļas vadītājs Arvīds Klāvsons, kuŗš arī izvēlējās un pieņēma pastāvīgā darbā, un, ja vajadzīgs, no tā atlaida šai iestādē nodarbinātos sporta reportierus. Viņa dzirdīgās un izvēlīgās auss dēļ man atvērās durvis uz karjēru šai ziņu dienesta nozarē, kas bija jauna ne tikai mūsu zemē, bet arī visur citur ārpus tās robežām.

Taču pirms tam — pēc pēdējām ardievām Rīgas valsts tehnikuma *Saturnam* un 15. maija antidemokrātiskā režīma aizliegtajam *Latvīm* līdz pašam jaunā darba cēliena sākumam preses druvā — biju cieši jo cieši iejūdzies pienākumos, ko ikdienas valodā apzīmē par tehnikas novadu. Iejūdzies pilnam, ja neskaita informatora lomu dažādos sporta sarīkojumos LSB laukumā. Citādi: kopā ar vienu vai otru Pasta departamenta radio daļas radnieku uzmeklēju un pamācīju ļaudis, kuŗu elektriskās ierīces traucē citu radiouztvērējus, tvarstīju “radio zaķus” nokalpoju obligāto kaŗa dienestu, deŗurēju kaŗa ministrijas telefona centrālē un beidzot uzraudzīju raidītāju Kuldīgas radio raidāmstacijā. Tur biju kļuvīš 3. pakāpes tehniķis-elektriķis vājstrāvas nozarē. Taču ar to vien manas ieceres un plāni iegūt vairāk teorētisku izglītību un vispusīgāku pieredzi nebeidzās. Uz izdevību turpināt šādu plānu iedzīvināšanu nebija ilgi jāgaida. Tā radās jo drīz. Sekmīgi izturējies iestāju pārbaudījumus latviešu valodā un ierindojies pirmajos 75 konkursa eksāmenā matemātikā, tiku uzņemts Latvijas universitātes meħanikas fakultātē un tā paša gada septembrī, kā norunāts, atgriezos Rīgā,

kur mani gaidīja tehnika-dežūranta darbs pie tikko uzbūvētā turienes raidītāja.

* * *

Pirmie mēneši pēc atgriešanās Rīgā traucās uz priekšu kā nemierīgu rudens vēju nestas kļavu vai bērzu lapas. Brīžam tās atsitās pret zemi, lai pēc tam celtos no jauna lidojumam tālāk. Tā tas bija darbā, tā — universitātē. Līdzko biju sācis izprast dežūrantam uzticētā raidītāja vienu pakāpi un cerēju mazliet atstiept taisnāk plecus un ievilkt dziļāk elpu, bija klāt laiks prātot un izpētīt, kādēļ vajadzēja un kā darbojas otrā. Vai pēc “izburšanās” cauri tikko dzirdētai lekcijai universitātes auditorijā vai puslīdz apmierinoši paveiktam praktisko darbu aprakstam par vienā vai otrā laboratorijā izdarītu mēģinājumu, gaužām maz brīva laika atlika līdz nākamajam līdzīga veida uzdevumiem citā auditorijā vai laboratorijā. Līdz ar to pūliņiem, ko uzlika darba vieta, nepārtrauktā virknē mainoties ar tiem, ko prasīja augstskola (tādējādi patērējot turpat vai visam iespējamam laikam) maz mirkļu atlika interesēm par jebko citu, nerunājot par nopietnām pārdomām vajadzīgām stundām. Trūka tādu brīžu, kad visu steidzamo varētu nobīdīt sāpus, lai sāktu domāt, kāda visam tam (steigai un aizņemtībai) jēga — kur un kāds ir lielais gala mērķis un vai tā sasniegšanas augļi būs tik saldi, ka atsvērs visus pūliņus un upurus.

Lielā nevaļa, tāpat kā patīkamā aizraušanās vai neapdomīgā ziedošanās, neturpinājās mūžīgi. Pēc ne visai ilga laika, ikdienas neatliekamo uzdevumu un pienākumu virknei pamazām ievirzoties normālākās sliedēs, pakāpeniski kļūstot par rutīnu, atkal radās diezgan laika, lai padomātu par sevi. Līdz ar to sāku atgīsties, ka nespēju izsekot visām iegribām, uz kuņģam vedina tramīgā sirds vai ieteic nemierīgais prāts. Radās gana laika padomāt, ko

darīt tūlīt, ko atlikt uz vēlāku laiku, jo vairāk paša galvā nobrieda atziņa, ka nopietnāk nekā līdz tam jāieskatās pašam sevī, lai precīzāk apjaustu, tieši kas dzīves ikdienu padarītu interesantāku, paša sirdi priecīgāku vai laimīgāku un, Dievs dod, mana sabiedrībai dotā devuma tiesu vērtīgāku. Par to tikai iedomājoties, ikreiz prātā no jauna rosījās kāda īpaša vēlme vai nespēja. Tā pati vēlēšanās, kuŗas mudināts priekš vairāk gadiem uzrakstīju dzejolīti žurnālam *Atpūta*, tā pati, kuŗa nedeva miera manai sirdij, sveŗot un vērtējot idejas un plānojot saturu tehnikuma *Saturna* ikkuŗam nākamajam izdevumam. Vēlēšanās: atklāti — ar mutvārdiem vai rakstveidā izteikt savas izjūtas. Vai nespēja: vaļā nepalaistu glabāt sevī satraukumu un nemieru, ko visnotaļ izraisa viena vai otra parādība vai notikums tai vidē, kuŗas ietekmē aizrit manas ikdienas. Par šādas vēlēšanās īstenošanu vai iekšēji gruzdošo gara uguņu vaļā laišanu domājot, tūlīt bija skaidrs, ka tādu izdevību neviens man klāt nenesīs. Nenesīs: tāpat kā, rokas klēpī turot un acis un ausis plati neatveŗot, nekā vērtīga nebūtu devis Rīgas gadu pirmais posms.

Šis Rīgas gadu posms, kuŗā lielums laika aizritēja, sēŗot pie grāmatām un piezīmju burtnīcām vienā vai otrā skolā, kaŗaspēka vienībā, radio raidāmstacijā vai savā privātā mitekļī, bet mazums — pelnot latus iztikas līdzekļu sagādei, ne vien solīja daudz, bet arī prasīja un paņēma daudz. Solīja atvērt platāk acis uz plašo Dieva pasauli, kuŗā esot daudz brīnumu. Prasīja atdot visas nomoda stundas. Centās paņemt un uz laiku arī paņēma — domas un prieku par lauku dzīves vienreizīgo skaistumu, kas bija visvērtīgākā manta galvaspilsētā iebraukuša lauku ganuzēna ceļa somā: zaļiem brūklenājiem priežu silmalā, alkšņiem apaugušiem upītes krastiem, tikko jaušamiem, bet nepārtraukti virmojošiem vilnīšiem virs vientuļa ezera līmeņa diendusas laikā, ziliem rudzupuķu ziediem labības lauka nomalē, vistu klaigām salmu šķūņa vārtos un daudz daudz citu, ko uzbuŗ lauku dzīves idille, un kas manā sirdī

bija, ir un būs līdz pēdējam elpas vilcienam vienreizīgā Latvijā.

Blakus vispārējai izglītībai un īpašām gudrībām, ko deva teknikums un daudz kam citam, kas bija iegūstams vienīgi valsts kultūras dzīves centrā — Rīgā, biju sācis atskarst arī vēl kaut ko citu. Laika tecējumā paziņu pulkam augot ar katru galvaspilsētā nodzīvotu mēnesi un nedēļu, ne reti pat atsevišķi aizvadītu dienu, un līdz ar to rodoties izdevībai ieklausīties lielāka pilsētnieku skaita valodās un ielūkoties to uzskatos, ievēroju, ka lielpilsētā piedzimušo un uzaugušo mentālitate daudzos principiālos jautājumos ir gluži citāda nekā to, kuŗi piedzimuši un izauguši laukos, kaut arī pēc mācīšanās tanīs pašās skolās pilnam iekļāvušies lielpilsētas dzīvē. Tas deva daudz: pilnīgāk un skaidrāk varēju sadzirdēt latviešu tautas dzīves īsto pulsu un ieskatīties skaitā lielākā un uzskatos dažādākā cilvēku pulka centienos, nekā tas būtu noticis, turpinot dzīvot lauku sētā.

Iesākumā laiku pa laikam, bet vēlāk turpat vai kārtēji, manis paša ceļiem krustojoties ar vairāku gluži atšķirīgu dzīves novadu ļaudīm, radās izdevība lūkoties uz parādībām un notikumiem no perspektīvas, kas citāda nekā manējā. Ieklausījies Franču liceja skolotāju Angelikas Gailītes, Hugo Vītola un Stedelaubes kundzes jūsmošanā par šai mācības iestādei tuvās un lepnās rietumtautas gara bagātību apcirkņiem, kuŗos uzkrāts daudz zelta graudu, varēju salīdzināt mūsu pašu kultūras novadiņu ar pasaules mēroga plašumu. Būdams biežs un gaidīts viesis sporta darbinieka Plaudes, banku direktora Valdemāra Vanadzīņa un keramikas profesora Rūdolfā Pelšes mājokļos, kuŗu visu ģimenes pavardu sildītājas bija lielās austrumu tautas aristokrātu atvases, varēju bagātīgi plūkt un baudīt vis-saldākos augļus, kuŗi bija veidojušies un nobrieduši cariskās Krievijas mūzikas un literatūras dārzos. Reti kad nopietni iztukšojot, bet vienmēr labprāt ieelpojot kairīgo

un mulsinošo franču konjaka arōmu, kas gaŗām vai apkārt valgām un sulīgām citrona ņķēlītēm, nebeidza kŗpēt augŗup no apaŗīgām glāzītēm Romas pagrabā vai Mazā Vērmanes parka restorānos, klausījies kad tur ņķēpus par latvieŗu mŗzikas nākamajiem novirzieniem atkal un atkal lauzta nemiera un meklējumu gari, komponisti Jānis Cŗrulis, Jānis Ivanovs un Volfgangs Dārziņŗ, kam laba tiesa dvēseles bija cieŗos draugos ar sporta pasauli, kā arī diriŗents Sergejs Duks. Preses un sporta darbinieks Osvalds Porietis un es bijām tur klāt kā mŗzikas druvas ratu piektie riteņi. Taŗu neapnikuŗi varējām klausīties pirmo nebeidzamajā spriedelēŗanā, kas brŗiŗiem pārvērtās strīdos.

Uz to dienu redzēto un dzirdēto un to radītām atziņām raugoties no mŗsdienu komplicētās dzīves perspektīvas, kad daudz kas zaudējis savu sākotnējo asumu, pilnīgāk un skaidrāk nekā jebkad agrāk aptveru pēdu veidu un dziļumu, ko manā mŗŗa ceļā ir ieminis Rŗgas gadu pirmais posms. Tas solŗja daudz, gan vienlaikus prasot lielus upuŗus: atsacŗŗanos, pŗliņus, ziedoŗanos un gana arī vilŗanās. Taŗu arī deva daudz: spējas saredzēt zvaigznes virs galvas skaidrāk par vienu otru citu mazāk laimŗgu, izdevŗbu just zemi zem kājām droŗāk par daudziem citiem, kas, apzināti vai ne, izvēlējās ne grŗtāko, bet vieglāko ceļu. Tomēr galvenais: ņie Rŗgas gadi sagādāja izdevŗbu iegŗt, uzkrāt un saglabāt vērtŗbas, kas ir vislielākā bagātŗba, ko jebkuŗŗ varam iegŗt, vadot mŗŗu zem ņŗis Dieva saules, proti, izdevŗbu satikt un iepazīt simtiem cilvķeku, ieklausŗties viņŗu balsŗs un izsekot viņŗu domu gājieniem, kas viss ir bagātinājis mana mŗŗa tālākās gaitas.

Kājas gan veiklas — galvas ...

Mūsu pusē — Cēsīs un to tuvākā apkārtnē, viņa vārdu un iemeslus, kas tam pievērsa uzmanību, bijām pamanījuši jau pāris gadu agrāk par vairumu citu novadu ļaužu. Gan ne paša Daliņa dzimtajā pusē Valmierā un valmieriešos. Turienieši jau pilnu gadu, varbūt vēl ilgāk iepriekš nekā tuvie kaimiņi, cēsnieki, bija sākuši cildināt šo sava novada dēlu. Slavināja kā spožu zvaigzni, kam līdz tam nav bijis līdzīgas latviešu sporta dzīvē.

Mūsmājās Daliņa vārdu un runas par tā valkātāja nākotni, kas solīja daudz, pirmoreiz dzirdēju no Mujānu pagasta Kārkliņu saimnieka Eglītes (mūstēva brālēna) mutes. Viņš stāstīja, ka mujānieši, kas allaž mēdza lepoties ar to, ka viņu pagasta robežās atrodas teiksmainais Zilais kalns, un ar minerālūdeni, ko no pazemes “āderēm” augšup sūknēja netālajā Valmierā, pēdējā laikā par jaunatklāto soļošanas slavenību runājot biežāk un uzpūtīgāk nekā par daudz ko citu visā novadā. Ne visam, ko stāstīja ciemos atbraukušais radnieks, ticēju. Arī, klausoties viņa stāstījumos par Daliņu, domāju, ka tanīs ne viss, bet tikai daļa ir patiesība. Bijām paraduši, ka, tiekoties, katrs pārlietu slavēja kaut ko no savas puses laudīm, vietām vai lietām. Tēvs netaupīja uzslavas Cēsīm un cēsniekiem, bet viņa Mujānu brālēns Valmierai un

valmieriešiem. Šķiet, ka ar Daliņa zvaigznes iedegšanos slavas svaru kausi bija sākuši liekties uz Valmieras pusi. Mujānu brālēns likās esam pārliecināts, ka Valmieras pārākumu par Cēsīm vairs ne spēs, ne mēģinās apstrīdēt ne viņa šīs apkārtnes brālēns, ne jebkuŗš cits šī novada lielbnieks. Šādas pārliecības iedrošināts, mujānietis Eglīte, acīm redzot, centās atspēlēties Cēsu apkārtnes ļaudīm par pagātnē teiktām nievām. Ar abu roku īkšķiem turot vēzienam sasprindzinātās bikšturu lences, šis nenogurdināmais sava novada un iedomāto pārākumu cildinātājs (diezgan skaļi, lai visi dzirdētu) vizdegunīgi ierunājās: iedomīgie cēsnieki vairs neuzdrošināšoties kaulinādami rādīt ar izstieptu pirkstu uz mujāniešiem, vienlaikus zobojoties, ka Valmiera esot slavēna vienīgi ar savu izpriecas māju "Celmi", kuŗā mīlestību varot pirkt par naudu. It kā cenšoties uzliet papildus degvielu tikko uzkurinātai ienaida uguntiņai, Valmieras novada viesis nenocietās un turpināja zoboties par kaimiņu pilsētas ļaudīm. Cēsnieki gan visnotaļ esot centuŗies noniecināt "Celmu" izpriecas māju. Par spīti tam, daŗam labam Cēsu pilsētas vai tās apkārtnes vecim, kam sirds vēl jauneklīga un kauli stingri, ne vienmēr esot izdevies aizbraukt "Celmiem" gaŗām, pašam tur neiegrieŗoties.

Tās pašas ziņas, ka Valmieras pievārtē izaudzis jauneklis, kuŗa vienreizīgās spējas soļot ātrāk un ilgāk par jebkuŗu citu vīrieti, sagādāŗot neticami lielu slavu viņa apriņķim un varbūt visai valstij, arvien bieŗāk un skaļāk dzirdēja arī citi. Sastopoties ar pašas Valmieras un tai pieguloŗo pagastu vienu vai otru cilvēku, agrāk vai vēlāk runas pārgāja uz Daliņu un viņa pārcilvēciskām spējām.

Tās visas bija runas, kam lielum lielais valmierieŗu vairums, ŗķiet, arī pilnam ticēja, bet ne tā vienmēr citu, nedz pat tuvā Cēsu novada ļaudis. Klausoties valmierieŗu valodās par viņu atradumu, pēdējo acu kaktiņos ne reti ieviesās zīmīgs smīniņŗ, it kā ŗauboties, cik teiktajā patiesības graudu, cik lielības sēnalu. Ja arī daŗa laba

mute nekādus vārdus neteica, tad acis nespēja noslēpt šaubas vai klusu jautājumu, kas nerimās domīgo prātos: „Izklausās jau labi, bet būs vēl labāk, ja sagaidīsim darbus; redzēs, redzēs ko tie teiks, kādas ziņas tie nesīs.”

Valmierieši, sevišķi tie, kuŗi visnotaļ bija interesējušies par notikumiem sporta laukumos, nedīžojās bez pamata. Viņi bija ievērojuši, pat sākuši apbrīnot šo fiziski labi noaugušo puisi, naski, jo naski, agrīnos rīta gaišos traucamies pa lauku ceļiem, kuŗu vienai vai otrai pusei pieklāvās viļņojošs rudzu vai kviešu lauks. Tāpat vērojuši viņa soļu pedantiski nemainīgo ritmu, kad tas riņķojis apkārt tikko iemītam vai provīzoriskam skrejceļam. Bija arī uzmanīgi pētījuši Daliņa izturēšanos, sekot vai traucoties gaŗām sacensoņiem, kuŗi paši soļošanas sportā vairs nav bijuši tikai iesācēji.

Mācoties Cēsu draudzes skolas pirmajā klasē, vairākus pavasaŗa mēnešus sēdēju vienā solā ar Strīķu pagasta saimniekdēlu Arnoldu Cēli, kuŗa sirdij bija tuvi dažādi vieglatlētikas sporta veidi, īpaši soļošana. No viņa, prasot vai neprasot, ieguvu vispareizākās ziņas par valmieriešu lepnumu Daliņu: kuŗās sacīkstēs piedalījies, ar ko sacenties, ko pārspējis, cik stundās, minūtēs un sekundēs paveicis attālumu. Tādā ceļā arī uzzināju, ka 1927. gada pavasarī, soļojot 2000 metru attālumu, maz pazīstamais iesācējs Daliņš ieguvis pirmo vietu, bez īpašas piepūles pārspējot rekordistu Alfrēdu Dūrenu. Pirms šīs sacensības vairums soļošanas sporta entuziastu bijis gatavs derēt, ka uzvarēs Dūrens. Pēc Daliņa uzvaras daži vēl izteikušies, ka tā bijusi “cūkas laime”. Taču tie, kas zinīgi vērojuši Daliņa neparasti vingro soli, domājuši citādi. Nevilcīnoties teikuši: tur ir lietas koks, no kā var izveidot brīnišķīgas lietas.

Pāris gadu pēc Cēsu draudzes skolas pabeigšanas un mācību uzsākšanas turienes arodskolā vissvaigāko informāciju par notikumiem sporta dzīvē uzzināju no citiem avotiem. Pēdējo pulkā visaktuālākās un vienlaikus arī

precīzākās ziņas nāca no tās pašas skolas vecākās klases audzēkņa Ludriksona un iesācēju klases — Kupča. Tieši ar viņu palīdzību klases biedrus arvien biežāk sasniedza labas ziņas par soļošanas sportu un jo īpaši par tā pēkšņā uzplaukuma īsto avotu — Daliņu. Nu visur pirmais mērķa lenti rāva Daliņš, bet vairs ne Kavals un Dūrens, kas to kārtēji bija darījuši pirms viņa. Pirms Valmieras soļošanas zvaigznes uznākšanas sporta arēnā nevienam no abiem nav bijis nopietna pretinieka. Ap to pašu laiku Daliņu pārspēt gan nespēja, bet cieši aiz viņa sāka turēties cits valmierietis — Adalberts Bubenko. Daliņa uzvara pār pašu zemes konkurentiem ieinteresēja labu tiesu aktīvo sportistu un sporta darbinieku. Tās tomēr aizrāva maz parastās sporta sacīkšu apmeklētāju aprindas, kaut arī tās bieži aizrautīgi vēroja futbola, basketbola un citu vienības sportu spēles.

Jaunākām Ziņām un citiem Rīgas laikrakstiem ziņojot par to, ka Vācijas galvaspilsētas vieglatlētikas sezonas ievadījuma sacīkstēs, kas notika katra gada pavasara beigu dienās un kam bija dots nosaukums *Quer durch Berlin* (Šķērsām cauri Berlīnei), soļošanā teicamas sekmes guvis talantīgais valmierietis (gandrīz vai pārspējot pasaulslaveno šveicieti Artūru Švābu), interese par Daliņu un līdz ar to soļošanu visā zemē div- un trīskāršojās.

Šos viņa panākumus sacīkstēs Vāczemē īpaši izcēla fakts, ka kārtējām pavasara sacīkstēm bija ļoti laba slava latviešu sporta entuziastu saimē. To bija sagādājis mūsu maratonists un gaŗgabalnieks Artūrs Motmillers, kas gadus četrus vai piecus priekš Daliņa pirmā starta bija sācis piedalīties sacīkstēs Berlīnē. Vienā reizē viņš uzvarējis un pārējās allaž ierindojies vissekmīgāko galvgala grupā. Motmillera un pa daļai arī cita latviešu gaŗgabalnieka Kārļa Bukasa teicamo panākumu ietekmē ziņkārība par gaidāmajām pavasara sacīkstēm Berlīnē jau tad Latvijā bija neparasti liela. Tām tuvojoties mūsu sportistu grupai atstājot Rīgas staciju, lai dotos ceļā, un jo

Īpaši pēc tam gaidot atsevišķo sacensību iznākumus, ne vien zvērināto sporta draugu, bet arī dedzīgo patriotu tūkstoši Rīgā, citās pilsētās un laukos turēja ausis plati atvērtas un “acis pirkstos sagrābtas”.

Daliņa pirmie starti un to izcilās sekmes atbalsojās tālu pāri viņa dzimtajam Valmieras novadam — ieskanējās visos zemes stūros. Nākamajā mēģinājumā (otrā) un divos vēlākos, kas sekoja, sacīkstēs Berlīnē Daliņš izpelnījās uzvaras laurus.

Pēc viņa pirmajām sekmēm, it īpaši pēc pirmās uzvaras Berlīnes sacīkstēs, sajūsma, ar kādu viņu sagaidīja atgriežamies Rīgā, vienā vai otrā veidā iedegās gandrīz vai katrā mūsu zemes visvientuļākā novadiņā un stūrītī. “Daliņa drudža” izraisītie sajūsmas pali uzsita jaunu, augstu vilni. Tā sekas izpaudās vairākos veidos un ilgi turējās.

Pats Daliņš neatgriezās mājās ar tukšām rokām. Berlīnes panākumi pavēra viņam vārtus uz citu Eiropas valstu sacensību ceļiem: Francijā, Itālijā, Zviedrijā, Anglijā, tai pašā Vācijā un, droši vien, arī vēl citur. Bez tam, vismaz daļēji, Daliņa Berlīnes labo panākumu dēļ ne tikai jau dzirdētais šveicietis Švābs, bet arī vairāki citi atzīti Eiropas valstu soļotāji mēroja ceļu uz nelielās Latvijas mazo galvaspilsētu Rīgu un pat gluži maziņo Valmieru, lai sacenstos ar lielo latviešu soļošanas meistarū. Lielu valstu sportisti, kuŗiem jau tā diezgan slavas un prestiža, uzņēmās gaŗu ceļu un ar to saistītās grūtības, lai dotos uz mazu valstiņu, kuŗas vietu uz kartes pirms tam (Daliņa panākumiem Berlīnē) diezin vai zināja; par personisku braucienu uz turieni pat nesapņoja.

Dažu labu sporta dzīves sarīkojumu, kas agrāk palaikam piepulcināja itin prāvu apmeklētāju skaitu, sāka aizēnot sacensības, kuŗu programmās bija vienīgi soļošana vai tā bija šāda notikuma “nagla”. Bez tam, sarīkojumi, kuŗos soļošana bija galvenā atrakcija, sāka notikt divas, ja ne trīs vai četras reizes biežāk nekā agrākajos gados —

pirms Daliņa ēras. Sacensoņu pulkā bez pašu zvaigznes Daliņa allaž bija viens vai vairāki ārzemnieki. Protams, visi agrākās sacensībās rūdīti atlēti, kuņu vārdi labi pazīstami. Turpat vienmēr Artūrs Švābs, kuņa seju jebkuņā laikrakstā vai žurnālā tūlīt un nekļūdīgi pazina gandrīz vai katrs ganu puika. Tas — Švāba raksturīgo sejas vaibstu, kā arī tumšo saules aceņu dēļ, ko viņš allaž valkāja.

Bez populārā šveicieša šurp brauca arī italieši Valente un Fridžerio, čehs Storks, angļi Kūpers un Pops, vācieši Hēnels un Šmits, francūzis Lené un pāris vai vairāk citu, kuņu vārdi pašlaik atmiņā neparādās. Visi mēģināja pārspēt Daliņu. Tikai vienam — tam pašam Šveices Švābam — tas izdevās. Pie tam arī tikai šad un tad. To un vēlāko gadu sacensības, kuņās viņi abi piedalījās, liecināja, ka tieši šis šveicietis bija bijis mūsu izcilā valmierieša vissīvākais pretinieks. Biežāk nekā jebkuņš cits pašu māju vai ārzemju sacīkšu soļotājs viņš spēja turēties cieši aiz Daliņa, vai skrejceļā lietātā žargonā runājot — “mīt uz papēžiem” valmierietim. Ne vienmēr pēdējais spēja atrauties no sava sekotāja. Gudri mobilizējot atlikušos enerģijas krājumus, izveicīgajam šveicietim — pārsteidzot ar strauju spurtu — dažreiz pat izdevās pēkšņi aizsteigties gažām priekšgalā ejošajam Daliņam. Tad situācija krasi pārmainījās. Kaut arī tas notika samērā reti, tomēr bija reizes, kad Valmieras lepnumam nācās “mīt uz papēžiem” uzņēmīgajam Šveices dēlam Švābam. Tas notika arī Berlīnē. Lai arī cik ļoti negribot, Daliņš bija spiests vērties Švāba papēžos. Tā bija pati pirmā reize, kad viņi abi spēkojās Vācijas galvaspilsētā. Toreiz Daliņš zaudēja, paliekot otrā vietā aiz šveicieša.

Uzvaras laimei pagriežoties uz viņa pusi, Daliņš ieguva pirmo vietu Berlīnē ne tikai nākamajā (1930), bet arī abos divos sekojošos gados. — Toties starplaikā arī Švābs negulēja uz veciem lauriem: plūca jaunus ne tikai Rīgā, bet arī paša Daliņa Valmierā. Tur un tad gan tikai

pāris distancēs. Vēl citreiz (daudz nopietnākā sacensībā) Daliņam nācās liekties Švāba priekšā, bet par to vēlāk.

Taču visumā, gadu skaitam nepārtraukti augot augumā, latviešu soļošanas lielmeistara Daliņa spējas turpināja uzlaboties un nostabilizēties. To pašu gan nevarēja apgalvot par pieredzē bagātāko un gados nedaudz vecāko Šveices atlētu lepnumu. Maz bija atlicis to sporta interesentu, kas spēja ticēt, ka Švābs vēl arvien var pieveikt Daliņu. Auga to skaits, kas bija pārliecināti, ka mūsu valmierietis ir visspējīgākais soļotājs pasaulē, ko vairs nespēj pieveikt šī sporta otrs vissekmīgākais spēkavīrs Švābs, un tādēļ nespēs jebkuŗš cits mazāk talantīgs un mazāk rūdīts atlēts, kas tanī laikā varēja parādīties sacīkšu soļotāja ceļā.

Šī atzinuma dēļ, kas labu tiesu bija mūsu pašu sporta žurnālistu pārspīlētas sajūsmas un sporta interesentu pārsaldināta nacionālistiska patriotisma auglis, turpat vai visā tautā bija radies un turpinājās noskaņojums, ka Daliņš var visu. Arī tie, kas nebija redzējuši soļojam ne Daliņu, ne citus pašu māju un ārzemju sportistus, runāja, ka Valmieras puisim cienīga pretinieka nav un būs grūti tādu atrast, ja viņu vairs pieveikt nespēs šveicietis Švābs. Labā tiesā mūsu zemes iedzīvotāju bija ieperinājies ieskats, ka tanī laika cēlienā nav otra sportista visā pasaulē, kas varētu pārspēt Daliņu soļošanā gandrīz vai jebkuŗā sporta laukumā un jebkuŗos apstākļos.

Tātad, nākamajos piecos, sešos vai vēl vairāk gados, lai arī kur un kad viņš piedalīsies soļošanas sacensībās, Daliņš būs uzvarētājs. Protams, tam ticētāju domas visvairāk vērsās uz nākamajām olimpiskajām spēlēm Losandželosā 1932. gadā un Berlīnē 1936. gadā. Bez tam, ja nasko soli nepalēninās gadu ritums, arī uz pēcnākamajām Helsinkos, 1940. gadā. Kas gan varētu iedomāties, ka otrs vislabākais soļotājs visā pasaulē, šveicietis Švābs, kuŗa spējas jau togad, kaut arī lēni, pamazām bija

sākušas dilt (mūsu pašu sporta ļaužu un citu dedzīgu patriotu vērtējumā), pēc četriem, astoņiem vai pilniem divpadsmit gadiem varētu pārspēt esošā laika posma pašu vispējīgāko — mūsu Daliņu, kuŗa fizisko un garīgo spēku gatavība vēl arvien turpināja uzlaboties un nākamo trīs vai četru gadu laikā, droši vien, būtu sasniegusi maksimu (saskaņā ar to pašu “lietpratēju” vērtējumu). Tādēļ nevarēja būt un nebija arī vismazāko bažu, ka arī gaidāmajā pasaules mēroga sacensībā šis “otrs vislabākais” spētu pieveikt mūsu nepārspējamo izcilnieku un apdraudēt Daliņa izredzes uz visdižāko balvu — olimpisko zelta medaļu. Ja nespēs apdraudēt otrs vislabākais, kuŗš cits gan to spēs? — Neviens!

Interese, ko izraisīja Daliņa teicamie sasniegumi soļošanas sportā, to starpā vairums Latvijas un vairāki pasaules rekordi, neapstājās tikai pie viņa paša novada Valmieras un mūsu visu galvaspilsētas Rīgas robežām, bet vairāk vai mazāk iesniedzās visos zemes novados — pilsētās un pilsētiņās, ciemos un bieži apdzīvotās vietās, pat atsevišķās lauku sētās. Man pašam, kaut arī esot vēl tikai padsmnitnieka gados, netrūka izdevības to vērot no vairākiem aspektiem, abās vietās — pilsētās un laukos. Lielākās pilsētās, īpaši Rīgā: sacīkšu apmeklētāju lielo skaitu un tā vairuma milzīgo sajūsmu. Mazpilsētiņās un laukos: pilngadīgu vīriešu, pusaudžu pat sīku puīšeļu uzņēmību un neatlaidību, pašiem mēģinot “ielauzīties” šajā ātrās soļošanas mākslā. Nedaudz gadu laikā tā bija kļuvusi tik ļoti populāra, par ko iepriekš ir sapņot nesapņoja.

Pirmās lielās starptautiskās soļošanas sacīkstēs (šķiet, pirmās nozīmīgākās Rīgā) notika pirmais duelis starp Daliņu un Švābu uz mūsu zemes ceļiem. Tur, pēc abu galveno gladiatoru traukšanās cauri rīdzinieku tūkstošu pieblīvētām ielām, sacensības beidzās Latvijas Sporta Biedrības laukumā, kuŗas nobeigumu gan personiski neredzēju mērķa sasniegšanas brīdī. Tolaik, tikko sākot mācīties teknikumā un vēl neesot *Latvja* sporta redaktora

Ādolfā Plūma palīgam, man trūka nepieciešamo latu, par ko nopirkt biļeti, lai iekļūtu LSB laukumā, kas jau labu laiku priekš sacensības beigām bija skatītāju stāvgrūdām pārpildīts. Redzēju gan sacensoņus laukumā iesoļojam, bet tālāko centos vērot pa novecojušo sētas dēlīšu spraugām. Nekā liela gan neredzēju. Daliņam iesoļojot laukumā pa Sporta ielas vārtiem, Švābs vēl nebija parādījies pie Valdemāra ielas stūŗa. Pēc nedaudz minūtēm gaisu sadrebināja milzīgas gaviles. Tās cēlās augšup no LSB laukumā iekļuvuŗo mutēm, tādējādi pavēstījot, ka cerētais un gribētais ir piepildījies — Daliņš pārkāpis mērķa līniju, labu gabalu aizsteidzoties priekŗā savam bīstamāķajam konkurentam — slavenajam ŗveicietim.

Apmēram gadu vēlāķ, starptautiskai sacensībai notiekot līdzīgos apstāķļos un galamērķim atkal atrodoties LSB laukumā, ne viss bija tāpat kā pirmajā reizē. Tagad bez ŗvāba startēja vēl ķetri vai pieci āŗzemnieķi.

Neskaitot vienmēr pievilcīgo ŗveicieti, viņu pulķā interesantāķais bija itāļietis Armando Valente. Nāķuŗam no Itālijas dienvidu provincēm, viņam ādas krāsa bija ne-parasti brūna. Tādējādi tiku pāvedināts domāt, ka viņŗ ir vienas vai otras afrikāņu cilts atvase. Mans mecenāts Plūms bija nosķaidrojis, ka ŗādas aizdomas ir bez jebķāda pamata. Bez tam, salīdzinot ar viņa nelielo augumu, Valentē solis bija daudz platāķ nekā vairumam augumā gaŗāķo soļotāķu. Viņŗ bija kustīģāķais tā ģada āŗzemju viesu pulķā, vienalģa — sacensību ceļā vai laukumā, tāpat kā āŗpus tā — ikdienā. Valmieras soļotāķu otra zvaigzne Bubenķo bija ievērojis, ka, mēģinot tikt gaŗām konkurentam, kas viņam priekŗā, Valente prot apcīlpot apķārt tam veiklāķ un sekmīģāķ par ģandrīz katru citu. Bija arī visai valodīģs. Sporta darbinieķs Elmārs Saulīte, kas bija mēģinājis kaut ko uzzināt no Valentē par Itālijas cietzemei tuvo Kapri salu (abiem sarunāģoties vācu mēlē) ŗķendēģas, ka nekādu skaidrību neesot ieguvis. Ar itālieŗu

akcentu ieziestos vācu vārdus Valente izrunājot steidzīgi un trokšņaini, tādējādi atgādinot grauздētu zirņu bēršānu uz pannas. Neraugoties uz abām viņa īpatnībām — neskaidri burbuļojošo valodu un īpatnēji vijīgo soli, Valente, ja esot diezgan laika veltījis treniņiem, tad spējot sekmīgi sacensties ar pašiem veiksmīgākajiem to gadu soļotājiem. Savas spējas viņš bija apliecinājis darbos, vidējās distancēs soļojumā Rīgā pārspējot Švābu un gaŗās distancēs Parīzē — mūsu pašu Daliņu.

Nule aplūkotajās soļošanas sacīkstēs Rīgā krita divi līdzšinējie rekordi: viens Švābam pieveicot Daliņu jauna pasaules rekorda laikā, un otrs, LSB laukumam uzņemot lielāku apmeklētāju skaitu nekā jebkad iepriekš. — Jauns bija arī tas, ka, lietājot redaktora Plūma sagādāto sporta reportieŗa brīvkarti, varēju iekļūt ne vien laukumā, bet arī novērot sacensības visspriegākos momentus no skatītāju tribīnes, no tās centra trešās rindas. Visu redzēju tik skaidri, it kā tas būtu noticis mana paša deguna galā.

Vai nu tādēļ, ka topošā reportieŗa auss, kāda toreiz bija manējā, mēdz būt dzirdīgāka par citām, vai arī tādēļ, ka Daliņa un Švāba spraigās divcīņas satracinātā publika bija kļuvusi daudz skaļāka nekā parasti, tribīnes solos sēžot un tur ieplūstošos trokšņos klausoties, gluži labi varēju iedomāties, kas notiek laukuma sētas otrā pusē. Drīz vien šai nerimtīgo un samērā skaļo skaņu un trokšņu juceklī vairāk skaidrības radīja balss, kas nāca no laukuma malās uzstādītiem skaļruņiem. Šķiet, pieteicēja paša satraukuma dēļ brīžiem kļūstot jaušami spiedzīgai, tā pavēstīja, ka galvgala divniekā, kas itin prāvu gabalu aizsteidzies priekšā pārējiem, soļojot tikai divi — Daliņš un Švābs; acīm redzot, mēģinādami aizsteigties viens otram priekšā, viņi abi tukšojot savus pēdējos enerģijas krājumus, cerot, ka to pietiks, lai uzsāktā finiša tempā tiktu līdz mērķa līnijai. Satraukumam it kā vēl pieņemoties un līdz ar to balsij kļūstot vēl spiedzīgākai, runātājs tiecās paredzēt, ka vismaz viens no spraigās sacensības divnieka,

ja ne abi, pārspēšot līdzšinējo pasaules rekordu. Protams — ja esošais temps nepalēnināšoties atlikušajā ceļa posmā līdz gala mērķim. Līdzšinējais ceļa posms esot veikts rekorda ātrumā.

Pēc dažiem mirkliem, it kā pilnīgāk apjauduši varbūtējā monumentālā notikuma gatavošanos un tuvumu, kā arī jūtot sevī mudinājumu darīt visu tanī mirklī iespējamo, lai palīdzētu mūsu zemes dēlam iegūt uzvaras laurus, grupa skatītāju tribīnes kreisajā spārnā, uzsāka saukt uzmudinājumus. Bez īpaša aicinājuma vai skubināšanas tribīnes pirmajam spārnam sekoja otrs un tās vidusdaļa. Turpat tūlīt, viens pēc otra, sakustējās un tribīnēm pievienojās laukuma sektori, ko nesedza jumti. Un drīz vien, it kā lielam un iekaisušam korim, arvien skaļāk un neatlaidīgāk, ritmiski gaviļējot, sporta laukumam piegulošo ielu augsto namu sienās atbalsojās gaŗi stiepti saucieni: „Dāa-liņ, Dāa-liņ, Dāa-liņ ...!” Tā gan nebija pirmā reize, pie tam jo īpaši pāris pēdējos gados, kad šinī vai citā Rīgas sporta laukumā soļošanas sacensības vērotāji gandrīz vai neierobežoti ļāva vaļu savās sirdīs uzkrātajām gaviļēm, gan uzmudinot lielmeistaru, mērķim tuvojoties, gan suminot kā pirmajam to sasniedzot.

Lielum lielo tiesu gadījumos to abu — uzmudinājumu un suminājumu — sākuma avots bija mūsu pašu izcilnieks. Taču ne vienmēr. Kaut arī gaužām maz, tomēr bija reizes, kad suminājumi gāja secen Daliņam, jo, par spīti visdedzīgākajiem uzmudinājumiem, sacensības mērķa lenti rāva cits, kam bija izdevies pašā pēdējā mirklī aizsteigties priekšā uzvaras favorītam. Kādreiz tas bija neatlaidīgais alpu zemes dēls Artūrs Švābs. Citreiz — paša valmierieša izraisītā soļošanas drudža pirmie augļi: Arnolds Jakovickis vai sīkstais Zirdziņš. Atmiņā saglabājies gadījums bija viens no tiem: uzvarēja Švābs.

To pēcpusdien, iesniedzot savam labdarim un pavēlniekam (*Latvja* sporta redaktoram Plūmam) tās

dienas sacensību rezultātus, apprasījos, vai bez pirmās lapiņas, kuŗā bija atsevišķu dalībnieku laiku skaitļi, viņš gribētu ielūkoties arī otrajā. Tanī biju pastāstījis savus personiskos novērojumus un izjūtas. Ne vārda neteicis, viņš lapeli tūlīt izlasīja. Nodomāju: laikam tomēr ir radusies ziņķāre uzzināt, ko viņa jauniņais izpalīgs domā par dienas lielo notikumu, kuŗu arī pats Plūms bija noskatījies.

Palēnināti un, šķiet, ieinteresēti viņa skatam vēl turpinot slīdēt pāri kreisajā rokā turētās otras lapiņas pēdējām rindkopām, sporta redaktora labā, gan pa pusei automātiski, jau sniedzās pēc paša vairāk nekā pusgatavā manuskripta. Pēdējā lapeles diezgan izklaidus gulēja uz darba galda priekšējā, labā stūŗa. To pagrābis, viņš žigli pārskatīja visu četru vai piecu lapiņu gaŗo, ar parasto zīmuli uzrakstīto manuskriptu. Šo un to pārgrozīja, vispirms ierakstot skaitļus, kuŗus viņš pats laikam nemaz nebija zinājis. Pēc tam, kad ar gumijas gabaliņu bija izdzēsis vairākas rindas un otrā lapiņā pat pilnu rindkopu, viņš papildināja oriģinālu ar gluži kaut ko jaunu. Gribējās ticēt, ka doma izdarīt šos pēdējos grozījumus, bija radusies, lasot manu gara darbu. Šo pārgrozīto vai, kā viņš pats to apzīmēja, uzlaboto manuskriptu Plūmam pašam vēlreiz uzmanīgi pārlasot, pa pusatvērtajām durvīm sporta redaktora istabā ielūkojās Fēlikss Krusa, kas todien veica tehniskā redaktora pienākumus. Pēdējais atgādināja, ka linotipa burtlicis, kam bija jāsaliek vēlīnie manuskripti, nepacietīgi gaidot uz sporta ziņām, jo metieris atkārtoti prasot to salikumu. Visas pārējās lappuses jau esot aplauztas. Nevarot nobeigt vienīgi to, kuŗā esot rezervēta vieta sporta ziņām. To pateicis, Krusa vēl piebilda, cik daudz telpas atlikušajā lappusē rezervētas rakstam par tās dienas Daliņa un viņa konkurenta "ēverģēlībām". Strupā piebilde par rezervētās telpas apmēriem Plūmu ļoti satrauca. Kā odzes dzelts, strauji piecēlies stāvus un rokā turēto manuskriptu neapmierināti nosviedis uz galda, viņš teica,

ka ir pusi no sagatavotā raksta viņš nevarot iespiest tādā “peles spraudziņā”.

Nevarīgi rokas plaši paveļot, licis saprast, ka nav viņa spēkos kaut ko grozīt, Krusa teica savam kollēgam, lai runānot ar šefu. Tas bija domāts *Latvja* galvenais redaktors (faktiski, “miesa, dvēsele un gandrīz viss cits”) Arvēds Bergs. Dažu uztverē pēdējais nebija ne dedzīgs sporta notikumu, ne par tiem laikrakstos ievietoto apceru draugs.

Ja vairāk gadu pēc kārtas *Latvī* ievietotās sporta ziņas tomēr esot daudzkārt lietpratīgāk sagatavotas par tām, kas parādotes jebkuņā citā galvaspilsētas preses izdevumā, tad vispirms atzinība pienākoties paša Plūma spalvai un, otrkārt, neparasti noblām attiecībām sporta un galvenā redaktora starpā. Tie abi dziļi respektējot viens otra izcilo profesionālo gatavību un neapstrīdami augsto personisko integritāti.

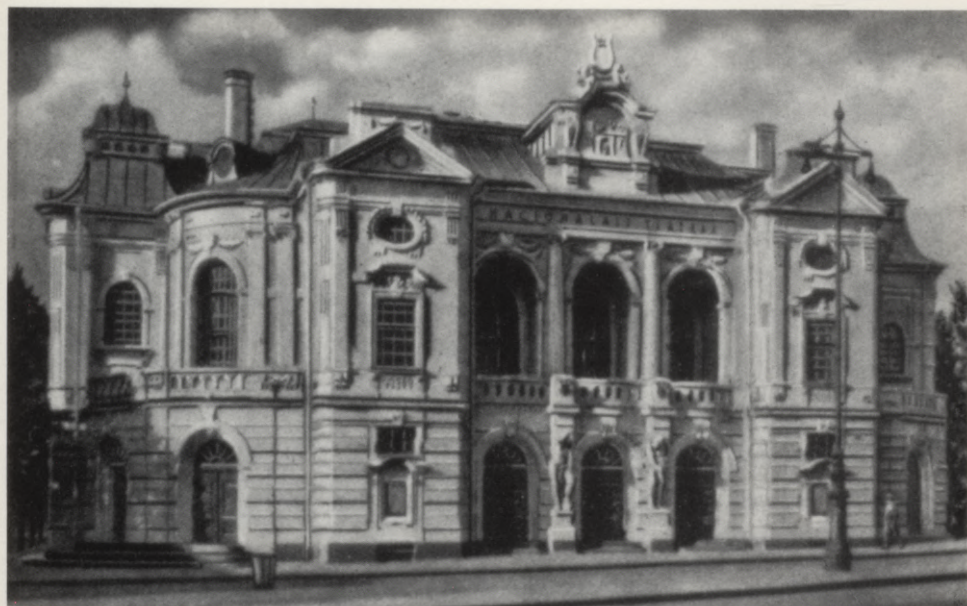
Arī tās dienas tālākās sarunas liecināja, ka sporta redaktors neierobežoti respektē lielā šefa lēmumus. Pārvarējis pēkšņās neapmierinātības uzplūdus, Plūms klusējot noklausījās tehniskā redaktora tālākās piezīmes. Tās teica, ka varot jau runāt ar šefu, bet tas nekā negrozīšot. Neesot šaubu, ka sporta ziņu dēļ pēdējais uz “ecēšām nelēkšot”, kaut arī būtu sasniegts ne tikai viens, bet divi vai trīs jauni rekordi soļošanā. Līdzīgi prof. Starcam arī *Latvja* šefs neredzot jēgu — dzīties pēc rekordiem. Noklausījies Krusas izklāstu, kas arī kritiski lūkojās uz ierobežojumiem, sporta redaktors uzsāka pārstrādāt savu manuskriptu. Bažījoties, ka, šo sākotnējo “artiķeli” uz pusi saīsinot, varētu rasties maldīgs vārdu un teikumu juceklis, viņš sāka rakstīt visu no jauna uz baltas papīra loksnes. Neviena vienīga nelaba vārda par šefu Bergu! Atgādinājis, ka viņa sporta nodaļas kollēga nekad nav atklāti kritizējis “lielā kunga” rīcību, tehniskais redaktors pazuda aiz durvīm.

No Krusas teiciena par lēkšanu uz ecēšām sapratu, ka nav pat mazāko izredžu pierunāt Bergu kaut vienu rakstu atlikt pavisam vai tikai uz vēlāku laiku, lai tādējādi rastu papildus telpu sporta ziņām. Vienalga — cik tās aktuālas. Vēsi neapmierinātības drebuļi pārskrēja manai mugurai, vērojot ka, rakstot jauno manuskriptu, redaktors, ir acis nepamirkšķinot, pilnam ignorēja vecā tās rindkopas, kuņās, kaut netieši, bija ietilpinātas manas izjūtas un vērojumi. Žēl — ļoti žēl! Kaklā sāka riesties nožēlu kamols. Ir ne mani, ne manu vārdu nezinot, avīzes lasītāji, varbūt, būtu vairāk vai mazāk izjutuši lielo sajūsmu, kas pēc iesilšanās manā sirdī un rakstīta vārda starpniecību bija nokļuvusi uz papīra.

Todien nelaimējās. Vēlāk — gan. Pēc tam, kad turpat trīs ceturtdaļas gada biju cītīgi piegādājis sporta redaktoram sacensību rezultātus, redaktors šad un tad, īpaši Rīgā viesojoties Liepājas “Olimpijai”, Cēsu Sporta Biedrībai vai citai provinces futbola vienībai, par kuņu viņam pašam bija mazāka interese, aicināja mani uzrakstīt desmit vai mazliet vairāk rindiņu gaļu aprakstu par sacensības gaitu. Šādām rindiņām parādoties tikko klajā laistā laikraksta slejās, maza prieka dzirkstelīte iesvilās šī jaunā reportiera sirdī. Uzkrājoties pieredzei, šo izdevību radās arvien vairāk un vairāk. Taču kārtēji pārejot uz teknikuma augstākajām klasēm, kas prasīja arvien vairāk stundu mājas darbiem, šādas izdevības varēju izmantot arvien mazāk un mazāk. Tādējādi varēju atļauties gājieniem uz sporta laukumiem, kaut arī visai interesantājiem, tikai tik daudz laika, lai sagādātu sacensību rezultātus redaktora Plūma vajadzībām. Gluži kā pašā sākumā bijām vienojušies.

Neatkarīgi no tā, cik gaļas (tikai konspektīvas vai pilnīgi izsmelošas) bija ziņas *Latvī* un citos Rīgas laikrakstos par populāru kļuvošo soļošanas sportu, Daliņa drudzis nerimās. Gadu pēc gada, dažkārt pat mēnesi pēc

DZIMA LATVIJAS VALSTS — TAUTAI UZTICĒTS TĀS LIKTENIS.

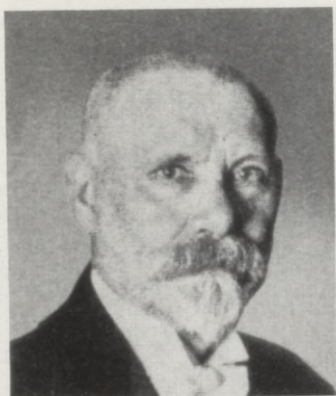

Nacionālā teātra telpās Rīgā tika proklamēta patstāvīga Latvijas valsts, kuras iedzīvotāji apņēmās kopdzīvē sekot demokratiskiem principiem.

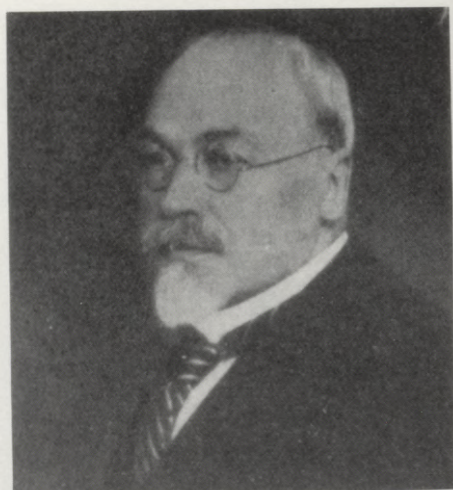

Vidzemes lauku sēta, kas rosīgi drošāku dzīvi sāka, pašāvīgi raudzījās nākotnē.

SĀKĀM BŪT KUNGI MŪSU DZIMTAJĀ ZEMĒ!

Jānis Čakste bija pirmais valsts prezidents.

Gustavs Zemgals sekoja Čakstem — likumīgi kļuva nākamais prezidents.

Valsts prezidentu Albertu Kviesi, pēc Raunas brīvības pieminekļa atklāšanas, sveica turienes dvēseļu gans, māc. Arvīds Treics.

PASTĀVĒJA DISCIPLĪNA, NEAPRIMA ROMANTIKA!

Ministrs Mārgers Skujenieks apstaigā dzelzceļa aizsardžu goda ierindu.

Pūnīte, pūnīte — ko gan lai sakām par tevi? Vai to: tevis izraisītā romantika dod sirdīm debess eņģeļu spārnus!

RADĀS VADONIS — PERSONAS KULTA REŽĪMS

*Kaisot uz viņa ceļa rožu ziedus, savu virsvadoni
godināja mazpulku locekles.*

*Aizsardzes sveicināja un cildināja savu un valdošā režīma
vadoni, kaisot uz viņa ceļa puķu ziedu ķekarus — citu prātos
nemirstīgas mīlestības simbolu, ko nebradā ar kājām.*

TIKA VADOŅA TUVUMĀ NE TIKAI AICINĀTIE

15. maija režīma nodibinātajai Darba kamerai rīkojot izstādi "Darbs un atpūta", līdz ar vadoni bija klāt arī ministri A. Valdmanis un A. Bērziņš, kā arī tūrisma nodaļas vadītājs K. Vanags un Ķuzes saldumu fabrikas direktors Rūdolfs Veidemanis.

Savu goda filistru Kārli Ulmani cildināja arī studentu biedrības Fraternitas Rusticana, atzīmējot 15. maija notikuma gadskārtu savās telpās. Goda viesim blakus organizācijas seniors Freivalds.

SOLIĪĀS NĀKOTNE GAIŠA — VIŅA AIZVĒJĀ TUROTIES

Turisma sargeņģeļa Kārļa Vanaga rīkotajā izstādē ministru prezidents Ulmanis nogaršoja arī Valmieras 'āderu' minerālūdeni. Turisma Vanags redzams tūlīt aiz iekšlietu min. Gulbja; gandrīz blakus sekretāram J. Cimmermanim.

IZRAUGOT PALĪGUS PĒC PATIKAS, VALDĪJA VIENA PERSONA —
VADONIS!

Ar varu pārņēmis visu noteikšanu valstī, Kārlis Ulmanis 1934. gada 15. maijā, uzņemoties atbildību par latviešu tautas tālāko likteni, izraudzīja sekojošus 12 palīgus; Pašam zaudējot varu, no šī "izpaltigu" duča (sešus gadus vēlāk bija palikuši — paturēti tikai četri. No kreisās: iekšlietu min. V. Gulbis, Ulmanis, prezidents A. Kviesis, kara min. ģen. J. Balodis un ministru prez. biedrs M. Skujenieks. No kreisās stāv: valsts kancelejas dir. D. Rudzītis, izglītības min. L. Adamovičs, izglītības min. biedrs J. Čāmanis, zemkopības min. J. Kauliņš, satiksmes min. B. Einbergs, tautas labklājības min. V. Rubulis, tieslietu min. H. Apsīts, zemkopības min. biedrs J. Birznieks, finanču min. L. Ēķis un iekšlietu min. biedrs A. Bērziņš

STĀVĒJIS UZ VIETAS NEBIJA ITIN NEKAS!

Techniskās daļas noliktavas pārzinis Johans Innuss, virsinž. Aleksandrs Liepiņš un skaņu inž. Valfrīds Breikšs, pēc kopskaitā 133 gadiem Radiofona dienestā, ir uzsākuši pensionāru dzīvi Rīgā.

Pēc kolektīvas saimniekošanas 45 postīgiem gadiem, kad viss bija gājis tikai uz leju, citkārt priekšzīmīgās viensētas parauga izskatu ir nomainījušas nevīžības un nolaidības pazīmes.

mēneša, tās vērsās plašumā. Blakus sajūsmai, ko pārdzīvoja rīdzinieki un viņa paša valmierieši, kur jaunais sporta varonis sacentās ar spēcīgākajiem starp spēcīgiem, jauni soļošanas apbrīnas vēji sāka pūst arī ārpus pilsētu robežām. Ar laikrakstu starpniecību uzzinājusi, cik vienreizīgi lielus panākumus Daliņš gūst sacensībās pašu mājās un ārzemju lielpilsētās, jaunā paaudze laukos nestāvēja mierīgi un bezdarbīgi nomaļus. Gandrīz vai diendienā es pats to vēroju ar savām acīm. Mācoties Valsts tehnikumā, nepietika tikai ar teorētiskām mācībām skolas klasēs. Vismaz 12 mēneši bija jānostrādā praktiskos darbos, kuŗos varēja mācīties, kā likt lietā klasē iegūtās teorētiskās zināšanas. Mans prakses laiks aizgāja uz laukiem. Trīs vasaras kā praktikants piedalījos telefona līniju būvju darbos: uzturējām kārtībā un uzlabojām esošās sakaru līnijas, kā arī būvējām jaunas un iekārtojām centrāles lauku centros.

Pirmo vasaru biju loceklis vecākā tehniķa Jāņa Viziņa būvju grupā, kuŗa darbojās gar telefona līnijām, kas no Cēsīm veda gaŗām Lodei un Mūrmuižai uz Valmieru. Otru vasaru biju iedalīts tehniķa Kārļa Vīlpa grupā, kuŗa darbojās Mujānu, Matīšu un Mazsalacas apvidū. Trešo un pēdējo vasaru biju nevien praktikants, bet arī zirdzinieks jeb vezumniēks Eiža Krēsliņa vadītajā telefona sakaru būvgrupā, kuŗa raka bedres un vilka stieples Baižkalna, Raunas ciema un Jaunkalnes rajonā. To darot, varēju vērot, cik daudz un cik aizrautīgi šim jaunajam brīnumsportam — soļošanai bija pieķērušies lauku jaunekļi, pusaudži un ne reti gluži mazi knēveļi, kuŗiem pat mazāk par pirmajiem desmit gadiem uz pleciem. To pašu ainu ieraudzīju Kuldīgā, uz kurieni (kā potencionāls “neburšs”) tiku izsūtīts “trimdā” tūlīt pēc atgriešanās no obligātā kaŗa dienesta. Arī šīs Kurzemes mierīgās pilsētiņas ikdienā bija ielavījies neparasts nemiers. Šai ziņā arī samērā lēnprātīgo Vidzemes, Kurzemes un, droši vien pā-

rējo novadu lauku vīru un sievu domas nedalījās: visi bija pārlicināti, ka šis vārdos neapprakstāmais sportošanas (soļošanas) drudzis ir Jāņa Daliņa lielo panākumu tiešās sekas.

Vismaz uz laukiem, idillisko mieru itin redzami un jaušami bija nomainījis žirgts satraukums, ritmisks solis. Tas nevarēja nepamanīts paslīdēt gaļām telefona būvdarbu grupu locekļu skatam, jo bieži vien notika tieši viņu acu priekšā.

Pēc mierīgas un klusas nakts, kad dziestošā rīta krēsla jau bija sākusi izplēnēt aiz netālā eglāja, telefona būvgrupas locekļi, brokastojot uz nolūzuša koka stumbra vai vientuļa celma, nevarēja nepamanīt neredzēto rosmi. Tā bija gluži jauna, līdz šim sveša parādība. Naski vien, platu soli speņot, gaļām traucās trīs vai četru zēnu liels pūlītis. Tā tas atkārtojās gandrīz vai katru rītu, ja vien lietus negāza kā ar spaiņiem. Stundas divas vai trīs vēlāk, karstiem saules stariem jau neatlaidīgi svilinot visu, kas uz zemes virsas, lielceļa malā nodarbinātie telefona līnijas strādnieki nevarēja nepamanīt atkal citu zēnu grupiņu. Tanī vienkopus steidzās jaukti gadu gājumi. Padsmitnieki bija aizvirzījušies piecus vai sešus soļus priekšā uzņēmīgajiem knēveļiem. Kā vieni, tā otri tomēr riņķoja apkārt viena un tā paša parka ārējām robežām. Ir vieni, ir otri, kā vien varot, centās turēties lapu koku paēnā. Tuvojoties launaglaikam, kopaina nebija daudz mainījies. Saulei slīdot lejup un bez apstājas tuvojoties attālo koku galotnēm, pusduci vai mazāk liels jauniešu pulciņš, no kuriem tikai vienam vai pārim vecākajiem uz lūpām bija sākušas uzdīgt pirmās vīrišķīgās pūkas, kļuva atkal rosīgs neparastā soļošanas drudža kalps. Cilājot pēdas un lokot gurnus populārā valmierieša tipiskajā solī, tas naski jo naski traucās un steidzās uz priekšu pretim kādam izvēlētam mērķim. Viņu izraudzītais ceļš stiepās pāri norām, apkārt augstākiem uzkalniņiem, pāri zemākiem pakalniņiem, gaļām un apkārt upju līčiem. Turpat un

tāpat viņi parādījās katru rītu. Tie bija vaļinieku un citu sētu ļaužu bērni, kuŗiem tanīs dienās nebija noteiktu darba pienākumu.

Nakts sākumam, kuŗa tuvošanos vēstīja koši iesarkanie rieta saules stari, sākot parādīties turpat vai durvju priekšā un vakara krēslai pusbailīgi lienot ārā no mežu biezokņiem, apkārtnes uzmanību sev sāka pievērst ganiņi. Bija pienākusi viņu kārtā dot savus meslus jaunatrastajam elku dievam — soļošanai. Sadzinuši kūtīs vai laidaros viņiem uzticētos govju pulciņus un aitu bariņus, aizkavējušies ganiņi centās paveikt tās dienas soli. Ceļi, kas veda cauri tīrumiem, likās esam tikpat ierasti kā ganības, kuŗās ganiņi allaž jutās kā mājās. Nebija pat mazāko baiļu, kaut arī šad tad pārsteidza vakara krēsli. Žiglā ritmā cilpojot pa tīrumu ceļiem, ko no vienas puses robežoja kviešu, bet no otras rudzu vai linu lauks, šie draiskie puišēji ar pilniem malkiem ieelpoja krūtīs dabiski vēsinātā vakara gaisa šaltis. Nevienu vienīgu vakaru viņi nestāvēja dīkā.

Ne tēvi, ne vecie tēvi, lai arī cik dziļi domās ielūkojušies aizvadīto mūža gadu atmiņu grodos, neatcerējās kaut ko tādu: puiši un briestošie jaunekļi visos zemes novados un iespējamajos ceļos steidzās un steidzās tai pašā gaitā — papēdis — pirkstgali, papēdis — pirkstgali un tā joprojām. Šķiet, apzīmējumu piemērotāku par drudzi, nosauktu tā izraisītāja Daliņa vārdā, nāktos grūti atrast. Taču ar to vien, ka ar savu soli un tā sekmēm viņš bija sacēlis kājās visu savas zemes jauno vīriešu pasauli, tās vienai pusei mēģinot atdarināt šī drudža izraisītāju un otrai karstot līdz pirmās sviedros un sekmēs, paša Daliņa loma un gaitas neizbeidzās un nepalēninājās.

Arī kalendāra laikam, tāpat kā pašam steidzīgajam valmierietim un daudz citam zem saules un līdz ar to pēdējai pašai soļojot, riņķojot vai citādi nemitīgi traucoties uz priekšu, pašam Daliņam bija atsteigusies zelta izdevība, proti, izdevība pierādīt visai plašai Dieva

pasaulei, ka viņš tiešām ir visātrākais sacīkšu soļotājs uz zemes lodes.

Nāktin nāca 1932. gads, kuŗa vasaras otrā pusē tālās Amerikas Losandželosas pilsēta rīkoja olimpiskās spēles. Piedalīties tanīs, kā arvien, plānoja spējīgākie un labāk sagatavotie atlēti katrā atsevišķā sporta nozarē. Latviešu vērtējumā, balstītā uz viņa pēdējo gadu sekmēm, uzvarot agrāk vai vēlāk ikkuru, kas uzdrošinājās ar viņu sacensties, soļošanas sportā mūsu Daliņš bija vislabākais pasaulē. Nebija divu domu, ka Losandželosā nebūs neviena cita pasaules mēroga soļotāja, kas spētu sasniegt mērķi īsākā laikā par Daliņu, atstājot viņu otrā vai tālākā vietā. Šo pārlicību, ko neviens nevarēja ne izrunāt, ne citādi izdabūt ārā no mūsu galvām (varbūt tā bija paslēpusies mūsu sirdīs, kuŗām palaikam trūkst spējas objektīvi spriest) vēl pastiprināja divas liecības. Vispirms, tas, ka Daliņu vairs nespēja uzvarēt Švābs, kas, ar latviešu sporta draugu un žurnālistu olekti mērijot, bija visspēcīgākais mūsu izcilā lielmeistara pretinieks. Kas gan spēš uzvarēt Daliņu, ja Švābs to nespēj? Otrkārt, apmēram, desmit km īsākā distancē, nekā Losandželosas 50 km, proti, 40.2 km Daliņš tikai pāris mēnešu pirms lielās sacensības Amerikā pieveica nevien ieslavēti neuzvaramo Švābu, bet tanī pašā laikā sasniedza jaunu pasaules rekordu (pirmo valmierieša panākumu sarakstā). Par to, ka Losandželosā mūsu slavenība uzvarēs, nebija un nevarēja būt šaubu. Varbūt, ka tomēr vajadzēja drusku šaubīties. Tādēļ — nespējām ticēt savām ausīm, klausoties radio ziņas, acīm — lasot laikrakstos, ka uzvarējis anglis Tomass Grīns, atstājot Daliņu otrā vietā.

Nepilnu gadu vēlāk šis pats angļu Grīns ieradās Rīgā un sacentās ar mūsu soļošanas lielmeistaru pusi tik garā distancē kā Losandželosā. Tad angļu lepnumu pārspēja nevien Daliņš, bet arī pēdējā kādreizējais spēcīgākais pretinieks Švābs.

Ko gan tas viss līdzēja! Sacīkstes Rīgā nebija Olimpiāde. Skumjo noskaņojumu, ko bija izraisījis zaudējums Losandželosā, daudz nemazināja arī tas, ka uzvarot šajā, Rīgas hipodromā notiekošajā 25 km gaņajā sacensību ceļā, Daliņš pārspēja arī veselus četrus pasaules rekordus. Neizdošanās Losandželosā bija bijusi par daudz liela līdz ar to sāpīga, lai to pilnam izdzēstu no atmiņas. Dziļi vīlusies bija arī prāva tiesa latviešu tautas, ko līdz mākoņu augstumiem bija sajūsminājuši un uzmundrinājuši lieliskie pareģojumi, ka sekmes esot nodrošinātas, jo neesot pretinieku, kuŗi spētu apdraudēt mūsējo.

Isteni labi nejutās ne žurnālisti, nedz tā dēvētie pieredzējušie sporta darbinieki, uz kuŗu teiktā balstījās vairums pareģojumu. Cenšoties attaisnot savus kļūdīgos pareģojumus, preses ļaudis nāca klajā ar virkni izskaidrojumu. Tie gan maz ko deva. Varbūt tādēļ, ka solīts bija pārlietu daudz.

Ticamākais izskaidrojums bija, ka mūsu puisim nav bijis pietiekami daudz laika, lai sagatavotos tik gaņai distancei. Pirms tam viņš nekad tik gaņu gabalu neesot veicis. Ar šādu taisnošanos nekur tālu netiekot, sporta ziņu avīžnieki sāka meklēt glābiņu citur: mēģināja pārliecināt interesentus, ka nākotnes izredzes esot ļoti labas; centās apgalvot, ka pagātnes neizdošanās esot atstājusi labu mācību. Tā lieti noderēšot, gatavojoties nākošam pārbaudījumam.

Diezin no kurienes bija nākusi doma, ka nākamajā olimpiādē — 1936. gadā Berlīnē, uz kuŗu līdz ar Latvijas atlētu vienību kājas aujot arī mūsu soļošanas lielmeistars, stāvoklis būšot citāds. Pēc 1932. gada neveiksmes Losandželosā vairāk pieredzējušais Daliņš zināšot, kā rīkoties labāk Berlīnē. Viņš varēšot izstrādāt efektīvāku “kaujības plānu”, kā arī lietderīgāk likt lietā ik katru sava ķermeņa enerģijas krājumu. Tāpat valmierietis pratīšot sekmīgāk nekā iepriekš pārvarēt grūtības, ko dažkārt

sagādājot cits atlēta ķermeņa enerģijas izsūcējs. Pēc vairāku zinātāju domām tas esot liedzis Daliņam uzvaru Losandželosā. Karsto dienvidus saules staru sakurinātā svelme tur esot prasījusi vairākus upurus, kuņu pulkā esot bijis arī mūsu pašu Daliņš.

Taču arī otrā mēģinājumā iegūt pasaules labākā soļotāja laurus, ko viņš būtu saņēmis uzvarot visgažākā un tādējādi nogurdinošākā 50 km soļojumā 1936. gada vasarā Berlīnē, enerģijas krājumi, cīņas stratēģijas īpatnības un sava tiesa laimes nebija Daliņa sabiedrotie. Arī tur uzvarēja anglis, gan ne vairs Grīns, bet Vitloks. Berlīnē mūsu meistara lielos nodomus izgaisināja kāju krampji. To dēļ mūsu lielmeistars gaŗo soļošanas ceļu ir nepabeidza. Pēc tam Daliņam neradās cita izdevība tikpat gaŗā vai tikai mazliet īsākā distancē vēlreiz parādīt savas īstās spējas, mērojoties ar patiesi spēcīgu oponentu, vienalga zināmu vai nezināmu. Neradās izdevība — vismaz ne tuvākā nākotnē.

Taču viss tomēr vēl nebija zaudēts. Atlika vēl viena cerība. To gan jaušami mazināja viņa paša mūža neapturamais ritums. Nenoliedzami, izredzes nekādi nevarēja uzlabot abas iepriekšējās lielās neveiksmes. Tomēr ļoti gribējās vēlreiz mēģināt. Par spīti prāta iebildumiem un skepsei, sirds sauca uz Helsinkiem — nākamajām olimpiskajām spēlēm. Varbūt tad un tur ... Varbūt ... Taču II pasaules kaŗa tuvošanās pārvilka visai treknu un neizdzēšamu svītru arī šai galīgi pēdējai cerībai.

Neraugoties uz visu to — neveiksmi abās visizšķirīgākajās sacensībās (olimpiskajās spēlēs) — valmierieša Daliņa vārdu un "soļošanas drudzi", ko izraisīja viņa panākumi, vienmēr atcerēsies mūsu zemes iedzīvotāji, ir latvieši, ir cittautieši. To visu ausis un sirdis tanīs aizmirstībā iegrimušajos gados pieskandēja un iesildīja cerību un panākumu sauciens: „Dāa-liņ! Dāa-liņ! Dāaliņ! Dāa ...!”

Ap to pašu laiku (t.i. 30-tos gados, gan sākot mazliet — četrus vai piecus laika cēlienus — vēlāk) gandrīz kārtēji notika cita veida sabiedriski sarīkojumi, uz kuriem arī saradās prāvs skaits ļaužu. Arī tie, kas bija klāt tajos, reaģēja uz visu to, kas notika viņu priekšā. Reaģēja gluži tāpat kā Daliņa sacīkšu apmeklētāji atsaucās uz to, kas notika soļošanas ceļā. Kopēji un pa laikam teicami saskaņoti šī otrā veida sarīkojumu apmeklētāji jo naski atsaucās, brīžiem pat skaļi uzgavilējot, uz daždažādiem mērķtiecīgi un visai rūpīgi izplānotiem uzvedumiem. Atsaucās arī uz lielo varasvīru un to algoto sekotāju runām un līdzīga veida šādām un tādām izdarībām.

Raugoties uz šo divu veidu lielsarīkojumiem vienīgi no ārpusē (pamanot tikai to, ko saredz acs) un tīkot tieši vai aplinkus mudināts, neitrāls malā stāvētājs varēja secināt, ka abi ir perfekti dvīņu brāļi. Tomēr tā nebūt nebija. Ikviens, kam radās izdevība vērot, kas notiek zem plānās virspuses, varēja liecināt, ka Daliņa panākumu sumināšana un tie otri ļaužu tūkstošu saieti bija divi gluži atšķirīgi notikumi.

Idejas par šī otra veida (ne Daliņa sekmju godināšanas) lielsarīkojumu vajadzību dzima valdošā režīma varasvīru pašā augšējā aplī, ne tautā. To iedzīvināšanas plānus, ieskaitot sīkas detaļas, un visa tā praktisko īstenošanu veica īpaši nodibinātās ministrijas algoti ierēdņi un strādnieki. Šo sarīkojumu lielais un pats galvenais mērķis bija iepriecināt režīma kungu un pavēlnieku, kas vienīgais it kā varot nodrošināt mūžīgu patstāvību valstij un labklājību tās iedzīvotājiem. Bez viņa nekas labs neesot iespējams.

Turpretim Daliņa ēras posmā, kas iesākās 20-to gadu beigās un koši sakuploja 30-to gadu sākumā, tūkstoši un desmittūkstoši devās uz soļošanas sacensību vietu, sekojot kaut kādu iekšēju dziņu mudinājumam vai tuvāko draugu aicinājumam, bet nevis paklausot saukļiem un

skubinājumiem vai instrukcijām no augšas. Tur (uz soļošanas sacīkstēm) ieradās, lai ar savām acīm vērotu sacensības norisi, ar uzmuninājumiem atbalstītu mūsu pašu tautas dēlu, kas ar neierobežotu ziedošanos savam izredzētajam sportam bija sasniedzis brīnumus. Šajos sarīkojumos (soļošanas sacensībās) skatītāji uzgavilēja spontāni, nevis sekojot rīkotāju īpašiem mājieniem vai programmas atjautīgam iedalījumam.

Pretēji šiem citiem prāva skaita ļaužu teātrāliem propagandas saietiem, kas dominēja politiski - sabiedriskā dzīvē 30-to gadu otrā pusē, Daliņa soļošanas sacīkšu sarīkojumos viss viss bija nemākslots un īsts. Tikpat īsts un tīrs, brīžiem arī naīvs kā Daliņš pats: līdz pašām mielēm vienkāršs un godīgs ganuzēns, kam sveši gandrīz visi izlaidīgu pilsētnieku stiķi, niķi un triki. Kaut arī tālas zemes izbraukājis, ar turienes slavenībām plecus kopā berzējis, it visur gaŗus sacensības ceļus mērojis un koŗus uzvaras laurus plūcis, Daliņš nebija mainījies. Viņam nebija pielipusi ne druska no lielības gara, kas mēdz piesisties vienam vai otram lauku puisim, kuŗam vājas vietas tā raksturā. Vienkāršs, sirsnīgs un patiess, kāds viņš pirmoreiz parādījās panākumu kalna piekājē, tāds pats — vienkāršs, sirsnīgs un patiess Daliņš turpināja būt, uzkāpis tā virsotnē. Savā sirdī — lauku puisis, kam stingra roka, drošs solis un laba sirds, viņš bija un palika. Tāds pats viņš esot saglabājies līdz sava laicīgā mūŗa galam, pirms kuŗa pienākšanas — viņam mitinoties tālajā ķenguru un man pašam dīvainajā kovboju zemē — lielie attālumi un gaŗie gadi mūs abus bija jau paspējuŗi izšķirt uz laiku laikiem.

Personiski ar Daliņu mani iepazīstināja “Rīgas Auduma” darbinieks, par kuŗa pašreizējo likteni man nav ziņu. Tas notika Rīgas stacijā. No *Jaunāko Ziņu* Tubeļa, kas pats vasarā bija maratonists, ziemā — daiŗslidotājs, starplaikos atturības kustības entuziasts un cauru gadu sporta reportieris, *Latvja* Plūms bija uzzinājis vilcienu ar

kuŗu Daliŗš ieradīsies Rīgā uz gaidāmajām sacīkstēm. Zināju arī personu, kas valmierieti stacijā sagaidīs. Plūms norīkoja arī mani uz Vidzemes staciju, lai tur tieši no Daliŗa paŗa mutes dzirdētu atbildes uz trim vai četriem jautājumiem, ko *Latvja* sporta redaktors jau bija ievietojis manuskriptā. Plūms tomēr vēl lieku reizi gribējis pārbaudīt to precīzitāti pirms sacerējuma nodoŗanas saliktuvē.

Pirmoreiz tuvojoties ŗai latvieŗu neatlaidības sekmu zvaigznei, kas vēlāk kļuva leŗenda un viŗa laikabiedru acīs ir tāda vēl ŗodien, biju uztraucies, pat nobijies kā mazs gailēns sētvidū, kas ieraudzījis virs galvas lidojam droŗsirdīgu vanagu. Baidoties pateikt kaut ko nepiedieņīgu, par ko dzimstoŗai, ja ne jau piedzimuŗai slavenībai vajadzētu pavīpsnāt vai pat smieties, cerēju un gaidīju, ka Daliŗš pats uzrunās mani: kaut ko prasīs; vienalga ko — lai izbeigtu klusumu, kas manu nedroŗību tikai palielināja. Atbraucējs tomēr nekā neteica. ŗķita, ka viŗa domas bija kaut kur citur. Viŗš nepieŗieŗa nekādu uzmanību pat ziŗkārīgo skatiem, arī tad, ja tie vērsās tieŗi atbraucējā — viens sportista sejas vaibstos, otrs — apavos. Vienīgi pirms iekāpŗanas “taksītī”, kas pie stacijas izejas durvīm gaidīja un ko, acīm redzot, jau iepriekŗ bija sarunājis oficiālais sagaidītājs, Daliŗš pārtrauca klusumu.

Labu laika sprīdi pētījis debesis, viŗš beidzot ierunājās. ŗķiet apmierināts ar to, ko uzzinājis, vērojot debesis, viŗš teica: „Labi rādās,” it kā izskaidrojot vai papildinot tikko teikto, viŗš tūlīt piebilda: „Dubļu nebūs.”

Mums visiem trim sēŗot automaŗīnā un braucot uz sagaidītāja dzīvokli, lielākoties runāja tikai Daliŗš, galvenokārt, prātojot par to, vai lietus būs vai nebūs, un, ja būs, kādus dubļus tas radīs. Sprieŗot pēc balss noskaņas, tas nopietni domāja, ka viŗa tēvs, arī Jānis, pareŗojot lietu akurātāk nekā Barlotijs — meteoroloŗiskā biroja vadītājs.

Pēdējais pareģoja gaidāmo laiku Rīgas radiofōnā. Daliņa tēvs, kas jaunākos gados esot bijis mežsargs, itin sekmīgi pareģojis, kāds būs laiks nākamajā dienā: spīdēs saule vai lietus līs, būs rāms un kluss vai vēji nokritušās lapas apkārt trenkās un tamlīdzīgi. Lai to pareģotu, iepriekšējās dienas pievakarē tēvs aizstaigājot uz tuvākā sila malu, paklausoties vienu vai otru putnu dziesmās, palūkojoties vāveņu lēkāšanā apkārt koka stumbram, novērojot skudru pūļa iemītnieku rosmes, kā arī atceļā uz mājām, ieklausoties sienāžu un citu zāles kukainīšu sisināšanā un, ja laimējoties, uzmanot debesu pamali, saulei iegrimstot jūrā. Tur varot redzēt un dzirdēt dabas valodu. Tuvojoties saulainai dienai, gaisa spiediens mainoties vienā, bet mākoņainai vai lietainai — otrā virzienā, kas kā viens, tā otrs parādoties citādi dabas valodā. Soļošanas meistars atzinās, ka visas pazīmes, ar ko tēvam esot pilna galva, viņš pats neesot iegaumējis un dažas labas jēgu izprast neesot paspējis, tomēr ticot šādai pareģošanai. Tā neesot bez diezgan droša zinātniska pamata (neesot gluži no gaisa grābta). Praktiski to apliecinot arī tēva sekmes — pareizi noteikts gaidāmais laiks. Daļa citu, īpaši pilsētnieki, kam raksturīgas pārmaiņas dabā esot svešas, raugoties skeptiski uz šāda veida laika paredzēšanu. Viņš pats gan ne. Ticot pilnīgi.

Turpinot šo pašu tematu, Daliņš lepojās, ka tēva pareģojumiem klausot, viņš allaž esot pratis izvēlēties pareizu laiku treniņiem: reti kad esot mīcījies pa dubļiem, kuņu Valmieras apkārtnē pēc katra ilgāka lietus esot vairāk, nekā vajag. Daliņam uz brīdi pārtraucot savas pārdomas, ieminējoties, ka to labi zinu, jo arī manā pusē — Cēsu apkārtnē netrūkst ne mālu, ne no tiem radušos stiegraini lipīgo dubļu. Dzirdējis, ka esmu no Cēsu apkārtnes, izcilais valmierietis, kas sēdēja pie mana labā pleca, sagraba manu roku, dūšīgi to kratīja un iesaucās, ka mēs abi esot tikpat kā viena ciema ļaudis. No tā brīža viņš sāka uzrunāt mani ar draudzīgo "tu", ko turpināja

līdz pašai pēdējai tikšanās reizei — vācu okupācijas beigu cēlienā Rīgas galvenā pasta ieejas durvju priekšā.

Gados esot labu tiesu jaunākam par viņu pašu un allaž apzinoties, ka viņa panākumu slava ar katru dienu aug augumā, kautrējos atbildēt ar to pašu — uzrunāt viņu ar “tu”. Šķiet, pamanījis manu vilcināšanos, Daliņš pagrāba mani pie svārku piedurknes, to pakratīja un zobgalīgi iesaucās: „Ko tu lauzies kā veca meita!” Tūlīt arī turpināja: „Abi esam lauku puikas, pats esmu govīs un jērus ganījis, arkla kloķus turējis.” Dzirdējis, ka arī man šajos pienākumos gana pieredzes, viņš vēlreiz sagrāba manu roku un teica: „Ganupuikas bijām — draugi esam un būsīm!” Tā iesākās mana un Daliņa tu-draudzība viņa Rīgas kārtējā pavadona mitekļī, kas atradās Brīvības ielā kaut kur starp Matīsa un Ģertrudes ielu. Vēlākie gadi liecināja, ka ikreiz, Daliņam ierodoties Rīgā, viņu sagaidīja šis pats pavadonis, kas, kā jau teicu agrāk, bija “Rīgas Auduma” darbinieks.

No stacijas allaž pirmais gājiens, vismaz tad, kad pats biju sagaidītājos, veda uz šo dzīvokli Brīvības ielā. Kaut arī pats tur biju klāt neskaitāmas reizes, īsti neizpratu, kādēļ pirms, un pēc sacīkstēm, šis mistiskais pavadonis gandrīz vienmēr turējās Daliņam klāt. Neatlaidās — gluži kā pielipsis. Meistaram Rīgā iebraucot, viņu sagaidīja, no tās aizbraucot, izvadīja. Kam par to aprasījos, tas nezinīgi paraustīja plecus. Vienīgi vēlāk, turpat vai pussimts gadu vēlāk, apciemojot bijušā “Rīgas Auduma” īpašnieka Roberta Hirša atraitni Almu Hiršu viņas vecumdienu mītnē, Floridas Naples pilsētā, atklājās, ka blakus jau zināmiem labajiem darbiem šī patriotiskā latviešu ģimene turēja savā paspārnē arī soļošanas lielmeistara pastāvīgo pavadoni jeb, kā dažiem patiktu viņu dēvēt — miesassargu. Tad arī noskaidrojās, kas bija pēdējā visgalvenais un kas tikai galvenais uzdevums un ko viņš darīja šo kluso un tālredzīgo labvēļu rūpniecības uzņēmumā.

Pēc sacīkstēm, lielāko tiesu tām beidzoties ar uzvaru un tikai šad tad ar zaudējumu, ja apstākļi atļāva, Daliņš centās stundu, divas vai mazliet ilgāk uzkavēties sava pastāvīgā pavadoņa miteklī. Ar viņa paša vārdiem izsakoties, Daliņš to tā vēlējās, lai “atvēsinātu sakarsušo galvu un atvietotu gaisā izpūsto dvašu.” Ko īsti viņš ar to katrreiz domāja, ne vienmēr izdevās pilnīgi pareizi atminēt, vai kā *Jaunāko Ziņu* Tubelis teica, “atšifrēt”. Vismaz man, vērotājam agrīnos jaunekļa gados, kam vairums parādību un lietu rādās gaišās krāsās — tas nenācās viegli. Vai bija domāts burtiski? Taču ieklausoties Daliņa paša piebildēs un jautājumos, kas, kā vieni, tā otri, pa laikam bija skopi un aprauti pusteikumos, pavērās logs uz viņa garīgās pasaules konstrukciju. Līdz ar to radās arī izdevība novērot viņa domāšanas veidu un izteiksmes stilu.

Blakus turpat vai neizsmeļamiem fiziskās enerģijas krājumiem un dzelžainai gribai tikt pāri visaugstākiem šķēršļiem, kā arī apņēmībai salauzt katru pretestību, kuŗa stātos ceļā, manuprāt, Daliņa izcilo sekmju pamatā liela loma bija viņa veselīgajiem dzīves uzskatiem. Tāpat arī garīgai stabilitātei, kas raksturīga labai tiesai ārpilsētas klusumā un mierā augušienu lauku ļaudīm. Vienalga, pēc uzvaras vai zaudējuma, ticis ārā no kņadas un skaļuma ielenkuma un ieradies uzticamā pavadoņa otrā stāva dzīvoklī, kur klusumu laiku pa laikam pārtrauca vienīgi gaŗām braucošo tramvaju trokšņi, viņš drīz vien pilnīgi atguva sevi. Ar biezo frotē dvieli atkal un atkal pārvelkot sejai, kaklam, pusatsegtajām krūtīm vai roku dilbiem, lai noslaucītu sviedrus, kas, reiz vaļā laisti, negribēja vien rimties, viņš sāka pieskarties tikko notikušajam. Gan tikai ar nedaudz īsiem teikumiem vai atsevišķiem vārdiem pakavējies pie tiem momentiem, kuŗos šis vai tas nav noticis pilnā saskaņā ar iepriekš izstrādāto plānu, Daliņš sāka prātot, vai kaut kas un kā būtu jāgroza — jādara citādi nākamajos startos. Šī vienkāršā un veselīgā lauku puīša

dabā, kuŗā veselais saprāts bija atliku likām, nebija paradums sūroties par notikušo, ko vairs nevar ne par labu griezt, ne citādi mainīt. Kas bijis, bijis — ir izbijis.

Vienīgi atgrieŗoties mājās pēc vislielākām neveiksmēm — zaudējumiem Losandželosas un Berlīnes olimpiskās spēlēs, ŗķiet, lieku reizi viņš domās kavējās pie tur notikušā. Tās dienas un vietas atceroties, īpaši pirmās, vēl pēc mēneŗiem un pat vairāk gadiem, Daliņš nebija laimīgs: sūrstēja sirds, ka visa apkārtne un apstākļi bijuŗi ļoti sveŗi, jo priekŗ sacensības sākuma par maz par to domāts un vēl mazāk gādāts.

Negadījās dzirdēt, ka viņš pats ar savu muti to būtu teicis. Taču vairākas pazīmes liecināja, ka Daliņš nevarēja vien samierināties ar zaudējumiem abās lielajās pārbaudēs (olimpiādēs) arī gluŗi cita iemesla dēļ. Bija nelaimīgs, ka, zaudējot abās lielpilsētās, viņš licis vilties ļoti daudziem viņa panākumu uzticīgiem apbrīnotājiem, kas ne mazāk par viņu paŗu bija gaidījuŗi uzvaru. Ŗo derdzīgo nemieru vai, ar Ādolfu Plūma vārdiem sakot, “vainas sajūtu” mūsu soļoŗanas meistars nespēja pilnam apklusināt vēl tad, kad, trīs vai četrus gadus vēlāk, to jau bija sākuŗi aplāt vēstures putekļi.

Arī manu galvu — tanīs laikos — vairākkārt nodarbināja jautājums: kā tas varēja notikt, ka neuzvarāmais (ar latvieŗu acīm skatoties) Daliņš zaudēja pārim angļu soļotāju, par kuŗu izcilām spējām nekas nebija dzirdēts. Kā mūsu lepnums varēja zaudēt sacīkstēs, uz kuŗām viņš bija gatavojies tikpat cītīgi, ja ne cītīgāk kā uz visām iepriekŗējām, kuŗās bija pārliecinoŗi uzvarējis. Atbildi meklējot, vēlākos gados — neilgi pirms mūsu valsts neatkarības pēkŗņām beigām, par Ŗo jautājumu runāju ar daŗiem sporta ļaudīm. Runāju ar “speciem”, kam, manu prāt, ŗajā ziņā vairāk zināŗanu nekā man un pašam soļotājam, par kuŗu te ir runa. Runāju ar atlētu treneriem Vithofu un Dekŗenieku, ārstiem Bieziņu un Kochu, fiziskās audzināŗanas inspektoru Cekulu un psihologu Drilli.

Visi tie savā ikdienas darbā tanīs laikos pētīja un vērtēja sportistus un viņu sekmes, katrs vērojot no savas profesijas aspekta. Bez tam, viņi visi ik nedēļu, ja ne ik dienu nodarbojās ar jautājumiem, kuŗu atrisinājumi varētu uzlabot viena vai otra atlēta sniegumu.

Uz jautājumu, kādēļ Daliņam neveicās ne Amerikā, ne Vācijā, nevienam skaidras atbildes nebija: tikai teōrijas, dažas diezgan līdzīgas, citas nepārprotami atšķirīgas. Visreālistiskākā, ko mazāk par visām iedomātām apšaubīja pārējie iztaujātie un kas daudz neatšķīrās no manējās, bija tā, kuŗu vispilnīgāk izskaidroja un dedzīgi aizstāvēja ārsts Kochs. Šī teōrija balstījās uz atziņu, ka sekmes soļošanas sportā visvairāk nosaka trīs faktori: pirmkārt — paša atlēta ķermeņa fiziskā gatavība, proti, rīcībā esošie piekritīgās enerģijas krājumi; otrkārt — prasme lietderīgi likt lietā pēdējos, un treškārt — apņemšanās spēks jeb uzvarēt gribas stiprums.

Pirmā un pēdējā — fiziskie spēki un griba uzvarēt — šim valmieriešu puisim nekad netrūka. Tie viņam bija atliku likām. To izcelšanās un veidošanās arī nebija nekāds noslēpums. Tos abus, precīzāk — abu to iedīgļus, kas šūpulī līdz iedoti, saudzējot, kopjot un līdz maksimālam spožumam izkristalizējot, Daliņa nezūdīgo vērtību pūrā bija ieguldījusi fiziski prasīgā, garīgi tīrā un visnotaļ vienkāršā un veselīgā lauku dzīve.

Šo abu faktoru — izcilās fiziskās gatavības un nepārspējamās garīgās apņēmības — dēļ šis Vidzemes dēls bija ļoti ciets un gandrīz nepārkožams rieksts ikvienam pasaules klases soļotājam, kuŗš mēģināja mēroties spēkos ar mūsu lepnumu vidējā gaŗuma attālumos.

Ģaŗajās distancēs, piemēram, 50 km (ietilpa arī olimpisko spēļu programmā) otram faktoram — prasmei lietderīgi izlietot enerģijas krājumus, bija daudz daudz izšķirīgāka loma nekā pārējiem. To zināja visi, kas gatavojās olimpiskām spēlēm, arī Daliņš. Kamēr daži progresīvāku valstu soļotāji saņēma padomus, ko un kā darīt,

lai šo lietderību uzlabotu, tikmēr Daliņam vajadzēja samierināties ar brīdinājumu, ka enerģijas patērēšanas lietderība jāuzlabo līdz iespējamam maksimumam, bet trūka padoma, kā to izdarīt. Ārsts Kochs, kas pats bija Sporta un fiziskās kultūras pētīšanas institūta faktiskais vadītājs un viņa kollēgas netaupīja pūliņus, lai iegūtu informāciju, uz kuŗu balstoties varētu izstrādāt un piegādāt Daliņam padomus soļošanas tehnikas uzlabošanas jautājumos.

Pats Kochs, Klāsons un citi sarakstījās ar saviem amata brāļiem Vācijā, Šveicē un citur. Nekur tālu gan netika, jo lielākā tiesa no jauna uzzinātā atradās tikai atsevišķu sportistu un viņu treneru personiskajās piezīmju burtnīcās. Citu acīm tās neredzēt! Taču tādēļ rūpes par Daliņu neuzdeva. Darīja, ko vien varēja, par spīti tam, ka izredzes atrast palīdzīgu roku bija gaužām mazas.

Veltīgi meklējot padomus no ārpuses, cits nekas neatlika, kā izmēģināt pašu izdomu. Pats Daliņš, kas sākumā nebija visai augstās domās par “pilsētas gudrinieku” ieteiktajiem soļošanas tehnikas plāniem, vēlāk bija krasi mainījies. Itin sajūsmināts sāka sadarboties ar institūta ļaudīm. Pēdējiem tas jo sevišķi gāja pie sirds. Viņi mērija Daliņa un citu latviešu soļotāju soļu platumu, krūšu kurvja izplešanos un saraušanos un vēl šo un to citu. Ko tas viss — tabulētie skaitļi — deva? Maz. Uzzināja, ko un kā viņu klients dara un spēj, strādājot un turpinot iesāktā veidā. Taču īsteni nevarēja pateikt, ko no līdzšinējā vajadzētu paturēt, ko atmest un ko grozīt, lai turpmāk soļotu gudrāk. Eksperimentēja ar šo un eksperimentēja ar to, bet neprata no iegūtām skaitļu virknēm un grupām izlobīt kaut ko puslīdz droši noderīgu.

Viens no treneriem, psihologs Drillis, kuŗš bija dažādo mērījumu veidu izdomātājs un to izdarītājs, un ārsts Kochs stundām ilgas pievakares stundas aizvadīja pēdējā darba istabā. Vairākkārt cilājuši Driļļa aprakstītās papīra loksnes no vienām rokām otrās, visi trīs, katrs,

pamatojoties uz savām īpašām zināšanām, centās, kā Kochs teica, "izzīst" kādu jēgu, uz kuŗu balstoties varētu izstrādāt nākamos "kaujas plānus". Prasme lietderīgi izlietāt esošos enerģijas krājumus bija ieguvusi jaunu nosaukumu "stratēģija". Ne visi to tā sauca: citiem "kaujas plāns" likās esam piemērotāks. Daži apmierinājās ar vienkāršo — "gudrība".

Saukts vienā no īsajiem jaunajiem vai sākotnējā gaŗajā vārdā "prasme lietderīgi likt lietā rīcībā esošos enerģijas krājumus", šis otrs faktors, salīdzinot ar abiem pirmajiem (atlēta fiziskā gatavība — 1, un apņēmiņas spēks — 3), visvairāk nodarbināja kā pašu sportistu, tā arī to prātus, kuŗi mēģināja pirmajam palīdzēt, dodot padomus vienā vai otrā veidā. Kā gan dot otram padomu, ja pats to nezini! Šo dzīves gudrību visbiežāk nācās dzirdēt sporta laukumos no "Marsa" Druŗa mutes. Nebija jau tā, ka neko nezināja par rīcībā esošās enerģijas lietderīgu patērēšanu. Vieglatlēti Motmillers, Arno Rudzītis, prāvs skaits citu un īpaši treneri Vithofs un Dekšenieks jau zināja. Zināja diezgan daudz. Taču nezināja, kā to visgudrāk izdarīt sacīkšu soļotājam. Ne tikai jebkuŗam soļotājam, bet vienam, kas sniedzas pēc vissekmīgākā lauriem, vienam, kuŗa mērķis ir olimpisko spēļu zelta medaļa.

Ja nebūtu parādījies Daliņš un viņa lielie sasniegumi, pa Artūra Motmillera un Kārļa Bukasa iemītajām ielām soļojot "Cauri Berlīnei" un citur, kā arī pirmās un tālākās uzvaras pār sīksto šveicieti Artūru Švābu, kam pirms Valmieras puiŗa trūka pietiekami spēcīga pretinieka, tad varbūt nevajadzētu ne domāt, ne galvu lauzīt par soļošanas tehnikas vissmalkākām niansēm. Varētu turpināt un darīt tāpat kā pašos pirmajos soļošanas sacensību gados: pēc starta pistoles šāviena ar pilnu "švunku" triekties uz priekšu, cik ātri vien kājas nes un tāpat turpināt līdz mērķa līnijas lentei. Ar Daliņa ieraŗanos, un seviŗki ar viņa zvaigznes iedegŗanos, latvieŗu soļošanas sporta "švunkas" posms bija aizgājis uz

neatgriešanos, kaut arī valmierieša pirmajos startos šī veida tehnika bija pēdējā galvenais ierocis.

Taču drīz vien atklājās, ka šāda neierobežota "visu spēku izpumpēšanas" stratēģija ir jānodod vēstures apcirkņiem, ja ceram sekmīgi stāties pretim ārzemniekiem, kuŗu stratēģijās ir liela loma gudri izplānotai atlēta spēka sadalei. Bez tās ik viena soļojuma — īsa, vidēja vai gaŗa — sacensības izšķirīgā posmā nāksies ļoti grūti, gandrīz neiespējami pārraut uzvaras lenti ātrāk nekā konkurentiem, kuŗu stratēģijās vai "kaujas plānos" katrai sekundes daļai ir sava un neaizstājama loma.

Ne tikai tieši iejauktie, bet arī laba tiesa citu vieglatlētikas darbinieku nestāvēja vienaldzīgi malā visos šajos soļošanas sporta nozares neatlaidīgajos pūliņos, kuŗu neatliekamākais uzdevums bija likt pareizi lietā mūsu izcilā valmierieša īpašos talantus. Spriedelēja arī viņi. Nevarēja atrast tādu ļaužu, kas domātu, ka Daliņam par maz talantu. Tieši otrādi: visas pazīmes, lai arī kur saskatītas — ārzemnieku preses izdevumos vai pašu māju sacīkšu tabulās — lieku reizi atgādināja, ka Daliņam ir gana talantu, kas viņu spētu izvirzīt pašā pirmajā vietā visas pasaules veiksmīgāko soļotāju pulkā. Neatbildēts tomēr palika jautājums: kā šos viņa talantus pareizi likt lietā.

Visa šī interese par šī uzņēmīgā Vidzemes puīša talantiem un līdz ar to saistītām problēmām neapstājās tūlīt aiz aktīvo sporta darbinieku durvīm. Tā bija sasniegusi arī prāvu tiesu to ļaužu, kas parasti notikumiem sporta novadā pievērta maz, ja vispār kaut cik, uzmanības. Sēžot pie restorānu galdiņiem vai vizinoties ielu dzelzceļu vagonos, agrāk vai vēlāk, blakus sēdētāju valodas pievēršās soļotājam Daliņam un viņa nedienām ar ārzemju konkurentiem olimpiādēs. Tās nebija tikai vispārējas pārrunas. Kaut arī ne vienmēr minot noteiktus skaitļus, šādās sarunās tika spriedelēts par visai specifiskiem jautājumiem. Prātoja, kas notiktu, ja mūsu lielmeistars pašas

sacensības iesākumā zinātu, cik ilgā laikā viņam jāno-
staigā pirmie pieci, cik ilgā nākamie un tālākie un cik paši
pēdējie kilometri; cik daudz enerģijas jāsauglabā pašiem
galīgajiem 500 metriem līdz mērķa līnijai.

Pēc laika arī par to vairs nebija strīdus, ka katrai
distancei — īsai, vidējai un garai — ir vajadzīga sava
stratēģija, jo viena un tā pati nevar visām trim nest
labākos rezultātus. Sākumā gan ne visi tā domāja. Laiks
tomēr apgaismoja prātus. Tāpat vairs ne tik daudz domas
dalījās par to, cik vienas vai otras distances (īsas vai garas)
soļojumā liela loma ir atlēta enerģijas krājumiem, cik —
to gudrai izlietāšanai un cik liela gribai uzvarēt. Par to
spriežot vai tikai domājot, nevarēja paiet garām citam
faktoram: vai visiem soļotājiem, neatkarīgi no katra
atsevišķa individuālām atšķirībām, vislabākos rezultātus
dotu tā pati stratēģija, kuŗu nodarbina citi. Parastie
sacensību vērotāji domāja vienu, bet tie, kam vairāk zi-
nāšanu — otru. Pēdējie bija vairāk specifiski. Praktiskā
pieredze tāpat kā teorētiskie apsvērumi lika domāt, ka
mūsu lielmeistara gadījumā vienam faktoram (prasmei
lietderīgi izmantot esošos enerģijas krājumus) vidējās
soļošanas distancēs ir relatīvi mazāka loma nekā īsu un
sevišķi garu (50 km) attālumu sacensībās. — Šāds secinā-
jums, pret kuŗu pat “speciem” nebija nopietnu iebil-
dumu, vismaz daļēji izskaidroja Daliņa nedienas ar mūsu
pašu Pauli Bernhardu īso distanču soļojumos. Bernhards
bija ļoti inteliģents puisis. Labāk par vienu otru viņa gados
un situācijā līdzīgu viņš prata panākt vislabākos iespē-
jamos rezultātus, jo iepriekš bija izdomājis turpat vai
katru soli: zināja, kā sacensību sākt, kā turpināt un kā iet
cauri finiša līnijai, strikti sekojot paša sīki izstrādātam
“kaujas plānam”, bet maz uzmanības pievēršot konku-
rentu “spurtiem”, konkurentu atslābumiem.

Piedaloties liela vēriena sacensībās ārzemēs, tāpat
kā spēkojoties ar ārzemniekiem pašu mājās, ir pats Daliņš,
ir viņa pavadoņi vienmēr pārveda mājās jaunas zināšanas,

kuŗas lieti derēja, novēršot pagātnes kļūdas. Taču nekad netika pilnīgi atbildēts uz jautājumu, kā visgudrāk un līdz ar to vissekmīgāk iedarbināt mūsu tā laika lielmeistara un pēc tam viņa sekotāju īpašos talantus, lai pārspētu visās distancēs spēkos sev līdzīgos, kā arī nekad vairs nezaudēt mazliet vājākiem. — Tā tika spriests, runājot par normāliem apstākļiem, par laiku, kad mērena saule sildīja debesis, pie kuŗām nevarēja saredzēt neviena mākonīša. Īstenībā jo bieži soļošanas tāpat kā citas vieglatlētikas sacensības notika neparastos (nenormālos) apstākļos — lija lietus (gāza kā ar spaiņiem) vai sildīja saule (svilināja kā tuksnesis). Ko tad?

Nezināja, ko ieteikt — kā pamācīt vai kādu padomu dot — savējo soļotājam, sacenšoties ar konkurentiem normālos (priekšzīmīgos) laika, sacensību ceļa apstākļos. Ir izsapņot nevarēja, kā grozīt sākotnējos plānus, ko izraisa pēkšņi uznākušas laika maiņas — lietus šaltis vai saules svelme. — To labi zinot, Daliņš darīja, ko varēja — trenējās vēl neatlaidīgāk kā pirms tam, cerot, ka arī laime neliegs savu atbalstu. — Liedza.

* * *

Sacīkšu soļošana nebija vienīgais Jāņa Daliņa talants, ko šis dievu lolotais valmierietis parādīja darbos mūsu tēvzemes sporta un fiziskās kultūras novadā, Latvijas valsts pastāvēšanas gados. Bez izcilām — pasaules mēroga — personiskām sekmēm soļošanas sacensību ceļos un arēnās Daliņš bija arī talantīgs sporta dzīves sarīkojumu administrātors. Daudz veiklāk un sekmīgāk par labu tiesu gana pieredzējušu provinces sabiedrisku darbinieku viņš prata piepulcināt sportam jauno paaudzi, uzturēt tās interesi un morāli atbalstīt, kur un kad vien nepieciešams. To bija novērojuši ne tikai viņa novada ļaudis, bet arī laba tiesa galvaspilsētas un citu novadu sporta dzīves darbinieku un interesentu, kam vien bija radusies izdevība vērot rosmes un notikumus, kuŗu ierosināšanā, radīšanā un veidošanā bija bijusi klāt Daliņa galva un rokas. Tam — viņa

līdzdalībai un sekmēm, sporta un fiziskās kultūras organizātoriskā darbā piemēru ir daudz. Šajā sakarā, atzinīgi pieminot Daliņa teicamās sekmes sporta dzīves organizātoriskā nozarē, manuprāt ir vietā atgādināt, ka Valmieras ģimnazijā viņa vingrošanas skolotājs bija virsleitn. Alfrēds Lukstiņš. Vismaz tanīs gados, kad pats sāku visai aktīvi interesēties par parādībām un notikumiem sporta dzīves novadā, šis pats Lukstiņš bija paraugs, kuŗa piemēram centās sekot ir pieredzē bagāti, ir ne visai rūdīti sporta sacīkšu organizētāji un uzraudzītāji. Atzinumu, ka Lukstiņa darbošanās sporta arēnā un laukumos ir visai noderīgs paraugs ikvienam, kas piedalās atlētu sacensību organizēšanā un gludā norisē, manuprāt, nekad neapstrīdēja arī cēsnieks Kārlis Dzirkalis. Lieki teikt, ka paša Dzirkļa veiklība un panākumi skautu un ziemas sporta notikumu organizēšanā un visai sekmīgā norises līdzdalībā allaž izpelnījās ļoti atzinīgas atsauksmes fiziskās kultūras un jaunatnes nodarbību vērotāju un entuziastu aprindās.

Pats Daliņš bija pirmais, kas nevilcinājās atgādināt, ka tieši Lukstiņam bijusi izšķirīga loma, kuŗas rezultātā viņš sācis interesēties par notikumiem sporta laukumos. Lukstiņš esot ne tikai ieinteresējis Daliņu uz izdarībām sporta dzīvē, bet arī izskaidrojis to nozīmi un dziļāko jēgu. Atbildot uz tiešu jautājumu, Daliņš nebija diezgan drošs, ka nenonākot Lukstiņa rokās (Valmieras ģimnazijā), viņš jebkad pats būtu tik dziļi iesaistījies soļošanas vai cita veida sporta nodarbībās. Šaubījās: diezin vai būtu "sportojis" pats, diezin vai palīdzējis citiem, kuŗi meklējuši padomu savu interešu īstenošanā.

Laika biedri, īpaši tie, kuŗu dzīves sākušās Valmieras pilsētā vai tās netālajā apkārtnē, atceras, ka uzņemoties noorganizēt vienu vai otru sporta sarīkojumu, Daliņš izstrādājis savus plānus sīkumu sīkumos. Pat ne sīkāko detaļu neatstājis nepārdomātu. Precīzitāte ne vien sacensību ceļā, bet arī pie organizatora darba galda, Daliņa gaitās bijusi izkalkulēta uz minūtēm un sekundēm.

Nodomi cildeni — izredzes nedrošas

Atgādinot raupjas virves berzēšanās trokšņus jeb vaidus, kas sākumā mazliet tramīgi, tad pamazām arvien gurdenāk un beidzot pat gana pusžēlīgi iedūcas, pārceļtuves plostam atraujoties no krasta saišķiem un uzsākot virzīšanos šķērsām pāri platajai Gaujai vai citai gluži ne tik platai ūdeņu straumei, torīt mani pamodināja skaņas, kuņas, nākdamas no cita avota — sienas pulksteņa uzvilkušanas ritenīšu grabināšanās — spiedās cauri ne visai biežajai sienai manas un dzīvokļa saimnieka istabu starpā un kā parasti vēstīja jaunas dienas sākumu.

Todien gan tā nerādījās esam parastā diena, kaut arī — gluži kā parasti — dzīvokļa saimnieks tieši tanī pašā stundā uzvilka iepriekšējā naktī notecējušā sienas pulksteņa atsvarus. Kā atklājās vēlāk, tai rītā patiešām nesākās parastā diena.

Bija sākusies neparasta diena: bija dzimis 1934. gada 15. maijs.

Ar ūdeni aukstu kā ledus apslapinājis un norīvējis krūtis, kaklu un seju un tā, sekojot vecāsmātes ieteikumam, aizdzinis ganos miega princi, kā arī apēdis uz pusēm pārgrieztās un ar plānu sviesta kārtiņu apziestās bulkas šķēles, uzsāku jaunās dienas kārtējo soli.

* * *

Runājot par „bulkām,” gandrīz vienmēr atmiņā parādās teknikuma latviešu valodas skolotājs Ludvigs

Vīks. Viņš pagalam necieta šai maizītei apzīmējumu „bulka.” Vajagot lietāt īsteni latvisko „apalītis.” 50 gadi aiztecējuši, bet apalītis vēl arvien nav iegājies tautas valodā. Varbūt lietpratējiem, kas ļoti strikti sarga mūsu valodas tīrību, vajadzētu samierināties ar „apalīša” neieviešanos, mēģināt izdomāt un ieteikt citu nelatviskās „bulkas” aizstājēju, ko latvieša mēle neatstumj, bet uzņem lietājamo vārdu krājumā. Ne jau visi ieteiktie jaunvārdi — kaut arī valodnieciski neapšaubāmi tīri — automatiski iegūst pilsoņa tiesības.

Par to domājot un spriedelējot, it kā būtu novirzījies sāpus no iecerētā un uzsāktā temata. Kaut arī to darot (iebilstot pret „nelipīgiem” jauninājumiem valodas druvā), mans nodoms nebija ne kritizēt valodnieku ieteikumus, ne dot viņiem padomus, bet gan atgādināt senu patiesību, ka ne visi jauninājumi padodas. Tā nepadodas arī jaunvārdi, kas neatrod drošu vietu tautas mutē. Nepadodas arī jauninājumi citos dzīves novados. Itin īpaši nepadodas atsevišķu tautu kopdzīvē un sevišķi tad, ja ikvienas vai otras tautas locekļu patiesākās vēlmes — pašiem lemt par saviem likteņiem — tiek sāpus nobīdītas vai pilnam „iesaldētas.”

Vai ir kāds pamats noliegt, ka tautas balss ir Dieva balss?

Uzmanīgi iedziļinoties neuzskaistinātas vai citādi pārgrozītas vēstures lappusēs, ir jāsecina, ka gluži tāpat itin viss nebija padevies vēl citiem, kuŗi daždien arī ieteikuši pietiekami rūpīgi nepārbaudītas idejas. Ieteikuši jebkuŗā dzīves takā vai novadā.

Atgriežoties pie mūsu zemes tā laika pilsētniekiem labi pazīstamā maiznīcas ražojuma latvisko nosaukumu, kam tā autori piedēvēja visādas labas blakus priekšrocības, bet kuŗš (apalītis) nevarēja un nevarēja aizstāt sava priekšteča (bulkas) to pašu ļaužu nokritizēto vārdu, patiešām esmu atkal mazliet novirzījies sāpus no pārdomām par šī 15. maija pārsteigumu un tā izredzēm.

Prāts tiecās ielūkoties nākotnē, lai kaut tikai ap-
tuveni apģistu, cik daudz ilgstoši laba sagādās šī pār-
steiguma un šo pārmaiņu autora labi domātais un diezgan
prāvas tiesas valsts iedzīvotāju jūsmīgi sagaidītais
pārgrozību ieteikums. — Cik īstenosies ieteiktie plāni, cik
ilgi noturēsies to radītās pārmaiņas, ja būs paturēšanas
vērtas? Un — ja ne ... Vai tad beigsies tāpat — gaužām
neveiksmīgi, ja ne traģiski kā viens otrs cits ārišķīgi labi iz-
skatīgs, bet nepietiekami izvērtēts politisks pārsteigums,
tiešāk izsakoties — neattaisnojams eksperiments. Kāds
būs tā visa gals? Kad un kāds?

Atgriežoties pie iesāktajām pārdomām, tikai viens
īstens fakts bija nenoliedzams: 1934. gada 15. maijs bija
ieradies. Tikai nākotne rādīs, kas īstens bijis tā ceļa somā.

* * *

Tos visus trīs — gadu, mēnesi un dienu vēl arvien,
ir pat šodien — atceros vairāk nekā pussimts gadu vēlāk
arī pavisam citu iemeslu dēļ. 1934. bija gads, kad, pavasarī
iegūstot elektrotehnikas nodaļas beigšanas diplomu,
beidzu mācīties Rīgas valsts tehnikumā. Maija mēnesis
īpaši tā 15. dienas sākums, bija pats pirmais rīts, kad
uzceļoties varēju justies un patiesi arī jutos bezrūpīgs.
Priecājos, ka nevajadzēs veltīt daudz laika gatavojoties il-
gajiem gala pārbaudījumiem, jo, mācoties tehnikumā,
biju izpelņījies pietiekami augstu visu skolas gadu
caurmēra atzīmi, kas mani ierindoja šādi aplaimoto
vidusskolu beigušo saimē.

Varbūt tikai pa pusei nokratījies dziļā nakts miega
smagumu, pa samērā šauro (arī vienīgo) istabas logu
palūkojoties uz apkārtējiem namiem, nameļiem un visai
pieticīgi platajām ielām, neredzēju nekā, kas liecinātu, ka
šī 15. maija diena būtu sākusies citādi un solītu kaut ko
vairāk vai labāk nekā visas iepriekšējās. Lieki teikt: arī ne
mazāk. Debess jums, kuŗa austrumu pamalē saules spo-
žais ripulis centās izvirzīties no spokaino mākoņu aizse-

gas, arī nekādi nepalīdzēja uzzināt, kāda izvērtīsies sāktā diena. Nevarēja paredzēt: vai saules staru spožums un to enerģijas krājumi aplaimos zemes lodes daļu, uz kuņas pēc tiem ilgojas mūsu zemīte un tās iemītnieki, vai arī mākoņi tādi paši kā jo bieži iepriekš — neskaidri un mainīgi — liegs iegūt kārotās svētības augļus. Vai — tāpat kā daudzkārt iepriekš — rīta saule, kas tik spoži iemirdzas dienas sākumā, turpinās mirdzēt un sildīt arvien vairāk, dienai stiepjoties pretim zenītam, vai — kā ne reiz vien agrāk — pakāpeniski un pamazām būs spiesta paslēpties aiz krēslīgas un beidzot tumšas mākoņu segas. Kas šoreiz būs citādi?

Tālākām pārdomām, sevišķi cilvēcisku notikumu un parādību vērtēšanai par mērauklu lietājot dzīvās dabas piedāvātās gudrības, neatlika laika. Jaunā dzīve gaidīja — stāvēja durvju priekšā. Bija jāklūst tās pilnīgai daļai, jāklūst tūlīt.

Puslīdz piemēroti sakārtoju spilvenu un gultas segu savā virtuvei piegulošajā istabiņā. Tur mitinājos mācoties Valsts tehnikuma pēdējā klasē. Ir neskaņot katru otru pakāpienu, steidzos lejup — no nama augšējā stāva uz galvenām izejas durvīm pagalma vidū. Steidzos kā vienmēr. Šoreiz ne — kā parasti — laika trūkuma, bet gluži cita iemesla dēļ. Parasti steidzos, jo līdz pēdējam brīdim nosēžot pie grāmatām vai mājdarbu burtnīcām, maz minūšu bija atlicis ceļam uz skolu. Todien grāmatas un burtnīcas varēju atstāt neskartas uz plaukta. Iepriekšējā dienā, izvērtējot pēdējā mācību posma sekmes, tvaika katlu tehnikas skolotājs Frīdenbergs man bija ielicis apaļu četrinieku ar piedevām. Ar to bija nodrošināts, ka arī mana kopējā pēdējā skolas gada atzīme pārsniedza četrinieku. Tas saskaņā ar Izglītības ministrijas iepriekšējā gada lēmumu nozīmēja, ka piederu pie izredzētajiem, kam gala pārbaudījumos nav jāpiedalās. Līdz ar to jau biju pateicis ardievas skolas grāmatām un burtnīcām.

Tomēr, mērojot kāpes lejup no Ģertrūdes ielas 113. nama augšējā stāva, vajadzēja steigties. Steigties, kā jau teicu, cita iemesla dēļ. Šis cits bija gaužām nelaba un visai uzmācīga smaka. Ne vienmēr, bet dažās dienās — īpašu laika vai citu apstākļu dēļ — tā bija piesūcinājusi visu stāvu gaitenīšus, no kuņģenes tā ieplūda kāpņu telpā. Tiem nedaudzajiem, kas par to pukojās, nama īpašniece, Plakāna kundze aizbildinājās, ka tādas pašas nelaimes radot arī citu nama „mazās mājiņas.” Kā pierādījumu savam apgalvojumam viņa steidzās pateikt, ka tāda pati klizma netaupot arī namu, kuņģā mitinoties viņas meita Elza un tās vīrs, operas inspektors Oto Krolls. Tas taču esot izvēlīgu ļaužu, kungu, rajonā.

Kā vairākkārt agrāk arī šodien uz cementētā kājceliņa, kas no Plakāna kundzes sētas nama ved uz Ģertrūdes ielu, man pretim nāca viņas znots, gaļais un plecīgais Krolls. Pretēji visām agrākajām nejaušas satikšanās reizēm šoreiz viņš izturējās gluži citādi. Saņēmis manu labrītu, viņš redzami palēnināja savu gaitu, it kā gatavojoties apstāties, varbūt pat mani uzrunāt. To arī uzsāka. Turot rokā atvērtu avīzes lāpu, gluži smaidīgs — nevis kā citreiz kundzisks un vēss — viņš ieprasījās, kur es tā steidzoties. Kaut arī, manuprāt, soļoju gluži mierīgi, gaitu nepalēninot, atteicu, ka — uz skolu un turpināju savu ceļu. — Vēlāk, desmitiem gadu vēlāk, Krollam to atgādināju, satiekoties skolotāja Ramata mitekļī Čikagā. Atcerējās, labi atcerējās. Tai rītā esot priecājies par „stiķi,” ko iepriekšējā naktī izstrādājis Ulmanis. Esot gribējis parādīt man rakstu avīzē, kuņģā pastāstīts, kā viss norisinājies un arī jautāt, ko es, būdams jauns gados, par to domājis. Nespējot mani ieinteresēt, nodomājis, ka šim jaunajam cilvēkam, tāpat kā vairumam vīrišķīgu puisiešu, interesējot tikai sporta bumbiņas un skuķu brunči, bet viss cits esot vienaldzīgs. Atceroties savus puīša gadus un plašo pieredzi, ko iemācījies sekojošos gados, tas pats Krolls, šķelmīgam smīniņam uzplaukstot vaigu galiņos, atzinās,

ka dzīšanās pakaļ skuķu brunčiem nemaz neesot bijusi nelaba lieta. Kas gan dzīve būtu bijusi bez tās! Neatspogojoties jaunības gaišiem un bezbēdīgiem mirkļiem, vecuma dienas būtu gaļaicīgas un tumšas. — Pirmā mirkļa iespaidi jo bieži esot maldīgi.

Tāpat — sākotnējais prieks par Ulmaņa nakts „stiķi” esot izrādījies priekšlaicīgs. Nepamatoti un nevajadzīgi uzpūstie ilūziju mākoņi par Latvijas valsts drošību un nemirstību esot atstājuši pliekanu sajūtu daudzu sirdīs. Bez mākslīgi sakurinātās brammanības svešatnes krusts, ko jo īpaši izjūt vecuma gados, būtu bijis daudz daudz vieglāks. Nevajadzētu gausties par vieglprātību un neapdomību, ar kādu par valsts un tautas nākotni rūpējās tie, kas sev sagādāja lielu prieku, nosēžoties priekšgalā, bet apbēdināja, atstājot ceļu uz nākotni novārtā. Jo ilgāk dzīvojot, jo vairāk atskarstot, ka šis prieka burbuļu laiks esot maksājis latviešu tautai ļoti daudz: būtu labāk, ja nemaz nebūtu bijis. Kas gan vairs ticēšot, ka latviešu sirds ir demokrātijas nevis diktatūras pusē.

Aizverot aiz sevis nama pagalma vārtiņus, nevarēju neredzēt, ka, stāvot pie ielas stūņa avīžu kioska lodziņa, trīs vīrieši kaut ko dedzīgi pārrunā, jo viens no viņiem paša teiktā svaru pastiprināja ar stūrainiem roku žestiem. Man neinteresēja viņa sarunas temats, bet likās savādi, ka vienā laikā trīs vīri sagādījušies pie kioska. Iepriekš tur biju redzējis tikai pa vienai personai, nekad divas, ir nerunājot par trim. Savādi!

Pagriežoties pa labi un soļojot pa Ģertrūdes ielu Avotu ielas virzienā, kā parasti dodoties gaļām Tīcmaņu pārtikas veikalā, pametu skatu uz greznajām šokolādes kārbām, kuŗu pievilcīgums iekārdināja jebkuŗu gaļāmgājēju. Vajadzēja apstāties un, ja ne vairāk, ar acīm pamieloties. Ap šo laiku, man mērojot ceļu uz ielu dzelzceļa pietātni, lai brauktu uz skolu, parasti pircēju nebija daudz, labi ja divi vai trīs. Bet ne šodien! Bija desmit galviņu vai vairāk. Interessantākais, ka tikai vīrieši.

Dzīvākajās iepirkšanās stundās, ja ne vienīgi, tad lielā pārsvarā sievietes. Daudz nedomājot par to, kādēļ šorīt Tīcmaņa veikalā tik prāvs skaits pircēju, no kuņiem tikai retais lūkojas uz preču plauktiem, bet lielākā daļa tikai savā starpā sarunājas, biju aizsoļojis līdz Avotu ielai.

Lai skolu nenasniegtu pārāk agri, jo laika bija vairāk nekā vajag, negāju vis, kā parasti, uz tuvāko tramvaja 3. līnijas pieturu Stabu un Avotu ielas krustojumā, bet pagriezos pretējā virzienā. Tā, soļojot pa divreiz gaŗāku ceļu, pa Avotu un Lāčplēša ielu sasniedzu tās pašas 3. līnijas tramvaju pēdējās un Marijas ielas krustojumā. Šo ceļu izvēlējos arī vēl cita iemesla dēļ. Gribēju palūkoties, kas stāvējis uz vietas, kas mainījies ap Romāna dzīvokļu namu Lāčplēša ielā 62/64, kuŗā pats aizvadīju pirmos trīs gadus Rīgā. Tuvojoties šī nama vārtiem, kas bija darināti no samērā raupjiem dzelzs stieņiem, ievēroju trīs vai četras personas. Tās visas lūkojās uz nelielu papīra lapeli, kas bija uz ieejas vārtu sānu staba. Nebija divu domu — viņi visi lasīja un pārslasīja lapelē iespiestās vārdu rindas. Divus ziņkarīgos lasītājus biju redzējis jau agrāk. Viena bija Ērika Misse, kuŗa dzīvoja tanī pašā Romāna namā vai netāļajā koka namelī. Misses jaunkundze, kas palaikam valkāja studenšu korporācijas — ja biju pareizi informēts — Selgas galvassegu, tāpat kā viņas draudzene Olga Kaņepe, bija telefoniste Rīgas tālsatiksmes centrālē. Pēdējā bij mana kādreizējā Lāčplēša ielas dzīvokļa saimnieka vienīgā atvase. Māsas Dimitres, vecākā Meta un jaunākā Rasma, tāpat aktrises Ninas Melbārdes jaunākā māsa, kas ir vienā pulciņā, ir atsevišķi viesojās Olgas mitekļī, teica tikai labu par Misses Ēriku. Tik pieklājīgi un dižciltīgi protot uzvesties vienīgi personas, kas gājušas cauri vislabākajām „kinderštübēm.” Ievēroju, ka Ērika nekad nepacēla balsi, klusēja, ja cits runāja, nekad savu sarunas partneru nepārtrauca pusvārdā. Bija interesanti būt viņas sabiedrībā. Vienmēr — kaut vienīgi pārejot no istabas vienas sienas līdz otrai — viņa izslēja augumu

taisni un turēja galvu grāciōzi paceltu. Augumā sīciņais Bēthovena dzīves pētnieks un darbu dievinātājs Sausne, pats būdams sava veida gara milzis, arī bija ievērojis, ka Ērikas klātiene uzvirza ētisko kodolu augstākā līmenī, pabīdot sāņus vai pagaldē ikdienišķīgus niekus un putekļus. Sausnīte — tā viņu uzrunāja gara pasaules līdzinieki — netaupīja košus epitetus, dzirdot runas par Misses jaunkundzi, kaut gan parasti šajā ziņā viņš bija ne visai devīgs, drīzāk skops. Viņš prātoja, ka Ēriku varot salīdzināt ar iedomātu civilizācijas liliju, kuŗas gara ziedi esot baltāki par sniegiem Himalaja virsotnē. Uz gluži ne tik augsta un citāda pjedestāla šo neikdienišķo studenti mēģināja novietot Jūlijs Gernsdorfs. Šis nosānis vērotājs, kas blakus elektroinženierzinātņu studijām universitātē lika lietā katru brīvu stundu un minūti, lai iedziļinātos Dostojevskā, Gētes un citu lielu garu pasaulē, salīdzināja šo pašu Ēriku ar alpu paugura pirmatnībā drebošu ledus puķi. Viņš it kā paredzēja, ka līdzīgi šādai vēsumā glabātai puķei šī meitene nekad nespēs pieņemt un izjust ne karstu svelmi, ne pat pūsmērenu siltumu, ko var iegūt un bagātīgi pārdzīvot cilvēkbērni kalnu pakājēs un līdzenumos. Lai nesavīstu ikdienišķas dzīves līdzenumā vai ieplakā, Sausnītes košajam un Gernsdorfa trauslajam ziedam būs vien kalna galā jāpaliek un beidzot — jāizgaist vēsumā, kas dzidrs kā vistīrākā ūdens ledus, bet tomēr ledus. Ciets ķermenis, kas dzīvības brīnumu un mulsu devīgi cauri laiž, bet trūcīgi atstaro.

Otrs paziņa trijniekā, kas lasīja un pētīja papīra lapelē iespiesto pie Lāčplēša ielas nama ieejas vārtu staba, bija teoloģijas students. Viņš gan bija tikai paviršs — ja vispār — paziņa. Zināju kas viņš ir un ko dara. Nosānis biju vērojis viņa izturēšanos. Šķiet, bija norūpējies par savu ārējo izskatu. Laikam vēlējās, lai citu skati laikus un atkārtoti pamanītu, cik viņš brašs un cēls, kā pats to šķiet domāja. Pirmajos Rīgas gados, kad pats aizņēmu gultas vietu Lāčplēšu ielas nama dzīvoklī, Rozītis dzīvoja ielas

otras puses namā. Mans darba galds, kas aizņēma daļu no izīrētās „gultasvietas” platības, bija novietots pie dzīvokļa īpašnieku galvenās istabas loga. Ielas otrā pusē, tieši pretim manam logam, atradās Rozīša istaba. Tādējādi, gribot negribot dalījies ikdienā ar šo „ielas pušelnieku,” kaut arī personiski ar viņu nekad neiepazīstoties. Iesākumā, valkājot melno fukša cepurīti, viņš, tāpat kā es, bija pazemīgs un kautrīgs, kam trūka diezgan drosmes uzrunāt svešinieku, ja arī diendienā redzētu. Vēlāk, vienmuļīgi tumšo cepurīti nomainot ar spoži trīskrāsaino, drosmes bija vairāk nekā vajag, bet arī nepatika satikties ar tikpat koši neizskaistinātu bija radusies un galvas tiesu augstāka kļuvusi. Vienādi vai otrādi nemeklējot iemesla, bija jāskatās cik rūpīgi kaklasaitē mezglu ievija šis nepazīstamais paziņa, kas vēlāk rādīs ceļu uz debesīm dvēselēm, kuņas nomaldījušās zemes ceļos. Ne mazāk — varbūt pat vairāk — laika prasīja cepure, to pareizi uztupinot uz galvas. Droši vien bija savs pamats tam, ka krāsainā cepure nedrīkstēja sēdēt galvas vidū taisni kā daža laba žokejcepure vai platmale. Tas prasīja ne mazums laika, kamēr izdevās uztupināt šo īpato galvassegu tā, lai tā būtu precīzi pašķiebtā sāpus — tuvāk vienai ausij, bet ne par tuvu. Tāpat — pašķiebtā uz pakauša pusi, bet ne par tālu. Viss tas un vēl cits prasīja gaŗas minūtes un to desmitus. Tam neaicināti līdzī dzīvojot, daždien prātā iešāvās gluži ķecerīga doma. Diezin, kuŗš no abiem, viens otrā skatoties nogura pirmais — spogulis vai lepnaiss students, kas tanī lūkojās. Maijā rīkotajās gadskārtējās „Baltās puķes” dienās Rozītis bija viens no ziedojumu vācējiem. Cik daudz latu viņš tur savāca, nezinu, bet nevarēju neredzēt, cik rūpīgi viņš sagatavojās šim uzdevumam. Īpašu uzmanību viņš veltīja ārējam izskatam. Pēc tam, kad korporācijas krāsu lente bija uzkarināta saskaņā ar attiecīgiem komana noteikumiem, spožā galvassega uzlikta pareizā leņķī un tumši zilā mēteļa plecu popējumi pareizi norēgulēti, bija pienākusi kārta plecu siksnai, kuŗā karājās

ziedojumu vācelīte. Pirmo divu sakārtošana, kā jau diendienas rutīnas darbs, neprasija daudz laika. Plecu siksna — tās optimālais gaņums un vācelītes novietojums, prasīja vairāk izdomas, pūļu un līdz ar to laika. Izgāja uz ielas vienīgi pēc tam, kad pareizā kombinācija bija atrasta un div- vai trīs papildus reižu pārbaudīta. To darija, raugoties spogulī no vairākiem virzieniem. Ar to it kā tika nodrošināts, ka viņš labi izskatīsies, vienalga no kuņas puses potenciāls ziedotājs vai cits gaņāmgājējs tuvosies.

Tā nav nejaušība, ka, sīkdaļās izklāstot divu akadēmiskās jaunatnes locekļu īpatnības, esmu novērsies no galvenā temata — 1934. gada 15. maija nakts notikumu ietekmi uz manu tuvāko apkārtni. Tas taču negadās katru dienu — vismaz man tā šķita — ka viens otram blakus nostājās divi tik krasi atšķirīgi raksturi. Bez tam ne Ērika, kas blakus studijām universitātē pilnu darbdienu pelna līdzekļus iztikai un lekciju naudai, ne nākamais draudzes gans Rozītis, nebija vienīgie studenti, kuņi sekoja šādām dzīves vērtību mērauklām. Viņiem līdzīgo bija diezgan daudz. Tie nebija tikai atsevišķi gadījumi, ko varētu uzlūkot par savādniekiem un tādēļ aizmirst un neatcerēties. Puslīdz droši varu teikt, ka viņu izturēšanās īpatnības bija raksturīgas studentu aprindām, kas atradās pie tā laikmeta akadēmiskās jaunatnes vērtību skālas abām ārējām robežām. Apzīmējumi cēlsirdība un uzpūtība, tāpat kā Jāņa Poruka *Kauja pie Knipskas* varoņi Cibiņš un Buņģis tikai daļēji raksturo šīs abas galējās grupas. Lielum lielā studentu dzīves uztvere atradās kaut kur vidū starp abām ārējām robežām. Palaikam tā nebija samierinājusies ar esošo, kā cementā ieveidotu kumeļa kājas nospiedumu, bet mainījās līdz ar nodzīvotiem mūža un aizvadītiem studiju gadiem. Viena vai otra iemesla dēļ, šīs parādības no atmiņas izmetot, tā laika studējošās jaunatnes sadzīves mozaīkā nebūs pilnīga, būs robaina vai caurumaina.

Ticu, ka pienāks laiks, kad tagadnes vidējā un īpaši jaunā un visjaunākā latviešu paaudze, kas lielāko mūža daļu aizvadījusi vienā vai otrā svešatnes zemē, sāks raudzīties atpakaļ. Sasniedzot gadus, kad gribēti vai ne, atstājot aktīvo iztikas pelnītāju ierindu, vajadzēs noiet sāņus dzīves ceļmalā. Tad dažam labam, ja ne visiem, jūtas mudinās prātu meklēt un uzzināt, kur šis ceļš iesācies. To darot, atmiņu skatam pavīdēs arī neatkarīgās Latvijas akadēmiskās jaunatnes sadzīves īpatnības. Ar šiem pāris piemēriem, ceru, pilnīgāku īpatnību mozaīku varēs iedomāties visi tie, kam interesē viņu priekšteču akadēmiskā dzīve. Domāju, ka šie paskaidrojumi attaisno rindkopas, ar kuņām biju mazliet sāņus novirzījis.

Bet nu atpakaļ pie neparastās lapiņas pie Lāčplēša ielas nama sienas! Manis puspaziņa un paziņa tāpat kā svešinieks, uzsaukumu izlasījuši, pavirzījās sāņus, lai dotu vietu citiem ziņkārīgajiem. Tādējādi bija pienākusi arī mana kārtā. Gluži instinktīvi, it kā reakciju meklēdams, momentā ieskatījos sānis pagājušo lasītāju sejās. Mana acs tur neieraudzīja nekā sevišķa: ne sajūsmu, ne nemieru. Pirms došanās prom, vēlreiz pametot skatu uzsaukuma virzienā, viens no viņiem, šķiet, brīnījās par šādu paziņošanas veidu — uzlīmējot papīra lapiņu uz sienas. Tādus ziņu izplatīšanas veidus tanīs laikos necieta apzinīgākie pilsētas iedzīvotāji. Jo īpaši par to pukojās namu sētnieki. Pirmajiem lapeles uz sienām atgādināja priekšvēlēšanu laikus, kad politisko amatu tīkotāji solīja daudz. Atcerējās arī to, ka solīt jau solīja, bet maz no solītā īstenoja. Kad vēlēšanas bija gaŗām, tad aizmirsa ne vien tos, kam šie solījumi bija domāti, bet arī pašus solījumus. Sētnieki pukojās, ka viņiem (ne paldies nesāņemot) vajadzēja šādas lapiņas ne vien noplēst no sienas, bet arī nomazgāt ar līmi aptraipītās vietas. Nereti vien tas prasīja daudz pūliņu un līdz ar to gaŗas darba stundas. Baidīdamies, ka pretinieku partijas darbinieki

viņu lapas varētu ērti noplēst, uzsaukumu izplatītāji lietāja visai lipīgu līmi.

Uzsaukums, ko bija parakstījuši divi tā laika ministru kabineta locekļi, proti, ministru prezidents Ulmanis un kaŗa ministrs ģen. Balodis, paziņoja, ka iepriekšējā naktī izdarītas pārmaiņas valsts vadībā. Bija teikts, ka Saeimas darbība apturēta. Šo pēc apvērsuma noteikumiem izraudzīto parlamentu, kas līdz tam bija galvenais likumdošanas un izpildvaras pārraudzības orgāns, līdz turpmākam aizstāšot Ministru kabinets. Tas tad arī bija uzsaukuma kodols.

Uzsaukuma teksts plūda raiti, acīm redzot, to bija rakstījusi vai nogludinājusi valodnieciski veikla spalva. Tikai vēlāk — trimdas zemē — atklājās, ka tekstu, uz mašīnas pārrakstot, bija lietpratīgi nogludinājusi agr. Treijera (rustikāņa) kundze.

To nevarēja teikt par saturu. Nelikās, ka tur būtu bijusi klāt rūdīta jurista roka, kam, šķiet, vajadzētu būt bijuši, sacerot tekstu par krasām pārmaiņām valsts vadības pašā augšgalā. Saturā uzsaukuma teksts bija paviršs, neskaidrs. Vispārējās frazes varēja iztulkot dažādi. Katrs lasītājs varēja izlobīt no tā, ko vien vēlējās. Varēja gan iedomāties, ka tas radies steigas, bet ne kādu citu apzinātu apsvērumu dēļ. Vēlāk, daudz vēlāk, gan noskaidrojās, ka ne steiga, bet citi iemesli bija ietekmējuši uzsaukuma satura izskatu. Bet par to vairāk citā vietā!

Lasot uz mana agrākā dzīvokļa mājas sienas uzlīmēto lapiņu, pirmajā brīdī nebija īstēni skaidrs, kāpēc bijusi vajadzīga šāda drastiska pārmaiņa. Un ja vajadzīga, kāpēc to nevarēja izdarīt mierīgā un likumīgā ceļā. Bez tam, no teiktā nevarēja izlobīt, ko īstēni gaidīt no nākotnes. Taču tekstam viscaur vijās, ja ne nepārprotams apgalvojums vai pievilcīgs solījums, tad katrā ziņā cerība, ka pagaidu stāvokis būs īss. Tāpat — gan ne vārdos skaidri pateiktu — varēja izlobīt solījumu, ka drīz vien tiks izstrādāta gluži jauna vai tiks uzlabota vecā satversme, kas

būs daudz labāka par līdzšinējo, jo novērsīs visus agrākos trūkumus. Tādējādi valsts pārvaldes aparāts ievirzīsies normālās un visiem patīkamās sliedēs. Lietājot Vidzemes lauku ļaužu iecienītu izteicienu, „viss ritēs kā pa diedziņu.”

Pa Lāčplēša ielas otro pusi ejot uz tuvāko 3. tramvaja pieturu, kas atradās Marijas ielas krustojumā, un vizinoties iekšpilsētas virzienā, ievēroju, ka gaišās — rozā vai pilnīgi baltās — uzsaukuma lapiņas bija uzlipinātas uz daudzu namu sienām. Ievēroju arī to, ka vairāku ielu krustojumu malās, kur nebija ne tramvaja, ne autobusu pieturas, kopā stāvēja trīs vai četru personu lieli pulciņi. Parasti tādus tur neredzēja. Galvas ciešāk kopā sabāzuši, viņi, šķiet, kaut ko interesantu un kopēju pārrunāja. Tūlīt prātā iešāvās doma, ka šo pulciņu sarunu temats ir aizvadītās nakts notikumi un ar tiem saistītais uzsaukums. Pie „Palladium” kinoteātra, kas, tramvajam braucot pasažieru stacijas virzienā, atrodas tuvu šī satiksmes līdzekļa sliedēm, pamanīju lielāku un satrauktāku ļaužu grupiņu. Tur daži sarunājoties pat žestikulēja ar rokām, tādējādi uzsveņot savas domas stiprumu vai cita teiktā vājumu, tā pamatojumus.

Vidzemes stacijas ēkas plašo ieejas kāpņu priekšā grozījās septiņu vai astoņu cilvēku liela aizsargu grupa. Ne visai gludās uniformas un jo īpaši nedrošie skati lika domāt, ka viņu pastāvīgās dzīves vietas ir lauku sētas. Tramvaja vagoniem lēni slīdot gaŗām, pāris aizsargu skati pētīgi vērās to logos, it kā meklējot kādu pazīstamu seju vai cenšoties laikus saskatīt kādu jaunajam režīmam naidīgu tipu. Pārējā, grupas lielākā, daļa uzmanīgi novēroja atbraukušos pasažierus, kas devās lejup pa stacijas trīsdaļīgo kāpņu pakāpieniem. Ilgāk un rūpīgāk aizsargu skati kavējās pie vīriešiem, kuŗi nesa, trāpīgāk izsakoties — „stiepa” lielāka apjoma багаžas somas.

Atsevišķas aizsargu grupiņas uzturējās arī Rīgas Galvenā pasta ieejas kāpņu pakājēs, kā pie lielajām

durvīm Aspazijas bulvāra un Krišjāņa Barona, tā mazākajām tās un Radio ielas krustojuma tuvumā. Pa vienam aizsargam ievēroju ir pie Nacionālās operas, ir pie Nacionālā teātra durvīm. Šķiet, nemanījis nekā uzraudzīšanas vērta, pie Nacionālās operas novietotais postenis jutās gluži vienkāršs. Ar labo roku stingri satvēris no cieta brezenta gatavoto šautenes turekļa saiti, kas plecam pārlikto ieroci turēja cieši piespiestu mugurai, šis nogaŗlaikojies aizsargs mēģināja darīt kaut ko lietderīgu. Lēnā gaitā, kāju pēdas mazāk cilājot, bet vairāk šļūcot, viņš virzījās gaŗām pie Nacionālās operas nama sienas piestiprinātai ziņojumu vitrīnai. Laiku pa laikam viņš manāmi palēnināja gaitu, lai izlasītu reklāmu, kas atradās tieši pretim skatam. Šķiet, arī tur nebija nekā interesanta. Acīm redzot nebija citas izvēles. Vajadzēja turpināt gaŗlaikoties. Nekas neliecināja, ka operas nama durvju tuvumā nakts apvērsuma spēkus gatavotos apdraudēt kāds pretinieks. Kā parasts priekšpusdienā, operas apstādījumos neuzkavējās ne viena vienīga dzīva dvēsele. Pa netālo ietni gaŗām soļoja divas miermīlīgas sievietas.

Izkāpjot no tramvaja vagona pie pieturas, kas atradās pretim Nacionālajam teātrim, mans skats un domas uz laiciņu kavējās pie šīs kultūras iestādes sargpostēņa, kuŗš, tāpat kā pirmais, bija apbruņots un bezdarbīgs. Vai vissīkāko krumpiņu trūkums, tāpat kā spirtais acu spožums un viss cits viņa sejā liecināja, ka aizsargs, kam uzticēta šī vēsturiskā nama drošība, bija gados ļoti jauniņš. Varēja iedomāties, ka viņš tikai nesen, ja vispār, ir pārkāpis 21. mūŗa gada sliekšni.

Diezin vai viņš zināja, ka tieši šajā celtnē priekš 15 gadiem, pieciem mēnešiem, trim nedēļām un piecām dienām — 1918. gada 18. novembrī tika likti tiesiskie pamati patstāvīgai un neatkarīgai Latvijas valstij, kuŗā suverēnā (izšķirīgā un galīgā) vara pieder un piederēs tās pilsoņiem.

Ja no vēstures grāmatām vai skolotājiem bija uzziņājis apstākļus, kādos dzima Latvijas valsts un, kļūstot

aizsargu organizācijas loceklim, bija svinīgi solīties ar visiem spēkiem sargāt šis valsts satversmi, vai tad tagad šis lauku jauneklis pilnam izprata savas pašreizējās sarga lomas dziļāko jēgu? Vai postenī pie Nacionālā teātra durvīm stāvot, viņš skaidri apjauta, ka sargā vīru, kas ar savu rīcību atkārtoti nonicinājis Latvijas pilsoņu spējas pašiem lemt par saviem likteņiem un pēcāk atņēmis tiem suverēno varu? To pašu, ko, stāvot pie patstāvīgās valsts šūpuļa, un, vēlāk uzņemoties dažādus atbildīgus pienākumus tanī, šis pirmais neatkarīgās valsts valdības galva bija solīties sargāt ar visiem spēkiem.

Un beidzot, vai sargs pie līdz tam cildinātā un tagad noniecinātā neatkarīgās Latvijas šūpuļa skaidri un pilnam apjēdza, ka, laužot agrāk dotos solījumus un pašrocīgi pārņemot valsts vadību, šī iepriekšējā naktī radītā režīma galva vienpersonīgi uzņemas atbildību ne vien par tūlītēju saimniecisko labklājību, bet arī par visas tautas, līdz ar to jaunā aizsarga, un mūsu valsts tālāko nākotni, ieskaitot pēdējās pastāvēšanu?

Aizvecot aiz sevis teknikuma ieejas durvis un uzkāpjot otrā stāvā biju mazliet pārsteigts. Ne kāpņu telpās, ne augšstāva gaitenī neredzēja neviena skolotāja. Parasti viņi tur parādījās desmit vai mazāk minūtes pirms mācību stundas sākuma. Viens turot padusē, otrs vicinot rokā klases žurnālu viņi lēni soļoja pa gaiteni, laiku pa laikam ielūkojoties pa atvērtajām durvīm klasē, no kuņas skanēja skaļākie trokšņi. Todien to pašu iepriekšējās nakts notikumu vai gaidāmo gala pārbaudījumu dēļ gaitenī neredzēja neviena vienīga skolotāja auguma, kaut gan līdz mācību sākumam nebija atlicis vairāk par piecām minūtēm. Neparastās parādības cēlonis drīz vien noskaidrojās. Ziņkārības mudināts, iegāju stiprstrāvas elektriķu ceturtajā klasē, kur netālu no durvīm sastapu Artūru Grīnvaldu un Jāni Asari. Viņi abi, līdzīgi man pašam, bija to laimīgo pulkā, kuņu pēdējā un citu gadu caurmēra atzīme bija pilns četrinieks: pat mazliet labāka. Tas nozīmēja, ka

viņiem abiem, tāpat kā man, nevajadzēs piedalīties gala pārbaudījumos. Man parādoties klases durvīs, viņi bija apmainījušies ar domām pagājušās — 15. maija nakts lietās. Izrādījās, ka viņiem, gluži tāpat kā man, šinī lietā prātu tirda tikai viens jautājums. Dikti gribējās zināt, vai jaunā valdība grozīs vai pilnīgi atcels iepriekšējās lēmumu, proti, ka gala pārbaudījumos jāpiedalās tikai tiem abiturientu klases audzēkņiem, kuŗu pēdējā mācības gada caurmēra atzīme ir zemāka par četri. No direktora Vitzkopfa kancelejas darbvedes dzirdējis, ka pēdējais pēkšņi aicinājis visus skolotājus ierasties konferences telpā uz ārkārtēju apspriedi, Artūrs nosauca trīs lietas, kas varētu izraisīt šādu sasteigtu konferenci. Artūra sarakstā viens no trim bija jautājums par eventuālām pārmaiņām gala pārbaudījumu lietā. Ne man, ne mani draugiem nebija ne jausmas ko un kā varētu rīkoties jaunā valdība, kuŗas locekļi, atskaitot tās galvu, vēl nemaz nebija zināmi. Pirmajā dienā, pirms noskaidrojās šis kutelīgais agrākās valdības lēmuma liktenis, visi pārējie jautājumi — kultūrāli, politiski vai ekonomiski — nevienam no mums trim itin nemaz neinteresēja.

Arī skolotāji, atgriezušies no konferences, neziņu neizklīdināja. Šoreiz viņi bija neparasti mazrunīgi. Izvairījās teikt kaut ko nozīmīgu ne vien neskaidro „četrinieku,” bet arī visos citos jautājumos, kam vien kāds tiešs vai netiešs sakars ar 15. maija nakts pārvērtībām. Nekā neizdevās uzzināt pat no vājstrāvas elektriķu klases audzinātāja Eversa, kas palaikam bija runīgāks nekā citi skolotāji. Agrāk — šad un tad „zem četrām acīm” — viņš it kā nejauši izmeta pa vārdam no tā, kas dzirdēts skolotāju istabā vai lemts kādā formālā apspriedē. Pēc 15. maija rīta konferences — ne pušplēsta vārda!

* * *

Mana Ģertrūdes ielas dzīvokļa saimnieka sieva pašmācības ceļā un praktiskā virtuves pieredzē bija uzkrājusi bagātīgu un ikdienā noderīgu zināšanu pūru mājturības novadā. Turpretim tā sauktajās grāmatu zinībās viņas skats nesniedzās tālu. Tādēļ nav brīnums, ka pēdējā laukā viņai ar savu vīru valodu bija maz. Tāpat tas bija arī politikas jautājumos. Taču saimniekam, kas strādāja baltroča darbu zviedru lodīšu gultņu SKF firmas Rīgas pārstāvniecībā, gars it kā prasījās laiku pa laikam izlauzties no ikdienas pelēcības. Tādu prasību mudināts, viņš gluži apzināti nepalaida gažām izdevību parunāties ar ārpus ģimenes personu par saimniecības un kultūras politikas problēmām. Dienesta komandējumos uz Skandināvijas zemēm un Eiropas vidienes valstīm viņš bija mācījies skaidrāk nekā dažs labs cits saredzēt un apjaust, kas notiek ārpus mūsu zemītes robežām. Laikam tādēļ viņš prata sekmīgāk paredzēt, kā un par cik notikumi ārzemēs tūlīt vai vēlāk ietekmēs mūsu pašu mājas. Īpaši saimnieciskos jautājumos viņa zināšanām bija liels svars. Bez tam, pamatojot savu viedokli, viņš lietāja neparastus salīdzinājumus, tādējādi padarot sarunas divkārši interesantas.

Gluži dabiski, ka, būdams tā paša dzīvokļa iemītnieks, biju runīgā saimnieka biežākais sarunu partneris. Likās, ka tas mums abiem bija pa prātam. Ieraudzījusi saimnieku un mani atkal sēžam pie virtuves galda un dzirdam valodas par jaunākām aktuālitātēm, dzīvokļa saimniece, kas pati nekad nepiedalījās šādās pārrunās, kādreiz ieminējās, ka mums abiem ejot pa ceļam. Kaut arī pa lielākai daļai vairāk runāja viņas vīrs un es vairāk klausījos, šī teica, ka mums abiem esot lielas mutes un ne pārāk tukšas galvas. Interese apmainīt domas radās vienīgi tad, ja kaut kas aktuāls nodarbināja mūsu, tāpat kā plašāku aprindu, prātus. Ja valsts un sabiedriskā dzīvē nekādu viņu nemanīja, tad pietika ar vienkāršu „labrītu,” dienu iesākot, un „ar labunakti,” to nobeidzot. Bet ne

vakarā pēc vēsturiskā maija nakts apvērsuma! Dzīvokļa saimniekam tovakar bija pilna sirds. Acīm redzot, gribēja to atvieglināt, pasakot savus ieskatus šo visjaunāko politisko notikumu lietā. Gribēja runāt tūlīt. Kaut arī tanī brīdī viss tas man maz interesēja, pieklājības labad biju gatavs pusstundu vai mazliet ilgāk paklausīties.

Nevienam no mums abiem neesot ne alus, ne cita stiprā malka cienītājiem, tai vakarā atsēdāmies pie virtuves galdiņa, uz kuŗa saimniece bija novietojusi tikai krūzītes ar kaltētu ābeļu lapu tēju. It kā vispiemērotākos vārdus meklējot, saimnieks sarunu tūlīt neuzsāka. Arī manu mēli nekāda doma netirdīja. Gaidot uz sarunu partnera iniciatīvu, ļāvu tējas tvaikiem kutināt deguna gļotādiņu. Tādējādi laiku vilcinot, biju iedomājies, ka tūlīt dzirdēšu, cik nelabu darbu izdarījis Ulmanis, ar varu sagrābjot valsts vadības grožus. To paredzēju, atceroties, ka mana dzīvokļa saimnieks palaikam neturēja laba prāta uz šo vispopulārāko Latvijas politiķi un valstsviru. Gan nekad nenoniecinaja viņa organizatora talantus, bet vienmēr asi kritizēja Ulmaņa politiskā darba stilu, īpaši tendences uzspiest citiem savu gribu, lai arī cik augsta cena. Ar viņa vārdiem runājot, šī slīpētā politiķa mēraukla esot gluži vienkārša: pareizs esot Ulmaņa paša ieteiktais atrisinājums vai neviens cits. Zemnieku savienību viņš vadot kā savu personisku bodīti. Partijas biedrus, kaut arī augstākos amatos, drīz vien „nobīdot no skatuves,” līdzko viņi pret līdeŗa rīcību mazliet iepīkstoties. To visu prātā paturot, atlika sagaidīt, ka mans saimnieks bargi nosodīs šo maija nakts apvērsumu, īpaši nopeļot tā idejisko tēvu, organizētāju un īstenotāju.

Jau pirmie sarunas partnera vārdi liecināja, ka esmu maldījies, ka mani paredzējumi ir aplami. — Savus ieskatus par ilggadīgā Zemnieku savienības līdeŗa „politiskā krekla izskatu” viņš neesot ne par grasi mainījis. To arī ne gribot, ne varot darīt, jo paša kritizētā izdarības neesot mainījušās, ir nerunājot par uzlaboŗanos.

Taču vajadzība pēc stingras vadītājas rokas, Latvijai tāpat kā daudzām citām demokratiskām valstīm jaunā starptautiskā klimatā ieejot, spiežot rēķināties ar kailām reālītātēm. Tāda reālītāte esot starptautiskais stāvoklis pasaulē, Eiropas oportūnistisko varu grandiōzie mērķi jau esot skaidri saredzami. Tendences tos iedzīvināt sākot pārvērsties konkrētos darbos. Ar viņa paša vārdiem runājot: „Tā bilde ir skaidra. Mēs sēžam pulvermucas, ja ne vairāku, tuvumā.”

Tikai īsu mirkli pablenzis manā sejā, viņš laikam tūlīt atjēdzās, ka man „tā bilde” nemaz nav skaidra, katrā ziņā ne tik skaidra kā viņam pašam. Atgīdies, viņš sāka skaidrot. It kā mēģinot manu stāvokļa izpratnes trūkumu saprast, varbūt pat attaisnot, sarunas partneris neliedza savus novērojumus. Laikam paša vidusskolnieka gadus atcerēdamies, viņš tikko sadzirdamā balsī prātoja. Jauni cilvēki, kam „galva esot pilna ar visādiem putniņiem” lielā tiesā gadījumu neredzot tālāk par savu degungalu. Ar viņu neesot bijis citādi.

Atgriezies pie uzsāktā temata — Latvijas stāvokļa starptautiskajā situācijā Eiropā, kas beidzot esot gandrīz izkāpusi no I pasaules kaŗa radītiem gruvešiem, viņš centās paskaidrot, kā „tā bilde” rādās viņa acīs. Visai pasaulei atkopjoties no kaŗa atstātā posta, arī Latvijas iedzīvotāji ar puslīdz veselu ādu esot izkļuvuši no vienām briesmām — dziļas saimnieciskas krīzes. Tas gan nenozīmējot, ka nu pienācis laiks palaist jostu vieglāk, nolaist rokas gar sāniem un dedzīgāk baudīt dzīvi. Tieši otrādi: josta esot jāsavēlc vēl ciešāk un jāstrādā cītīgāk un grūtāk, lai būtu gatavi aizstāvēties (pārdzīvot) pret jaunām briesmām, kas pagaidām rēģojoties tikai pie apvārsņa, bet drīz vien varot parādīties durvju priekšā. Jaunas briesmas — jauna pasaules kaŗa draudi — esot daudzkārt lielākas nekā nule pārdzīvotās. Kamēr nule aizvadītās saimnieciskās esot apdraudējušas tikai maizes kumosu un dažādas ērtības, tikmēr jaunas militāras briesmas pašu galveno —

dzīvību. Tas apdraudot ne tikai atsevišķu pilsoņu, bet gan visu valsts iedzīvotāju dzīvības un tādējādi arī pašas valsts tālāku eksistenci.

Tas S.O.S. signāls, ka mūsu valsts kuģim draud vislielākās briesmas — bojā ejā, esot tūlīt pilnīgi un nepārprotami jāsadzird ikvienam Latvijas iedzīvotājam.

To dzirdot, man iešāvās prātā Blaumaņa „Tālavas taurētājs,” kuŗa deklamēšanu Ziemasvētku eglītes sarīkojumā pirmoreiz man uzticēja Kūduma pagasta skolas skolotāja Kitele un vēlāk — Raiskuma Puriņa. Tām abām sekoja Cēsu draudzes skolotāja Hartmane. Savu izvēli pēdējā pamatoja, sakot, ka manam „... taurētāja” deklamējumam cauri skanot kaut kas pravietisks. Diezin ko viņa ar to domāja ...

Ilgāku kavēšanos aizgājušo dienu pieredzējumos pārtrauca dzīvokļa saimnieka atsāktais pārdomu turpinājums. To viņš iesāka gluži nopietnā, gandrīz svinīgā balsī. Tieši Kārlis Ulmanis esot vispiemērotākais, varbūt arī vienīgais atklātības darbinieks, kas pareizi prastu izskaidrot šādas priekšnojautas Latvijas iedzīvotājiem. Tāpat zinātu, kā tos attiecīgi brīdināt, cik lieli būs briesmu apmēri, ja priekšnojautas kļūs īstenība. Kā arī neslēpt un atklāt šādu draudīgu briesmu neaptveŗamās sekas.

Ulmanis pats esot izjutis uz savas ādas neziņu, bažas un sāpes, ko prasījusi Latvijas piedzimšana. Viņš esot tieši ar savu māku un neapslāpējamu ticību palīdzējis aizsargāt nodibināto valsti tās agrā bērnībā, kad tai draudējusi pārāk ātra bojā eja. Tādēļ arī šis pats Ulmanis pilnīgāk par jebkuŗu citu spētu apjaust sāpes un izmisumu, kas pārņemtu latviešu tautu, ja šis jaunās briesmas tai neietu secen, bet atnestu vislielāko nelaimi — patstāvības bojā eju.

Jaunradītais stāvoklis, kaut arī likumīgi ne visai „koŗer” ceļā radīts, Ulmanim palīdzēŗot sekmīgāk veikt šos bezgala grūtos uzdevumus. Vienpersonīgi tuŗot valsts varu savās rokās, viņš varēŗot darīt to, kas steidzamāks, jo

nevajadzēšot klausīties ne pretinieku nievās, ne agrāko grēku un grēciņu atgādinājumos.

Dzirdēju un sapratu, ko šis zinīgais zviedru firmas tirgonis ar Latvijas pasi, runāja par briesmām, kas apdraud Latvijū, un par Kārļa Ulmaņa īpašiem talantiem. Zināju, ka viņa spriedums draudošo briesmu lietā lielāko tiesu balstās uz ārzemju avotiem. Citās reizēs, klausoties viņa ieteikumus citu problēmu apsvēršanai un atrisināšanai un prasot uz ko balstās viņa domu gājieni, atbilde bija viena. To pamatā esot drošas ziņas, kas nākot no ticamiem ārzemju avotiem. Šīs viņa stiprās puses zinot, neuzdrošinājos apstrīdēt viņa nojautas, ka visa Eiropa tuvojas kaut kādam lielam posta cēlienam. Tomēr šaubījos, ka mūsu pašu zemei draud tik lielas briesmas, kas, ar viņa prātu spriežot, varētu sagraut valsts pamatus. Prātā iešaujoties gudrības vārdiem, ka bailēm lielas acis, sāku domāt, ka viņš briesmu lielumu pārspīlē. Mazliet vilcinājies, sadūšojos un viņam to pateicu. Jautāju, vai viņš tikai briesmas par daudz nepārspīlē.

Vispirms apjautājies, cik stipra ir mana vācu valoda, viņš atcirta, ka ir prātā nenākot to darīt — briesmas pārspīlēt. Tas neesot nepieciešams. Lai lasot vācu naciņu preses izdevumus *Voelkischer Beobachter*, *Das Schwarze Korps* un jo īpaši grāmatu *Mein Kampf*, ko esot uzrakstījis pats Hitlers, aiz cietuma restēm sēdēdams. Tur visur nacistu varas nodomi esot izklāti kā uz delnas, skaidri un nepārprotami. Tie gan nesolot nekā laba Latvijai, varbūt pat piedāvājot draudus, un no tiem sekojošām briesmām, šķiet, varot būt tikai viens no diviem atrisinājumiem: gudri upuņus nesot — pastāvēšana, naīvi rīkojoties — bojā eja.

Beidzot gaŗu gaŗās pārrunas, kas ievilkās turpat līdz spoku stundai, katrs devāmies uz savu pusi. Mans saimnieks uz savu plašo guļamistabu, bet es uz šauro istabiņu aiz virtuves sienas. Kā nekad iepriekš, atvadoties

saimnieks izstiepa roku. Viņš teica, lai par daudz nezūdioties. Lai arī kādi saimnieciski grūtumi un spaidi un cik lielas kaŗa briesmas draudētu vai pienāktu drīz vai tālā nākotnē, gan jau kaut kā kailo dzīvību saglabāšot. Manuprāt, ar to viņš bija domājis grūtumus un briesmas, kas būtu ārpusē spēku rīcības sekas.

Vēlreiz atgriežoties pie nule notikušajām pārmaiņām pašu māju valsts vadībā, jau iepriekš teikto viņš vēl papildināja ar domu, ka ar Ulmani pie stūres varbūt izdošoties iegrozīt valsts kuģi pareizā virzienā. Pēc tam, kad tas būšot nopietni mēģināts un, cerams, izdevies, tad, noteikšanu un varu atdodot atpakaļ tautai un tai šī kuģa stūri no jauna uzticot gudrām un tālredzīgām galvām un praktiski izdarīgām rokām, mēs ir dziļā dzelmē nenogrimšot. Pēc šiem dzīvokļa saimnieka beigu vārdiem, ka ceļš uz nākotni jau rādoties itin līdzens, kaut arī zemūdens klinšu, kas varētu pārsteigt, neesot mazums, laika krātuvei nodevām 1934. gada 15. maija notikumu pirmās dienas pirmos iespaidus.

* * *

Blakus spontānai, kaut arī ne visai dziļai, sajūsmai, ko, sevišķi pašās pirmajās dienās, bija izraisījusi šī 1934. gada maija vidus apvērsuma rīkotāju un sekmīgo īstenotāju apsolutos ieguvumu un potenciālu priekšrocību virkne, kā atklājās vēlāk, tad pat, gan ne tik atklāti un pie tam aizcieši aizdarītām durvīm un biezām telpu sienām, bija sākušas iedegties un gruzdēt bažas par šādi nodibināta valsts pārvaldes režīma trūkumiem. Viens no tiem — demokrātisko ideju un uz tām pamatoto spēku maznozīmīgā, vai, pilnam godīgi atzīstoties, neesošā loma jaunajā valsts pārvaldē jo īpaši, un sabiedriskā darba laukā vispār. Bažas par šādu spēku un līdz ar to zemes iedzīvotāju patieso vēlmju pilnīgu sānis nobīdīšanu un par šādas rīcības iespējamām politiski kļūmīgām sekām, kas varētu parādīties vēlāk, darījušas nemierīgus ne vien šī apvērsuma

oponentus, bet arī tā slavinātājus; pēc vairākām ziņām — arī pašu tā autoru. Arī viņš neesot bijis pilnīgi drošs, ka viss, ko varētu izraisīt apvērsumam sekojošie rīkotāju soļi un neparedzētās blakus parādības, gan jau kaut kā diezgan labi nokārtošoties, tautas valodā runājot — bez „pārlietu augstiem dusmu uzplūdiem vai asins izliešanas.” — Padomdevēji, kam šādās reizēs un situācijās nenākas viegli saprasties savā starpā, arī šajā gadījumā neesot varējuši vienoties kutelīgajā demokratisko ideju daļējas paturēšanas un pielāgošanas jautājumā. Strīdus esot bijis par to, vai pilnīgi apklusināt demokratiskos spēkus, un ja ne, cik liela mērā tos neitrālizēt, lai līdz minimam mazinātu to ietekmi. Piemēram, neesot īstas vienprātības jautājumā par studentu, juristu, ārstu un līdzīgu iedzīvotāju grupējumu tiesībām iekšējās sadarbības lietās: cik lielu vaļu ļaut to locekļiem, viņiem „par varas makti” cenšoties izraudzīt savus vadītājus demokratiskā ceļā. Bažas neesot bijušas mazās, ka, šajā ziņā atsevišķu nogrupējumu locekļiem atļaujot puslīdz brīvi rīkoties ievēlēt režimam politiski nedraudzīgus vadītājus, gala iznākums varot būt ļaunāks par ļaunu. Salīdzinājumos izsakoties, „naidīgas kodes varot ieperināties režīma kažokā.”

Valdemārs Sauleskalns-Zonbergs (jaunajam režīmam tuvās studentu biedrības *Fraternitas Rusticana* pilntiesīgs loceklis), ar kuŗa starpniecību — lielākoties pa aplinkus ceļiem — ārpuses vērotāju ausīs nokļuva laba tiesa ziņu par to, kas visvairāk neliek miera galīgajam noteicējam varas piramīdas pašā augšgalā, apgalvojot divas lietas, ar viņa paša muti izsakoties — divus faktus. Pirmkārt, tur — pašā augšgalā — un tikai tur esot mesti kauliņi par latviešu tautas un Latvijas valsts tālākiem likteņiem līdz šim un vienīgi tur tie tikšot mesti arī turpmāk. Viena vai otra fraze, kas īsāka vai garāka pārdomu brīža nobeigumā esot atraisījusies no neapstrīdamā izlēmēja lūpām, ļaujot secināt, ka viņš gluži labi apzinoties savas rīcības iespējamās sekas: izdošanās —

pagarināt latviešu tautas brīvības gadus, nesekmēšanās — pasteidzināt visbargākā likteņa trieciena atnākšanu, patstāvīgas Latvijas valsts bojā eju. Otrkārt, padomdevēji, kuŗu ieteikumus režīma galva pats it kā nopietni gribot uzzināt un puslīdz uzmanīgi noklausoties, bet ne visai atsaucīgi savos plānos iekļaujot, esot sargrupējušies divās nosliecēs. Atšķirību plaša abu starpā esot ļoti plaša, par plašu, lai to abu malas satuvinātu kaut kur vidū, tādējādi atrodot abām pusēm akceptējamu atrisinājumu vai specifiski — kopēju ieteikumu, uz ko gaidot padoma meklētājs, proti, vienīgais kungs un pavēlnieks. — Kā viena, tā otra puse uzsveŗot sava ieteikuma pareizumu tik dedzīgi, ka, ar Sauleskalna-Zonberga acīm, ausīm un prātu vērtējot, esot gatava apkaŗot pretējo ar visspēcīgākajiem līdzekļiem, ja nepieciešams, tad „cīnoties ar nažiem rokā.” Nevarēja būt divu domu, ka, lietājot šo nule citēto izteicienu, tā autors bija domājis uzsvērt abu citādi domājošo puŗu nesatricināmo turēšanos katrai pie sava viedokļa, bet nevis burtisku lietā likšanu, uz ko faktiski nebija gatavi ne vieni, ne otri. — Vieni, pārsvarā pauŗot agrāko (ar apvērsumu dīkā padzīto) parlamentārieŗu ieskatus, ieteicot mērenāku pieeju. Tie esot pārliecināti, ka pareizais ceļš būtu šāds: pastāvīgi paturēt tos citus (ne tikai Zemnieku savienības) cilvēkus, kuŗi esot pieaicināti pirmajā pēcapvērsuma valdībā tikai laba politiska izskata dēļ. Bez tam, iet vēl tālāk: papildus jaunajā valdībā jau uzņemtajiem pieaicināt vēl citus politiski atšķirīgu novirzienu ļaudis. Tā rīkojoties, mazināŗoties to aprindu plaŗums, kas kurnot pret jebkādu autoritāru valsts varu. To ieteicot ņie vieni. Otri neesot bijuŗi gatavi samierināties ar neko mazāk kā pilnīgu muguras pagrieŗanu jebkādiem demokratiskiem līdzekļiem ikkuŗā sabiedriskās dzīves izpausmē, tāpat kā valsts vadības organu izraudzīŗanā. Ne. Vācija, ne Italija ne citas valstis, kam nācies staigāt līdzīgu politiskas atdzimŗanas ceļus un par ko ne atseviŗķu reizi vien atzinīgi izteicies arī pats autoritārā režīma galva, neesot darījuŗas

kaut ko tam līdzīgu, t.i., pārtraukušas politiskās tīrīšanas darbu pusceļā. Ja nu nopietni izlemjot kaut ko uzsākt un darīt, tad tas esot jāpaveic līdz galam. Citādi rīkojoties, „ziepes” vien iznākšot. Tās slīdēšot no vienām rokām otrās, pamazām sadilšot un pēcāk galīgi izputēšot. Tādas domas paužot šie otri brīžiem it kā izsakot tās, kas valda režīma noteicēja galvā. Cik tur bija taisnības, to neviens īsti nezināja. Šie otri arī sludināja, ka uz ziepju klučiem, lai arī cik bezgala jauki smaržīgiem, neviens sapratīgs būvnieks māju neceļot. Jaunā vara, gluži tāpat kā jebkuŗa izturīga celtne, esot jābūvē ar ķieģeļiem, kas taisīti no vislabākā māla, citādi pēc laika sadrupšot itin tāpat kā iepriekšējā. Ar to Sauleskalns bija domājis parlamentārās valsts varas pastāvēšanas gadus. Šo „otro” ieteikums būtu: no pirmajā pēcapvērsuma valdībā un tikai pagaidām (vienīgi laba politiska izskata dēļ) pieaicinātajiem valdības locekļiem „jāatkratoties,” tiklīdz jaunais režīms būšot droši nostājies uz savām kājām vai, citiem vārdiem, ticis pāri neizdošanās briesmām. Bez tam, ar „otro” prātiem vērtējot, doma nomainīt politiskos „ārpusniekus,” līdzko vadības groži būšot pilnam pārņemti savējo rokās, esot tikusi atzīta par noderīgu un negrozāmu jau pašā sākumā — apvērsumu uzsākot. Šie „otri,” palikdami pie sava ieskata, nekādi neesot varējuši atrast pārliecinošu pamatojumu „pirmo” ieteikumam un tādēļ nesaprotot, kāpēc gan vajadzētu mainīt sākumā izplānotos nodomus, it īpaši, ja šāda maiņa — pagaidām valdībā pieaicināto ilgāka posteņos paturēšana — nekā laba ne dodot, ne solot.

Uz kuŗu pusi tanīs kritiskajās dienās svērusies paša apvērsuma autora domāšana šinī ārpusnieku pieaicināšanas jautājumā, ap desmit gadu pēc paša notikuma pilnīgāk un visticamāk manai ausij atklāja Latviešu leģiona ģenerālinspektora ģen. Bangerska stāba virsnieks un Latvijas universitātes diplomēts jurists Nikolajs Karlsons. Blakus saviem tiešajiem uzdevumiem stāba pulkvežleitn.

Karlsons veica arī vēl citus pienākumus, kuŗus viņam uzdeva pats ģen. Bangerskis. Pēdējo virknē bija arī redakcijas kollēģijas locekļa pienākumi ģenerālinspekcijas izdotajā mēnešrakstā *Nākotne*, kuŗas redakcijas sekretārs es biju kopš paša pirmā izdevuma sagatavošanas sākuma un klajā laišanas. Nevis, kā mēdza teikt, strādādams melnās miesās, veicot redakcijas kollēģijas locekļa pienākumus, bet, manuprāt, pavisam citu iemeslu dēļ, viņš prāvu tiesu dienas pavadīja *Nākotnei* ierādītajās telpās. Mūsu neierobežotā rīcībā nodoto telpu tuvums (abu darba istabas atradās turpat vai blakus) pirmkārt, un sevišķi tas, ka labi sapratāmies latviešu tautas neatkarības gadu un iecerētās nākotnes nacionālos jautājumos, otrkārt, mūs bieži jo bieži saveda kopā. Šķiet, dienesta pakāpju lielās atstarpes dēļ — viņš pulkvežleitnats, bet es tikai seržants — Karlsons palaikam ieradās pie manis *Nākotnes* telpās. Manā darba istabā viņš varēja iesoļot ikkuŗu brīdi, kad vien iepatikās, neatkarīgi no tā, kas tur jau bija priekšā. Ne otrādi: šāda brīvība iedarbojās tikai vienā virzienā. Kaut arī mūsu abu īpašo posteņu dēļ (abiem esot gluži nemilitāra preses izdevuma redakcijas darbiniekiem), gana pamatoti armijā praktizēto formālismu varējām bezvainīgi sāņus pabīdīt, abiem vien kopā esot. To arī darījām. Taču citu leģiona „oficieŗu” acu dēļ mums nācās strikti ievērot virsnieku, instruktoru un karēivju attieksmju noteikumus, klāt esot kaŗavīriem, kam dažādas dienesta pakāpes. Šo iemeslu dēļ Karlsona kabinetā drīkstēju brīvi iesoļot tikai tad, ja tur bez viņa nebija neviena leģionāra, kam par manējo augstāka dienesta pakāpe. No frontes iebraukušajiem un citiem virsniekiem, kas nezināja mūsu īpašās attieksmes *Nākotnes* redakcijā, atrodoties viņu redzes sniedziena attālumā, man atlika vienīgi skaļi sasist zābaku papēžus un prasīt atļauju ieiet, kaut arī tobrīd viņš viens pats sēdēja pie sava darba galda vai kaut ko meklēja grāmatu plauktā. Pēc nedēļām divi vai trim, kad, ar viņa vārdiem sakot, bijām viens otra garīgo

kodolu novērojuši un, šķiet, gana aptaustījuši, bijām kļuvuši *Letonijas* mirdzošais pulkvedis, kā Karlsons kautrīgi atļāva sevi uzrunāt, un es vidzemnieciskais ganuzēns, ko viņš vairs ne tik kautrīgi sāka lietāt, paklausot manam ieteikumam, ja ne lūgumam. Vai vēl jāsaka, ka sapratāties labi: ar viņa paša prātu lemјot un mēli atklājot, bijām kā divas zivis, kas vienā dīķī no ikriem izšķīlušās, spuras uzaudzējušas un vēl arvien peld tanīs pašos ūdeņos.

Par mūsu zemītes pilnās brīvības gadiem un to traģisko galu spriedelējot, kas notika biežāk nekā pārdomas par ciešā neziņas miglā ieausto latviešu tautas nākotni, allaž pārrunās apstājāties pie jautājuma: ko varējām darīt citādi. Ne vienmēr aizgājušo dienu stāvokļa analīze beidzās ar tādu pašu vai cieši līdzīgu atbildi. Mūsu abu atziņas tomēr ne par mata platumu neatšķīrās viena no otras. Ka — draudot vislielākām briesmām neatkarīgās valsts patstāvībai — latviešu tautas un tās zemes liktenis absolūti un neierobežoti un neviena (neitrāla vai citādi objektīva pasākuma) nekontrolēts atradās vienas personas un tās algotu ierēdņu un padomdevēju izlemšanā. Nevarēja būt un nebija divu domu, ka šāds valsts vadības nokārtojums — virs Eiropas kontinenta cietzemes kara mākoņiem kļūstot arvien biežākiem un tumšākiem — varēja sagādāt Latvijai un tās iedzīvotājiem tikai vienu atrisinājumu: brīvības un patstāvības zaudējumu, abu bojā eju. To vajadzēja saprast arī tiem spēkiem, kas, ir nemēģinot ieskatīties nākotnē, izšķīrās atņemt latviešu tautai pašnoteikšanās tiesības. Tā domāja kaņavīrs (Latvijas armijas virsnieks), kas zināja valsts satversmē ieguldītos tautas tiesību likumus. Zināja, ka vienīgi latviešu tauta un citi pilntiesīgie valsts iedzīvotāji ir tiesīgi apstiprināt grozījumus šajos likumos. Šajā ziņā pulkveža un seržanta atzinumi bija kā ideāli dvīņu brāļi, kas staigāja vienās, cieši robežotās un vienīgās likumīgās pēdās. Apvērsuma autors bija aizmirsis prātulu: dari, ko darīdams, apdomā galu!

Karlsons nemaz nenoliedza, ka pirmajās dienās pēc 15. maija apvērsuma, līdzīgi labai tiesai citu sabiedriski aktīvu virsnieku, viņš esot jūsmojis par šī notikuma sekmīgu izdošanos un tā īstenotāju solītajiem uzlabojumiem valsts pārvaldes aparātā, uz ko viņš esot gaidījis: šķiet, diezgan ilgi cerējis un gaidījis. Cerējis un varbūt — noderīgus vaibstus iespējamu grozījumu plānos ir nezinot — uz šādiem ilūzoriem uzlabojumiem paļāvis, gluži kā dažs labs cits, kam nebijuši sveši trūkumi un visādas niekalkbības parlamentāriskās valsts pārvaldes sistēmā.

Visai labi atceroties Ulmaņa rosīgo, godprātīgo un sekmīgo darbību Latvijas valsts tapšanas un formālās dibināšanas dienās, Karlsons esot patiešām ticējis, ka maija nakts puča autors ne ilgi, ne nelikumīgi neturēs visu varu tikai savās rokās, nepieaicinot talkā neitrālus palīgus no malas. Viņš, tāpat kā daudz citu armijā un valsts civīlajā dienestā, esot ne pa jokam ticējis, ka, veļot durvis uz labāku nākotni, apvērsuma īstenotājs šādā diktatoriskā pagaidu režīmā valsts darbā pieaicinās gandrīz visu (līdz tam likumīgo) politisko novirzienu pārstāvjus. Pieaicinās: ne tikai uz dažiem mēnešiem, bet gan līdz solītās satversmes izstrādāšanai un pieņemšanai. Pēc apvērsuma pirmais Ministru kabineta sastāvs it kā esot attaisnojis šādu ticību. Šo ticību, ka arī piesardzīgi malā stāvošo aprindu locekļi, neatkarīgi no to agrākajiem un ideoloģiskajiem uzskatiem — tiks iesaistīti, jo sevišķi esot stiprinājis autokratiskās pagaidu varas izteiktais nodoms un praktiskais mēģinājums pieaicināt kopīgajā valsts dzīves darbā vēl papildus spēkus. Solījums: nenobīdīt vai neatstāt malā tos, kas objektīvi vērojot ieteiktos grozījumus un klusībā (savās sirdīs) esot gatavi veicināt to iedzīvināšanu.

It kā meklējot un „šķiet, arī atrodot pamatojumu savai 15. maija pēc apvērsuma dienu pārliecībai, ka, tikai labu nodomu mudināts, 1918. gadā nodibinātās demokrātiskās un neatkarīgās Latvijas valdības pats pirmais

ministru prezidents Ulmanis (gatavojoties 1934. gada maija nakts notikumam) esot izšķīries iedarbināt — kaut arī tiesiski un morāli neattaisnojamo — “puča kārti,” mans leģiona laikmeta atceņu, pārdomu un atziņu biedrs Karlsons no jauna ielūkojās atmiņu pūrā. To darījis, teica, ka viņš itin labi saglabājis atmiņā apstākļus, kādos šā 15. maija apvērsumā radītā režīma galva mēģinājis uzņemt autoritārās varas atbildīgo darbinieku saimē valstsvīru un publicistu Arvēdu Bergu vēl tad, kad jaunās valdības ministri un departamentu direktori un citi atbildīgie locekļi jau esot uzsākuši solīto uzlabojumu plānu iedzīvināšanu. Balstoties uz informāciju, kas sasniegusi viņa acis un ausis, Karlsons esot bijis cieši pārliecināts, ka Ulmanis visai nopietni vēlēties dabūt Bergu savā pusē, iesaistīt viņu, t.s., jauncelšanas darbā. Taču veids, kā viņš, kam tolaik visa vara bijusi rokās, to darījis, tomēr neesot devis ne mazākā pamata abpusēji sekmīgam iznākumam.

Par Arvēda Berga aicinātu ierašanos pie Ulmaņa, pēdējam mēģinot iesaistīt pirmo sava 15. maija pēcapvērsuma valdībā, piedāvājot viņam ministra posteni, rīdzinieki — īpaši preses ļaudis — jau tanīs dienās saņēma informāciju (ne visai noteiktu, ne visai ticamu) no vairākiem avotiem, gan ne oficiāliem. Brīžiem nebija skaidrs, cik daudz apkārt klīstošā informācija ir patiesas ziņas, cik baumas, kas tanīs laikos — cauri visam autokratiskā režīma posmam — bija viens no galvenajiem valdības darba atspogošanas līdzekļiem. Dažreiz šīs baumas dzima tautā, citreiz pašas valdošās varas augšgala slāņos. Tikai viens bija skaidrs, ka šāda — Ulmaņa un Berga — satikšanās patiesi ir notikusi. Par to, kas un kā pārrunāts un kas galu galā bijis šādas satikšanās patiesais iznākums, nebija īstas skaidrības. Vieni teica to, otri šo, abu starpā palaikam kaut ko pretrunīgu, atkarīgi no tā, no kādiem „ziņu avotiem” viena vai otra bauma bija nejauši paslīdējusi vai tīši palaista.

No Karlsona mutes dzirdot, pa kādiem ceļiem iegūta viņa informācija, t.i., attiecībā uz Ulmaņa un Berga tikšanās attēlojumu — biju vairāk nekā pārliecināts, ka tā stāv vistuvāk patiesībai. Te, šķiet, būs lietderīgi ar pāris vārdiem pieminēt avotus, uz kuņiem balstoties iegūti Karlsona fakti, uz kuņiem pamatojas secinājumi, protams, arī notikušā atstāstījuma sīkdaļas. Kāpēc Karlsona teiktajam var ticēt vairāk nekā citiem ziņu avotiem?

— Tāpēc, ka viņa informācija nāca no vārdā nosauktiem pirmavotiem, kuņu ausis bij bijušas klāt pašā notikuma vietā, bet nevis sasniegtas pa aplinkus ceļiem.

Pirmkārt, valstsvīrs, rakstnieks, sporta darbinieks un bijušais demokratiskās Latvijas valdības ministru prezidents, kā arī 15. maija apvērsuma valdības ministru prezidenta Ulmaņa biedrs, kam, acīm redzot, notikumi un izdarības gar autoritārās varas posmu nebija nekāda „Ķīnes ābece,” bija pulkvežleitnantam Nikolajam Karlsonam tuvs radnieks. Gan „zēģelējot” Ķīšezera un citos Rīgas tuvumā esošos ūdeņos, abi — Skujenieks un Karlsons — sēdēja vienā buņu laivā, kopīgus jokus trieca, atklāti un drošsirdīgi nopietnas lietas pārrunāja, kā arī dalījās pārdomās par 15. maija un agrāko valdību soļiem, par kuņiem sabiedrība maz ko dzirdēja. Tiekoties tur un citur, viņu starpā lielu noslēpumu nebija: vienalga demokrātijas vai diktatūras gadus un mēnešos. Ko zināja viens, to zināja otrs — kā jau brālēni, ja arī tikai II pakāpes.

Teologs un Rīgas Doma latviešu draudzes virsmācītājs Edgars Bergs, kuņa tēvs bija izcilais atmodas laikmeta darbinieks Kristaps Bergs, bija valstsvīra un publicista Arvēda Berga brālis. Savukārt Edgara Berga meita Mirjama bija kļuvusi Nikolaja Karlsona mūža ceļa līdzgaitniece. Ieprecoties visiem rīdziniekiem labi pazīstamajā Bergu dzimtā, Nikolajs Karlsons bija kļuvis loceklis kultūras un patriotisma vēsmu apgarotā pulciņā, kuņā viena locekļa sāpes bija otra un pēdējā prieki tikpat

gaiši kā pirmā. Kristapa Berga, tāpat kā viņa dēlu un citu tuvinieku — kā piedzimušu, tā ieprecētu — rūpes par latviešu tautas labumu bija tūlīt nākamajā vietā aiz gādības par pašu ģimeni un cilti. Ne mazāk par citiem viņu pulciņā to izjuta arī virsmācītāja Berga znots Koļa, kā viņš tika uzrunāts Bergu saimē un viņa studentu dzīves mūža organizācijā *Letonijā*. Ko zināja viens dzimtas loceklis, to zināja otrs, kad bažas vai nedienas mocīja viena Bergu cilts locekļa sirdi, tad tās tikpat neciešamas bija otrai. Nemiers un droša ticība neatkarīgās valsts un brīvās tautas nākotnei, bet gan bažas par miglaino rītdienu iekļuva Bergu un tai tuvo saimes rindās, Ulmaņa, Baloža un Bērziņa sagādātajam apvērsumam pieliekot treknu beigu zīmi tautu pārstāvošajām institūcijām, tādējādi liedzot latviešu tautai „būt kungiem dzimtajā zemē.” Taču ticība, ka šī ziemciešu tauta atkal — Dievs dod drīz vien — lems par savu tagadni un nākotnes likteņiem, nelikās esam zudusi Bergu pulciņā. Vajadzēja ļaut sirdij iestāstīt prātam, kā rīkoties un kādu padomu dot daudzajiem citiem, kuŗi to meklēja, lai ilgi lolotais un uz īsu laiku iegūtais sapnis par pašnoteikšanās tiesībām arī mūsu sērdieņu tautai atkal neievītos tikai sapņu dūmākā. Varbūt, ka vēl kas bija glābjams. Tādēļ diezin vai būtu gudri noraidīt Ulmaņa aicinājumu ierasties uz pārrunām, kas varētu sagādāt pamatu jaunām cerībām — gaidīt uz politiskās varas atgriešanos tautas pārziņā. Pateicis, ka Bergu saime tanīs dienās bija gatava neliegt palīdzīgu roku nesen piedzimušajam autokrata režīmam, ja vien tā gala mērķis būtu valsts iekārta, kuŗā pēdējās iedzīvotāji iemanto pilnu atbildību par saviem likteņiem, varu arī atstāstīt visu, ko Karlsons man pastāstīja par Ulmaņa un Berga tikšanos.

Mājas tēva noskaņojumu, sevišķi pārmaiņas tanī, esot varēts salīdzināt ar pārmaiņām dabā ne visai gaŗā laika posmā: viesim ierodoties, tas esot bijis līdzīgs saules lēktam, kad dabā gana gaismas un vēl vairāk priecīgu skaņu, bet, ciemiņam veŗot satikšanās telpas durvis uz

projām iešanu, tas līdzinājies mirkļiem pēc neplānota saules aptumsuma, kad drūma melancholijas sega it kā apklājusi visu, kas sākumā solījis labu izdošanos. Beigās no tā vairs nebijis ne vēsts. Palicis pāri klusums, ne tikai piemērotu atvadu, bet gan jebkādu vārdu trūkums. Vienā vārdā — bezcerība.

Bergam ierodoties, jau pie pašām durvīm viņu sagaidījis nevis kā parasti nopietnais un visnotaļ uzmanīgais un pieklājīgais privātsekretārs Cimmermanis, bet pats mājas tēvs, košam smaidu tīklam plaiksnījoties pāri visai sejai. Šis smaids, kas šķitis vērots vienīgi šajā vispopulārākā latviešu politiskā darbinieka sejā, atnākušajam viesim nebijis svešs. Bergam tas atgādinājis viņa paša un Zemnieku savienības frakcijas līdera kopīgos pūliņus vai dažkārt arī neapslāpējamus strīdus — Saeimā, tās kuluāros. Ulmaņa sejā tas īpaši koši uzplaucis tad, ja viņam kaut kā vajadzējis no viena vai otra citas partijas deputāta. Taču diezin kāpēc Bergam šķitis, ka šajā tikšanās reizē Ulmaņa smaidā bijis daudz vairāk nekā parasti īstas sirsnības. Tas — lieki teikt — jo manāmi uzmundrinājis Berga labsajūtu.

Taču ar tikšanās brīdī parādīto smaidu vien mājas tēva draudzīgā izturēšanās neesot izbeigusies. Pamanījis, ka soļojot uz sēdēšanai piedāvāto krēslu, ciemiņš gluži redzami pievelk kreiso kāju, laipnais sagaidītājs, izstiepjot savu labo roku atnācēja virzienā, licis manīt, ka viņš ir gatavs palīdzēt, ja viesim tas liktos noderīgs un pieņemams. Šķiet, cenzdamies likt mājas tēvam saprast, ka grūtības ar kāju nav nemaz tik lielas, ka cita cilvēka palīdzība būtu vēlama vai nepieciešama, Bergs noraidīgi atmetis ar roku.

Par spīti tam viņš, Ulmaņa it kā patiesās laipnības un sirsnības savaldzināts, esot secinājis, ka viņam jāatbild ar kaut ko tikpat īstu un draudzīgu. Šķitis, ka īsta un neierobežota atklātība būtu labākais līdzeklis. Bergs pateicis, kas par nelaimi ar viņa kreiso kāju — kādēļ jāklibo:

Īkšķim esot radies tā dēvētais ieaugušais nags. Tādēļ katra atspiešanās uz kreisās kājas Īkšķi izraisot diezgan stipras sāpes. Chirurģi jau esot gatavi nenormālo naga malu nooperēt, bet neesot droši, cik ilgi tas palīdzēsot. Varbūt vaina un līdz ar to grūtības un sāpes pēc laika atgriezīšoties. Visu to ievērojot, viņš esot izšķīries vismaz tūlīt neveselo kājas Īkšķi neoperēt. Ja pienākšot brīdis, ka vairāk izturēt nevarēsot, varbūt, ļaušot vaļu ārstu nažiem. Domu apmaiņu gar ciemiņa nedienām ar neveselo kājas pēdu abi turpat vai vienlaikus pārtraukuši. Pats ciemiņš teicis, ka nelaime, kāda nu viņam esot nelaikā piesitūšies dažviet esot gados vecāku ļaužu ķibeles. Tur tā piesitoties biežāk, ja cilvēks tuvojoties astoņdesmitajiem, bet ne tik bieži pirms 70-tā mūža gadu sliekšņa pārkāpšanas. Viņš pats taču vēl neesot sasniedzis sešdesmit. Neesot jau vairs tik jauns kā pats mājas tēvs, ko ar savu acu skatu no kāju pēdām līdz galvas virsai rūpīgi noskatījis, lai arī neesot taču nekāds Metuzāls. Ja varot ticēt vienam un otram cilvēku izturības pētniekam, tad viņa paša labākie gadi vēl esot priekšā, bet nekādā ziņā jau aiz muguras. Ulmaņa un Arvēda Berga mūža gaņumi atšķīrās par diviem (ja paslēptu zem grīdsegas nepilnas desmit dienas) apaļiem gadiem. Pirmais bija jaunāks. — Pieliekot galīgo punktu Berga veselības jautājumam, mājas tēvs piebildis, ka viņš pazīstot vairāk ārstu, kas esot īsti meistari savā nozarē. Apklausišoties. Ja uzduršoties kādam, kam labas zināšanas ciemiņa kaites lietās, tad tā vārdu pateikšot Bergam. Ja nelīdzēsot, tad neskādēsot.

Nebūdamas dažādu ideju svērējs un pārsvērējs vai, tautas valodā izsakoties, tukšu salmu kūlējs, bet gan darītājs, ticis gaņām neilgajam apsveicināšanās un pārējam pieklājības periodam, arī šinī tikšanās reizē, Ulmanis žigli vien pārgājis uz jautājumiem, kuņu dēļ viņš bija aicinājis Bergu pie sevis. Teicis, ka ar viņa prātu jauno stāvokli valstī uzlūkojot un jēdzīgākai rītdienas dzīvei līdumus ližot, viņš domājis, ka Bergam esot jābūt

visas zemes čaklo darba rūķu pirmajās rindās. Kad un kā tad varēšot izstrādāt praktiski noderīgu satversmi bez Berga, kuŗš taču viens no pašiem pirmajiem esot sācis sludināt, ka līdzšinējā esot vairāk neciešamu trūkumu! Pagriežot muguru esošajai un turpinot ceļu jaunā garā, daudz esot sasniegts. Pateiciēs Ulmanim par to, ka viņš atzinīgi novērtējis Berga domas un pūliņus nepieciešamo satversmes grozījumu lietā, ciemiņš centies pateikt, ko viņš domā par tā saukto jauno garu. Paturot prātā visai draudzīgo sagaidīšanu, par kuŗā izjustu īstu, nevis mākslīgu sirsniību nevarējis būt divu domu, Bergs neesot varējis iedomāties iemeslu, kādēļ viņš darītu negudri, pasakot, ko īsti domā par jauno garu un visu citu, kas atklāsies abu pārrunās. Tādēļ arī bijis pilnam atklāts. Domājis, ka tas būtu pa prātam arī viņa ielūdzējam. Tam taču tobrīd Berga skatījumā īsta patiesība interesējusi daudz vairāk nekā piesardzīga un pārlicu apdomīga izlocīšanās, skaŗot jautājumus, kas varētu atšķirties kā diena no nakts. Negribot vai nespējot izklūt no draudzīgās gaisotnes, kas viņu savaldzinājusi pirmajos tikšanās mirkļos, ciemiņš bijis pārlicībā, ka no kontroversiem jautājumiem un tematiem viņam nevajadzētu izvairīties. Pretrunas, ja tādas radīšoties (maz cerību, ka tām klusējot gaŗām tikšot), pārvarēšot ar labu saprātu, kuŗa, liekas, netrūkstot ne vienam, ne otram.

Atzinies, ka viņš pietiekami pilnīgi neizprotot, kas īsteni atrodoties aiz teiciena „jaunais gars,” Bergs ļāvis savai mēlei pateikt domas, kuŗas arvien vairāk sākušas turēt gūstā viņa sirdi. Tūlīt arī skaidrojjis, ka šis nule it kā dzimušais gars neesot kaut kas, kaut vai aptuveni, tāds, ko viņš pats sludinājis, ieteicot grozījumus pastāvošajā (līdz apturēšanai pastāvošajā) satversmē. Uzsvēris, ka rosinot jautājumu par nepieciešamību iegūt praktiski lietderīgāku satversmi nekā līdzšinējā, viņš esot domājis, ka no tās jāizravē pamanītās nezāles. Domājis, ka līdzšinējā jāizdara grozījumi, kas iegūti pieredzē, lai tādējādi tā atbilstu

demokratiskām prasībām un lietderīgāk kalpotu tautas vēlmēm. Vecajā satversmē esot daudz laba, daudz vairāk nekā mazvērtīga. Tādēļ būtu bezgala negudri tikt no tās vaļā, samaksātiem kritiķiem ļaujot to saplēst gabalu gabalos vai vienkārši iemest mēslienā. Kas tagad apvērsuma rezultātā esot noticis? Vara valstī esot nodota viena cilvēka rokās. Rosinot grozījumus (uzlabojumus) satversmē, viņš kaut ko līdzīgu ne gribējis, ne būtu varējis ieteikt, vai pat pārrunāt. Bergs arī steidzies piebilst, ka šinī jautājumā viņš nekādās debatēs negribot ielaisties, jo no savas visdziļākās pārliecības negribot atkāpties. Brītiņu klusējis, vēl piebildis, ka nespējot atkāpties. Valsts pārvaldes lietās tautai pienākoties gala vārds. Ar tiem, kas domājot citādi, viņam nevarot būt pa ceļam.

Sava ciemiņa vārdos, īpaši tai daļā par valsts varas nodošanu viena cilvēka rokās, ieklausoties, Ulmaņa smaids mazliet sadudzis, gan tikai uz neilgu mirkli. Berga iebildumi pret skaidri nepateikto, bet arvien vairāk saprotamo „jauno garu” mājas tēvu neesot daudz satricinājuši; katrā ziņā daudz mazāk, nekā varēts gaidīt. It kā sagatavodams ceļu pārejai uz citu tematu, Ulmanis ieteicies, ka līdz šim notikušās pārmaiņas esot tikai pagaidu soļi. Pastāvīgas pārmaiņas, uz kuņām nebūšot ilgi jāgaida, nevarot būt divu domu, atbildēšot uz lielāko daļu Berga jautājumu. Un, ja ne — par to jau varēšot runāt. Pārrunāšot, gan jau kaut kur ceļa vidū satikšoties. Vai nu tādēļ vajadzēšot kaŗu sākt!

Noklausījies Ulmaņa paskaidrojumu, kas bijuši itin vispārēji, no kuŗiem katrs klausītājiem varētu izlobīt, kas viena paša prātam būtu licies noderīgāks, Arvēds Bergs — kā jau rūdīts zvērināts advokāts — sācis mēģināt un „izvilkt” no mājas tēva nozīmīgākas atbildes. Šo pūliņu ietvaros viņš centies, cik iespējams, akurāti uzzināt, ko nozīmē vārdi „nebūšot ilgi jāgaida.” Iztaujātais acīm redzot visādi locījies, lai uz šo jautājumu nebūtu jādod

noteikta atbilde. Bergam tas licies aizdomīgi. Tādēļ neatlaidies, nelicies mierā, kamēr, it kā piespiests pie sienas, Ulmanis, izvairīšanos atbildēt tieši, negribīgi pārtraucis. Teicis, ka laika, kas atlicis līdz Ziemsvētkiem, jau pietikšot. Lai būtu pilnīgi drošs, ka abi runā par vienu un to pašu lietu, Bergs: nelietājot nekādus aplinkus vārdus, prasījis, vai līdz gada beigām būšot izstrādāta jauna satversme, ko pēc jaunā gada iestāšanās varētu nodot tautai apsvēršanai un pieņemšanai vai noraidīšanai.

Atbildot uz ciemiņa, diezgan uzmācīgo, jautājumu, mājas tēvs ne skaļi sakot, bet itin kā zem lūpām nomurminot, atteicis: nezinot īsta iemesla, kādēļ viss tas prasītu ilgāku laiku. Cenzdamies novērst jebkuŗu šķērsli, kas atstātu vietu pārpratumiem, no jauna iedarbojies Berga zvērināta advokāta gars, prasot neapstrīdamu skaidrību. Lietājot itin klasisku jurista valodu, Bergs jautājis vai jaunās satversmes ietvaros būs ietverts princips, ka suverēnā vara pieder latviešu tautai un vai šī dokumenta noslīpēts projekts būs gatavs līdz tā paša gada (1934.) decembra vidum, proti, līdz 15. decembrim. Apstiprinājums ar galvas mājienu Bergu neapmierinājis. Viņš gribējis dzirdēt „jā.” To arī dzirdējis. Pēc gana skaļi pasacīta „jā jau jā” Ulmanis nenocieties nepiebilstot, Bergs neesot labāks par citiem advokātiem: ir par mata platumu neatkāpjoties, kamēr neesot dzirdējuši tādu atbildi, kas viņiem esot pa prātam. Kamēr tā neesot dzirdēta, neticot ne paša mātei, kur nu vēl arājam politiskā tīrumā.

Tikai tad, mēģinot iegravēt Ulmaņa vārdus vēstures annālēs, Bergs atskartis, ka visgrūtākais vēl priekšā. Neveiksmīgi beidzies Berga mēģinājums pierunāt Ulmani, lai tas publiski deklarētu, ka jaunās satversmes projekts būs izstrādāts līdz 15. decembrim. Uz to visnotaļ izveicīgais politiķis neesot ielaidies, lai arī ar kādiem vārdiem un domām Bergs mēģinājis šādu rīcību motīvēt.

Ne un ne bijusi negrozāma atbilde. — Tam ieteikumam nekādus noderīgus augļus nenesot, Bergs bija gatavs ja ne pilnu, tad vismaz pussoli atkāpties. Ieminējies, viņš samierinātos, ja Ulmanis sagatavotu un atstātu viņa rīcībā memorandu, kas teiktu to pašu, kas bijis domāts sākumā ieteiktajā publiskā paziņojumā. Arī šis ierosinājums Ulmaņa acīs neatradis ne mazākās atsaucības. Lielais kungs bijis tam pretim, kā teic, ar rokām un kājām.

Cīnoties pretim Berga pūliņiem, lai ne vien paziņotu publiski vai dokumentētu konfidenciāli jaunās satversmes projekta pabeigšanas datumu, bet arī nodotu atklātības zināšanai darba plānu, kuŗam sekojot, beidzot radīsies šis visai svarīgais un pēcapvēsuma rītā solītais dokuments, Ulmanis, šķiet, pakāpeniski kļuvis nervozāks un neapmierinātāks. Acīm redzot, mājas tēvam šādas pārrunas likušās esam ne vien neauglīgas, bet arī nevajadzīgas. Tā vien šķitis, ka viņam ir pašam savi plāni, gar kuŗiem citiem nav nekādas daļas. Neesot vajadzējis pat vienkārša palielināmā stikla, lai saredzētu neapmierinātības līnijas mājas tēva vaigos, kas brīžiem — šķiet sabangotu asiņu ietekmē — neparasti-koši iesarkušies, tad atguvuši agrāko bālumu un pēc tam sākuši visu no gala, sārtumam sekojot pusbālam rožainumam. Bergs visu to saskatījis. Šķiet, arī apjēdzis, ka šī var būt vienīgā un pēdējā izdevība pateikt, cik nemīlīgs, ja ne atbaidīgs viņam šķietot šis, t.i., „jaunais gars.”

It kā līdz kaklam apnicis pārrunu par grozītas satversmes izstrādāšanas gaitu un atsevišķiem soļiem, kā arī paveikšanas beigu datumu, Ulmanis gluži noteikti ieteicies, ka visam tam vēl esot gana laika, esot jārūnā par lietām, kuŗu dēļ Bergs esot pie viņa ieradies, proti, par atbildīgu posteni pašreizējā valdībā. Lai velti nešķiestu laiku, krustis šķērsis tematam apkārt runājot, nākamo tematu viņš gribot izsmelt īsākā un galvenais lietderīgākā veidā. Bez jebkādiem ievadījuma vārdiem Ulmanis ciemiņam piedāvājis tautas labklājības ministra posteni. Gan

tikai — kaut arī neprasīti — paskaidrojis, ka, strādājot bēgļu komitejās un citos līdzīgos pasākumos, kuŗu mērķu kodols bijusi palīdzība cietējiem un mazturīgiem, Bergs esot ieguvis visai noderīgu pieredzi. Labklājības ministra darbā tā lieti noderēšot.

Uz to Bergs atbildējis, ka šādam postenim viņš esot vismazāk derīgais kandidāts, esot simtiem tādu, kas to varētu darīt labāk. Bez tam, pašreizējais ministrs, latgalietis Rubulis jau darot tik labu darbu, ka neviens cits nespēšot paveikt tikpat daudz un tikpat labi. Tā būtu bijusi liela kļūda, plats solis atpakaļ, nomainot dzīvē un darbā teicami ietrenētu darba zirgu ar nemākuli, jaunu kumeļu, kam galva pilna ar nepārbaudītām idejām, bet darbi — neesoši.

Ciemiņa stūrgalvībai arvien vairāk sakarsējot mājas tēva nepacietības nervu galus, Bergs juties diezgan ērti, bet ne tā viņa sarunu partneris. Neērtības sajūtas traucētam, tam sākuši rožaini iekrāsoties pat pirkstu gali. Tā vien licies, ka visa šī runāšana un brīžiem pagaŗa spriešana neved pretim nekādam mērķim.

Pēc sava rakstura būdams čakls darbinieks, nevis tukšu valodu plāpiniēks, mājas tēvs centies pasteidzināt tikšanās mirkļu gaitu, lai taču beigu beigās kaut ko lietderīgu padarītu. — Prasījis, lai Bergs sakot, kuŗa ministra amats viņam būtu bijis pa prātam.

Gandrīz nemaz nevilcinoties, Bergs atteicis, ka iekšlietu ministra postenī viņš varētu darīt visvairāk tautas labā. Zvērināta advokāta pieredze un tas, ka viņš jau Latvijas sākumā bijis šādā postenī, atļaujot gluži pamatoti secināt, cik vēlams būtu viņam no jauna kļūt iekšlietu ministram.

Ulmanim šāda doma — uzticēt Bergam Iekšlietu ministriju nemaz nav gājusi pie sirds — ne pagalam nepatikusi.

Tāpat neveiksmīgi beidzies Berga ieteikums nodot tā pārziņā Tieslietu ministriju. Bergam vēl iešāvusies prātā

Ārlietu ministrija. Taču tai viņš atmetis ar roku, pirms radusies izdevība piedāvāties šajā nozarē.

It kā mēģinot atrast kaut vai kādu, ne vairs vienai vai otrai pusei pilnam pieņemamu atrisinājumu, 15. maija režīma galva ķeries pie pēdējā glābšanas salmiņa. Atzīdamies, ka par esošajām ministrijām runājot, ne pie kāda gala netikšot, tādēļ labāk sākšot no cita redzes viedokļa. Lai Bergs izdomājot gluži jaunu ministriju, kuņas vadību viņš vēlētos uzņemties; jaunu — vienalga kādu.

Uz to Bergs, šķiet, nevajadzīgi asi atcirtis, ka viņš negribot būt galvenais ierēdnis ministrijā, kuņā absolūti vienīgais pienākums būtu laikus ierasties darba vietā un par vēlu neuzsākt ceļu mājup.

Pats runas veids un pāris kodīgas piezīmes, kas sekojušas, Ulmaņa pacietībai pielikušas visai prāvu pēdējo punktu. Ceļoties kājās, un tādējādi liekot ciemiņam saprast, ka viņa vizīte beigusies, cieši skatoties apciemotāja acīs, teicis, ka viņam esot padomā tikai vēl viens amats. Tas esot darbs Rīgas pilsetas pārvaidē, proti, galvaspilsētas finanču daļas vadītāja postenis. Par šādu ķecerību dziļi aizvainots, Bergs atgaidis, ka viņam vairs nav atlicis neviena vienīga vārda, ne jautājuma par viņa paša nopelniem līdzšinējās satversmes izvērtēšanā un kritizēšanā, ne viena vai otra posteņa piedāvājuma „jaunā gara” minisru saimē.

Aizvainojums un satraukums bijis tik nepatīkams un dziļš, ka viņš tūlīt atstājis satikšanās telpu. Varbūt citādā veidā, bet tikpat satraukts bijis arī mājas tēvs. Droši vien neparastās un nedraudzīgās šķiršanās dēļ, Bergs diezgan labi neesot atcerējies, vai, projām ejot, viņš atvadoties atrokoties no Ulmaņa vai ne.

Cik lielā mērā šāda kopā saiešana pasliktinājusi abu — citkārt cienīto valstsvīru attieksmes, to grūti bijis pateikt, jo jebkuŗš ceļš uz jaunu satikšanos bijis grumbu

grumbām savagots pēc pirmās tikšanās tā laika valsts galvas mitekļi. Taču „nerātnās” šķiršanās sekas nācies izjust citādā veidā. — Ulmanis, kas palaikam neesot cietis konkurentus, arī šoreiz neesot bijis iecietīgāks. Ja nekodis pats, tad, ja ne tieši licis, tad katrā ziņā ļāvis to darīt saviem algotiem darbiniekiem un izkalpiņiem.

Neiecietības žņaugi, ar ko Latvijas valsts pirmais autokrats centies iebaidīt un aplusināt sava autoritārā režīma objektīvo kritiķi Arvēdu Bergu, neraugoties uz abu kolleģiālajām, ja ne neviltoti draudzīgajām attiecībām neatkarīgās valsts pirmajos un citos pirms apsvēruma gados, pēkšņi — kā pēc burvja mājiņa — sākuši kļūt arvien ciešāki. Visas zīmes liecinājušas, ka savu un savu pakalpiņu rīcību autoritārā režīma galva grib nepārprotami pateikt publicistam un valstsvīram Bergam, ka viņa, nevis, pēdējā rokās ir visa vara un noteikšana. Pateikt Bergam un citiem, kam jau tagad ir vai vēlāk varētu rasties gana drosmes kritiski vērtēt militāri uzspiesto pārmaiņu dziļāko jēgu un tālākās izredzes.

Vai tā bija atbalss režīma galvas nesekmīgajam mēģinājumam pilnam un uz visiem laikiem aizsiet acis un ausis ikvienam, kam tautas un tēvzemes labums šķitās esam augstāks par jebkuŗa zemes iedzīvotāja personiskām iegribām un plāniem, lai arī cik grandioziem un solīgiem? Brīva vārda žņaudzēju galvas sāka pacelties no vairākiem režīma lojālo kalpu nostūriem. Pastiprināja to, kas jau bija „nokārtots,” uzsāka jaunas akcijas.

Kā jau paskaidrots citā šīs grāmatas lappusē, par atklāta — kaut arī pilnam patiesa — vārda rakstīšanu Berga preses izdevumā, ir mirkli nevilcinoties tika (uz visiem laikiem) pārtraukts rīdzinieku gadiem ilgi iecienītais laikraksts *Latvis*.

Režīmam pakalpīgo izdarības — nesekmīgo pārrunu rezultātā — brīžiem likās esam vairāk nekā dīvainas un uzpeldēja virspusē itin drīz. Šķita: noniecināt citādi

domājošos bija to galvenais mērķis. Līdzekļi: visi labi, kas stiprina kunga roku.

Šai ziņā visai raksturīga bija paša „galma biogrāfa” Žaņa Unāma rīcība, šķiet, pareizāk būtu apzīmējums „izrīcība.”

Savā biografisku datu vārdnīcā *Es viņu pazīstu* grāmatas autors (šis pats Unāms) Arvēdam Bergam atvēlējis divarpus rindiņas:

It kā runājot visu bijušo *Latvja* redakcijas darbinieku un līdzstrādnieku uzdevumā vai vārdā, šī izdevuma vissekmīgākais redaktors Arvēds Avots, ieraudzījis Unāma „meistarstiķi,” bija iesaucies: „Kā kaulus grauž, tā kurpi laiza!” Tas esot īsta suņa dabā.

Rakstot par tā paša Arvēda Berga dzīves tecējumu un tanī gūtajiem panākumiem, Latvju enciklopēdijas autoram prof. Švābem vajadzējis pilnas 20 rindiņas, kamēr — kā teikts — Unāmam pieticis ar divarpus.

* * *

Tobrīd īsteni vai šķietami nelaimīgo parlamentarisma laikmetu nomainot laikmetiskajam vadonības ēras cēlienam un līdz ar to tikko dzimušā 15. maija puča režīmam steigā vēl nepaspējot pilnīgi apklusināt runātā un iespiestā vārda brīvību, bezbailīgākie preses ļaudis mēģināja ielūkoties nākotnē. Ieskatījušies vēstures liecībās un vērojuši cik sekmīgi vadonības laikmetu uzsākuši Musolini italieši un Hitlera vācieši, kas šo vēstures posmu bija ievadījuši, mūsu pašu neatkarīgo laikrakstu ievadnieki mēģināja atklāt saviem lasītājiem akmeņus, uz kuriem mēs varētu kļūpt un galīgi krist.

1934. gada 5. jūlija izdevumā laikraksta *Latvis* redaktors Arvēds Avots raksta par briesmām, kas — ar vēstures olekti mērījot — draud tikko uzsāktajam vadonības laikmetam. Viņš raksta, ka tie nav neapmierinātie, kas klusu kurn, jo tos var apklusināt; tie nav vakardienas ienaidnieki, jo tos ar laiku var pārvērst

draugos: tie nav revolūcionāri, kas staigā ar bumbu kabatā, jo viņus var atbruņot.

Ikviens vadoņa visbīstamākais ienaidnieks ir lišķi. Šī parazītu suga ir uzglabājusies tūkstošiem gadu. Cik tālu sniedzās pagātnes vēsture, tik tālu sniedzās arī lišķu vēsture. Pēdējās dievišķīgie dzejnieki Horacijs, Ovidijs un Vergils nav iztikuši bez valdnieku apdziedāšanas un ir tagad daudz dzejnieku, kas vēl nav sasnieguši viņu dzejas mākslas līmeni. Taču par mākslu lišķot to nevar teikt.

Aleksandru Lielo viņa laika dzejnieki pārlicināja, ka viņa sviedri smaržojot kā rozes un mušas, kas sūkušas viņa asinis, izaugot lielākas un spēcīgākas. Galma filosofs Amaksimens pārkoņa negaisa laikā savam valdniekam esot jautājis, vai tā neesot bijusi viņa majastāte, kas tikko rūkusi. Lui 15. galmā izcēlies strīdus starp kādu princi un kambarkungu par to, kam tiesības iznest viņa majestātes nakts podu. Lasītājs, kas smejas par to, lai labi pasmejas arī par tiem lišķiem, kas pat mūsu laikos ir gatavi staigāt apkārt ar nakts podiem, ja vien tā var izpatikt (pielīst) vadonim vai līdzīgam diktātoriskam valdniekam.

Lišķu netrūkst nekad. Taču trūkst vīru, vadoņiem pateiktu to pašu, ko kāds kardināls pateicis pāvestam Pijam VI stājoties amatā: „Tagad nu Jūs esat pāvests un pēdējo reizi dzirdat patiesību. Lišķi Jūs padarīs par lielu vīru, tomēr kādreiz atceraties, ka pirms tam Jūs bijāt ne visai slavēts ietiepīgs vīrs un nu, dzīvojiet sveiki, es steigšus pielūgt Jūsu gaišību.” Cik daudz vadoņu izvērstos īstos vadoņos, ja lišķu vietā viņiem blakus stāvētu šādi atklāti kardināli. Diemžēl, lišķus parasti tur par draugiem, bet tos, kas saka patiesību, atzīst par ienaidniekiem.

Pa daļai to pašu iemeslu dēļ daudz reiz vadoņi par saviem palīgiem un padomdevējiem izrauga trulākas personas, kas spējīgas tikai piekrist, bet ne domāt.

Ne viss ritēja kā pa dziedziņu

Kādreizējā Cēsu pilsētas galvas un ilggadīgā VI telegrafa un telefona būvju rajona priekšnieka Rūdolfā Kauces tikpat ilggadīgā kancelejas vadītāja Jāņa Grīšļa — daudzu sauktā „Mazā Grīšliša” — māsa, skolotāja Grīšļa jaunkundze kopš gadiem bija labos draugos ar Rīgas dārglietu un pulksteņu meistara Blūma acuraugu, meitu Elfrīdu. Pēdējā gadiem ilgi bija sagājusies un beidzot apprecējās ar ģen. Balodi. Ģenerāļa kundze, ne reti kopā ar vīru, bieži ceļoja uz Cēsīm viesoties pie savas sirdsdraudzenes. Pēc Baloža apprecēšanās, protams, ikvienā šādā Cēsu saiešanā bija klāt arī Grīšļa jaunkundzes sirds draugs. Abi pāri draudzējās, iemeta pa stiprākai pilei un pārrunāja, kas notiek galvaspilsētas augšgala varas vīru slānī. Valodas veicās naski, jautājumi bira kā no pārpilnības raga un atbildes nāca no mutes, kuņī tuvās ausis bija bijušas klāt visur, kur tolaik lielas lietas notika. Ziņkarei nebija robežu pēc 15. maija pārmaiņām, jo tad notikumi valdošā režīma augšējā slānī publikas ausis nesasniedza.

Kā tanīs dienās bija parasts (draugiem vai paziņām atnākot ciemos pie pieaugušiem bērniem, vecākiem nerādīties atnācēju acīs) ierodoties Rīgas paziņām — abiem vai tikai Elfrīdai vienai pašai — vecie Grīšļi iegāja virtuvē, kas atradās dzīvokļa attālākā galā. Šai vietā, kā

mēdz teikt, skaidrības labā vai iespējamu nedibinātu aizdomu novēršanai (pirms tās uzdīgst un sāk zaļot), ir jārūnā par personīgām attieksmēm Grīnīša un Paulas starpā. Balstoties uz pašu iejaukto teiktā, no viņu tuviem paziņām dzirdētā un uz man pašam zināmiem zīmīgiem blakus apstākļiem (neбайдoties sameloties) varu apgalvot, ka viņu attieksmes bija skaidras un nevainīgas kā pavasaļa strautu ūdens, lietājot svešvārdu — platoniskas. Ne vienam, ne otram no viņiem sirds nekāroja piedalīties nerātnās izdarībās, kas devīgi piepildīja šīs pilsētiņas, tāpat kā vairāku citu līdzīgu, „sabiedrības krējuma” brīvā laika lielāko daļu. Vairāk nekā viduvēja daudzuma reibinātāju dzērienu pustukšo un pilno pudeļu un daždažādo karsto, silto un auksto ēdienu trauku galdi, kas turpat vai lūza no visvisādo kulināro brīnumu svāra, (vienalga pašu privātos dzīvokļos, pilsētas dārgākos restorānos vai nomaļos apkārtnes krogos) it kā vilktin pievilka vieglās un labās dzīves meklētājus, kuŗi vēlējās aizvadīt priekos un skaļumā gandrīz vai katru sestdienas vakaru. Laba tiesa to arī varēja atļauties un panākt. Bija gana ļaužu, kam šādās vietās un noskaņojumā neticami ātri aizauļoja prieka pilnas stundas. Tur varēja priecāties pie ēdienu pārpilniem galdiem, priecāties, dancinot labi atpūtušās un valšķīgi tērpušās augstmaņu lāulenes, kuŗu bērniņus, ja pēdējām tādi bija, rūpīgi kopa un audzināja īpaši izglītotas guvernantes vai — atsevišķos gadījumos — pavisam vienkāršas bērnaukles.

Šiem diviem nākamās paaudzes veidotājiem, skolotājiem Grīslei un Grīnbergam, ar visu to nebija nekāda sakara vai par tādiem tukšiem priekiem, lietājot viņu pašu izteicienus, nekāda interese.

Līdzīgi Grīnbergam, kas bija ieguvis pilnu akadēmisku izglītību, arī Grīsle (pēc skolotāju institūta ļoti sekmīgas beigšanas ir lieku stundu neturot sveci zem pūra) bija ļoti cītīgi strādājusi un sasniegusi augstu intelektuālu

CĒLA SKAŅAS GAISOS — AIZNESA VISOS NOVADOS.

Iedzīvinot 20-tā gadsimteņa tehnikas brīnumu — skaņu pārraidīšanu ar radioviļņiem, latviešu inženieri un tehniķi izprojektēja un uzbūvēja trīs raidāmstaciju tīklu un, pašu māju māksliniekiem pielāgojot savus priekšnesumus pārraidījumiem, lika pamatus Latvijas radiofōnam.

BŪVĒJA RAIDĪTĀJUS PAŠI — UZKLAUSĪJA CITUPADOMUS!

Eksperimentēja laboratorijās pašu mājās, uzņēmumā — Vilis Karitons pārbauda modulētāja spuldzes: pa labi — pašu latviešu būvēts 60 ohmu "coax" kabeļa simulātors.

Ja nepieciešams, iepazīnās ar modernākām ierīcēm ārzemēs. Uzņēmumā inž. Laimons Ozoliņš un viņa angļu pavadonis pēc apmeklējuma BBC namā Londonā, Anglijā.

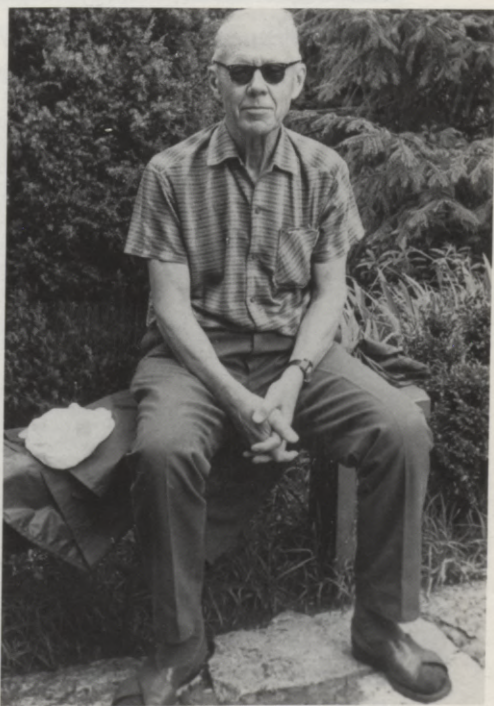
NEBIJA APSTĀJUSIES RADIO TĪKLA UZLABOŠANA.

Raidītāja instalācijas darba grupa
Kuldīgā.

Inž. Lintera padoms vienmēr
noderēja.

Telegrafa inž. Aleksandrs
Akmentiņš nekad neliedza
savus ieteikumus.

Madonas raidāmstacijas ēka un
apkalpes darbinieku dzīvokļu nams.

IEDEGTIE SAPŅI DAŽREIZ IZPLĒNĒJA ĪSTENĪBĀ!

Anita Tērauda un Kārlis Lielbriedis brīnās un nevar aptvert, cik žigli laiks aiztecējis, neļaujot sekmēm līdzi tikt.

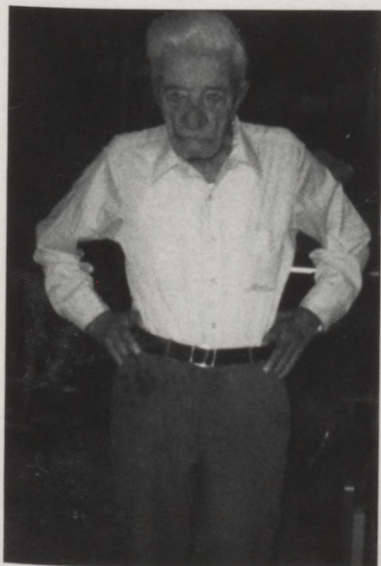

Radiofōna Jēkabs Rasmanis, Arvīds Klāvsons, Herta Krauja, Ēriks Raisters un vairāk citu gara darbinieku atcerējās: cik daudz ticis plānots — cik sasniegts.

SLĀPES PĒC GARA BARĪBAS — NERIMĀS ARĪ SVEŠUMĀ!

Arvēds Švābe un Jānis Veselis mēģināja uzturēt interesi un dedzību savas tautas literātos un citos kultūras darba entuziastos kopš pašām pirmajām trimdas dienām: aicināja un mudināja gara darbiniekus pulcēties kopējās saiešanās. Atsaucība bija liela un dzīvīga.

Vecais strēlnieks Vilis Ceplēvičs nebeidza rosināt citus darboties kultūras laukā.

Meita Rasma mēģina aizstāt tēva Ēriks Raistera atstāto robu dzejas druvā.

ROSINĀJA MĀKSLINIEKUS — SKUBINĀJA AMATNIEKUS!

Cēsu arodskolas absolventiem, no kuŗiem vēlāk laba tiesa izglītojās tehnikumos, bija laba slava — viņus meklēja arī citu (ne tikai pašu pilsētas) darba devēji. Priekšplānā redzama Sv. Jāņa baznīca, kuŗas blakus laukumā atrodas Cēsu arodskola.

Simfoniskā orķestra čellists Roberts Krūklītis bagātināja mūzikas dzīvi savā dzimtajā novadā, savā pilsētā — Cēsīs.

NEBAIDĪJĀS NE GRŪTUMU, NE LIELA RISKĀ.

Kritiskā stundā — krieviem panikā bēgot un vāciešiem lūkojoties pirmo papēžos — inž. Jekste, atstājot pie malas risku un bailes, atjaunoja Latvijas radiofonu.

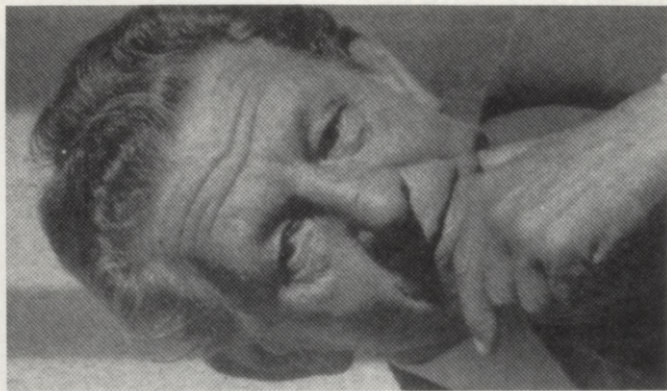

Tāpat kā pašu zemē, kur viņš patiešām 'kalnus gāza' ir radiofonijas ir filmu rūpniecībā, nekad riska nebaidoties, Jekste nodibināja un izveidoja arī trimdā filmu uzņēmumu.

AIZGĀJUŠI VIŅĀ SAULĒ — PĒC GODAM VEIKTIEM DARBIEM ŠAJĀ!

Latvijas radiofona tēvam inž. Linteram aizsaulē izejot, pavadītāju pagodinājums un ziedu veltes bija pēdējā atzinība.

.. uz laiku laikiem apklusis arī šis čello koncertmeistars Atis Teichmanis.

zināšanu līmeni. Pašmācība lielākoties bija bijusi viņas panākumu atslēga. Visvairāk viņa bija ieguvusi, gan lasot Cēsu grāmatnieku Dūņa vai Dubava veikalos pirktās, pa pastu pasūtīnātās, vai pilsētas un ģimnazijas bibliotēkās sameklētās grāmatas, kā arī uzmanīgi sekojot visam jaunam un interesentam, ko tanīs laikos atklāja katrs nākamais vēstures rata pagrieziens. Tādējādi kāre pēc zinībām un ceļi, pa kuņiem tās meklēja (ne plānoti, ne cerēti) viena kultūras lauka divu darbinieku gaitas ievijās tanī pašā interešu lokā. Tur sākās Grīnberga un Grīsles parallēlās takas.

Šos divus mazpilsētas skolotājus bija satuvinājuši un vēlāk kopā saturēja atrašanās uz tā paša sabiedriskās sadzīves celtnes intelektuālā līmeņa, nevis abpusēja romantiska aizraušanās, kā bija iedomājušies tuvi un tāli paziņas, kuņiem nebija radusies izdevība meklēt un ieraudzīt kailo patiesību.

Tas gan itin nemaz neļauj secināt, ka viens vai otrs no viņiem būtu neizkustināmi immūni pret romantiskām vēsmām, ko vairāk vai mazāk izstaro pretējās dzimtes cilvēcisks radījums. Nebūt nē. Abi bija normāli kā ikviens lauku puisis un meiča vai kā jebkuŗš pilsētā uzaudzis kundziņš vai dāmiņa. Viņu romantiskās intereses, cik abu gados to vēl bija atlicis, gāja citos virzienos, nevis vienam pret otru. Var jau būt, ka tieši šo neparasto intelektuālo potenciālu un sasniegumu dēļ šo cēsnieku romantisko vēlmju kuģis nebija iegriezies laulības ostā, nedz pat tai tuvojies. Visas pazīmes liecina, ka, nevēlēdamās sasaitīties uz mūžu ar vīrieti, kuŗa garīgo sasniegumu līmenis ir labu galvas tiesu, ja ne vairāk, zemāks par viņas pašas, bet nespēdama ieinteresēt tādus, kas par līdzīgām pieņem vienīgi ar akadēmiskiem grādiem kā viņiem pašiem, Paula pamazām sāka samierināties, ka vecmeitas stāžs ir ciešamāks par neizdevušos laulību. Tādu jo bieži rodoties, saejot kopā puisietim un meitietim, kuŗu gara apvāršņu starpā esot dziļa un plata plaisa.

Ar Grīnbergu liktenis nebija rīkojies saudzīgāk. Arī viņš samērā gaļo mūžu nodzīvoja vecpuišī. Ne kaimiņi, ne pat tuvi draugi nevarēja izprast, kādēļ viņš ciešo ilggadīgo draudzību ar veterinārārsta Ozoliņa atvasi nepārvērtā formālā kopdzīvē — laulībā. Vecie Ozoliņi un viņu meita dzīvoja netālu no pilsētas lopkautuves rajona. Šai pašā priekšpilsētas nostūrī atradās arī abas manu vecāku Cēsu mītnes, pirmā — biezu dēļu celtne, kuŗas lielāko pusi viņi īrēja no „Augļu Dārza” alus darītavas brūveŗa Dzeņa, un otra — gaišu ķieģeļu ēka, ko skaidrā naudā tie nopirka no miesnieka Zosuļa. Pēdējā īpašums atradās šaurā Miera ieliņā, apmēram vidū starp lopkautuvi un šoseju, kas no Cēsīm ved uz Rīgu; arī gaŗām Siguldai. Pēc Zosuļu aiziešanas tas (šis īpašums) kļuva pirmais, pēdējais un vienīgais mūsu vecākiem piederošais Cēsu mitekļis, kas vēl līdz pat šai baltai dienai — vairāk nekā pēc pussimts gadiem, nav pārgājis citas cilts rokās. Šajā mitekļī vecie Krūklīši aizvadīja sava laicīga mūŗa pēdējās četras desmitdaļas (gaŗākas par 35 gadiem), iegula lielajā miegā un beidzot no turienes Latvijas meŗu prieŗu koka šķirsti ar viņu mirstīgajām atliekām (novietoti ar bērzu meijām izpušķotos preŗu pārvadājamos automobīļos) tika aizvesti uz dzimtā novada Unguru kapsētu. Tur viņi tika nodoti zemes klēpim tanī kapu kalniņa nodalījuma, kuŗā kopš gadu gadiem mieru ieguvuŗi viņu abu tēvi un mātes, kā arī brāļi un māsas, kas jau agrāk bija šķīruŗies no šīs pasaules bēdu ielejas.

Drīz vien pēc ieraŗanās Miera ieliņas mājokļī mūsu vecāki iepazinās un sadraudzējās ar tuvākajiem kaimiņiem. To pulkā bija arī Ozoliņi. — Šķitās esam gluŗi dabiski, ka viduvēji lielā māju puduŗa ļaudis savā starpā labi sapratās, sadzīvoja kā viena liela ģimene. Kaimiņi un to paziņas, kas pie viņiem viesojās, jutās un izturējās kā viena draudzīga saime. Draugu draugi tika ievēroti un uzņemti tikpat uzmanīgi un sirsnīgi kā paŗi draugi. Vai tādēļ kāds brīnums, ka apkārtējie kaimiņi pazina Grīnbergu kā

raibu suni. Ik pārdienas viņš ieradās Ozoliņu mājoklī, reizi pa reizei to atstājot tikai nākamās dienas brokastlaikā. Visbiežāk tas notika nedēļas nogalēs. Dažu rītu pirms brokastu ieturēšanas apaļīgais skolmeistars esot parādījis iecerētās meičas vecāku mājas durvīs dīvainā izskatā. Kaimiņus, kas ar kaut ko nodarbojušies savu māju ārpusē, esot ļoti smīdinājis tas, ka normālā lieluma pidžama, ko viesis patapinājis no apciemotās jaunavas tēva, esot bijusi daudz par mazu Grīnberga apaļumiem. Tādējādi tie dažviet nebijuši apsegti, it īpaši atstājot neapklātu daļu vidukļa sānos. Par to vēl ilgi pēc kōmiskā ciemiņa pazušanas aiz šosejas koku rindām skaļi smējušās un mēļojušās apkārtējo māju sievietes, kuŗām gadījies neparasto ainu noskatīties.

Atceļā uz pilsētas centru Grīnītis ar dievpalīga novēlēšanu draudzīgi uzrunāja ik sievieti, kas savu māju priekšā kaut ko darīja vai tikai uzturējās ārpusē. It kā kaunēdamies par to, ka ne savā, bet cita mājās pavadījis nakti (pamanot gadus vecākas sievietes pētīgo skatu), pats pēc savas ierosmes viņš sāka taisnoties. It kā pats ar sevi sarunājoties, viņš teica, ka vajadzētu jau šai lietai pielikt apaļu punktu, pa īstam sadodoties rokās baznīcas altāŗa priekšā. — Vilcināšanās iemesls laikam esot tas, ka vismaz viena no divi lietām, kas šādās reizēs esot neaizstājamas, vajadzīgā brīdī pietrūkstot. Reizēs, kad esot gana dūšas teikt „lielo jā,” tad neesot diezgan naudas, kas nepieciešama kāzu mielasta izdevumu samaksai. Citreiz, kad esot diezgan naudas kāzu sarīkošanai, tad (domājot par puses brīvības zaudēšanu Dieva un tuvu draugu priekšā) aiz nemiera ceļgali ļogoties. Tādēļ — vēl jāpagaidot.

Acīm redzot, īstais laiks nekad nepienāca, jo, kā dzirdēju, juku laikos (tuvojoties II pasaules kaŗa beigām) Grīnbergs esot izceļojis uz Vāciju, ņemot līdz savu Dulcineju vēl arvien kā iecerēto, bet ne kā ar laulības saitēm sev piesaistīto.

Tāds bija skolotājs Grīnbergs — zināja daudz, runāja gudri, bet kļuva gauss, ja vajadzēja spert izšķirīgu soli. Piedienīgi savam raksturam tāds pats — runīgs un omulīgs, viņš esot bijis arī mazrunīgā lielā Rīgas viesā (ģen. Baloža) un tā ne tik klusās kundzes klātienē, Paulas Grīsles mitekļī. Šāds vērtējums visvairāk balstīts uz paša Grīnberga teikto. Ja gribētu, tad būtu grūti pateikt, ar kuŗa dalībnieka mēli tur pārrunātais, acīm redzot, nepalika tikai Paulas dzīvojamās istabas četru sienu vidū. Kaut sasniedzot tikai nelielu skaitu ausu, tur uzzinātais reizēm nokļuva ārpusaulē. Darba biedri arodskolā un draugi zināja, ka, paļājot politiķus un īpaši to darbus kulišu otrā pusē, Grīnbergam patika šad un tad palaist pa jociņam. Taču vēlākie notikumi un ziņas no citiem avotiem liecināja, ka (šajā ziņā ļaujot paslīdēt mēlei par ģenerāļa vai tā laulenes atklājumiem) Grīnbergs nekad nebija pielicis kaut vai sīku izpušķojumu pats no sevis.

Tuvāko draugu aplī nebija ne mazāko šaubu, ka Paula allaž klusēja, kā ūdeni mutē ieņēmusi, ja kāds paziņa tieši vai aplinkus mēģināja izzināt, kas jauns dzirdēts no Rīgas ciemiņu mutēm. Tanī pašā aplī visi zināja, ka Paulas un viņas brāļa, sauksa Mazā Grīslīša starpā nebija noslēpumu. Ko zināja māsa, to zināja arī brālis. Cik daudz no māsas uzzinātā Mazais Grīslītis vēlējās vai varēja uzglabāt savā atmiņā to neviens — atskaitot viņu pašu — nezināja. Paziņas viens otram par to apjautājās. Taču tas bija un palika neatbildēts jautājums, par kuŗu tolaik domas dalījās.

Vai nu tas tā bija vai ne, kas to lai zina, bet laiku pa laikam ieskanējās prātojumi, ka ģenerālis braukājot uz Cēsīm daudz biežāk nekā agrāk un to darot tādēļ, lai atvieglinātu sirdi, ko nomokot „vecais kungs” (Kārlis Ulmanis). Daudz biežāk, nekā vesels saprāts pieļaujot, pēdējais pilnīgi ignorējot vai ar sasaldinātiem vārdiem (it kā tikai uz neilgu laiciņu) sāņus nobīdot turpat vai visus

Baloža ierosinājumus. — Vēlāk atklājās, ka šādas valodas nebija tikai tukši prātojumi. Vienlaikus kļuva zināms, ka Ulmanis neesot ir ne par mata platumu iecietīgāks arī pret citiem viņa paša izraudzītā kabineta ministriem. Paša ģenerāļa iebildums tomēr likās esam visai svarīgs, ko ignorēt nebūtu bijis ne gudri, ne tālredzīgi, proti: šo citu ministru devumu sabiedriskais (arī politiskais) svars bija niecīgs un maznozīmīgs, salīdzinot ar to, kas — galīgi izšķīroties rīkot 15. maija puču — nāca no Baloža puses. Vismaz pats ģenerālis esot domājis, ka „vecajam kungam” bikses trīcētu kā apšu lapas, kaut tikai iedomājoties puča plānus, ja to iedzīvināšanā nebūtu klāt Baloža un viņa bruņoto vīru rokas un šaujāmie rīki. Kuņam gan rastos dūša apšaubīt šo ģenerāļa domu pēc tam, kad bija atklājies, ka ne tikai vienreiz vien Ulmanis bija atlicis apvērsuma īstenošanas datumu, jo pirmais (Balodis) vilcinājies dot tam savu svētību. — Laika ritenim nestāvot uz vietas, pamazām dienas gaismā parādījās faktori, kuņi (nevis nākuši no viņam tuvo draugu aprindām) izskaidroja ģenerāļa vilcināšanos piedalīties Ulmaņa plānotajā un gatavotajā apvērsumā. Tie bija divi. Paša Baloža izvairīšanās uzsākt rīcību, kuņas sekmīgs iznākums nebija absolūti drošs vai, ar pulkv. Dardzāna vārdiem izsakoties, ozola šķirstā noglabāts un ar trim svina plombēm nozieģelēts, bija viens, bet ne galvenais. Otrs un pats galvenais faktors, kas — ar viņa paša vārdiem izsakoties — saviļņoja viņa sirdi un darīja domīgu prātu, bija bažas, kā visu to (valsts grožu un tautas likteņu nodošanu viena cilvēka rokās) uzņems patiesi patriotiskās ģimenes, kuņu dēli, brāļi un vīri nolika savas galvas atbrīvošanas kaujās, cīnoties par tiesību „būt kungiem savā dzimtajā zemē.” Nezināja derīgus vārdus: ko teikt, lai attaisnotu šādu rīcību — apvērsumu. Ko teikt? Kā attaisnot? Ko teikt pēc gada vai diviem, ja solītās pārmaiņas kavēsies? Ko tad?

Bažas mazinājās, bet ne pilnīgi aplusa, pēc tam, kad apvērsums jau bija aiz muguras. Kaut arī, no ārpuses

raugoties, šķita, ka ģenerāļa un jaunā režīma galvas starpā valda vislabākā saskaņa, īstenība ne tuvu nebija tik rožaina. Valodas par Baloža un viņa ierosinājumu paviršu malā nobīdīšanu pieņēmas un nebija bez nopietna pamata.

Cēsu draugi — tiekoties viņu sarīkotajās mājas viesībās vai rīdnieku galvaspilsētas mitekļī — pilnīgāk par jebkuŗiem citiem paziņām sāka ievērot, ka ģen. Balodis nav vairs tas pats vecais un bezrūpīgais kungs. Kaut kas viņu nospieda. Pēc laika arī tas vairs nebija nekāds noslēpums. — Grīse žēlojās, ka viņas Rīgas draugs esot nelaimīgs, Grīnbergs: Balodis visai redzami ciešot lielās vilšanās dēļ.

Tādējādi ziņas, kas šai aplinkus ceļā nāca no paša cietušā, (jeb no visuzticamāko mutēm), jau tolaik Balodim apliecināja, ka galvaspilsētā klīstošās valodas par necienīgu apiešanos ar 15. maija nakts puča stingrāko balstu nebija izzīstas no rokas īkšķa. Tikai daļēji piekrītot Alfrēda Bērziņa — viņa paša labās rokas pārliecībai, ka aizsargi vieni paši spēšot pārņemt un uzturēt varu pilsētās un laukos, Ulmanis esot neatlaidīgi savos apvērsuma plānos centies iesaistīt Balodi. Ar to esot domāts nodrošināt armijas atbalstu, vismaz klusu malā stāvēšanu, ja ne aktīvu līdzdalību.

Domu, ka varu valstī varbūt vajadzētu uz neilgu laiciņu uzņemties stingrām rokām, piešķirot Saeimai mierīgu atvaļinājumu, Balodis pirmo reiz dzirdējis no paša Ulmaņa pēdējā Tērbatas ielas dzīvoklī, kur ģenerālis bijis uzaicināts it kā nogaršot svaigus siltzemju augļus, ko atsūtījuši labi draugi. Kā viņš kopš pašām pirmajām dienām Saeimā novērojis, sarunājoties ar slīpētiem politiķiem, kāds bija arī Zemnieku savienības līderis un tāpat viņa pretspēlētājs Sociāldemokrātu partijas Frīcis Menders), lieti derētu savu sakāmo iepriekš uzmanīgi pārdomāt ikvienam, kam šāda izdevība rastos. Tā arī tobrīd, tiekoties līdera mitekļī, atsevišķi vārdi gan bijuši saprotami, bet no visa kopā teiktā tikai mazliet vairāk

nekā puse bijusi skaidra. Jēdzieni „neilgs laiciņš,” „stingrās rokās” un „mierīgs atvaļinājums” pateikuši ļoti maz. Tādējādi līdeņa teikto viņš varējis iztulkot dažādi. Elementārās pieklājības vai modušās ziņkārības dēļ Balodis neesot mājas tēvu pārtraucis. Pat neesot radusies kāre to darīt. Nodomājis: gan jau tālāk teiktais tikšanās pārrunu īsto kodolu atklāšot. Bez tam no pieredzes, ko mācījies parastajās Zemnieku savienības vadītāju darbinieku kopā saiešanās, ģenerālis esot ļoti labi zinājis, ka Ulmanim nepatīk (viņš pat necieš) ja, viņam pašam runājot, cits klātienē loceklis uzdrošinās prasīt jautājumu vai papildināt „vecā” teikto. Pieticis ar nopietnu, ja ne bargu, skatu palūkoties uz traucētāju, mirkli palūkoties, lai tas apklustu. Balodis arī zinājis, ka pret ciemiņiem, dzīvoklī ieaicinātiem līdzgaitniekiem, dažreiz Ulmanis izturējies daudz laipnāk. Taču ne vienmēr. Tāpat pieredzējis ne vien pats, bet dzirdējis arī no kollēgām, ka dažreiz, veselības traucējumu vai politisku neveiksmju sanervozēts, arī pret dzīvoklī ieaicinātiem partijas galvgala darbiniekiem, Ulmanis bijis strups, pat ass kā lielo tiesu formālās sanāksmēs ārpusē. Citiem esot klāt, Ulmanis visnotaļ izturējies savaldīgi un laipni pret Balodi. Tas tā esot bijis Saeimas laikos un pirmajā 15. maija režīma gadā. Pēc tam, paša varai iecerēti vai patiesi nostiprinoties, viņš sācis arvien biežāk un atklātāk arī pret ģenerāli izturēties neiecietīgi. Tādās reizēs Ulmaņa izturēšanās Balodim atgādinājusi kādu gaužām vecmodīgu skolmeistaru, kad tas uzrunājis neziņas samulsinātu vai nedarbos pieķertu pirmziemnieku.

Visam tam un vēl citam — kā nepārtrauktai pieredzējumu un iespējamību virknei — slīdot gažām viņa iedomu acīm, ģenerālis (it kā pārdomu aizņemts) vairāk vai mazāk apzināti klusējis, kamēr Ulmanis pats esot turpinājis runāt. Runājis lēni, šķiet, meklējot piemērotus vārdus, lai pateiktu tikai to, ko tobrīd vēlējies, bet ne vairāk. Varbūt pēdējais esot baidījies, ka, neizdevīgi

izvēloties vārdus, no kuņiem atklātos viņa nodomu īstais mērķis, viņš varētu priekšlaikus satraukt ģenerāli, kam vienīgajam sakāmais bijis domāts.

Vienā no izbraucieniem uz Cēsīm, atstāstot savai trīs cilvēku auditorijai Tērbatas ielas vēsturiskajā sarunā dzirdēto un novēroto, arī pats Balodis runājis neparasti lēni. Viņš uzmanīgi meklējis vārdus, it kā cenšoties izlasīt graudus no trauka, kuņā netrūkst arī sēnalu. Atskaitot Rīgas viesu pavadoni, kuņai nule atklātais neesot bijis nekas jauns un kas šad un tad ģenerāļa teikto papildinājis ar vienu vai otru piezīmi, klātesošie klausījušies ļoti uzmanīgi. Viņū acīs nepārtraukti esot dancojuši nemiera velniņi, it kā gaidot vēl intriģējošākus skaņu rakstus, kutelīgākus atklājumus. Tai ziņā tiem nācies maldīties, jo, atbilstoši savam mierīgam, pat smagnējam raksturam, Rīgas ciemiņš arī ne gribējis, ne pratis sakāmo izpušķot, kaut arī dažas viņa līdzbraucējas piezīmes (acīm redzot mērķētas Tērbatas ielas mājas tēvam) bijušas neparasti kodīgas — sapiparotas. Sievietes intuīcija, kuņas lomu viņš pamanījis savas otrās puses kodīgajās piezīmēs, Balodi mazliet sanervōzējusi, bet ne daudz. Ģenerālis tomēr izturējies tā, ka itin nekas netraucētu viņa iesākto stāstījumu, Tērbatas ielas notikumu atskaiti. Turpinājis — taču vairs ne tik mierīgi kā iepriekš. Laikam tai pašā laikā vajadzējis domāt arī par sievietes intuīciju, ne tikai par neparasto tikšanos Tērbatas ielā. Turpinot savu stāstījumu, Balodis pats pēc laiciņa, it kā ar sevi pašu sarunājoties, sācis prātot: varbūt ka gaisma esot sākusi ataust daudz drīzāk, nekā viņš jebkad agrāk būtu iedomājies.

Pirmajā mirklī neesot bijis skaidrs tieši kādēļ — lai novirzītu sarunas no līdzšinējā kursa vai, tā sakot, sagatavotu zemi gluži citas domas iepazīstināšanai — mājas tēvs, gandrīz vai nepabeidzot iesākto teikumu, pēkšņi pārsviedies uz citu tematu šajās Zemnieku savienības „špicvīru” pārrunās. Ja sākumā esot licies, ka aizsargu

organizācijas loma pēckaŗa (I pasaules kaŗam sekojoŗā periodā) dienās būs jaunā doma, par kuŗu abiem būtu kaut kas kopēji pārrunājams, tad drīz vien atklājies cits jautājums, kas prasīt prasījies uzzināt ģenerāļa domas. Tiesa — aizsargi, īpaši to vieta valsts aizsardzības sistēmā bijusi jauno domu apmaiņu centrā.

No diezgan pagarajā monologā teiktā nevarējis būt ne mazāko ņaubu, ka Ulmanis ir ļoti labās domās par aizsargiem un to organizāciju. Ģenerālis to esot dzirdējis jau agrāk, pat vairāk reižu, bet nekad iepriekš ar tik devīgiem uzslavas vārdiem un nekad tik jūsmīgi. Vispirms viņš uzslavējis aizsargus par pašai dziedzīgiem pūļiem — riskējot ar personisku drošību — un sekmēm pirmajos pēckaŗa gados, kad (gandrīz no nekā) esot vajadzējis atjaunot un uzturēt kārtību laukos un mazpilsētās. Tikai aizsargu rīcības dēļ, dažu mēnešu laikā ne vien strauji samazinājies kriminālo noziegumu skaits, bet pašā iesākumā, neļaujot dziļāk ieperināties, izravēti iedīgi politiskām aġģarnībām. Aizsargi esot veikuši neatalgojamu darbu, modri uzmanot, notverot un nogādājot drošības iestāžu rokās pretvalstiskus elementus, kuŗi tolaik bijuši gatavi sagādāt lielu postu tikko nodibinātajai valstij. Ar pāris sīkumu sīkumos atstāstītiem piemēriem ilustrējis, cik veikli vienam vai otram iespējamam pienotavas kases „aptīrītājam” rāģi laikus aplauzti, cik gudri dažam labam nenobriedušam politiskam kaitniekam mute aizbāzta, Ulmanis esot pabeidzis aizsargu cildināšanu. To sakot, viņš lieku reizi uzsvēris, ka aizsargi esot ļaudis, kuŗiem varot pilnam uzticēties bez jebkādas atturības, bez jebkādiem „ja,” „tomēr” un tamlīdzīgiem priekšnoteikumiem. Uz aizsargu organizāciju varot paļauties. Viņš neesot dzirdējis no citiem, ka tāds būtu bijis un pats neatceroties saticis kaut vienu vienīgu aizsargu, kas būtu atteicies iejaukties un darīt savu tiesu lietās, kur latviešu zemnieka gods — vienādi vai otrādi — esot bijis likts svaru kausos. — Monologu (par aizsargu

organizāciju vispār un par atsevišķu aizsargu lomu un vienreizīgām sekmēm it īpaši) pabeidzis, zemnieku, līdz ar to aizsargu, partijas līderis esot pievērsies armijas lomai viņa iecerētajā plānā. Sarunas līdzšinējā norise bija atklājuši, ka viņš apsveļ domu pārņemt varu valstī ar varu. Pēdējie teikumi sāka atklāt pašu galveno: kas to darīs. Aizsargi protot itin veikli „izdzēst mazus ugunsgrēkus,” savaldīt kūdītājus uz nemieriem un notvert karogu uzvilcējus, bet viņa plānu īstenošanai vajagot labi noorganizētus un apmācītus lielākus spēkus. To dzirdot, Balodis sācis pilnīgāk saprast savas politiskās partijas vadītāja slepenos plānus. Nu vairs nebijis ne mazāko šaubu, kādēļ Ulmanis ieaicinājis tieši viņu savā dzīvoklī, lai pacienātu ar „svaigiem siltzemju augļiem.” Būdams atjautīgs un veikls apstākļu izmantotājs savā labā (par to nekad neesot šaubījušies ne tie, kas viņa pusē, ne tie, kas otrā), Ulmanis, acīm redzot, esot gudri izkalkulējis, kam tuvo ties, lai dabūtu armiju savā pusē. No viņa brīžiem puslīdz tieši un brīžiem tikai aplinkus teiktā varēts noprast, ka vismaz daļas vecāko virsnieku neitrālitate, ja ne labvēlība liekoties vairāk nekā nepieciešama, lai arī kādi mēģinātu iedzīvināt viņa jaunus plānus. Šādu nepieciešamību esot izpratuši visi, kas — sekmīgi vai ne — izmēģinājuši laimi, līdzīgi rīkojoties, pārņemt varu citās zemēs, citos laikos. Arī citkārt samērā gausajam domātājam Balodim Ulmaņa scenārijs šķitis esam daudz skaidrāks nekā šī apmeklējuma sākumā. Aizsargi darīs „melno darbu,” bet kaņavīri stāvēs blakus un būs gatavi iejaukties, ja „kaut kas saķeras” un pasākums draud saiet grīstē, kā arī vairāk vai mazāk pārstāvēs tautas gribu. Baloža uzdevums (tātad) būtu sajūsmināt un, ja vajadzīgs, pārliecināt augstākos virsniekus, lai tie ar saviem pulkiem būtu Ulmaņa rīcībā tad, kad būs klāt izlemtā stunda.

Balodis iedomājies, ka, pabeidzis savu plānu izklāstu, Ulmanis noteikti prasīs viņa domas par ieceres iedzīvināšanas līdzekļiem un veidu. Ne tikai pārsteigts, bet

iekšēji saniknots, Balodis pirmajā mirklī iedomājies, ka jāpaņem cepure un jādodas prom, tādējādi pagriežot muguru mājas tēvam un nesakot ne vārda. Veselais saprāts esot pamazām guvis virsroku pār jūtu uzplūdumu. Kaut kas taču esot bijis jāsaka. Klusēšana būtu bijusi laba atbilde, bet, darot to, neatklātos tas, kas tobrīd esot „vārījies” viņa sirdī.

Domājot par veidu, kā reaģēt uz dzirdēto „kaujas plānu,” vecā kaņazirga — apzīmējums, ko drīkstēja lietāt tikai viņa vistuvākie draugi — prātu nodarbinājušas divas lietas. Pirmā — ārienes spēku atkārtota jaukšanās armijas lietās, kas esot bijusi valdības koalīciju būvēšanas tiešās sekas. Otrā — vecā Peniķa un kāda cita ģenerāļa nesen pastāstītais, kā un cik veikli Hitlers ievilinājis savos savtīgajos politiskos plānos vācu kaņavīra garīgā ceļa zīmi, tā īsto sirdsapziņu, proti, feldmaršalu Hindenburgu. Pēdējais neesot laikus ieraudzījis politiskos slazdus, kas esot bijuši paslēpti aiz fīrera šķietami labdabīgajiem un veikli uzskaitinātajiem īstajiem nodomiem.

Īsos vārdos Balodis esot pastāstījis savas partijas līderim ikdienišķās „galvassāpes,” ko viņam un labai tiesai vecāko virsnieku bez jēgas un mēra sagādājis Saimes deputāts Dubins, kas kaut kā protot kļūt neaizstājams koalīcijas balsts jebkuņā valdībā. Tāpat citi viņam līdzīgie, kuņi nebeidzot virināt komandieņu durvis ne vien Daugavpilī un Rīgā, bet gandrīz visur citur, kur novietotas kaņaspēka vienības. Ja tanīs esot iedalīts kaut tikai viens vienīgs žīds, tad Dubina vai viņam līdzīgo uzmācīgo vizītes neesot novēršamas. Ulmanim tas neesot bijis nekas jauns. Klausoties ģenerāļa pukošanās stāstā, apvērsuma plānu kalējs apmierināts smaidījis un beigās piebildis, ka drošāka plāna šādu nelietību izbeigšanai viņš nevarot iedomāties. Ģenerāļa teiktais tikai esot pastiprinājis to, uz kā šī puča plānotājs lielā mērā balstīja savu apņemšanos, proti, kārtības un plānveidīgas rīcības trūkumu valsts pārvaldes

aparātā, kas lielākoties esot biežo valdības (Ministru kabineta) maiņu sekas. Neesot varējis būt divu domu, ka Baloža iebildumi pret iespaidīgu deputātu jaukšanos armijas (rekrūšu izvietojanas un apiešanās) lietās Ulmanim īsteni gājuši pie sirds. Tā bijusi papildus un visai noderīga municija viņa kaujas plānos. — Viņa apmierinātību apliecinājusi priecīga dzirksts acīs, kas tur kavējusies daudz ilgāk nekā parasts. Labsajūtu līcis nomanīt arī atjaunots mudinājums nevilcināties un nekautrēties pie siltzemju augļu trauka.

Kamēr mājas tēvs esot it kā iegrimis apmierinātības un labsajūtas noskaņojumā, tikmēr ieaicinātājam viesim nācies labi padomāt, kā uzsākt un kā nepārprotami izskaidrot otro domu, kas nemeklēta iešāvusies viņa galvā, tiklīdz tas būšot līdz galam noklausījies valsts varas pārņemšanas plāna versiju. Bez tam viņš neesot bijis pilnam pārliecināts, ka partijas līdeņa virspusēji pateiktā versija būtu atklājusi apvērsuma īsto mērķi, īstos nolūkus. Vērojot nerimstošo smaidu vecā kunga vaigu galos, šaubas, ka satversmes uzlabošana būtu pats galvenais un turpat vienīgais pēcapvērsuma uzdevums, ģenerāļa pārdomās esot augušas augumā ar katru aizvadītu minūti. Viss tas esot darījis viņu nemierīgu, ko, šķiet, saskatījis arī mājastēvs. Vai citādi viņš būtu mudinājis savu labo roku zemnieku partijā nevilcināties un teikt visu, kas uz sirds vai padomā. — Uz sirds bijis diezgan daudz. Jautājums: kā to pateikt lielo plānu iniciātoram, viņu pārlieku nesatraucot? Pašam Balodim nebijis ne mazāko šaubu, ka tas, bez kuņa pateikšanas viņš nevarētu atstāt vecā kunga Tērbatas ielas mītni, tam ne tuvu neietu tā pie sirds kā agrāk teiktais (par Saeimas locekļu maisīšanos kaņavīru lietās). Drīzāk — Ulmani tas padarīs domīgu, ja ne neapmierinātu vai pat dusmīgu. Taču cita ceļa nebija. Viņa paša reputācija, kuņas celšana un veidošana bija iesākta priekš vairāk desmit gadiem, un, kas, ar labas tiesas kaņavīru prātiem mērijot, bija izpelnījusies dažu labu

vārdu, būtu likta svaru kausos, ja viņš atbalstītu nule dzirdētos puča plānus. Varbūt, ka tas būtu vērts. Taču pirms galīgās izlemšanas — iejaukties vai stāvēt malā — bija jāzina īstā atbilde uz aizdomīgo jautājumu: kas ir visas šīs rīcības (plānotā apvērsuma) īstais nolūks. Kas tiks darīts tad, ja šis pučs sekmīgi izdosies?

Nespējot iedomāties citu ceļu, pa kuŗu ejot, viņš varētu uzzināt apvērsuma inciātoru un līdz ar to tā galvenā dzinējspēka ieskatu visā šajā komplicētajā un visai kuteļīgajā jautājumā, kuŗa centrā ir doma par iespējamu armijas atbalstu, Balodis esot sācis izkratīt savu sirdi. Nenācies viegli — īpaši uzsākot — pateikt otro domu, kas sekojusi pirmajai (nedienām ar Dubinu un citiem deputātiem). Bez tam, otrā — paša Baloža un visu bruņoto spēku piedalīšanās šādā avantūrā — ģenerālim likusies vairāku galvastiesu augstāka un vēsturiski svarīgāka nekā pirmā, lai arī cik tā nejdzīga un nervus bendējoša.

Apmierinātību vēstījušais smaidiņš Tērbatas ielas dzīvokļa mājas tēva mazliet iesarkušajā sejā sācis dzist, līdz ko viņa tā vakara ciemiņš sācis runāt un izklāstīt savas bažas par tikko uzzināto līdzšinējās valsts varas padzīšanu „atštaukā.” Vienlaikus arī neapmierinātības rievās sākušas iegravēties Ulmaņa pierē. Tās esot kļuvušas dziļākas pēc katra vārda, ar ko Balodis atritinājis savu otro domu, kuŗa tam esot iešāvusies prātā tieši tagad — klausoties nule atklāto apvērsuma plānu. Tā esot bijusi doma par līdzīga veida sarunām Hindenburga un Hitlera pārstāvju starpā Nacionālsocialistu partijas vadonim cenšoties sagrābt Vācijas valdības grožus. Baloža, varbūt arī paša Ulmaņa, atmiņā tobrīd atmodušies cieņas pilni vārdi, ko pēdējais izteicis nesenaajā Saeimas zemnieku frakcijas sēdē. Tur viņš esot Balodi salīdzinājis ar Hindenburgu, kuŗa prātu nekādi nespējot liekt politiķu savtīgi aplēsumi, īpaši, ja to blakus produkti varētu nelabvēlīgi ietekmēt vācu tautas labumu.

Bez jebkādas diplomātiskas laipošanas Balodis esot atstāstījis atbildi, ko Hitlers (mēģinot iegūt Hindenburga labvēlību saviem nodomiem un atbalstu to iedzīvināšanai) saņēmis no feldmaršāla personiskā pārstāvja von Pāpena. Īpaši uzsvēris, ka viņš ne tikai runā prezidenta Hindenburga uzdevumā, bet arī lietā tā teiktos vārdus, von Pāpens esot atgādinājis pēdējā nelokāmo apņemšanos nepielikt savu roku nekādam darījumam, kas tieši vai netieši — kaut arī tikai visniecīgākā mērā — noniecinātu vācu kritušo kaņavīru piemiņu.

Jaušamā nervozitāte, uz ko esot norādījusi drebulīga papīru cilāšana un nemiers sejas vaibstos, liecinājuši, ka Ulmanis nevēlas ilgāk runāt par šo tematu. Varbūt iedomājoties, ka tikai piedalīšanās pārrunās par šādu nelegālu plānu var iedragāt viņa labo „baltā ģenerāļa” reputāciju, varbūt iekaistot par līdera pārdrošību šai lietā iepīt tradicionāli neitrālos bruņotos spēkus, Balodis juties it kā apjucis. Ko domāt un ko darīt tālāk: pamest visam ar roku vai turpināt — līdzībās runājot — taustīšanos pa puskrēslu. — Pēc neilga mirkļa neziņu nomainījusi apņemšanās: neiet prom (neatstāt partijas līderi neziņā), nepasakot savu versiju. To viņš arī tūlīt esot pateicis, vienalga pārrunu biedram klausoties vai ne. Ja nepatīk, lai aiztur ausis. Reiz jāpasaka tā vai tā.

Teicis, ka pirmajā mirklī liels tautas vairums uzgavilēšot, ka beidzot tikts vaļā no sajukuma, ko radot pastāvīgās maiņas valsts vadībā. Nobīdot politiskus sāņus un darot to vienalga ar kādiem līdzekļiem — likumīgiem vai ne — sliktāk nebūšot. Taču — cik ilgi?

Bet ko par viņu un citiem vecākiem virsniekiem, kas atbalstīšot šādu afēru, drīz vien teikšot mātes un tēvi, kuŗu dēli zaudējuši dzīvības, lai latviešu tauta pati lemtu par saviem likteņiem. Gopperam, Virsaitim tāpat kā viņam pašam un citiem brīvības cīņu komandieŗiem esot jāpārstāvot savu kaŗa biedru intereses, jo tie paši (lielākoties) klusējot. Par visu to vajagot nopietni padomāt,

pirms spērot kaut kādu lielu soli. Jādomājot arī par to, ko teiks vēsture, kur šāda rīcība varot aizvest. Kāda esot otra puse?

Nobeidzot savas versijas izklāstu, Balodis esot atzinies, ka Dubina un pēdējā ticības brāļu rīcība, kā arī citas anedes un nebūšanas valsts priekšgalā, viņu visādi apgrūtinot, vakaros nākoties grūti iemigt par dienās pieredzēto domājot. Bet diezin vai vispār naktīs varēšot gulēt, ja atbalstīšot šos Ulmaņa ieteiktos valsts varas pārņemšanas plānus. Gribot vai ne, būšot jādomā, cik viegli aizmirsti tēvi, dēli, brāļi un vīri, kuņu upuņi bijuši visdārgākā velte savai tautai — īpaši tās nākamajām paaudzēm.

Bez īpašas teikšanas atgūstot, ka (domām krasi atšķiroties) tā vakara satikšanās nebija īstenojusi drastiskās idejas autora plānus, abiem nācies samierināties, ka siltzemju augļi it kā būtu kļuvuši ledaini un tādēļ mazāk garšīgi. Atlicis katram doties uz savu pusi.

Mēģinot mazliet atkausēt ledaino noskaņojumu, Balodis ierunājies, ka viss dzirdētais esot bijis interesants. Par to, noliekot sānis visas citas lietas, kā vienam, tā otram vajadzēšot galvu palauzīt. Atvadām roku dodot, pusnapietni pus pa jokam Ulmanis ierunājies, sakot aizejošajam ciemiņam, lai labi pārdomājot viņa ieteikumu. Tā vai citādi nekam nopietni nemainoties, Balodim vajadzēšot vēl ilgi raudzīties uz Dubina netīro bārdi, kas turpināšot parādīties kaŗa ministra darba kabineta pusatvērtajās durvīs.

Pēc nesekmīgā iesākuma mēnešus četrus vai piecus šinī jautājumā iestājies pilnīgs klusums. Ulmanis neesot pie tā atgriezies, kaut gan abi tikušies vairākkārt ir divatā, ir plašākā sabiedrībā. Taču ziņas, kas nākušas no draudzīgiem avīžniekiem, atklājušas, ka deputāts Bērziņš skraidot pie „vecā” daudz biežāk nekā agrāk. Tas un vēl cits mudinājis domāt, ka šajā frontē viss neesot aprimis.

To pašu liecinājusi arī neatlaidība, daļēji arī steiga, ar kādu atsevišķi armijas stāba vīri centušies īstenot Berķa ierosināto apgabalu garnizonu lietu. Tādēļ Balodis it nemaz neesot bijis pārsteigts, kad tie paši virsnieki sākuši „zondēt” vai un cik viņš mainījis savus uzskatus šai varas pārņemšanas lietā. Tiem pašiem „gaisa izostītājiem” viņš esot gluži skaidri pateicis, ka par kaut kādu armijas vienību pakļaušanu aizsargu stāba operatīvai vadībai (kā viņi to ierosinājuši) neesot vērts runāt. Nekad un nekādos apstākļos viņš neatzīšot kaŗavīru pabāšanu zem aizsargu cepures. Armijas komandieris, kam esot prātā tādi nieki, lai noliekot virsnieka zobenu tik žigli, cik vien iespējams. Arī šie ‘taustīšanās’ gājieni neesot devuši vēlamos rezultātus. Balodi tie neesot pārliecinājuši, ka pučs nodrošinās stabilu valsts vadību, nesējot sēklu citām, varbūt vēl nejdzīgākām nelaimēm. Šķitis tomēr, ka kaut kas nopietni jāgroza, jo prāvā skaitā virsnieku saimē, tāpat kā tautas daļā, kas bijusi norūpējusies par kārtību valsts priekšgalā, nemiers pieņēmis dziļumā un plašumā. Šis nemiers, kas ieplēties arvien plašākās aprindās, bijis galvenais ierocis, ko (steigā noorganizētājā otrā kopā saiešanā) apvērsuma idejas autors vicinājis gar ģenerāļa Baloža degunu.

Spiedienam no abām pusēm pieņemoties, virsnieku saimes aktīvajai daļai prasot armijas tiešu iejaukšanos kārtības nodibināšanā un partijas vadītājam skubinot rīkoties, pirms citi to izdara, Balodis esot sācis justies, ka viņš pats nonāks īstās sprukās, ja atvairīs visu mudinājumu, kuŗu nolūks esot stāvokli uzlabot. Tādējādi piespiests pie sienas, viņš esot — nevis pievienojoties, bet gan tālāk pretim nerunājot — piekritis idejai uz neilgu laiku izsludināt izņēmuma stāvokli, lai pašreizējo satversmi apmainītu pret citu, t.i., uzlabotu veco vai izstrādātu gluži jaunu. Pirms tam viņš esot pilnīgi skaidri licis saprast, kādai — viņa uztverē jābūt armijas lomai šajā īsajā pārejas periodā, proti, pirmkārt, tiesībai runāt līdz valdības

locekļu un valsts augstāko darbinieku izraudzīšanā un, otrkārt, ar izšķirīgu vārdu bruņoto spēku rekrutēšanas un apmācības, kā arī ieroču iegādes jautājumos. Uz to atbildēts, ka tā būšot ģenerāļa darīšana. Līdz ar to pavērti vārti galīgā operatīvā plāna izstrādāšanai, izvēloties arī rīcības dienu un stundu.

Pēc 15. maija apvērsuma, kas sekmīgi izdevās un ko arodskolas Grīnbergs draugu vidū dažkārt zobgalīgi dēvēja par 'pavasara nakts jandāliņu,' baltā ģenerāļa sirdsdāma turpināja viesoties pie savas Cēsu draudzenes gandrīz tikpat kārtēji kā pirms tam, bet ne vairs tā pats ģenerālis. Tie, kam radās izdevība ievērot, ka no pazīstamā, melnā limuzīna izkāpj vienīgi slaida dāma, bet ne viņas kārtējais pavadonis, kuŗa civīluzvalkā ne visai stingri iežņaugtais patuklais augums un zīmīgie sejas vaibsti, nepāšaubāmi atklāja tā vārdu un titulus, prātoja — ģenerālis aizņemts, veidojot jauno valdību, palīdzot uzlabot līdzšinējo vai radot gluži citādu satversmi. Balodis, ko jaunās varas noteicējs tagad biežāk nekā jebkad agrāk godināja par Balto ģenerāli, taču bija viens no apvērsuma vadītājas trijnieku grupas, kuŗai, cik drīz vien iespējams, vajadzēja radīt jaunu valsts vadības aparātu, lai liktu līdzšinējā, par nederīgu izsludinātā, vietā. Tāpēc gluži dabiski savrup stāvētāju prāti tiecās secināt, ka Balodis, tāpat kā abi pārējie jaunā režīma nodibināšanas trijjūga locekļi, lauku ļaužu mēlē runājot, „rauļas melnās miesās” lai valsts kuģi pagrieztu citā virzienā. Rīgas viešņai pa lielākai tiesai klusējot, līdz ko sarunas pieskārs krasām pārmaiņām valsts vadībā un īpaši viņas sirdsdrauga nodarbinātībai, veidojot jaunu valdību, ir Paula Grīse, ir ziņkārīgais Grīnbergs turpināja ticēt iedomām, ka Balodis ir ļoti aizņemts. Arī tas, ko Grīnbergs bija uzzinājis no sava arodskolas kollēgas, ķīmijas skolotāja Brambāta, it kā apstiprināja šādas iedomas. Šis kollēga pēc atgriešanās no galvaspilsētas, kur ticies ar savu brāli, kuŗa sanitārās pārvaldes priekšnieku ģen. Brambātu un no tā dzirdējis,

ka pēdējā laikā Balodis lūdzot sagādāt neparasti daudz galvas sāpju nomierināšanas pulverīšu. Baidīdamies ka to varētu uzzināt plašākas aprindas, parasti, pirms maija nakts apvērsuma, Balodis pulverīšus neesot pircis publiskā aptiekā. Lūdzis ģen. Brambātu, kam daudz paziņu farmaceitu aprindās, pulverīšus sagādāt un nodot tieši pašam Balodim. Taču ne jau tik lielos daudzumos kā pēdējā laikā — vismaz trīsreiz vairāk nekā līdz tam. Varētu iedomāties, ka neparasti lielā darba slodze, ko būtu izraisījusi vajadzība meklēt pašam un vērtēt citu izraudzītos kandidātus ministru un departamentu direktoru posteņiem (kuņi pa prātam bruņotajiem spēkiem), būtu darījusi savu — ietekmējusi ģenerāļa veselību, radījusi ilgstošas galvas sāpes.

Taču drīz vien nākamajos Cēsu apciemojumos (Rīgas viešņai kļūstot runīgākai) atklājušies Baltā ģenerāļa galvas sāpju īstie cēloņi. To pamatā bijusi nevis darba pārpilnība, bet gan tā trūkums. Precīzāk izsakoties, tās esot bažas un nemiers par to, kā bez viņa ziņas un mīņas rīkojoties abi pārējie apvērsuma vadoņi — Ulmanis un Bērziņš. Tie esot izraudzījuši vairākus ministrus un direktorus, pret kuņiem armijai būtu iebildumi. Bijis taču solīts, ka šajā ziņā viņam būšot izdevība runāt līdz, ja vajag — noraidīt vienu vai otru kandidātu. Kas nu esot noticis ar puča iniciatora un augstākā pavēlnieka solījumu, bez kuņa ģenerālis būtu atteicies visā „šai afērā” piedalīties? Baloža sirdi un galvu visvairāk esot mocījis valstiski ieinteresēto virsnieku aprindu nemiers. Pēdējām klusu ciešot piekrītot, Balodis beidzot neesot noraidījis Zemnieku savienības līdeņa atkārtotu uzmākšanos, mudiņot piedalīties viņa izplānotajā pastāvošās valsts iekārtas gāšanā. Aktīvo virsnieku aprindas, sūtot signālus pa vairākiem ceļiem, esot pārmetušas Balodim, ka, naīvi noticot rūdīta politika solījumiem, viņš esot ļāvies apvest sevi apstūri. Labi apmācīta un pareizi apbruņota armija, nevis aizsargi, pēc kuņu runas vīra, atv. ltn. Bērziņa, padoma un

prāta tiekot veidots jaunais valsts pārvaldes aparāts, varēšot sargāt zemes patstāvību, kuŗai nenoliedzami sākot draudēt briesmas no vairākām pusēm. Ja apvērsuma ierosinātājs un īstenotājs esot lauzis sava solījuma pirmo daļu (neievērojot armijas intereses jaunas valdības izraudzīšanā), vai tas nenorādot jeb vismaz nemudinot domāt, ka viņš neturēs arī otro, t.i., solījumu — veltīt vislielāko enerģiju un plašākos līdzekļus valsts bruņoto spēku pastiprinātai vervēšanai, apmācībai un apgādei. No vairāk pusēm esot atskanējuši ierosinājumi, ka pēc šāda fiasko (radot 'polītiski gudru' kabinetu, kam valsts aizsardzība esot nenozīmīga blakus lieta), Balodim esot jāatsakās no visiem posteņiem, tādējādi armijai pārtraucot tālāk atbalstīt apvērsumā nodibināto režīmu. Balodis neesot noliedzis, ka apvērsuma līdzdalībnieki esot viņu izmuļķojuši, bet neatzinis drastisko soli — demisionēt no kuŗa ministra posteņa, jo ticējis, ka ar laiku situācija uzlabošoties. Pievilto virsnieku rūķšanai nerimstoties, bet kļūstot vēl neatlaidīgākai, Balodis esot mēģinājis darīt kas vien steigā iespējams, lai „apšušinātu” šos kritiķus. Vispirms, viņš esot ierosinājis nodibināt armijas mācītāja posteni. Tanī tūlīt esot iecēlis bijušo strēlnieku mācītāju Pēteri Apkalnu, kas, kā zināms, bija populārs plašās iedzīvotāju aprindās. Ulmanis tūlīt atzinis šāda posteņa radīšanu, bet vilcinājies akceptēt ģenerāļa ieteikto kandidātu. Apkalns viņam neesot paticis, jo tas allaž domājot patstāvīgi (pašam esot sava galva uz pleciem), tāpat kā laba tiesa citu, kuŗi arī tādēļ neesot spējuši tikt gaŗām rūdītā politiķa pretestībai. Beidzot pārliecināts, ka, darbojoties postenī, kas atrodas plašu aprindu acu priekšā, Apkalns spodrinās arī viņa spalvas, Ulmanis esot samierinājies. Līdz ar to Balodis esot varējis teikt saviem kritiķiem, ka viņš netiekot pilnīgi ignorēts, izraugot 15. maija režīma atbildīgos valsts darbiniekus.

It kā šāda panākuma (nē visiem to par tādu atzīstot) pamudināts, ģenerālis pamazām esot sācis ierosināt

arī citas lietas. Tās gan neesot ieguvušas lielā kunga uzmanību. Par spīti pūliņiem, viena neveiksme sekojusi otrai. Beidzot pats Balodis, ne ar labu, bet ar varu tika galīgi izdzīts no valdības.

Ne par mata platumu nebija kļūdījušies ģenerāļa uzticamākie domu biedri un lojālie paziņas, kuŗi zināja cik netaktiski pret Balodi izturas autoritātīvā režīma galva, jo bieži pilnam ignorējot viņa (Baloža) ieteikumus un iesakus. Neraugoties uz to, ka bez Baloža armijas atbalsta maija nakts pučs diez vai būtu tik gludi risinājies, ja vispār izdevies, vadonis iedarbināja visvisādus politiskus trikus, lai ģenerāli nobīdītu pie malas. Šai ziņā neaizstājams palīgs "vecam kungam" esot bijis Alfrēds Bērziņš. Ar tā laika iekšlietu ministra Veidnieka vārdiem izsakoties, ko pēdējais teicis Armijas Sporta Kluba pulkvežleitnantam Jēkabam Kārkliņam, Bērziņš nepalaižot gaŗām nevienu izdevību "vecā" klātienē "iekost" Balodim, jo pēdējais nemitot atgādināt, ka 15. maijā solīta jauna satversme. Taču, nodibinot Musolini veida kameru sistēmu, vadonis esot atmetis jebkuŗu domu par uzlabotu veco vai gluži jaunu satversmi. Kā to bija paredzējuši ģenerāļa domu biedri, Ulmanim Balodis bija vajadzīgs tikai pašam apvērsumam — tā īstenošanai. Ne stundu vairāk. Pēc tam, savu paveicis, viņš varēja iet. Gaŗo virkni mēģinājumu, "atbrīvoties" no ģenerāļa pa aplinkus ceļiem, turpinot, režīma galva bija izšķīries pirmam iedot "vilka pasi" — atlaist. Lai uz ārpusi Baloža padzīšana no valdības izskatītos labāk, nekā tā bija, Ulmanis ieteicis pirmam atlūgties no amata savas veselības labad. Uz to, Ulmanim rakstītajā vēstulē, Balodis cita starpā atbild: „Par savu personīgo labklājību un veselības zaudēšanu es domāšu tad, kad būs izpildīts tautai dotais brīvības cīņu virspavēlnieka — kaŗa ministra Jāņa Baloža 1934. gada apvērsumā dotais vārds. Bet līdz tam laikam es palikšu kaŗa ministra amatā.” Arī šo Baloža vēlēšanos Ulmanis ignorēja: ģenerāli padzina no valdības.

Baldriāns un gurdenas kājas

Liepājā neesmu dzīvojis. Esmu tur tikai viesojies, ja par dzīvošanu neuzskata nedaudzās 1944. gada oktobra vidus satraukuma pilnās dienas un tikpat daudzās negulētās nakts. Tad šai Kurzemes pilsētā — pēc lieluma otrā visā Latvijā — mitinājos vairāk dienu, gaidot uz kuģi, kas mani un manējos vestu prom no dzimtenes. Par spīti visam tam, ne Liepāja, ne liepājnieki nav man pilnīgi svešinieki. Manuprāt, patiesībai pāri nedaru, apgalvojot, ka par šīs pilsētas īpašu iedzīvotāju grupu — sportistiem zinu labu tiesu vairāk nekā itin prāvs skaits pašas Liepājas pastāvīgo iedzīvotāju. Bez tam, esmu taču viens no tiem, kas tic, ka (labi gribot) ārpuses viesis, tikai neilgi bijis svešā pilsētā, spēj gluži labi uzzināt par pēdējo daudz vairāk nekā dažs labs tās pastāvīgs iedzīvotājs. Ar ilggadīgā liepājnieka un turienes pilsētas tehniskās daļas vadītāja Viļa Ceplēviča vārdiem izsakoties, bija prāva tiesa pašu māju ļaužu, kas pēc trīs gadu vai ilgākas dzīvošanas savā pilsētā zināja par Liepāju daudz mazāk nekā ciemiņi no citurienes, kuŗi šajā Kurzemes mētrapolē bija uzlavējušies ne vairāk kā trīs dienas un nakts. Pretēji prāvam procentam pašu pilsētas iedzīvotāju, kas daudz kam savās mājās bija vienaldzīgi pagājuši gaŗām, no citurienes nākušie ciemiņi daudz mācījās un vēl vairāk uzzināja. Protams, allaŗ turot acis plati atvērtas un ausis neaizsegtas. Liepājai esot daudz kā, ar ko tās iedzīvotāji

drīkstot dibināti lepoties. Taču prāva daļa viņu to pat neapjaužot. Tiekoties ar liepājniekiem ne vien viņu pilsētā, bet arī Rīgā, Kuldīgā un citur, man nācās satikt gana šīs Kurzemes citadeles ļaužu, kas bija visai lepni ar savu pilsētu. Viena daļa turieniešu bija lepna, ka Liepājai ir pašai sava opera, otra — ka tai ir sava kaŗa osta, trešā — ka pašiem savs Radiofōns un cita — ka vēl kaut kas cits tikai viņu pašu. Taču liela vairuma — jauniešu, pusmūžnieku un veco ļaužu — kopīgais lepnums bija sporta biedrības *Olimpija* futbola vienība. Ar pēdējo (īpaši pēc uzvaras ikvienā izšķirīgā sacensībā ar *Rīgas Futbola Klubu* vai citu izcilu galvaspilsētas vienību) lepojās pat tie liepājnieki, kas citreiz par futbolu vai citu sporta veidu interesējās maz vai gluži nemaz. Tieši *Olimpijas* dēļ man radās izdevība vairākkārt ierasties un uzkavēties Liepājā, kā arī tikties ar Rīgā iebraukušiem liepājniekiem. Vairs neatceros, cik reižu esmu bijis Liepājā, bet atminos gluži labi, ka uz turieni esmu devies ar trim dažāda veida satiksmes līdzekļiem: ierasto dzelzceļu, mazliet laikmetīgāko autobusu un gluži moderno lidmašīnu. Atskaitot vienu gadījumu, kad devos uz Liepāju, lai turienes ostā sagaidītu ūkeana milzeni, poļu kuģi *Stefan Batory*, maniem ceļojumiem uz šo Kurzemes pilsētu pa laikam bija kaut kāds sakars ar *Olimpiju*. Blakus minot, šajā izņēmuma gadījumā no Rīgas uz Liepāju devos ar lidmašīnu. Ceļojuma uzdevums bija turienes ārpus ostas ūdeņos sagaidīt grupiņu Amerikas latviešu ekskursantu, kas bija šķērsojuši Atlantijas ūkeanu ar nule minēto poļu jūras milzeni.

Parasti ceļojuma nolūks bija sagatavošanās reportāžai, ko Rīgas radiofōns bija nolēmis pārraidīt no sacensības, kuŗā Liepājas sporta lepnums, *Olimpijas* futbola vienība, satiekas ar vienu vai otru spēcīgu galvaspilsētas futbola klubu. Allaž pārraidīja, ja sacensības notika Latvijas kausa vai valsts meistarsacīkšu ietvaros. Gatavojoties šādai reportāžai, Liepājā ierados laikus —

dienu vai divas priekš izziņotās sacensības; satikos ar sporta darbiniekiem un pašiem futbola vienības locekļiem. Tādējādi savācu informāciju, kas lieti noderēja reportāžas laikā. Tās bija, manuprāt, interesantas un agrāk nekur nedzirdētas ziņas par *Olimpijas* vienības locekļiem. Pārraidījumiem no Liepājas sporta sarīkojumiem (piedaloties *Olimpijai*) gatavojos tikpat rūpīgi, ja vēl ne rūpīgāk, kā darīju, vācot materiālus reportāžai par jebkuŗu citu sacīksti futbolā, vienalga, rīdziniekiem sacenšoties savā starpā, vai ar vienu vai otru spēcīgu provinces vai ārzemju vienību.

Olimpijai bija laba slava ne tikai pašas mājās, bet arī Rīgā un citur, kur tā jau kādreiz bija redzēta. Ziņas Radiofōnā vai laikrakstos par futbola sacensību, kuŗā piedalīsies *Olimpija*, ieinteresēja ne tikai kārtējos šāda veida sporta spēļu cienītājus. Liepājniekus gaidīja; vērot viņus ieradās div- un -trīskārši lielāks skatītāju skaits, nekā uz sacīkstēm, kuŗās savā starpā sacentās pašas Rīgas spēcīgākie futbola dūži. Arī atsaucība spēles sākumā un tās tālākā gaitā bija devīga un spontāna. Liepājnieku vienības locekļiem uzskrienot laukumā, skatītāju aplausi bija dedzīgi un ilgi. Lieki teikt, ka tie izraisīja atzinīgus smaidus sportistu sejās.

Sakot, ka tanīs futbola sacensībās, kuŗās piedalījās Liepājas *Olimpija*, apmeklētāju skaits bija lielāks nekā parasti, jāpiebilst vēl kaut kas cits. Ir tiesa, ka *Olimpijai* bija īpašs pievilcības spēks. Varbūt vajadzētu teikt, ka *Olimpijas* uzstāšanās Rīgā palaikam mēdza vērot daudz lielāks nekā attiecīgās sezonas futbola sacīkšu caurmēra apmeklētāju skaits. Bija taču sacensības atsevišķu galvaspilsētas futbola vienību starpā, kad apmeklētāju skaits, kas ieradās vērot vienu vai otru spēli, pārsniedza to, kuŗā rīdzinieki spēkojās ar liepājniekiem.

Parasti tas notika tad, ja abu iejaukto vienību dedzīgāko atbalstītāju (ne jau nu pašu sportistu) starpā — viena vai otra iemesla dēļ — bija uzkrājušās pārlietu nelabas

asinis. Tā mēdza būt, ja studentu Universitātes Sports sacentās ar židu Hakoah vai RFK (Rīgas Futbola Klubs) mēroja spēkus ar RW (Riga Wanderer, vēlāk — Rīgas Vilki).

Ir vairāk iemeslu tam, ka *Olimpijas* uzstāšanās Rīgā pievilka prāvu tiesu vairāk apmeklētāju nekā caurmēra sacensības parasto galvaspilsētas virslīgas vienību starpā. Tai skatītāju daļai, kas bija pilnīgāk iedziļinājusies šīs sporta spēles technikā un tās iedzīvināšanā, imponēja olimpiešu spēles veids. Trenēta skatītāja acs varēja jūsmot par spēlētājiem kas, acīm redzot, prata kontrolēt ne vien savu augumu, bet arī bumbu. Bija interesanti vērot, cik izveicīgi viens vai otrs *Olimpijas* aizsargs vai pussargs tiek gaŗām savam pretspēlētājam un pēc tam bumbu piespēlē paša vienības loceklim. Pēdējais nevilcinoties turpina iesākto ofensīvu saskaņā ar teorētiski izplānotiem un praktiski izmēģinātiem gājieniem. Pat samērā vienaldzīgs spēles vērotājs sajūsminājās, redzot, cik raiti bumba ripoja no viena vienības locekļa uz otru, pārstaigājot laukuma vidus daļu. Pēc tam — cik izplānoti tā mainīja virzienu, attiecīgajam pašu cilvēkam pārtraucot šī „ādas pūšļa” gaitu ar galvas belzienu. *Olimpijas* spēles veids bija tīkams skatītāja acij, vienalga trenētai vai ne. Tanī bija daudz no Vīnes skolas. Vīriešu dzimtes sacensības vērotājiem, kuŗu bija vairums, pie sirds gāja raitā saspēle, precīzitāte un lietderīgais enerģijas patēriņš. Sieviešu dzimtes pārstāves šai spēles veidā saskatīja gana grāciōzu kustību. Bez tam laba tiesa sieviešu, īpaši to, kam bagātīgas zināšanas apģērbu gaumes novadā, atzina, ka olimpiešu tēŗpu krāsa esot visai tīkama katrai acij. Rudzupuķu ziluma un ogles melnuma kombinācija esot teicami izdevusies. Saderot kopā kā jūŗa ar nakti. Šī atziņa nāca no ārlietu ministra Muntera kundzes.

Kaut arī olimpieši bija ielocījuši kājas Vīnes futbola stilā ilgāk par citiem un šai ziņā bija tikuši mazliet

tālāk, viņi nebija vienīgie, kas sekoja šai ieslavētajai skolai. Šāda veida futbolu spēlēja arī *JKS* (Jaunekļu Kristīgās Savienības) vienība. To pašu darīja arī *ASK* (Armijas Sporta Kluba) puīši, kuŗu sagatavošanu bija uzņēmis vln. Valdemārs Baumanis. Viņa vadītā *ASK* jaunā audze drīz vien ieguva valsts meistara godu. Grūti teikt, kam šai ziņā bija lielāki nopelni — Vīnes futbola stilam vai Baumaņa paša zināšanām, apņēmībai un neatlaidībai. Manuprāt, izšķirīga loma bija Baumanim, kuŗam padevās gandrīz viss, kam viņš pielika savu roku, jo viņš visā ieguldīja arī savu sirdi. Vēl citas vienības, īpaši tās, ko sāka trenēt agrākais *RFK* loceklis Kārlis Upenieks, sekoja Vīnes futbola paraugam. Atlika secināt, ka šis, tātad nebija vienīgais iemesls, kuŗa dēļ *Olimpijai* bija daudz piekritēju galvaspilsētas sporta laukumos.

Protams, pats galvenais pievilcības iemesls, kas pulcināja neparasti kuplos apmeklētāju pulkus sporta laukumos (savu māku rādot liepājnieku futbola lepnumam), bija *Olimpijas* puīšu ilgstošās sekmes. Gadu pēc gada valsts meistarnosaukuma vai Latvijas kausa sacensībās *Olimpija* atradās sekmīgāko vienību saraksta pašā augšgalā — pirmajā vai otrā vietā. Bez šādiem izciliem sasniegumiem nekas nespētu uzturēt lielo interesi par šo provinces atlētu klubu.

Liepājas sporta dzīves veicināšanas aktīvie darbinieki, kuŗu galvenais uzdevums bija piepulcināt un audzināt jauno paaudzi, ne vien apbrīvoja, bet pat apskauda *Olimpiju* vēl citu motīvu dēļ. *Olimpijai* nekad netrūkstot rezervju. Tā (kā apgalvoja *Starta* basketbola vienības dvēsele Alfrēds Krauklis) „nemedījot” jaunus spēlētājus, veco nomainītājus, apkārt pa pasauli. *Olimpija* izaudzinot pati savu nākamo maiņu. Tur Krauklim bija daudz taisnības: *Olimpija* pagurušos futbolistus nomainīja pašu mājās izaudzētā jaunā maiņa. To zināja arī skatītāji; tas imponēja daudziem.

Radiofōna reportieris Osvalds Porietis, publicists Artūrs Kroders, komponists Volfgangs Dārziņš un ministrs Alfrēds Valdmanis bija tikai nedaudzi to pulkā, kas Liepājas *Olimpijas* pievilcības saknes saskatīja gluži kaut kur citur. Katrs no nule vārdā nosauktajiem savu domu pamatoja ar citiem vārdiem, bet kopējo vislabāk pateica Valdmanis. Viņš teica, ka arī šinī gadījumā īsteni vietā esot prātula: „Pravietis savā zemē netiek cienīts.” Viņš to izskaidroja tā: sacīkšu apmeklētājiem un futbolistiem dzīvojot vienā pilsētā — kaut vai tik lielā kā Rīgā — pirmie zinot par otriem arī daudz no tā, kā sportisti pavadot laiku ārpus nodarbībām sporta laukumā. Pamatoti vai ne, bet ne visiem sacīkšu apmeklētājiem tas esot pa prātam. Vai tāpēc esot kāds brīnums, ja viens vai otrs futbolists esot kritis vienas vai otras skatītāju grupas nežēlastībā. Jo bieži novērots, ka viena spēlētāja dēļ daļa sporta publikas esot nelabās domās par visu klubu vai atsevišķa sporta veida vienību. Šai ziņā, vietā vai nevietā, ciešot arī viena vai otra rīdzinieku futbola vienība. Rīgas publika *Olimpijas* spēlētājus redzot tikai sporta laukumā, bet ne nieka nezina par viņu darbiem un nedarbiem ārpus sporta nodarbībām. Šis apstāklis gluži labi izskaidrojot, kādēļ — vismaz prāvas daļas — rīdzinieku acīs olimpieši izskatoties kā balti engēliši.

Toreiz nebija un vēl šobaltdien nav izgudrots instruments vai jebkāds cits rīks, ar kuŗu nekļūdīgi varētu noteikt, kur un kā rodas un cik stiprs kļūst pievilcības spēks, kas vienai sportistu vienībai (vai citas dzīves nozares cilvēku grupai) ir atliku likām, kamēr otrai nav nemaz, kaut arī pēdējās locekļi dara gandrīz visu to pašu, ko pirmās. Var vienīgi spekulēt, kur īsteni glabājas vai slēpjas šādu spēku avots. Var būt, ka šai ziņā vairāk skaidrības rodas, izsekojot šādas grupas tapšanas un veidošanās gaitai. Jau tanīs dienās, kad pats sāku kārtēji

runāt radiofōnā un rakstīt laikrakstos par notikumiem un parādībām sporta dzīvē, *Olimpijas* mūža gaņums bija sācis pārsniegt gadu simteņa pirmo ceturksni. 25 gadi ir pietiekami ilgs laika sprīdis, lai jebkuŗa sporta, gluŗi kā ikviena cita veida organizācija, varētu parādīt darbos, vai tā spēj tikt pāri grūtībām, kas nevienam iesācējam neiet secen. *Olimpija* bija to spējusi. Tādēļ būtu ne vien interesanti, bet arī lietderīgi palūkoties uz ceļu, ko nostaiģājusi ŗi sekmīģā kurzemnieku sporta organizācija.

Olimpija sākusi darboties 1909. gadā. Oficiālais dibināšanas datums bijis 24. marts. Pāris veco liepājnietu, ar kuŗiem izdevās parunāties, ŗis biedrības 39 gadu pastāvēšanu atceroties, zināja sabiedrības noskaņojumu, kas tolaik valdīja Baltijas guberņās un līdz ar to Liepājā. ŗie vecie vīri bija pārliecināti, ka intereses un tendences tā laika sabiedrībā it kā veicinājušas toreizējos liepājnietus dibināt jaunus pasākumus, kas varētu pulcināt rosīģus ļaudis kopējiem pasākumiem. Lūk, ŗo tendenču ietekmē esot radusies arī doma dibināt sporta organizāciju. Pašā dibināšanas dienā — vismaz ārēji — nekas tāds neesot noticis, kas saceltu kājās visus liepājnietus vai kaut tikai tās iedzīvotāju aprindas, kuŗām nopietna interese par sportu. Ārēji: dibinātāju priekšģala vīri sastādījuši, parakstījuši un iesnieģuši piekritīģām iestādēm formālos dokumentus. Tas bijis jādara, lai izprasītu atļauju pulcēties. Neesot gan bijis nekādu ŗaubu, ka atļauju izdoģot. Jau iepriekģ „izzondēti” atbildīģie iestāžu darbinieki, kuŗiem pēdējais vārds ŗādu dokumentu pieģķirģanā. Tie teikuģi, ka neesot vietas baģām. Tā arī noticis. Citkārt augstprātīģe ierēdņi neesot iebilduģi ne puģplēģta vārda. Atļauju izdevuģi. Spieduģi pat iesniedzēju rokas. Tāda labvēlība agrāk neesot novēģota.

No malas raugoties, redzēģa tikai ārēģā vai virsēģā puse. Licies, ka atļauģas izprasģģana un saņemģģana esot rutģnas lietas. ŗādas lietas notiekot gandrģz vai katru

dienu. Tādēļ: kas tur sevišķs! Dokumentu kaudzītē viena lapa vairāk. — Kaut arī vairākums, bet ne visi, bijuši malā stāvētāji.

Nelielai grupiņai liepājnieku, kas ideju par sporta biedrības vajadzību bija bazūnējuši mēnešiem, ja ne gadiem ilgi (kā arī itin prāvam kluso atbalstītāju pulkam), 1909. g. 24. marts bija liela diena. Labai tiesai viņu darbības uzsākšanas atļaujas piešķiršana bija ilgi lolotu cerību īstenošanas un neatlaidīgu pūliņu kārotā gala iznākuma kulminācija. Tas bija starta signāls darbam, uz kuŗu bija nepacietīgi gaidīts un gaidīts. Cerēts un gaidīts — gaidīts un cerēts.

Liepājnieku labi pazīstamais advokāts Jēkabs Kalniņš (viņa sirdij *Olimpija* vienmēr bija ļoti tuvu; tās priekšnieks viņš bija ne tikai īsu laiku sprīdi) šīs sporta organizācijas sākotnējās sekmes izskaidroja pats savā īpatnā veidā. Pēc viņa domām, *Olimpija* esot uzsākusi darboties neparasti izdevīgā laika cēlienā. Tās bija dienas un mēneši, kad latviešu jaunatnes aktīvo daļu — Liepājā tāpat kā citos valsts novados un pilsētās — bija savaldzinājuši neapslāpējama vēlēšanās kaut ko uzsākt, ar kaut ko rosīties vienā vai otrā nozarē sporta arēnās un laukumos. Ar Kalniņa paša vārdiem izsakoties, prāvas daļas puīšu un puīku pirksti sviltin svila grābt ar rokām vai sist ar kājām ikkuŗu akmens gabalu, koka kluci vai ādas bumbu, kas paši no sevis nekustas un stāv ceļā. Visas pazīmes liecināja, ka — sekojot instinktam vai veselam saprātam — vidējo un vēlīno padsmitnieku paaudze tādējādi centās iztukšot enerģijas krājumus, kas jauniem ļaudīm līst pāri malām!

Ir tiesa, ka *Olimpijas* dibināšanas gads iekrita starp diviem visai sabiezinātu rosmju mākoņiem. Bija aiztecējuši tikai četri gadi kopš 1905. gada revolūcijas. Tikpat gaŗu laika cēlienu — četri gadi — priekšā stāvēja I pasaules kara sākums, kaut arī tolaik tā tuvošanās vēl nebija zināma. Tātad, *Olimpijas* sākums atradās tieši vidū starp abiem

šiem vecā kontinenta sabiedrības sadzīves robežstabiem. Lielais nemiers, ko sacēla 1905. gads, bija atstājis dziļas rētas, bet briesmas — vismaz virspusēji — vairs tieši nedraudēja. Cilvēku domu un laba tiesa arī gluži fiziskas enerģijas, kas pēdējos gados bija izkusušas revolūcionāru notikumū karstumā, meklēja jaunus atraisīšanās vai nodarbināšanās veidus. Nodarbības sporta laukumos bija viens veids — pie tam visai veselīgs — kādā likt lietā enerģijas pārpalikumu, kas to dienu jaunaudzei bija daudz daudz lielāks, nekā prasīja ikdienas patēriņa rezerves. Apzinīgi vai ne, nodarbības sporta laukumā likās esam visai pievilcīgas. Lai šādus enerģijas izlietāšanas veidus ievadītu lietpratīgā gultnē, viss tas bija jādara organizēti. Vajadzība pēc organizācijas (tās galvenajam mērķim esot nodomam uzvadīt interesentus uz mērķtiecīga fizisku nodarbību ceļa) bija redzama ikviena acīm, kas interesējās par jaunās paaudzes veselīgām nodarbībām. Jo īpaši tas bija sācis ieinteresēt pašus jaunos, kuŗi nevēlējās velti nosist laiku, darot kaut ko neproduktīvu.

Kaut arī nemiera un protesta ogle (esot neseno un vēl pilnam neizdzēsto revolūcijas ugunskuru atlikumam) kaut kur zem atklātās virspuses turpināja gruzdēt, parastais pilsonis ne manīja jebkādas pazīmes, ne varēja iedomāties, ka tuvojas jauna un vēl lielāka nekā revolūcijas dienu katastrofa — I pasaules kaŗš. Arī šāda apziņa — vakardienas ļaunumi nu beidzot aiz muguras un rītdiena nesola nekādus negaisus — gandrīz vai mudināja domāt, ka dzīve turpat jau atgriezusies normālos laikos ierastajās un mierīgajās sliedēs. Tas reizē mudināja gados jaunos, īpaši pilsētniekus, kārtēji iejūgties viena vai otra veida fiziskās nodarbībās. Jau tolaik visi zināja, ka tas ir viens no vienkāršākiem veidiem, kā saglabāt labu auguma stāju un uzturēt labu veselību. Zināja arī to, ka fiziskās nodarbības sagādā cerētos augļus tikai tad, ja tās praktizē sistēmātiski un saskaņā ar lietpratēju ieteikumiem. Visu to varot ērti paveikt, pašam esot loceklim nopietnā sporta

organizācijā. Līdz tam esot bijušas šaubas, vai pastāvošās Liepājas organizācijas spējot piedāvāt šādas lietderīgas nodarbības. Jaunās organizācijas dibinātāju agrākā pieredze esot stiprinājusi cerību, ka *Olimpija* liepājniekiem sagādāšot to, kas viņiem līdz tam bija trūcis — sporta klubu, kuŗa nozaŗu vadītāji būtu meistari savā laukā. Šādi atzinumi mudināja domāt, ka jaunā sporta biedrība būs visai nopietns pasākums fiziskās kultūras novadā. Ja labās valodas būtu pārvērtušās īstenībā, tad Kurzemes mētropole, Liepāja, būtu ieguvusi vienu no tām lietām, ko tā bija ļoti vēlējusies.

Varbūt tieši tādēļ, ka futbola spēlē tā allaŗ plūca visai koŗus laurus, itin daudzu neliepājnieku prātos bija iesēdusies doma, ka *Olimpija* ir sporta biedrība, kas visus savus pūliņus veltī vienīgi šai kāju bumbas spēlei, bet tai nav ne intereŗu, ne atlētu nodarbībām citās sporta nozarēs. Vairums liepājnieku un daļa citu pilsētu un novada sporta interesentu, kam interese par *Olimpijas* nodomiem un darbiem, nebija tikai īslaicīga jeb pārejoŗa aizrauŗanās, zināja gluŗi labi, ka šāda doma, bija pilnīgi aplama. Tieŗi otrādi — futbols pat nebija liepājnieku pirmā aizrauŗanās. Paŗā darbības uzsākŗanas periodā tai pat nebija ne futbolistu, ne futbola sekcijas. Pēdējā bija vienīgi plānos.

Tūlīt pēc nodibināŗanās visrosīgākā bija riteņbraucēju sekcija. Tā daudz darījusi jaunatnes piepulcināŗšanai riteņbraukŗanas sportam un ne vien paŗas Liepājas jaunieŗu saimē, bet gan mūsu zemē vispār. Savās mājās *Olimpija* izaudzināja vairākus itin veiksmīgus riteņbraucējus: Meijeru, Plūmi (ne Robertu), Richteri un Œmitu. Varbūt arī vēl citus.

Cenzdamās veicināt treka riteņbraukŗanu, par ko jaunieŗos bija liela interese, *Olimpija* uzbūvēja savu velodromu. Tas bija viens no nedaudziem provincē. *Olimpijas* velodromā pat notika pirmās Latvijas meistarsacīkstes trekā. Aktīvs Rīgas riteņbraucēju biedrības *Marss*

darbinieks Drugis (runājot par šī sporta ieviešanos un par sava kluba konkurentiem), ir mirkli nevilcinoties, atzina, ka savā laikā *Olimpijas* velodroma treks esot bijis viens no labākajiem visā Latvijas teritorijā. Atzinīgus vārdus *Olimpijas* velodromam veltīja arī vairāki Rīgas treka braucēji, pat tie, kuņus bija izlutinājis *Marsa* treks. Pirmā slīpums esot labāk izplānots, gaŗām braukšana sagādājot mazāk riska nekā Ventspils un citos provinces velodromos.

Olimpijas velodroma labā slava neturpinājās ilgi. Mainoties sekcijas vadībai, maz laika un pūliņu tika veltīts turienes treka uzturēšanai labā kārtībā. Tā un vēl citu iemeslu dēļ treka stāvoklis pasliktinājās. Iebojātās vietas trekā netika izlabotas. Vispār — tas tika nolaists. Lietas gāja uz ļauno pusi tik tālu, ka treku nevarēja vairs lietāt. Pēc laika braukšana uz tā tika aizliegta. Vēlāk tas arī vairs nekad netika salabots. Šāda atpalcība *Olimpijas* pievilcību tomēr nemazināja. Laikam nestāvot uz vietas, neapsīka, bet vērsās plašumā citas sporta nozares.

Vieglatlētika bija viena no tām nozarēm, uz kuņu *Olimpijas* vadība centās ieinteresēt liepājnieku jaunatni. Atsaucība bija liela. Sasniegumi gan mazāki, nekā bija iecerēts. Interesi parādīja un sākuma treniņos piedalījās samērā daudz. Taču nebija liela grupa to, kam pietika pacietības trenēties tik ilgi, lai pie sevis izjustu panākumus. Tiem trūkstot nevar ilgi atsacīties no daudz kā cita, lai gandrīz vai katru brīvu stundu pavadītu sporta laukumā — trenējoties, trenējoties un vēlreiz trenējoties. Gandrīz visi jaunieši, kas interesējās par nodarbībām *Olimpijā*, uzmanīgi noklausījās no Rīgas ataicināto vecāko sportistu ieteikumus un treneru instrukcijas. Iesācēji piedalījās arī ķērmeņa fiziskās gatavības izveidošanas un uzturēšanas skrējienos un citos vingrinājumos. Kopējās nodarbībās, kaut arī ne ļoti gribīgi, piedalījās visi. Taču pienākot brīdim, kad, paša individa neatlaidības lomai bija jāpieaug, ieinteresēto grupas lielums

diendienā samazinājās. Gribas spēka pietrūka, kaut arī fizisko vēl bija gana. Par spīti tam, ka intereses uzplaukuma posms nebija ilgs, *Olimpija* tomēr sagatavoja vairāk jauniešu, kas varēja sekmīgi sacensties pat ar spēcīgajiem rīdziniekiem. 20-to gadu otrajā pusē sporta pasaulē jo bieži tika pieminēts Aleksandra Saksa vārds. Pēdējais vislabākos panākumus ieguva šķēpa sviešanā un kārtslēkšanā. 30-to gadu pašā sākumā vairāki liepājnieki izmēģināja roku boksa sacensībās, kuŗās (galvenokārt rīkotās sava kluba biedriem) piedalījās *Olimpijas* locekļi. Nīmanis un Fjodorovs bija sekmīgākie *Olimpijas* dūŗu cīnītāji, kas nebaidījās un diezgan sekmīgi spēja stāties pretim ne vien rīdziniekiem, bet arī citu valstu bokseŗiem, kuŗi viesojās Latvijā. — Tāpat, visai uzņēmīgi, *Olimpijas* vadība centās ieinteresēt liepājnieku jaunatni rokas bumbu sportā, — volejbolā un basketbolā, pirmajam īpaši vasaras un otrajam ziemas sezonā. Pēc iesākuma uzplūdiem ieinteresēto skaits nostabilizējās. Tāds tas pastāvēja ilgi — gandrīz līdz valsts neatkarības beigām. Spēles kvalitātes līmenis, kā vienā, tā otrā no abiem šiem sporta veidiem nerasniedza līmeni, ar ko varētu lepoties citu pilsētu vienību priekšā. Kāpēc? Galvenokārt tādēļ, ka trūka spēcīgas konkurences pašu mājās un tuvākajās kaimiņu pilsētās. Protams, vēlāk panākumus volejbolā un basketbolā (ja tādi sāktu rasties) vēl arvien, liekas, aizēnotu teicamās sekmes futbolā. — Irōniski vai paradoksāli izcilie sasniegumi pēdējā it kā liedza uzplaukumu citās fiziskās kultūras nodarbībās, kas bija uzdīgušas un sazaļojušas *Olimpijas* paspārnē. Pabērna lomā dzīvoja un uz priekšu netika citas vieglatlētikas nozares, arī smagatlētika, atskaitot svaru celšanu. Grieķu-romiešu cīņa netika tālu, ne tik daudz dalībnieku kā piemērotu instruktoru trūkuma dēļ.

Futbolam *Olimpija* sāka nopietnāk pievērsties 20-to gadu sākumā. Kaut arī sekmes neizplauka kā sēnes pēc lietus, tomēr uz tām nebija ilgi jāgaida. Tas bija laiks,

kad *Olimpija* jau atradās to vienību vidū, kuŗas piedalījās valsts meistarsacīkstēs. Tolaik atsevišķu apgabalu vienības vispirms sacentās savā starpā. Tādējādi radās apgabalu meistari. Tie atkal sacentās un apgabala sekmīgākā vienība kļuva provinces meistars, līdz ar to iegūstot tiesību sacensties ar Rīgas meistarū. Sacensībā tiekoties Rīgas un provinces meistariem, tās uzvarētājs kļuva Latvijas (valsts) meistars.

It kā laikus nojaušot savu izcilo lomu nākotnē, šai populārajā Latvijas, tāpat kā visas Eiropas valstu, vasaras sportā, *Olimpija* gandrīz vai pēkšņi sāka trenēties visai nopietni. Tā tūlīt meklēja pretiniekus, kam laba slava, kam ievērojami panākumi iepriekšējā sezonā. Rodoties pirmā izdevībai, tā piedalījās Kurzemes apgabala meistarsacīkstēs. Tās notika 1923. gadā. Pirmoreiz nelaimējās. Gluži kā apgalvo sen zināmā prātula, ka „pirmie kucenījāslīcina” *Olimpija* zaudēja. Togad Kurzemes apgabālā uzvarēja *Latvju Nacionālās Jaunatnes Savienība* (LNJS), kaut arī tikai par purna tiesu pieveicot (2:1) uzņēmīgo *Olimpijas* vienību. Vecie liepājnieki, kas šo sacensību bija skatījuši ar savām acīm, zināja stāstīt, ka toreizējais zaudējums neesot mazinājis olimpiešu dūšu, drīzāk gan otrādi — stiprinājis viņu apņēmību nākamajā gadā trenēties un sagatavoties vēl pilnīgāk. Pūliņi nesa gaidītos augļus. Visā tālākajā neatkarīgās Latvijas posmā *Olimpija* vairs nekad nezaudēja Kurzemes labākās futbola vienības stāžu. Jau nākamajā (1924.) gadā *Olimpija* ne vien kļuva Kurzemes apgabala meistars, bet tika arī līdz visas Latvijas provinces labāko vienību finālam. Toreiz gan vēl labākās provinces vienības lauri liepājniekiem gāja gaŗām. Tad olimpieši nespēja tikt pāri pašam pēdējam šķērslim — *Cēsu Viesīgai Biedrībai*. Atkal — tikai par purna tiesu — ar 1:0 liepājniekus pieveica neatlaidīgie un bezbailīgie cēsnieki. Pēdējo prieki gan nebija ilgi, jo sekojošā sacensībā viņus pārliecinoši „sasita” Rīgas meistars *RFK*. Taču abos nākamajos gados (1925. un 1926.) *Olimpija* kļuva

visu provinces apgabalu kopīgais meistars. Līdz ar to liepājnieki bija ieguvuši izdevību sacensties ar galvaspilsētas labāko vienību Latvijas meistara goda dēļ. Abos gados olimpiešu pretinieks bija tas pats *RFK*. Pirmā abu lielo dūžu tikšanās (1925. g.) bija sīva un vienlīdzīga. Tikai pagarinājumā (ar 4:3) uzvarēja rīdzinieki. Gadu vēlāk (1926. g.), tiekoties abiem tiem pašiem pretiniekiem, spējas un laime tāpat nebija *Olimpijas* sabiedrotie. Uzvarēja atkal *RFK* ar 4:0. Turpretim 1927. g., pirmoreiz Latvijas meistara goda dēļ sacenšoties četrām virslīgas vienībām, kas tikko bija ietilpinātas īpašā klasē, uzvaras laime bija liepājnieku *Olimpijas*, nevis rīdzinieku *RFK* sabiedrotā. Pirmā pārspēja savu sīvāko sacensoni *RFK* ar 3:1 un 1:0, tādējādi iegūstot valsts meistara nosaukumu, kad tas tika izcīnīts saskaņā ar jauno vienību iedalījumu virslīgā un zemākajās. Abās šajās vēsturiskajās sacensībās *Olimpijas* vienībā spēlēja Minsterjānis, Pikols, Felsbergs, Īlens, Stankus, Kronlaks, Tīls, Matušonoks, Blumentāls, Žīns, Dudaņecs, Kuļikovskis, Dambrēvics, Būmeistars un Laumanis.

Uz karstām pēdām sekojot uzvarai augstākajā līgā (pašās pirmajās valsts meistarnosaukuma sacensībās), *Olimpijas* nākamie panākumi padarīja domīgus, pat nemierīgus, galvaspilsētas futbola klubu vadītājus un dedzīgākos sporta entuziastus. Pēc liepājnieku pirmās lielās uzvaras (ko pēdējie nebija ne gaidījuši, ne iedomājušies) viņi atklāti vīpsnāja un mēloja, ka *Olimpijai* esot bijis vairāk laimes nekā īstas mākas. Atbildot uz avīžnieku jautājumiem, pārsteigtie skeptiķi sevi it kā mierināja, atvairoties ar sen dzirdētu teicienu: arī akla vista kādreiz iegūstot kviešu graudu.

Pirmajam izcilajam panākumam futbola sportā *Olimpija* tūlīt pievienoja trīs citas uzvaras. Abos sekojošos gados (1928. un 1929.) — pieveicot visus spēcīgākos pretiniekus — tā paturēja iepriekš izcīnīto valsts meistarnosaukumu. Tad 1930. gadā — liepājnieki ieguva savā

īpašumā Rīgas pilsētas kausu, pēc kā sacenšoties *Olimpija* bija uzvarējusi divos agrākajos gados. 1930-tā gada finālciņā liepājnieki ar 1:0 pieveica *RFK*, kuŗš (kā atkārtoti apliecināja sacensības vēlākajos gados) vēstures tecējumā bija kļuvis *Olimpijas* vislielākais šķērslis ceļā uz vienu vai otru — valsts mēroga — galīgo uzvaru. To pašu (gan tikai apgriezti) varēja attiecināt arī uz *RFK: Olimpija* bija visspēcīgākā provinces un vienlaikus visas valsts futbola viscietākais rieksts, ko *RFK* nācās pārkost, lai izvirzītos pirmajā vietā visas zemes apjomā.

Taču ar to vien *Olimpija* nebija pateikusi pēdējo vārdu. Labam iesākumam sekoja tikpat labs turpinājums. Pēc četrus gadus ilga, neliela atslābuma *Olimpija* 1937. g. no jauna ieguva valsts meistarnosaukumu. Pēc pus tik ilga pārtraukuma (sekojot 1933. g. uzvarai) liepājnieki atkal trīs gadus pēc kārtas izpelnījās valsts meistara laurus. Kopsummā *Olimpija* kļuva Latvijas futbola meistars septiņas reizes. Blakus trīsreizējai uzvarai Rīgas pilsētas kausa izcīņā un pēdējā iegūšanai savā īpašumā septiņas uzvaras valsts apjoma meistarsacīkstēs bija Liepājas *Olimpijas* visizcilākie panākumi visā tās pastāvēšanas laikā. *RFK*, kas daudzu kārtējo futbola dzīves notikumu vērotāju un vērtētāju uztverē bija vissekmīgākā futbola vienība neatkarīgās Latvijas patstāvības gados, valsts meistarnosaukumu ieguva astoņas reizes, proti, tikai vienu vienīgu reizi vairāk nekā liepājnieku lepnums *Olimpija*. Bez šiem abiem lielajiem dūžiem, tikai viena cita vienība (*ASK* — 1932. g.) un tikai vienu reizi izcīnīja Latvijas meistarnosaukumu.

Olimpijas vienības locekļu talanti un spējas likt tos lietā negāja secen arī to skatiem, kuŗi sastādīja futbolistu izlasi, kas vienas vai otras ārzemju pilsētas vai pašu māju laukumos pārstāvēja mūsu valsts futbola kopīgās intereses. Neraugoties uz to, ka *Olimpijas* pastāvīgā mītne atradās tālu prom no mūsu galvaspilsētas un ka tikai pēdē-

jā uzturējās izlases vienības izraudzītāji un sagatavotāji, *Olimpijas* locekļi bija gandrīz katrā valsts reprezentantu grupā. Visumā — visā neatkarības posmā — *Olimpija* valsts izlasei bija devusi 16 spēlētājus. Vārtsargs Harijs Lazdiņš, aizsargs Fricis Laumanis un centra pussargs Rūdolfs Kronlaks valsts vienībā bija darbojušies ilgāk par citiem *Olimpijas* locekļiem — katrs 18 reizes. Ludvigs Dudaņecs bija pats pirmais *Olimpijas* loceklis, kas ticis iedalīts valsts vienībā (1926. g.). Pēc tam viņš bijis valsts vienības dalībnieks vēl deviņas reizes. Tikpat (10) reižu Latvijas izlasē iedalīti arī šādi *Olimpijas* futbolisti: Kārlis Tīls, Voldemārs Žīns un Roberts Blūmentāls. Pavisam, pa vienam vai vairākiem esot sacensības laukumā, *Olimpijas* futbolisti stājušies pretim ārzemju izlases vienībām 113 gadījumos.

Pēc dažas labas futbola sacīkstes, kuņā zili un melni svītrotos sportistu kreklos ietērptie liepājnieki bija no jauna rādījuši, cik droši un pašpaļāvīgi viņi rīkojas (kontrolē savu augumu un pēc patikas dzenā cieši piepūsto ādas bumbu) futbola laukumā, ne reizi vien vērotāja prātā modās vienkāršs jautājums: kas bija tie pamati, uz kuņiem balstījās acij tīkamais un iznākumā veiksmīgais *Olimpijas* spēles veids. Kur rast atbildi? Kur to meklēt rīdziniekam, kam gaužām maz izdevību vērot liepājniekus trenējoties viņu pašu laukumā; rīdziniekam, kam trūka jebkādas izdevības vērot *Olimpijas* puisus ikdienā.

Varbūt šo vai to uzzinātu, pāršķirstot Liepājā izdotā laikraksta *Kurzemes vārds* toreizējo gadu sējumus. Taču to man nebija ne toreiz, ne tagad. Ja tie būtu, tad varbūt vienīgi pašā Liepājā. Toreiz bija jāpaļaujas uz ziņām, ko varēju iegūt no pašiem sportistiem un citiem — tolaik Rīgā iebraukušiem liepājniekiem un vēl nedaudziem ļaudīm, kam viena vai otra iemesla dēļ sporta notikumi Kurzemes lielākajā pilsētā bija tuvu sirdij. Pēdējo pulkā viena persona bija minētā laikraksta izdevēja un redaktora Kristapa Grāmatnieka dzīvesbiedre Evelīne,

kas, blakus minot, pati bija preses darbiniece un rakstniece. Iecelta kaut kādā samērā atbildīgā postenī Lauksaimniecības kamerā. Evelīne vismaz pusi nedēļas pavadīja Rīgā. Ar viņu, kādas futbola sacīkstes starplaikā, JKS sporta laukumā mani iepazīstināja viņas brālis Vindavs. Arī pēdējais bija pilna laika avižnieks, dzīvoja Liepājā un palīdzēja savam svainim (māsas vīram Grāmatniekam) saražot manuskriptus rakstiem *Kurzemes Vārda*. Viņi abi — māsa un brālis — zināja par *Olimpiju* vairāk nekā puse pārējo liepājnieku. Vismaz tā apgalvoja *Sporta Pasaules* Arnolds Šmits. Šai ziņā uz Arnolda ieteikumu varēja pilnam pašauties. Laiku pa laikam Liepāja bija tikpat kā viņa otrā māja, īpaši pēc tam, kad *Olimpijas* laukuma skatītāju sēdekļos Arnolds bija ieskatījies acīs turienes zobu tehniķa Petrēvica kundzei. Arī pēdējā bija gandrīz vai nepārspējama sporta notikumu entuziaste, kas par *Olimpijas* puīšu uzvarām priecājās vairāk nekā viņi paši un par zaudējumiem ilgi nebeidza skumt. Pazina ne tikai *Olimpijas* locekļus pašus, bet arī to ģimenes locekļus — tēvus un mātes, brāļus un māsas. Tādēļ nebija brīnums, ka, Arnoldam iekuģojot laulības ostā ar šo kādreizējo Petrēvica kundzi, kāzu viesībās bija klāt ne tikai preses novada ļaudis, bet arī *Olimpijas* vārtsargs Harijs Lazdiņš un vairāki citi tās futbolisti. Līdz ar savu jauno dzīvesbiedri sakot ardievas Liepājai un liepājniekiem, Arnolds dzelzceļa stacijā jokodamies teica, ka viņš nezinot, ko jaunā sieviņa mīlot vairāk viņu vai *Olimpiju*. Teica arī: lai turpmāk nelaba vārda par *Olimpijas* spēli *Sporta Pasaule* nemeklējot. Velti laiku izšķiedīšot. Mājas miera dēļ viņam būšot sava spalva jāpievalda, pat tad, kad Liepājas futbolisti šaušot vislielākos bukus.

Sasummējot paša redzēto un dzirdēto un no citiem ticamiem avotiem iegūto, šķiet varētu teikt, ka *Olimpijas* vispārējo sekmju pamatā bija divas lietas: biedrības vādītāji, kam gana vesela saprāta un diezgan tālredzības, un

futbola vienības locekļi, kam atliku likām jaunības sajūsmas un neierobežota uzticēšanās vadībai. Pēdējā to bija godam nopelnījusi, darbos atkal un atkal apliecinot, ka sava kluba mērķi un intereses tai ir allaž pašā pirmajā vietā. Personiskas ambīcijas tika atstātas ārpus biedrības nama sienām.

Ilggadējais *Olimpijas* priekšnieks Zandmanis, kas ikdienas darbā bija augsts „šiška” Liepājas dzelzceļa pārvaldē, bija arī nesavtīgs sabiedrisks darbinieks un teicams organizātors, prata labi apieties ar citiem cilvēkiem (vienalga: viņam pakļautiem vai ne). Viņš mierīgi un pacietīgi uzklausa sarunas partneri, tikpat mierīgi izteica savus uzskatus, nevilcinoties izšķīrās par soļiem, kas spējami, un nekad „nenēsāja apkārt noslēpumus.” Zandmanim esot *Olimpijas* priekšgalā, ikviens (kam to vajadzēja) zināja, ka priekšnieka uzdevums ir apgādāt lietas un citu, kas nodrošina visu vēlamo treniņos un visu nepieciešamo sacīkstēs — futbola laukumu, kuŗš ir labā kārtībā, ietērpus un apavus, kas ir labākie no dabūjamiem, apmācītāju, kuŗš ne vien prot vienkārši un viegli aptveŗami izskaidrot savus ieteikumus, bet arī atbildēt uz visiem jautājumiem, kam tiešs vai netiešs sakars ar nodarbībām klubā. Bez tam priekšniekam jāgādā, lai vienības locekļi tiktu atbrīvoti no darba vietas iešanai uz treniņiem un sacīkstēm. Zandmanis to arī sekmīgi paveica par spīti tam, ka ne reizi vien viņam nācās „sarauties” ar vienas vai otras darba vietas vadītāju. Ar paša Zandmaņa vārdiem izsakoties, biedrības vadītāja uzdevums esot gādāt, lai jebkuŗa (arī paša visjaunākā) vienības locekļa „galvassāpes” tiktu novērstas, pirms tās iesākušās.

Advokāts Jēkabs Kalniņš, kas nāca Zandmaņa vietā (pēc tam, kad pēdējā veselība vairs neatļāva strādāt ilgās stundas ārpus maizes darba), vadīja *Olimpiju* sava priekšteča slīdēs. Viņš — līdzīgi Zandmanim — allaž, kā darbdienās un svētdienās, tā arī svētkos bija nomodā par

sava kluba futbolistu vajadzībām. Varbūt vairāk nekā viņa priekštecis adv. Kalniņš — kur un kā vien varēja — palīdzēja sagādāt labāk atalgotu darbu tiem vienības locekļiem, kas nejutās ērti pašreizējā postenī. Ne vienmēr tas nācās viegli, īpaši tad, ja ieteiktajam puisim gan bija veiklas kājas, betniecīga bagātība „galvas gabalos” un maz vai itin nemaz pieredzes praktiskā darbā. Vairumā gadījumu Kalniņš esot personiski ieradies pie iejauktās iestādes vadītāja. Tam viņš izskaidrojis, kā darba sagāde vienam vai otram talantīgam sportistam nāktu par labu ne tikai *Olimpijai*, bet gan arī visai Liepājai un līdz ar to apmeklētajam darba devējam. Zinātāji apgalvoja, ka Kalniņš no šādiem apmeklējumiem nekad neesot devies prom ar tukšām rokām. Pie tam viņš neesot bijis uzstājīgs: pret iestādes vadītāju izturējies kā īsts džentlmenis. Kalniņš esot sagaidījis un prasījis no apmeklētā darba devēja vienīgi to, lai viņa ieteiktajam jauneklim piešķirtu izdevību parādīt savu gribu un spējas. Tas viss. Šāda pieeja esot līdzējusi gandrīz vienmēr. Nevienam potenciālam darba devējam taču neesot bijis gana drosmes nesniegt palīdzīgu roku (liedzot izdevību parādīt savas spējas) jaunam puisim, kuŗš sevi jau sekmīgi apliecinājis darbos — kaut vai tikai gūstot labus panākumus futbola laukumā.

Kamēr biedrības priekšnieki esot gādājuši, lai nodrošinātu praktiskos apstākļus, tikmēr sekciju vadītāji rūpējušies par visu to, kas tuvāks katra vienības vai atsevišķa sportista sirdij. Šai ziņā vissekmīgākais esot bijis futbola sekcijas vadītājs Artūrs Bušs. Taujāti, kas *Olimpijas* puisus saturējis kopā, vienalga uzvaras brīžos vai neveiksmēs, paši spēlētāji (ir mirkli nevilcinoties un ilgi nedomājot) atbildēja ka tas esot bijis Bušs. Līdzīgi Rīgas klubiem, kuŗos pa laikam atsevišķs biedrības vadītājs darbinieks bija tā „glūda,” kas visos laikos saturēja kopā tās atsevišķos locekļus (gluži kā ciešā ģimenē), tāds bija arī *Olimpijai*, un tas bija šis Bušs. Līdzīgi pltn. Raiskumam *RFK* un vln. Baumanis *ASK* Bušs bija kā māte, ap kuŗu

ciešā ietvarā turas apkārt visa bišu saime. Rīdziniekiem, kam dzīve Liepājā un *Olimpijā* mazāk pazīstama, radīsies labāks ieskats par pēdējās futbola sekcijas vadītāja lomu, salīdzinot to ar vlt. Baumaņa izturēšanos un veikumu ASK basketbola un vēlāk arī futbola nozaļu ikdienas darbā un dzīvē. Savas vienības locekļiem Baumanis bija vislabākais draugs (ikvienam no viņiem), kuŗš par saviem puisiem gādāja un allaž bija nomodā daudz rūpīgāk nekā daŗš labs tēvs saviem īstajiem dēliem. Tāds bija arī Buŗš. Kur un kad vien vajadzēja, viņa laiks un personiskie līdzekļi vispirms gāja *Olimpijas* futbola sekcijai un tikai pēc tam paŗa piederīgiem. Ikdienas dzīvē Buŗš bija zobu techniķis, kam Graudu ielā piederēja sava laboratorija. Tāpat kā viņa amata brālis un līdzinieks Rīgā, ASK Baumanis, arī Buŗš apgājās ar sava kluba spēlētājiem Liepājā kā tēvs ar paŗa dēliem. Ne reti vēl iecietīgāk un draudzīgāk. Viņa auss bija allaž gatava uz klausīt jebkuŗa puŗša grūtumus *Olimpijā* un klizmas personiskajā dzīvē. Uz klausīja uzmanīgi. Nekad neliedza padoma. Ja situācija prasīja, izvilka paŗa maku no kabatas un piedāvāja naudas zīmi, ne prasot, ne gaidot tās atdoŗanu. To darīja arī tad, ja tā bija pēdējā desmit vai vairāk latu zīme. Ja puisis vilcinājās pieņemt šādu neatmaksājamu aizdevumu (bilstot, ka tad jau nekas nepalikŗot paŗa devēja kabatā) Buŗš turpināja piedāvāt. Teica: „Gan jau man atkal ienāks!”

Visiem tomēr bija skaidrs, ka ar tēviŗķīgu sekcijas locekļu (spēlētāju) „glaudīŗanu” vien nepietika, lai izveidotu un uzturētu futbola vienību, kuŗa bez baŗām un ar labām uzvaras izredzēm varētu stāties pretim pašām spēcīgākajām komandām citos tēvzemes novados. Vajadzēja kaut ko vairāk: noteiktu darba plānu, sīki izstrādātu sistēmu un par visām lietām disciplīnu, to visu kārtēji, ilgstoŗi un precīzi iedzīvinot. Vai kāds plāns Buŗam bija vai ne, to neizdevās uzzināt, bet likās, ka tādām — kaut vai galvā saglabātam — viņŗ noteikti sekoja. Tas laikam bija iemantots no viņa senčiem, ka Buŗš augsti vērtēja skaid-

rību cilvēku attieksmēs. Katrs viņa vienības loceklis nepārprotami zināja, kur viņa vieta, kas viņa uzdevums, kas tā atbildība. Tā nebija nejaušība, ka visi spēlētāji kārtēji piedalījās treniņos. Tur visi rosījās pēc plāna. Velti nekad „nenosita” laiku. Laikus ieradās kā uz sacīkstēm, tā uz treniņiem. Tikpat sistēmatiski katrs vienības loceklis piedalījās nodarbībās futbola sezonu starplaikā. Šai ziņā bija izveidojušās vairākas priekšsezonas nodarbību grupas: viena dzenāja basketbola bumbu, otra noņēmas ar svaru celšanu un trešā (gan ne visai liela) trenkāja cieta koka vai kaučuka ripiņu pa ledus klāju, spēlējot hokeju. Mazs, gaužām mazs un niecīgs bija to skaits, kas ziemas sezonā sportošanai pameta ar roku. Pirmo gadu varbūt tas izdevās, bet ne otro un nākamos. Ziemas mēnešos „ierūsējušos” muskuļus nācās grūti iekustināt jaunās sezonas iesākumā. Kūtrums it kā bija ieperinājies kaulos. Tādēļ pirmatnēji kūtrie, jau nākamo starpsezonu uzsākot, izšķīrās (ir citu nemudināti) iekļauties ne tikai vienā, bet vairākās grupās. Kārtēji un aktīvi piedaloties to rosmēs, viņi aizvadīja visu „klusu laiku” vingrinot locekļus viena vai otra veida ķermeņa fiziskās gatavības nodarbībās.

Futbola sekcijas praktiskais darbs — vairāk ne kā jebkuŗas citas — bez mazākiem iebildumiem bija Buša rokās. Arī viņa un biedrības priekšnieka sadarbībā skaidrība bija viens no galvenajiem elementiem. Priekšnieks nešaubīgi zināja, kādās lietās viņa padomu vai atbalstu varētu meklēt futbola sekcijas vadītājs un otrādi. Apzinoties, ka atbildības nastas smaguma lielum lielā daļa balstās uz viņa pleciem, Bušs rīkojās ļoti pārdomāti. Piemēram, viņš bija ļoti izvēlīgs jaunu vienības locekļu iesaistīšanā *Olimpijā*. Vislielāko uzmanību viņš pievērsa jaunā, ieinteresētā atlēta rakstura īpašībām. Visi Bušu pazina, zināja teikt, ka cilvēku pazīšanā viņam esot sevišķas spējas, ko daži dēvēja par septīto prātu. Tiesa, pieņēma jau visus, kas vēlējās, bet ne visi ilgi noturējās. Bušs prata atšķirt lietas koku no mazvērtīgiem klučiem.

Uz to viņam bija nags. Bušs (gandrīz nekļūdīgi) bieži vien spēja paredzēt kuŗš no jaunekļiem būtu vērtīgs „vienības,” kuŗš „solo” spēlētājs, kuŗam būšot pa ceļam ar stingro treniņu režīmu, kuŗam ne, kuŗam būšot gana pacietības iet cauri vienmuļīgajam sākuma periodam, kuŗam ne. Visam citam (kur un cik tālu skolās gājis, ar ko nodarbojas tēvs un māte, ar ko pats pelnās, kādās citās organizācijās ir loceklis, kuŗā baznīcā Dievu lūdz un līdzīgi) viņš nepievērsa uzmanības. Varbūt tādēļ *Olimpijas* futbolisti nāca no visai atšķirīgām aprindām. — Arī tas bija visvairāk Buša nopelns, ka *Olimpija* izaudzināja pati savus nākamos futbola spēlētājus, nevis „zvejoja un pievilka” citu klubu izaudzinātos, kā mēdza praktizēt viena un otra sporta biedrība Rīgā.

Izglītības ziņā *Olimpijas* puīši aptvēra turpat vai visu spektru: bija grupiņa to, kam tikai četru klašu pamatskolas, cita — kam vidusskolas, atkal cita komercskolas, tehnikuma, arī augstskolas izglītība. Tikpat plašs bija nodarbošanās loks. Laumanis, Ziņģis un Apsēns strādāja Kaŗa ostas darbnīcās, Jēgers, Žīns un Heiblichs — Drāšu fabrikā, Kronlaks — būvdarbos, Dambrēvics — valsts bankas nodaļā, Blūmentāls — pilsētas valdes mērniecības daļā, Blūzmanis — kādā kaŗaspēka daļā (virsdienesta seržants) un Lazdiņš — Ploču kūdras fabrikā. Trim *Olimpijas* locekļiem piederēja pašu saimniecības uzņēmumi: Tīlam dzelzs preču un Jurčenko apavu veikals un Pikolam piensaimniecības produktu veikals. Bez tam Dudaņecs strādāja naftas rūpniecības sabiedrības Šella noliktavā. — Vismaz ceturtdaļa (lielākoties gados jaunākie) olimpiešu turpināja izglītības gaitas. Visvairāk pūlējās tie, kam veselības kaišu vai vecāku darba un dzīves vietas maiņas dēļ nebija izdevies tikt tālāk par pamatskolu. Cenšoties iegūt vidusskolas izglītību un reizē domājot par nodarbošanos pēc skolas sola atstāšanas, viņi mācījās komercskolā vai tehnikumā. Vairākums gan tehnikumā. Ne mazāk cītīgi bija arī Tīls un Šķīncs, kuŗi bija apņēmušies

iegūt augstāko izglītību. Abi studēja Latvijas Universitātē. Tuvojoties II pasaules kaņam un līdz ar to neziņas un nemiera gadiem, sazināšanās ar Liepāju vairs nebija tik efektīva kā normālos apstākļos. Tādēļ vēl šodien nav skaidri zināms, kuņiem to laiku *Olimpijas* censoņiem izdevās iegūt pilnu vidusskolas izglītību un cik tālu Universitātē tika Tīls, cik tālu Šķīncs.

Meklējot iemeslu, kādēļ sākuma gados sekmes laukumā nenāca jau pašā pirmajā sezonā, kaut arī jaunie puisi spēja sist bumbu tālu pāri laukuma centra līnijai, *Olimpijas* vadītāji drīz vien atskārta, ka visos biedrības un spēlētāju pūliņos trūkst viens svarīgs elements, proti, trūkst īsta futbola trenera. Bija atvērušās acis, ka ar labu gribu, spēcīgiem muskuļiem un savu tiesu laimes vien nepietiek. Trūkstot pašiem pamatiem un mazliet vairāk futbola spēles tehnikā, *Olimpijas* vienības spēju un līdz ar to panākumu līmenis būs tāds pats kā lielam vairumam citu provinces vienību — diletantisks. Tūlīt tika nolemts, ka bez zinīga trenera tā lieta neiet un neies. Ja nevar atalgot treneri, tad jāatmet ar roku sākotnējām iecerēm ieinteresēt jaunus sportistus un no tiem izveidot sekmīgu futbola vienību, ar kuņas panākumiem varētu lepoties ne vien pati *Olimpija*, bet arī visa Liepāja. — Drīz vien kļuva skaidrs, ka pašu mājās augstas klases trenera nav. Atlika tikai viens ceļš: meklēt ārzemnieku, kam pietiekamas zināšanas un pieredze šajā darbā, bet kuņa materiālās prasības nebūtu par lielām biedrības naudas lādei. Skaidrs bija arī tas, ka nebūtu vērts turpināt vienības locekļu kārtējās sanāksmes, ja nav apmācītāja, kas prastu izskaidrot futbola tehnikas pamata elementus. Raugoties uz sporta darbinieku virkni, kas sevi darbos parādījuši, daļēji sekmējās. Turpināja arī meklēt ārzemnieku, kas būtu ieinteresēts — vismaz vasaras sezonu — uzturēties Liepājā. Līdz tā atrašanai olimpiešu trenēšanu uzņēmas labi pazīstamais futbola sporta darbinieks Graupners. Pēdējam uzņemoties vienības trenētāja pienākumus, *Olim-*

pijā sākās jauni laiki. Patvaļas vietā — katram treniņa dalībniekam trenkājot tuvumā uzklīdošo bumbu kā nu kuņģa reizi iepatikās — bija stājusies sistēmatiska rīcība. Graupners izskaidroja esošās dienas nodarbību mērķi, sagrupēja saieta dalībniekus nelielos pulciņos, kā locekļi tūlīt sāka izmēģināt tikko ieteikto. Tie, kas bija vērojuši olimpiešu treniņus pirms un pēc Graupnera ierašanās, domāja, ka pēdējais *Olimpijas* locekļu sagatavošanas darbu ir uzvedis uz noteikta ceļa. Nu tik vajadzēja zināt, kā uz šī ceļa noturēties. Liepājnieki, kas ziņkārīgi sekoja norisēm *Olimpijas* ikdienas dzīvei un vēlēja tās futbola vienībai tikai labu, no sirds priecājās, redzot, ka ar Graupnera ierašanos spēlētāju sagatavošana iegājusi organizētā un sistēmatiskā gultnē. Taču ne visi, kas ticēja *Olimpijas* sekmīgai nākotnei, bija pārliecināti, ka Graupnera autoritāte ir pietiekami droša un stabila. Taču autoritāte bija nepieciešama, lai labi iesākto darbu tikpat labi turpinātu un sekmīgi novestu līdz panākumiem bagātam galam. Neticīgo un šaubīgo bažas neturpinājās pārlietu ilgi. Čechs Mološeks (kas bija ne vien Austrijā pavadījis jaunības gadus, bet arī līdz dziļumam ieradies Vīnes veida futbola skolā) kļuva *Olimpijas* treneris. Viņš nomainīja pagaidu apmācītāju Graupneru. Pašiem sportistiem un vēl mazāk Liepājas sporta dzīves entuziastiem ir neapjaužot, *Olimpijas* futbola dzīvē bija sācies periods, kuņā panākumi sekoja cits aiz cita. Tas bija sācies ar Mološeka ierašanos. Vai kaut kas līdzīgs būtu sācies arī tad, ja darbīgā un zinīgā čecha vietā *Olimpijas* futbola dzīves tehnikas mākas pārraudzību būtu uzņēmis kāds cits, to nevar ne zināt, ne kaut puslīdz droši iedomāties. Mološeks iemācīja *Olimpijas* vīriem spēlēt Vīnes veida futbolu. To uzsāka šī sekmīgā čecha tiešie audzēkņi, to turpināja olimpiešu jaunā maiņa. Tas bija futbola veids, kuņu vērot Rīgas sporta laukumos ieradās itin prāvs skaits galvaspilsētas futbola cienītāju. Tie uzgavilēja tam, kas notika laukumā, kad tur savu veiklību piespēlēs un kājbumbas vadīšanā demonstrēja

liepājnieki. To vērojot un par to priecājoties, komponists Volfgangs Dārziņš, kam futbols bija viena no lielajām mīlestībām, sajūsmināts kādreiz iesaucās: „Tie puikas jau spēlē futbolu gluži kā pēc notīm!” Patiesi bija silti ap sir-di, vērojot sacensību vienā vai otrā Rīgas sporta laukumā, ja tur rīkojās olimpieši. Skaistums un lietderība tur papildināja viens otru, gluži kā rudzu puķu ziedi ozollapas krāšņā Jāņu vainagā.

Pēc Mološeka nāca Fišers, kuŗš līdzīgi pirmajam bija Vīnes skolas apbrīnotājs un ieteicējs. Fišers turpināja Mološeka iesāktajā veidā un garā. Savā ziņā Fišers sniedza *Olimpijai* vēl vairāk. Kamēr Mološeks Liepājā ieradās tikai futbola sezonas sākumā un pēc tās beigām devās at-pakaļ uz savu pusi, tikmēr Fišers apmetās uz pastāvīgu dzīvi Liepājā. Mološeka darbības posmā fiziskās ķermeņa gatavības nodarbības aizvadītās un nākamās sezonas star-pā tika atstātas sekcijas vadītāja un vecāko spēlētāju rokās. Fišers arī ziemas mēnešos pārraudzīja spēlētāju nodarbības. Šķiet, tieši tādēļ Fišera ēras posmā *Olimpija* sasniedza pilnu spēju līmeni drīz vien pēc sezonas iesākuma. Tai ziņā Fišera devums klubam bija lielāks.

Olimpijas pievilcības spēkam negribēja vai nespēja pretoties arī kāda sevišķa sporta dzīves notikumu vērotāju grupa, kas par futbolu tāpat kā par jebkuŗu citu fiziskās kultūras nodarbību zināja labu tiesu vairāk nekā caurmēra sacīkšu apmeklētājs. Cik un kā vien varēdami, šīs grupas locekļi mēģināja būt klāt gandrīz ikvienā sacensībā, kuŗā spēlēja *Olimpija*. Te ir runa par sporta žurnālistiem. Ar laikraksta *RTs* galvenā sporta reportieŗa Harija Mindenberga vārdiem runājot, bauda bija trīskārša, ja viena no vienībām arēnā bija *Olimpija*. To sakot viņš salīdzināja „baudas,” ko radīja liepājnieku klātie-ne, pretstatā ar to, ko sagādāja citu virslīgas spēcīgo vienību divcīņa. Harijs zināja, ko runāja. Neiedomājami liels bija futbola sacīkšu skaits, ko viņš bija vērojis ar savu labi ietrenēto aci. Mindiņam (kā viņu uzrunāja daudzie draugi)

varēja ticēt, jo viņš ar uzslavām nešķiedās. — Parasti ik kuŗa redakcija uz virslīgas vai citu nozīmīgu futbola sacīksti norīkoja vienu sporta žurnālistu. Ne tā, ja laukumā bija arī olimpieši. Tad visi attiecīgā laikraksta sporta reportieŗi gribēja būt skatītāju rindās. Lielākoties Rīgas laikrakstu redakcijās vismaz divi reportieŗi aprūpēja notikumus sporta dzīvē. Tikai viens no abiem varēja būt klāt virslīgas sacīkstēs. Maz bija to sacensību, debitējot *Olimpijai*, kad klāt nebija abi. Aicinot talkā citus savas redakcijas kollēgas vai citādi, mēģināja laikus savākt pārējās sporta ziņas. Dažreiz aizguva no kollēgām citās redakcijās. *Olimpijas* puīši bija jāredz! Ar *Jaunāko Ziņu* Hermana mēli izsakoties, vērot liepājniekus esot tikpat kā ēst gabaliņu gaļas, kurā neesot ne kriptiņas kaula. Vērot *Olimpiju* redakcijas telpas pameta un laukumā ieradās pat redaktori, kas pārlūkoja sava laikraksta sporta ziņu manuskriptus. Viņu uzdevums bija gādāt, lai arī sporta ziņu valoda nebūtu piebārstīta ar „nezālēm.” Vai tādēļ brīnums, ka uz spēlēm, kuŗ piedalījās Liepājas vīri, gāja arī *Rīta* Raisters, *Jaunāko Ziņu* Krūmājs un *Brīvās Zemes* Polis. — Pēc manuskriptu uzrakstīšanas un nodošanas attiecīgajam redaktoram, sporta reportieŗi ne reti satikās vienā vai otrā restorānā, kur pārcilāja dienā vēroto sacīksti. Pēc *Olimpijas* spēlēm, satikšanās pulcināja kopā vairāk galviņu, pārrunas bija dzīvākas. Īpaši pēc sacensības, kuŗā uzvaras laurus bija plūkuši liepājnieki, agrāk vai vēlāk „uzpeldēja” jautājums, kam lielāki nopelni: *Olimpijas* trenerim vai futbola sekcijas vadītājam Bušam. Tie, kuŗu vērtējums liecās uz trenera pusi, savos paskaidrojumos centās atgādināt, ka Bušs pats nav nekad bijis labs spēlētājs. Tie, kuŗi domāja citādi, taisnojās, ka Bušam (savā laikā) neesot trūcis talanta. Viņš arī esot nopietni mēģinājis. Pēc laika vajadzējis pūliņus pārtraukt. Gan ne tāpēc, ka kājas par vājām vai kakls par stīvu. Nē, nē!. Viņa vājās acis esot liegušas vietu futbola vienībā. Tiesa, Bušs bija īsredzīgs. Allaž nēsāja acenes ar diezgan

biezām lēcām. Paši olimpieši gan apgalvoja, ka, par spīti personiskās pieredzes trūkumam, Buša futbola mākas somā esot bijis daudz noderīgu padomu. Tie esot palīdzējuši ne vienam vien gados jaunākam un pieredzē trūcīgākam vienības dalībniekam atrisināt problēmu, ko pats ar savu galvu vien nevarējis izdarīt. Ne tikai šad un tad, bet jo bieži sekcijas vadītāja padoms esot bijis īsta zelta vērts. Gluži tikpat vērtīgs kā skaitliski lielāka naudas zīme, kas — kā jau iepriekš pieminēts — no Buša rokām (biežāk nekā saņēmējs sagaidījis) pārgāja klizmas piemeklētā vienības locekļa kabatā. Solīts gan — kaut arī devējam nekad neprasot — atdot. Ja tā — atdošana — jebkad notikusi, par to drošu liecību neesot. Pretējo gadījumu tomēr esot vairāk nekā spēts iedomāties. — Grūti iedomāties, kas būtu saturējis *Olimpijas* puīšus kopā tik cieši un ilgstoši kā Bušs.

Ar ilggadīgā centra pussarga Rūdolfā Kronlaka vārdiem sakot, Bušs bija *Olimpijas* futbola vienības dvēsele. Kronlaks (ko viņa vienības locekļi allaž uzrunāja pavārdā „Rūdis”) apgalvoja, ka *Olimpijā* neesot viena vienīga spēlētāja, kas kaut tikai vienu reizi būtu varējis teikt nelabu vārdu par šo vienības dvēseli. Augumā sīcīnais, bet dūšā nepārspējamais Dudaņecs, apgalvoja, ka Bušs esot vienības sirds, gudrības vācele un, jo bieži, ērti sasniedzama naudas lāde.

Olimpijai Liepājā bija ne tikai laba slava, bet arī labas attiecības ar pilsētas iedzīvotājiem. Pilsētas pašvaldības un tanī novietotās valsts iestādes atbalstu nekad neliedza. Ne reti pašas to piedāvāja, ja pamanīja vajadzību. Iestāžu vadītāji un jo īpaši garnizona kaŗaspēku vienību komandieri bez jebkādas kurnēšanas devīgi atbrīvoja vienības locekļus treniņiem un braucieniem uz sacīkstēm citās pilsētās. Dažu labu reizi izlīdzēja ar transporta līdzekļiem. Tāpat netrūka atsaucības, ja vajadzēja izmitināt ārzemju vienību locekļus, tiem ierodoties

uz sacensībām Liepājā; un tur dažreiz uzkavējoties vairāk dienu.

Samērā bieži ārzemju sporta klubi, kas bija ieradusies Latvijā (lai sacenstos ar Rīgas spēcīgākajām futbola vienībām), viesojās arī Liepājā. Gandrīz ik gadus *Olimpijas* vienība devās ārzemju turnejās sacensties ar turienes klubu vienībām. Visvairāk spēļu ārzemēs notika tuvākos kaimiņos — Austrumprūsijā.

Pretēji citos gadījumos novērotām parādībām, Bušs sapratās gaužām labi ne vien ar vienības locekļiem, bet arī ar treneriem Graupneru, Mološekū un Fišeru. Savā starpā viņi (treneri un sekcijas vadītājs) ne plēsās ne rīvējās, bet labi sapratās — viens otru atbalstīja. Arī vienības sastādīšanas jautājumos, kas citur ne reti bija klupšanas vai „saskriešanās” cēlonis, Bušam nebija nekādu domstarpību. Bija nodibinājies paradums sezonas laikā sekcijas vadītājam, trenerim un vienības locekļiem satikties ik sestdienu. Satikšanās vieta bija Dīnberga kafējnīca, kas atradās visiem zināmajā Graudu ielā. Pie labas pupiņu kafijas tases un cepumiem, kuŗu starpā pa laikam bija garšīgas tortes, visi kopīgi pārrunāja gaidāmo sacensību. Runāja arī par to, kāds būtu labākais vienības sastāvs, stājoties pretim paredzētajam pretiniekam. Tika lemts arī par to, kāda sacensības stratēģija sola vislabākās sekmes. — Pēc zaudētas spēles tur nosūrkstījās arī par neveiksmi iepriekšējā sacensībā, ja Laimes māte nebija bijusi liepājnieku sabiedrotā.

Pārrunās „pie tases pupiņu kafijas un kūkām” (tā kārtējās sestdienu saiešanu bija nokristījis pats Bušs) trīs ceturtdaļas no kopīgi pavadītā laika aizritēja, apsvecot futbola sacīksti, kas stāvēja turpat durvju priekšā. Atlikušajā ceturtdaļā tika runāts par iepriekšējās svētdienas sacīksti, īpaši par tanī izdarītajām kļūdām. Neatkarīgi no tā, cik sekmju vai neveiksmju sagādāja tekošā laika nodarbības, cik labi veicies aizvadītajā un kas sagaida nākamajā svētdienā, *Olimpija* visnotaļ domāja un gādāja

par rītdienu. Pārrunās par nākotni visvairāk „galvu lau-
zīja” pats Bušs un biedrības valdes vīri. Šīs prātošanas un
plānošanas pa lielākai daļai notika Buša miteklī un šad un
tad arī pie priekšnieka Zandmaņa vai advokāta Kalniņa.
Šo pārrunu galvenais temats vienmēr bija nākotne. Tur
tika iesāktas, vērtētas un svērtas dažādas idejas, kuŗu
mērķis bija gādāt, lai nākotnē būtu pietiekamas spēlētāju
rezerves. Tur tika prātots, kad un kā piepulcināt jaunus
puišus *Olimpijas* klubam, ko darīt, ja viens vai otrs
spēlētājs vecuma vai cita iemesla dēļ sāktu pagurt. Kas
stāsies viņa vietā? Prātots arī tas, kas stāsies viena vai otra
nejauši ievainota vienības locekļa vietā. Kā atgriezt at-
pakaļ uz pareizā ceļa vienības dalībnieku, kuŗa disciplīna
bija, vai būtu sākusi šķobīties. Uzņēmīgi galvaspilsētas
sporta darbinieki (kas gandrīz nepārtraukti pūlējās, lai
viņu futbola klubu vienību spēju līmenis pārlietu strauji
neslīdētu lejup) arī bija sākuši izprast īpatnības un izda-
rības, kas turpināja uzturēt Liepājas *Olimpijas* panākumu
virkni no viena gada uz nākamo. Piemēram, Herberts
Baumanis, kas pats ilgus gadus turēja savu jūtīgo roku uz
RFK un *JKS* izdarību pulsa, un galvaspilsētas sporta
laukumiem, „pielaulātais” preses fotogrāfs Oto Sprūde
(iztaujāti par nepārtrauktajām liepājnieku sekmēm fut-
bola laukumā) nevilcinoties zināja paskaidrot, „kur tas
suns ir aprakts.” Ar papagailisku noteiktību viņi abi at-
bildēja ar to pašu frazi, ko bija teikuši jau agrāk pirms
tam: virzot un stumjot šodienas uzdevumus, *Olimpijas*
vadības dūži allaž ar vienu aci raugās uz nākotni. Iz-
prašņāti pateikt skaidrāk un pilnīgāk, ko viņi ar to domā,
ne abi bija vienlīdz runīgi. Runīgākais bija vienīgi
Herberts Baumanis. Liepājnieki vienmēr domājot un rīko-
joties tā, lai, vecajai gvardei noejot pie malas, būtu laikus
izaudzēta jaunā maiņa. Bez tam pēdējai esot jāizaug pašu
mājās, pašu tradīciju un lepnuma garā. Arī tie Rīgas spor-
ta darbinieki, kuŗu vienības dažu labu reizi bija spiestas
liekties olimpiešu pārākuma priekšā, kaut negribīgi, at-

zina, ka liepājnieku rezervju staļļos jaunu un iebrauktu kumeļu nekad netrūkstot. Citi teica, ka, nomainot vienu vai otru „vecu vīru,” *Olimpijas* spēju līmenis nepazeminoties ne par nieku, bet jo bieži paceļoties vēl augstāk.

Ir abi vārdos nosauktie, ir vēl citi Rīgas sporta darbinieki, kas paši bija ciešāk ieskatījušies *Olimpijas* ikdienā, pat netaujāti, izcēla turienes zobu tehniķa Buša neticami lielo lomu un gudro rīcību. Tās galvenais mērķis esot saturēt savus puīšus kopā ciešā — kā bišu spiets — kamolā. Tas viņam esot allaž izdevies labāk nekā citiem sporta darbiniekiem, kas, salīdzinājumos runājot, valkājot tādu pašu vai līdzīgu vesti. Viņi Bušu dažreiz salīdzināja ar gudru māti, kas, disciplinējot savus bērnus, valkā samta cimds rokā, bet nēsā bērzu rīksti padusē. Taču galvenais esot tas, ka, zinot, kad uzticētie mazuļi jānoglauda ar cimdiem, kad jāiepeļ ar rīksti. Ievērojot to, ka Bušam uzticētie bija nākuši no visdažādākām aprindām, tos saturot kopā, viņš esot darījis brīnumus. Bez tam Bušam esot kaut kāds papildus prāts, kas iečukstot viņam ausī, kad un kā — ne par agru un ne par vēlu, bet īstajā laikā — tanīs pašos samtainos cimdos satvert aso rīksti un likt tai runāt savā valodā.

Tā tas bija noticis arī 30-to gadu pirmajā pusē. Daļai vecāko spēlētāju sākot izturēties kā neaizstājamām primadonnām, kas kārtību un disciplīnu veido pēc sava ģīmja un līdzības, *Olimpijas* praktizētās sistēmas svārki sākuši vīlēs sadalīties atsevišķos gabalos, Bušs tad sniedzies pēc rīkstes. Mierīgi, bet plānveidīgi rīkojoties, viņš „atsalušos” vecākos spēlētājus nomainījis ar jaunākiem, par kuŗu laikus sagatavošanu viņš jau bijis padomājis. Uz sekmēm nevajadzējis ilgi gaidīt. Vecās gvardes apzinīgā daļa, papildināta ar kaujas līnijā ievirzītiem jaunajiem (pieveicot itin spēcīgo ASK izlasi), 1936. gada 21. septembrī *Olimpija* no jauna kļuva Latvijas meistars. Šo panākumu togad liepājnieku lepnumam izkala Lazdiņš,

Laumanis, Tīls, Ziņģis, Kronlaks, Ķikuts, Žīns, Dudaņecs, Jurčenko, Dzērvēns, Voskoboņikovs, Kaņeps un Stankus. Par spīti šim panākumam, „ierūsējušo” attīrīšanas darbs turpinājās. Tas smagāk skāra grupiņu veco, kas bija iedomājušies, ka bez viņiem iztikt nevarētu. Bušs, aiz kuŗa kā cieta klints stāvēja biedrības vadība, vēl pilnīgāk iepludināja jaunas asinis — iesaistīja virslīgas vienībā vairākus zemākās līgas locekļus. Tā pie vārda tika abi Ziņģi, Apsēns, Krūmiņš un Heiblichs. Tie nomainīja un visai sekmīgi aizstāja Kronlaku un dažus citus, ko izslēdza no biedrības par disciplināriem pārkāpumiem. Drīz vien virslīgas vienībā iekļuva arī Krišjānovs. Pārmaiņas sastāvā atgriezta vienību agrākajās stingrās disciplīnas slīdēs. Sekoja virkne teicamu panākumu gadu — Latvijas meistara gods un citas uzvaras. *Olimpija* un tās daudzie atbalstītāji pašu mājās un piekritēji galvaspilsētā bija lepni ar jauno garu, tā radītām sekmēm. Īpaši lepojās ar to, ka atkal „tika aplauzti” visu laiku spēcīgākā konkurenta *RFK* rāgi.

Ap 20, ja ne vairāk, *Olimpijas* locekļu darbi neizdzēšami ierakstījuši viņu vārdus neatkarīgās Latvijas sporta notikumu, panākumu un to kaldinātāju vēsturē. Šķiet, ietekmīgāk par citiem sev līdzīgiem olimpiešiem to paveicis Harijs Lazdiņš — ilggadīgais *Olimpijas* vārtsargs, vienības locekļu un daudzu apbrīnotāju īpašā pavārdā sauktais „Gaŗais.” Bez tam, šķiet, uzskatāmāk par citiem Lazdiņš reprezentē caurmēra *Olimpijas* locekli, kuŗā ir kaut kas raksturīgs no turpat ikviena atsevišķā.

Dzīves vietu maiņas un iztikas pelnīšanas ziņā un vēl citādi Lazdiņa paša pieredze viņa dzimtajā zemē vienmēr ir bijusi un — līdz aiziešanai viņā saulē 1988. gada augustā Kanadā — turpinājusi būt raiba kā dzeņa vēders. Ieraksti baznīcas ruļļos neapstrīdami liecina, ka viņš ir dzimis liepājnieks. Šajā pasaulē viņš ieradies karstā vasaras dienā — 1910. g. 25. jūlijā (Jēkabu vārda dienā). Specifiskāki izsakoties, viņa šūpulis bija kārts Lāču ielas

disciplinām — kārts, augstumā un tālumā lēkšanu. Bez tam, Lazdiņš izmēģina roku arī lodes grūšanā un diska sviešanā. Bet nepamet ar roku sportam arī ziemas mēnešos, kad vieglatlētikā klusums. Vairāk reižu Lazdiņš piedalījās sacīkstēs ar lielāku dalībnieku skaitu. Panākumi bija samērā labi, jo izcīnītā 2. vieta bija atzīstams sasniegums, it īpaši ievērojot stingro konkurenci viņa praktizētās lēkšanas sacensībās.

Liekot lietā iegūtās zināšanas tirdzniecības un grāmatvedībasursos vidusskolā, pēc tās beigšanas Lazdiņš sāka strādāt par tabeļvedi un kasieri Ploču kūdras fabrikā, kuņas izveidotājs un pārvaldnieks Vilis Ceplēvičs atbalstīja *Olimpiju*, kur un kad vien radās izdevība. Neizdevīgas braukāšanas dēļ Harijs (pēc kāda laika) pamet darbu Ploču fabrikā un uzņemas kasiera pienākumus Latvijas bankas Liepājas nodaļā. Ar centību un precīzitāti jaunajā darbā Lazdiņš izpelnās bankas vadītāju atzinību un pēc neilga laika tiek iecelts par tās galveno kasieri.

Neviens, ieskaitot viņu pašu, ciešami „akurāti” neatceras, kad — kuņā gadā, ir nerunājot par mēnesi un dienu — kailās vai zābakos ieautās Lazdiņa kājas pirmoreiz sākušas dzenāt īstu (no ādas darinātu) futbola bumbu. Viņš pats un viņa māsas gan gluži noteikti atceras, ka tieksme ar kājām spārdīt gandrīz vai katru priekšmetu, kas gadījies ceļā, viņam piemetusies jau agrīnos padsmitnieka gados. To darīt viņš sācis tūlīt pēc atgriešanās Latvijā. No sākuma tās bijušas tukšas skārda konservu bundžas un nedaudz vēlāk cieši vecu lupatu vīstokļi, kas aptuveni atgādinājuši apaļu bumbu. Ar pēdējiem ilga prieka neesot bijis. Dažreiz cietuši zābaki, bet lielākoties pirmais sācis izirt lupatu vīstoklis. To pašu, t.i., ar kājām spārdījuši ikvienu nepiesietu priekšmetu — jau darījuši arī citi tā paša rajona puikas viņa gados. Taču vairumam puīšu šāda niekošanās drīz vien apnikusi, vai kā toreiz

teikts, „salms drīz vien pārdedzis.” Taču ne gaŗajam Lazdiņam, kuŗš jau toreiz bijis izstīdzējis slaidis kā puķu zirņa maiksts. Kā toreiz esot iesācis spārdīt skārda bundžas un lupatu vīstokļus, tā tikai 1952. gadā pabeidzis ar kājām spert un rokām ķert no īstas ādas darinātas futbola bumbas. Tātad gaŗais liepājnieks tālumam mērķētām bumbām ar kājām spēris un citu viņa virzienā sistās ar rokām tvēris apaļus trīs gadu desmitus.

Īstu futbola spēli Lazdiņš pirmoreiz noskatās tieši *Olimpijas* laukumā. Visvairāk viņu intriģē rosība un notikumi tieši vārtu priekšā. Tādēļ, sākot jau ar otro ierašanos laukumā, viņš novietojas tieši aiz vārtiem. Tur viņš mēģina noķert katru bumbu, kas, pretinieka vienības uzbrucēju sista, lido vārtiem gaŗām. Tos laikus atceroties, gaŗais Harijs šķelmīgi pasmaida un prāto, ka tur un tā viņš sācis gatavoties vārtsarga uzdevumam — tur esot guvis pirmās lekcijas futbolā. Neilgu laiku pirms Lērmaņa ierašanās *Olimpijai* trūcis patstāvīga vārtsarga. Nenoīmīgās sacensībās tanī laikā vārtos stāvējis uzņēmīgais Lazdiņš. Tur sākusies viņa futbola karjera — tieši *Olimpijas* vienībā, kuŗas loceklis viņš turpinājis būt visu valsts neatkarības posmu. Pilnam formālā *Olimpijas* vienības sacensībā tikko atrastais vārtsargs sāk spēlēt 1927. gadā un pirmā cīņa ir pret ārzemniekiem — vācu Insterburgas klubu. Šī sacensība notiek 1927. gada 18 augustā. Ar 2:1 toreiz uzvar vācieši. Pēc tam līdz sezonas beigām Lazdiņš sarga 1. līgas vienības vārtus. Sākot ar nākošo sezonu, viņš kļūst *Olimpijas* virslīgas vienības loceklis. Pēc tam viņš turpina būt šī Liepājas kluba dalībnieks līdz pašai Latvijas atstāšanai un vienmēr veic vārtsarga pienākumus. Pati pirmā sacensība (pret latviešu virslīgas vienību) ar Lazdiņu vārtos notiek 1928. g. 20. maijā, *Olimpijai* spēkojoties ar *RFK*. Šī sacensība beidzās neizšķirti: ar 1:1 rezultātu.

Gluži tāpat kā katrā pasākumā, arī sporta sacensībās cilvēkiem ir savas gaišās un savas tumšās dienas.

Ar šo *Olimpijas* vārtsargu tas nevarēja būt un nebija citādi. Bija reizes, kad viņš noturēja t.s. neturamās bumbas, bet bija arī brīži, kad viena vai otra mazāk trāpīgi sista tomēr ieslīdēja vārtu stūrī. Piemēram, Rīgas pilsētas kausa izcīņā (ko uz visiem laikiem ieguva *Olimpija*) divas reizes vienā un tanī pašā sacīkstē 11 metru soda sitenam pretinieks izvēlējās Albertu Šeibeli, kuŗš tolaik bija labākais no labākajiem. Abas reizes Lazdiņš atvairīja Šeibeļa šāvienus. Taču tas fakts vien, ka Lazdiņš valsts vienībā ticis iedalīts un spēlējis 18 un tās rezervē bijis 16 reizes, apliecina, ka ilgu laiku viņš ir bijis labāko vārtsargu saraksta pašā galvgalā. Nebija daudz tādu, kas tikpat sekmīgi sevi būtu parādījuši valsts izlases vienības vārtsarga postenī. Latvijas valsts vienības vārtus Lazdiņš pirmo reizi sargāja 1929. gadā, mūsējiem sacenšoties ar Zviedrijas izlasi Malmē. Puse Latvijas izlases vienības locekļu toreiz nāca no *Olimpijas*, pārējie no *RFK* un citām virslīgas vienībām. Gaŗā un nemierīgā ceļā noguruši un savā starpā pietiekami nespēlējušie, mūsu spēlētāji nebija nopietns pretinieks zviedriem. Pēdējie, gatavojoties gaidāmajām pasaules meistarsacīkstēm, šajās priekšsacīkstēs devās ar vislabāko sastāvu. Iznākums nebija mums patīkams. Zviedrija uzvarēja ar 10:0. Šķiet šis bija zemākais punkts gaŗā liepājnieka vārtsarga karjēras ceļā. Augstākais, šķiet, notika pusduci gadu vēlāk Karaļaučos. Tad Latvijas izlase stājās pretim Vācijas valsts vienībai, kas Berlīnes olimpiādes sacīkšu priekšvakarā bija savu spēju zenītā. Mūsējie gan zaudēja: ar 0:3. Spēlēja tomēr visai labi un izpelnījās skatītāju sevišķu atzinību. Vācu prese — pretēji tradicionālai pieejai — ļoti slavēja latviešu vārtsargu. Tā apgalvoja, ka Lazdiņš katrā laikā varētu sekmīgi sargāt vācu izlases vienības vārtus.

Vērtējot vienu vai otru futbola sacīksti, kuŗā galvaspilsētas laukumos uzstājās *Olimpijas* vienība, Rīgas preses ļaudis gandrīz vienmēr uzsvēra, ka, kā parasti, stabilā formā esot bijis liepājnieku vārtsargs Lazdiņš.

Rīgas laikraksta *Sporta Pasaule* reportieris Zariņš savā laikā bija izpētījis Lazdiņa stabilo sekmju pamatus un savus atzinumus uzrakstījis īpašā rakstā. Zariņš tur uzsvēra divas lietas. Starpsezonu laikā Lazdiņš trenējoties tikpat ilgi un nopietni kā vasarās, kad notiekot futbola sacīkstes. Otrkārt, „Gaņais” — arī žurnālisti bija sākuši dēvēt Lazdiņu pašu olimpiešu iekristītajā pavārdā — koordinētāk un rūpīgāk par jebkuŗu citu pazīstamu vārtsargu sadarbojoties ar aizsargiem. Tas vismaz divkāŗšojot Lazdiņa sekmes. Zariņš arī izskaidroja, kur un kā Lazdiņš saglabānot ķermeņa gatavību ziemas mēnešos, kad futbola laukumā valdot klusums. Lazdiņš esot cītīgs hokeja spēlētājs. Vingrināšanos viņš esot uzsācis jau tad, kad hokejs vēl bija maz, bet bendijs ļoti populārs. Bez tam citu bumbu spēles — basketbols, un īpaši volejbols, esot tuvas Lazdiņa sirdij. Lazdiņa nepārtrauktās rosmes sporta arēnās starpsezonu laikā apliecināja arī citi liepājnīeki, kas kaut cik interesējās par notikumiem fiziskās kultūras no vadā savā pilsētā.

Kaut gan Lazdiņš nenāca no paŗu vidus, t.i., nebija rīdzinīeks, valsts vienības sastādītāji jo bieŗi iedalīja viņu valsts futbolistu izlasē. Pats Lazdiņš (pieskaŗoties tiem laikiem) ar gandarījumu atceras daudzās izdevības iepazīties ar citu valstu ļaudīm un pilsētām. Viņa gadījumā vienīgi piedalīšanās futbola valsts vienībā varējusi sagādāt šādu izdevību. Tās dēļ viņš esot labprāt diendienā veltījis trenīņiem pāris ekstrā stundu: vienalga karstā futbola sezonā vai pēc tās. Atminoties tālās, labās dienas, Gaņais ikreiz ar labiem vārdiem piemin treneri Moloŗeku. Tas labāk par jebkuŗu citu piedzīvojuŗu vārtsargu vai treneri esot izskaidrojis viņam futbola vārtu aizsardzības stratēģiju un tehniku. Bez iedziļināšanās abās, neviens futbolists nespējot būt sekmīgs vārtsargs, lai cik lieli būtu viņa iedzimtie talanti, lai cik daudz praktiskos vingrinājumos aizvadītas stundas. Moloŗeka padomiem un kritikai Lazdiņš esot vienmēr sekojis.

Pats nespējot iedomāties, kā bez Mološeka skolas viņš būtu spējis sargāt savas vienības vērtus tik ilgi — tik ilgi, kamēr vecuma stīvums kaulos mudinājis atstāt šo visvairāk iemīļoto posteni.

Disciplīna personiskajā dzīvē un treniņos esot raksturīgas iezīmes Lazdiņa raksturā. To teicās zinām viņa kluba biedri, to esot novērojuši *Olimpijas* atbalstītāji, kas sprieda par šīs futbola vienības ilgi saglabātām sekmēm izvēlētajā sportā. Jūras aviācijas virsnieki (kuņu baze atradās Liepājas ūdeņos un kuņu vienībā Lazdiņš nokalpoja obligāto kara dienestu) pa laikam lepojās, ka tieši viņi esot nocietinājuši fiziski spēcīgajā puisī šo cildeno īpašību. Radi un paziņas domāja: disciplīna — tā Harija iedzimtā daba.

Strādājot Radiofona informācijas daļā, man vairākkārt radās izdevība sniegt reportāžu par futbola sacīkstes norisi, kuņā viena no sacensībām bija *Olimpijas* vienība. Protams, Radiofons pārraidīja tikai tādas sacensības, kuņās spēkojās vienības, kam cīņas spars neapsīka līdz pašai pēdējai sekundeī un kuņu māka vadīt bumbu vilktin pievilka vērotāju skatus. Vienmuļībai un neatlaidības trūkumam tur nebija vietas. Skatītāji laukuma tribīnes sēdekļos un klausītājiem pie saviem radio uztvērējiem, gluži pamatoti, sagaidīja spriegu sacensību līdz pašai pēdējai spēles sekundeī — vienalga uz kuņu pusi svērtos līdz tam brīdim iegūto vērtu starpība — sagaidīja visi futbola sporta interesenti. Sagaidīja kā tie, kas bija ieradusies *JKS* laukumā, Ķieģeļu ielā, tā arī tie, kas nervōzi kavējās pie saviem radio uztvērējiem, gaidot uz *RFK* un *Olimpijas* spēles sākšanos. Tā bija arī 1939. g. Latvijas kausa izcīņas finālspeļē. Tā bija pēdējā Radiofona reportāža, kas tika pārraidīta no spēles, kuņā savu māku solījās rādīt iecienītie liepājnieki.

Trūkstot toreiz īpašai kabīnei reportieru vajadzībām un Radiofona mikrofonu un pastiprinātāju novietošanai, atlika tikai viens atrisinājums: pārraidīt

secensības reportāžu, stāvot vai sēžot uz laukuma tribīnes jumta. Kā parasti pārraidīja tikai otro puslaiku. Gluži tāpat kā iepriekšējās sacīkstēs mikrofoni jau bija uzstādīti, signālu vadi uz Radiofōna programmas kontroles telpu bija pārbaudīti. Pirmais puslaiks, salīdzinot ar abu šo vienību, *RFK* un *Olimpijas*, tikšanās reizēm, bija samērā mierīgs: ar tehniķa Vilpora vārdiem runājot pat miegains. Tiesa, kaut kas trūka no citkārtējā spraiguma. Īpaši liepājnieki nevarēja vai negribēja ievadīt viņiem raksturīgos uzbrukumus. Spriežot pēc dažu paziņu izteicieniem, ko dzirdēju pārtraukuma periodā, daudzi bija pārliecināti, ka *Olimpija* visu „pulveri” mēģinot turēt sausu otram puslaikam. Cerēju arī pats, ka otrā puslaikā sāks „dzirksteles sprēgāt.” Gausās spēles arī radiofōna reportierim nav pa prātam. Grūti kaut ko atjautīgu — uz ko tik ļoti gaida radio klausītāji — iedomāties un pateikt, ja spēle ir vienmuļa.

RFK vīri otrā puslaikā manāmi uzņēmīgāk, pat jestrāk nekā spēles sākumā traucās ar bumbu uz pretspēlētāju vārtiem. *Olimpija* tomēr kaut kā nespēja ievadīt plānveidīgus uzbrukumus. Sporta darbinieks Elmārs Saulīte, kas bija novietojies gandrīz man blakus uz skatītāju tribīnes jumta pusčukstus izteica savas piezīmes par spēles gaitu. Jokodamies viņš čukstēja, ka Ogres odi laikam esot izsūkuši liepājnieku asinis. Piezīme par Ogrī nebija gluži no gaisa grābta. Nedēļas divas vai trīs pirms izšķirīgās spēles ar vēsturisko pretinieku, *RFK*, *Olimpijas* vadītāji bija gādājuši, lai viņu vienības puiši kārtīgi atpūstos. Visa vienība nedēļu pirms spēles bija ieradusies Ogrē un apmetusies tur noīrētā vasarnīcā. Tur viņi dūšīgāk nekā parasti ēduši, klausījušies radio un gramofōna mūziku un citādi „nosituši” laiku, lai ar uzkrātu papildus enerģiju pār mācītu nenogurdināmos *RFK* puišus. Saulīte zināja, ka olimpieši bija atpūtušies Ogrē. Viņš bija tur viesojies pie sava studiju biedra Šķinca. Tādēļ, nesagaidot citkārt

Olimpijas raito spēli, Saulītes zobgalīgā piezīme. — Lai arī kāds bija cēlonis liepājniekiem raksturīgā ritma trūkumam, *Olimpijas* uzvaras rati nevarēja un nevarēja sākt ripināties. — Uzvarēja *RFK* ar 5:1 vārtiem. *Olimpija* bija dabūjusi pamatīgu pērienu.

Sekojošās sestdienas pārrunās Dīnberga kafejnīcā, vairāk nekā pusi laika veltījot pārrunām par apkaunojošo zaudējumu, *Olimpijas* vadītāji un spēlētāji domājuši apmēram vienādi. Atpūšanās Ogrē bijusi tikai par ļaunu. Tā domājis Bušs, tā domājuši paši spēlētāji. Pēc nesekmīgā pirmā puslaika, kuŗā trūcis ne vien piespēļu asuma, bet arī ātruma, lielākā daļa spēlētāju kļuvusi neparasti nervōza. Tādu iespēju iedomājoties, bijis laikus gādāts par pretlīdzekli. Baldriāna pudelīte un cukura graudiņi bijuši ceļa somā. Ko tur daudz prātot! Nervōzitātei jātiek pāri! Tad viss būšot atkal labākā kārtībā. Domāts, darīts! Gandrīz katrs, atskaitot pāris puišu, nosūkājis ar baldriānu aplaistītu cukura graudiņu. Pēc nedaudz minūtēm nervōzitāte sākusi pagaist. Mazliet vēlāk šķitis, ka tā pilnam izzudusi. Jutušies ērti un bezbēdīgi. Taču ar to pārmaiņas noskaņojumā nav apstājušās. Nervōzitātes vietā pamazām stājies neliels nogurums vai miermīlība. Daži sākuši kļūt pat mazliet miegaini. Ar to pieticis, lai pietiekami neparotos atņemt bumbu pretiniekam vai lai to paturētu, ja pēdējais mēģina to pašu. — Vai nu tas bija zaudējuma iemesls vai ne, paši *Olimpijas* vīri tomēr nodomājuši, ka „tur tas suns bijis aprakts.” Ticot prātulai, ka izlietu ūdeni vairs nevar sasmelt, atlicis nopūsties un neatkārtot to pašu kļūdu citā reizē. — Lai arī kādu iemeslu dēļ *Olimpija* toreiz smagi zaudēja savam niknākajam pretiniekam, tagad velti par to šķēpus lauzt vai matus plēst. Tie laiki un to sagādātie notikumi tagad ir vēstures daļa.

Vērojot viena vai otra veida spraiņu sporta sacensību svešos krastos, kur tagad aizrit mana mūža otrs un pēdējais posms, ne reti atmiņu skatam paveras taka uz

mūsu pašu dzimtās zemes sporta laukumiem — tanīs laikos. Jo biežāk domas pievēršas šai takai tad, kad vērojam sacensību, kuņā lielas pilsētas vienība sacenšas ar citas mazliet mazākas. Viss tas dara skaidrākas pēdas šai atmiņu takā, jo tās ved uz toreizējās Liepājas *Olimpijas* gadskārtējām sacensībām ar pašas lielākās Latvijas pilsētas, Rīgas, cīņām, uzvarām un dažkārt arī zaudējumiem.

Pēdas atmiņu takā uz Liepājas lepnumu *Olimpiju* un tās izpelnītajiem lauriem, tāpat kā uz ļaudīm, vietām un notikumiem citos dzīves novados, kas kādreiz bija ļoti tuvi mūsu sirdīm, neizgaist. Uz turieni tās neaizsnieg, uz turieni tās neaizaug, uz turieni tās nespēs aplāt laika tecējuma smiltis.

Gudrību un aizdomu maņu šūpolēs

Inženieris Jānis Linters (viņa vārdu, darbus un ne-parasto izturēšanos mūsu valsts neatkarības posmā vispirms pamanīja un sāka vērot tās iedzīvotāju aprindas, kas kārtēji klausījās tolaik tikko darbību uzsākušā Rīgas radiofona programmu raidījumus) tika divējādi nodrošinājis paliekamu vietu brīvās Latvijas vēstures lappusēs. Vieni — plašās Radiofona pārraidīto programmu klausītāju aprindas — viņu atceras un goddevīgi piemin kā Latvijas radiofona tēvu. Otri — viņa tuvākie līdzstrādnieki (neliela grupa inženieru un tehniķu), kam bija radusies izdevība nopietni ieklausīties šī vīra pārdomās un atziņās par tehnisku problēmu un par vispārīgu parādību pārlaicīgu jēgu — Linteru dēvē un cildina kā sava īpaša veida prātnieku, filozofu. Domāt viņš prata un izdomāt spēja.

Viņš ticēja, ka jaunu virzienu meklēšana un izvērtēšana, bet nevis citu iemītu taku staigāšana, ir solīgākais un drošākais ceļš uz pastāvīgiem panākumiem. Šo atziņu var attiecināt arī uz pašu Linteru un viņam tuvo radio inženieru tehniķu saimi. Šīs grupas talantīgāko locekļu izdomas un praktiskās iedzīvināšanas pūliņu iznākumā dzima un izveidojās radio pārraidījumiem vajadzīgās tehniskās papildu ierīces un citi nepieciešamie līdzekļi, t.i., radās un plauka Latvijas radiofons.

Raugoties uz tā laika iespējām un paveikto no tagadnes perspektīvas (vairāk nekā pussimts gadu vēlāk),

kad gandrīz jebkuŗas praktiski noderīgas ierīces un tās atsevišķu daļu detalizētus tehniskus aprakstus var atrast vienas vai otras firmas katalogā, ir ļoti grūti aptvert, kā latviešu radiofōnijas pionieri visu to spēja izdarīt. Uz šo jautājumu atbildi meklējot, nedrīkstam aizmirst, ka Latvijas radiofōna tapšanas idejas īstenošanas priekšvakarā skaņu pārraidīšana ar radioviļņiem tikko kūņojās ārā no bērna autiņiem ne vien uzņēmīgākajās vecā kontinenta, bet arī jau tolaik tālāk progresējušajās Amerikas Savienotajās Valstīs. Ja arī jau tad, kaut kur, kaut kas bija uzrakstīts par praktiski noderīgiem jaunākiem atradumiem radioviļņu lietāšanas teknikā, tad tas bija tikai atsevišķu inženieru personiskajās piezīmju burtnīcās, ne atklātībai pieejamās publikācijās. Tādēļ nevarēja būt ne runas par pilnu raidītāju vai to atsevišķo pakāpju projektēšanu un būvi, vienkārši sekojot profesijas amata brāļu iecerētiem, izdomātiem un praksē pārbaudītiem paraugiem. Atlika tikai viens ceļš: balstoties uz pieejamām teoretiskajām pamata zināšanām, vajadzēja pašiem atrast veidus un to praktiskās iedzīvināšanas metodes šādu tehnisku uzdevumu atrisināšanai — raidītāja un tā palīgierīču izprojektēšanai un būvei. Pašā sākumā, trūkstot jebkādam liecībām, ka pagātnē esam spējuši paveikt kaut ko līdzīgu un, ka mums jau ir māka, kas tieši šajā ziņā ir nepieciešama, vajadzēja pārlicināt valsts naudas lādes sargus (Saeimas budžeta komisijas locekļus), lai tie atvēlētu līdzekļus šādam pārdrošam pasākumam, kuŗa uzsākšana nelikās ilgāk atliekama. Pārkāpjot šo pirmo sliekšni, tūlīt nācās tuvoties otram vēl prasīgākam — izstrādāt konkrētu ierosinājumu un uzņemties līdz ar to saistīto risku. Risks bija liels, bet vēl lielāks bija izaicinājums pārstāvēt latviešus (kā līdzīgus starp līdzīgiem) tehnoloģijas visjaunākajā uzvaras gājienā, kas bija sācis sajūsmināt, pat aizraut miljoniem ļaužu.

Ir nemēģinot mazināt to nopelnus, kuŗi līdzīgi sekmīgi strādāja roku rokā ar viņiem abiem vai turpināja

viņu iesākto darbu, patiesi pelnīti varam izcelt divu inženieru vārdus. Tie abi uzņēmās veikt ļoti prasīgu un grandiozu uzdevumu tad, kad riska lielums mazāk uzņēmīgu pārdrošnieku galvas reibinātu. Tie bija inženieri Valdis Ziemelis un Remberts Martinsons. Pirmais, uzņemoties Madonas raidāmstacijas izplānošanu un uzcelšanu, pats iesāka un pēc tam citiem atklāja jaunu un neparasti interesantu nozari latviešu elektroinženieru darbā — radio raidītāju izprojektēšanu un būvi. Otrs, liekot lietā savas pamatīgās zināšanas mašīnu elementu priekšmetā, ko viņš gadu pēc gada mācīja arī Rīgas valsts tehnikuma audzēkņiem, izprojektēja ne vien pašus pirmos Madonas raidāmstacijas koka, bet arī vēlākos metalla antenu mastus. Pēc Martinsona plāniem Liepājas drāšu fabrika izgatavoja un radiofona ļaudis samontēja un uzslēja arī Kuldīgas raidāmstacijas antenas mastu. To pašu viņš turpināja arī Vācijā, uz kuriem viņš repatriējās. Harija Bauera un viņa tuvāko līdzstrādnieku izdomātajam un uzbūvētajam Kuldīgas raidītājam sākot raidījumus (1934. g. 17 nov.) un neilgi vēlāk Rīgas jaunajam raidītājam darot to pašu, bija pabeigta šī modernā pasākuma ziņu un gaisa priekšnesumu tīkla izbūve. Līdz ar to latviešu radio inženieri, daudz ātrāk nekā viņu laika un profesijas biedri citās inženierzinātņu disciplīnās, sekmīgi bija iegājuši gluži jaunā tehnikas nozarē. To viņi bija uzdrīkstējušies un spējuši, liekot svilt savām galvām, ne saņemot gudrību un pieredzi no citām. To nevar teikt par līdzīga akadēmiska līmeņa pārstāvjiem citās profesijās. Šķiet, arī tādēļ radio inženieru loma ir ieguvusi īpašu vietu mūsu valsts tehnikas sasniegumu vēsturē, kas, manuprāt, atklātībai nav bijusi visai skaidra.

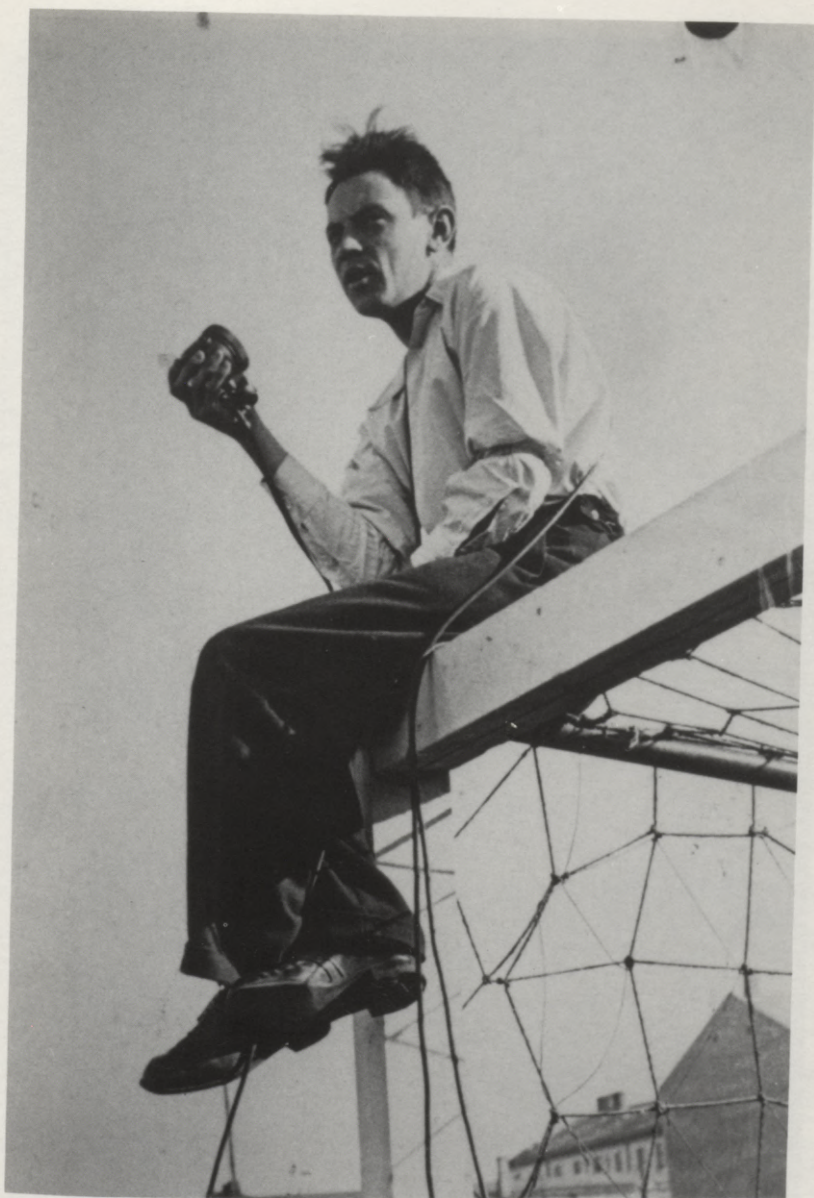
Blakus efektīvām tehniskām ierīcēm, kas bija latviešu inženieru iecerētas un īstenotas, šo mūsu radiofoniņas pionieru neapslāpējamā vēlēšanās līdz galam un pilnīgi paveikt katru reiz iesāktu uzdevumu, bija divi galvenie

faktori, kas panākumus nodrošināja. Vispirms tie sagādāja iespēju pašu latviešu galvām un rokām ievīt elektromagnetiskos radioviļņos cilvēka balsu audumus, kā arī pēdējā izgudroto un atraisīto instrumentu mūzikālās skaņas. Tādējādi tie abi — balsis un skaņas bija ieguvuši spēju celties augstu gaisos, ieauties radioviļņu gaŗu jūdžu zābakos un ceļot tāltālā izplatījumā.

Bez tā, tikpat nepieciešamu, neaizstājamu un teicamu misiju veica šim uzdevumam vajadzīgo programmu iniciātori un sarūpētāji. Runājot par pašām pirmajām dzirkstīm, kas iedega un uzturēja gaišu lāpu tālākajam, vispirms un ar īpašu reveransu radiofōna raidījumu satura vērotāji atceras un godina šī novada visprominentāko pārstāvi Arvīdu Pārupu. Par spīti tā laika pazīstamu mākslinieku atturībai, darboties gluži jaunajā koordinētu balsu un mūzikālu skaņu publiskas iepazīstināšanas procesā (radiofōna pārraidījumos), un par spīti citiem milzum lieliem šķēršļiem, Pārups centās darīt vairāk nekā cilvēciski iespējāmo. Viņš uzņēmās visu atbildību un līdz ar to risku, lai pilnīgi izmantotu iespējas, ko devīgi piedāvāja šīs tehnoloģijas jaunais brīnumbērns — radioviļņi. Tolaik tā bija pārdrošība.

Atlika iedomāties, ka pārlaicīgām varām un to spēkiem, kas nosaka cilvēces, tās grupējumu un atsevišķu tautu likteņus, bija paticis gādāt, lai šai jaunajā ērā — radioviļņu uzvaras gājienā, arī latviešu ģēnijs parādītos pilnā briedumā. Tika pierādīta mūsu pašu cilts prasme izdomāt, īstenot un iedarbināt ierīces, kuŗām uzticētās programmas spēj saglabāt ikkatra mūzikāla priekšnesuma sākotnējo kvalitāti. Pie tam, mums tika ļauts to sasniegt, lietā likt un baudīt tad, kad vēl paši varējām būt kungi mūsu dzimtajā zemē. Šo pārlicību, kuŗas pamatos iemūžināti mūsu cilts sapņi un darbi, neviens nav spējis atņemt mūsu tautas dēliem un meitām, kas netaupīja rokas un ziedoja sirdis pašu latviešu radiofōna radīšanai un izveidoša-

*PĀRRAIDĪJA RADIOVIĻŅI — ARĪ VISJAUNĀKO
SPŪRTĀ.*

Atmeties uz futbola spēles vārtiem ASK laukumā Rīgā, radiofona sporta reportieris un šīs grāmatas autors Kārlis Krūklītis ierunā skaņu lentas sistēmai piekabinātā mikrofonā reportāžu par rosmēm un to rezultātiem vieglatlētikas skrejceļā — pārraidīšanai vakara ziņās.

ĒDA CITA KUNGA MAIZI — DARĪJA LĪDZĪGU DARBU!

Šīs grāmatas autora seno dienu laika biedri, kas visi pieci jau ieguluši lielajā miegā:
no kreisās: Harijs Mindenbergs, Arvīds Klāvsons, Ēriks Raisters, Boļeslavs Ņisēlis
un Kārlis Rabācs.

VĒROJA UN ATSTĀSTĪJA — IZSKAIDROJA SPORTA UNTUMUS!

Interesants un līdz tam maz pazīstams bija radiofona sporta reportiera uzdevums — veikli aptvert sacensību arēnā notiekošo, momentāni to attēlot un izvērtēt citiem, īpaši tiem, kuŗi sēd pie saviem radio uztvērējiem. Šajā nodarbē celmlauži bija Voldemārs Dulmanis un Osvalds Porietis; no kreisās: Porietis, Freivalds un tālāk Dulmanis.

TEICA TIKAI LABU — SPODRINĀJA VADOŅA SVĀRKUS!

Formāli redaktors Arvīds Klāvsons vadīja Radiofōna informācijas daļu un atbildēja par laikrakstu Rīts, bet faktiski viņš izšķirīgi ietekmēja ikvienu 15. maija režīma preses izdevumu, kas gāja klajā šajā autoritārās valsts vadības periodā.

Arī kļūstot svešumā, neatkarīgās Latvijas preses vīri nepalaida gaŗām izdevību atsākt reportiera spalvas bīdīšanu. Tiekoties Eichšates nometnes pievārtē rīkotajos Dziesmu svētkos, grupa bijušo avižnieku sāka organizēt jaunu preses izdevumu "Latvija" latviešu valodā. No kreisās: Aleksandrs Liepa (bij. Rīta reportieris) Arnolds Šmits (Sporta Pasaules), Kārlis Rabācs (Rīta), Kārlis Krūklītis (Jaunāko Ziņu), Maksis Čūltītis (Rīta) un Harijs Mindenbergs (Rīta).

ZIŅOJA PRESES ĻAUDIS — MUDINĀJA DZEJDARI

Redaktors, humorists un konferansjē Kārlis Krūmājs un dzīves biedre Milda; vēlāk attēloja Viilbalda Drosmiņa dēkas.

Sapņotāja, taisnīgākas dzīves alcēja un iekļūtīga dzejniece Ruta Skujiņa.

DEGA NEMIERS UN SLĀPES — SIRDĪS!

Rita Gāle un Ēriks Raisters sver dzejas bārību un šķeļ element-
tos tās radīšanas sāpes un gaviles.

Viņu abu auklējums Rasma uzsūkusi
dzejošanas dziņu no tēva Ērika Raistera un
mīlestības svelmi — no mātes Elvīras.

NEIZIRA AGRĀKĀS SAITES — SVEŠATNE TUVINĀJA

Savas ģimenes vidū redaktors un valstsvīrs Ēvalds Freivalds, kas — pēc dažu sekmīgu pareģotāju ieskatiem — būtu kļuvis Kārļa Ulmaņa politiskais mantinieks — aizstājējs, pēcnieks.

Grāmatnieks Jānis un dziedone Aleksandra Kadiļi — preses ļaužu — Čuliša un Strautmaņa ielēnkumā Toronto.

nai. Ar to lepojās visi, kam bija radusies izdevība piedalīties šī vienreizīgā pasākuma celšanā. Visi — brīžiem sajūsmā gaviļējot, brīžiem skumjās zūdiļoties — dzīvoja līdz Latvijas radiofona tālākajiem likteņiem.

Vienalga kādi laiki — krievu vai vācu lielvaras uzspiesti — nāca, lielum lielā tiesa bijušo, tāpat kā visu esošo Radiofona darbinieku saimes locekļu uzmanīgi un ne reti bažīgi sekoja notikumiem pasākumā, kuŗa tapšanā viņi kādreiz bija pielikuši savu roku, kuŗā valdošais gars bija ievēdojis gaišu un neaizsedzamu nišu. To vajadzēja saglabāt, neļaujot svešas varas idejām un rīcībai tās vienreizīgo skaistumu iedragāt. Par to domājot, uzdīga un sāka plaukt bažu posts. Bažījās atsevišķo raidījumu izdomātāji, sagatavotāji un izpildītāji un jo īpaši kopējās programmas plānotāji un koordinētāji. Bažījās studiju centrāles kontroles ierīču, tāpat kā raidītāja tehniskās apkalpes personāls. Gados vecākie no pašu pieredzes un jaunākie no vēstures un citām grāmatām itin labi zināja, ka svešu varu ierēdņi (no zemākā līdz augstākajam) ne acu galā nevarēja paciest kultūras pasākumus, kuŗos pārsvarā izteikts latvisks gars. Tas bija kā dadzis svešu ļaužu acīs. Gan atklāti, gan ne allaž gluži atklāti viņi pielika savu pirkstu, kur vien varēja, lai noniecinātu vai sāņus nobīdītu visu latvisko. Latvieši labi saprata, ka uz svešinieku žēlastību velti cerēt, ja būs runa par piemērotu daudzumu raidījuma laika programmām latviešu valodā. Apzinājās, ka šai ziņā izredzes kaut ko uzlabot vai grozīt ir gaužām niecīgas. Latvieši arī nespēja atkratīties no nepatīkamās domas, ka esošo tehnisko ierīču priekšnesuma līmenis jūtami slīdēs, ja mūsu zemē un līdz ar to Radiofonā ieradīsies un uzkundzēsies uzmācīgā austrumu kaimiņa politiskā un militārā vara. Tieši pēdējās gājieni un draudi mūsu zemei un tās robežām un līdz ar to visam, kas mūsu sirdīs bija ieaijāts un ar pašu rokām celts un kopts auga augumā ar katru aizvadītu dienu — vairs nerādījās tikai iedomās. Draudi, ja vēl ne briesmas bija reāli.

Neziņai un bažām par tehnisko raidāmo ierīču, tāpat kā par pašu raidījumu saturu, bija vēl citas saknes. Arī tās nebija no iedomu īkšķa izzīstas vai no baiļu matiem izpurinātas, bet gan balstījās uz pārdzīvotu dienu pieredzi.

Krievijas boļševiku un tās latviešu domu biedru varas neilgā „viesošanās” mūsu zemē 1919. gadā diezgan nepārprotami liecināja, kas gaida Latvijas nacionālās kultūras celtni un tās atsevišķos stāvus un sektorus, ja Kremlis izlemtu mēģināt no jauna atgriezties Baltijas republikās. Nojauta briesmas, kas draudēja, ja mūsu kopīgā likteņa lēmēji (valsts valdītājas varas nesējs un viņa paša izraudzītie padomnieki) neatrastu veidu un līdzekļus, kā šādu „atgriešanos” novērst. No malas vērojot abu iejaukto pušu izturēšanos, bažas itin nemaz nemazinājās, drīzāk gan otrādi — kļuva nopietnākas. Atbildot ārzemju preses un ziņu dienestu pārstāvjiem, Kremļa runasvīri šādas „atgriešanās” iespēju apzīmēja par hipotētisku, kas uz nopietnu atbildi nevarot pretendēt. Šādas atbildes varēja, vismaz pa daļai, mūs nomierināt, bet ne kārtējas piebildes vai drīzāk noteikumi vai kvalifikācijas, kuņas šādām atbildēm pa laikam tika piekabinātas. Šīs piebildes nevēstīja nekā laba. Laiku pa laikam tās mainījās. To pamatdoma tomēr nemainījās: vārdi un teikumi gan, bet ne vēsts. Likšot mierā, ja Latvija vai jebkuņa no pārējām Baltijas valstīm, par kuņu konkrētā gadījumā būtu runa, ne tieši, ne aplinkus neiekļautos nekādā saimnieciskā vai militārā ūnijā, kas darbojas pretim vai tieši vērsta pret Padomju Savienību. Šāda piebilde iebiedēja ikvienu starptautisku notikumu un parādību vērotāju. Kas gan noteiks kuņas ūnijas rīcība kad un kā ir vērsta pret Padomju Savienību? Kas gan spēs aizkavēt pēdējo atrast norunas pārkāpējus un iedzīvināt konsekvences, kuņas kā vienā, tā otrā gadījumā pašai ir izdevīgākas? Šķiet, arī šai ziņā mēs bijām atstāti likteņa varā. Ko tas nozīmēja mums un visam mūsu iecerētajam un uzceltajam, skaidrāk varējām atjēgt,

iegaumējot, ka (vismaz šai konkrētajā gadījumā) šī likteņa īstais vārds bija Kremlis Maskavā.

Nevieni vēji no austrumu puses neliecināja nekā laba. Mūsu zemes austrumu pierobežas iedzīvotāji, kas brīžiem paklausījās programmas, kuņas pārraidīja Krievijas radio stacijas, apgalvoja, ka no turienes nekā cita nevarot uztvert kā vienīgi komunistu propagandu, viņu ideoloģijas nepārtrauktu un pārmērīgu cildināšanu. Tas notiekot augu dienu: no rīta iesākot, visu cauru dienu turpinot un vakarā pabeidzot. Kur gan, sekojot tādai kārtībai, varētu rasties vajadzība vai laiks raidījumiem, kas būtu tuvi latvieša vai latvietes ausīm un sirdij.

Cenšoties paredzēt, kā un cik nopietni eventuāla krievu klātie un viņu neierobežotā vara ietekmētu latviešu būvēto raidāmstaciju sniegumu, mana paša atmiņā ierunājās 1930-to gadu pirmās puses vasaras. Tas notika vasarā, kad pats kārtēji dežūrēju pie Rīgas jaunā raidītāja. Pa daļai cenu, pa daļai politisku apsvērumu dēļ, gribot vai negribot Rīgas radiofōnam bija uzdots izmēģināt, vai mūsu būvētie un darbinātie radio raidītāji var lietāt Padomju Savienībā attīstītās un ražotās raidāmspuldzes. Šo izmēģināšanu inž. H. Bauera vadībā, nācās izdarīt jaunā Rīgas raidītāja apkalpei, kuņā pats biju viens no vairākiem tehniķiem. Šķiet, pēc mūsu valsts augstākās vadības rīkojuma inž. Bauers cieši piekodināja (veicot neparasto uzdevumu — pārbaudot krievu raidāmspuldžu noderīgumu), aizmirst ideoloģiskus iebildumus pret esošo valsts iekārtas formu Padomju Savienībā. Lai domājot tikai par vienu visai specifisku lietu — krievu raidāmspuldžu izturēšanos Rīgas raidītāja jaudas pakāpē. Ja kādam šāda apņemšanās neesot pa prātam, lai tūlīt viņam to pasakot. Neuzspiedīšot. — Apsolījāties, kā ieteikts. Vārdu turējām. Uz šo pārbaudi no pašas padomju valsts bija ieradies arī kāds krievu inženieris. Viņa vārds acīm redzot ir izsvīdis no manas atmiņas. Tāpat viņa padoms. Pēdējais gan bija skopāks par skopu. Tas nepalīdzēja, kaut vai

puslīdz ciešami, iedarbināt Rīgas jauno raidītāju tad, kad tā augstās jaudas pakāpē bija ievietotas krievu raidāmspuldzes. Cik atceros, to bija apaļš pusducis. Ne viena vienīgā no tām nedarbojās sekmīgi: itin visas pārtrauca darboties, nepārciešot pat ne 80 proc. no vajadzīgā anodsprieguma voltu skaita. Tanī pašā laikā, neatceros, ka jeb viena *Philips* raidāmspuldze, kas nāca no Holandes, būtu neapmierinājusi. Holandes spuldzes Latvijas radiofons lietāja kārtēji ne vien Rīgas, bet arī Madonas un Kuldīgas raidītājos.

Pēc pārbaudes rezultātu izvērtēšanas un gaŗākām pārrunām ar Dr. Valteru un inženieriem Martinsonu, Laimonu Ozoliņu un Karitonu, inž. Bauers secināja, ka „rusku” (tā viņš teica) stikla caurules (arī tie bija viņa vārdi, attiecināti uz tikko pārbaudītajām krievu raidāmspuldzēm) neesot derīgas puslīdz godīgi izprojektētam raidītājam, kāds esot arī Rīgā lietātais. Viņš justos labāk, tukšā dīķī zivis zvejojot, nekā labā latviešu būvētā radio raidītājā krievu gatavotās raidāmspuldzes darbinot. No pirmā nekā nesagaidot un nekā arī neiegūstot, bet no otrā maz sagaidot, bet vēl mazāk iegūstot. — Lieki teikt, ka tieši inž. Bauers mazāk nekā jebkuŗš cits gribēja redzēt, ka Rīgas vai pārējo Latvijas raidītāju tehniskā kvalitāte slīdētu kaut mazliet lejup. Ne vēl drastiski. Tad nedod Dievs!

Atdzimšanas dziesma (slavināšanas diena vai svētki), strādnieku svētki, pļaujas un visādi citi svētki, ko gandrīz nepārtrauktā virknē rīkoja mūsu zemē tā laika režīma propagandas uzdevumu mašīnerija, kā arī īpaši pasūtīnātas patriotiskas dziesmas gan saviļņoja nacionālā lepnuma jūtas, bet arī aizmigloja skatu uz reālo dzīvi. — Ne diezgan nopietni, ne diezgan dziļi ielūkojāties neziņā un nedienās, kas rēgojās nākotnes vērtos. Neatlika laika gudras galvas kopā saukt, gudrus plānus kalt un gudri rīkoties, lai neļautu 1919. gada necilajiem notikumiem atkārtoties. Maz vai daudz par maz darot, lai to novērstu,

sakropļošana, ja ne bojā eja, arvien nopietnāk un redzamāk draudēja visai Latvijas kultūras celtnei. Šāda sakropļošana jo īpaši draudēja patstāvības gadu lielajam brīnumam — Latvijas radiofōnam. Nevarēja būt divu domu, ka, tāpat kā to darīja mūsu pašu vienas personas autoritārais režīms (barojot ar sevis slavināšanas propagandu), arī Maskavas uzspiestā un kontrolētā vara Radiofōnā diendienā nodarbinās komūnistiskās idejas celšanas un slavināšanas un demokrātisku valsts iekārtu gremdēšanas un pelšanas propagandas mašīneriju. Par to domājot, prāts velti ceļu ārā meklēja un sirds nemierīgi sūrstēja labai tiesai šī modernā pasākuma darbinieku. Visi tie bija cilvēki, kas tā radīšanā un veidošanā bija ieguldījuši ļoti daudz — viena daļa rūpīgi izdomātu un īstenotu plānu, otra — cītīga fiziska darba un izlietu sviedru un trešā ne mazāk sava veida vienreizīgu upuŗu, raidījumu programmu radot.

Iespējama kuŗa mākoņiem aiz mūsu zemītes rietumu robežām arvien vairāk sabiezējot, neviens, kam vien galva uz pleciem, nevarēja mierīgi turpināt ikdienas maizes pelnīšanas un citas gaitas; nevarēja nedomāt un nebažīties par to, kas notiks ar zemi, uz kuŗas viss tas celts un iemīlēts.

Sirds gribēja ticēt mierinājumiem, kas nāca no valdošā režīma izmeklētu ministru un citu runasvīru mutēm. Sākumā it kā atbildot uz jautājumiem, bet vēlāk, pašiem piedāvājoties, pēdējie piekodināja nebažīties par netīkamām ziņām, kas, vienādi vai otrādi tikuŗas pāri mūsu zemes robežām, izraisot nevajadzīgu satraukumu un nemieru. Viss tas pa lielākai daļai esot bez jebkāda nopietna pamata. Bez tam, visdrošākais garants ilgstoŗai labklājībai paŗu mājās esot vadonis un viņa gudrība, kuŗas iedvesmots, viņš stūrējot valsts kuŗi. Vadonis ļoti labi zinot, kas lielajā pasaulē notiekot katrā dienā, ja ne stundā un laikus zināŗot visu, ja lietas pagriezīŗoties uz ļauno pusi. Lai velti nelauzot galvu par to, kas nelabs

varētu notikt, ja, t.s., kaŗa draudi pārvērstos īstā bruņotā konfliktā. Lai labāk mierinot sevi apziņā, ka par katra atsevišķa un par visu kopējo likteni ir nomodā tik zinīgs valsts galva. Vadonis zinot, kas notiek pasaulē šodien un zināšot arī to, kas notiks rītdien, tad, kad tā pienāks. Taču pats galvenais: viņš zinot, ko un kā rīkoties, lai latviešu tauta sveika un vesela pārdzīvotu kaŗa ugunis, ja tādas kādreiz iedegtos pilnā apjomā. Ne velti vadonis atkārtoti aicinot trīs reiz pēc kārtas dziedāt dziesmu, kas tuvu mūsu sirdīm (Tev mūžam dzīvot Latvija). Viņš zinot, ko dara un zināšot kā izvest latviešu tautu cauri briesmām un ugunīm, ja tādas nāktu. Izredzes, ka tas varētu notikt, gan esot gaužām niecīgas. Lai tādēļ katrs ar pilnu krūti darot savu darbu, zinādams, ka vadonis darot un arvien darīšot savu. Tie bija prātojumi, ko viscītīgāk pauda un izklāstīja sabiedrisko lietu ministrs Bērziņš un ārlietu ministrs Munters mūsu kaŗaspēka vienību augstāko komandieŗu sanāksmēs. To pašu viņi teica kopā sapulcinātajiem valsts iestāžu darbiniekiem. Viņi un citi, kam režīms pilnam uzticējās, to pašu sludināja atbildīgām personām citos dzīves novados: bažām nav vietas, jo kaŗa nebūs un ja būs, vadonis zinās, kā vadīt valsts kuģi pāri vai apkārt visdraudošākajām klintīm. — Šķiet, esošās varas nodoms, apgalvojot, ka miers valda un valdīs mūsu zemē, kamēr vien par tās labumu nomodā būs vadonis, bija radīt bezrūpīgu noskaņojumu atsevišķās ģimenēs un sabiedrības grupējumos. Cerēja, ka, to sasniedzot, labsajūta atradīs drošu mājvietu darba vietās, publiskos saietos un visur citur, kur nemiera un nedrošības dzirkstis draudēja iededzināt bažu un baiļu ugunskuru. Tā pati doma, no tām pašām mutēm — kaŗa nebūs un ja būs, vadonis zinās, ko darīt — izskanēja pirms sarkanarmijas bažu ierīkošanas mūsu teritorijā, kad vienīgi baumas vēstīja nedienu tuvumu. Tā pati — pēc krievu militāro vienību nocietināšanās mūsu zemē, kad bailes un briesmas bija kļuvušas gluži reālas, katra acij redzamas.

Proletārietis aristokrata svārkos

Nepilnas 30 stundas pēc sarkanarmijas pirmo tanku parādīšanās Rīgas galvenās dzelzceļa stacijas laukumā, 1940. gada 17. jūnijā, tai pašā stacijā ieripoja vilciens, kas kārtēji uzturēja satiksmi starp Rīgu un Maskavu. Šoreiz vilciens neatveda tikai vienkāršos pasažierus. No parasto pasažieru vagonu virknei piekabinātā salonvagona izkāpa Padomju Savienības komunistu partijas un valdības pārstāvis Andrejs Višinskis. Arī brauciena uzdevums nebija vienkāršs, ikdienišķs. Drīz vien noskaidrojās, ka augstā, kaut arī nelūgtā, viesā principiālais uzdevums bija „nomierināt” uztrauktos Latvijas iedzīvotājus un, jo īpaši, ievadīt mūsu valsts sovjetizāciju.

Dodoties uz staciju, nemaz nezināju, ko sagaida ierodamies no Maskavas. Vietējo ziņu nodaļas redaktors Krūmājs, gluži nosarcis iznācis no *Jaunāko Ziņu* šefredaktora Jāņa Benjamiņa, ko visi dēveja par Jūnioru, apspriežu telpas, pasauca mani sāņus un teica, lai tūlīt aizejot uz Rīgas galveno staciju, jo tur kuŗu katru brīdi sagaidot ierodamies visai augstu Maskavas „šišku.”

Uz perona, kam piekļaujas sliedes, pa kuŗām parasti stacijā ieripo Maskavas vilcieni, pamanīju nelielu pulciņu ļaužu, šķiet, prominentā „šiškas” sagaidītājus.

Atskaitot pāris galviņu, gaidītāju pulciņā pazīstamu seju neredzēju. Viens no šiem pāris paziņām, Rīgas krievu valodas laikraksta *Sevodņa* valdības lietu referents Edgars Machtus, pienāca man klāt un tūlīt sāka paļāt gaidāmo Maskavas viesi. Tīši izvairoties vai arī nemaz nezinot, Edžus — tā paziņu pulkā dēvējām Machtusu — gaidāmā atbraucēja vārdu neminēja, kaut gan citādi bija visai runīgs. Taču tāds jau viņš bija vienmēr. Parasti viņa runīgums man bija īsteni pa prātam, bet ne šoreiz. Vispirms, pēdējo nedēļu, jo īpaši iepriekšējās dienās, notikumi bija galīgi sabojājuši garastāvokli. Otrkārt — varbūt vēl vairāk nekā pēdējo dienu sājo notikumu ietekmē — klusēt, bet nerunāt mudināja Krūmāja piekodiņājums, man aizvecot savas darba istabas durvis, proti: „Turi acis un ausis pirkstos, bet muti velti nežvadzini!”

Laimējās. Netālu perona tanī pašā pusē, kur biju saskrējies krūtīs ar Sevodņas kollēgu, vientulīgs grozījās Latvijas Telegrafa Aģentūras Jānis Jēkabsons, tuvu paziņu pulkā — Jānītis. Tas deva izdevību tikt prom no runīgā Edžus. Jānītis noteikti zināja, kas ir augstā ranga krievu funkcionārs, ko gaida ierodamies no Maskavas. Pretēji kustīgajam Edžum Jānītis palaikam bija mierīgāks un klusāks. Netrūka pat tādu paziņu, kas teica, ka Jānītis esot ļoti mazrunīgs. Daži gāja vēl tālāk. Pusnapietni pus pa jokam viņi mēloja: lai no Jānīša dzirdētu kādu lieku vārdu, tad tas no viņa esot jāizvelk gluži kā korķis no pudeles. Manis paša novērojumi gan bija citādi. Šaurākā uzticamu draugu pulciņā Jānītis nebija mazrunīgāks par citiem. Ne mirkli viņš nevilcinājās pateikt savas domas. Tiesa, viņš nemēdza runāt tikai pašas runāšanas dēļ. Viņš nāca no tādiem ļaudīm, kas, tautas valodā runājot, neizšķiež laiku, tukšus salmus kuļot.

Šoreiz gan Jānītis likās esam — patiesi — visai mazrunīgs. Atbildējis uz maniem jautājumiem par gaidāmā Maskavas viesā uzdevumiem ar strupu „nē” vai izvairīgu „nezinu,” viņš pats nekā nejautāja. Tādējādi

sarunas pavediens pārtrūka, pirms bija sācis risināties. Varbūt tā bija arī labāk, ka katrs nodarbojamies gar savām domām. Varbūt mazliet nervozēju, nezinot, ko darīt un kā izturēties šajā visai neparastajā situācijā. Sveša un naidīga vara bija iecirtusi draudīgu plaisu mūsu tautas valstiskajā celtnē, par kuŗas tālāko likteni tagad lems šis naidīgās varas pārstāvis un man ... tāpat kā citiem vajadzēs bezspēcīgi noskatīties viņa neaicināto ierašanos, bezspēcīgi — viņa rīkošanos.

Varbūt tādas pašas, varbūt cieši līdzīgas domas nodarbināja arī Jānīša prātus. Ne viens, ne otrs cita sabiedrības nemeklējām, turējāmies blakus. Šķiet, tā jutāmies drošāk, vismaz ērtāk. Varbūt cenzdamies aizpildīt laika robu, kas atlicis līdz mistiskā ciemiņa ierašanās brīdim, varbūt vienkārši žurnālistiskas ziņkāres dēļ, sāku pētīt citu gaidītāju pulciņā stāvētāju sejas, apģērbus, apavus un izturēšanos, it kā mēģinot tādējādi izzināt, kuŗš draudzīgs vecajai, kuŗš jaunajai varai. Nekā zīmīga, vismaz no virspuses raugoties, nesaskatīju. Neviena, Ernesta Rirdana vārdiem izsakoties, „čistij komunist” neatklājis, sāku vērot apkārtni, īpaši brūngani zaļo vagonu, kas stāvēja uz sliedēm perona tai malā, kuŗā bijām apstājušies abi ar Jānīti. Precīzāk sakot, šis vagona atradās gandrīz mūsu aizmugurē; tā gala durvis nebija tālāk par diviem vai trim soļiem.

Lūkojoties cauri neaizsegtajiem logiem, pamanīju, ka vagona iekšpusē grozās divi cilvēki. Viens — gaŗš, ar manāmi uz priekšu saliektu muguru, otrs daudz īsāks. Viņi nestāvēja mierīgi, bet abi staigāja pa vagona ārsienai piegulošo aili, brīžiem apstājoties pie kāda atsevišķa sola, to it kā aptaustot, arī čamdoties ar rokām zem pašiem soļiem. Gaŗākais kustējās gausi, rokas vicināja lēni kā nogurusi purva dzērve, kājas vilka šļaugani kā pārmocīts zirgs un arī citādi bija manāmi lēnīgs. Augumā niecīgais, tieši pretēji gaŗajam, kustējās kā ūdens zāle, acīm šaudoties gan pa kreisi, gan pa labi, it kā mēģinādams

izsekot kaut kāda grūti notverama gaismas kūļa straujām kustībām. Vienā ziņā abi bija līdzīgi: abi valkāja ādas pusmēteļus, abi bija bez cepurēm. No malas vērojot, likās, ka viņi abi kaut ko meklēja, kaut ko, kas šķietami bija paslēpts kaut kur vagonā.

Pēcpusdienas saules stariem caur logu stikliem iespīdot vagonā un pāris reižu apgaismojot mazākā okšķerētāja seju, man radās sajūta, ka šī seja nav pilnīgi sveša. Tas ieinteresēja mani vēl vairāk, it kā mudināja nopietnāk sekot vagonā notiekošajam. Šķita, ka iemesls būtu pietiekami svarīgs, lai vēroto pateiktu Jēkabsonu Jānītim, kas vēl arvien stāvēja man blakus. Zināju aizdomās turētā vārdu! Bijām labi paziņas, daudz kopā bijuši, visādus jokus dzinuši. Tomēr Jānīti vēl netraucēju. Teikšu: kad būšu drošs, ka mazais okšķeris patiesi ir tas, ko biju iedomājies redzam tā seju saules staru kūlī.

Nebija ilgi jāgaida. Iznācis no vagona un pāri perona malai nolēcis uz dzelzceļa sliežu plankām, mazais vīrelis staigāja apkārt visam vagonam, it kā mēģinot saskatīt tur kaut ko nepiedienīgu. Nu vairs nebija šaubu, ka tas ir Sergejs Maģeris. Tas pats, kas jau vairāk gadu bija pussargs *Rīgas Futbola Kluba* vienībā. Visi, kam patika futbola sports un kas noskatījās galvaspilsētas spēcīgāko vienību sacensībās, zināja Maģeri. Zināja, ka viņš bija sācis futbolista gaitas *Rēzeknes Futbola Klubā*. Tur bijis savas vienības viscītīgākais un vissekmīgākais loceklis. To bija novērojuši arī *Rīgas Futbola Kluba* talantu meklētāji, kas netaupījuši pūliņus, lai palīdzētu Maģerim pārcelties uz Rīgu un atrast tur darbu, līdzko viņš sācis interesēties par šādu iespēju. Ne vien *RFK* dvēsele un gādnieks pulkvežleitn. Raiskums, bet arī citi kluba valdes vīri un daudzie apbrīnotāji jūsmoja par šī nenogurdināmā vienības jaunieģūtā pussarga spēles veidu. Viņš patiesi bija spēlētājs, kas nekad neatdeva bumbu pretspēlētājam bez cīņas. Viņš turpināja mēģinājumu pārspēt pretspēlētāju ikreiz, kad cerību bija gaužām maz un cits viņa vietā pārtrauktu pūlē-

ties. Maģera neatlaidībai nebija robežu. Tādēļ ne reiz vien viņa pūliņi atmaksājās: pēc šķietami bezcerīgas divcīņas futbola bumbu atguva Maģeris, pārsteidzot ne vien sacensības vērotājus, bet arī pretinieka vienības uzbrucēju, kas bija uzdrošinājies mēroties ar neatlaidīgo *RFK* pussargu. Pēc sacensībām — īpaši virslīgas vienību starpā — iegriezdamies ģērbtuvēs, tikdamies treniņu laukumos un šad un tad piedalīdamies izbraucienos uz provinces pilsētām, savos sporta reportieža gados biju iepazinies, pat sadraudzējies ar prāvu skaitu futbolistu, arī ar Maģeri. Viņš bija ne tikai kustīgs futbola laukumā, bet — joku triecējs arī ārpus tā. Laiks aiztecēja raiti un interesanti, pavadot valsts vienību ceļojumos uz ārzemēm, ja gadījās būt vienā vilciena kupejā ar pussargu Maģeri. Viņš arvien un visur bija draudzīgs sarunas biedrs.

Visu to paturot prātā, ne mirkli nevilcinoties, nolēmu Maģeri uzrunāt turpat uz vietas Rīgas stacijā, kur viņš tobrīd staigāja apkārt dzelzceļa vagonam. Gaidīju vienīgi uz izdevīgu mirkli, kad viņš pienāks tuvāk gaidītāju peronam. Uz to nebija ilgi jāgaida. Apgājis apkārt vagonam, Maģeris apstājās pie nomaļā vagona durvīm, kas atradās gandrīz tikai rokas sniedziena attālumā, un lūkojās sagaidītāju pulciņa virzienā. Ilgi nekavējos. Pilnā balsī iejautājos: „Serjoža,” tā viņu uzrunāja laba tiesa paziņu, „ko tu tur lodā apkārt kā izkāmējis medību suns?”

Nevis kā parasti, nākot klāt un sniedzot roku, viņš, tāpat stāvēdams pie vagona durvīm, it kā negribīgi atteica, ka jāredzot, kādus numurus atkal esot izstrādājuši tautas ienaidnieki. Atceroties, ka mūsu sarunas gandrīz vienmēr bija zobgalīgas, man tūlīt mēles galā bija gatava atbilde: „Veco zēn, tu velti meklē — viņš vēl nav ieradies!”

Šis izsauciens mēles galu tomēr neatstāja. Šķiet, zemapziņā atceroties redaktora Krūmāja piekodinājumu muti velti nežvadzināt, pašā pēdējā mirklī mēli savaldīju, nekā nebildu.

Arī Maģeris nekā vairāk neteica. Ne tūlīt, bet mazliet vēlāk atceļā uz redakciju domās atgriezās pie nule notikušās satikšanās ar šo vairāku gadu paziņu. Kaut kas tirdīja manus prātus. Vai viņš nebija izturējies manāmi citādi nekā parasti? Tā jau laikam bija. Parasti smaidis viņa sejā uzplauka žigli un devīgi. Ne šoreiz. Šķita, ka viņš bija mazliet pārsteigts, apjucis vai pat jutās neērti. Jā, jā! Nekad viņš nebija apstājies pēc viena vienīga teikuma pateikšanas. Parasti viņa mute bija izspurgusi jau divus vai pat trīs teikumus, pirms man izdevās pateikt savu pirmo. Ne šoreiz! Savādi, savādi!

Kāpēc? — Kas to lai zina!

Drīz vien, šķiet, dienu vai divas vēlāk, gluži nejauši saskrienoties ar Polītiskās pārvaldes kādreizējo Rīgas rajona priekšnieku Jēkabu Vinteru Bastejkalna apstādījumos, sāku atjēgties. Sāku noģist, kādēļ Maģeris bija Rīgas dzelzceļa stacijā Višinska ierašanās dienā un ko viņš meklēja dzelzceļa vagonā uz blakus sliedēm. Izrādījās, ka jau Rēzeknes gados bijušas aizdomas par Maģera lojālītāti savas valsts iekārtai. Vēl vairāk! Vēlāk — neilgi pirms sarkanarmijas bazu ierīkošanas Latvijas teritorijā — uzziņāts, ka gadiem ilgi Maģeris esot piegādājis ziņas krievu izlūkošanas dienestam. Ne vien vēlēšanās spēlēt futbola virslīgas vienībā, bet arī griba iegūt augstāku posteni slepenajā darbā bijusi par iemeslu pūlēm tikt prom no Rēzeknes un „strādāt” galvaspilsētā. Futbolista talants palīdzējis avansēt tai darbā, kam viņš ziedojis savus labākos spēkus, jo pilnīgi ticējis austrumu kaimiņa ideoloģijai.

Vācu okupācijas gados Mindiņš, t.i., laikraksta *Tēvija* sporta reportieris Harijs Mindenbergs, bija uzzinājis, ka Maģeris sevišķi strauji avansējis boļševiku valdīšanas gadā, sasniedzot majora vai vēl augstāka čekas virsnieka dienesta pakāpi.

Tālāka sarunāšanās uz Rīgas stacijas perona man ar Maģeri pajuka arī tādēļ, ka mums abiem tobrīd bija

gluži formāli pienākumi: man — sagādāt apceri *Jaunākām Ziņām* par okupācijas varas pārstāvju ierašanos, viņam — gādāt par kaut ko citu, par ko man nebija ne jausmas. Pēc šīs īsās tikšanās Rīgas galvenajā stacijā Maģeri nekad vairs neesmu redzējis.

Gaidītāju pulciņam mazliet saviļņojoties un kārtības uzturētājiem mudinot perona malā stāvētājus izbrīvēt vidus aili, varēja noprast, ka Maskavas pārstāvis beidzot ieradies. Tādēļ man bija jāsak strādāt! Jāvēro viss, kas notiek un, cik iespējams, redzētais un dzirdētais jāatceras vai jāatzīmē piezīmju blokā.

Kur pazuda Maģeris, nezinu. Parasti šādās reizēs sacītu: „Dievs ar viņu!” Šoreiz varbūt varēju teikt: „Vēl ar viņu!” Šā vai tā — nu visu uzmanību vajadzēja vērēt uz Kremļa reprezentantu.

Tur jau viņš nāca. Tūlīt pazinu. Višinskis! Andrejs Višinskis! Viņa fotogrāfija ne reiz vien bija rādīta mūsu zemes galvaspilsētas preses izdevumu slejās. Citādi, neatceroties šos foto attēlus, neticētu, ka atbraucējs patiešām ir viņš. Nekas, itin nekas ne viņa izskatā, ne gaitā neliecināja, ka šis varētu būt tipisks proletāriāta pārstāvis. Drīzāk gan augstas klases buržuāzijas šķirnes loceklis vai mantinieks.

Vispirms apģērbs! Cik acs varēja vērtēt, tumši pelēkais uzvalks, ko valkāja atbraucējs, bija darināts no visai labas kvalitātes drānas un bija teicami šūdināts. Tas ērti un gludi, kā uzliets, gulēja uz valkātāja auguma. Elegants svārku piegriezums, kas slaidās līnijās apjoza rūpīgi gludināto sniega baltuma kreklu, liecināja, ka uzvalka šūdinātājs bijis cildināms sava aroda pratējs. Tumši pelēkā, gandrīz melnā tauriņveida kakla saite tīkami kontrastēja ar krekla balto krāsu un komplimentēja ar pelēko uzvalka drānu. Svārku krūšu kreisajā kabatiņā bija ieguldīts balts, šķiet — zīda, rūpīgi salocīts lakatiņš. Kreisās rokas dilbam pārsviestais dzeltenīgi brūnais vasaras mētelis, labās rokas pirkstos turētā gaiši pelēcīgā platmale

un nācēja kāju pussparīgi celtās un pieticīgi moderni veidotās melnās kurpes skaidri liecināja, ka šo apģērba piederumu izraudzītājs nav bijis nepraša gaumes jautājumos un ka visu šo gaumīgo un dārgo priekšmetu iegāde nerada to īpašniekam nekādas finansiālas galvas sāpes.

Šos patiesi izskatīgos un augstvērtīgos apģērba gabalus vērojot, galvā iešāvās jautājums: „Kur gan viņš visu to iegādājies? Taču ne paša mājās, Padomju Savienībā, kur visām lietām kvalitāte bija vājš punkts, bet jo īpaši audumu un apavu ražošanā. — Tik izcilus kvalitātes uzvalka drānas kopš gadu gadiem ražoja gandrīz vienīgi Anglijā: pirmšķirīga filca platmales — visvairāk Itālijā un Austrijā; sevišķi augstas markas apavus tanī pašā Itālijā, pašos pēdējos gados — pēc pasūtījuma — arī mūsu pašu Kaļķu ielas Eglīša darbnīcās. Ārzemnieki, kas tur bija viesojušies, zināja stāstīt samēra daudz par Padomju Savienības ražojumiem, bet ne ar pušplēstu vārdu neminēja kvalitātīvus vilnas audumus un apavus. Un — cik zīmīgi — nekas neliecināja, ka Višinskis justos neērti vai tikai mazliet neveikli, ietērpies šādos kapitālistisko zemju atribūtos. Soļoja droši un pašapzinīgi, brīvi un ērti vicinot rokas, kā arī — varētu teikt — grāciōzi cilājot glītājās korpēs ieautās kājas. Vērojot viņa labi koordinētās locekļu kustības, kā arī allaž taisni pacelto galvu, drošo acu skatu, prātā iešāvās šacha lielmeistars Aļeksejs Aļechins, kuŗa aristokratiskās manieres, fizisko stāju, visnotaļ grāciōzās kustības biju vērojis Ņemeru starptautiskajā šacha turnīrā. Ne tikai gaišo matu šķipsna, kas valšķīgi sniedzās pāri kā viena, tā otra vīra pieres labajiem deniņiem, krieviskā izcelsme, bet arī grāciōzā gaita un visai aristokratiskā izturēšanās liecināja, ka viņiem abiem ir daudz kopēja. Ārēji patiešām — viņi bija līdzīgi! Tomēr citādi — neaplēšami pretstati!

Mūsu lielmeistari Apšenieks un Petrovs, arī citi latviešu šachisti un Latvijas šacha savienības priekšsēdis advokāts Melnbārdis, kas visi bija tikušies un iepazinušies ar

lielmeistaru Aļechinu, ne mirkli nešaubīdamies mēdza apgalvot, ka pēdējais esot īstens gara aristokrāts. Arī viņa ārējās manieres un galantais dzīves stils, ko viņš sākotnēji mācījies cara galma ļaužu aprindās un vēlāk līdz sīkumiem noslīpējis turīgu ļaužu sabiedrībā savā trimdas zemē, Francijā, vēl izteiktāk pavairoja Aļechina pievilcību, izcēla viņa šarmu. Tie abi — gara bagātība un ārējais spožums — bija Aļechina pievilcības spēki.

Ārējās pievilcības, virspusējā šarma ziņā Višinskis varēja sekmīgi sacensties ar savu tautas brāli Aļechinu, kaut arī politisko uzskatu novadā viņi abi atradās tikpat kā zemes lodes pretējos polos.

Pirmo reizi vērojot Višinska virspusējo izturēšanos vēsturiskajā Rīgas apmeklējumā un zinot viņa lomu trīsdesmito gadu drastiskajās Padomju Savienības komunistu partijas tīrīšanas prāvās un tām sekojošās akcijās, bija grūti, gandrīz neiespējami, izprast, kā gan saviem ilggadīgiem domu un laika biedriem varēja parakstīt nepelnītus nāves spriedumus cilvēciska būtne, kas īstu aristokrātu pulkā justos kā savējo vidū. Ja drīkstētu, tad vajadzētu jautāt: kā viņš spēj aplūsināt katra cilvēka iedzimtu respektu un pazemību pret jebkuŗu citu sev līdzīgu, šinī gadījumā — pret saviem politiski ideoloģiskiem asinsradniekiem.

Tuvojoties pašam Višinskim un Padomju Savienības sūtnim Derevjanskim, kas soļoja pie pirmā labās rokas, un pārējiem pavadītājiem un drošības sargiem, gaisā cēlās sagaidītāju rokas ar dūrēs sažņaugtiem pirkstiem. Darīt to pašu bija pienākusi arī galvaspilsētas preses pārstāvju kāŗta, jo atbraukušo viesu kolonna bija pievirzījusies gluŗi tuvu. Nepārvarams pretīgums liedza pacelt — ir nedomājot par dūrē savilktu roku, lai sveiktu, varbūt pat godinātu tās varas pārstāvi, kas draudēja sabradāt latvieŗu tautas visdārgāko — tiesību lemt pašai par saviem likteņiem. To darīt nespēju. Šķiet, tikpat izmisīgi pretodamies šādam simboliskam žestam, LETA-s

Jēkabsonu Jānītis palūkojās uz mani, it kā kopēju at-risinājumu meklējot. Saka jau, ka bailēm esot žiglas kājas, šoreiz satraukums sagādāja labu padomu: turpat vienlaikus pagrābām savus piezīmju blociņus un sākām, it kā pēc plāna, kaut ko pierakstīt. Protams, kreisajā turot papīra blociņu un labajā rakstāmo zīmuli, vairs neatlika brīvas rokas dūres gaisā celšanai. — Tā izglābāmies no kauna darba, ko ilgi, ilgi, varbūt nekad, nevarētu ne aiz-mirst, ne sev piedot.

Gluži citāds nekā uz Rīgas stacijas perona bija Višinskis, ko tikai nedaudz stundu vēlāk ieraudzīju po-lītiska runātāja tribīnē. Uz stacijas perona nenodzisa viņa sejā smaids, ko pavadīja draudzīgi roku žesti. Vēlāk runātāja tribīnē uz Padomju Savienības sūtniecības nama balkona nebija robežu viņu acu dusmu ugunīm un roku pirkstu straujiem gaisā dūrieniem, strostējot un brīdinot vārdā nenosauktos darba ļaužu ienaidniekus. Tiem neesot drosmes nākt ārā gaišā dienas gaismā, bet netrūkstot ļaun-prātības uzsākt un laist klajā netīras baumas. Šie ienaid-nieki, buržuāziskās varas paliekas, baumojot, ka drau-dzīgā Padomju Savienība, kas atsūtījusi varenās sarkanar-mijas labākos dēlus atbrīvot apspiesto latviešu tautu, atņemšot pēdējai tiesību lemt par savu labklājību un uzsūkšot tās zemi lielā austrumu kaimiņa teritorijā. Atbrīvotās tautas vislielākās dusmas un nāvi pie karā-tavām esot pelnījuši visi, kas esot izdomājuši šādus nejēdzīgus melus un tos slepeni izplatot. Par to ir domāt nevarot, kamēr pašas tautas labākie dēli un meitas brīvās vēlēšanās neesot izraudzījuši savus pārstāvjus, vienīgi tie būšot tiesīgi lemt par latviešu tautas likteņiem.

Neticami, neiedomājami, cik maz šis otrs Višinskis atgādināja aristokratisko Aļechinu un cik ērti un mājīgi viņš jutās diktātoriskā strostētāja lomā, tādējādi paverot logu uz savu īsto dabu! To bija jau pieradījušas agrāk minētās „tīrīšanas” prāvas. Tanīs viņš — šis velna radījums cilvēka izskatā, bija bijis bezcilvēcīgākais

virsprokurors Andrejs Višinskis, kas dalīja nāves sodu spriedumus ir pa labi, ir kreisi, nežēlojot ne viena vienīga, arī ne tos, kas bija ar viņu uz viena sola sēdējuši, tos pašus darbus un nedarbus darījuši. No Padomju Savienības sūtniecības nama balkona Rīgā 1940. gada 17. jūnijā runāja šis otrs Višinskis, šis virsprokurors!

Interesanti un visai zīmīgi bija arī tas, ka vakareiopiski šūdinātā uzvalka un tam piedienīgo piederumu vietā, ar ko viņš lepojās Rīgas stacijā, bija uzvilkti vienkārši un nobružāti svārki, negludināts un redzami sakrunkots krekls. Bija arī kakla saite, gan ne tā, kas stacijā. Bija cita, pie tam — gluži saņurcīta.

Par Višinska Rīgas gaitām 1940. gada vasarā, padomju varas sākšanas un veidošanas pašās pirmajās dienās dzirdēju šo un to arī no vairāku citu aculiecinieku mutēm. Par šī Staļina pārstāvja divkosību liecina, piem., arī rīdzinieka Oskara Neimaņa vērojumi. Viņš bija Rīgas pils komandants kōmiskā, nevarīgā un gaužām bezspēcīgā valdībā — darbības sākumā. Neimanis, kas bija pulkvežleitnants Latvijas nacionālajā armijā un bija izpelnījies Lāčplēša kaŗa ordeni, vācu okupācijas gadu sākumā vadīja atjaunoto Goeggingera saldumu fabriku Sporta ielā, Rīgā. Atceroties drastisko pārmaiņu dienas Rīgas pilī, Neimanis ne reiz vien minēja, ka acij nebija paslīdējusi gaŗām Višinska griba vai spēja būt divkosīgam, veikli piemēroties ārēji ļoti atšķirīgiem apstākļiem.

Neimanis ievērojis, ka „kungs no Maskavas” — Višinskis bijis skops vārdos, pat strups saskarē ar pils sardzes vīriem, kamēr pati laipnība — teicami audzināts aristokrāts sarunā ar šīs pašas pils saimnieku. — It kā gluži nejauši vai pat tīši lepojoties, Višinskis mēdzis uzlikt roku plaukstas uz galda malas, lai apkārtējie redzētu, ka viņa rokas ļoti rūpīgi koptas, pirksti manikīrēti.

Šķiet, apmierināts ar varas pārņemšanas progresu un sovjetizēšanas priekšdarbiem Višinskis drīz vien Rīgu

atstāja, tālākā darba turpināšanu uzticot vārdos taupīgajam un darbos piesardzīgajam sūtnim Derevjanskim un runīgajam, nepārtraukti kustīgajam Vetrovam. Pēdējam bija liela, ja ne vislielākā, loma Latvijas patstāvības iznīcināšanas darbu izplānošanā un īstenošanā.

Vēlāk, vairāk desmit gadu vēlāk Savienoto Valstu preses ļaudis, ja nebija intriģējošu vai svarīgu ziņu, laiku pa laikam iepazīstināja lasītājus ar Apvienoto Nāciju vadītājiem darbiniekiem, jo īpašu uzmanību pievēršdami tieši Andrejam Višinskim, kas tur pārstāvēja Kremļa politbiroja varu. Prese atkārtoti slavināja Maskavas pārstāvja labās ārējās manieres. To darīja vēl vairāk tad, kad Višinskis piedalījās Apvienoto Nāciju sanāksmēs, būdams savas valsts ārlietu ministrs.

Vai viņa Ņujorkas un Vašingtonas paziņām, kuŗi tik labprāt mielojās pie šī Kremļa vīra sagādātājām kaviāra bļodiņām un vodkas glāzītēm, jebkad izdevās atklāt otro Višinski, izzināt, kas īsteni slēpjas zem plānās un spožās virspuses? Daudzi, jo daudzi, kam nebija un nav svešas komūnistiskās diplomātijas dīvainības, par to ļoti šaubās.

Sarkans krievs uz palodzes

Kur Latvijas radiofona nākotne? No primitīva franču inženieru un tehniķu būvēta raidītāja un vērša mēles veida mikrofona, kas bija ieklausījies, pārveidojis un gaisos pārraidījis vienīgi mūzikas skaņu entuziasta Arvīda Pāruba balsi, bija izveidojies mūsu pašu būvēts radioviļņu pārraidītājs Rīgā līdz ar nodaļām provincē. Trīs moderni raidītāji kārtēji pārraidīja programmas, kuŗās piedalījās mūsu izcilākie mākslinieki. Kas notiks ar visu to, kas notiks ar pašu latviešu uzcelto un izveidoto Latvijas radiofona, ja tanī noteiks sveši kungi? Atbilde uz šādu jautājumu nebija ilgi jāgaida.

Kaut arī viņš gluži labi zina tās dienas datumu, radiofona galvenais inženieris Laimons Ozoliņš, iegājis tehniskās daļas administrātora Nikolaja Jannera darba kabinetā, vēl lieku reizi pamet skatu uz rakstāmgalda novietoto kalendāru. Šķiet, kaut vai darot to tikai instinktīvi, viņš cenšas iegaumēt tieši šīs dienas datumu vairāk par citiem. Kalendārs rāda, ka ir 1940. gada 17. jūnijs, un tam blakus gulošais pulkstenis — ka tuvojas pēcpusdienas otrā stunda (pulkst. 2:00 vai formālais — pulkst. 14:00).

Ir līdz pusei nepaspējis izteikt savus ieskatus par iepriekšējā dienā uzzināto un sagaidamajām sekām, pa pusatvērto durvju spraugu galvenais inženieris pamana studiju kontroles skaņu inženieri Arvīdu Saliņu, kuŗam tai dienā ir dežūres reize minētajā kontroles telpā. Ievēro, ka

citkārt allaž mierīgais Saliņš, ko parasti nespēj uzbudināt paši visskaļākie pērkona grāvieni un spožākie zibeņu uguņi, liekas esam visai satraukts. Viņš žigli un atkārtoti māj ar roku, steidzinot Ozoliņu sekot sev. Sāniski turot plaukstu pie mutes, viņš cenšas kaut ko pusčukstus teikt, ko citiem it kā nevajadzētu dzirdēt.

Pārsteigtajam galvenajam inženierim, pievirzoties Saliņam rokas sniedziena attālumā, tik neparasti satrauktais studiju kontroles telpas dežūrants, pacēlies uz pirkstgaliem un tādējādi ticis tuvāk augumā manāmi gaļākā priekšnieka pretim pastieptajai ausij, atklāj steidzamības galveno iemeslu. Bez jebkādiem aplinkus vārdiem, pa pusei monotoni noskaidrot, pa pusei atsevišķus balsienus izsaucot, Saliņš vēstī: „Krievi ir klāt, krievi ir klāt!”

Uz galvenā inženiera īso jautājumu: „Kur?” Saliņš gandrīz vai nepacietīgi atteic: „Nu, tur augšā, pie kontroles galda.” Tad varbūt nejauši, varbūt tīši pieskāries Ozoliņa svārku piedurknei, Saliņš mudina: „Nāciet, nāciet!” Kā vien protot un spējot, brīžiem stumjot, brīžiem aiz svārku pogas velkot, viņš nevien steidzas informēt par notikušo, bet arī steidzināt, lai dabūtu notikuma vietā inž. Ozoliņu, kas ir studiju centrāles augstākais priekšnieks.

Kāpnēs, kas no studiju telpu gaitēna ved uz pastiprinātāju un citu kontroles ierīču galdu, inž. Ozoliņš patiešām ierauga pirmo krievu. Spriežot pēc platajiem uzplečiem, kas, blakus minot, gatavoti no koša, krāsaina materiāla, un no tiem piekabinātajām zvaigznēm, šis bija sarkanarmijas vai drošības dienesta virsnieks. Saburzītie svārki, nošļukušais bikšu dibens un jo īpaši šķībi un greizi sašūdinātie zābaku stulmeņi gan to neliecina. Arī šī neaicinātā „ciemīņa” izturēšanās nelikās piedienīga nevienas armijas virsnieka godam un cieņai, ar ko viņi visi — vienalga kuņas valsts vai režīma mundieņi valkādami — pa laikam mēdz lepoties. Turot rokā pamatīgi lielu revolveri, kā gandrīz visniknākā nezvēra vajāts dzīvnieks, šis krievu

virsnieks kāpa (drīzāk līda) uz nākamo stāvu, baiļu pilnām acīm visnotaļ šaudoties uz visām pusēm. Viņa sejas vaibsti, tanīs ierakstītais izbīlis lika domāt par cilvēku, kas zaudējis prātu vai ir līdz nāvei pārbiedēts. Ozoliņam gan nevajadzēja ilgi skatīties šajā moku pilnajā sejā. Ja vajadzētu — viņa sirds, varbūt, iesūrstētos „varonīgā iebrucēja” dēļ.

Sasniedzis kāpņu galu un ieraudzījis, ka tur, t.i., kontroles telpā, viņu nesagaida nekāda pretestība, un jo sevišķi pamanījis, ka uz loga palodzes mierīgi sēž un atpūšas viņa paša sarkanarmijas zemākas pakāpes instruktors, nākamajā telpā iekļuvušais nedrošais sarkanarmijas virsnieks itin redzami nomierinājās. Tā gandrīz vai neticami žigli atkopies no lielā izbīļa un līdz ar to atguvies, ka viņš ir armijas virsnieks, kas taču izdod pavēles, tas sāka veikt uzdevumus, kuŗu dēļ bija šī radiofōna telpās ieradies. Gluži neiedomājami neparasts bija veids, kā šis sarkanarmijas virsnieks to darīja.

Ne formāli, ne vienkārši ar sevi neie pazīstinot, ne citādi dodot izdevību uzzināt, kas ir viņa vārds, postenis un praktiskais uzdevums šai „iekaŗotā” iestādē, pilnu dūšu atguvušais, šķiet, gandrīz vai teātrāli paziņoja, ka viņu šeit sūtījusi padomju vara. Viņš gādāšot, lai visi tās rīkojumi tiktu burtu pa burtam īstenoti. Ikvienu, kas tam pretošoties gaidot vissmagākās konsekvences. It kā mēģinot ilustrēt šādu konsekvencu svaru, nule teikto brīdinājumu pabeidzot un savas labās rokas rādītāja pirkstu pie paša deniņiem tuŗot, viņš, ar mēles gala veiklu piesitienu pie aukslējām radīja īpašu klikšķi. Ir inž. Ozoliņš, ir skaņu inženierī, kas tobrīd kavējās kontroles telpā, labi saprata šāda mājiēna nozīmi.

Šķiet, baidoties, ka par daudz stipri izteicies, ko varēja secināt no klātesošo nopietnajām sejām, krievu virsnieks mēģināja situāciju uzlabot. Savilcis seju smaidīgā grimasē, viņš palūkojās uz katru atsevišķu apkārt stāvošo. Pasmaidīja arī sarkanarmietis, kas bija pirmais

ieradies un atsēdies uz palodzes. Visu laiku tas turēja labo roku uz šautenes spala. Vai pēdējais smaidīja, tikai tādēļ, lai drošinātu „konsekvenču” iebiedētos? Vai abiem krieviem — kā vienam, tā otram — bija padomā kaut kas gluži cits? — Gar dīvaino situāciju vairs ilgāk galvu nelauzot, studiju kontroles inženieri nu varēja gaidīt tālākos rīkojumus vai pavēles.

Ap to pašu laiku vai mazliet vēlāk cits ne mazāk nošļukušā uniformā ietērpies un ar vēl vairāk salāpītiem stulmju zābakiem kājās Rīgā ieradušos sarkanarmijas vai padomju drošības dienesta vienību virsnieks (pāris bruņotu apsargu pavadīts) bija nokāpis Galvenā pasta nama pagraba telpās, kur darbojās Rīgas raidītājs. Tur viņš bija atradis priekšā raidāmstacijas priekšnieku inž. Vili Karitonu un piekritīgo personālu. Arī tur nav notikusi nekāda formāla iepazīšanās vai vadības pārņemšana. Līdzīgā garā „neaicināto” viesu un „atturīgi pārsteigto” sagaidītāju starpā tikšanās notikusi arī pārējās Radiofona nodaļās, kas tobrīd bijušas atvērtas. Visur šīs īsās tikšanās beigušās ar vienu noti — gaidīt rīkojumus no komitejas. Tā pēc gadiem desmit, svešu zemju takas minot, atcerējās šo „satikšanos” joku pilnais prof. Jānis Mediņš, pārrunājot „kumēdiņiem bagātās” (arī tas bija viņa apzīmējums) Augusta Kirchenšteina dienas. Mediņš gan tās bija iesācis dēvēt par Krikenšteina dienām.

Uz rīkojumiem no komitejas nebija ilgi jāgaida. Bez tam tie bija ļoti vienkārši: pārraidīt tikai mūziku. Ne jau nu visu, kas gadās pie rokas, piemēram, ne to, ko dzied vai spēlē baznīcā. Šai ziņā pārpratumi neradās, jo ziņotāji tāpat kā skaņu inženieri saprata, ko „jaunajos apstākļos” drīkst un ko nedrīkst. To viņi jau darīja tad, kad komitejas rīkojumi vēl nebija ne radušies, ne nodoti piekritīgās rokās.

Tas, kas notika liktenīgā gada (1940.) 17. jūnijā, gan nebija pilnīgs pārsteigums: vismaz vienam un varbūt

vairākiem radiofōna darbiniekiem. Tam sava veida priekšvēsture, ja to, kas tolaik notika daļēji tikai dienu iepriekš (16. jūnijā) un daļēji 17. jūnija priekšpusdienā, vispār var apzīmēt par vēsturi.

* * *

Informācijas un reportāžas daļas reportieris, kas kārtēji un oficiāli sekoja norisēm Rīgas pilī, no valdības galvas adjutanta un sava personiskā drauga pulkv. Lūkina bija „izvilcis” visai bagātu lomu. Tā bija ziņa, ka no Latvijas sūtniecības Maskavā Ulmanis nupat esot saņēmis ļoti svarīgu brīdinājuma telegrammu. Ja nākamā, kas esot apsolīta divas stundas vēlāk, būšot vēl svarīgāka, tad pēc vecā domām „tā spēlīte esot beigusies.” Šī „nākamā” (otrā) telegramma, kuŗas satura esenci pulkvedis arī bija atklājis tam pašam Radiofōna paziņam, bija simtkārt svarīgāka par pirmo. Tā bija vairāk nekā sensācionāla. Lai tās lielo noslēpumu atklātu, pulkveža Radiofōna draugs, turot mani pie svārku pogas, ievilka mani telpā, kur parasti cilvēki ieiet tikai pa vienam. Tur iegājis un durvis no iekšpuses nostiprinājis, viņš atklāja man otras telegrammas saturu tikai tad, kad bija pilnīgi pārliecinājies, lai pati vārgākā skaņa neizkļūtu brīvībā, lai tā nenonāktu nevienā citā ausī.

Mana auss to sadzirdēja, bet sirds nepieņēma: „Tā spēlīte bija beigusies.” Patstāvīgajai Latvijas valstij bija pienācis gals... Vienalga, kā to lasot un kā iztulkojot, telegramma bija Kremļa ultimāts, kā saturs pasludināja tikai vienu — neatkarīgās Latvijas beigas. Tobrīd prāts man nenesās steigties atpakaļ uz darba vietu, *Jaunāko Ziņu* redakciju. Gribējās būt tālāk no citiem cilvēkiem, gribējās būt svaigā gaisā. Devos uz kanāla malu pastaiģāties Bastejkalna pakājē. Pametu īsu skatu uz Veckalna pulksteni, kas kā vienmēr nekustīgs un miera pilns skaitīja minūtes un stundas Brīvības un Aspazijas bulvāŗa stūrī. Tas rādīja pilnas divas stundas un divdesmit divas minūtes

(2:22 pēcpusdiena). Žēl, ka nerādīja arī datumu — 1940. gada 16. jūnijs.

Biju iedomājies, ka klusie pilsētas kanāla ūdeņi, kuŗu mieru pārtrauca vienīgi atsevišķu vēja vēdu saceltie sīkie vilnīši, pamazām nomierinās manus satrauktos nervus, kam, acīm redzot, tikai nesen uzzinātā drausmīgā ziņa bija daudz par daudz. Tas bija līdzējis pāris citās reizēs, kad vienas vai otras rūgtenas nestundas sagādātais spriegums bija prasījis no manu nervu stīgām vairāk nekā paciešamo. — Šoreiz tas — pastaiga pa kanālim piegulošo kājceliņu — nekā laba nedeva; noteikti ne to, ko biju gaidījis. Drīzāk otrādi! Jo ilgāk turp un atpakaļ staigāju, jo vairāk sanervozējos. Lai arī kā centos domāt par citām lietām, notikumiem vai cilvēkiem, nespēju izdzīt no galvas neatlaidīgi uzmācīgo jautājumu: kas notiks pilsētās, kas sagaida laukus. Kas notiks, kad tautas un valsts vadības grožus pārņems sveši kungi? Kas tagad notiks?

Izšķīros, ka pāris reižu uzkāpšu pašā Bastejkalnā. Varbūt savu teiks — atvieglinās samezglotos nervu kamolus — fiziskais nogurums, ko panāks kāpieni stāvajā celiņā uz kalna virsotni. Uzkāpu. Taču tālāk par pirmo reizi netiku. Kāds pārītis, šķiet, bažīdamies, vai nedomāšu, ka tas dara kaut ko publiskā vietā nepiedienīgu, centās novirzīt manu uzmanību citur. Jautāja, vai es zinot, cikos Radiofōnā runāšot prezidents Ulmanis. Teicu, ka šo ziņu dzirdu pirmo reiz. Teicu arī, ka prezidents, cik es zinu, taču Daugavpils dziesmu svētkos, bet ne Rīgā. Pārīša puisietis neatlaidās: pats esot dzirdējis paziņojumu Radiofōnā, ka runāšot prezidents. No Rīgas, Daugavpils vai citurienes — tas neesot teikts, un viņš to arī nezina. Tomēr droši zinot, ka runāšot.

Tas bija kaut kas jauns! Pirmā doma, kas iešāvās prātā — vadonis paziņos tautai par Maskavas ultimātu. Nebija divu domu — tā runa man jādzird. Šī vēsts, šķiet, gluži instinktīvi, atņēma vismaz pusi no manu nervu saspīlējuma. Varēju skaidri domāt. Ko darīt — par to ne

mazāko šaubu! Steigšus vien jādodas uz redakciju. Ja vietējās nodaļas redaktors Krūmājs nekā nezinās, zvanīšu uz Radiofōnu. Tur man draugu vairāk nekā Auciema mežos stirnu. Šo skaisto un labdabīgo dzīvnieku Latvijas mežos nekad netrūka.

Ne Krūmājs, ne Mūzis — *Jaunāko Ziņu* vietējās un provinces nodaļu redaktori — Radiofōna ziņām parasti nepievērsa daudz uzmanības. Reti tās klausījās. Abi mēloja, ka apkārt klīstošās baumās esot vairāk patiesības nekā Sabiedrisko lietu ministrijas kontrolētās Radiofōna informācijas daļas ziņās. Tās esot tikai valdošā režīma propagandas rīks. Arī to pēcpusdienu ne Mūzis, ne Krūmājs radio uztvērēju nebija iedarbinājuši, kaut gan tas bija turpat viņu istabā — tūlīt aiz abu blakus sabīdītajiem rakstāmgaldiem. Viņi nekā nezināja par to, ka Ulmanis runāšot Radiofōnā un ja tā — kādēļ?

Informācijas daļas telefōnam Radiofōnā neatbildot, studiju kontroles telpās sadzenāju vecāko tehniķi Frici Jansonu. Laimējās. Pie viņa tikko bija iegriezies Informācijas daļas redaktors Ēvalds Freivalds. Jansons to dien bija vecākais dežūrants, kuŗš uzskatīja raidītāja un studiju centrāles darbu, kā arī bija atbildīgs par to, ka ārkārtējos gadījumos tiktu sagādāts tehnisko lietpratēju atbalsts. Tādu — zinīgu un uzticamu tehniķi — to pēcpusdien meklēja redaktors Freivalds. Esot diezgan steidzīgi jāizkārto pārraidījums no pils.

Ievērojot nopietno politisko stāvokli, prezidents esot izšķīries nebraukt uz Daugavpili, kā bijis izsludināts. Svētku dalībniekus un līdz ar to pārējos valsts iedzīvotājus viņš uzrunāšot no savas mītnes pilī. Viss tas nāca no Freivalda mutes. Kaut gan bijām labos draugos ar Freivaldu, neprasiņu, kas būs gaidāmās runas saturā. Likās, ka nebūtu labi šādas lietas uzticēt telefōnam. Taču kaut kā galvā stingrāk ieskanējās Freivalda piebilde par „pārējiem valsts iedzīvotājiem.” Tas, manuprāt, bija norādījums, ka

vadonis atklās krievu ultimātu. Palūkojies rokas pulkstenī un atjēdzies, ka līdz pārraidījuma sākumam (5:00 pēcpusdienā) bija atlicis maz laika, steidzos sarunu pabeigt. Uzzinājis no Freivalda, ka viņš pats būs pilī vadoņa runas laikā un ka pēc tās beigām, rodoties pirmajai izdevībai, viņš piezvanīs man uz Benjamiņu lapas kantori (tas bija viņa apzīmējums *Jaunāko Ziņu* redakcijai), žigli pieliku punktu mūsu sarunai, sakot: „Līdz turpmākam!”

Gaidot, bet nesagaidot atklājumu, ka Padomju Savienība pieteikusi ultimātu, runas saturs (kaut arī tā nebija gaŗa) manai ausij kaut kā pavirši paslīdēja gaŗām, atskaitot divus teikumus. Viens no tiem bija: „Starptautisko notikumu straujums šajā nedēļā ir pārsniedzis visu, ko līdz šim bijām piedzīvojuši.” Un otrs: „Smagas dienas mums visiem stāv priekšā.” Īpaši pēdējais lika padomāt, nopietni pārdomāt. Ko gan prezidents ar to gribēja teikt — kā viņš bija iedomājies „smagās dienas?”

Pēc nepilnas stundas, šķiet, no rustikāņu mītnes Grēcinieku ielā, piezvanīja Freivalds. Pēc balss mani pazinis, bez jebkāda ievadījuma viņš sāka: „Krauklīt (tā, līdzīgi daļai citu reportieŗu, Freivalds mēdza mani uzrunāt), lietas ir daudz ļaunākas, nekā tu vai es spējam un esam gatavi iedomāties, bet nekādos apstākļos nevaram pieņemt. Tas ir par daudz! Telefōns nav īstais līdzeklis pateikt tev, ko uzzināju īsi pirms runas. Uz mani tas atstāja iespaidu, ko var sagādāt vienīgi pastardienas ierašanās, ne tikai tuvošanās. Lai prezidents nepamanītu, kas manī notiek, viņa runas laikā pagriezos uz otru pusi, skatījos uz Daugavu. Sirds lūza, acis nespēja aizkavēt valguma.”

Atbildot uz manu iejautāšanos, kā visam tam tika pāri pats prezidents, Freivalds teica, ka ne jau viegli. Vienā runas daļā viņa balss esot jaušami iedrebējusies. Pēc pabeigtās runas neilgu laiciņu — minūtes trīs vai četras — viņš esot nekustīgi turpinājis sēdēt mikrofōna priekšā pie galda. Pēc tam, kad piecēlies, esot piegājis klāt Frei-

valdam. Brīdi sadurstījies, uzlicis roku Freivaldam uz pleca, dziļi, jo dziļi ielūkojies Freivalda acīs, kuņģā iesēdušās skumjas bijušas nenoslēpjamas, un gana rezignēti teicis, ka būšot jau grūti, daudz kas būšot jāpārdzīvo. Bet tad, it kā augumu taisnāk saslienot un nelielam pārliecības spožumam acīs iemirdzoties, atvadījies, sacīdams: „Jums ir jāiztur!” Mēģinot noturēt savu aizkustinājumu spēcīga vīra robežās, Freivalds centās paskaidrot, ka pēdējo domu prezidents attiecinājis uz paaudzēm, jaunākām par viņa paša, ne uz tā brīža sarunu partneri personiski.

Nākamajā rītā, ierodoties *Jaunāko Ziņu* redakcijā, biju apņēmis klusēt par ultimātu. Bet ko tas deva? Arī ārlietu nodaļas Vesmanis jau bija kaut ko saodis. Viņš tomēr vēl nezināja to, ka Maskava iesniegusi Ulmanim ultimātu, bet zināja gan, ka tās pašas dienas rītā, īsi priekš pulkst. 10:00 sarkanarmijas vienības, nākdamas no Lietuvas, sākušas ieplūst Latvijā. Vai Vesmanis domāja, ka tas notiek bez mūsu valdības ziņas, to viņš neteica. Varesa jaunkundze, kas tobrīd šķiroja ārzemju ziņas, arī izturējās gluži neparasti. Varbūt veltīgi centās slēpt no manis to, ko pats jau biju pirmais uzzinājis. Varbūt.

Vladimirs Žuniņš, kas *Jaunākās Ziņās* rakstīja par valdības lietām, nepārtraukti nodarbināja savu telefonu. Zvanīja uz visām pusēm. Gribēja uzzināt kaut ko sīkāk par to, kas noticis iepriekšējā vakarā ministru kabineta sēdē. Oficiālais paskaidrojums, kas saņemts no pulkv. Lūkina, neesot ne piecu santīmu vērts — nekā nepasakot. To redzējis, Jūniors (tā, viņam pašam neesot klāt, redakcija dēvēja jauno Benjamiņu) iebāzīšot papīrkuurvī kā paskaidrojumu, tā pašu Žuniņu. Nekur palīdzību neatradis, Žuniņš griezās pie manis. Teica, ka man esot draudzīgas attiecības ar Radiofōna informācijas daļu, kuņas vadītājs un *Rīta* redaktors Klāvsons dzīvojot tikpat kā vienā kreklā ar Rudumu (Ulmaņa personisko sekretāru). Tādējādi visu, ko zinot Rudums, zinot arī informācijas daļas vadītājs.

Un Rudums... Tas zinot gandrīz visu, ko nevien zinot, bet pat domājot pats Ulmanis.

Kaut arī Klāvsons būtu bijis Rīgā, Žuniņam palīdzēt nevarētu. Viņš nekad neaizmirs, ka *Jaunākās Ziņas* ir *Rīta* lielākais sāncensis, kaut arī, salīdzinot ar pirmajām, viņa paša izdevums bija tikai sīks pundurītis. Neraugoties uz visāda veida priekšrocībām un gādību no valdošā režīma puses, *Rīta* izdevējiem nācās ļoti grūti sasniegt vienu piekto daļu no Benjamiņu izdevuma metiena. Bez tam, izpalīdzēt konkurentu izdevumam nebija viņa un diezin vai būtu bijis cita redaktora dabā. Šai īpašā gadījumā sniegt palīdzīgu roku *Jaunāko Ziņu* Žuniņam vai jebkuŗam citam Rīgas avīžniekam, praktiski nebija iespējams. Gluži vienkārši: Klāvsons tai dienā bija Dau-gavpilī — dziesmu svētkos.

Par lielo nelaimi — valsts patstāvības bojā eju, latviešu tauta pirmo reizi dzirdēja no Radiofōna, kaut arī tur ne viss vairs gāja vecajās sliedēs. Uzsākot kārtējās dienas vidus ziņas (pulkst. 12:00), laika sprīdis starp mikrofōna ieslēgšanu un ziņotāja pirmajiem vārdiem bija vismaz pieckārt ilgāks nekā parasti. Acīm redzot, mikrofōns un tam pievienotais un iedarbinātais raidītājs bija gatavs sūtīt gaisā jaunās ziņas, bet ziņotāja nebija. Visi, kas vien puslīdz kārtēji klausījās Radiofōna ziņas, pēc balss tembra pazina, ka runātāja ir Šteinīte. Šai vārdā, lielākā daļa radiofōniešu dēvēja ilggadīgo ziņotāju un programmas pieteicēju Almu Šteinu-Jansoni. Balss bija tā pati, kas katru pusdienu vai pievakari, bet todien (1940. g. 17. jūnijā) tanī skanēja līdz vēl kaut kas cits — kaut kas bezgala skumjš vai pat traģisks. Inž. V. Karitonam, kas Šteinītes balsi zināja gandrīz labāk par savējo, jo bija dzirdējis to ne tikai simtām, bet tūkstošām reižu, šoreiz tā esot skanējusi „gluži raudulīgi.” Augumā sīciņais *Jaunāko Ziņu* izsūtāmais zēns Ojārs, kas paslepeni bija ielavījies prof. Kalniņa neaizņemtajā darba istabā, lai noklausītos tās pusdienas radio ziņas, domāja, ka ziņotāja

runājot tā, it kā viņa taisītos raudāt. Komponists Volfgangs Dārziņš, kuŗš tobrīd garšojis kaut kādu jaunu jogurta šķirni piena restorānā, dzirdot Šteinītes balsi, bijis visai nobažījies. Viņam licies, ka ziņotājas balsī kaut kas lūstot — varbūt plīstot. Mana dzīvokļa saimniece Romānova kundze, kuŗa arī bija noklausījusies spīkeres (tā viņu dēvēja prāvs skaits klausītāju) ziņu, ka jaunas sarkanarmijas vienības (papildus tām, kas novietojušās bazēs) ieplūstot Latvijā, domāja pavisam ko citu. Viņai licies, ka todien 'spīkeres' balss čerkstējusi, liekot domāt, ka kāds svešs ķermenis veļas viņas kaklā un netiek ārā. Viņa prātāja: kas gan tas varētu būt?

Izdomāt tomēr neizdomāja. Taču turpināja bažīties, jo abas, 'spīkere' un Romānova kundze (tālsatiksmes telefona centrāles darbiniece), kopš gadu gadiem bija labas paziņas.

Tikai nākamajā vai pēcnākamajā dienā, kad krievu kaŗavīru sejas bija redzamas gandrīz vai visos Rīgas ielu stūros (arī dzeŗot Krūmiņa iesala dzērienu Lunas kafetnīcā), radiofona informācijas daļas saimniecības lietu informātors — mans tuvs draugs — Aleksandrs Bundža, pusnopietni, pus jokojoties, atklāja, kas par kņadu 17. jūnijā pusdienas laikā notikusi Radiofona studijā, no kuŗas nolasīta ziņa par lielu sarkanarmijas spēku ieplūšanu Latvijas teritorijā. Tagad, to atceroties, gandrīz vai smiekli nākot. Taču tad, kad tas noticis, gan viņam prāts neesot nesies uz smiešanos. Nevis jaucoties citu cilvēku darīšanās, bet veicot vienīgi savu darbu, viņš esot iekūlies tādā ķezā, ka labu brīdi nezinājis kā no tās tikt ārā. Ķezā? Varbūt. Katrā ziņā tas bija zīmīgs epizods, kas, manuprāt, iederas atcerēs par Radiofonu.

Klāvsonam neesot darbā, informācijas daļas vecākais ziņu redaktors un pirmā uzticības vīrs Ēvalds Freivalds (abi rustikāņi, abi zvērināti autoritārā režīma pravieši) pusstundu vai ilgāk priekš 17. jūnija dienasvidus ziņu laika, esot iebultējies sava priekšnieka un drauga dar-

ba kabinetā. Pateicis arī, lai viņu neviens netraucējot, būšot ārā uz ziņu laiku. Iznācis tomēr pirms ziņu laika vairāk reižu. Pa trim vai četriem lāgiem licis mašīnrakstītājai Stakaldera kundzei no jauna rakstīt to pašu ziņu. Atbildot uz Bundžas un citu jautājumiem, ko tik svarīgu Freivalds „brūvējot,” Stakaldere vienīgi pielikusi labās rokas rādītāja pirkstu lūpām, liekot saprast, ka par to jāklusē. No nedaudziem vārdiem, kas nejauši pasprukuši no priekšnieka kabineta pa pavirši pievērtajām durvīm, varēts secināt, ka Freivalds raksta, rediģē un atkal raksta un rediģē īpaši svarīgu ziņu. To darot, ne reizi vien viņš esot sazinājies ar Rīgas pili — varbūt Ulmaņa sekretāru Rudumu, varbūt ar pašu veco kungu.

Varbūt minūtes divas, bet ne vairāk par trim, priekš ziņu lasīšanas iesākuma Freivalds izspurdzis no Klāvsona kabineta (gājienā vēl pārļasot virsējo ziņu lapu), piesteidzies Bundžam, iespiedis tam rokās sarūpēto papīru žūksni un mudinājis steigties pie ziņotājas. Pēdējā atradās stāvu zemāk, viduvēji gaŗa gaiteņa galā. Pārlecot katram otram kāpienam ceļā uz studiju, Bundža tomēr esot paspējis izburtot ziņu lapu, kas satāvējusi no vairākām kopā salīmētām, šaurām papīra strēmelēm. Pašā virsū, kā parasts, pati vissvarīgākā. Pēc tās izlasīšanas viņu esot sagrābusi nelaba sajūta. Licies, it kā kāds būtu iesitis pa pieri ar smagu āmuru. Lai būtu drošs (kaut gan Freivalda glītais rokraksts neatstājis vietu pārpratūmam), Bundža esot uz mirkli apstājies un mierīgi pārļasījis ziņu vēlreiz. Neesot atlicis divu domu: krievu bruņotie spēki pārņem Latviju savās rokās. Dūša tā aptecējusies, ka tikko spējis pretoties domai, nosviest kāpņu telpā (no Galvenā pasta ēkas ceturtnā stāva) šo mūsu valsts bojā ejas — nāves ziņu; tad doties lejup pa kāpnēm un vairs nekad neatgriezties. Šķiet, gluži automatiski turpinājis steigties mazās studijas virzienā, kur ziņotāji parasti sagaidot jaunāko ziņu lapas no informācijas daļas ļaudīm.

Soļojot uz pirkstgaliem, iegājis mazā studijā un nolīcis vissvaigāko ziņu žūksnīti 'spīkeres' Šteinītes priekšā. Studija vēl nebijusi pievienota raidītājam. Ar abu roku mājienu ziņotāja likusi manīt ziņu nesējam, ka viņš ieradies ļoti vēlu, jo „tai lietai” tūlīt esot jāiet gaisā. Ar žīglu aci ielūkojusies virsējā ziņu lapā, Šteinīte brītiņu, it kā nelabu murgu apmāta, klusējusi: tad ar durstīgu skatu pavērusies samulsušajā ienācējā. Sejai savelkoties kā dusmu, kā sāpju grimasē, viņa jautājusi: „Jūs gribat, lai es to nolasu?” Nesapņemot nekādas atbildes, viņa atsākusi: „Ja tā, tad jums visi pieci nav mājās. Tas taču ir kapa zvans mūsu valstij! Darat, ko zināt — to es nevaru!” Pēdējo pateikusi, Šteinīte sākusi virzīties uz studijas durvīm, lai dotos gaitenī.

Tanī pašā laikā studijas durvīs galvu pabāzis čellists Atis Teichmanis. Tas mēģinājis uzzināt, kas notiek ziņu studijā. Daudzkārt dzirdētā sanoņa norādījusi, ka studija jau pievienota raidītājam un ka pēdējais „iet gaisā.” To pašu liecinājušas arī gaismas: studijas mikrofons ir pievienots raidītājam un gaida ziņotāju uzsākam savu sakāmo. Ne ar vārdiem, bet ar žestiem sazinoties, Bundžam un Teichmanim beidzot tomēr izdevies pārliecināt Šteinīti, ka viņai šī ziņa jānolasa, lai arī cik tā nepieņemama vai pat pretīga viņas pašas sirdij un prātam. Šo apstākļu dēļ, t.i., ziņotājai vilcinoties nolasīt Latvijas „nāves ziņu,” radio abonentu uztvērējos neparasti ilgu laika sprīdi bijusi dzirdama tikai nepārtrauktā sanēšana, bet nemaz Šteinītes mūzikāli skaidrā un mierīgā balss. Normālos apstākļos, šī monotonā sanēšana ilgst dažas īsas sekundes. Tās pieļaujot, lai zinātu, ka studijā notiekošais noteikti „ies gaisā”. Šoreiz šis sanošais priekšlaiks bija prasījis dažas gaŗas minūtes. Tas bija vajadzīgs, lai ziņu teicēja pārvarētu savu iekšējo pretestību pret sirdij nepieņemamo ziņu. Visvairāk gan: lai viņa spētu savas jūtas iegrozīt visnepateicīgākajam uzdevumam visā savā ziņotājas karjērā.

Stundas divas, varbūt mazliet vēlāk, līdz sirds dziļumiem satrauktajai Rīgas radiofōna ilggadīgajai ziņotājai, tāpat kā visiem šīs iestādes pārējiem darbiniekiem, kas todien bija klāt, vajadzēja samierināties ar nelaimes tālāko risinājumu. Izlēkuši no savām bruņū mašīnām, kas tikko bija parādījušās un novietojušās Galvenā pasta lielo durvju (Krišjāņa Barona un Radio ielas stūrī) priekšā, vairāki sarkanarmijas virsnieki, ņemot līdz grupu vienkāršo kareivju un instruktoru, devās iekšā Radiofōnā un pārņēma to savā ziņā. Līdz ar to Latvijas radiofōna patstāvībai bija pienācis gals.

Tās pašas dienas, t.i., 17 jūnija, pašā vakarā, neilgi pēc pulksten 10:00 Ulmanis, (kā vēlāk atlika secināt) runāja Radiofōnā pašu pēdējo reizi. Tā bija runa, kuŗā viņš paziņoja, ka padomju kaŗaspēks ir ienācis mūsu zemē ar valdības ziņu un piekrišanu. Tā bija runa, ko viņš beidza ar neticamiem un neiedomājamiem vārdiem: „Es palikšu savā vietā, un jūs palieciē savās.” To dzirdot, *Jaunāko Ziņu* Andris Bērziņš, kuŗš šī laikraksta uzdevumā vāca ziņas par notikumiem Sabiedrisko lietu ministrijā un tai pakļautajās iestādēs (vadonības kulta režīmu labā gaismā turot: labos un puslabos darbus cildinot, bet peļamos un ne visai labos izliekoties neredzam vai pat pilnam noklusējot) pirmo reizi publiski kritizēja vadoņa rīcību. Skaļi un visai redakcijas saimei dzirdot, Andris Bērziņš atzinās, ka jau kopš ilgāka laika viņš esot sācis šaubīties par Ulmaņa spējām rīkoties saprātīgi kritiskā brīdī. Bažas pēdējos gados esot kļuvušas arvien lielākas. Pēdējā laikā Bērziņš vairs neesot bijis drošs, ko Ulmanis darīs tad, kad, tautas valodā izsakoties, viņam būs uguns pie biksēm, vai dzirksteles šķīdīs gar acīm: paturēs vēsu prātu, muļļāsies un stampāsies uz vietas vai palaidīs kādu muļķību. — Ar savu „vietā palikšanas” izteicienu viņš esot pilnam izgaisinājis šaubas, ja kādam tādas vēl bijušas, ka kritiskā brīdī viņš ne vien zaudē galvu, bet arī neapjēdz, ka tādā situācijā klusēšana būtu vēl vairāk nekā zelts.

Patiesības labad varbūt vajadzētu atcerēties, ka, pirms noiešanas no valsts vadības skatuves, Ulmanis teica divas runas: vienu 1940. g. 16. jūnija pēcpusdienā tā ap launaga laiku un otru — nākamās dienas, 17. jūnija, vēlā vakarā. Pirmo no šīm abām viņš teica, uzrunājot Daugavpils dziesmu svētku dalībniekus un visus radio klausītājus. Šī bija viņa pēdējā brīvā runa, ko neviens krievs ne formāli, ne netieši necenzēja vai kā citādi neietekmēja. Tā bija pati pēdējā runa, kuŗā viņš varēja teikt, ko vien gribēja. Vai to viņš arī tā darīja, to gan laikam nekad absolūti droši neuzzināsim. Otrai, 17. jūnija runai, kuŗā ietilpa šis nožēlojamais aicinājums vai mudinājums visiem palikt savās vietās, Ulmanim vajadzēja jau izprasīt krievu atļauju, protams arī iepriekš parādot tās tekstu, un, kur vajag, pēdējo pārgrozot vai citādi apstrādājot. Tā beidzās neatkarīgās Latvijas radiofōna brīvības posms. Beidzās — uz nezināmi ilgiem laikiem.

Bija iesākušies boļševiku laiki. Pats iesākums gan nebija visai boļševistisks. Laba tiesa Radiofōna kārtējā, neatliekamā darba, it kā sekojot inerces likumam, vēl turpinājās “buržuāzisma” garā, kaut arī klusināti. Dienas divas vai trīs varbūt pat visas četras, personālā nekādu pārmaiņu nebija. Pēc neilga pārtraukuma, atsākot programmas pārraidīšanu, „buržuāzisma” laika personāls vēl turējās savos sēdekļos. Pārraidīja gan tikai to, kas likās, iederējās jaunajā režīmā. Diriģents Arvīds Pārups, kuŗš pats bija stāvējis pie Radiofōna šūpuļa, bija pieredzējis vairākus ideoloģiskus pagriezienus, kālab zināja apjukumu, ko izraisa pārmaiņas. Šīs pēdējās neilgās apjukuma dienas, zobgalīgi vīpsnājot, viņš apzīmēja par „mēmo teātri,” kuŗā Ulmaņa kulta ļaudīm aiz pārsteiguma mutes jau esot aizvērušās, bet Staļina puiku pūlim aiz vēl lielāka — gan cita — pārsteiguma tās vēl neesot atvērušās.

Tās bija savādas trīs vai četras dienas. Direktors Smilga, kā līdz tam turpināja savas kārtējās vizītes pie ministra Bērziņa par spīti tam, ka vienīgā reālā vara

galvaspilsētā un valstī bija padomju bruņoto spēku un drošības dienesta vienību rokās. Vai un ko direktors īsteni jautāja ministram un ko pēdējais uz to atbildēja, bija noslēpums, ko diezin vai kādreiz atklāsim. Tikpat kārtēji kā līdz tam, notika vadītāju darbinieku sanāksmes direktora Smilgas kabinetā.

Turpinājās arī citas ierastās izdarības. Piem., divas dienas pēc krievu ienākšanas vispārīgās daļas vadītājs Jēkabs Rasmanis aicina vicedirektoru tehniskās lietās inž. Martinsonu un galveno inženieri Ozoliņu ierasties direktora Smilgas kabinetā. Noskaņojums tanī gaužām drūms un skumjš. Neraugoties uz to, direktoram jāturpina darbs — jāveic ir praktiski, ir goda pienākumi. Kā drūma balss no neredzamas pazemes nākdama, neizraisot ne vistrauslāko sajūsmas vēsmiņu, klusumu plašajā darba istabā pārtrauc direktora Smilgas paziņojuma vārdi, ka no ministra Bērziņa viņš esot saņēmis divus triju zvaigžņu ordeņus. Tie abi — gan jau priekš dažām dienām — esot piešķirti galvenajam inženierim Laimonam Ozoliņam un daļas vadītājam Jēkabam Rasmanim. Ne vien pārējiem klātesošiem, bet arī abiem apbalvotajiem pašiem klusējot, direktors bez īpaša skaļuma iespiež pagodināto darbinieku kautrīgi atvērtajās saujās nopelnītās goda zīmes. Tikpat drūmi, kā sākusies, beidzās šī atbildīgo darbinieku pēdējā kopā saiešana direktora Smilgas darba telpā.

Aizkars uz labiem darbiem bagātu centienu un pānākumu posmu Radiofōna dzīvē bija aizvēries. Tobrīd, ir nezinot, ka tā ir pēdējā tikšanās reize, kā vienmēr šādos neziņu brīžos gandrīz vai katrā projām ejošā sirdī sīc jautājums: Vai un kad no jauna atnāks diena un brīdis, kad varēsīm paši jaunus plānus kalt un, Dievs dod, savu iecerēto Radiofōna namu celt?

Jaunā vara nevilcinājās ilgi. Līdz ko bija paziņota prof. Kirchenšteina valdība, tika iecelta arī jauna vadība Radiofōnam. Atmetot „buržujisko” amata apzīmējumu direktors, kas bija Smilga, jaunais vadītājs tika saukts par

priekšsēdētāju. Šai postenī, nomainot direktoru, stājās kreisi noskaņoto aprindu rakstnieks Indriķis Lēmanis. Oficiālais paziņojums, piemēram, rakstīja, ka savā laikā Lēmanis par pretvalstisku darbību tiesāts un kādu laiku pavadījis cietumā.

Radiofōna ilggadīgie darbinieki, kuŗiem gadījās redzēt Lēmani iesēŗoties šī cauri un cauri latvieŗu uzceltā pasākuma vadītāja krēslā un vērot viņu tikai nedaudz mēneŗu vēlāk, vēl šodien, turpat vai pēc 50 gadiem, itin dzīvi, it kā tas būtu noticis vakar vai aizvakar, atceras cik īsā laikā viņš pārvērtās. Pārvērtās no izstīdzējuŗa, bāla un puslīdz jauneklīga vīrieŗa (pirmoreiz iesēŗoties “burŗuju” direktora iesildītā krēslā bez ŷaketes mugurā pa pusei saņurcītās pusnātnās biksēs un ar neaizpogātu virskreklu) par itin ērtu, kustīgu biedru, priekšsēdētāju. Lēmanis nu valkāja pēc mēra ŷudinātus uzvalkus, kuŗiem labi piederēŗās saskanīgas krāsas un teicamas kvalitātes virskrekli un piestāvīgas kakla saites.

Neticami: cik ŷigli un cik sekmīgi proletāŗiska izskata un pilsoniski neaptēsts strādnieka ģimenes dēls bija iedzīvojies sava burŗujiskā priekŗteŗa lomā un pārvērties ārēŗā izskatā, it kā pilnīgi aizmirstot, cik bieŗi un cik neatlaidīgi viņa komūnisma ideologi bija sludinājuŗi, ka pilsoņu manieres un dzīves veids ir daudzu ļaunumu sākums.

Savā „burŗuāziskoŗanās” procesā Lēmanis gāja vēl daudz tālāk. Viņš darīja kaut ko tādu, ko tikai daŗi atseviŗki burŗuji varēja atļauties. Veicot radiofōna direktora (pardon — priekšsēdētāja!) pienākumus, savu darbinieŗu vidū viņš atrada arī jaunu sievieti, skauŗi melsa — mīļāko, ar ko kopā saldināja brīvās pievakares un citas stundas. Kas par to, ja šī viņa kārtēŗā pavadone bija otra vīrieŗa, (tā paŗa Radiofōna cita darbinieka), likumīgā sieva. Pārēŗie Radiofōna darba ļaudis, kuŗu skatiem un ausīm negāja secen priekšsēdētāja un tā mīlnieces gluŗi pilsoniskie sāņu izlēcieni, ar noŗēlu skuma par pēdēŗās

dzīves ceļu formālo līdzgaitnieku. Žēl, žēl! Viņam nācās spēlēt otro vijoli, ne tikai Radiofōna simfōniskajā orķestrī, bet arī paša sievas buduārā.

Kas gan īstēni pamudināja vai steidzināja Indriķi Lēmani uzņēties pilnā padomju varas kalpībā iedzītā Radiofōna augstākā vadītāja posteni, par to nav neapstrīdamas skaidrības. Vai tā bija viņa paša politiskā pārliecība vai Maskavas kungu (tie taču bija īstie noteicēji) vēlēšanās šai amatā, kuŗa veicēja darbs jo bieži parādās atklātībai, ielikt personu, kam gana komūnistiska cietēja pagātnes un kam latvisks vārds? Uz to atbildi nezinaja pat tie, kas vēroja Lēmana rīkošanos no vistuvākā attāluma. Brīžiem radās šaubas, vai Lēmanis pats to zināja, kādēļ viņš bija uzņēmis šo ziņu un propagandas vadības posteni, lai tādējādi spodrinātu un vilktu boļševistiskās ideoloģijas ratus.

Pirms sākam sviest nosodišanas akmeņus, šķiet, vajadzētu padomāt, vai nebūtu derīgi palūkoties uz viņa gadījumu, kā uz integrālu daļu no daudz plašākas dzīves un darba lauka ainas. Būtu interesanti papētīt, ja ne pilnam nepārprotami uzzināt, vai Lēmanis un viņa „amatošana” Radiofōnā bija atsevišķs, izolēts gadījums, jeb vai tā no jauna liecināja par kaut ko simptomātisku latviešu, tāpat kā jebkuŗas citas tautas locekļu, rīcībā, ja tauta ilgus vēstures posmus ir bijusi svešas varas cieši kontrolētā kalpībā.

Ne ļaujoties valdīt asa naida vai verdziskas kalpības gara uzkurinātām jūtām, bet gan uzticoties mierīga prāta apsvērumiem, vienam otram no mums lieti derētu ielūkoties atmiņu pūrā, kuŗā uzkrāti pirmo piecu pēcbīrvības (krievu un vācu okupācijas) gadu notikumi un parādības. Varbūt tos izsijājuši, būsīm spiesti atzīt, ka Lēmanis nav bijis ne pirmais, ne vienīgais mūsu cilts loceklis, kam viena vai otra okupantu vara bija piešķīrusi daudz daudz augstāku posteni, nekā šāds atsevišķs indivīds būtu bijis sagatavots veikt. Tāpat — iecēlusi amatā, kāds tam nekad

netiktu piedāvāts normālos laikos. Tas notika — pie tam ne tikai atsevišķos gadījumos — kā boļševiku, tā tam uz karstām pēdām sekojošā vācu okupācijas posmā.

Indriķi Lēmani personiski nepazinu. Nekad ar viņu netiku ne iepazīstināts, ne sarunājies. Biju viņu vairāk reižu redzējis vienā vai otrā Radiofōna gaitenī, kad biju tur ieradies satikties un aprunāties ar bijušiem darba kollēgām tehniskā vai informācijas daļā. Kādreiz, gandrīz vai saskrienoties Radiofōna priekšstelpā, mūs iepazīstināt piedāvājās Arvīds Trapāns. Kaut kā izlocījtos, jo nevarēju iedomāties, par ko gan runāšu ar tik augstu amatvīru. Nedomāju, ka viņam būtu bijusi kaut niecīgākā interese dzirdēt manu vārdu, lai pēc tam to tūlīt arī aizmirstu. Nekas nesanāca. Trapāns, kuņam lielākā gadu skaita un varbūt vēl cita dēļ dzīves gudrību soma bija smagāka nekā mana, gan teica, ka par ļaunu tas nebūtu bijis. Diezin.'

Samērā daudz par Lēmani biju uzzinājis no dažiem agrāko gadu kollēgām Radiofōnā, no advokātēm Karlovskas un Razumas, kā arī no dzejnieces Karolas Dāles un no manas sievasmātes ilggadīgās šuvējas Zentas Alksnītes. Par viņa valdīšanas metodēm un izturēšanos pret darbiniekiem Radiofōnā visvairāk tiku dzirdējis no agrāko un tā laika raidījumu programmu sastādīšanas šefa Kārļa Saulīša, samērā daudz arī no inž. Laimona Ozoliņa, kā arī šo un to no informācijas daļas reportiera Osvalda Porieša un pēckaņa gados no inž. Viļa Karitona. Abi pirmie — Saulītis un Ozoliņš, pēc viņu pašu teiktā spriežot, gandrīz diendienā bija kopā ar Lēmani. To dienu bijis daudz, kad īsās konferencēs Ozoliņš bijis kopā ar Lēmani vismaz desmit reižu. Tas esot noticis tik kārtēji un bieži, ka inž. Aleksandrs Liepiņš, nevis pats Ozoliņš, pārraudzījis studiju kontroles tehniskos darbus, par kuņiem pēdējais bijis atbildīgs kā radiokomitejas tehnisko uzdevumu un iekārtu pārzinis. Saulīša klātie Lēmanim bijusi vēl vairāk vajadzīga nekā Ozoliņam. Karlovska tāpat kā viņas vīrs

Eižens (atbildīgs darbinieks Valsts kontrolē) ideoloģiski stāvēja tuvu kreiso studentu biedrības *Zemgalija* aprindām un visai bieži sagājās ar augstskolas dienu līdzgaitnieci Edīti Razumu, kaut tā labi jutās arī buršu sabiedrībā, un Karolu Dāli, kas arvien meklēja jaunas un vētīja citu idejas. Šuvēja Alksnīšu Zenta bija Lēmaņa pamatskolas klases biedre; viņa bija liela literāru darbu lasītāja, satikās ar Lēmani (ne romantisku motīvu dēļ) arī pēc skolas beigšanas. Bija pārliecināta, ka Indriķim ir rakstnieka talants un kādreiz viņš tai novadā tālus ceļus veiks, augstus kalnus gāzīs.

Lai redzamāk izprastu Lēmaņa lomu un skaidrāk saskatītu šķēršļus, kuņiem turpat vai ik dienu viņam vajadzēja tikt pāri, izšķirīgi neiedragājot paša politiskā skeleta kaulus, lieti derētu zināt Radiofōna organizatorisko schēmu, kas tika iedzīvināta drīz vien pēc komunistiskās varas ierašanās un neilgas iedzīvošanās. Strikti sekojot Padomju Savienībā lietotam paraugam, viss pastāvošais Radiofōns administratīvi tika sadalīts divās daļās. Vienā tika iekļautas visas raidāmstacijas (Rīgas, Madonas, Kuldīgas un Liepājas) un to pārraudzībai izveidotā pārvalde. Otrā — pārraidāmo programmu plānošana, raidījumu sagatavošana, studiju tehniskās iekārtas un viss cits, kam sakars ar izvēlētās programmas īstenošanu. Pēdējā, burģiski turoties pie padomju sistēmā lietātajiem apzīmējumiem, tika nosaukta par radiokomiteju. Formāli tās darbā galvenais un izšķirīgais vārds bija Lēmanim. Bet vai tas tā bija arī praktiski? Uz to jautājumu laikam nevarēja atbildēt neviens, ieskaitot pašu ne visai laimīgo Indriķi. Vispiemērotākā atbilde laikam būtu bijusi „kā nu kuņo reizi” vai arī — „vai un cik katrā gadījumā jautājums interesēja Ardamacki, vai un cik — Apsīti.” Oficiāli pirmais nebija nekas cits kā tikai padomju ziņu aģentūras *Tass* pārstāvis Rīgā. Daudz pazīmju tomēr liecināja, ka viņš varētu būt radiokomitejas darbinieks, kam īpaša vara. Vai un cik tās viņam bija, to gan laikam neviens īsti nezināja.

Katrā ziņā pašu māju komūnisti nevarēja Ardamacki ciest ne acu galā. Tomēr vajadzēja vien ciest. Tā vien šķita, ka aiz šī agrākās Polijas ģimenes atvases stāv kāds lielāks spēks, kas ar niekiem nenodarbojas un jokus nesaprot. Ka Ardamackim Radiofōna raidījumu lietās bija nopietns vārds, kuŗam, daudz nevilcinoties, bija spiests pazemīgi sekot ne viens vien pašu māju partijas biedrs, liecināja arī tas, ka viņš bija novietojies nekur citur kā paša priekšsēdētāja Lēmaņa darba istabā. Tā nu iznāca, ka vienā laikā tur bija divi „direktori” — Lēmanis un Ardamackis. Apsītis, kuŗa priekšvārds bija Ādolfs un kuŗa postenis bija priekšsēdētāja Lēmaņa palīgs vai vietnieks, revolūcijas un I pasaules kuŗa juku laikos kopā ar vecākiem bija izceļojis uz Krieviju. Viņš bija cīnījies latviešu strēlnieku vienībās, bet vēlāk izšķīries palikt Padomju Savienībā uz pastāvīgu dzīvi. Kas, veicot priekšsēdētāja palīga darbu, bija viņa pats galvenais uzdevums un kas pārējie mazāk svarīgie, to laikam zināja vienīgi viņš pats. Acīm redzot, aiz viņa stāvēja kāda partijas organizācijai nozīmīga iestāde un tā atradās Ļeņingradā. Ar to viņš kārtēji sazinājās. No turienes Apsītis saņēma izšķirīgas instrukcijas. Cik par visu to bija informēts viņa tiešais priekšnieks Lēmanis, arī tai ziņā domas dalījās. Bez tam papildus galvas sāpes Lēmanim sagādāja arī vairākas grupas pašu māju partijas aktīvistu, kas nebija apmierinātas, ka Radiofōns bija vairāk nekā pilns ar agrāko laiku darbiniekiem.

Zinot visu to, šķiet, tie radiofōnieši, kam diendienā nācās saskarties ar savu augstāko priekšnieku, arī saprata, kādēļ diezgan bieži Lēmanis izturas tā, it kā viņam būtu divas personības. Tiesa, viņš allaž bija nopietnā noskaņojumā, reti — ja vispār kad — pasmaidīja. Pēc laika dzima valodas, ka viņa nopietnība esot tikai tāda āriene, ar ko viņš nomaskējot saraustīto — neparasti saplosīto iekšieni. Dažkārt viņš bija diezgan strups un ass. Citkārt, spriežot pēc aktuāliem darbiem, ne pēc vārdu solījumiem, viņš bija gluži cilvēcis. Šķiet, vēsturniekiem nāksies grūti noliegt,

ka tur savi nopelni — varbūt daudz lielāki nekā liktos pavisam vērotājam — bija tieši Indriķim Lēmanim, ja darbinieku sastāva ziņā Radiofōnā pārmaiņas bija gluži minimālas. Tas īpaši nozīmīgi, paturot vērā, ka, boļševikiem ienākot, daudzi (jo bažīgi) gaidīja radikālas pārmaiņas, daudz agrāko darbinieku atlaišanas un pēdējo nomainīšanas ar kreisāku aprindu ļaudīm. Tas nenotika par spīti visiem pareģojumiem. Kāpēc minējumi izrādījās nepareizi? Katrā ziņā tur diezgan lieli nopelni Lēmanim un Apsītim, ja nodarbināto latviešu skaits Radiofōnā praktiski nemainījās. Atskaitot informācijas daļas vadītāju Klāvsonu, viņa labo roku Freivaldu un tehniskās daļas administrātoru Janneri, kas visi trīs tika atlaisti jau pašās pirmajās boļševiku varas uzkundzēšanās dienās, un literārās daļas vadītāju Zālīti, kuŗam nācās aiziet vēlāk, vadītāju darbinieku (ir nerunājot par parastajiem, ko nekas neskāra) sastāvs nemainījās. Trīs pirmo pieminēto loma 15. maija autoritātīvā režīmā bija tāda, ka tai dabiski bija jābeidzās ar viņu aiziešanu. Grūti iedomāties, ka jaunajā (ne mazāk no augšas diktētā) kārtībā savu agrāko vai līdzīgu darbu varētu veikt Klāvsons, kas vairāk nekā vienā ziņā vien — ja ne formāli, tad praktiski — bija Ulmaņa 15. maija vienvadības režīma preses un radio ziņu dienesta „cars,” kam šinīs lietās bija tikpat kā suverēna vara. Tā paša iemesla dēļ nebija iespējams turpināt darbu Radiofōnā Ēvaldam Freivaldam: viņš, tāpat kā Klāvsons, bija Ulmanim vislojālākās studentu biedrības *Fraternitas Rusticana* vadītājs loceklis. Janners ne vien palīdzēja īstenot 15. maija apvērsumu, bet bija arī tā radītā režīma acis un ausis šajā iestādē, īpaši tehniskajā daļā. Šķiet, gluži dabiski, ka tiem individiem, kas politiski ir neatdalāmi no varu zaudējušas ideoloģijas režīma, un tanī baudījuši īpašas privilēģijas, ir neiespējams atrast mājvietu citā režīmā, kuŗš viņu pārstāvētajam sagādājis bojā eju.

Pašam varbūt vairāk par citiem apzinoties, ka

padomju varasvīri viņu iecēluši šai samērā augstajā postenī, lai vismaz ārēji izskatītos, ka arī latviešu komunistiem ir diezgan liela teikšana, un pašam Lēmanim zinot, ka tādas nav, viņš brīžiem bija pārlietu piesardzīgs. Pūlējās kur un kā vien varēja, lai t.s. veste būtu tīra, lai neviens un nekad viņam nevarētu pārmett šo vai to, ka nebūtu pietiekami dedzīgi cīnījies par boļševiku lietu. Šī Lēmaņa piesardzība parādījās uzmanīgu vērotāju skatiem jau pašās pirmajās valdīšanas dienās. Pilnu mēnesi, ja ne piecas vai sešas nedēļas pēc amatā stāšanās vienam no nodaļu vadītājiem vajadzēja pēc kārtējā dienas darba beigām dežūrēt Lēmaņa kabinetā līdz pat programmas pārraidīšanas beigām. Iemesls, kādēļ tas vajadzīgs, netika uzdots. Taču no to mutēm, kam nebija sveši Lēmaņa piesardzības soļi, nāca izskairojums: ja kāds no nacionāliem pārdrošniekiem raidījumu laikā palaistu gaisā kādu pretkomunistisku saukli, tad vainos dežūrētāju. Vainos, ka nav bijis pietiekami uzmanīgs, vai pat teiks esam incidenta līdzdalībnieku. Starpgadījumiem trūkstot, Lēmanis pēcpusdienu dežūras pārtrauca. Laikam atjēdzās, ka sabotētāji neuzglūn no visiem stūriem, kā viņš šķiet, bija iedomājies.

Spriežot pēc neizmeklētajiem vārdiem, ko viņš mēdza lietāt, izraidot no sava darba kabineta jebkuņu darbinieku, varēja iedomāties, ka itin prāvs skaits agrāk vai vēlāk nokļūs vismaz Centrālcietumā ja ne Lubļankā vai tālā Sibīrijā. Lēmaņa draudīgajai valodai iznīcīgi darbi tomēr nesekoja.

Tie, kas savu obligāto kaņa dienesta laiku bija nokalpojuši Sakaru bataljonā, t.i., bijušajā Elektrotehniskajā divizionā, gluži labi zināja augumā visai apaļīgo kapt. Milleru. Teica, ka viņš esot spējīgākais starp spējīgākajiem Latvijas armijā nodarbinātajiem elektroinženieriem. Par spīti tam, pēc Sakaru bataljona likvidēšanas viņš bija kļuvis pilnīgs bezdarbnieks. Vairāk mēnešu bija meklējis darbu, bet velti. To neatradis, viņš

griezās pie saviem agrākajiem apmācāmajiem. Varbūt tie varētu kaut ko darīt viņa labā — apgādāt darbu. Inženieri Liepiņš un Ozoliņš (kaut arī neviens no abiem nebija Millera „zaldāts”) viņa spējas tomēr labi zināja, bija sajūsmināti. Ticēja: šī rūditā kuņa zirga pieņemšana darbā būtu visai brangs ieguvums radiokomitejas tehnisko spēku grupā. — Izdomāts ir jau pusē padarīts! Lai Millers iesniedz rakstveidā savu dienesta gaitu notēlojumu, nodos to Lēmanim, gan jau kaut kas iznāks — darbu atradīs! Millers, kas ilgi bezdarbībā dzīvojis, nevilcinās. Nākamās dienas rītā, tiklīdz Radiofons atvēris durvis viņš ir klāt ar savu „curriculum vitae.” Ozoliņš un Liepiņš uz viņu jau gaidījuši un ir gatavi doties taisnā ceļā pie Lēmaņa. Vienīgi vēl ātri jāpārskata Millera uzrakstītais.

Nē, nē un vēlreiz nē! Abiem izpalīdzīgajiem gariem mati aiz brīnumiem slienas stāvus, lasot Millera dienesta gaitu sarakstā vārdus, ka viņš 1919. gadā cīnījies pret sarkanarmiju. Ja to uzzinās Lēmanis, tad ne vien pats Millers bet arī abi radiofōnieši, kas ierosināja viņa apsvēršanu darbam, nokļūšot Sibīrijā. Ozoliņš un Liepiņš cenšas pārliecināt Milleru, ka rindkopa par cīnīšanos pret sarkanarmiju jāņem ārā no dienesta gaitu notēlojuma. Millers nav uz to pierunājams. Vispirms, tā esot tīra patiesība un, otrkārt, viņi, t.i., komunistu kadru ļaudis, to uzzināšot agrāk vai vēlāk. Biksēm drebot, Ozoliņš un Liepiņš ierodas Lēmaņa kabinetā. Tām drebot vēl vairāk, abi drīz vien atstāj augstā biedra kabinetu. Izsviesti par nekaunīgu, pretvalstisku izturēšanos! Nevienam no tiem, kuņi zināja visu šo notikumu, nav divu domu, ka ne vien pats Millers, bet arī abi radiokomitejas inženieri tagad maksās ar savu brīvību par šādu pārdrošību. Nekas ļauns tomēr nenotika. Lēmanis, kuņa rokās tātad bija izdevība gādāt, lai kaut kas notiktu, par to vēlāk ir ne reizi neieiminējās.

Pretvalstiska rīcība tiek sodīta ar daudz lielāku soda mēru, ja tā notiek valstī, kuņā komunistiska iekārta.

Tas tādēļ, ka šāda rīcība tur tiek uzlūkota kā sacelšanās pret visu komūnisma ideju un tādējādi ir atklāts izaicinājums visai komūnistiskajai pasaulei neatkarīgi no tā, pret ko tiek iebilsts — pret gluži sīku lokālu vai pret visai plašu valsts mēroga notikumu vai parādību. Tādēļ milzum lielu risku uzņemas ikviens, kas iedrošinās pacelt savu balsi vai citādi iebilst pret komūnistiskās varas rīcību, kaut vai gluži sīciņu. Komūnisms iebildumus, demonstrācijas necieš; izveicīgi un gudri izplānotu kritiku — jā, spontānus iebildumus vai protestus — nē. Vecā laika Radiofōna darbinieki to laikus neaptvēra. Tādēļ dažreiz riskēja ar saviem kakliem — dzīvošanu iekšpus cietumu mūriem vai, ja labi uzvestos, — ārpus izsūtamo nometnes dzeloņu žoga Sibīrijā.

Pēc padomju naudas sistēmas ieviešanas radiokomitejas tehniskie darbinieki bija pagalam neapmierināti ar jaunajām, rubļos pārvērstajām algām. Kurnēja visi, kurnēja visos stūpos. Sūdzējās priekšniekam Ozoliņam, draudēja ar sapulci, solījās streikot, runāja par demonstrāciju. Trīs gadus dzīvojis padomijā (boļševiku varas sākumā) tas zināja labāk. Ieteica un lūdza nedumpoties, jo komūnistiskā sistēmā par to draudot augstākā mērā nepatīkamas sekas, bet izredzes uz jebkādiem uzlabojumiem līdzinoties apaļai nullei. Karstgalvji, kas šoreiz pabīdīja sāņus visus saprāta apsvērumus, panāca savu. Notika sapulce, tomēr slepena, nevis atklāta. Arī tur gaiss bija gaužām sakarsēts. Neatlaisties domāja tie, kuŗi nebaidījās runāt. Pārējie — lielum lielais vairums — baidījās runāt un teikt, ka labāk netrakot. Baidījās, ka jaunā vara necietīs itin nekādus iebildumus un tādēļ būtu velti dzesēt muti, par tiem runājot. Jāsamierinās ar to, kas ir un ko dod. Par spīti kluso iebildēju vairākumam runīgie izraudzīja delegāciju: Arvīdu Brūveri, kam tikai draugi, un to pašu Ozoliņu, kam teicama krievu mēle un apskaužams veselais saprāts. Lai iet pie Lēmaņa un saka tā un tā: ja algas nepieliks, tad raidīšana apstāsies, jo par līdz šim

atmestajiem rubļiem, kas tikko izdalītajā sarakstā, maizi nevarot nopirkt, par dzīvokli nevarot samaksāt.

Nobijušies kā divi zaķēni, kas baidās vilku ieraudzīt, radiokomitejas tehnisko darbinieku priekšgalā „izbīdītie” delegāti, Brūveris un Ozoliņš, gandrīz vai līšus ielien priekšsēdētāja Lēmaņa buržuāziski izveidotajā un uzturētajā darba kabinetā. Pēc katras ar rakstu iesniegtās rindkopas izlasīšanas Lēmaņa seja kļūst gaŗāka un gaŗāka, vaigu krāsa bālāka un bālāka. Šķiet, iesnieguma lasītājs ir nobijies vairāk par tā pasniedzējiem. Bailes, lielas bailes: lielie biedri kā Rīgā, tā Maskavā šādu dumpošanas uzskatīs kā Lēmaņa nespēju uzturēt kārtību viņam uzticētajā iestādē. Apjucis — nezinot, ko ar iesniegumu iesākt, kam prasīt padomu, no kuŗa acīm to turēt kilometriem tālu, satrauktais komitejas priekšsēdētājs abus delegātus bur-tiski izbīda ārā pa steigšus atvērtajām durvīm, caur zobiem nošņācoties: viņa vadītajā iestādē nekādas dumpošanās nebūšot. It kā nobeidzot domu viņš vēl piemetinājis, ka nemiera cēlēji (pāris vai mazliet vairāk nestabilu darbinieku) saņemšot pa „resno galu” tik daudz, cik pelnījuši, un vēl pa virsu. — Arī šinī gadījumā, ne tūlīt ne vēlāk, ne delegētie, ne delegētāji nekādu atmaksu nesapņēma, kaut gan Lēmanis varēja sagādāt viņiem „brīvbiļeti” sarkanā teļu vagonā uz balto sniegu klāto Sibīriju. Nekādu seku nebija, Lēmanis — klusēja. Šo un līdzīgus gadījumus, kuŗos it kā atklājās radiofona „sarkanā direktora” augstsirdība, redzēja tie, kuŗu acis vienas vai otras politiskas pārliecības dēļ nebija galīgi šķībi sagrozītas. Ne visi secināja vienu: vieni teica, ka tā īsta augstsirdība, otri, ka veikla savas ādas sargāšana un trešie vēl kaut ko citu. Taču maz bija to, kas zem viņa skarbās un brīžiem juceklīgās ideoloģiskās izturēšanās virspuses nesaskatīja kādu neapslāpējamu latviskuma dzirksti. — Par to iedomājoties, ka vismaz daļa, lai arī cik neliela, ir no mūsu cilts, daļa laba prātos iešāvās gluži dumpīga doma. Vajadzēja kaut ko darīt, lai svešās varas nesapin

savos valgos mūsu cilts locekļus, kuņiem kāre steidzīgi tikt uz priekšu un varbūt arī uz augšu ir lielāka nekā turēties uz taisnas vesela saprāta līnijas. Vai arī Lēmanis nebija mūsējo vājo īpašību upuris?

Lēmaņa palīgs jeb vietnieks Apsītis par spīti tam, ka ilgus gadus bija dzīvojis Krievijā, skaidri un saprotami, kaut arī ar jaušamu slavisku akcentu, runāja latviešu valodu un savu vecāku ciltij parādīja vairāk sirsnības nekā savas trimdas patvēruma ļaudīm, krieviem. Apsītis bija ne vien noteiktāks savās ikdienas gaitās, bet arī izturējās draudzīgāk pret savas dzimtas cilts brāļiem nekā Lēmanis. To stāstīja vairāki ilggadīgi Radiofōna ļaudis. Bez tam viņš bija arī mazliet diplomātiskāks par savu priekšnieku Lēmani. Ja Apsītis gribēja kādam darba kollēgam parādīt labu sirdi, tad darīja ar jaušamāku finesi nekā Lēmanis. Viņš dīvainajā komūnistu sabiedrībā, kur bieži vien cits citu novēro kā aizdomīgu sāncensi, daudz vairāk nekā Lēmanis jutās kā zivs ūdenī.

Draudzību vai gādību pret saviem cilts brāļiem Apsītis parādīja veidā, kas pašā sākumā neatklāja ne mazāko noslieci, kas liktu iedomāties, uz kuņu pusi viņš savus nodomus virzīs. Piemēram, gadījums ar Saulīti, programmas lietu kārtotāju! Vai nu tā bija tikai virkne nepatīkamu sagādīšanos vai arī kaut kas iedzimts viņa raksturā, Saulītim — vismaz trīs atsevišķu valdīšanas režīmu laikos — nācās saiet pamatīgos ragos ar ietekmīgām personām darba vietā, tādējādi atkal un atkal iedzīvojoties jaunos „draugos,” bez kuņiem varēja iztikt tikpat labi kā bez cauruma laivas dibenā. Tiesa, jo bieži taisnība bija Saulīša pusē. Diemžēl, darot to zināmu savam oponentam, kam daudz lielāks politisks svars, cīņā radītajā brūcē viņš sabēra tik stipru sāli, ka tā pārlietu ilgi lika sūrstēt un miera nedeva. Šī indeve (cīnīties ar stiprāku un tiesāties ar bagātāku) nespēja iebiedēt Saulīti ir ne boļševiku varas posmā. Rezultāti negāja secen: radās

„draugi” — viens no viņiem Ardamackis, kas politiski nebija vieglsvars.

1941. gada pavasarī, tā ap maija vidu, Apsītis ieminējies, ka Saulītis izskatoties nevesels, ka viņam vajadzētu dažas nedēļas, ja ne pāris mēnešu, atvaļinājuma kaut kur ārpus pilsētas, kaut kur tālu prom no apdzīvotām vietām. Par tādu domu Saulītis ļoti sašutis. Ne viņu nomācot kaut kāda kaite, ne viņam vajadzīgs atvaļinājums! Gādīgā Krievijas latvieša ieteikumu viņš tūlīt un negrozāmi noraidījis. — Apsītis tomēr neatlaidies. Tūlīt ņēmis talkā Jēkabu Rasmani, kas bijis ļoti labos draugos ar Saulīti. Apsītis pūlējies pārliecināt Rasmani, lai tas pierunātu Saulīti doties atvaļinājumā — doties tūlīt un doties uz ilgāku laiku. Rasmanis gan neesot saskatījis nekādu vajadzību Saulītim meklēt atvaļinājumu. Tomēr, liecoties zem Apsīša neatlaidības svara, Rasmanis pielauzis savu konfilistru (abi korporācijas *Fraternitas Metropolitan* locekļi) Saulīti paklausīt priekšnieka ieteikumam atvaļinājuma lietā. Tā Apsītis arī panācis savu. — 1941. gada 14. jūnija nemiera naktī smagā transporta automašīna apstājās arī pie nama, kuŗā dzīvoja Radiofōna programmas lietu ilggadīgais kārtotājs Kārlis Saulītis. Atbraukušie drošības dienesta vīri un milicijas izpalīgi nopietnāk nekā citur meklēja pilsoni, kuŗa vārds aizturamo un projām aizgādājamo sarakstā bija Kārlis Saulītis. Meklēto neatraduši dzīvoklī, miliči pārmeklēja arī pagrabu. Pa plašajām spraugām sienas dēļu starpā ielūkojās arī kaimiņu malkas glabāšanas nodalījumos. Neatrada. Atlika aizbraukšanu uz stundu, pagarināja vēl par pusstundu. Meklētais nepārnāca. Saulītis pārdzīvoja draudīgo 14. jūniju, pārdzīvoja arī sekojošo II pasaules kuŗu. Pametis veco kontinentu, vairāk gadu nodzīvoja tālajā Amerikā. Tur tad arī viņam pienāca dabīgais mūža vakars. Atvaļinājums īstā laikā un vietā dažreiz ir vairāk nekā zeltā sverams. Saulītim tā bija.

Par spīti tam, ka Apsītis nāca no Krievijas latviešu grupas, uz kuŗu gandrīz ikviens agrākais radiofōna darbinieks lūkojās ar aizdomu pilniem skatiem, viņš tika labi ieredzēts. Arī viņš pats meklēja savu darbinieku draudzību. Viņam visai labi bija pa ceļam ar vispārējās daļas vadītāju Jēkabu Rasmani. Ievērojot to, ka viņš nāca no gluži citas vides, darbs Latvijas radiofōnā Apsītim sagādāja daudz vairāk rūpju nekā t.s. „iedzimtajiem.” Apsītim vajadzēja laba padomnieka. Par tādu viņš bija izraudzījis Rasmani. Abi, no malas spriežot, labi sapratās. Rasmanis bija ne tikai Apsīša padomnieks, bet arī darba zirgs. Uzdevumu veicējs varbūt būtu piemērotāks šāda darba posteņa apzīmējums.

Tīri profesionālos jautājumos domu apmaiņa radiokomitejas priekšsēdētāja Lēmaņa un tam pakļauto lietpratēju starpā nesagādāja grūtumus ne vienai, ne otrai pusei. Šai ziņā visvairāk laika tika patērēts, Lēmanim runājot, sverot un vērtējot pārraidāmo programmu sadalījumu ar Kārli Saulīti. Lieki teikt, ka ar to programmu, ko Saulītis sastādīja priekš boļševiku ierašanās un ar to, ko šis pats Saulītis veidoja pēc boļševiku uzkundzēšanās Latvijā, nebija gandrīz nekādas līdzības. Nebija līdzības satura ziņā. Zinot to, ka boļševiku varas iedzīvinātāji pielika visus pūliņus, lai jo dziļi iedzītu iedzīvotāju galvās savu politisko ideologu gudrības ikvienā zemē, kuŗā viņi un viņu militārie spēki ieradās, bez teikšanas bija saprotams, ka šai darbā ar pilnu slodzi tūlīt tika iesaistīts Radiofōns. Tā bija arī Latvijā, kad tur šo moderno sabiedrības „apskaidrošanas” iestādi pārņēma Maskavas atsūtītie komūnikācijas lauka darbinieki. Agrākā Latvijas radiofōna darbinieki, kas turpināja strādāt pēc sarkanā režīma nodibināšanās, ar to bija rēķinājušies, ka šis pasākums kļūs agresīva un cītīga ierīce komūnisma veicināšanas un slavināšanas novadā. Viņi bija arī iedomājušies, ka latviešu valodā pārraidīto programmu skaits laika tecējumā arvien vairāk saruks. Tā arī notika. Krievijas komūnistu partija

un tās radītās palīgorganizācijas, kas ir tās ideoloģisko rosmju centrā, gluži dabiski visērtāk savus jauninājumus varēja sludināt, lietājot to valodu, kuŗā tās radušās un veidojušās — krievu. Tādēļ, cenšoties iedzīvināt pašu mājās visu, kas nāk no kustības idejiskā avota — Kremļa, un iedzīvināt to iespējami drīz, visērtāk tas bija panākams, teicot savu sakāmo krievu valodā. Zinot tomēr, ka atsevišķo nekrievisko republiku ļaudis pa laikam izvairās klausīties raidījumus krievu valodā (īpaši tos, kuŗi tieši vai netieši cenšas ietekmēt klausītāju politisko domāšanu režīmam labvēlīgā virzienā), cik laiks un līdzekļi atļāva, piekritīgi varasvīri centās visu tulkot pašu republikas mēlē. Tādējādi, boļševikiem pārņemot programmas izvēli, tāpat kā visu citu Rīgas radiofōnā, drastiski pieauga no krievu valodas latviski tulkoto un sagatavoto raidījumu procents. Tiesa, atsevišķi vārdi un teikumi gan skanēja latviski, bet tanīs dzirdējam un jutām maz no visa, kas agrāk ir bijis, tagad ir un vienmēr būs tuvs latvieša sirdij. Raidījumus, kuŗu saturs un apdare būtu celti uz latvisku domu, kuŗā būtu vērtētas tipiski latviskas problēmas, varēja meklēt ar uguņi un reti, ja vispār, atrada.

Vai Maskavas atsūtītie latviskās cilmes ļaudis to aptvēra, ka viņu uzdevums Rīgas un tai pakļautajos radiofōnos bija pārgrozīt raidījumu klausītāju domāšanu? Tas bija Maskavas lielo biedru pats galvenais mērķis: panākt, lai latvieši domātu tikai krieviski, cik protams, komunistiski krieviski. Gluži tāpat viņi gaidīja, lai (cik drīz un cik pilnīgi vien iespējams) arī igauņi, čuži, lietuvieši un visi citi, kas šodien ir un rītu būs zem Maskavas sarkanās cepures, domātu tāpat kā domā komunistisku ideju piesātināts krievs. Īsi sakot, Rīgas radiofōna uzdevums bija sagatavot un pārraidīt krievu komunistu programmu latviešu valodā. Kāpēc šī uzdevuma veikšanai lietāja radiofōnu? Gluži vienkārši tādēļ, ka pārdzīvojamā laika posmā ar radiofōnu varēja sasniegt

visplašākās iedzīvotāju masas. Blakus atsevišķu darba vietu mītiņiem kas palaikam bijis visietekmīgākais politiskās audzināšanas līdzeklis, tanī laikā radiofōna loma masu izglītošanas laukā pēc katras aizvadītas dienas kļuva efektīvāka.

Vārdos pateikta doma plašam radiofōna klausītāju pulkam ir ļauj, ir palīdz izglītēt daudzus. Palīdz arī tendenciōzi ietekmēt dažādas iedzīvotāju aprindas. Sniedzot ziņas, tām sekojošus komentārus un īpašas izglītojošas programmas, varas turētāji Radiofōnā palaikam slēpjas aiz vispārējiem nosaukumiem. Informācija ir diezgan neitrāls vārds, ko, šķiet, lietā visu novirzienu politiskie režīmi. Radiofōna sektors, kas nodarbojas gar informācijas lietām (neatkarīgi, cik nevainīgs tā nosaukums) ir pats nozīmīgākais jebkuŗa veida valsts iekārtā, itin īpaši tādā, kuŗā idejas dzimst un veidojas augšgalā, bet mazāk brīvā, demokratiskā veidā. Raugoties no savu interešu viedokļa un iegūstot pilnīgu noteikšanu Latvijas radiofōnā, boļševiku vara rīkojās apdomīgi un gudri: vispirms un nevilcinoties izlēma un nokārtoja abas šīs iestādes esenciālās daļas. Paturot turpat visus — no zemākā līdz augstākajam — tehniskās daļas darbiniekus, kuŗu kopējais nopelns bija priekšzīmīgi un moderni izveidotas raidāmstacijas un citas piedienīgās tehniskās iekārtas, tika nodrošināta radiofōna tehnisko ierīču un to apkalpes darbība. Tai varēja uzticēties un uz to varēja paļauties. Tālāk, no iepriekšējā personāla paturot tikai profesionālos darbiniekus un vadītājos posteņos atlaisto vietā izvirzot vienīgi savai iekārtai simtprocentīgi uzticamos un lojālos, tika izveidota informācijas un propagandas daļa. Tā bija pienācīgi sagatavota veikt boļševiku ideologu izplānoto darbu.

Pēc krievu parauga, boļševiku varai pārņemot vadību, agrākais Radiofōns tika sadalīts divās daļās, par ko jau ierunājos vienā no iepriekšējām lappusēm: Raidītāju

pārvaldē un Radiokomitejā. Pirmās uzraudzībai no Krievijas ieradās inž. Naūmovs. Spriežot pēc vārda, varēja domāt, ka viņš ir tīrasiņu krievs, bet ne tā pēc izskata. Vaigu kaulu veidojums un acu slīpums gan norādīja uz kaut ko citu — iespējams uz vismaz krietnu mongolisku asiņu piemalumu. Atstājot izskatu pie malas, tehniskos jautājumos — radiofōnijā, īpaši radio raidītāju nozarē, viņš bija cienīgs oponents Latvijas augstskolā izglītotiem un pieredzē rūdītiem inženieriem. Liekas, ka marksisma un ļeņinisma ideoloģiskajos jautājumos tomēr viņa zināšanas nesniedzās pietiekami dziļi. Lai šo trūkumu aizstātu, Naūmovam palīgos bija atsūtīts īsts krievs, vārdā Tičinskis. Pēdējā zināšanas tehniskās lietās, šķitās esam visai niecīgas, bet politiskajās — tur viņš jutās kā zivs ūdenī. Nezinot viņa īstos pienākumus Latvijas radiofōna raidītāju grupas vai pārvaldes darbā un ievērojot gandrīz uzmanīgu interesēšanos par lietām, gar kuņģam viņam nebija nekāda oficiāla pienākuma, daži raidītāju grupas darbinieki šo augumā pasīko vīreli bija sākuši dēvēt par čekistu. To gan neviens neuzdrošinātos teikt, ja pats Tičinskis būtu atradies pārrunās iejaukto tuvumā.

Naūmovs nebija malā stāvētājs. Kaut arī vairāk pazīmju liecināja, ka viņš nešaubās par latviešu inženieru kompetenci radio raidītāju projektēšanas un kārtībā uzturēšanas lietās, Naūmovs centās būt klāt un aktīvi piedalīties visur, kur šis vai tas jauns un interesants tika meklēts vai analizēts. Ja paša domas izrādījās citādas nekā darba kollēgas vai nejauša diskusijas partnera, viņš ne mirkli nevilcinājās iestāties par saviem ieskatiem. Tikpat cieši kā šis Krievijas tā laika valdītāju pārstāvis, padomju inženieris Naūmovs, aizstāvēt savu pārliecību bija apņēmis arī latviešu inženieris Martinsons. Tādēļ Naūmovs pēc ierašanās Rīgā un iepazīšanās ar tās Radiofōna tehnisko ierīču un rezervju stāvokli pamatīgi saskrējās ar latviešu inženieru šo pašu prominentāko pārstāvi Rembertu Martinsonu. Uzzinājis, ka Rīgas noliktavās un citur Latvi-

jas radiofōna rīcībā neaizstājamā vaŗa materiālu un daŗādu rezervju daŗu ir vairāķ nekā visas Padomju Savienības radio raidāmstacijās kopā (tas atklājās abu spēķa vīru strīdīņā), Naūmovs sāķa runāt par daŗu šo noderīķo materiālu un rezervju daŗu pārsūtīšanu uz Krievijas iekšieni. Martinsons bija tāķai krievu uzrauga domai pretim ar rokām un ķājām. Saruna brīķiem ķļuva visai asa. Pēc tam, laiku pa laikam nesaprašanās abu starpā iedzirkstījās no jauna. Pēc citu latviešu inķeniķu domām Martinsons tieši Naūmova neiecietības dēļ pēķšņi izvēlēķies atstāt iemīķoto Rīķu, 1941. ķada ziemas vidū pieteicoties izceļošanai uz Vāķiju otrajā Latvijas vāķiešu repatriāķijā.

Ne vienā vien ziņā Naūmovs bija tipisks komūnistiskajā Krievijā valdošās baiķu mentālītātes pārstāvis: allaŗ aizdomu pilns, vienmēr it ķā ļaunprātīķu ļauķu novērots vai izspieķots, ķuŗš ķatrā privātā vai publiskā negadīķumā meklēja atrast slīpēķa sabotētāja pirkstu nospiedumus.

Sabotētāju ļaunprātības bija viens no Naūmova jāķjamiem zirdziņiem. Pašu pirmo reizi ierodoties Galvenā pasta ēķas pagraba telpā, ķuŗā bija uzstādīts pirms daķiem ķadiem uzbūvēķtais jaunais Rīķas raidītāķs, viņš izbrīnījies norādīķis uz ārējās sienās iebūvēķajiem ķoķiem. Ķalvu pāris reīķu neticīķi papurinot, viņš visai nopietni bija teķrētīzēķis, ķa pa šiem ķoķiem, ķam puse bija zem ielas līmeņa, telpā ēķti varot iekļūt tautas ienaidnieķi un pastrādāt ļaunprātības, piem., sadauzīt lielās raidāmlampas vai izplēst mazo radio spuldķu atsevišķās pakāķes. Pirmajā apmeklēķumā Naūmovs bija tērpies ķaut ķāķas sarkanarmijas vienības uniformā, ķas, šķiet, ilgi nebija jutusi ne ūdens, ne drēbķu sukas ķlātieni, no bikķu ķabatas ārā rēķojās automatiskās pistoles spals. — Otrreiz pusnoplukušo, pusnošķukušo militāro mundieķi bija nomainīķis ķana izskatīķs civīķlais uzvalķs, par ķo daķiem bija aizdomas, ķa tas nāķis no mūsu paķu Armijas ekonomiskā

veikala krājumiem. Par spīti krasajām pārmaiņām apģērbā, Naūmovs nebija izlaidis no prāta bažas par raidītāju telpas drošību, par ko viņš bija bažījies jau pirmajā vizītē. Tagad viņa rokās bija noteikšana par Rīgas un citiem raidītājiem, līdz ar to par telpu un tanīs novietoto ierīču drošību, un viņš izteica gluži konkrētus norādījumus. Viņš domāja, ka logiem priekšā jāierīko biezi dzelzs slēgi un parastās durvis jānomaina ar divkāršām, taisītām no daudz daudz biezākām dzelzs plāksnēm nekā pašreizējās. Nelīdzēja ne ilggadīgo raidītāja dežūrantu, kuŗi abi tobrīd gadījās tuvumā, ne paša raidītāja priekšnieka, inž. Karitona paskaidrojumi un drošinājumi, ka šajā telpā nekad nav pieredzēti jebkādi bojājumi vai starpgadījumi, kaut gan tanī visu laiku darbināti radio raidītāji un glabājušās citas Radiofōna vērtīgās ierīces. Iebildumi nekā negrozīja. Desmit milimetru biezās papildu durvis un tikpat biezi logu slēgi tika pasūtīti, iegādāti un ielikti. Pats Naūmovs nelikās mierā, kamēr ar savām acīm nebija redzējis „drošības durvis” sagādātas un iemontētas. Par tām viņš apprasījās katru otro vai trešo dienu: „Kur jaunie logi un durvis?”

Drīz pēc tam pie durvīm, kas veda uz raidītāja telpu, dežūrēja arī īpašs sargs. Ikvienam radiofōna darbiniekam, kam bija kaut kādi oficiāli pienākumi raidītāja telpā, izdeva īpašu caurlaidi, uz kuŗas bija pielipināta arī tās īpašnieka fotografija. Caurlaidei bija oficiālais Radiofōna zīmogs un divu vai trīs iestādes atbildīgu darbinieku paraksti. Bez šādas caurlaides (piemēram, tai aizmirstoties otru svārku vai mēteļa kabatā mājās) neviens netika iekšā raidāmstacijā, lai arī sargi kārtējos dežūrantus skaidrā dienas laikā pazina labāk nekā savus brāļus vai dēlus. Pie durvīm vajadzēja apstāties un caurlaidi parādīt arī tad, ja tā pati persona tanī pašā dienā gāja iekšā un nāca ārā no raidāmstacijas piecas, sešas un vairāk reizes. Līdzīga kārtība pēc laika sākās arī citās Radiofōna telpās, kuŗas bija novietotas viena vai otra veida elektriskās iekārtas.

Katrai nodaļai īpašā caurlaide bija citādā krāsā. Tāpat pie studiju centrāles un citu nodaļu durvīm iekārtoja sardzi. Tikai nedaudz darbiniekiem izdeva caurlaides, ar kuņģam drīkstēja ieiet vairāk nekā tikai vienā apsargātā telpā, piem., raidāmstacijā un studiju centrālē.

Gatavs negals bija tad, ja, piemēram, daļēji izdegušas pretestības, mūžu izbeiguša kondensatora vai vājas radio spuldzes darbības dēļ vienā vai otrā raidītāja pakāpē programmas pārraidījums uz īsu brīdi, dažreiz tikai uz pāris minūtēm, apstājās. Tādās reizēs vajadzēja uzrakstīt gaŗu gaŗo ziņojumu, nosaucot pilnā vārdā visas personas, kam ar notikumu varētu būt kaut kāds sakars. Pietika ar to, ja kāda persona notikuma laikā bija ieradusies raidītāja telpā kaut vai uzkārt lietusmēteļi nelielajā pieliekamajā kambarītī. Tas laikam tika prasīts, lai nodrošinātos ar pierādījumiem, ja izrādītos, ka negadījuma cēlonis ir sabotāža. Naūmovs tāpat kā Tičinskis potenciālas sabotāžas briesmas saskatīja uzglūnam gandrīz vai no katra telpas stūŗa. Protams, pārtraukumi raidījumos notika arī Latvijas patstāvības posmā. Vainu, t.i., raidījuma pārtraukuma cēloni izlaboja, atzīmēja klusuma ilgumu deŗūras grāmatā, atsāka pārraidījumu un līdz ar to starpgadījums bija nokārtots. Sabotāžas vārds Latvijā agrāk bija sveŗa skaŗa.

Boļŗeviku laikā turpretī, īpaŗi tad, ja atgadījās kaut kas lielāks, deŗūrējoŗā inŗenierŗa vai vecākā techniŗķa „galvassāpes” bija trīskārt lielākas. Œai ziņā tipisks piemērs bija nedienas ar Rīgas raidītāja antenu, precīzāk — tās pārtrūkŗanu. — Gandrīz katru rudeni Rīgai gāŗa pāŗi spēcīgas vēŗtas. Daŗus gadus to virziens bija tik neizdevīgs un stiprums tik liels, ka raidītāja antenna neizturēja raduŗos slogu un pārtrūka. Ja pret Œādu iespēŗu laikus nenodroŗināŗās, izvēloties lielāka mēŗa antenu, tam bija savi iemesli. Negadījumam notiekot, laikā priekŗ boļŗeviku ieraŗanās inŗ. Bauers vai cits raidītāja inŗenieris

tūlīt noorganizēja nelielu talcinieku grupiņu, kas bojājumu izlaboja, un raidījumi tika atsākti.

Ne padotie rakstīja īpašus paskaidrojumus, ne viņu priekšnieki par to sevišķi interesējās. Bojājumu novērsa, un ar to negadījums bija nokārtots. — Ne tā boļševiku valdīšanas rudenī! Inž. Karitonam, kas tanī laikā bija Rīgas raidītāja priekšnieks, nu vajadzēja rakstīt daudz lappušu gaŗu ziņojumu, sīkumu sīkumos izskaidrojot, kas un kādēļ noticis un kādas personas, nosaucot to vārdus un pienākumus, izdarījušas kārtējo antenas pārbaudi. Tāpat — kā tas ticis darīts, kādi instrumenti lietāti un tā joprojām. Ziņojums pēc tam tika sūtīts uz pašu Maskavu. Runājot par šo un līdzīgiem atgadījumiem, kur kaut kas bija sabojājies vai izraisījis raidījuma pārtraukumu, nerakstīts, bet toties jo stingri ievērots likums bija — meklēt vainīgo personu vai personas. Lasot un pētījot negadījumu ziņojumus, visu tanīs minēto personu vārdiem Naūmovs pievērsa daudz vairāk uzmanības nekā elektriskajām daļām, kuŗu vājinātās darbības dēļ raidījuma pārtraukums bija radies.

Vairumā gadījumu vainīgā vai potenciālā „sabotētāja” meklēšana pēc notikušā raidījuma pārtraukuma vai cita negadījuma gan beidzās klusi, nevienam tehniskās daļas darbiniekam nesagādājot liekas nepatikšanas. Pāris darbiniekiem tomēr nācās zaudēt brīvību. Viens no viņiem bija Kārlis Ozols, kas bija pats pirmais skaņu plašu diskos iegriešanas pionieris. Pēdējos gados pirms boļševiku ienākšanas Ozols bija viens no vakara pārraidījumu dežurantiem. 1941. gada sākuma mēnešos viņš pēkšņi tika apcietināts. Valodas klīda, ka viņš nokļuvis nežēlastībā kāda programmas pārtraukuma dēļ. Tas, protams, bija tikai minējums. Kollēgu mēģinājumi panākt Ozola atbrīvošanu, aicinot un beidzot lūdzot talkā Naūmovu, nekā nelīdzēja. Viņš gan solījās kaut ko uzzināt par Ozola likteni, par ko pat Ozola sieva nekā nezināja, taču diez vai vispār pirkstu pacēla. Cik izdevās

noskaidrot, pašam Naūmovam esot trīcējušas bikses, tikai domājot vien par Ozolu un viņa gadījumu. Aiz bailēm iekulties lielās nepatīkšanās Naūmovs esot darījis ļoti maz vai nekā Ozola apcietināšanas lietā. No Naūmova ļaudīm liktenīgajās jūnija dienās tika aizvests arī mans skolas biedrs Juris Pelše, kas tanī laikā bija nodarbināts tehniskās daļas kancelejā. Tanī pašā laikā aizvests tika arī viņa tēvs, prof. Rūdolfis Pelše. Kas to varēja uzzināt, kuŗš kuŗa dēļ bija spiests uzņemties mocekļa gaitas: dēls tēva vai tēvs dēla „grēku” dēļ! Nevarēja, jo nebija nekā ko uzzināt: grēku vienkārši nebija.

Ja raidītāju grupas ļaudīm samērā maz nācās tikties ar drošības iestāžu pārstāvjiem, tad par to vislielākā atzinība pienākas šīs grupas tehniskā darba vadītājam inž. Harijam Baueram. Esot no viņu vidus, Bauers ļoti labi zināja un izprata nemieru, ko no boļševiku ierašanās paša sākuma izraisīja šīs svešās varas pastāvīgā klātiene. Viņš zināja, cik ļoti boļševiku varas uzkundzēšanās derdzās ikvienam inženierim un tehniķim, kas visi bija ielikuši savas labākās domas un pašreizējākos pūliņus, lai latviešiem būtu pašiem savs tā laika tehnoloģijas brīnums. Nenācās nevienam viegli klusēt, redzot, kā Tičinskis lodā apkārt (kā izsalcis medību suns), lai saostītu kādu uzspiestajai sarkanajai varai naidīgu vārdu vai īsu piebildi.

Ar gudri pateiktu uzmodinājumu pasteidzināt vienu vai otru uzdoto darbu vai smalkjūtīgu piezīmi, Bauers apklusināja dažu labu „pārlieki runīgu” puisi, kas, iekšēja nemiera jundīts, ne vienmēr laikus atjēdzās, cik daudz posta var nodarīt neapdomīgi pateikts vārds, ja tas nonāk nepareizās ausīs. Mierīgā un allaž apdomīgā pieeja, ar kādu Bauers aplūkoja pat „visuztraucošākos” atgadījumus vai parādības, bija tāds baldriāns, kas īstā laikā un vietā nomierināja visnemierīgākās sirdis un visatrauktākos prātus. Nosānis vērojās, kā viņš ar īsu, bet pareizā laikā un vietā teiktu piebildi nomierina kāda visai

iekaisuša jauna tehnika eksplozīvo noskaņojumu, laboratorijas mehaniķis Pēteris Briedis pielīdzināja Bauera gudram tēvam, kas veikli prot noturēt uz mierīga ceļa savu bezgala nemierīgo atvasi. Kas gan tagad varētu pilnīgi pateikt, cik daudzi Radiofōna bijušie techniķi vēl šodien staigā šīs pasaules ceļus tieši Harija Bauera nosvērtās un sapratīgās dabas dēļ! Liekas, ir diezgan iemeslu teikt, ka gana viņu vēl tagad min šīs zemes takas, kaut arī viņu visu labais gars, pats Bauers, jau gadiem guļ zem Rīgas Meža kapu zaļajām velēnām.

Tai pašā garā un ar tādu pašu stāvokļa izpratni uz boļševiku laiku kārtību — pareizāk nekārtībām — lūkojās arī inženieris Vilis Karitons, Rīgas raidītāja priekšnieks. Skaidri apzinoties, kā rokās bija īstā vara, arī viņš mēģināja attiecīgā brīdī viena vai otra pakļautā darbinieka varasvīru ačgārnību uzpildītam nemiera traukam ļaut, lai līst pāri malām, jo pretējais — publiska „izlādēšanās” pavērtu nenovēršamu sākumu vēl nepatīkamākai klizmu un nelaimju virknei. Vispār, sava īpatnēji smalkjūtīgā rakstura dēļ vecais Karitons (tā viņu dēvēja, lai atšķirtu no jaunākā brāļa Arvīda) bija visai atturīgs, ja vajadzēja izteikt rājienu vienam vai otram pašu cilvēkam, kas, neapdomības dēļ, gatavojās „šaut pāri stripai.” Būtībā jau tas nebija nekas neattaisnojami ļauns. Tolaik likās esam dabiski, ka ne tikai viena vien darbinieka mēle izteica nemieru, runājot skaļākā balsī nekā parasti. Taču nedod Dievs, ja skaļie vārdi paspruka gaisā tad, kad tuvumā gadījās būt valdošā režīma vienai vai otrai dzirdīgai ausij. Šai ziņā visai tipisku liecību vēsturei un noderīgu padomu nākamajām paaudzēm varētu piedāvāt mehanikas fakultātes studenta un radiofōna tehnika Arvīda Branta pieredze. Trijos, t.s., autoritārajos režīmos, kas pārmaiņus valdīja mūsu tēvzemē, Brants tika apvainots par vienu un to pašu „nelikumību” — par patiesības teikšanu. Ulmaņa izraudzītie tiesneši sūtīja viņu uz centrālcietumu, Hitlera

— uz Salaspili un Staliņa — uz Sibiriju. Kaut ne reizi vien pat pušplēsta vārda nesakot, Karitons ar savu klātieni, nomierināja vienu vai otru „runīgo,” kam mēle niezēt niezēja nosaukt vārdā nelaimju un nekārtību īsto cēloni. Pamanījis nemiera vētru trūkumu netālu esošā Karitona acīs, šāda satraukuma jundītais techniķis vai kancelejas ierēdnis aprāvās, vēl lieku reizi pārdomāja vārdus, ko bija iecerējis teikt. Labi pārdomāja un nereti izšķīrās neteikt nekā, tādējādi aiztaupot vēlāk daudz lielākas nepatīkšanas par tām, kas bija bijušas nemierīgā satraukuma patsākuma cēlonis.

Darbinieku skaits, kas pastāvīgi tika nodarbināts, regulāri pārbaudot, ieslēdzot, darba kārtībā uzturot un salabojot esošās un pakāpeniski ar jaunām un uzlabotām nomainot novecojušās tehniskās iekārtas (bez to tieša vai netieša atbalsta nevarēja savus uzdevumus veikt neviena cita šīs iestādes nozares), tālu pārsniedza jebkuŗu citā nodaļā vai darbības jomā iesaistīto skaitu. Tādēļ bija gluži dabiska parādība, ka citās nozarēs nodarbinātajiem dienā nācās ne tikai sasveicināties, bet vairāk reižu sadarboties ar vienu vai otru un jo bieži vairākiem tehniskās daļas darbiniekiem. Tādējādi radās savstarpējas pazīšanās, kur arvien bija iesaistīts kāds tehniskās daļas darbinieks. Vai tādēļ kāds brīnums, ka gars, kas valdīja, dīvainības, kas mulsināja, idejas, kas rosināja, jā — arī nevalodas, kas intrigēja kancelejas ierēdnes un ierēdņus, techniķus un inženierus tehniskās daļas pasākumos, visumā pārstāvēja dzīvības pulsu un tā svārstības visā Radiofōna darbinieku saimē. Tā tas bija mūsu valsts patstāvības gados. Daļēji tas turpinājās arī nedaudzajos krieviskuma ietekmētajos boļševiku valdīšanas mēnešos. Atskaitot nedaudzos no Padomju Savienības atsūtītos komunistiskās sistēmas ideologus un praktiskā sovjetizēšanas darba uzraudzītājus, cilvēki bija tie paši, kaut arī pēc laika viņi lēnām sāka apgūt padomju iekārtai visai raksturīgo un nepieciešamo izturēšanās īpatnību, proti,

polītisko piesardzību. Citi to dēvēja par neuzticēšanos. Inženieris Linters, kas, būdams sava veida filozofs, prata dziļāk par citiem ielūkoties neparastu parādību cēloņos, izskaidroja neuzticēšanās indivi ar saviem vārdiem. Viņš prātoja, ka krievu izceptā sistēmā ikkatram (stulbam, gudram vai pārgudram) netrūkstot izdevību dzīvot vieglprātīgi, ja vien tikai neuzticoties paša sievasmātes vārdiem un rubuļiem, un neticot pat ne savam kreklam. Piesardzība bija vārds, ko, varbūt biežāk nekā agrāk, sarunājoties pieminēja paņinas. Ķezās, kādās iekļuva tie, kas nebija piesardzīgi un uzticējās nevietā, varēja attiecināt arī uz radiofōna darbiniekiem citās nozarēs.

Diezgan strauji samazinoties tematiem, par kuņiem nebažījoties drīkstēja aprunāties, un vēl straujāk vairojoties tiem, par kuņiem neuzdrošinājās pat ieminēties, boļševiku varas valdīšanas posmā bija atlicis gaužām maz sarunu priekšmetu, par ko vienas nodaļas darbinieki atļāvās apmainīt domas ar citas nodaļas ļaudīm. Brīžiem radās šaubas vai un cik lielā mērā agrākajiem draugiem vēl arvien drīkstēja uzticēties. Kā gan lai spētu uzticēties agrākai darba telpas biedrenei, kas drīz vien pēc padomju sistēmas nodibināšanās kļuva arvien nevaļīgāka, ja uz „randiņu” aicināja latviešu puisi, bet tanī pašā dienā vai nedēļā atrada brīvu laiku ko pavadīt kopā ar vissavienības komunistu partijas laikraksta *Pravda* pielikuma, žurnāla *Ogoņok* pārstāvi Rīgā V. Ardamacki, kuŗš lielāko tiesu laika uzturējās Radiofōna telpās, gan formālajā direktora Lēmaņa darba kabinetā, gan informācijas un reportāžu nodaļas telpās. Pēc ne visai ilgas pazīšanās Ardamackis, kam Maskavā dzīvoja likumīgā sieva, un Rīgā viņa sirdspuķīte, vispārējās daļas darbiniece, viens bez otra, šķiet, iztikt ilgāk nevarēja. Viņi atrada kopēju dzīvokli. Ne Lēmanis, ne Ardamackis jau nebija vienīgie, kas savos mitekļos kārtēji tikās vai paliekami kopā mitinājās ar, t.s., skaistā dzimuma pārstāvēm, kas, sekojot dabas balss mu-

dinājumam, alka romantisku piedzīvojumu un pārdzīvojumu. Naudīgākie un tie, kam kaut kas treknāks atkrita no valdošā režīma, šķitās esam mazliet pievilcīgāki, ja ne romantiskāki. Bez tam, tāda parādība jau neiesākās tikai boļševiku dienās un neapstājās ar to izbeigšanos. Tā nebija viena no īpašībām, ko varam piekārt īpaši boļševisma kaklam, apgalvojot, ka tikai viņi to ievazājuši. Tas nāca līdz no pagātnes verdzības dienām un atgādināja šaura dzīves sektora īpatnības. Līdz ar cita veida īpatnībām citos dzīves novados šī „skatīšanās uz augstiem plauktiem” mīlestības lietās tikai atgādināja, ka vēl arvien nebijām tikuši vaļā no domas: viss labais un gudrais nāk vienīgi no augšas. Šī nedemokratiskā doma, šķiet, par daudz cieši kādreiz bija ieperinājusies mūsu prātos. Par daudz ticot kungu valodām, ka tikai viņi zina pareizo ceļu uz labāku rītdienu, esam par gausu mācījušies iepazīt demokratiskās sistēmas labās puses. Neesam gana atģidušies, ka ikviens organizētas sabiedrības un līdz ar to atsevišķas tautas kopā saturēšanās stiprums un ilgas pastāvēšanas ķīla ir tās locekļu gara bagātību kopsumma, nevis viena priekšgalā izvirzījušās individa „neparastā” gudrība un tā solījumi. Šai ziņā diezin, vai un cik gudri būtu sviest akmeņus tikai uz latviešu sievietēm, ja daļa viņu lēnāk nekā mēs, pārējie, to gribētu, atraisās no verdzības un apspiestības ēru iemānītajām vājībām. Paraugoties patiesības spogulī, mēs, droši vien, atjēgsimies, ka mēs visi vēl bieži esam vergu laiku radīto vājību upuři.

Novērojumi pirmajos gados trimdā neliecināja, ka visas vājības, kas savā ziņā raksturīgas mūsu tautai, mēs būtu atstājuši mājās, nevienas nepaņemot līdz uz svešumu. Tās šad un tad parādījās virspusē nometņu laikos Vāczemē. Par to domājot, atmiņā atāust saruna ar valsts neatkarības gadu skolu darbinieku Andreju Sestuli, pamatskolas pārzini Rīgā un izglītības lauka arodbiedrību aktīvistu Latvijā. Saruna notika četrdesmito gadu vidū Eichštates bēgļu nometnē Bavārijā. Tanīs laikos daļa

mūsu izcelsmes jauno sieviešu, šķiet, pārlietu sajūminājās par netālu stacionētajiem amerikāņu militāro vienību locekļiem un pašas meklēja viņu sabiedrību. To bija novērojis arī Sestulis, kas tanīs dienās pārzināja pie nometnes noorganizēto latviešu pamatskolu. Šajā ziņā viņam bija arī savs izskaidrojums. Viņš teicās zinām, kādēļ tā notiek, vai ar cita nometnes iemītnieka, acu ārsta Apiņa vārdiem izsakoties „kādēļ latviešu ģimnazistes un citas jaunas meičas krīt uz amerikāņiem kā mušas uz medus podu.” Sestulis domāja, ka pagātnes pieredze, kaut kā šķiet, pašiem neaptverot, mūsu zemapziņā bija iedēstījusi domu, ka svešzemju jeb svešasiņu ļaudis esot ne vien saimnieciski, bet arī kultūrāli labāk situēti un it kā būtu vērtīgāki nekā mēs, latvieši, un mūsu brāļi, lietuvieši. Vēl vairāk: esot šo īsti vai iedomāti ‚vērtīgāko’ tuvumā un iegūstot viņu laipnību, mēs līdz ar to paši it kā kļūstot vērtīgāki. Lai arī cik aplama esot šāda doma, tā tomēr esot iegrebusi vienu vai otru robu mūsu cilts citādi vērtīgajā raksturā. Tādējādi, varbūt līdzīgi kalpīgajai krievu tautai, mēs kustoties un tekot žiglāk, ja viena vai otra veida kungs mūs stumdot. Ja tāds nenākot un neuzkundzējoties no svešinieku pulka, tad elku kārtā mēs uzbīdot kādu paši no savējo vidus. To pašu iemeslu dēļ latviešu meiču acis svešiniekā saredzot kaut ko vairāk, kas it kā dedzīgāk aicinot un tuvāk velkot, kas šķietot labāks esam.

Cits tās pašas nometnes iemītnieks un patstāvības gadu izglītības lauka darbinieks, Rīgas I. valsts ģimnazijas inspektors un Eichštates latviešu vidusskolas direktors Vasīlijs Balodis, vērtējot visas šīs un līdzīgās sabiedriskās parādības, arī neklusēja. Viņš prātoja, ka tautas locekļu izturēšanos un rīcības gala iznākumu lielā mērā ietekmējot tās pašas kopīgās iezīmes, kas izšķirot sportistu vienības uzvaru vai zaudējumu. Ilgstošas sekmes sev nodrošinot vienība, kuŗā katrs tās dalībnieks ieliekot savas labākās spējas un tā piedaloties uzvaras kaldināšanā kā līdzīgi ievērots un nepieciešams. Solo spēlētāji, kas uz neilgu

laiku izskatoties kā varoņi, esot tie, kas galu galā „nodrošinot” vienībai zaudējumu. Pēc Baloža sprieduma nevis sporta vienībās vai valstī apvienotas tautas atsevišķu locekļu (viņa terminoloģijā solistu) galvu gudrība un locekļu veiklība, lai arī cik tā ieslavēta, bet tikai visu kopējais gars un ziedošanās esot neaizstājami ilgstošu sekmju un patiesas laimes nodrošināšanai. Šo zelta likumu, meklējot „zvaigznes” sportā vai „sapņu prinčus” romantikas vienības uzsākot un veidojot, vajadzētu strikti ievērot gan sporta klubu vadītājiem, gan nemierīgām, jaunām meičām. Tad daža laba vilšanās ietu secen kā vieniem, tā otrām.

* * *

Bažas, ka, visu noteikšanu Radiofōnā pārņemot boļševikiem, krievi uzspiedīs lietāt savas raidāmlampas un citas ierīces, izrādījās mazākas pēc šo svešinieku ierašanās nekā pirms tam. Tam vairāk iemeslu. Vispirms, paši krievi (katrā ziņā viņu galvgala tehniskais eksperts Rīgā — Naūmovs) jau skaidri zināja, ka kvalitātes un pilnvērtīga mūža gaŗuma ziņā Holandē ražotās *Philip* raidāmspuldzes un citi produkti ir daudz daudz pārāki par krievu gatavotajiem. Ja ne pirms tam, tad katrā ziņā pēc Rīgā ierašanās, viņi zināja arī to, ka visos latviešu raidāmstaciju raidītājos ir iebūvētas tikai tā paša *Philip* gatavotās ierīces, ieskaitot gala pakāpju lielās raidāmlampas. Bez tam, kā drīz vien pēc ierašanās Rīgā atklāja inž. Naūmovs, tālredzīgie latviešu inženieri bija laikus sagādājuši prāvas *Philip* spuldžu un citu produktu rezerves, kas varēja apmierināt nākamo piecu vai varbūt pat 10 gadu vajadzības. Un beidzot, kā pārrunās savā dzīvoklī Biķernieku ielā man atklāja pats Bauers, Naūmovs bija gatavs grozīt gandrīz visu viņa rīcībai pakļautajās latviešu raidāmstacijās, ja būtu drošs, ka to kvalitāte strauji lejup neslīdētu. Bauers viņu bija pārliecinājis, ka ne vien slīdēs lejup, bet nebūs ne

pusi vērtā no līdzšinējās, — ja uzsāktu jebkādas pārmaiņas, kuņās būtu iejauktas Krievijā ražotās raidāmpuldzes.

Ne vien spuldžu, bet arī visādā citādā ziņā, raidītāju nozarē praktiski viss notika tā, kā bija izlēmis inženieris Bauers. Šai ziņā formālajam noteicējam, krievam Naūmovam, gāja pa ceļam ar praktiskā darba veicēju — latviešu inženieri, proti, Baueru, kaut arī katram šķiet, savu iemeslu dēļ. Pirmais rīkojās aiz bailēm, ka jebkādas ķibeles ar raidītājiem, īpaši ja tās atkārtotos, varētu viņu izsēdināt no siltās vietīņas Rīgā. No tā visvairāk ciestu viņa ģimene, kam dzīve Latvijā bija tikpat kā svētki. Otrais, t.i., Bauers: gribēja izdarīt dažus uzlabojumus atsevišķās raidītāju pakāpēs, lai tādējādi iedzīvinātu jaunākos atzinumus šai radiofōnijas nozarē. Līdz tam izdarītie pagaidu mēģinājumi bija likušie visai solīgi. Protams, arī gluži savtīgā vēlēšanās redzēt, ka paša garabērns, Rīgas raidītājs, turpina darboties bez lielām kaitēm un vainām, mudināja Baueru sadzīvot ar krieviem.

Arī studiju kontroles telpās, par kuņu tehniskajām iekārtām bija atbildīgs inženieris Ozoliņš, praktiski viss notika pa pēdējā prātam. Radiokomitejas priekšsēdētājs paļāvās uz Ozoliņa padomu un lēmumiem it īpaši tādēļ, ka šai ziņā Lēmanim pašam trūka viselementārāko zināšanu. Ozoliņš bija labi ieredzēts: agrākie darbinieki respektēja viņa talantus, jaunā vara — teicamo krievu valodu.

Par spīti tam, ka viņi abi bija samērā labi ieredzēti un bija īpaši apmierināti, ka izdevās saglabāt tehniskās ierīces labā stāvoklī, Bauers un Ozoliņš allaž bija norūpējušies par vispārējo politisko stāvokli valstī. Viņi bieži satikās, kaut arī darba lauki bija dalīti un neprasīja vajadzību tikties. Satikās, lai uzzinātu jaunāko, lai pārrunātu iespējamās pārmaiņas. Bez abiem, Ozoliņa un Bauera šādās pārrunās jo bieži (cik apstākļi atļāva) piedalījās arī inženieris Valdis Ziemelis. Pēdējais bija ļoti piesardzīgs. Nebūdams pilnīgi pārliecināts, ka viņus slepeni neuzmana un vēlāk atsevišķi nepratina drošības

komitejas novērotāji, projām ejot, Ziemelis allaž atgādina atcerēties, ka esot runāts par vektoriem, tātad strikti tehniskiem jautājumiem. Tiesa, šādā veidā visiem trim būtu vienādas atbildes — runāts par vektoriem, kaut gan tika runāts tikai par izredzēm uz pārmaiņām, t.i., par politiku.

Strikti tehniskajās lietās, kuŗu risināšanā ekskluzīvi bija iejaukti tikai techniķi un inženieri, daudz kas tātad gāja vecās sliedēs visus boļševiku kundzības mēnešus. Taču visur citur, kur bija klāt kaut tikai atsevišķa ārpusnieka (ne tehniskās daļas darbinieka) roka, neuzticēšanās migla kļuva visai bieza. „Sabotāžas bubulis,” iedomāts un gluži neticams, sāka rēgoties aiz dažādiem stūriem. Atsevišķos gadījumos tam pamatā bija valodas grūtības. Ne visi latvieši prata krievu valodu. Visiem krieviem latviešu mēle bija pilnīga Ķīnas ābece. Normālos apstākļos šie valodas šķēršļi būtu bijuši sīka lieta, ko varētu nesāpīgi atrisināt. Ar aizdomu un aizspriedumu pilnajiem krieviem, kaut arī izteiktiem tehnikas novada ļaudīm, svešvalodu trūkuma izraisītie pārpratumi šķitās esam vismaz trīsreiz svarīgāki, nekā tie faktiski bija. Par to nācās dzirdēt desmitiem interesantu piemēru, kas uzskatāmi raksturo laikmetu, kuŗā tie notika. Šķiet, šodien tie būtu ārpus laika. Nav vērts tāpēc ne uzskaitīt, ne piemērus piedāvāt.

Pieskaŗoties rosmēm, ko boļševiku vai citu režīmu valdīšanas laikā Radiofōnā veica talantīgākie tehniskā novada spēkavīri, nekad nebūs pateikts diezgan, kur un kā savu īpatnējo pieeju pārdzīvojamā laikā parādīja inženieris Jānis Linters. No viņa paša mutes nākušais un no citiem atstāstītais liecina, ka arī krievu laikā Linters nebija izkāpis no savas lomas ir ne puspēdu. Linters nebūtu bijis Linters, ja viņš, ir acis nepamirkšķinot, ir paša velna nebaidoties, teiktu kaut ko citu, bet ne gluži to, ko tanī brīdī domāja. Šai ziņā viņš bija taisns kā vistsnācākā mednieka bulta: teica to, ko domāja. Bažas par nelabām se-

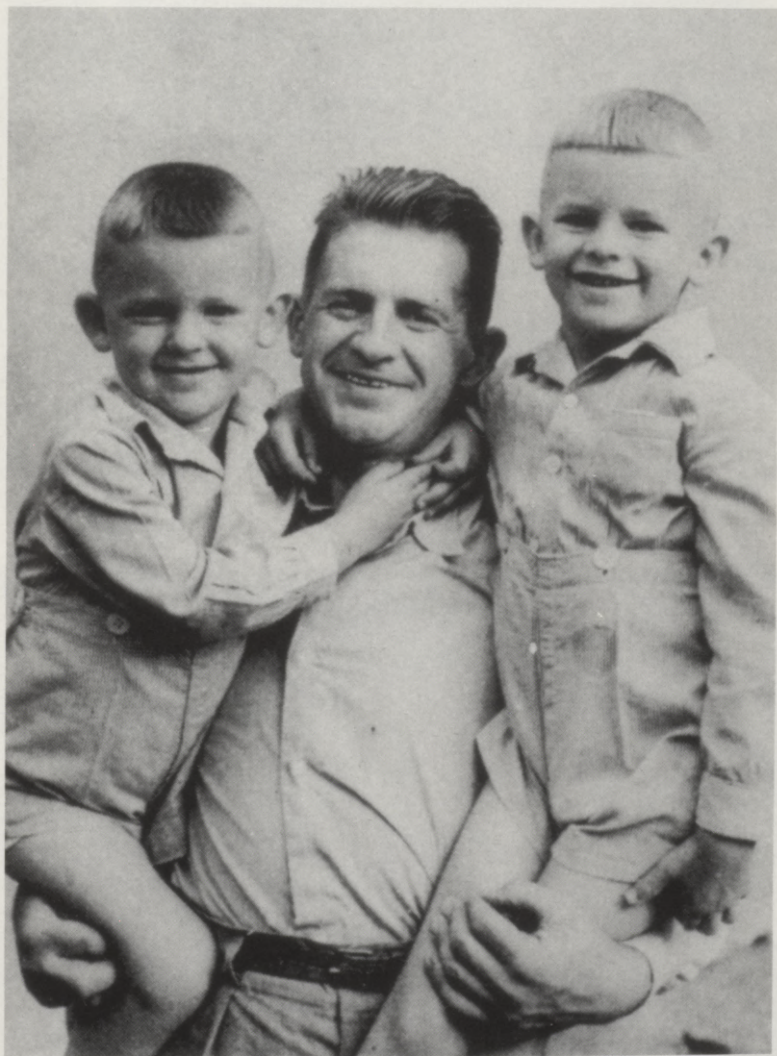
kām, ko tas varētu sagādāt, Linteru nekad neatturēja saukt notikumus un parādības īstajos vārdos. Vienalga, lai arī kuŗš tos dzirdētu, lai arī cik tie nepatīkami būtu klausītāja ausij.

Ne vienmēr varēja pateikt, tieši kādēļ laba tiesa individu, kas darba vai cita dēļ apgrozījās Lintera tuvākajā redzes lokā, atšķīrās no pārējiem ar kaut ko tiešām neparastu. Vai viņus tur bija ievīrījis liktenis, sagādīšanās jeb vai viņi tādi izvērtās un izskatījās Lintera paša klātienēs dēļ. Tā bija noticis arī boļševiku mēnešos. Īsti nezinot kādēļ, viņa paspārnē kārtēji apgrozījās kāds iebrukušo krievu pārstāvis, kas valkāja kaut kādu „inženiera” formas tērpu. Nekas sevišķs tas nebija.

Vācijā, piemēram, nācās grūti kaŗa laikā ieraudzīt individu, kam mugurā nebūtu viena vai otra veida formas tērps. Kāpēc lai krievi nedarītu to pašu! Viņi taču kopēja vāciešus daudz un dažādi. Sevišķais tomēr bija tas, ka šis „inženiera” formas tērps bija vismaz četrus numurus par lielu. Tas samērā sīkā auguma krievīņu padarīja tik kōmisku, ka, uz viņu tikai acis pametot, pat nosvērtākais vērotājs nevarēja valdīt smieklus. Jocīgā krievīņa „ēšana” bija gards kumoss Lintera mēlei. Kamēr šādai ēšanai nebija politiskas piegaršas, tikmēr Lintera ākstīgās piebildes likās pieņemamas abām pusēm. Tomēr dažos gadījumos, īpaši skaŗot komūnistiskās pasaules elku dievus, tās kļuva bīstami eksplozīvas.

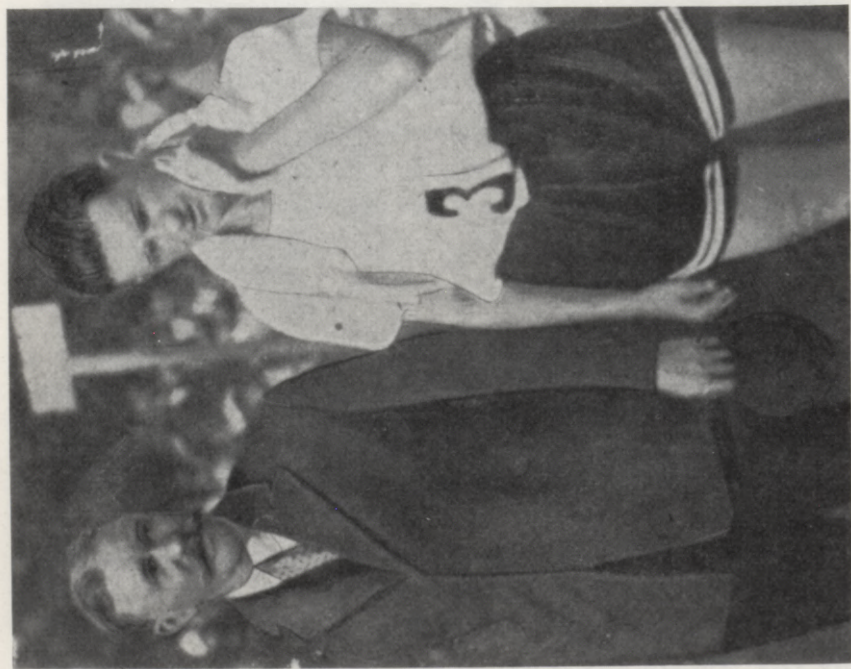
Pēc vairāku nedēļu ilgas negantas cīņas ar iesnām izskatā kōmiskais krievu inženieris prasa padomu Linteram, ko darīt, lai tiktu vaļā no šīs velna uzsūtītās deguna un kakla kaites. Linters ieteica iepilināt glāzē ar ūdeni vienu pilienu joda tinktūras un ar šo šķidrumu skalot degunu. Krievs ieprasās: „Vai tas man palīdzēs?” Uz to Linteram atbilde jau gatava: „Palīdzēs tikpat daudz kā palīdz Ļeņina, Staļina mācības.” Šķiet, iedomājies, ka Linters ir kāda visai augsta ranga čekas aģents, kas viņu

ZEĻ TĒVZEMES MĪLESTĪBA — TAUTA MŪŽAM PASTĀV!

*Pasaules soļošanas lielmeistars latvietis Jānis Daliņš un viņa dēli
Jānis un Ivars.*

NE SOLIS PAR ĪSU — NE ŠĶĒRSLIS PAR AUGSTU.

Vidzemes vidienas mežsargs Daliņš un viņa
pasaullstāvenais dēls Jānis.

Pasaules rekordists Daliņš traucas pretim
mērķa līnijai.

DOMINĒJA MŪSU DALIŅŠ — LĪDZI TURĒJĀS ŠVEICES ŠVĀBS!

Daliņš palaikam izvirzījās sacensību rindas priekšgalā, bet ne vienmēr tur noturējās līdz mērķa līnijai.

Arturs Švābs bija Daliņa vissīvākais pretinieks.

SAKUPLOJA ĢIMENE — ATKLĀJĀS CITA PASAULE.

Sakuplojusi ģimene bija mūsu lielmeistara Jāņa Daliņa garīgo spēku un labsajūtas bagātīgs avots. Apmēram gadu pirms aiziešanas viņā saulē šajā foto uzņēmumā iemūžināta šī sportista ģimene. Vidū Jānis un viņa dzīvesbiedre Elza. Pirmā rindā no kreisās: meitas Rudītes bērni Andrejs, Miķelis un Lisa; dēla Ivara meita Brita un dēla Jāņa dēli Pēteris un Andrejs. Pēdējā rindā, no kreisās stāv: znots Tālivaldis Mežciems, meita Rudīte Mežciema, vedekla Inese Daliņa, pēdējās vīrs Ivars Daliņš, vedekla Ilze un viņas vīrs Jānis Daliņš.

Neuzmanīgais trusis, ko izdevās noķert zaķa vietā.

Italijā atsaucīgais ēzeltis un viņa vīna mucas.

SARAUJIES UZ SAVU — IZSTIEPIES UZ OTRA NEVEIKSMI!

*Izcilie futbola spēles vārtsargi — rīdzinieks Arvēds Jurgens un liepājnieks Harijs
Lazdiņš dalās pieredzē un pārdomās.*

VIENREIZ SĪVI PRETINIEKI — OTRREIZ LABI DRAUGI!

Olimpijas vārtsargs Harijs Lazdiņš atvairā Rīgas Vilku uzbrucēja Jēnicha vārtos šautu bumbu.

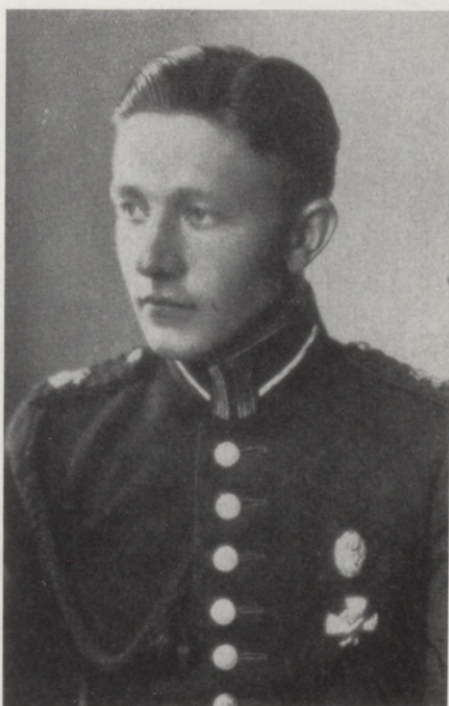

Citās reizēs Olimpijas vīri cīnījās plecu pie pleca ar to pašu Rīgas Vilku puīšiem — iedalīti kopējā valstī vienībā.

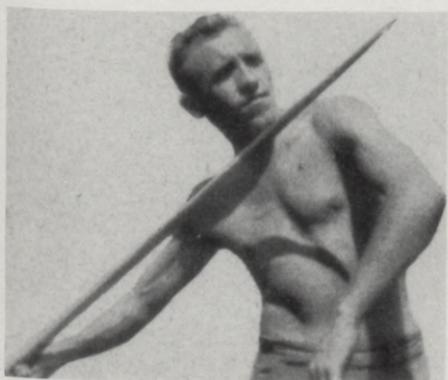
PAVEICA DAUDZ, KAUT ARĪ SKAITĀ NEBIJA DAUDZI!

*Ievērojamākais latviešu
ledushokejists agr. Leonīds
Vedējs.*

*Pasaules meistars šaušanā Kārlis
Kļava.*

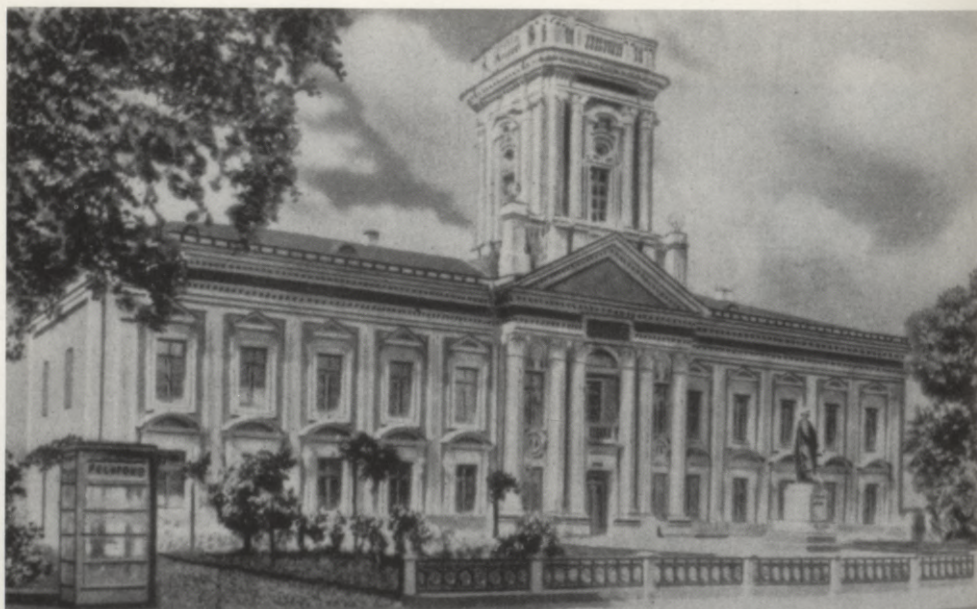

*Pasaules klases
šķēpmetējs Jānis
Stendzenieks.*

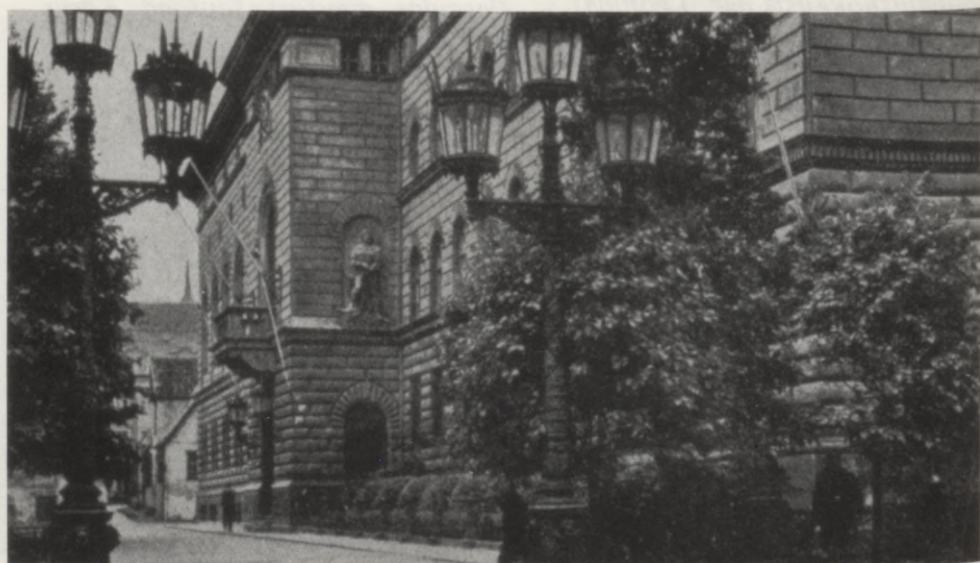

*Ļoti sekmīgā latviešu
vieglatlēte un rakstniece
Mirdza Timma.*

TAUTA AUDZINĀJA — IZRAUDZĪJA SAVUS PĀRSTĀVJUS.

Hercoga Pēteris ģimnazija Jelgavā, kam bija laba slava ne vien Zemgalē, bet arī citos Latvijas apgabalos.

Latvijas saeimas nams. Lai arī cik politiski diktatoriskās aprindas noniecināja šīs celtnes iemītniekus, tie bija taisnīgi izraudzīti demokratiskās vēlēšanās, kas bija dokumentētas un izskaidrotas likumīgā valsts satversmē.

grib pārbaudīt vai izprovocēt, krieviņš nobīstas līdz nāvei — sāk trīcēt kā apses lapa un visai lielās bikses līdz ar viņu.

Citā gadījumā, esot klāt lielākam skaitam komunistu un nekomunistu, Linters mēģina „skolot” to pašu uniformēto krievu inženieri. Ir runa par valsts saimniecību. Linters ir pārliecināts, ka tā nesekmēsies tik ilgi, cik ilgi boļševisma ideologu Marksa-Engelsa-Ļeņina un Staliņa kvartets turpinās sekot krievu rakstnieka Krilova fabulā notēlotajam ēzeļa, kazas un divu citu lopiņu mūzikālajam kvartetam, kuŗā neviens no visiem četriem neprot spēlēt savu instrumentu. Krieviņš, kam padoms bija domāts, un visi, kas bija tuvumā, to dzirdot, turpat vai prātu zaudēja. Ne tā teiktā autors — Linters pats. Tomēr krieviņiem nebija diezgan drosmes likt Linteram „maksāt” par pārdrošību. Kaut ko jau darīja. Tas tomēr bija par maz par šādu pārkāpumu. Nobīdīja viņu vairāk sāpus — lai nacionālistu ausis nedzird. Tas arī viss. Viss — par spīti tam, ka komūnisma vislielākie ideoloģiskie dūži bija pielīdzināti ēzelim, kazai un citiem lopiņiem.

Inženierim Linteram bija visai redzīga acs un ass prāts ne tikai tehniskos, bet arī citos jautājumos, ar ko nodarbojās latviešu un neapšaubāmi arī citu zemju radiofōni. Viņš gluži labi aptvēra, ka informācijas un reportāžas daļa ir vienīgā šīs iestādes nozare, kas desmitkārt vairāk par citām ir vajadzīga boļševiku režīmam. Kā parasti, atbildot uz kāda ekskursanta, augstskolas studenta, jautājumu, kam radiofōnam vajadzīga informācijas nozare vai daļa, Linters to izskaidroja savā neparastajā veidā. Vispirms viņš atzina, ka radiofōnam šāda nozare neesot vajadzīga. Pēdējai gan esot vajadzīgs radiofōns. Pielīdzinot radiofōnu zvēru dārzam, kuŗā sadzenot iekšā visu, ko negribot vai baidoties laist uz brīvām kājām, ar Lintera saprāta auklu mērījot, informācijas un propagandas daļu varot pielīdzināt čūskai. Tās galvenais un vienīgais ierocis esot indīgā šķidrums zobu (viņa paša vārdus

lietājot — „ģiptes” dzeloņi). Ja tie trūkst, tad vienu neuztraucot ne čūskas klātie, ne arī baidot tās šņācieni. Bez tam, cenšoties uzsvērt šīs nozares galveno lomu, reti kad viņš to dēvēja tās formālajā vārdā par informācijas un reportāžas nozari, bet parasti godāja par informācijas un propagandas nozari. To Linters darīja, ne pārteicoties, kā daždien gribējās iztulkot, bet gan gluži apzinīgi.

Propagandas mašineriju, kuŗā Radiofons, īpaši tā informācijas un propagandas nozare, tanīs laikos bija pats galvenais loceklis, boļševiku režīms nodarbināja un vēl šodien nodarbina vairāk par visām citām tā rīcībā esošajām iespējām. Nodarbināja tāpat kā Gebelsa vadītā Hitlera propagandas aparātūra un visas pārējās diktatoriskās valdības, kuŗu II pasaules kaŗa priekšvakarā bija saradies kā sēņu pēc lietus. Ir mirkli nevilcinoties darīt to pašu, ko gadiem ilgi bija praktizējuši savās mājās, mūsu galvaspilsētā sarkanarmijas aizsegā ienākušo propagandas vienību locekļi tūlīt pārņēma savā ziņā Radiofona informācijas un reportāžas daļu. Viņi rīkojās steidzīgi un izšķirīgi. Kā jau minēju iepriekš, viņi atlaida šīs daļas vadītāju un tā tuvāko palīgu, t.i., Klāvsonu un Freivaldu, ko šajos posteņos bija ielicis 1934. gada 15. maija režīma autors un suverēnais noteicējs. To vietā komunisti tūlīt ielika savējos, kas šim uzdevumam, acīm redzot, bija laikus izraudzīti, steigšus ieradās Rīgā un stājās darbā, zinādami, kas un kā jādara Latvijas sovjetizēšanā.

Par to, kā īsti notika šīs Latvijas radiofona nozares „boļševizēšana”, pilnam zināja tikai Maskavas atsūtītais pilnvarnieks Višinskis un viņa tuvākie padomdevēji, krievu un latviešu komunisti un pārmaiņās tieši iejauktās personas. Pat ne viduvēja vai zemāka ranga komunistiem, ir nerunājot par vispārējo sabiedrību, par pārmaiņām nebija ne jausmas. Maniem agrāko laiku kollēgām informācijas daļā bija piekodināts ievērot absolūtu klusu ciešanu, ne zilbes neizpaužot no tā, kas notiek darba

vietā. Kas to neievērošot, pusstundas laikā atradīšoties uz ielas — bez darba un bez maizes.

Tikai pamazām atklājās, kas ir jaunie noteicēji šai vitālajā Radiofōna propagandas nozarē. Vispirms agrākās informācijas un reportāžas daļas vietā tika radīta informācijas un propagandas daļa. Te interesanti ievērot, ka, mainot daļas nosaukumu, komunistu vara neuzsāka nekā jauna. Kaut arī daļas nosaukums pēc 1934. g. maija pārmaiņām bija paturēts no demokratiskās Latvijas posma, tā de facto bija informācijas un propagandas, ar uzsvaru uz pēdējo, pasākums. Tādējādi, pārņemot varu Radiofōnā, boļševiki pārmainīja daļas formālo nosaukumu un sniegtā materiāla saturu, bet turpināja tādā pašā veidā, t.i., propagandas stilā, kā bija darīts priekš tam, ar viņu vārdiem sauktajā „diktātoriskās buržuāzijas” laikā. Amatu un ar tiem saistītās atbildības sadalījums bija samērā juceklīgs. Piemēram, formāli vienā noteiktā amatā bija viena persona, bet tai piekritīgos pienākumus veica un atbildīga bija tomēr kāda cita.

Informācijas un propagandas daļas vadītājas postenim no vissavienības ieradās ap pusmūža vecuma dāma vārdā Feldmane. Maz kas bija zināms par viņu. Esot vidzemniece, bet nebija zināms kāda formālā izglītība un kas viņu kvalificētu viņu un boļševiku propagandas bungu rībināšanas uzdevumam. Ikdienas dzīvē un attieksmēs pret vīriešu dzimti viņa neko lielu neatšķīrās no citām normālām sievietēm. Kaut arī esot jau gados, kad jaunības bezbēdību un trakulību mērs sāk sarauties, viņa tomēr, spriežot pēc tā, ko apkārtējā pasaule redzēja, šķitās mēģināja dzīvot tā, it kā tikko būtu iekāpusi divdesmitajos. Informācijas nozares mašīnrakstītāja Aleksandra Stākaldere, kuŗai pašai, par spīti strauji progresējošiem gadiem, romantisku jūtu uzplūdi nebija nekas neparasts, zinīgi vīpsnāja, līdz ko dzirdēja valodas par Feldmanīti un viņas mēģinājumiem atsaukt atpakaļ jaunības brāzmas.

Stākaldere domāja, ka Feldmanītei esot sākusies otrā un droši vien arī pati pēdējā jaunība. Valodas vai nevalodas ap šo mazliet vecīgo dāmu nebija gluži no gaisa grābtas. Drīz vien viņa samīlējās latviešu zemes puisī, krietni gados jaunākā par pašu. Tam blakus vīrišķīgam izskatam bija arī noderīgs daudzums aktieŗa talanta. Uznākot II pasaules kaŗam, Feldmanes un viņas izdarīgā drauga kopīgais ceļš pēkŗņi pajuka. Pirmā aizlaidās līdz savējiem uz vissavienību, otrs devās tieŗi pretējā virzienā — uz rietumiem. Vēlāk runāja, ka viņŗ spēlējot Libekas latvieŗu teātrī.

Feldmanes vadītai informācijas un propagandas daŗai bija pakļauts ne tikai ziņu dienests, bet arī priekŗlasījumu un raidāmlugu nozares. Ziņu dienestu vai formālā vārdā „informācijas nodaļu,” kas bija Feldmanes vadītās informācijas un propagandas daŗas sastāvdaļa, nomināli vadīja Helēna Ville. Cik daudz viņai teorētisku un cik praktisku zināŗanu darbam ziņu dienestā, tas nekur netika atklāts. Gan ikvienam tika pateikts, ka biedre Ville esot daudz mācījusies no grāmatām, ko viņa gadiem ilgi varējusi studēt Latvijas burŗuāzijas cietumos. Acīm redzot, cietuma, cietumnieces vai cietējas stāŗš viņai bija bagātīgs. Œķiet, ar to arī viņai pietika, jo ar praktisko ziņu dienesta darbu viņai nevajadzēja daudz darboties. To darīja Leizers Levins. Pēdējais, vismaz virspusēji, likās esam īstais noteicējs informācijas nodaļā. Tiem, kam radās vajadzība vai izdevība ielūkoties dziļāk ziņu vāŗŗanas un izvērtēŗanas darbā, arvien vairāk atklājās, ka arī Leizeram ne vienmēr bija pēdējais vārds. Bija vairāk iemeslu ticēt, ka arī informācijas nodaļā, ja arī ne formāli, tad gluŗi neoficiāli, ļoti daudz sveŗ tas, ko vienā vai otrā jautājumā domā maskavietis Ardamackis. Par pēdējā svarīgo lomu Radiofōna citos pasākumos jau tika runāts citur. Œo citu pasākumu starpā ietilpa arī Lēmaŗa vadītā radiokomiteja.

Bez tam, ne vadītājos, bet zemākos posteņos reportieŗa darbā boļševiku posmā informācijas nodaļā sāka strādāt arī divi citi biedri — Boriss Hiršfelds un Ābrams Tarants. Pirmā darbības loka centrā bija politika, otrs reportēja par padomju mākslu, kino un sportu.

Atskaitot agrāko daļas vadītāju Klāvsonu, viņa tuvāko un uzticamāko palīgu Freivaldu, kā arī Melāniju Vanagu, Ulmaņa autoritārā režīma laikraksta *Daugavas Vēstnesis* redaktora Vanaga sievu, kas pati neatgriezās darbā, nevienu no pārējiem agrāko laiku darbiniekiem ar varu projām nedzina. Protams, visi gaisā laišanai domātie ziņojumi gāja cauri Leizera Levina nesaudzīgajam politiskā derīguma sietam. Darbu informācijas nodaļā varēja turpināt arī Voldemārs Dulmanis, vecākuma sekā — nākamais aiz Klāvsona un Freivalda neatkarības posma pēdējā režīmā. Viņš palīdzēja Levinam noslīpēt manuskriptus Rīgas ziņu dienestam, kā arī, ja kas nozīmīgs atgadījās, ierunāt magnētiskā lentā informāciju Maskavas radiofōnam. Pēdējo pārmaiņus veica Dulmanis un pats Levins. Cits neatkarības gadu veterāns Osvalds Porietis rakstīja par strādnieku lietām un darbiem fabrikās. Tāpat kā pirms tam, t.i., neatkarības gados, sarkano ziņu dienesta redakcijā turpināja strādāt arī dzejnieks Andrejs Eglītis. Viņš rakstīja par kultūras un mākslas jautājumiem. Eglītis sēdēja pie viena galda ar Kārli Videnieku, kas uz Radiofōnu pārnāca no *Letas*. Pēdējais (Radiofōnam) vāca ziņas visvairāk par lauksaimniecības jautājumiem, par kolhoziem un padomju valsts saimniecībām. Aleksandrs Bundža — cits patstāvības gadu reportieris — komunistu varas laika sākumā bija pirmais un galvenais lauksaimniecības lietu referents. Neilgu laiku to darīja abi — Bundža un Videnieks. Pēc Bundžas atlaišanas no darba Videnieks kļuva vienīgais zemnieku un lauksaimniecības notikumu ziņotājs un vērtētājs.

Atceroties ziņu dienesta ļaužu grupu, kas tanī laikā bija informācijas nodaļas darba mugurkauls un kur arod-

nieciski sagatavotie un praktiskā darbā izveidojušies žurnālisti bija salikti vienā katlā ar komūnistiski politiskā garā trenētiem propagandistiem, prātā iešaujas Austras Sitiņas vārds. Viņa bija viena no mašīnrakstītājām, kas rakstīja uz mašīnas Videnieka sarūpētās ziņas. Ka viņa būtu bijusi tuvāk vienai vai otrai no nule minētajām no-virzēm tā laika informācijas nodaļas darbinieku grupā, grūti bija teikt. Katrā ziņā viņa bija atšķirīga persona. Interesanta? — Ne tiešām. Neparasta? — Tā gan!

Sitiņa kundze pati nebija nekāda slavenība. Viņas vārds nebija agrāk dzirdēts. Par viņas darbiem, kas būtu izpelnījušies citu cilvēku ievērību, tuvākajiem darba kollēgām arī nekas nebija zināms. Daļa gan — un nebūtu pārsteigums pat ja visi — zināja vai bija kaut ko dzirdējuši par viņas bijušo vīru Pēteri Ķikutu. Plašākas sabiedrības uzmanību viņš ieguva kā galēji kreiso aprindu dzejnieks. Lielākoties tādēļ viņš arī tika ievēlēts Saeimā. Neesot mierā ar dažiem soļiem, kas bija komūnistu (strādnieku un zemnieku) frakcijas rīcības stūrakmeņi, deputāts Ķikuts un vairāki viņa domu biedri nodibināja citu un jaunu galēji kreisas orientācijas partiju. Arī jaunās partijas paspārnē darbojoties, sekmju netrūka — Ķikuts no jauna iekļuva Saeimā.

Pēc tam gan šī saeimas deputāta vārds sabiedrības skatam parādījās gluži citu gaužām necilu, ja ne traģisku, iemeslu dēļ. Nepielūdzamais liktenis bija apgājies ar deputātu Ķikutu tikpat nesaudzīgi kā ar viņa plašāk pazīstamo laika un domu biedru, arī kreiso literātu un saeimas deputātu, Linardu Laicēnu. Abi aizgāja bojā „sarkanās apsoltās zemes,” Padomju Savienības cietumos, paša Staļina organizētajās partijas tīrīšanas akcijās, 1937. gadā. Ķikutam dodoties no Latvijas prom uz Padomju Savienību, izdevības trūkuma vai cita iemesla dēļ, viņa sieva palika mūsu zemē, dzīves iztiku pelnot strādāja ierēdnes darbu dažādos uzņēmumos. Nodibinoties komūnistu varai, pieteicās un tika pieņemta mašīnrak-

stītājas darbam Radiofōnā. Līdzīgi vairumam pārējo darba istabas biedru sarunās par politiku nepiedalījās vai, ja šo vai to piebilda, tad tikai nenoīmīgas lietas, no kuŗām nekā nevarēja secināt par viņas iekšējo pārliecību. Nācās grūti iedomāties, uz kuŗu pusi un vai līdzīgi bijušajam vīram uz kreiso, sliecās viņas politiskie ieskati. Tā nu, viens otrs darba kollēga iekūlās diezgan lielās nepatīkšanās, ja nebija bijis pietiekami uzmanīgs un piesardzīgs, izsakot savas īstās domas par politisko situāciju valstī. Savas atklātības dēļ šajā ziņā iekrita, piemēram, Videnieks, kuŗa manuskriptus, kā agrāk jau pieminēts, pārrakstīja šī mašīnrakstītāja — Austra Sitiņa.

Pats būdams labas dabas cilvēks, kas vairās otrā kaut ko nelabu saskatīt, Videnieks bija iedomājies, ka viņš un Sitiņa kundze sadarbosies un sadzīvos gluži labi. No sākuma, kamēr viens par otru maz ko zināja, tā arī bija. Tad nāca pārsteigums. Kādā dienā bez kāda aplinkus vai tieša brīdinājuma bija jāsecina, ka Sitiņa, acīm redzot, tā vis — ka abiem itin labi iet pa ceļam — nedomā vai arī pēdējā laikā viņa sākusi domāt citādi. Tas stundu vai pusotras pēc kārtēja darba cēliena iesākuma atklājas Ādolfā Apsīša darba kabinetā, kuŗā Videnieks tika ieaicināts uz „pārrunām.”

Neilgu mirkli palūkojies uz ieaicināto informācijas nodaļas darbinieku, bez jebkāda ievada biedrs Apsītis tūlīt teica, kas par lietu. Lūk, tā un tā! Biedre Sitiņa, ko abi labi zinot, esot Apsītim sūdzējusies par Videnieku. Pēdējais pārsteigumā no teiktā daudz neapjēdza. Cik apjukumā varēja izlobīt, sūdzībai bija kaut kāds sakars ar darbu. Iztaujājājs sīkumos neielaidās. No tālākā iztaujātais secināja, ka lieta ir nopietna, pat ļoti nopietna. Apsītis vispirms aprasījās, vai Videnieks esot biedrs partijā. Neesot. Tālāk. Vai esot Moprā (komunistu palīdzības organizācija — līdziniece rietumu pasaules Sarkanajam krustam). Atbilde tā pati: neesot. — Iztaujāšanu beidzot,

Apsītis stingri, jo stingri piekodina būt piesardzīgākam. Pieceļoties kājās un liekot saprast, ka saruna beigusies, viņš cieši un pētīgi ielūkojas izprašņātā acīs. Tas īstēni nesaprot, ko gan nozīmē šis skats, kas kā smails urbis duŗas viņā. Vai to, ka šoreiz briesmas ir pāri, vai pat to, — nedod Dievs — ka lielākās nedienas vēl priekšā. It kā sevi žēlojot vai mierinot, samulsinātais Apsīŗa apakŗnieks mēģina piespiest sevi domāt, ka noticis ir pirmais, proti, starpgadījums izbeigts. Taču augumā gaŗajam un stiprajam bijuŗajam sportistam un paŗreizējam reportierim nedod miera (asins ŗaltis virmo vaigos un smadzenēs) radiofōna, t.s., partorga paŗi pēdējie vārdi, proti, Videniekam jau esot ceļā uz Apsīŗa darba kabineta izejas durvīm, pēdējais, it kā atbildot uz vārdos nepatektu jautājumu, piebilst: „Tagad man nav vairāķ laika, bet par ŗo lietu mēs vēl runāsim vēlāķ.” — ŗādi beigu vārdi tikko izpraŗņāto reportieri samulsina daudz vairāķ, nekā viņŗ vēlētos. Gribētos aizmirst ir Sitiņas sūdzību, ir sarunu ar Apsīŗi. Viņŗ mēģina. Neizdodas. Atceļā uz savu darba telpu, ziņu dienesta redakciju, Videnieķ sāķ domāt, ka jaunās un gaidāmās „ziepes” daudz lielāķas nekā jebķad iepriekŗ. Ko nu darīt? Laisties meŗā tūlīt, lai glābtu, ja vēl kas glābjams? Vai vispirms teikt savējiem ardievas un tad slēpties no milicijas acīm?

Lai izprastu — vai un, ja tā, tad — kā Videnieķs izkļuva no ŗis gauŗām nepatīķamās ķezas, domās jāatgrieŗas pie pāris agrāķiem notikumiem. Pēdējo izraisītajām situāķijām un līdz ar to tanīs iejauķtajām personām, jo seviŗķi boŗŗeviku laika ministru padomes priekŗsēdim, visiem labi zināmajam Vilim Lāķim ir bijusi liela, varbūt pat izŗķirīga loma Videnieķa sareŗģījuma atmeŗģloŗanā un tā tālāķā norisē.

No draugu pulķa, ar ko viņŗ bija sāķis tuvināties, mācoties vidussķolā, Videniekam vislabāķ bija pa ceļam ar Rīģā labi pazīstamā Māķslas akadēmijas profesora D. dēlu. Pēc skolas atstāŗanas abi gandrīz ķārtēji mēŗoja ceļu

uz vienu vai otru galvaspilsētas sporta laukumu. Dzimšanas, vārda dienas un citās svinībās palaikam viens bija otra vecāku viesu vidū. Vienā no šādām viesībām drauga tēva, šī pazīstamā prof. D. aicināto un ieradušos ciemiņu pulkā bija arī topošais rakstnieks Vilis Lācis. Tolaik gan vēl nebija dzirdēts, ka viņam būtu bijusi kaut kāda saskare ar politiķu vai politiskām partijām, nerunājot nemaz par piederību vai tikai tuvināšanos komunistu aprindām. Profesora ģimene Lāci ieaicinājusi, paklausot viņu meitas, Videnieka tuvā drauga māšas, ieteikumam, jo tanī laikā viņa bijusi šajā topošajā rakstniekā cieši ieskatījusies.

Tā vakara viesībās Lācis nejutās visai ērti: kaut kā nevarēja iedzīvoties. Bija kluss. Laiku pa laikam paraudzījās apkārt, it kā meklējot labāku vietu, kur atmisties. Abiem gandrīz tai pašā brīdī izkustoties no līdzšinējām vietām, Lācim un Videniekam gadījās atsēsties kādā klušākā stūrīti tieši blakus. — Vārds pa vārdam — sarunas vedās raiti. Tā viņiem itin draudzīgi plāpājot, labā noskaņā aizritēja turpat vai viss vakars. Šķiroties abi sarunāja atkal satikties nākamajā svētdienā, lai kopīgi ietu uz soļošanas sacīkstēm, kas tika rīkotas Rīgas pilsētas sporta stadionā. Bija plānots, ka šajās sacīkstēs piedalīsies ne vien Daliņš, bet arī vairāki ārzemnieki. Bija gaidāma visai karsta sacensība. Lācis bija iesilies. Daliņu viņš nekad neesot redzējis, kaut gan šī valmierieša panākumi soļošanas sportā viņam nebija sveši. Zināja gluži labi. — Pēc tam, vairāk reižu viņi abi kopīgi noskatījās futbola spēles, kuŗās ar spēkiem mērojās spēcīgās Rīgas virslīgas vienības.

Vēlāk kopīgās gaitas apsīka. Gadiem ilgi viens ar otru vairs ne satikās, ne redzējās. Tagad nu, kad daudz ūdeņu bija aiztecējis un daudz kas bija mainījies, dažkārt pat šķiet ar kājām gaisā apsviedies, Videnieka atmiņā iedegās seno dienu iepazīšanās ar Vili Lāci. Ne pēdējā, ne

paša Videnieka dzīve nebija stāvējusi uz vietas. Sevišķi daudz kas bija grozījies Viļa Lāča dzīvē. Kopš viņam patīkamās boļševiku varas nodibināšanās Latvijā (izrādījās, ka Lācis iestājies komunistu partijā jau 1928. gadā). Lācis bija kļuvis jaunā režīma valsts galva — ministru padomes priekšsēdis. Liels vīrs, kuŗa rokās liela vara. Daudz kas bija mainījies arī Videnieka dzīvē, kaut arī citādā veidā, nekā Lāča. Videnieks bija kļuvis bezdarbnieks. Tāds viņš kļuva pēc atlaišanas no darba *Letā*. Kopš tās dienas bija klauvēts pie daudz durvīm, veltīgi. Atmiņai atgādinot kādreizējo pazišanos ar Vili Lāci, prātā iešaujas doma, ka varbūt tas varētu palīdzēt darba atrašanā. Viņš taču tagad pie boļševiku valdošās varas, liels vīrs, kam liela noteikšana! Vajadzētu aiziet un aprunāties. „Ja nelīdzēs, tad neskādēs,” saka sena prātula. Ja galu galā nekā palīdzēt nevarēs, pa pieri jau nesitīs. Domāts — darīts! Aiziet. Pasaka savu vārdu agrākajam radiofona informācijas daļas reportierim Jemeļjānovam, kas tagad ir ministru padomes priekšsēža sekretārs, un paskaidro, ka atnācis satikt Lāča kungu privātā lietā. Iznācis no ministru padomes priekšsēža kabineta, Jemeļjānovs paskaidro: „Biedrs Lācis jūs atceras, bet nevar pieņemt.”

Par spīti neveiksmīgajam gājienam pie lielā biedra Lāča Videniekam beidzot uzsmaida laime. Viņu pieņem darbā Radiofona informācijas un propagandas daļas informācijas nodaļā. Radiofona viņš sastop vairākus paziņas, ar kuŗiem draudzība sākusies priekš vairākiem gadiem. Pēdējo pulciņā ietelpj arī šīs kultūras iestādes galvenais režisors Jēkabs Zaķis. Abi meklē un nepalaiž gaŗām izdevību pēc darba kopīgi atstāt Radiofona telpas un kopīgi soļot mājup vai citur.

Dienu pēc tam, kad partorgs Apsītis savā darba kabinetā mašīnrakstītājas Sitiņas sūdzības dēļ bija brīdinājis Videnieku būt uzmanīgākam, viņš, vēlāk nekā parasti, sagaidījis nokavējušos Zaķi, kopā ar to dodas uz lielajām izejas durvīm. Plašajā priekštelpā viņi abi, Zaķis un

Videnieks, pamana grupiņu Radiofōna lielo biedru: Indriķi Lēmani, Ādolfu Apsīti, Leizeru Levinu un vēl pāri citu „dūžu.” Šķiet, gaida ierodamies kādu vēl lielāku biedru. Tā viņu darīšana. Abi vēlīnie darba vietas pametēji turpina soļot pretim izejas durvīm. Turpat Zaķa un Videnieka deguna priekšā no ārpuses durvis atveŗ ministru padomes priekšsēža Viļa Lāča sekretārs Jemeljānovs, kam seko pats Lācis un vēl divi citi biedri. Acīm redzot, tie bija viesi, uz kuŗu ierašanos bija gaidījis Lēmanis un pārējie. Lācis labi pazīst režisoru Zaķi, jo abi dzīvo tuvos kaimiņos Saulkrastos. Viņš pieiet klāt pēdējam, sirsnīgi spieŗ roku un uzsit vēl uz pleca. Pagriežas arī pret turpat stāvošo Zaķa pavadoni, kaut ko arī pasaka tam. Taču pārsteigtais Zaķa ceļa biedrs Videnieks īsti neaptveŗ, ko lielais biedrs viņam teic.

Visu šo šķietami draudzīgo satikšanos Radiofōna lielo ieejas durvju iekšpusē nevar neredzēt Lēmanis, Apsītis un pārējie, kas turpat priekštelpas vidū gaida savu kārtu sarokoties ar gaidītajiem lielajiem biedriem. — Necerēto un itin kā draudzīgo sasveicināšanos ar lielo biedru Lāci Zaķis un Videnieks būtu drīz vien aizmirsuši, ja šī atgadījuma atbalsis jau nākamajā dienā neparādītos gluži citā, abiem visai patīkamā veidā. Ne tad, kā brīdināts vai solīts, nedz arī vēlāk partorgs Apsītis par Sitiņas sūdzību vairs nerunāja, ne interesējās. Ziņu dienesta redaktors Levins pēkšņi bija kļuvis neparasti laipns pret Videnieku. Tāpat saskarsmē ar Videnieku atzinīgākus vārdus kā pēc burvja mājiena sāka lietāt un laipnākas sejas rādīt arī pārējie informācijas daļas lielie „šiškas.” Ieguvis bija arī režisors Zaķis. Voldemārs Feldmanis vairs nemēģināja viņu „nozāģēt” resp. izēst no radiofōna režisora vietas. Ja nu tomēr vēl to mēģināja, tad gan pavisam klusi, ne tik skaļi kā pirms Zaķa publiskās sasveicināšanās ar pašu lielo Lāci.

Cik daudz tam taisnības, neizdevās pārbaudīt, taču baumoja ka, tieši pēc informācijas daļas ieteikuma boļ-

ševiku dienās Radiofōns sāka lasīt ziņas latgaliešu izloksnē. Īpaši šim uzdevumam tika pieņemta jauna darbiniece Veronika Pabērza. Viņa bija mācījusies konservatorijā klavierspēli. Papildus ziņotājas pienākumiem, kas prasīja ļoti maz laika, ieskaitot šo neparasto ziņu sagatavošanu, Pabērza strādāja arī literātūras nodaļā un uzturējās vienā telpā ar kritiķi Jāni Rudzīti, dzejnieci Mirdzu Ķempi, valodnieci Elizabeti Balodi un Žīguru. Šai jaunajai vajadzībai ziņu materiālus piegādāja žurnālists Pauls Ducmanis un dzejnieks Andrejs Eglītis. Šķiet, arī tas nāca no informācijas daļas ļaužu smadzenēm, ka tūlīt pēc varas pārņemšanas, Radiofōns pārraidīja īpašas ziņas jūrniekiem svešu zemju ūdeņos un ostās. Tās sākās pulkst. 3 naktī un ilga 15 minūtes. Tās aicināja jūras braucējus atgriezties pašu zemes ostās, sludinot, ka apstākļi dzimtenē ar katru aizvadītu dienu uzlabojoties.

Bez tam šajā vienu gadu un 13 dienu ilgajā laika posmā (tāds bija Kirchenšteina un Viļa Lāča valdīšanas cēliena gaņums, kaut arī mazāk valdot, bet vairāk „dancojot pēc komunistu partijas sekretāru Kalnbērziņa un Žaņa Spures stabules”) Radiofōns uzsāka vēl virkni citu grozījumu un jauninājumu. Ne visi tie bija tik drastiski, kā tikko minētie, taču arī to pulkā ikviens bija politiski motīvēts. Ikviena galvenais mērķis, lai arī cik pievilcīgā un šķietami nepolitiskā togā ievīstīts, bija mēģināt un iestāstīt iedzīvotājiem vai, ja vien iespējams, viņus pārliecināt, ka ar pārmaiņām radiofōna programmās boļševiku vara visvairāk esot iedzīvinājusi tikai lietiskus pārgrozījumus, ar galveno uzdevumu uzlabot raidījumu informātīvo un māksliniecisko kvalitāti. — No malas raugoties, boļševiku varas nolūki un darbi, gan rādījās citādā gaismā. Nevarēja būt ne mazāko šaubu, ka viņu galvenais nolūks bija ideālizēt un ar visiem līdzekļiem veicināt Ļeņina politiskās ideoloģijas un ar to cieši saistītās Marksa saimnieciskās sistēmas nodibināšanu un izveidošanu Latvijas teritorijā,

pēdējo pārvēršot vienā no komūnistiskās imperijas republikām. Visas pazīmes liecināja, ka darbos, ko prasītu šādu nolūku iedzīvināšana attiecībā uz radiofona pārraidījumu satura izveidošanu sarkanās varas pārstāvji bija gatavi iet katru soli, lietāt ikkuņu līdzekli un ignorēt ikvienu iebildumu. Balstoties uz tiešu pieredzi padomju sistēmas uzspiešanā citos Krievijas kaimiņos, boļševiki — Radiofōnā tāpat kā citās latviešu dzīves nozarēs bija vairāk nekā sagatavojušies savus nodomus un gribu, ja citādi nesekmētos, uzspiest mūsu zemes ļaudīm ar varu vai, kur cita ceļa nebūtu, ar bezkompromisa rīcību un pat ar nežēlīgu cietsirdību.

Atsevišķu politiski ietekmīgu vai sabiedriski uzņēmīgu personu un grupu iejaukšanās Radiofōna programmu veidošanas un raidīšanas procesā gan nebija kaut kas gluži jauns, kas būtu iesācies tikai pēc boļševiku ierašanās mūsu zemē un uzkundzēšanās šim modernajam, latviešu pašu uzceltajam un izveidotajam komūnikācijas pasākumam. Tas (iejaukšanās Radiofōna darbā) bija noticis arī pirms tam, pie tam, ne vienu reizi vien. Dažreiz tas bija ticis darīts tieši, sazinoties ar vienu vai otru atbildīgu radiofōna darbinieku, citreiz netieši, ņemot talkā personu, kuŗas vārds un darbi bija labi pazīstami plašām rīdnieku aprindām.

Diriģents Arvīds Pārups, kas tāpat kā inženieri Linters un Valters bija stāvējuši pie Radiofōna šūpuļa, mēdza teikt, ka dažu atsevišķu personu mēģinājumi teikt Radiofōnam ko un kā pārraidīt, esot gandrīz tikpat veci kā pats radiofōns. To pašu — ja prasīts, abas rokas gaisā paceļot — apstiprinātu arī Linters un Valters, kā arī vēlāk labi pazīstamā dzejniece Mirdza Ķempe, ar kuŗas ziņotājas balsi bija iepazinušies paši pirmie radiofōna klausītājiem. Abonentu vēstules, kuŗās tie pukojās par esošo programmu vai ieteica — drīzāk gan visai uzstājīgi prasīja — jauninājumus, agrāk vai vēlāk nokļuva paša pirmā raidījumu satura sarūpētāja diriģenta Pārupa rokās. Tādēļ ne-

bija brīnums, ka tieši viņš (Arvīds Pārups) biežāk, autoritātīvāk un jaušami pilnīgāk nekā citi Latvijas radiofona radīšanas pionieři, Linters un Valters, zināja stāstīt par tiem uzņēmīgajiem ļaudīm, kas, tikko kārtējus raidījumus uzsākušajā un modernajā radiofoniņas un komunikācijas pasākumā, visnotaļ neatlaidīgi un atkārtoti esot centušies pamācīt un pārmācīt šī jaunā pasākuma atiecīgos atbildīgo uzdevumu veicējus. Šo nemeklēto un neaicināto padomdevēju virknē — visos laikos un dažādos valsts pārvaldes režīmos — dedzīgākie bijuši tieši viena vai otra politisku rosmju novada darbinieki. Aktīvākie palaiķam gan esot bijuši politiski kreiso noslieču pārstāvji. Bez tam, tie vairāk par citiem — pilsoņu novirziena aktīvistiem — ja ne tieši, tad aplinkus centušies iegalvot, ka Rīgas radiofons ar viņiem apejoties ne labāk kā neiecietīgs patēvs vai pamāte.

Spēlmanis ar žokejcepuri

Acīm redzot, plānojot varas pārņemšanu mūsu zemē un gatavojoties izstrādāto plānu iedzīvināšanai, piekritīgās Padomju Savienības iestādes Maskavā bija domājušas ne vien par Latvijas radiofōna Rīgas centrālo pasākumu, bet arī provinces — Madonas un Kuldīgas, raidāmstaciju pakļaušanu savai tiešai kontrolei. Jau trešā dienā pēc varas sagrābšanas mūsu neatkarīgās valsts iestādēs un līdz ar to Latvijas radiofōnā, no Rīgas Kuldīgas radio raidāmstacijā ieradās kāds pusmūža krievs. Ne mūsu pašu valsts austrumu daļas pilsonis, bet gan krievs no Krievzemes. Sastopot Kuldīgas raidāmstacijas priekšnieku inž. Kārli Lielbriedi (turpat galvenās ēkas durvju pakājē, kur viņi abi gluži nejauši viens ar otru satikās), šis Krievzemes dēls, kuŗš nebija pat pieteikts, pateica, kas viņš ir un kādēļ ieradies. Pirmo tas vairāk samulsināja nekā pārsteidza vai sabaidīja. Ar izskatu, kas pirmais dūrās inženiera acīs, krieviņš nevarēja lepoties. Noplucis, ja vēl ne bēdīgāks. Kāju pēdas un stilbu lejas daļas gan sedza pusgaŗi melnas ādas “šekteņi”, kas mudināja domāt, ka atnācējam varētu būt arī kaut kāda virsnieka dienesta “čina”, bet pašu apavu sašķobītais paskats un dubļainā virspuse, tāpat apģērba veids un izskats mazliet mulsināja. Tie abi sagaidītājā sāka gandrīz vai modināt nožēlas, ja ne līdzjūtību. Grūti pateikt, cik ērti vai neveikli varenās

Padomju valsts pārstāvis jutās, pamanot, ka līdzšinējais noteicējs raidāmstacijā vēro viņa pusgažā "šekteņa" pazoles ādas ielāpu. Tas it kā vilktin vilkās prom no apava purna, pie kā tam vajadzēja cieši klāt turēties. Arī tas, ka, pēc ārējā izskata spriežot, atbraucēja zābaku stulmi gan nebija jutuši vai manījuši jebkādu apavu ziedi, nekādi nevarēja sacelt sarkanās varas "oficieņa" lepnības spuras, ja tādas viņa gaitās vēl bija kaut kur saglabājušās.

Vai nu sava nobružātā izskata un tādējādi radītās mazvērtības sajūtas vai arī Lielbrieža vīzdegunīgā smīniņa (tas — tikko jaušami, bet neatturami — spraucās apkārt viņa pakuplajām uzacīm) dēļ jaunās varas pārstāvis vairs ilgāk nevilcinājās. Sāka rīkoties. Pateica, kas viņš ir. Vārdu gan izteica diezgan skaidri, bet titulu, kas tam sekoja, tikai tā pa pusei nomurmināja. Taču tas tālāko sarunu ne traucēja, ne novilcināja.

Teica, ka ar šo pašu brīdi viņš būšot pilnīgs noteicējs raidāmstacijā, kā tehniskos, tā administratīvos un tobrīd neparedzamos pārējos jautājumos. Atklāja arī, īpaši vārdu pa vārdam uzsvežot, ka viņu šai postenī iecēlusi un šurp atsūtījusi padomju vara. To sakot, steidzās (mazliet augstākā balsī) piebilst, ka viņam šo svarīgo uzdevumu uzticējusi taisnīgā padomju vara, kas latviešu tautu esot atbrīvojusi no buržuju diktatūras. It kā līdzjūtības mudināts, nopūtās, ka arī Kuldīgas raidāmstacijas darba ļaudis esot diezgan ilgi cietuši zem šīs negantās varas un tādēļ to allaž nīduši. — Šo propagandas šedevru noklausījies, uzrunātais neteica nekā: atmeta ar roku.

Tā iesākās padomju varas laiki Kuldīgas radio raidāmstacijā. Tās iedzīvināšanai vairāk krievu tur ne tūlīt, ne līdz pašas varas beigām neieradās. Neparādījās arī neviens pašu zemē radies vai izmācīts komunistu partijas vai tās palīga organizācijas pārstāvis. Tātad visu sarkanās okupācijas posmu Kuldīgas radio raidāmstacijas personālam nācās ievērot tikai viena paša komunistiskās varas iedzīvinātāja rīkojumus un vienu vai otru tā untumiņu. —

Pašā sākuma posmā, kas neilga vairāk par desmit nedēļām vai pat mazliet īsāku laika cēlienu, padomju varas ieceltais "načalņiks" centās būt stingrs un dažbrīd pat valdonīgs. Taču vēlāk viņš savu formālo izturēšanās veidu arvien vairāk sāka mīkstināt. Ne viens vien raidāmstacijas darbinieks vēlāk veltīja krieviņam dažu labu atzinīgu vārdu. Nebija jauns cilvēks. Atgādināja pašus Latvijas krievus, par kuņiem pazinēji teica, ka tie esot lāga dvēseles. Ja kādreiz paspūkot strupāks izteiciens vai ieskanoties pa lamu vārdam, tad tikai pirmā satraukuma brīdī. Ir neatkarības gadu priekšnieks Lielbriedis, ir viņa paša darbā pieņemtie techniķi gluži labi saprata, ka krievēlis dara tikai to, ko viņam liek tā maizes devēji. Kas zina cik ērti viņš jutās pats, cenšoties izprast, cik vajadzīga ir viena vai otra izdarība, ko pēc Maskavas pavēles prasa un uzspiež Rīgas lielie biedri. Veca prātula, kas vienlīdz trāpīgi iederas komūnistiskā un demokrātiskā sistēmā, taču liecina: „Kuņa kunga maizi ēd, tā dziesmu dzied.” Arī tas, ka it kā bargo vārdu "kungs" aizstāja it kā draudzīgais "biedrs" vai "biedrs komisārs", nekā negrozīja. Ko prasīja komisārs, tas bija jādara, gribi vai ne, patīk vai ne: gluži kā pie kapitālistiem.

Pēc laika Kuldīgas raidāmstacijas vecā gvarde padomju varas klātieni tikpat kā nemanīja, kaut arī tās formālais pārstāvis lielāko tiesu laika bija visai rosīgs un darbīgs. Vai tas, t.i., viņa rosība, kaut ko palīdzēja raidāmstacijai vai padomju varai, to grūti pateikt, vēl grūtāk izvērtēt. Pārraidīja taču visas programmas, kas tika saņemtas no Rīgas, kur to izraudzīšanu, sagatavošanu un nodošanu "uzsviešanai gaisā" pārraudzīja Maskavai pilnam uzticami un politiski teicami sagatavoti komūnistiskās sistēmas lietpratēji. Kuldīga pārraidīja ikvienu zilbi, ko piegādāja Rīgas radiofons. To visu darīja neatkarīgi no tā, ko darīja vai nedarīja t.s. galvenais padomju pārstāvis uz vietas — nu visiem jau puslīdz labi zināmais krievēlis.

Dīkā šis krievelis Kuldīgā stāvēja maz. Vienmēr bija aizņemts. Vai viss tas, ko viņš darīja, kalpoja padomju varas interesēm? Uz to atbildi zināja ikviens raidāmstacijas darbinieks. Atbilde bija tikai viena: nē un nē! Ja tikai pusi no sava darbīgā laika viņš būtu kaut ko darījis padomju sistēmas labā, tad tas jau būtu ļoti daudz.

Kopš ierašanās Kuldīgā šis padomju varas atsūtītais raidāmstacijas vadītājs dzīvoja turpat šīs iestādes galvenajā ēkā. Kaut arī viņš pats to nekad atklāti neatzina, tehniskos jautājumos šis krieviņš zināja gaužām maz. Šādu zināšanu trūkumu tiem, kas bija tuvumā, šad un tad atgādināja viens vai otrs tehnisks termins, ko viņš neapdomīgi izmeta citu klātienē. Viņa stiprā puse bija komunistiskās mācības. Bija tomēr pamats domāt, ka viņš pats daudz neizprata ne Marksa, ne Ļeņina gudrības vai pārgudrības. Daudz no visa tā viņš vienkārši bija iekalis kā papagailis. Cik reižu jautāts par viena vai otra Ļeņina apgalvojuma jēgu, sarkanais raidāmstacijas pārvaldnieks atkal un atkal atkārtoja vienu un to pašu frazi no citiem komunistu ideologa teicieniem, kas teikti citā partijas kongresā. Atkārtoja līdz apnikumam, kā jau saskrāpēta gramofona plate, vai tas pats neapklusināmais papagailis.

Nebija pagājis ne pus gads, kad interese par tehniskiem jautājumiem un piekritīgu sarežģītumu atrisināšanu padomju direktoru bija atstājusi. Ja nu šai ziņā viņa prātu vēl kaut kas nodarbināja, tad tās bija bažas par iespējamu sabotāžu. Šķiet, pēdējās mulsināja viņa prātu tādēļ, ka tās tika atgādinātas partijas lielo biedru saiešanās, uz kuņām arī viņš devās laiku pa laikam. Tās notika Rīgā, dažreiz arī Liepājā. — Arvien mazāk pievēršot uzmanību tehniskām problēmām, viņš arvien intensīvāk darbojās ar politiskiem jautājumiem jeb, kā viņš pats teica, “zorgējās” par marksisma — ļeņinisma audzināšanas jautājumiem. Viņa pūliņi šinī novadā darīja nemierīgu, brīžiem gandrīz vai dusmīgu gandrīz ikvienu iestādes darbinieku. Kārtēji — vismaz reizi nedēļā —

notika darbinieku sapulces, ko tolaik gan sauca par mītiņiem, kur bez jēgas un mēra mala Ļeņina uzrakstītās mācības. Tāpat Staļina vienā vai otrā partijas kongresā teiktās runas. Pats ļaunākais, ka debatēs, kas sekoja gaŗai krievļa lekcijai par kaut kādu gaŗlaicīgu izklāstu komūnistu ideju rakstos, ikvienam raidārstacijas darbiniekam vajadzēja aktīvi piedalīties. Vajadzēja prasīt papildus jautājumus, vajadzēja izteikt savas domas par vienu vai otru sarkano "gudrību". Techniķim Auniņam, kam dažkārt bija skabargaina mēle, pēc tam, kad bija dzirdējis kaut pāris atzinīgu vārdu par komūnismu, visa šī debatēšana nesvēra ne kapeikas. Vārdos viņš gan to nekad ne-teica, vismaz ne sapulces priekšā, bet katrs, kam vien kaut tikai druskas vesela saprāta, varēja to nekļūdīgi nolasīt no neiecietīgā techniķa sejas un acīm.

Neraugoties uz krievļa pūliņiem izraisīt kaut kādas, kaut vai puslīdz dzīvas pārrunas par marksisma-ļeņinisma jautājumiem — pēc viņa paša nolasītās, jūsmīgās lekcijas — kārtējā mītiņa dalībnieki pa laikam klusēja savās vietās, gluži kā ūdeni mutē ieņēmuši. Neviens raidārstacijas darbinieks komūnisma mācībām nepievērsās ne lekciju laikā, ne pēc tam, atskaitot vienu vienīgu. Cik viņa īsti ticēja Ļeņina mācībām un cik tās saprata, laikam gan nekad neizdosies uzzināt. Taču kaut kas viņas rīcībā lika domāt, ka viņai ir kaut kādas problēmas, ko atrisināt droši vien pēc viņas domām varētu komūnistu "gudrības". Šis izņēmums bija raidārstacijas apkalpotāja Meijera sieva. Viņa bija tā, kuŗa kārtējā politiskā seminārā pārrunu daļā prasīja jautājumus. To darīja, ne tikai kādu atbildi meklējot, bet arī it kā cenšoties palepoties, ka viņa šos jautājumus "iezubrījusi" no kaut kādas partijas literātūras. Tie bija jautājumi, uz kuŗiem teiktās atbildes lika domāt, ka komūnistu sistēma ir spējīga sagādāt pilnam noderīgu atrisinājumu itin visos politiskos sarežģījumos. Arī tajos, ko kaut vai tikai

puslīdz apmierinoši nespēj atmezglot ne demokratiskā, ne cita valsts iekārtas sistēma.

Pārējos mītiņa dalībniekus Meijera sievas jautājumi kaitināja. Gan ne mītiņa vadītāju. Jau gaidot vien uz Meijeres jautājumu, viņa acīs sāka mirdzēt apmierinājuma uguntiņa. Pats Meijers, kas, tāpat kā visi pārējie raidāmstacijas darbinieki, gribot vai negribot, bija spiests piedalīties šajos līdz kaklam apnicīgos mītiņos, dzirdot sievas jautājumus, klusēja. Ne ar pušplēstu vārdu tas nelika manīt, ka arī viņam pašam ir savas domas visā tai lietā: nedz arī to, ka kaut kas bija vārījies viņa iekšpusē. Tas bija izlauzies ārpusē — ne jau nu mītiņa dalībniekiem un viņu uzraudzītājiem dzirdot, bet gan vēlāk.

Techniķis Grimza un mazais Austriņš bija nejauši dzirdējuši, kas noticis apkalpotāja Meijera dzīvoklī pēc tam, kad, pēdējais un viņa sieva bija tur atgriezušies pēc mītiņa beigām. Abi bijuši droši, ka viņu starpā teiktais un pārrunātais nenasniedz nevienas citas dzīvas dvēseles ausis. Uz laiku tas tā arī bija bijis. Taču ne ilgi. Izrādījās, ka Meijers ir bezgala nemierā ar savas sievas izturēšanos raidāmstacijas komunistu partijas biedra un vadītāja mītiņos. Īpaši viņam dergušies čūskas kodieniem līdzīgie sievas jautājumi. Par šādu rīkošanos, atgriežoties savā mitekļī, viņš strostījies, rājis un bāris savu lauleni ar visnegantākiem vārdiem.

Zinot to, kas notiek Meijeru dzīvoklī pēc pabeigta mītiņa, Grimza vai Austriņš vai arī abi kopā izdomājuši Meijera sievu, protams, līdz ar to viņas neapmierināto vīru, pamatīgi izjokot vai, kā vēlāk tika atzīts, makten brangi "izšūpot". Domāts — darīts.

It kā meklēdams Meijera paša padomu, viens no viņiem abiem (šobrīd piemirsies kuŗš — Grimza vai Austriņš), pašam mitekļa īpašniekam piepalīdzot, ar stieplītes valdziņu piesējis pie gultas kājas mazu radio mikrofonu. Pats Meijers domājis, ka stieplītes un mazā kastīte mazināšot trokšņus, kas pēdējā laikā rūkuši ārā no

radio uztvērēja. Tāpēc centies palīdzēt “mikrofona blēdīti” pamatīgi nostiprināt un gādāt, lai arī sieva par to labi rūpētos. Protams, ir mikroфона novietošana Meijeru istabā, ir tā paslēptā pievienošana pastiprinātājam un skaļrunim notikusi ar inž. Lielbrieža ziņu. Pēdējais tam piekritis, atbildot uz apjautāšanos ne ar vārdiem, bet gan ļaujot atbildēt sirsnīgam smīniņam.

Pēc nākamā mītiņa tehniķiem, kas bija sapulcējušies nama aizmugures darbnīcā, laboratorijā, aiz smieklīem vēderi vai pušu plīsa, klausoties, ar cik neizmeklētiem vārdiem Meijers stostīja savu lauleni. Telpas stūrī novietotais skaļrunis pateica visu to pašu, ir sīku zilbīti, ne izlaižot, ne noklusējot, ko, kā mazais Austrīņš un Auniņš teica, bezgala saniknotais Meijers “gāza” virsū savai sievai. Dzirdot tā atstāstījumu otrā rītā, agrākais priekšnieks tikai varēja nopūsties, atzīstot, ka tad nu gan Meijerene dabūjusi uz savas galvas smagu samazgu podu. Pie tam tas nācis no pašai gribīgi pielaulāta vīra rokām.

Klausoties Meijera sulīgajos teicienos, kas nāca no provīzoriski uzstādītā skaļruņa, pat citkārt mutīgajam tehniķim Butkusam, ir nerunājot par kautro, bālo Austrīņu, ausis svila; tie nežēlīgi šaustīja Meijera paša dzīves ceļa līdzgaitnieci. Butkus skatījās uz mazo Austrīņu, tehniķis Baušķis uz bālo Austrīņu, un visi trīs brīnījās, kur visus šos spēcīgos izteicienus noklausījies un saglabājis lēnprātīgais un miermīlīgais Meijers. Viņš teica, ka niecīgās saprāta drumstalas, kas sievai kādreiz gluži neesot trūkušas, nu esot izbīrušas ārā pa tās ziemeļgalu. Šo domu, gan pamazām lietojot mazliet piesardzīgākus epitetus, apkaunotais un sašutušais neuzvedīgās sievas vīrs atkārtoja atkal un atkal. Šaubījās, vai tik sievas izkurtējušās smadzenes neesot sairušas sarkanās pelavās. — Diemžēl, vārdu pēriens pašu dzīvoklī Meijera sievas izturēšanos mītiņos negrozīja. Viņa turpināja mulsināt pārējos mītiņa dalībniekus. Nebeidza prasīt sarkanajam polītrukam jautājumus, kuŗu īpašie vaibsti atļāva un

veicināja domāt, ka Meijera otrās puses sirds pukst vienā ritmā ar paša Ļeņina un Staļina sarkanajām idejām.

Klausoties kārtējo mītiņu nenovēršamos ievadījuma vārdus, varēja secināt tikai vienu, ka uz Kuldīgu nosūtītais padomju varas pārstāvis absolūti un bez jebkādām šaubām tic visam, ko kādreiz teicis Ļeņins un ko tanīs dienās turpināja sludināt Staļins. Raksturojot Kuldīgas sarkanā poļitruka dedzīgo pieķeršanos komunistu augsto ideologu mācībām, inž. Lielbrieža sieva Anriņa, kuŗai arī vajadzēja mērot ceļu uz mītiņiem, ja vien kaut kā nevarēja izlocīties, prātoja, ka šī krieva acīs Staļins līdzinās eņģelim, kam sarkani spārni. Spārni nevien sarkani, bet arī trīsreiz tik gaŗi kā baltajiem, par kuŗiem stāstīja bērniem buržuju skolās.

Šad un tad no krievēļa sirds dziļumiem, gan visai uzmanīgi un atturīgi, virspusē uzpeldēja arī pa visai cilvēcīgam domu gājienam. Īpaši tas notika mirkļos, kad viņam gribējās spēlēt pie viena galda kārtis ar inž. Lielbriedi vai kādu no techniķiem. Tādās reizēs krievēlis runāja nevien cilvēcīgāk, bet arī brīvāk. Tas gan notika tikai tik ilgi, kamēr viņš neiekarsa kāŗšu spēlē. Tādās reizēs viņš nevilcinājās apiet ar likumu šīs spēles noteikumus. Ja to pamanīja vai citādi tas neizdevās, tad kļuva neiecietīgs un kaŗķīgs. Lika pat saprast, ka viņa piederība partijai arī kaut ko nozīmē, ja jāizlemj viena vai otra neskaidrība kāŗšu spēlē.

Taču vairāk pārpratumu izraisīja jautājums par to, kuŗam jādala kārtis. Šai ziņā viņš apzināti vai citu motīvu dēļ aizmirsa, kuŗš dalījis iepriekšējo reiz. Pēc laika strīdi ap kāŗšu daliŗšanu kļuva tik nejēdzīgi, ka spēlmaņi nolēma lietāt jaunu secības noteiŗšanas kārtību: tam, kas sekoja paŗreizējam daliŗtājam, uzlika galvā ŷokejcepurī.

Sķiet, daudz bieŗāk nekā to prasīja administrātiŗvu pienāķumu kāŗtoŗšana, ŷis reŗīma uzticības vīrs pa telefōnu sarunāŗjās ar Rīgu. Jo vairāk kaŗa draudu māķoņi sabiezināŗjās rietumu pamalē, jo Kuldīgas raidāmstacijas krieviņŗ

kļuva tramīgāks. Zvanīja uz Rīgu, ikreiz pēc sarunas kožlāja nagus, kūpināja papildu papirosus, dažubrīd ilgi stāvēja pie loga un lūkojās kaut kur tālumā. Likās, ka viņš nejutās visai ērti, varēja secināt, ka viņu baida kaut kādas nelabas priekšnojautas. Satiksmē ar raidāmstacijas tehniķiem gan centās slēpt šo nemieru. Centās nomierināt jebkuŗu citu, kas sāka bažīties par rītdienu un dienām pēc tam. Uz tehniķa Bruno Švāna jautājumu, cik daudz pamata ir baumām, ka vācieši gatavojas uzbrukt sarkanajai armijai, krieviņš apgalvoja, ka tādu briesmu neesot. Ja arī vāciešiem rastos šāda kāre uzbrukt varenajai sarkanajai armijai, tad viņi nekad to neīstenotu, jo gluži labi apzinātos gala iznākumu. Sarkanarmija sakaušot vācu kaŗa pūļus — ja ne dažās stundās, tad noteikti dažās dienās.

Tad pēkšņi, nākot kā pērkona spērienam no saulainām debesīm, krieviņš kļuva pārlieku vaļsirdīgs, izkratīja sirdi inž. Lielbriedim. Teica, ka esot saņēmis no Rīgas instrukcijas, ko un kā rīkoties, ja darbu raidāmstacijā vajadzētu pārtraukt un darbiniekus izvietot. Diezin kādu iemeslu dēļ krieviņu pēkšņi bija sagūstījusi pazemības sajūta. Runāja ar savu padoto — agrāko priekšnieku — kā ar pavēlnieku, nevis pakļauto.

Rīgas lielo biedru atsūtītās instrukcijas tomēr netika iedarbinātas. Tām treknu svītru pārvilka notikumi, kas lielā steigā sekoja cits citam. Bija sācies atkal jauns Vācijas kaŗa gājiens pret tās vēsturisko ienaidnieku Krieviju, kas nu bija iedzīvojusies jaunā vārdā — Padomju Savienība.

Šķiet, pārsteigts pusceļā uz citurieni, kāds Rīgas lielais biedrs bija iegriezies Kuldīgā. Uz turieni viņš bija pārsviedies nodot rīkojumus, kuŗus uzticēt telefōnam likās esam negudri. Bez tam, šie jaunie rīkojumi bija arī daudz "svaigāki" nekā iepriekšējās vispārējās instrukcijas. Bija iesācies laika posms, kad notikumi iet paši savu gaitu un tālab, ne reti, ignorē pat citkārt visvareno Rīgas biedru

nodomus un gatavos plānus, vienalga — kaldinātus tepat vai izplānotus lielajā Maskavā.

Arnolds Austriņš, kam raidāmstacijas darbinieki bija devuši pavārdu Bālais, traucoties pa galvu pa kaklu, ar savu autiņu aizveda atpakaļ uz Rīgu no turienes steigā atsūtīto raidāmstacijas sapostīšanas pavēļu atvedēju. Lielbriedim pašam ar savu opeli vajadzēja vest uz Rīgu savu nomainītāju, jeb kā viņš pats teica, “kakla kungu”. Pirms došanās ceļā krieviņš pavēlēja gādāt, lai Lielbriedis sagrozītu raidītāju tā, ka neviens to vairs nespēj iedarbināt, tādējādi liedzot izdevību kaut ko pārraidīt gaisā. Tanī brīdī Lielbriedis rīkojās nevis saskaņā ar krievu instrukcijām, bet gan tā, kā teica viņa paša prāts un sirds balss. Viņš atvienoja tikai pusvoltāžas slēdzi, ko zināja arī tehniķu saime, kuŗai ar bijušo latviešu priekšnieku nebija nekādu domstarpību. Vadīja tikai viena liela vēlēšanās: Kuldīgas raidītājs pacels gaisos skaņu viņus — latviskas dziesmas un vārdus — līdzko vācietis vai jebkuŗš cits sāks liet degošas biszāles bēgošo krievu bikšu dibenos. — Tehniķi, kas uzturējās raidāmstacijas tuvumā, itin labi zināja, kuŗu slēdzi bijušais priekšnieks atvienojis, kur tas atrodams un kā tas no jauna pievienojams. Notikumu virkne un to atnākšanas gaita ar katru nodzīvotu stundu kļuva gaŗāka, straujāk virzījās uz priekšu. Līdzko inž. Lielbrieža opelis, vedot sabaidīto sarkano poļitruku un dažas viņa drēbju pauneles, bija izripinājies no raidāmstacijas iebraucamā ceļa un devies Saldus virzienā, viens no radiofōna bezbailīgajiem tehniķiem bija attaisījis slepeni noglabātā pašdarinātā vīna pudeli un piedāvāja tās saturu draugiem un darba biedriem pa labi un pa kreisi. To darīja par spīti tam, ka zemē vēl valdīja sarkanā vara. Cēla glāzes, skatījās tālumā un gribēja ticēt, ka nākamais raidījums būs uzvaras sauciens brīvai Latvijai. Līdz ar to Kuldīgas raidāmstacijā bija beidzies viens murgu pilns posms. Otrs — gluži nezināms stāvēja durvju priekšā.

Kuŗš cits to piedotu ?

Domājot par maniem bijušajiem darba kollēgām, kam, manuprāt, piemita viena vai otra no tām necilājām rakstura iezīmēm, par kuŗām kā tipiskām prāvai mūsu tautas daļai mēdza runāt ģen. Lavenieks, arī manā atmiņu dārzā uzplauka itin prāva buķete šādu piemēru, kas lielākoties bija ar paŗa acīm novēroti. Koŗš zieds šai atmiņu buķetē atgādināja kādu atbildīgu Radiofōna darbinieku, kuŗa raksturu somā visnotaļ glabājās divas sejas: viena, ko viņŗ valkāja luncinoties to kungu priekŗā, kuŗu posteņi bija augstāki par viņa, otra, ko mēdza nēsāt, apejoties ar savas iestādes darbiniekiem un citiem, kuŗu posteņi bija zemāki par viņa paŗa.

Kalpoŗanu citam un izpatikŗanu savam maizes devējam un tā iegribām viņŗ bija sācis jau cara laikos. Viņŗ un cēsniekiem labi pazīstamais Rūdolfs Kauce bija sākuŗi draudzēties, abiem kopēji strādājot pasta un telegrafa dienestā, kad tas vēl bija Krievijas monarcha ziņā. Ŗī sen iesāktā draudzība turpinājās arī vēlāk. To ne pārtrauca, ne mazināja valsts valdību un reŗimu maiņas un tā iesniedzās arī Latvijas neatkarības gados. Tieŗi tad arī man radās izdevība iepazīties ar Ŗo Kauces kunga draugu, par kuŗa izdarībām biju dzirdējis vairākus interesantus stāstus. Visi tie, protams, bija nākuŗi no paŗa Kauces kunga mutes. Tā Rūdolfu Kauci uzrunāja visi, kas pastāvīgi dzīvoja, vai,

kam gadījās iegriezties Priekuļu pagasta „Pieškalnos,” kuņi piederēja viņa ģimenei un ko sešus gadus pēc kārtas rentēja mūsu ģimene.— Sagaidīju Kauces draugu Cēsu stacijā un ar bērīša Juņa vilktajiem izbraukšanas ratiem aizvedu uz Pieškalniem. Pie simtgadīgās priedes, kas atradās saimniecības ēkām piegulošās noras vidū, atbraucēju sagaidīja un ļoti sirsnīgi sveicināja pats Kauces kungs un viņa dzīves ceļa līdzgaitniece Marija, kuņas brunču „faltēs” bija iekārusies ģiprā Ligita, abu jaunākā atvase.— Ceļā no stacijas uz Pieškalniem savās domās centos salīdzināt šo vedamo rīdzinieku ar to, ko biju it kā iepazinis no Kauces kunga nostāstiem. Tie stāstīja, ka šis Rīgas viesis laipni uzsmaida turpat visiem, kam mugurā „glaunāki” svārki, kam galvā greznāka cepure un līdzīgi. Tāpat arī to, ka gluži negribīgi viņš saņem „labdienu” no tā vai tiem, kuņu bikses vai svārkus šur vai tur klāj ielāps. Šķiet, tikai tādēļ, lai es zinātu, ka viņš ir tas viesis no galvaspilsētas, kuņu sagaidīt esmu ieradies, stacijā viņš pateica („nomurmināja” būtu piemērotāks darbības vārds) savu „goda vārdu.” Tanīs laikos tā devēja uzvārdu. Vēl grūtāk nācās to noķert, t.i., saklausīt, tādēļ, ka atbraucējs neskatījās man sejā, bet viņa skats vērsās kaut kur daudz augstāk. Labi, ka Kauces kungs bija mani laikus brīdinājis. Lai es neuztraucoties vai neļauņojoties, ja atbraucējs neraugoties man tieši sejā. Tā esot viena no viņa daudzajām savādībām. Gados daudz jaunākam un amatā zemākam par viņu pašu šis gaidāmais rīdzinieks gandrīz nekad neraugoties acīs, bet lūkojoties pāri pretimstāvētāja galvai.

Jānis Jāņa un Jūles dēls Magone, kuņa šīs pasaules dzīve bija iesākusies ar putnu dziesmām bagātīgi pieskan-dināto Birzgales mežu ielokā, kopš pirmajiem padsmit-nieka gadiem bija sācis sapņot par izraušanos no lauku pelēcīgās ikdienas šaurības un iejaukšanos pilsētas raibajā un nerimtīgajā plašumā. Neļaujot paslīdēt gaŗām neiz-mantotai gandrīz nevienai izdevībai, kas gadījās ceļā, un

neesot sevišķi augstsirdīgam to izmantošanas līdzekļu izvēlē, šis Birzgaļes novada dēls dzīvē tika diezgan tālu — kļuva Radiofōna vicedirektors. Vienīgi viņš zināja, cik pilnīgi vai cik tālu ar to bija īstenojušies viņa zēna dienu sapņi, bet to viņš laikam nevienam citam neatklāja. Tāpat nav īstas skaidrības, pa kādiem ceļiem — taisniem vai aplinkus — ejot, viņš bija ticis tik tālu, cik tika.

Jau no pašām pirmajām dienām, sākot ar pārnākšanu no pasta departamenta galvenās pārvaldes, Magone nebija Radifōnā daudz ieredzēts. Viņa izskats, izturēšanās vai pavisam kaut kas cits vienādi vai otrādi nemierīgu darīja gandrīz ikvienu, ar ko šim jaunajam vispārīgās nodaļas vadītājam ikdienas darba gaitas krustojās. To prātos, kas interesējās par pārmaiņām, šī jaunā pasākuma vadībā, Magone samērā augsto posteni bija ieguvis, ienākot Radifōnā pa „sāņu,” nevis galvenām un visiem pieejamām durvīm. Šādas iedomas vai aizdomas nebija gluži bez pamata. Visi zināja, ka šajā jaunajā un atbildīgajā postenī viņu bija iecēlis pats pasta departamenta direktors Auziņš un ne jau nu parādītu zināšanu un pieredzes dēļ. Ar tām, vai to viņam nebija pamata daudz lepoties. Kāpēc Auziņš bija izvēlējis tieši viņu? Tai ziņā domas dalījās. Vieni bija pārliecināti, ka iecelšana darīta, maksājot tīri politiskus meslus, otri — atalgojot ieceltā spējas iztapt (Radiofōna orķestra inspektors un čellists Kārlis Munters teica pielīst) pašam departamenta direktoram. Kā vieni, tā otri nebija pārliecināti (viņu šaubas pastiprināja sekojošie gadi), ka Magones gara zinību avoti būtu pietiekami dziļi, lai vadītu šī jaunā un strauji progresējošā iestādījuma (Radiofōna) saimniecību un pārraudzītu no tās pilnam atkarīgo raidāmo priekšnesumu virkni. Ne pierādoties pretējam, bet gan, varbūt, laika vējiem pamazām izkļiedējot šaubu mākoņus par Magones piemērotību uzticētajam postenim, kritisku piezīmju skaits un tanīs lietāto vārdu asums, kas

nāca no jaunāko kollēgu mutēm, mainījās mazliet par labu šim gauži atturīgi ieredzētajam nodaļas vadītājam. Par spīti tam: diezin vai Birzgales pamatskolā, Lielvārdes draudzes un Jaunjelgavas pilsētas skolās iegūtās zināšanas bija pietiekamas, lai pienācīgi labi veiktu amatu, kas visnotaļ prasa nākt klajā ar kaut ko jaunu, ar līdz tam neparastu.

Nav šodien iespējams pārbaudīt gluži anekdotisko nostāstu, kas cirkulēja ne vien Radiofōna darbinieku, bet arī dažu Rīgas literātu aprindās. Šī nostāsta centrā bija parastā pastkarte, ko Radiofōnam esot piesūtījis kāds ne visai apmierināts radio raidījumu klausītājs. Tas ne vien parakstījies ar vārdu „Rūdolfis Blaumanis,” bet arī visai nepārprotami licis saprast ka viņš pats esot pazīstamais latviešu noveļu un lugu rakstnieks.

Izteicis atzinību Radiofōnam par to, ka viņa ludziņa pārraidīta pa radio, pastkartes autors reizē arī žēlojies, ka šī pasākuma saimniecības vīri neesot atraduši par iespējamu maksāt viņam kaut vai mērenu honorāru, kā parasti saņemot citu ludziņu autori. Pastkarti izlasījis, Magone iestēdzies programmas nodaļas vadītāja Kārļa Saulīša darba istabā. Bezgala sašutis par tik necienīgu apiešanos ar populāro latviešu rakstnieku, sācis Saulīti pamatīgi strostēt, ir nenogaidījis pēdējo nobeidzam sarunu ar citu atbildīgu radiofōna darbinieku. Pat līdz pusei nenoklausījies apvainojumu pilno Magonas šķēdēšanos, pārsteigtais Saulītis pēkšņi atgīdies, kas par lietu, un tikko spējis valdīt smieklus. Jau pirms tam viņš bija novērojis, ka šī agrākā vispārējās un vēlākā saimniecības nodaļas vadītāja zināšanas literātūras jautājumos neesot visai plašas. Cik tās patiesi šauras, līdz šim Saulītis īstēni neesot zinājis. Tādēļ bijis labi jāpadomā, ko un kā atbildēt bezgala sarūgtinātajam Magonem, kuŗu bija dziļi satraukusi no paša rakstnieka Rūdolfis Blaumaņa ‘saņemtā’ pastkarte nemaksātā autorhonorāra lietā. Tiesa, tanīs lai-

kos Radiofōns izmaksāja nopelnītos autoru honorārus arī rakstnieku piederīgiem, protams, gan tikai īsu un ierobežotu laiku pēc rakstnieka aiziešanas no šīs pasaules. Blaumaņa gadījumā šis goddevības laiks bija pārsniegts vairāk nekā desmit reizi. Turklāt Magone taču nepukojās par sūdzību, ko it kā piesūtījis rakstnieks, kas jau miris, bet viņam aplam iedomājoties, ka ir vēl dzīvs.

Neatkarības gadu pēdējā posmā, kad iztapšana pareiziem kungiem nesa visai bagātīgus augļus, saviem īpašiem talantiem (pielīšanai) ļāva vaļu arī radiofōna saimniecības lietu vadītājs. Iepirkšanas daļas radio spuldžu pārbaudes tehniķis Žanis Zars sacījās esam novērojis, ka augstākā mērā uzmanīgi un rūpīgi Magone gādājis par ministra Alfrēda Bērziņa labklājību, pēdējam, kaut vai tikai uz īsu mirkli, parādoties Radiofōna teritorijā. Ar paša Zara vārdiem izsakoties, Magone, nesdams rokās cieši sagrābtu telpas labākā krēsla atzveltni un turēdamies pienācīgā attālumā, sekojot pa pēdām ministram Bērziņam no vienas telpas otrā, lai šāds sēžamais būtu ērti sasniedzams, ja augstajam viesim rastos vēlēšanās uz īsāku vai gaŗāku mirkli atsēsties. Arvīds Trapāns, Magones tiešais palīgs ne apstiprināja, ne noliedza šos tehniķa Zara apgalvojumus. Trapāns gan bija ievērojis kaut ko citu. Ministram Bērziņam parādoties vienā vai otrā Radiofōna telpā, Magone, nezin no kurienes nācis, šādās reizēs allaž esot pavadītāju pulkā. Ar sejas pantu vaibstīšanu un roku kustībām viņš tad signālizējis darbiniekiem nestāvēt dīkā, bet kaut ko darīt, lai augstais viesis nedomātu, ka viņiem trūktu darāmā. Vienlaikus Magone arī lūkojoties apkārt, lai saskatītu vienu vai otru brīvu krēslu, šķiet, tādējādi laikus padomājot, kur ministru apsēdināt, ja viņš to vēlētos. Vai nu tādēļ vien, ka neticami uzmanīgi bija iztapis ministram vai arī vēl citu nopelnu dēļ, padevīgais un uzmanīgais kalps pēc neilga laika kļuva radiofōna vicedirektors saimniecības lietās.

Šķiet, sekojot daudzkārt dzirdētai prātulai, ka 'suns spalvu met, bet dabu ne; (kā atgādināja režisors Jēkabs Zaķis) boļševiku varas dienās Magone esot nopūlējies izpatikt sarkanajiem kungiem gandrīz tikpat cītīgi kā iepriekšējiem pelēkajiem. Jaunie gan vairs nesaucās kungi, bet dēvēja sevi par biedriem. Kaut arī sekmju nebijis, Magones pūliņi neesot mazinājušies arī tad, kad 'biedru kungu' vara sākusi rukt no stundas stundā, tuvojoties II pasaules kara viesuļiem. Diezin kādēļ, šķiet neapjēdzoties, šis dzīvē rūdītais kungs, kuŗa galvu klāja jau sirmi mati un kuŗa sirds un prāts bija pilni pieredzes, reiz izdarīja kaut ko pārsteidzīgu, varbūt apzīmējums „neglītu” būtu labāk derējis. Noklausījies vēl arvien boļševiku rokās esošā ziņu dienesta vēsti, ka kara priekšvakarā Rīgas drošības komitejas miliči nošāvuši pulkv. Lūkinu un vēl divus citus latviešu patriotus, apvainojot viņus spiegošanā, Magone priecīgi iesmējies un sācis aplaudēt Radiofōna foajē telpās, kur bija sapulcējies prāvs skaits šīs iestādes darbinieku: daļa no Krievijas atsūtīto boļševiku, kam nebija izdevies pirmais mēģinājums aizbēgt atpakaļ uz „roģinu,” un lielā daļa pārējo ierēdņu, inženieru un techniķu. Šāda ilggadīga Latvijas Radiofōna augstā ešelona darbinieka izturēšanās ļoti pārsteidza un satrieca ikvienu, kas bija notikuma aculiecinieki, jātic, to starpā arī vairāki Krievijas latviešu komunisti. Šādu rīcību Radiofōna latviešu saime vēlākos gados Magonem nesaudzīgi pārmeta un nekad nepiedeva. Inž. Ozoliņš, kas arī tur bija bijis, to atceroties turpat pussimts gadu vēlāk, nevarēja un nevarēja izprast, kādēļ Magone tā darīja un vēl mazāk iedomāties, ka kāds viņam to varētu piedot.

Steigšus vien — pa galvu, pa kaklu

Bija pienācis 1941. gada jūnijs, kuŗā, tāpat kā iepriekšējos gados, gandrīz visu jaunu un gados ne tik jaunu ļaužu labsajūtu kā allaž tīksmināja siena smaržas un vīstošo jāņu zāļu elpas vīrāks. Taču ne vairs kā allaž agrāk, tie paši cilvēkbērni iejūdza sevi līgotāju pajūgā, lai ceļotu no vienas lauku sētas uz otru, trešo un tālākām, līdz rīta gaisma taku mājup griež. Siers, šķiet, togad bija zaudējis ierasto valgumu, alus — veldzējošo rūgtumu. Daudzu mutēs pirmais kļuva kumoss sājš, otrs — rūgts malks kā īstas vērmes stāds. Citkārtējā miera un cerību vietā bija stājies nemiers un bezcerība, gaidītās dzīves augšup ejas vietā draudēja slīdēšana lejup. Viss tas pašos pamatos sagrozīja arī modernās tehnoloģijas brīnuma, Radiofōna, raidāmo ierīču iedarbinātāju un pārraidījumu veidotāju dzīvi, kuŗa, kaut arī lielākoties netieši, norisinājās valsts visu iedzīvotāju iedomu skatu priekšā. 14. jūnija baiļu un posta naktī pārdzīvotais atbalsojās no ikvienas Radiofōna studijas, telpas un gaiteņa sienas, kuŗas tuvumā ar pusklusā balsī teiktiem vārdiem domas apmainīja turienes pastāvīgie un savas tautas misijai uzticīgie vecā rauga karognesēji: sirdīs un darbos latviski mākslinieki, techniķi un kanceleju ierēdņi. Tā gada 14. jūnijs bija drausmu nakts, kas bija novedis latviešu cilti visdziļākajā bēdu ielejā, par kuŗas sagādātām sāpēm un

ciešanām latviskā saime gribēja vēstīt un kliegt visai pasaulei, bet nevarēja, nedrīkstēja.

Liels notikums, kas sekoja vienu nedēļu un vēl pilnu dienu vēlāk (1941. gada 22. jūnijā), proti, II pasaules kara sākums, kļuva tikpat kā 14. jūnija (drausmu nakts) antiklimakss. Lielo un tumšo bezcerību centās pārspēt neliela un blāva cerība. Tās piepildījuma veicināšanai — darbos un iedomās — tūlīt kājas sāka aut tādējādi atdzimusī latviešu Radiofōna darbinieku saime, ikviens tās loceklis no zemākā līdz augstākajam — katrs savā postenī.

Līdz šim pēdējais lielais karš Vācijas un Padomju Savienības starpā, kam abu naidīgo pušu vadoņi, Hitlers un Staļins, un viņu bruņotie spēki bija gatavojušies vairāk gadu, iesākās svētdienas rīta stundā. Lai arī cik kuriōzi tas izklausās, kara sākšanās dienā (1941. g. 22. jūnijā) Baltijas jūras piekrastes teritorijā, ko latvieši un viņu zemei lojālie cittautieši uzskata par savējo, gluži formāli un citādi bija darbdiena. Kāpēc tādas pretrunas? Izskaidrojums tam ļoti vienkāršs. Ar Padomju Latvijas augstākās padomes prezidija dekrētu tā gada 22. jūnijs bija izsludināts par darbdienu, lai kompensētu par ārpus kārtas piešķirto brīvdienu — „Līgo svētkiem.” Protams šī apmaiņa attiecās tikai uz Latvijas teritoriju, jo nekur citur Padomju Savienībā vai pasaulē „Līgo svētkus” ne atzīmēja, ne zināja. Tādēļ arī visi radiofōnieši bija ieradušies darbā. Neliela daļa zināja, ka sācies karš, bet liela daļa ne. Bija gudri nezināt nevienam. Tā arī zinātāji pielāgojās pārējiem — izlikās, ka nekā nezina.

Tās pašas dienas pēcpusdienā sasauktajā mītiņā Maskavas galvenais pilnvarnieks inž. Naūmovs paziņoja, ka Vācija uzākusi kara gājienu pret Padomju Savienību. Uzrunas turpinājumā izteica pārliecību, ka neuzvaramā sarkanā armija sakaus gabalu gabalos un beidzot pilnīgi iznīcinās nekaunīgā Hitlera karapūļus, kā viņš dēvēja Vācijas bruņotos spēkus. Pamatīgi izbāra visus mītiņa dalībniekus par to, ka valsts aizsardzības aizņēmumam

BIJA STIPRUMS — GARA UN ZEMES SPĒKI!

Hugo Vītols: neparasts četru novadu gara milzenis — autors un redaktors, jurists un virsnieks

Zemes arājs un druvas kopējs — pilsētas dilstošo spēku — tautas gara un miesas nerimtīgs atsvaidzinātājs.

LATVISKI LAI ATSKAN DZIESMAS!

Sava dibinātāja un diriģenta Teodora Reitera vārdā nosauktais koris iepriecināja ar lieliski nodziedātām melodijām ne vien pašu māju, bet arī svešu zemju dziesmu draugus.

ALLAŽ NOMODĀ PAR LATVJU KULTŪRU!

Kārlis Skalbe 40. gadu darba jubileju atzīmēja kopā ar Jāņa Akuratera dzimšanas dienu. Uzņēmumā no labās: Skalbe, Akuraters, Akuratera un Skalbes kundzes, Jūlijs Druva, Edvarts Virza un Akuratera meita.

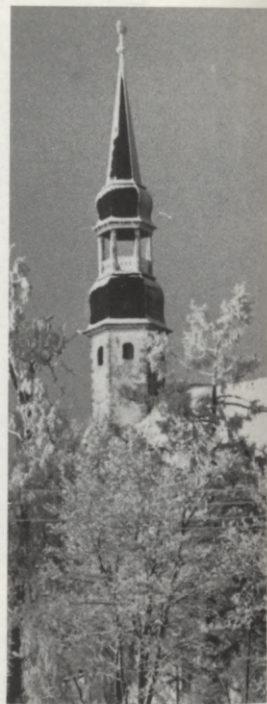

Turējās kopā bēgultības gaitās: no kreisās — Vilis Lesiņš, Osvalds Akmentiņš, Olģerts Liepiņš, Ēriks Raisters un Emīls Skujenieks.

NEATSTĀJA TĒVZEMI — PAR SPĪTI BRIESMĀM!

Grāmatas autora brālēns Roberts Dzirne,
autora māte un tēvs palika tēvzemē līdz visu
trīs mūžu beigām!

Garu pasargāja
baznīca.

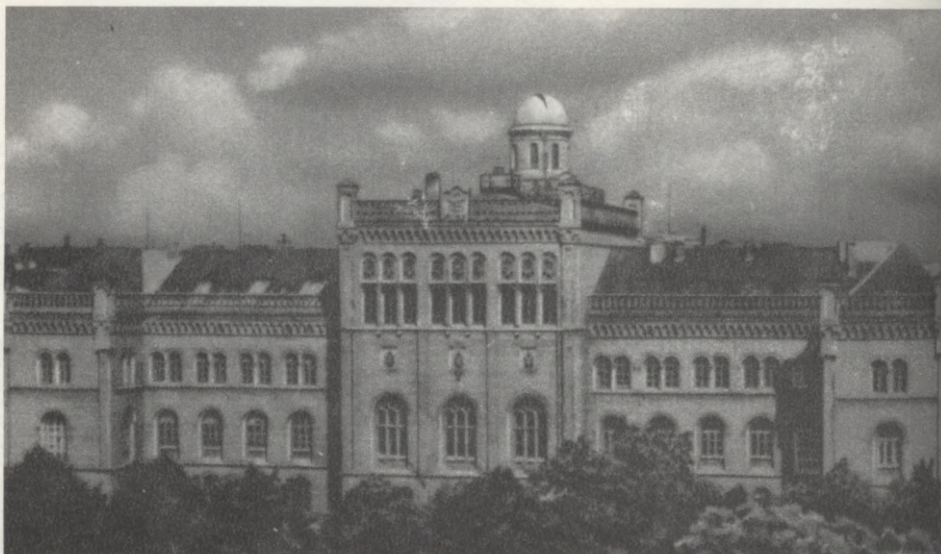
Aizdaru — piena traukā un uz maizes rieciena — vienīgi brūnaļa
nodrošināja.

Pēc 'sovetizētāja' plāna un rīkojuma, ko Višinskis bija pārvedis no Maskavas uz Rīgu, pārkāpjot itin visus demokrātiskos principus, Latvijā tika ievēlēta, t.s., darba ļaužu saime. Tās vienīgais uzdevums bija lūgt Staļinu uzņemt mūsu zemi un valsti Padomju Savienībā. Uzņēmumā šis Kremļa 'papīru' saimnieks prezidijs. No kreisās sekretārs K. Prieze, priekšsēdētāja biedrs K. Šics, priekšsēdētājs P. Briedis, priekšsēdētāja biedrs J. Vāgners un sekretārs P. Galenieks; otrā rindā — sekretāri A.

Šuba, O. Krastiņš, G. Iljins un S. Simanovičs.

SMĒLA PATIESĪBU — NO ZINĪBU AVOTA!

Par spīti mainīgiem politiskiem vējiem, kas lieku reizi mēģinājuši novirzīt tās darbu uz sānu ceļiem, Latvijas universitāte allaž centusies būt nesaduļķotu zinību avots.

Griežot muguru 'rusifikācijas' briesmām, latviešu zinātnieki neatkāpās no Latvijas universitātes un Rīgas politehnikuma lekciju pultēm. Uzņēmumā no kreisās: doc. H. Bauers, doc. A. Ratnieks un doc. A. Langins: otrā rindā — inž. P. Apsīte, inž. N. Gulēns, inž. J. Muižnieks un doc. J. Dermanis.

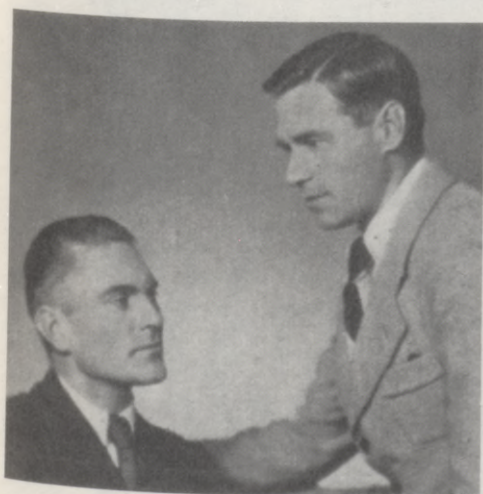
AIZIET VADONIS — IERODAS KREMLĀ SATRAPS!

Ulmanis
un Freivalds.

Naīvi iedomājies, ka noteicēji Maskavā ļaus arī viņam nelielu rīcības brīvību, Višinska izraudzītais ministru prezidents Kirchenšteins ieradās Kara skolas jauno virsnieku izlaiduma aktā.

Kirchenšteina pēctecis Vilis Lācis — pirms iesēšanās komisāra krēslā, pārrunā ar grafiķi Valdmani ilustrācijas nākamajai grāmatai.

Pirms došanās atpakaļ ceļā uz Maskavu, Latvijas "sovjetizācijas" autors Višinskis nodod pēdējās instrukcijas Kirchenšteina un Blaua'm Rīgas dzelzceļa stacijā.

TU VARI MŪS ŠĶELT, TU VARI MŪS LAUZT!

Mēs sniegsim tāles, kur saule aust!

Vienreizīgais Rainis:

pieteiktās summas esot daudz daudz par mazām. To viņš esot uzzinājis no kampaņas, kuŗa pabeigta priekš trim vai četrām dienām. Paziņoja, ka šim pašam mērķim viņš sagatavojis otru apkārtrakstu un gaida, ka katrs Radiofōna darbinieks, kas ir lojāls padomju pilsonis, aizdos valstij aizdevumu vismaz pilnas nedēļas algas apmērā. Naūmovs vēlreiz atgādināja savu pārliecību, ka sarkanā armija uzvarēs. Kuriōzi, varbūt tikai interesanti, ka pēc mītiņa nobeiguma viņš, ir mirkli nevilcinoties, norīkoja Juri Pelši ar smago transporta automašīnu uz Mellužiem, lai no turienes jau tanī pašā dienā viņa ģimeni, ņemot līdz apģērbus un citas dzīvei nepieciešamās lietas, nogādātu uz Rīgu. Kāpēc būtu bijusi vajadzīga tik liela piesardzība, ja viņš pats būtu ticējis saviem vārdiem, ka sarkanarmija vāciešus sakaus gabalu gabalos?

Ne pirmajā, ne otrā dienā pēc kaŗa sākuma nekas liels nemainījās, darbs turpinājās puslīdz normāli. Raidījumi notika saskaņā ar iepriekš izstrādātām programmām. Virspusēji komunistu varas vīri centās izturēties mierīgi, it kā iespējamā vāciešu tuvošanās viņus ir par nieku nesatrauktu. Sākumā šī bezbēdības tēlošana viņiem diezgan labi izdevās. Tas tomēr neturpinājās ilgi. Ja ne pašas briesmas, tad noteikti valodas par vāciešu tuvošanos pieņēmas ar katru aizvadītu dienu. Ir īpaši nepētot, varēja manīt, ka Radiofōna komunistu nervi bija stipri saspīlēti. Bieži pameta darba vietu, ko agrāk tik daudz nedarīja. Uz kurieni viņi gāja, to simtprocentīgi droši neviens nezināja. Taču visas zīmes liecināja, ka viņi daudz biežāk nekā pirms kaŗa sākuma skrēja uz partijas centrālkomiteju. Lietājot Rīgā iebraukušā Madonas raidāmstacijas priekšnieka inž. Blūma izteicienu, pat citkārt visai nosvērtiem un pa laikam mierīgiem Radiofōna komunistiem zeme sāka svilt zem kāju pēdām: dažam saspīlēto nervu dēļ, kā apšu lapa rudens vējos, nemierīgi trīcēja pirkstu starpā turētais cigaretes „munštiks.” Lielo biedru nervozitāte pagalam sakarsēja gaisu studiju priekš-

telpās un gaiteņos. Nervozitāte Radiofōna komunistu starpā kļuva arvien redzamāka pēc tam, kad kļuva zināmi visjaunākie notikumi Lietuvas galvaspilsētā. Cik daudz patiesības bija valodās, ka tur nodibināta jauna Lietuvas valdība (protams pretkomunistiska), to neviens nevarēja pārbaudīt, bet tas gan bija pavisam skaidrs, ka turienes radiofōns bija lietuviešu patriotu rokās un ka pēdējie pār-raida nacionālu mūziku, ko iesākuši, noskandinot neatkarīgās Lietuvas valsts himnu. Šī ziņa bija uguns pakulās komunistiem, kas vēl turējās Rīgas radiofōna stenderēs. Nevarēja būt divu domu, ka visjaunāko notikumu ietekmē (vāciešu strauju virzīšanos pret austrumiem) Rīgas komunisti arvien neatlaidīgāk domāja par to, ka tik nenokavētu prom steigšanās brīdi. Baumas, ka komunistu ģimenes jau aizgādātas uz Maskavu, kļuva aizvien neatlaidīgākas. Šāvienu trokšņi pievakares krēslas stundās vai nakts vidū pilsētas kanāļa malas krūmos vai citur Galvenā pasta apkārtnē Radiofōna komunistus galīgi satrauca. Viņi kļuva tramīgi kā meža zaķi, sadzirdot medību suņa kāju dipoņu. Viņu satraukums, kas arvien vairāk sasniedza nāves baiļu apmērus, nebija bez pamata. Atkārtoti vācu lidmašīnu apciemojumi un lielgabalu trokšņi, kaut arī nākdami no samērā prāva attāluma, ļāva secināt, ka vācieši tuvojas Rīgai daudz straujāk, nekā to mēdza ziņot sarkanarmijas virspavēlniecības ziņojumi. Radiofōna boļševikiem, tāpat kā viņu domu brāļiem citās galvaspilsētas iestādēs, drīz vien briesmas dzīvībai šķitās esam par lielām. Šķiet, viņu nervi vairs ilgāk neizturēja. Tieši Pēterdienā, tā ap launaga laiku, nāca pagrieziena.

Arvien biežāk no radio uztvērējiem atskanēja krievu valodā teiktais atgādinājums „Vasdušnaja trevoga prodalžaica” (gaisa trauksme turpinās). Šķiet, vairāk par citiem tas satrauca no Padomju Savienības mūsu zemē ieceļojušos krievus un mūsu pašu izcelsmes ļaudis, kuņi gribēti vai spiesti bija simpatizējuši tā laika okupācijas režīmam. To itin redzami varēja novērot namu pagrabos

iekārtotajās patvertnēs, kuŗās ļaudis slēpās gaisa uzlidojumu reizēs. Atskanot gaisa trauksmei, kas vēstīja vācu lidmašīnu tuvošanos, uz slēptuvēm naski vien steidzās visi, īpaši tie, kas atradās uz ielas. Tuvojoties patvertņu ieejas durvīm, visi likās esam tās pašas šķirnes ļaudis. Visi izturējās vienādi. Steidzās. Apkārt nelūkojās. Nonākot durvju iekšpusē, "iedzimtie" apmierināti un pašāvīgi lūkojās sev līdzīgo sejās. "Ieceļotāju" skati šaudījās apkārt kā cāļu bars, kas gaisā pamanījies vanagu. Baiļu dzirkstis šķīlās no acīm.

Paklusām, itin ne vienam nekā nesakot, no Maskavas pirms gada atsūtītie boļševiku vadītāji Radiofōnā bija pazuduši. Lai būtu drošs, ka kāds no satrauktajiem varasvīriem nav kaut kur paslēpies, pāris uzņēmīgu studiju centrāles tehniķu apstaigāja visas Radiofōna telpas, bet neatrada ne viena vienīga grimstošās varas lojālista. Visi bija aizlaidušies lapās. Drīz vien bija pazuduši arī bruņotie sargi, kuŗi visnotaļ stāvēja pie raidītāja un pie studiju centrāles durvīm. Ziņa par lielo un mazo komunistu aizbēgšanu izplatījās ļoti ātri, iesniedzās ik vienā Radiofōna telpu stāvā un atsevišķā istabā.

Sajūsminātie tehniķi bija gatavi sākt novākt pēdējās pazīmes, kas tieši vai netieši atgādināja, ka šajās telpās valdījuši boļševiki. Šai ziņā visuzņēmīgākais bija raidītāja apkalpes personāls. Tā dežūranti, ļaujoties spontānai idejai, bija izšķīrušies sākt no paša iesākuma — nobīdīt pie malas pašu Staļinu. Vienīgi raidāmstacijas priekšnieka inž. Karitona negaidīta ierašanās bija aizkavējusi Staļina foto attēla noraušanu no sienas un varbūt vēl tālāku pazemošanu. Atrunājis uzņēmīgos puisi no viņu nodoma: Lai vizmaz pagaidām to nedarot, lai taču vēl nogaidot kādu laiku. Kas varot zināt, ka viens vai otrs agrākais varas vīrs pirms došanās tālajā ceļā vēl neiegriežoties Radiofōnā. Un ja tā, ko tas tad teikšot, ieraudzījis, ka Staļina attēls vairs nebūšot pie sienas vai ar iz-

durtām acīm gulēšot uz grīdas. Visam taču esot laika diezgan — atliku likām.

Drīz vien izrādījās, ka inž. Karitona piesardzība bija bijusi vairāk nekā vietā. Kā nokritis no debesīm čekists Tičinskis pēkšņi parādījās raidītāja telpas durvīs. Jau bija klāt nākamās dienas (29. jūnija) rīts. Pirmajā brīdī viņš likās esam satraukts vai miega badā un nervōzs. Ieraudzījis, ka raidītājs strādā kā parasti, un ar skatu apstaigājis apkārt telpai, kuŗā viss bija tāpat kā iepriekš, Tičinskis manāmi nomierinājās. Viņš gan neatgriezās tikai viens pats — bija līdz deviņi citi formās tērpušies vīri. Viens no pēdējiem, spriežot pēc visai spožiem uzplečiem un cepures virsas krāsas, bija Tičinska čekas priekšnieks. Pārējie astoņi bija sarkanarmieši, kuŗu patruļas uzdevums, jādōmā, bija apsargāt čekistu un viņa priekšnieku, kas abi bija, acīm redzot, atsūtīti veikt kādu sevišķu uzdevumu. Ko Tičinskis un otrs čekists domāja un ko pārrunāja savā starpā, kad abi vien bija kopā, to jau raidītāja dežūranti nevarēja zināt. Taču apmierinātais smaidis, kas iegulās viņu sejās, mudināja raidāmstacijas apkalpi iedomāties, ka Staļina attēls pie sienas viņus nomierināja vairāk par visu citu. Komunistu tā laika ideoloģiskā vadoņa foto attēls stāvēja pie sienas kā stāvējis, ne skarts, ne par mata platumu sagrozīts. Staļins bija savā vietā, tātad arī viss, kas zem viņa, šķietami jutās drošs savā. — Ne Tičinskis, ne viņa kungs un pavēlnieks gan nepalika pagraba telpās iekārtotajā raidītāja istabā. Tie abi uzgāja pasta nama ceturtajā stāvā un iekārtojās inž. Naūmova bijušajā darba kabinetā. Tur viņi sēdēja vairāk stundu. Nenovilka ne mēteļus, ne noņēma cepures no galvām. Laikam baidījās, ka ikkuŗu mirkli varetu rasties vajadzība steigties prom, doties uz Maskavas pusi. Tobrīd viņu bažas un bailes bija vairāk nekā dibinātas. Vācieši vairs nebija tālu no Rīgas. Klīda valodas, ka viņu galvgala vienības jau esot sasniegušas pilsētas nomali.

Čekisti, kuŗu rokās tobrīd atradās viss Radiofōns, bija pārņēmuši savā ziņā pēdējā automašīnu. Gan nebija skaidrs, kas īsti viņiem bija padomā. Šoferā viņiem nebija, un paši auto vadīt, acīm redzot, neprata. Jau diezgan vēlā pēcpusdienā viņi uzdeva Karitonam atrast šoferi. Gribot lai tas aizbraucot uz Pārdaugavu, atveŗot viņu dzīvokļus un no tiem pārvedot dažas mantas. Inž. Karitonam neatlika nekas cits kā meklēt brīvprātīgos šādam uzdevumam. Pieteicās techn. Atis Kriekis. Viņš tūlīt devās uz norādīto adresi otrpus Daugavas. Apmēram pusotras stundas pēc viņa aizbraukšanas, Kriekim neatgrieŗoties, čekisti sāka izpraŗņāt inž. Karitonu. Kas noticis ar Krieki? Kādēļ viņš neatgrieŗas? Tas iedzina Karitonu īstās spīlēs. Čekisti bija aizdomās, ka aiz Krieka kavēšanās slēpjas kaut kāds sabotāŗas plāns. Nedaudz vēlāk Kriekis pats bija piezvanījis no Pārdaugavas un pateicis, ka viņš jau esot svešā sabiedrībā. Atlika vienīgi secināt, ka krievu čekistu sūtītais transporta vīrs Kriekis jau bija vācu rokās. Vēlāk atklājās, ka Krieki tiešām bija sagūstījusi vācu patruļa, kas ar tās rīcībā esošo tanku bija sasniegusi Pārdaugavu. Samulsuŗo un ŗķietami nevainīgo Krieki vācieŗi drīz vien bija palaiduŗi brīvībā: lai taču atgrieŗoties pie sievas un bērniem, vai lai ejot, kur vien pašam patīkot. Tolaik gan Kriekim sievas vēl nemaz nebija, ir ne runājot, ne domājot par bērniem.

Pievakares krēslai nepārtraukti kļūstot bieŗākai un tās segai pakāpeniski pārsedzot plaŗāku apkārtni, mieram un miegam vajadzēja nolaisties pār pilsētas centru, kā bija noticis simtiem reiŗu pirms tam. Taču ne tovar! Tovakar daudz kas notika gluŗi citādi, ja ne tieŗi otrādi. Miera vietā — līdz ar krēslas sabieŗināŗanos — nemiers un nedroŗība turpināja padziļināties un augt augumā; kā Galvenā pasta nama iekŗpusē, kuŗā vēl arvien mājoja Radiofōns, tā arī ārpusē un apkārtnē. Arvien bieŗāk un bieŗāk ŗavienu trokŗņi (daŗi ļoti skaļi) trīcināja Prefektūras un pasta nama sienas. Sprieŗot pēc skaļuma, kaŗa rīki, kas izŗāva lielgabalu zalves, vairs neatradās desmitām jūdŗu

no pilsētas; tie, šķiet, naski tuvojās tās robežām.

Galvenā pasta telpās, ko aizņēma Radiofōna studijas, piepildīja tehnisku ierīču sastatnes, un, kur atradās īpašās laboratorijas, sasprindzinājums pieņēmas ne vairs pēc aizvadītām dienām un stundām, bet gan ar aizskrējusām minūtēm. Tur visur bija novietojušies techniķi, inženieri un kanceleju ierēdņi. Ne jau viss pilns sastāvs, bet gan tā lielākā daļa. Nebija taču svināma diena vai svētdiena. Tā bija dienu iepriekš. Baumās kļuva arvien lielākas un atbaidīgākas un ceļoja arvien ātrāk. Nezinot pat no kurienes nākot, tehniskās daļas kancelejas darbinieka Augusta Āboliņa ausis bija sasniegušas augstākā mērā draudīgas valodas. Ja vāciešu tuvošanās dēļ boļševikiem vajadzēšot pamest Radiofōna telpas, tad pēdējie „neitrālizēšot” visus inženierus, tādējādi gādājot, lai nebūtu neviena, kas varētu ienaidniekam palīdzēt izdarīt jebkādus raidījumus. Šādas valodas uzkāra īstu nāves zobenu virs inženieru Karitona, Bauera un Ozoliņa galvām. Kas varēja paredzēt, kā rīkosies slīkstošās varas pārstāvji, nāvei skatoties to sejās?

Notikumi paši gāja savu gaitu un virzījās uz priekšu tik strauji, ka ne pašiem apdraudētajiem inženieriem, ne viņiem lojāliem techniķiem neatlika laika sagatavoties aizsardzībai, ja baumotās briesmas izrādītos patiesas. Notikumi uzspieda savu gribu arī turpmākajam.

Ir nepilnu minūti pēc apdullinoša sprādziena Prefektūras nama priekšā raidītāja priekšnieka kabinetā ieskrēja trīs techniķi, dežūranti. Ceturtais līdz nebija. Acīm redzot, pēdējais vēl arvien atradās pie raidītāja. Trīs atnākušie galīgi uztraukti (gandrīz vienlaikus runājot) ziņoja, ka viņus no raidītāja telpas izdzinis Radiofōnam piekomandētais čekists Tičinskis, nepaklausības gadījumā apsūdzoties saskaldīt nesadarbīgo galvas kausus ar prāvo un garķātaino cirvi, ko viņš draudīgi esot vicinājis gaisā. Ceturtais raidāmtelpas techniķis vēl arvien atrodies

raidītāja nodalījumā.

Bez tam, inž. Ozoliņš šūpojās uz nāves sliekšņa vēl cita iemesla dēļ. Pirms boļševiku aizbēgšanas bija sameklējis apmēram desmit skaņu plates, kuŗu vidū bija arī valsts himna *Dievs, svētī Latviju* plate. Īsi pirms, tikai dažas minūtes priekš čekistu atgriešanās viņš tās bija itin pamatīgi noslēpis lielā līdzstrāvas ģenerātorā pakāpē. Pēdējo lietāja tikai Rīgas vecā raidītāja dienās. Ja nu atbraukušie čekisti to būtu uzzinājuši, tad inž. Ozoliņa liktenis būtu uz vietas izlemts un nokārtots. Viņam laimējās. Krieviem neatlika laika uz veco ģenerātoru ir paskatīties.

Jaunas bažas izraisīja raidītāja telpā aizturētā tehniķa liktenis. Raidītāja telefons neatbildēja. Jautājums: kur atrodas tehniķis, dežūrants, kur paši izbiedētie čekisti? Drīz vien atklājās, ka, nespēdami izturēt nervu saspīlējumu, čekisti ar divām bultām bija aizbultējuši raidītāja telpas durvis, pēdējām aizbīdot vēl priekšā pāris kastes un līdz ar sarkanarmiešu astoņu vīru drošības patruļu aizmukuši ātrāk nekā velns ar vējlukturi. Ar tādiem vārdiem boļševiku varas pēdējo pārstāvju šķiršanos no Radiofōna bija vēlāk raksturojis inž. Harijs Bauers.

Ne krievs Naūmovs, ne Krievijas latvietis Apsītis, ne pašu māju Indriķis Lēmanis atpakaļ neatgriezās. Esot spēkā paša Staļina pavēlei, ka neviens padomju cilvēks (uniformā vai civīlā tērpā) nedrīkst atkāpties uzbrūkošā ienaidnieka priekšā, todien no Latvijas teritorijas bēgošie komūnisti un viņu līdzskrējēji neesot laisti pāri Igaunijas robežai. Īpašas drošības komitejas vienības, kas uzturējās Igaunijas robežas tuvumā, bijušas visai asas un nepielūdzamas. Tās dažas latviešu grupas līdz ar to krievu sabiedrotiem dzinušās atpakaļ uz Rīgas pusi. Lai no šādas nelaiimes izvairītos, bēgošie komūnisti uz laiku slēpušies lauku sētu siena šķūņos. Pēdējos neilgu laiku uzturējusies arī dzejniece Mirdza Ķempe, kas bija kaut kā sapinusies komūnistu valgos, šķiet, galvenokārt viņas neatlaidīgā,

romantiskā drauga Žīgura (Radiofōna darbinieka) pierunāta, ja ne piespiesta. Vēlāk atklājās, ka Ķempīte (tā viņu dēvēja daudzo draugu pulkā) ne pavisam neesot gribējusi atstāt Latvijas zemi, nedz arī gribējusi bēgt uz krievzemi. Tuvojoties boļševiku režīma beigām, Ķempe apskraidījusi vairākus draugus un paziņas, izmisīgi lūdzot padomu, ko darīt: bēgt vai ne. Teikusi, ka labāk izbeigtu dzīvi pašnāvībā, nekā bēgtu prom no zemes, kas viņas dzīvei devusi jēgu un saturu. Līdzīgi citiem arī Radiofona nodaļas vadītājs Arvīds Trapāns, pie kuŗa viņa pēc padoma ieradusies, ieteicis, lai braucot vien līdz krieviem. Viņas pēdējā laika dzejoļi neatstājot citas izvēles. — Līdz ko atgādis, ka boļševiku režīmam neizdosies Latvijā noturēties, Maskavas sūtītais partorgs Apsītis, kuŗš nekad nav aizmirsis kas ir viņa īstie un vienīgie tautas brāļi, pasaucis sāņus inž. Laimonu Ozoliņu un skubinājis labi pārdomāt, ko darīt tālāk tanī satraukumā pilnajā laikā. Apsītis gan ne ieteicis, bet, it kā atrisinājumu meklējot, pusskaļi prātojis, ka varbūt arī Ozoliņam vajadzētu doties prom no Latvijas (ne jau nu pavisam — vienīgi tik ilgi, kamēr kuŗa jukas pāriet un atgriežas miers). Neviens, ieskaitot arī pašu Ozoliņu, ne tobrīd, ne vēlāk neesot varējis neapšaubāmi pateikt, kādēļ Apsītis tā spriedelējis: varbūt domājot, ka Ozoliņam draud nepatikšanas vai pat briesmas, apliecinot uzrunātajam, ka pēdējā liktenis esot tuvs arī paša Apsīša sirdij.

Kuŗa uguņu liesmām laiku pa laikam spocīgi iemirdzoties uz Galvenā pasta ēkas apkārtējo namu augstāko stāvu sienām un vācu precīzo tālšāvēju ieroču lādiņu sprādzienu raksturīgiem trokšņiem atkal un atkal draudīgi tricinot gaisu, savāds nemiers bija sācis ieviesties to rīdzinieku sirdīs, kuŗi viena vai otra iemesla dēļ 30. jūnija pēcpusdienu un pievakari un tai sekojošo nakti uz 1. jūliju pavadīja šai valsts iestādei tuvās apkārtnes namos, nevis pašu mitekļos. Savāds nemiers tas bija. To izraisīja cerības, ka labākas dienas un laiki nav zuduši uz visiem laikiem, ka atelpas stunda tuvojas. To apslāpēja bailes, ka

notikumi, kuŗi ŗķitās vedam pretim jaunai un gaiŗākai dienai, pēķŗņi varētu saiet mums nevēlamā grīstē. To uzvaidīja baŗas, ka gaidītās gaiŗākās dienas vietā pirmo smagnēji pelēcīgo varētu nomainīt otra, kuŗa gan citāda, bet tāpat nepieņemama, tikpat sveŗa un vēsa mūsu garam — latvieŗu tautas ilgām un laimei.

ŗo savāda nemiera pārsteigto pulkā īpaŗā vietā bija Radiofōna tehnisko ierīču apkalpe un tās uzraudzītāji, kas tāpat kā visās citās kritiskajās dienās un naktīs, ir mirkli acis neaizverot, pavadīja bezmiega naktis raidītāja un studiju kontroles telpās. Spējot dzirdīgāk ieklausīties starptautiskās sazināŗšanās radioviļņos, viņi arī pilnīgāk un drīzāk saklausīja pasaules lielo notikumu pulsu. Tādējādi inŗenieriem un techniķiem un citiem Radiofōna darbiniekiem, kas bija paraduŗi vai spiesti jo bieŗi aizvadīt vēlās pievakares darba vietā, un kas kuplākā skaitā nekā parasti atradās savos posteņos arī liktenīgajā naktī no 1941. g. 30. jūnija uz 1. jūliju, daudz kas parādījās skaidrāk nekā pārŗējiem rīdziniekiem, kuŗi mierīgi aizvadīja nakti, atpūŗoties uz ērtiem gultu matraŗiem un atveldzīgiem dūņu spilveniem. Tiem, kas pēdējās divdesmit, ja ne vairāk stundas bija aizvadījuŗi Radiofōna telpu aizsegā, ar katru aizvadītu stundu un vēlāk tikai minūti, kļuva arvien skaidrāks un beidzot pilnīgi skaidrs, ka atnākuŗi atkal jauni vācu laiki, kuŗi līdz ar to bija pielikuŗi treknu beigu punktu tobrīd aizejoŗajiem krievu laikiem.

Doma, ka to dienu krievu laikiem varētu pienākt gals, nedzima naktī uz 1941. g. 1. jūliju, kad vācu tanki sāka ieripot Rīgas priekŗpilsētu ielās. Tā neuzausa arī 22. jūnija agrīnos rīta gaiŗos, kad vācu kaŗa maŗinerija formāli un praktiski uzsāka atkal jaunu kaŗagājienu pret savas tautas vēsturisko ienaidnieku Krieviju un tanī uzsūktajām kaimiņzemēm. Tā gan neatklājās, bet sāka rēģoties 14. jūnija baigajā naktī, kad komūnistu droŗības komitejas miliŗi izcēla no gultām un sadzina vilcienu preŗu

vagonos ceļam uz Sibīriju desmitiem tūkstošiem Latvijas iedzīvotāju, par kuŗu iespējamu lojālītales trūkumu bija gaužam nobažījušies ir vietējie komūnistiskā režīma varas pārstāvji, ir viņu lielie biedri Maskavā.

No vēstures lapām zinot, ka vācietis un krievs nespēj ilgi diezgan pie viena galda mierīgi sēdēt un sadzīvot, tāpat kā suns ar kaķi nevar vienā maisā kopā būt, doma par nenovēršamu sadursmi abu starpā bija sākusies līdz ar to brīdi, kad abas puses (Hitlera vācieši un Stalīna krievi) bija sākušas kalt plānus Baltijas telpas pārvēršanai savā kolonijā. Tas viss nebija nekāds noslēpums arī Radiofōna vadītājiem, latviešu tehniskiem darbiniekiem, kuŗi cauri krievu laikiem bija palikuši savos posteņos un tādējādi varēja izšķirīgi ietekmēt pārraidījumu norisi. Nezināms bija vienīgi laiks, kad un tieši kā varētu sākties esošās varas sairšana, kad tā pilnīgi sabruks, jo, pienākot lūzuma brīdim, naidīgie spēki viens otru vairs ilgāk paciest ne gribētu, ne varētu. Tādēļ notikumi, kas iesākās naktī uz 1. jūliju un sevišķi pret pēdējā rītausmu, itin nemaz nepārsteidza Radiofōna augstākos tehniskos darbiniekus, kuŗu uzticība neatkarīgās valsts principiēm ir par nieku nebija mazinājusies. Faktiski viņi šādiem pārstiegumiem, šādam rītam jau bija gatavojušies, katrā ziņā par to nopietni domājuši. Domājuši, savā starpā apsvēruši, ko un kā rīkoties, lai latviešu tautas īstās intereses tiktu ievērotas, ja kritisks brīdis un līdz ar to izdevības rastos. — Šādas pārrunas, lielākoties notika divatā. Sarunājās tikai tie, kas viens otram pilnīgi uzticējās.

Inženierī Bauers, Ozoliņš un Karitons varbūt vairāk par citiem bažījās par eventuēliem traucējumiem tehniskās iekārtās pēkšņi uznākušu pārmaiņu rezultātā. Viņu galvenās rūpes, par to domājot, bija uzturēt raidītāju un piekritīgās programmas piegādes ierīces darba kārtībā. Varēja taču rasties vajadzība cik drīz un cik tuvu un tālu

vien iespējams paziņot visplašākām iedzīvotāju aprindām, ko no tām sagaida, lai jaunajā situācijā visi ceļi vestu pretim labākai nākotnei — Dievs dod — jaunam brīvības rītam. Dievs dod! No kurienes šādas ziņas varētu nākt un kas īsteni būtu to saturā, tehnisko ierīču gatavības pār-raugi interesējās mazāk. Viņu prātos bija iesēdusies tikai viena liela doma (ar viņu pašu nacionālā gara olekti mē-rījot) vienīgā un pati galvenā: darīt visu un vairāk, lai Rīgas raidītājs allaž būtu spējīgs pacelt gaisos radioviļņus un ar tiem apvīt visu zemi, ja tas būtu Lielā likteņu lēmēja plānos.

Inž. Valdis Ziemelis — pašu latviešu projektētu radio raidītāju būves pionieris, Madonas raidītāja izplānotājs un uzcēlējs un agrākais pilna laika Rīgas radiofōna darbinieks (ir pa vecam paradumam, ir abso-lūti uzticamus sarunu biedrus meklējot) gandrīz vai kārtēji bija sācis iegriezties Radiofōnā pie bijušajiem studiju biedriem un kādreizējiem darba kollēgām. Viņa skats gan sniedzās labu tiesu pāri tīri tehnisku ierīču uzturēšanai darbības kārtībā. Ziemelis, kuŗa prāts, ar inž. Lintera vārdiem runājot, nerimās „uzrakt jaunas idejas,” itin gribīgi ierosināja un svēra domas un projektu kontūras, kam politiskais svars atjaunotās valsts nostabilizēšanā būtu tikpat liels kā Radiofōna tehnisko ierīču gatavībai izdarīt pārraidījumus. Ziemelis bijis pārliccināts, ka tehnikas novada ļaudīm, īpaši Radiofōna inženieriem un techniķiem, kuŗu iecerēm un pavēlēm pedantiski seko vismodernākais un spēcīgākais jaunākās informācijas iz-platīšanas atradums, radio raidītājs, ir jāparedz un pilnam jāizprot pēdējā politiskā loma. Viņam likās, ka neesot ne gudri ne vajadzīgi uzticēt radioviļņus politiskās dzīves atktīviem darbiniekiem, neatkarīgi no kuŗas puses — pašu vidus vai svešām mājām — tie nāk un cik spožus brīnumus sola. Ne tiem nodot un ļaut lietāt pēc patikas! Tas nekā laba nesolot, ja atsevišķa ambīcioza politiķa vai tā domu

biedru grupas nedabīgi spožās spalvas šķietamu panākumu pūrā sakrājot. Ne pārlietu ticot, bet gan gluži jauneklīgi cerot, ka nākamajās lielo pārbaudījumu dienās latviešu tautas taisnības meklēšanas un uzņēmības gars, ja nepieciešams, darot brīnumus, tiktu sekmīgi pāri vissarežģītākajiem šķēršļiem, Ziemeļi savas nākotnes vīzijās skatīja Latvijas radiofōnijas radošo spēku īpašo lomu baltiešu tautu nemirstības idejas praktiskā iedzīvināšanā. Technisko ierīču sagādē un nodarbināšanā latvieši jau bija tikuši gaŗu soli priekšā saviem kaimiņiem kā ziemeļos, tā dienvidos. Tas paŗu māju patēriņam, tas paŗu lepnumam un godkāres uzspodrināšanai. Tas bija arī īsredzīgi — dažreiz kautrīgi un atturīgi, bet citreiz nepiesardzīgi un bērnišķīgi vaļsirdīgi atzinās pats Ziemeļi. Šis Glūdas pagasta zemes arāja dēls, kam jaunu ideju auklēšanas brīžos acis mirdzēja kā rasas pilieni sava novada pļavu zāļu stiebro, nesatricināmi ticēja lauku ļaužu veselam saprātam, bet ne pilsētas spožajām ugunīm un pievilcīgām skaņām. Tomēr viņš ne izvairījās, ne vilcinājās dot meslus pilsētniekiem, ja un kur tie pelnīti. Radiofōnijas koks, kuŗam jau pašā sākumā bija saplaucis daudz zaru, bija pilsētnieku izauklēts pienesums dzīvei šajā pasaulē. To Ziemeļi atzina: bija augstās domās par radioviļņu sagādāto iespēju „Dieva bērniem satīkties uz vienas plāksnes,” kā viņš pats to mēdza dažkārt raksturot. Nezin kur dzirdējis, viņš šad un tad lietāja teicienu, kam šķiet bija patiesības pamati: spēja sazināties laikus un godīgi mūs darīs brīvus. No tālāk teiktā bija saprotams — ar to Ziemeļi centās uzsvērt, ka ātra (nenovilcināta) un pilnīga sazināšanās kā no īsiem, tā lieliem attālumiem, ir vislabākais līdzeklis taisnīgu un sekmīgu attieksmju uzsākšanai, nodibināšanai un uzturēšanai divu atsevišķu individu un tāpat grupu, ieskaitot veselu tautu, starpā. Ziemeļi bija pārliecināts, ka nepārtraukta, nenovilcināta un atklāta sazināšanās, viņa iedomātā nākamajā baltiešu sadzīves ērā, liegs jebkādam sīkām niekkalbībām ieperināties trīs

sērdieņu tautu starpā. Viņš ticēja, ka ikvienam darbiniekam tehnikas nozarē, ne tikai „kungiem un valdniekiem” būtu pilnam jāizprot sava loma kopīgās sadarbības izveidošanā un uzturēšanā. Šad un tad, īgnumu neslēpjot, Ziemeļis netaupīja skarbas piezīmes, pieminot politiķus, kuŗiem savas personiskās vestes spoŗums allaŗ bija bijis daudz vairāk pūliņu vērts nekā mērkniecīga labu sadarbības ceļu meklēšana baltieŗu tautu kopīgajiem pūliņiem. Viņŗ bija dziļi pārliecināts, ka Igaunijas baltvācieŗa Vilhelma Muntera iecelŗana Latvijas ārlieŗu ministra amatā, īpaŗi Baltijas valstīm viskritiskākajā vēstures posmā (II pasaules kaŗa priekŗvakarā) bija tik milzīga kļūda, par kuŗu vēl ilgi ilgi varbūt visu tālāko pastāvēŗanas posmu dārgi maksāŗ ne vien mūsu paŗu, bet mūsu kaimiņu tautas. Viņa skatījumā Munterŗ justos kā zivs ūdenī jebkuŗā profesijā, kuŗas zelta likums arvien (no paŗa iesākuma) ir bijis atdevīgi kalpot tam, kuŗŗ liek lielāku naudas gabalu galdā, kuŗŗ maksā tūlīt. Ne velti igauņi Munteram neuzticējas.

Zinot, ka viņa pēcnācēji Radiofōna tehnisko ierīŗu novadā būs gatavi pārraidīt ziņas un vēstis, ko izŗķirīgā pārmaiņu stundā vajadzēŗ uzziņāt visiem valsts iedzīvotājiem, Ziemeļis varēja netraucēti nodarboties gar nākotnes vīzijām. Œai ziņā viņŗ allaŗ domāja trīs soļus vai ne reti tikpat daudz jūdzes uz priekŗu. Kur un kā vien varēja, viņŗ vienmēr sāka plānot kaut ko gluŗi jaunu, kur gala iznākums būtu vērtīgs pienesums viņa tautas visvitālāko intereŗu pūrā. Tautas kopējais labums visnotaļ bija viņa acuraugs. Tai ziņā inŗ. Ziemeļis bija kļuvis gaiŗa lāpa ne tikai mūsu zemes radiofōnijas rosmju novadā, bet arī sabiedriskajos (citi teiktu politiskajos) pūliņos atgūt un tālāk veidot un uzlabot zaudēto tautas brīvību un valsts neatkarību. Pēc viņa vērtējuma mēŗ bezgalīgi vieglprātīgi tos abus bijām zaudējuŗi. Jo seviŗķi gādību par valsts neatkarību bijām galīgā novārtā atstājuŗi. Œēl, ka Œai ziņā

Valdim Ziemelim nebija piedāvāta vai bija liegta izdevība pielikt savu zinīgo galvu un darbīgo roku virziena noteikšanā tad, kad valsts kuģa stūres rats vēl turējās visas tautas apzinīgo locekļu rokās, kad tas vēl nebija pārgājis viena atsevišķa politiķa un viņa algoto palīgu un padomdevēju ziņā un neitrālu spēku nekontrolētā patvaļā.

Vēlāk atklājās, ka ne tikai pašā raidāmstacijā nodarbinātie, bet arī vēl citi, kas no ārzemēm uzzinātu ziņu vai šķietami dibinātu pašu mājās dzimušu baumu ietekmē, cerēja uz pārmaiņām mūsu kopīgās lietas labā, bija domājuši par Radiofōna īpašo un neaizstājamo lomu tai dienā vai stundā, kad boļševiku varas celtne sabruktu kā skalu būdiņa. Cerēja (varbūt gluži naīvi) ka, pārņemot varu mūsu tiesā, vācieši ne tikai nokratīs no latviešu tautas pleciem boļševiku virskundzību, bet arī atdos zemes iedzīvotājiem tiesības runāt līdz savu un savas zemes likteņa veidošanā. Pērkonkrustieši, kuŗi bija iedomājušies, ka vācieši būs visai devīgi, piešķiŗot tieši viņiem atbildīgus uzdevumus latviešu lietu kārtošanā, pa vairākiem ceļiem bija mēģinājuši sazināties ar Radiofōna tehniskās nodaļas darbiniekiem, īpaši Rīgas raidītāja dežūrantiem. Tas bija gudrs gājiens. Reālistiski domājot, radiofons bija vienīgais ziņu izplatīšanas līdzeklis, kas tanīs dienās, ja izdevība rastos, sagādātu iespēju ātri un skaidri informēt plašas iedzīvotāju grupas, ja ne ikvienu dzīvu dvēseli. Informēt, kuŗās rokās pēc pārmaiņām nokļuvusi vara Latvijas teritorijā, kādas ir un kādas vēlāk būs pašu ļaužu tiesības un pienākumi. Pērkonkrustieši bija izdomājuši jautājumu līdz galam: iedzīvināt savus plānus valsts dzīves veidošanā tikai tad, ja radiofōna ziņu dienests būtu viņu rīcībā; ja tā nebūtu, tad velti laiku un enerģiju šķiest. Neviens taču laikus (kad katra minūte būtu izšķirīga) nespētu informēt plašas aprindas, it sevišķi, ja trūktu preses izdevumu. Par to iznākšanu pārmaiņu pirmajās stundās nevarētu būt ir runas. Neliela grupiņa Rīgas aizsargu

pulka bijušā sakaru bataljona virsnieku arī bija apsvēruši iespēju piedalīties galvaspilsētas pārvaldes darbā, boļševiku varai pēkšņi izgaistot. To izlemjot, arī atzīts, ka bez visciešākās sadarbības ar Radiofōna tehnisko ierīču personālu un ierīcēm viss pārējais nekā nesolišot. Ar Dr. Mālmaņa vārdiem runājot, bez Radiofōna pilna atbalsta būšot veltīgi „nagus saldēt.” — Tikpat izšķirīgu lomu Radiofōnam piedēvēja pulkv. Kreišmanis, apsvecot pašu latviešu lomu gadījumā, ja, notiekot lielām pārmaiņām, boļševiku vara izkustu kā sniega kupena pavasaŗa saules staros. Atcerējies manu darbu un vēlākos saskarus ar Radiofōna tehnisko un ziņu dienesta daļām, pulkvedis pašā Līgo vakarā ieradās manā mitekļī, lai, kā viņš pats apgalvoja, kopīgi iztukšotu kausu putainā alus un piekustu klāt šķēli vai divas Jāņu siera. Sieru gan ēdām, pat vairāk nekā tikai divas šķēles vien, bet alu gan nedzērām. To (alus un siera) dēļ viņš gan nebija pie manis steidzies. Iemesls tam bija gluži cits. Uzsvēris, ka pēc viņa sajūtas vācu kaŗavīru zābaki drīz vien mīšot Rīgas ielu akmeņus, Kreišmanis gribēja zināt sīkumu sīkumos, kā visdrīzāk un visefektīvāk iedarbināt Radiofōna tehniskās iekārtas, lai tās palīdzētu pašu latviešu atjaunotai varai, izziņojot plašumā par visu, kas noticis, ko prasa esošais stāvoklis un kas drīz gaidāms. Arī viņš — tāpat kā citi ieinteresētie — bažījās, cik ciešamā vai noderīgā stāvoklī būs Radiofōna tehniskās ierīces pēc tam, kad tām savas pēdējās ‘ardievas’ būs devuši boļševiku algotņi, ja viņiem šo iestādi vajadzētu atstāt steigā un pret pašu gribu. Kas gan iepriekš to varēja paredzēt? Īstenībā neviens! Manis paša galvā gan bija ieperinājusies cerība, ka tik ļauni jau nebūs. Zinot savu agrāko darba kollēgu (dežūrantu) izdomas spējas, šķiet, biju iedomājies, ka viņi pratīs „apvest krievus ap stūri” tad, kad pēdējie sāks postīšanas darbu. Biju iedomājies, ka ar izdomu bagātie raidītāja apkalpes vīri pratīs virzīt krievu postīšanas darbu uz ierīcēm, kuŗās izdarītie bojājumi nebūtu esenciāli rai-

dījuma procesā un ko, blakus minot, samērā īsā laikā varētu atjaunot un iekļaut raidījuma gaitā. Bez tam, personiski vērotais mani drošināja, ka ir Bauers, ir Vilis Karitons zināja vairāk veidu, kā palaist radioviļņus gaisā, kaut arī ne visas raidītāju pakāpes (tādā gadījumā) nodrošinātu dzinējspēka lietderīgu izmantošanu. No manis nebija atlaidusies doma, ka Rīgas raidītājs nesagādās kaunu tā radītājam, inž. Baueram. Zināju taču, ka visur, kur Harijs Bauers pielika roku, paviršībai nebija vietas, ka pēdējais bija padomājis par visu. Viņš, kā vienmēr, bija padomājis par visu: par to, kam jānotiek tā, kā gribēts, par to, kas nav noticis tā, kā gribēts. Bauers bija līdz galam izdomājis, ko darīt tad un kā rīkoties, ja viss (ar viņa paša vārdiem runājot), risinās kā pa dziedziņu, ja kaut kas neietu kā pa celiņu. Bija izdomājis. Ne tikai izdomājis, bet arī izmēģinājis, kādēļ labi izplānotas lietas ķeņas un kā niķīgo raidītāja pakāpi steigšus un droši dabūt atpakaļ uz ceļa — dabūt drošā darbošanās kārtībā.

Vēlākie notikumi lika secināt, ka samērā plašāka nekā visas iepriekšējās, gluži cita interesentu grupa bija daudz plānveidīgāk domājusi par radiofona iesaistīšanu jaunā laika iezvanīšanā, kas sekotu, ja lolotā atbrīvošanas vai pārmaiņu stunda tiešām būtu klāt tik drīz, kā liecināja dažas pazīmes. Tie bija Rīgas mākslas filmas studijas ļaudis, sevišķi tās vadītājs inž. Alberts Jekste. Vadot Valsts Elektrotehniskās Fabrikas filmu nozari un priekš tam strādājot roku rokā ar agrākās Pasta un telegrafa darbnīcas darbiniekiem, viņš personiski pazina vairumu radiofona inženieru, kas bija atbildīgos pienākumos kā Madonas, tā Kuldīgas un Rīgas jaunā raidītāja būvju darbos. Jekste zināja, ko Radiofons varētu un kā tas to darītu. Domāja, ka, lai arī kuņa rokās tas iepriekš būtu bijis, pēc pārmaiņām Radiofons būtu notikumu virzītāju centrā. Iedomājoties, ka 14. jūnija nakts notikumi ir zīme,

ka boļševiku varai sāk svilt zeme zem kājām, filmu iestādes vīri sāka nopietni pētīt iespējas ko sākt un ko turpināt, ja pienāk diena vai stunda, kad Maskavas puisiem Radiofōna gaiss kļūst par karstu tāpat kā visā Latvijas teritorijā. Bija pat doma mēģināt gaisu mākslīgi sakarsēt, lai tādējādi pamudinātu sarkanās sistēmas karognesējus jo žiglāk aut kājas ceļam uz savu īsto māju pusi. Rūpīgi apsvēris visus „par” un „pret,” inž. Jekste, kam pamatīga uzdevuma izplānošana bija kļuvusi par otro dabu, bija izlēmis rīkoties tikai tad, kad, ar viņa paša zinīgo un redzīgo aci vērojot, būs pienācis īstais laiks. Tā arī notika.

Vislielākās un tiešās rūpes par to, kas drastisku varas maiņu gadījumā varētu notikt ar Rīgas raidītāju un kā to iespējamās nevēlamās sekas mazināt, gluži dabiski gūlās uz inženieru Bauera un Karitona pleciem. Tas bija viņu pienākums gādāt, lai parastās ikdienas apstākļos, kad miers valdīja un kaŗa biedi vai ugunis nedraudēja, raidītājs strādātu pilnā saskaņā ar instrukcijās paredzētajām prasībām. Tādējādi viņi labāk par citiem tehnisko zināšanu līmenī zināja, kādēļ var rasties traucējumi. Zināja arī, ko darīt, kā tos novērst, cik lielus pūliņus prasa šāda novēršana. Ar citiem vārdiem, viņi labāk par tiem, kam diendienā nav jāpavada raidītāja tuvumā, zinātu, kā dabūt atpakaļ pilna darba kārtībā, ja, ļaunai rokai apzināti postot vai nejaušībai pārsteidzot, viena vai vairākas aparatūras pakāpes liegtu uzsākt raidījumu. Kaut arī viņš nebija vis raidītāja nodaļas, bet gan Radiokomitejas darbinieks, kuŗa „sāpju bērns” bija studiju centrāles tehniskās ierīces, inž. Laimons Ozoliņš arī iederējās to augsto tehnisko darbinieku pulkā, kam bija skaidrs, ko darīt un kā, lai „streikojošais” vai kritiski „ievainotais” radioviļņu gaisā sviedējs atgūtu pilnu „veselību,” pēc tam kad viena vai otra raidītāja pakāpe būtu pārlicu cietusi un atsacītos darboties.

Savelkot vienkopus un sakārtojot laika sekā to Radiofōna darbinieku redzēto un pārdzīvoto, kuŗi kuŗa darbības radīto pārmaiņu stundās atradās savas iestādes telpās, lieku reizi apstiprinājās fakts, ka vācu laiki Radiofōnā bija iesākušies tieši 1. jūlijā — tad pat, kad pašā Rīgā. Taču nebija iespējams novilkt šauru un spilgtu līniju uz viena vai otra laikarāža ceļa, kuŗas vienā pusē būtu krievu, bet otrā vācu laiki, katrs ar savām raksturīgajām izdarībām. Gluži tāpat nevarēja precīzi pateikt, kad — tieši kuŗā stundā un minūtē — pa kuŗām durvīm pēdējais krievs pameta Galvenā pasta ēku, kur atradās arī visas Radiofōna telpas. Arī to neizdevās uzziņāt, pa kuŗām durvīm un kad pirmais vācu varas pārstāvis pārkāpa viena vai otra Radiofōna pasākuma telpas sliksni. Ir iespējams, bet maz iedomājams, ka paši krievi un vācieši ir kaut kur dokumentējuši minūtes un stundas, kuŗās viņu ļaudis pametuši vienu novietojumu vai iegājuši otrā. Aina ir diezgan skaidra, ja laika sekā aplūkojam notikumus un tanīs iejaukto latviešu līdzdalību un liecības. Šo ainu pārlūkojuši, varam secināt, ka starp krievu kundzības laika beigu un vācu sākuma laika līniju attālums bija — bijis manāmi šaurāks nekā bezvaras cēliens, kas bija sācies jau 30. jūnijā un iesniedzies 1. jūlijā.

Par to, kas īsteni risinājies Radiofōnā un tā tuvākā apkārtnē šajā laika cēlienā, kuŗa ārējās kontūras nebija visai skaidri iezīmējušās, vispilnīgākās liecības iegūtas no šīs iestādes darbiniekiem, kas tobrīd bijuši nomodā par tur notiekošo. Šai ziņā sevišķi informātīvs izrādījās inž. Viļa Karitona manītais, redzētais un dzirdētais, kā arī no visa tā secinātais.

Techniķis Atis Kriekis, kas „notes brīžos” šad un tad kļuva šoferis, atsevišķos gadījumos vadot vienu vai otru Radiofōna dienesta automobili, bija pats pirmais radiofōnietis, kas „krita” vācu rokās. Jau tiku minējis, ka par brīvības zaudēšanu 30. jūnija vēlā pievakarē viņš bija telefōniski ziņojis no Pārdaugavas, uz kurieni, kā jau

teikts, viņš bija devies pārvest dažas vērtīgas mantas, kuņas čekisti bija noslēpuši kādā turienes vientuļā namā. Drīz vien pēc Kriekļa telefona sarunas, kas patīkami satrauca dažu labu darbinieku Radiofona galvenajās telpās, notikumi uzsāka iet paši savu gaitu. Pārrunas, ko izraisīja minētais telefona zvans no Pārdaugavas, vēl nebija īsteni labi iesākušās, kad pasta lielā nama sienas, un īpaši logus, satricināja bargs liелgabala šāviņa troksnis. Tam sekoja vairāki citi. Kāda kantoņa darbiniece, kas tikko bija bijusi pasta nama ārpusē, zināja stāstīt, ka Prefektūras priekšā sadegot kāds taksometrs. Vēlāk gan noskaidrojās, ka minētās iestādes priekšā sašauts un sācis degt krievu tanks. Netālu no tā — uz vecā dzelzs tilta nobrauktuves — savas gaitas bija izbeigusi kāda vācu bruņu mašīna, arī sašauta, arī tālāk kustēties nespējīga.

Pēc neilga laiciņa gaisu no jauna un daudz dimdošāk satricināja citi smago ieroču šāviņu sprādziena trokšņi. Ļoti dobji trokšņi. Atlika iedomāties, ka uzspriecināts tilts pāri Daugavai. Vēlāk arī aizdomas par tilta uzspriecināšanu apstiprinājušās. Tilta konstrukcijas vidējais posms bija pārlauzts turpat vai pušu divos gabalos. Atšķelto sekciju gali bija ieslīkuši Daugavas gultnē.

Visai dobja un draudīgais sprādziena troksnis bija gaužām satraucis krievu kaņavīrus un miličus, kas tanī brīdī esot gatavojušies sadauzīt vai citādi padarīt darbam nederīgas raidītāja ierīces pasta nama pagraba telpās. Ne patiesi daudz ko galīgi sabojājot, bet gan tikai pavirši, cik nu steiga atļāvusi, apdauzot dažus ģenerātorus un motorus, krievi bija lielā steigā izskrējuši pasta nama sētā, sekmīgi iedarbinājuši tur novietoto auto mašīnu un pa galvu, pa kaklu aizmukuši. Cik tas noticis, to neviens īsti nevarēja pateikt. Pat raidītāja telpās „ieslodzītais” tehniķis, bailēs par savu dzīvību, labu laika sprīdi uz pulksteni (kas karājās turpat pie telpas atklātās sienas) nebija palūkojies. Arī ne tad, kad pusbailīgi, pusdroši uz-

drošinājies sakustēties un atstāt telpu un kad beidzot izgājis uz ielas, lai dotos mājup. Daudz citu lietu un pārdomu nodarbinot viņa prātu, „ieslodzītajam” neesot atlicis diezgan intereses palūkoties uz laika mērītāja riteņa stāvokli.

Lielgabalu šāviņu un citu spridzekļu sacelto troksni, sapostot tiltus pāri Daugavai, dzirdēja diezgan prāvs skaits darbinieku, kas tobrīd atradās Radiofona telpās. Tur bija saradušies arī vairāki mūziķi. Viņi visvairāk apgrozījās nama ceturtā stāva gaitenī. Nebija skaidrs, kāpēc viņi tur bija saradušies, kam gatavojās un uz ko gaidīja. Tāpēc šķita gluži dabiski, ka, šāvienu trokšņiem pasta nama ārpusē pamazām nomierinoties, lielais vairums orķestra dalībnieku, tāpat kā citu nodaļu darbinieku, sāka izklīst. Ciešāk nekā parasti viens otram paspiežot roku un nenoslēpjāmām cerības zvaigznītēm uzliesmojot uzaču skropstu aizsegā, pameta pasta namu, lai dotos katrs uz savām mājām.

Neliela grupiņa raidītāja un studiju centrāles tehniķu (kopskaitā ap desmit vīru) un pāris amatnieku, inž. Viļa Karitona aicināta, sapulcējās vienkopus brīvā gaites stūrī, lai pārrunātu, ko pašiem darīt tālāk: iet mājās un gaidīt, kas notiks, vai uzkavēties iestādes telpās un būt notikumam daļai, ja tāda rastos. Bez jebkādam debatēm vai iebildumiem visi sekoja Karitona ierosinājumam uzkavēties (faktiski palikt visu nakti) darba vietā — pasta ēkā, lai pieliktu roku tur, kur vien nepieciešams, rodoties izdevībai atsākt raidījumu.

Dienai arvien vairāk ieslīgstot vakarā, nekas nervus satraucošs nenotika. Pēc neilga brīža vienmuļību — gantikai uz īsu laiku — pārtrauca inž. Aleksandra Akmentiņa parādīšanās lielo studiju priekštelpā. Akmentiņš, ko labi pazinu ir no kopīgām lekcijām augstskolā, ir no biežām vizītēm Radiofona telpās, bija Rīgas telegrafa priekšnieks, kuŗa darba vieta (Rīgas telegrafa centrāle) atradās pasta ēkas trešajā stāvā. Arī inž. Akmentiņš bija izšķīries

pavadīt nakti savā darba vietā, telegrafa centrālēs telpās. Viņš gribēja būt tur brīdī, ja, notiekot brīnumam, rastos nepieciešamība iedarbināt telegrafa ierīces, un varētu izdarīt pakalpojumu savai tautai. Ir pat visskopākos teikumus neapmainot, abi inženieri, abi simtprocentīgi latviskās lietas kalpi — Akmentiņš un Karitons izturējās tā, it kā viņu prātus nodarbinātu viena un tā pati doma, tā pati vēlēšanās. Tai brīdī vēlēšanās bija sākusi pārvērsties ceļībā. Tā doma kaut kā liedēja kopā abu — citkārt mazrunīgo — prātus, ne tikai sirdis.

Inž. Karitona prātu nelika mierā arī vēl citas bažas. Tās bija neziņa par stāvokli raidītāja telpā. Vai tanī uzturas vēl kāda dzīva cilvēka dvēsele — neaizbēgušais krievs vai sagūstītais pašu puisis? Kas nelabs varētu būt izdarīts ar raidītāja iekārtām — kvēldiegu karsējamām mašīnām, lielo taisngriezi, raidāmlampām un citu, bez kuŗa raidījumi nebūtu izdarāmi. Karitons atklāja savas lielās bažas šim ilgu gadu paziņam un īpaša veida kollēgam inž. Akmentiņam. Uzklaušījis amata brāļa bažas, Akmentiņš piedāvājās palīdzēt, kur un kā vien varētu. Pārrunājuši situāciju, abi nolēma izpētīt, kas noticis raidītāja telpā.

Bažas, ja ne bailes, ka, pametot raidāmstaciju, čekas ļaudis būtu piestiprinājuši to durvju iekšpusē kādus spridzekļus, kas ar mazāko satricinājumu eksplodētu, bija ļoti lielas. Tās tomēr izrādījās veltas. Atverot aizdomīgās durvis ar tās rokturim asprātīgi piesietu gaŗu virvi, nekas postīgs nenotika. Raidāmstacijas iekārtas tomēr nebija gluži atstātas mierā. Tur bija virkne postījumu, gan ne tik lielu, ka ar Radiofōnā esošiem līdzekļiem nevarētu novērst. Mašīntelpā, kas tieši pieklāvās ieejai raidītāja nodalījumā, cietuši bija četri motorģenerātori. Lietājot gaŗkātainu cirvi, kas pēc postīšanas akcijas beigām bija pamests uz grīdas, sadauzītas bija gultņus turošās ribas. Šķiet, lietājot to pašu postīšanas rīku, liels caurums bija izsists augstsprieguma transformātorā apvalkā. Tādējādi eļļa, kas ir šādu ierīču neaizstājama sastāvdaļa, bija

iztecējusi uz grīdas. Ar paša acīm vērojot postījumus, inž. Karitons tūlīt aplēsa, kas jādara, lai salabotu cietušās mašīnas, kuŗām pareizi nedarbojoties, ir pat vienkāršas skaņas nevarētu pārraidīt. Viņš arī aplēsa, ka nodarbinot tieši tobrīd darba vietā esošos tehniķus un amatniekus, pagaidu remonta darbi neprasītu vairāk par divām stundām, varbūt pat mazāk. Šķiet, steigas dēļ vai gluži vienkārši neaptverot, kuŗi un kādi postījumi sagādātu visilgākos darbības pārtraukumus, dauzoņas bija atstājuši mierā rezerves mašīnas. Iedarbinot vienkāršu pārslēdzi, tās spēja veikt uzdevumu, ko parasti darīja kārtējās (tobrīd sapostītās) ierīces. Akmentiņš un Karitons tomēr visvairāk priecājās par atklājumu, ka postītāji nebija ir pieskārušies lielajām raidāmlampām. To izsišana no ierindas būtu patiešām apgrūtinājusi raidījumu atsākšanu uz ilgāku laiku sevišķi tad, ja sabojātas būtu arī rezerves lampas, kas bija sarindotas īpašos sastatņos nelielajā blakus telpā — noliktavā. Neviena, pat ne pats inž. Bauers, kuŗam netrūka pareizas atbildes uz jebkuŗu citu jautājumu, nezināja, kādēļ šo blakus telpu dēvēja par „noliktavu,” kaut tanī bez raidāmlampām, pakarināti uz sienā iesistām naglām, glabājās vienīgi paša raidāmstacijas priekšnieka un viņa drauga inž. Ozoliņa mēteļi.

Atstājuši pašu raidītāju un tā palīgierīces tādā stāvoklī, kā tika atrastas pēc bēgošo krievu izdarītiem postījumiem, inž. Karitons noslēdza raidāmstacijas durvis un tūlīt kopā ar inž. Akmentiņu atgriezās Radiofōna telpās nama centurtajā stāvā. Tur viņi pastāstīja par postījumiem tehniķu grupiņai, kas tur nepacietīgi gaidīja uz ziņām par stāvokli pagraba stāvā (raidāmstacijā). Pēc atklātām un vaļsirdīgām pārrunām par radušos stāvokli un iespējamiem tālākiem notikumiem, inž. Karitons un viņa puišu grupa sāka „punktierēt” vēlamos remontus: apsvēra, ko lāpīt tūlīt, ko atlikt uz vēlāku laiku. Pats pie sevis noteicis, ka viņa klātie nekā laba nesagādātu, inž. Akmentiņš devās atpakaļ uz savu telegrafa centrāli. Uz

vietas palikušie radiofōna techniķi, kam ar viena savējā — Valfrēda Breikša vārdiem izsakoties — nagi niezēt niezēja kaut ko darīt pašu latviešu labā, no jauna sāka pārrunāt veidus, kā drīzāk raidītāju dabūt darba kārtībā.

Visādas iespējas apsveņot, gaisā pazibēja kāda laba doma. Tās iedzīvināšana solīja samazināt remonta laiku uz pusēm. Lai raidītāju iespējami drīzāk varētu iedarbināt, no iedragātajām četrām mašīnām tūlīt vajadzēja salabot tikai divas. Pārējās varēja aizstāt rezerves motori, kas savā laikā gluži apmierinoši bija kalpojuši Rīgas vecajam raidītājam. Tas viss prasīja zināmus (ne jau nu ilga laika) pūliņus: pievienot atraisītos vadus, transportu no vecā raidītāja noliktavas uz jauno raidītāju pagrabā un pāris citu nelielu lietiņu. Uz nelielas papīra loksnes svarīguma sekā uzmetis veicamo darbu sarakstu un galvenās līnijās izdomājis atsevišķu uzdevumu iedzīvināšanu, inž. Karitons sadalīja pienākumus savu puisi (raidītāja un studiju centrāles techniķu) starpā. Techniķis Augusts Āboliņš un pāris citu gribēja sākt tūlīt. Ne visiem tas likās visai gudri. Neviens taču neuzdrošinājās simtprocentīgi apgalvot, ka sabrūkošās boļševiku varas pārstāvji vairs neatgriezīsies, kaut arī tikai uz neilgu laiciņu. Tāpēc ar remontu uzsākšanu nevajadzētu pārlietu steigties, ar darbu uzsākšanu jānogaida līdz tam brīdim, kad par sarkano „radiofōniešu” vai viņu domu biedru atgriešanos nevarētu vairs būt ne runas.

Gaidot uz kādu iepriekš vārdos nepasakāmu notikumu, laika ritenis turpināja savu neapturamo gaitu. Tikai nesen uzsvīdusī rīta gaisma, kas kā gaiša sega nolaidās pār visu Iekšrīgu, ievadīja 1941. gada 1. jūlija dienu. Nebija nekā daudz tāda ko redzēt, par ko saviem vadītājiem varētu ziņot pāris techniķu, kuŗi bija devušies palūkoties Galvenajam pastam tuvākajās ielās. Tās bija tukšas. Kurpju klaboņas atbalsis, kas rīta tīrajā gaisā izskanēja skaļāk nekā dienas vidus stundās, tikpat kā nedzirdēja, ja neskaita atsevišķus klikšķus, kas nāca no

pārlietu centīgu vai ziņkārīgu sētnieku apaviem. Krievus vairs neredzēja, bet nerādījās arī vācieši. To zinot, Radiofona tehniskās daļas vīri atkal sakustējās. Šķiet bija klāt laiks saremontēt raidāmstacijas ģenerātorus, motorus un citas elektriskās ierīces, lai, rodoties vajadzībai, varētu uzsākt raidījumus. Trūkstot gluži formālam vadītājam, nebija neviena, kas pateiktu, kā rīkoties, neviena — kam padomu prasīt.

Sarežģītā jeb nenoteiktā situācija atrisinājās daudz drīzāk, nekā varēja paredzēt vai cerēt un pie tam vienkāršāk nekā attiecīgā tehnisko darbinieku grupa šķitās esam iedomājusies. Tā atrisinājās pasteidzinātas Radiofona darbības atsākšanas iniciatīvu, atbildību un līdz ar to saistīto risku (ja kaut kas neizdotos un beigtos nelabi) uzņemoties kādam tehniski un administratīvi labi sagatavotam vadītājam darbiniekam, kuŗš neatkarības gados nodibināja, izveidoja un pārzināja visai sekmīgu rūpniecības pasākuma atsevišķu nozari.

Tā paša 1941. gada 1. jūlija rītā, tā ap pulksten septiņiem, ja ne pat agrāk, pie Rīgas Galvenā pasta durvīm, kas veda uz Radiofonam nodotajām telpām, parādījās četri vīri. Visvairāk spriežot pēc enerģijas dzirkstīm pulciņa dalībnieku acīs un daļēji arī pēc spriganuma viņu roku un kāju kustībās, šie vīri nebija ieradušies tikai tūristu ziņkārības dēļ, proti, palūkoties, kā nemierīgo nakti pārdzīvojis šis modernais ziņu izplatīšanas un aktuālu priekšnesumu uzsākšanas un veidošanas pasākums — radioviļņu raidītājs. Redzot apņemšanās līnijas viņu vaigos tāpat kā drošsirdību viņu acīs, nevarēja būt divu domu, ka šie vīri bija mērījuši ceļu uz Radiofonu, lai pieliktu rokas kāda noteikta mērķa tūlītējai celšanai un stiprināšanai. Visu to jo īpaši liecināja grupiņas priekšgalā ejošā vīra kustības, žesti un skatu šautras. Visiem Radiofona tehnisko darbinieku skatiem, tāpat kā labai tiesai citu rīdzinieku, šīs grupiņas vadītājs nebija nekāds svešinieks.

Tas bija inž. Alberts Jekste. Viņš bija viens no tiem uzņēmīgo, jauno latviešu pulkā, kuŗam, pieliekot savu roku un galvu jebkuŗam pasākumam, sekmes negāja secen. Organizatora talants un drosme meklēt jaunus ceļus un nebaidīties riska bija viņa stiprās puses.

Sabiedrisko lietu ministrijai nodibinot pašai savu filmu nozari, 1938. gadā tā atpirka filmu ražošanas un tālākas uzlabošanas tehniskās iekārtas no VEF, kuŗas filmu nozares vadītājs Jekste bija bijis no paša iesākuma, allaž īpašu uzmanību pievērsdams pētījumiem un meklējumiem filmu teknikā. Viņa talanti jaunā situācijā netika atstāti novārtā: izdevība vairojot un padziļināt zināšanas, kā arī uzzināto likt lietā un vērtēt praktiskā darbā pieredzēto, turpināja asināt Jekstes dotumus un lietderīgāk un gudrāk izvērtēt darbā gūtos novērojumus. Pagaidu studijās Majoros, kur notika filmas „Zvejnieka dēls” ieskaņošana, allaž risinājās intensīvs darbs.

Ienākot krieviem, Jekste tika iecelts par visai kardināli pārkārtotās un manāmi paplašinātās filmu studijas vadītāju. Kāpēc tas notika tik pēkšņi un kāpēc tieši Jekste, to nenācās viegli saprast vai izskaidrot. Vieni domāja, ka tur savi nopelni, katrā ziņā lielāki nekā pašam aplaimotajam Jekstem, aktrisei Antai Klintij, kas taču bija Jekstes māsa. Tas gan nerada ne mazākā iemesla apšaubīt Jekstes lojālītāti savai latviešu tautai. Viņš vienmēr bija bijis dedzīgs un nešaubīgs savas tautas patriots. Vadot paplašināto filmu uzņēmumu, Jekste neatgūlās uz lauriem, bet turpināja jaunus ceļus. Tika uzbūvētas jaunas studijas Ziemeļblāzmā. Jekste tur nodarbināja arī diezgan prāvu skaitu tikko atvaļinātu aviācijas pulka lidotāju. Komunistiski noskaņotie filmas darbinieki pārmeta Jekstem šo bijušo virsnieku nodarbināšanu. Grūti pateikt, vai tam ar laiku būtu bijušas kādas nepatīkamas sekas. Līdzīgi daudzām citām Maskavas uzmanītām iestādēm, kuŗu sekmes bija zemas neizbrienamo birokratijas džungļu dēļ, arī padomju filmu tehnikas un ražošanas iestādes stipri

kliboja. Ne tā Jekstes vadītā! Tā darbojās visai lietderīgi. Vieni domāja, ka tas bija vienīgais iemesls, kāpēc Latvijas filminieki bija tālu priekšā pasākumiem Maskavā un citur Padomijā. Lai arī cik cieši lieliem biedriem vajadzēja sakost zobus, Jekstes klātiene bija jāpiecieš, jo viņa vadītais filmu uzņēmums (kaut neilgu laiku pastāvējis) bija neapstrīdami ieteicams paraugs citiem. Acīm redzot, vienalga kādai varai turot valsts politiskās varas grožus, filmu nozarē Jekste bija īstais vīrs savā vietā, bez kuŗa uzņēmības un spējām nevarēja iztikt.

Ieraugot Jeksti savā priekšā agrīnajā un kritiskajā 1. jūlija rītā, pārsteigtā radiofōniešu grupiņa juta sloga svaru uz pašu pleciem it kā samazināmies. Drošinājumu sagādāja Jekstes izšķirīgā rīcība. Tiekoties ar inž. Karitonu, Jekste bez jebkādiem ievada vārdiem jautāja: „Kāpēc neatjaunojat raidījumus?” — Paskaidrojais, ka bažas par iespējamu čekistu atgriešanos Radiofōnā spiežot viņus nesākt pēdējo sadauzīto ierīču sakārtošanu, Karitons pastāstīja, cik daudz īsta posta nodarīts. Paskaidroja arī, kas tieši jādara, kuŗi būtu cilvēki, kas veiktu remontus, un cik viss tas (pēc viņa aplēses) laika prasītu. Nobeidzot esošā stāvokļa notēlojumu, viņš aicināja Jeksti un tā pavadoņus noiet pagraba stāvā, lai viņi ar savām acīm redzētu nodarītos postījumus. Atnācēji, kuŗu pulciņā bez paša Jekstes bija arī filmu iestādes darbinieki Pāvils Zīle, Valdemārs Pūce un Hugo Vītols, bija ieinteresēti redzēt raidāmstaciju un gatavi palīdzēt raidījumu atsākšanā, darot kas vien nepieciešams. Pēc viņu vērtējuma tobrīd galvenais bija atjaunot raidījumus, cik žigli vien iespējams, lai radio klausītājiem zinātu, kas noticis un kas gaidāms tālāk.

Pirms sākot darīt kaut ko tālāk, Jekste spēra pašus pirmos drošības soļus. Viņš norīkoja savu līdznācēju Hugo Vītolu stāvēt pie ieejas durvīm Radiofōna telpās. Šāda sarga uzdevums būtu neielaidīt telpās nevienu ārpusnieku — apbruņotu vai ne, nevienu, kam nebūtu

Jekstes atļaujas. Augumā itin lielais un atlētiski priekšzīmīgais Hugo Vītols, kuŗu neatkarības gadu Rīgas sporta draugi atcerējās no viņa panākumiem divās gluži atšķirīgās sporta arēnās, pie durvīm nestāvētu ar tukšām rokām. Šķiet, laikus domājis par nule radušos pienākumu (apsargāt ieeju Radiofōnā) viņš bija apbruņojies ar īstu Latvijas armijas virsnieka zobenu. Cieši sagrābis tā rokturi, rīdzinieku daudzkārt apbrīnotais lodes grūdējs sacensību laukumā un smagā svara bokseris ringā, Hugo Vītols tobrīd atgādināja jebkuŗas bijušās vai esošās monarchijas valdnieka pils uzticamāko sargu, kam, nebaidoties nāves briesmu, neuzdrošinātos paiet gaŗām neviena mirstīga dvēsele, lai arī cik liela būtu tās kāre to darīt, lai arī cik daudz nesalaužama spēka tās nēsātāja muskuļos.

Cenšoties izgaisināt inž. Karitona un viņa palīgu bažas par eventuālu bēgošās boļševiku varas atsevišķu locekļu kaut mirkļa atgriešanos, Jekste īsos vārdos iepazīstināja ar viņa un viņa puisi tikko pārdzīvotajiem piedzīvojumiem. Teica, ka nācienu uz Radiofōnu viņi esot uzsākuši VEF kompleksa tuvumā, Vidzemes šosejas malā. Visu gaŗo ceļa gabalu līdz pašai Galvenā pasta ēkai (Radiofōna novietnei), soļojot un apkārtējās ielās un laukumos laiku pa laikam vērīgu skatu pametot, neesot redzējuši ne viena vienīga krieva vai cita aizdomīga radījuma, kam varētu būt jebkāds sakars ar tiem. Šķiet, tādēļ bažas par eventuālu čekistu vai sarkano miliču atgriešanos esot mazākas par mazām. Esot velti par to galvu lauzeit. Tādēļ neesot vajadzības atturēties no tūlītējas sagatavošanās, lai Rīga atkal laikus atsāktu raidījumus.

Jekstes vīri zināja arī pastāstīt, ka naktī vācieši esot pārcēlušies pāri Daugavai pie Ikšķiles. No turienes viņi turpinot vajāt krievus virzienā uz Daugavpili un Pleskavu. Tādējādi Rīga tiekot pašreiz apieta. Ierašanās Rīgā tikusi atlikta uz vēlāku laiku. Bez tam visas zīmes liecinot, ka sekmīgā vācu traukšanās austrumu virzienā „pamudinā-

jusi'' krievus pamest Rīgu un tās tuvāko apkārtni daudz lielākā steigā nekā bijis plānots. Vācu spēki, droši vien, jau esot ceļā uz Rīgu un tanī drīz vien parādīšoties.

Vērojis raidāmstacijas priekštelpas, kuņu grīdu klāja no sabojātā transformatora iztecējusi eļļas peļķe, un uz klona gulošos un apdauzītos ģenerātorus un motorus, kā arī uzklauzījis inž. Karitona plānus kārtības atjaunošanai, Jekste ieteica uzsākt remonta darbus tūlīt, pat ne lieku minūti negaidot uz vācu kaņavīru parādīšanos. Tā bija izšķiršanās, ko pēc rīcības kārie radiofōnieši bija vairāk nekā gaidījuši. Bez jebkādam tālākām pārrunām vai muddinājumiem šīs iestādes tehniskās daļas darbinieku grupa sajūsmināta atgriezās pie saviem darba galdiem. Tur tā darīja, ko spēja, lai jo drīzāk varētu iedarbināt raidītāju. Talkā gāja arī pāris studiju centrāles tehniķu, jo viņu pašu darbības lokā— centrālē nekādu postījumu nebija.

Iedoma, ka radioviļņi drīz vien atkal izplatīs gaisā informātīvas ziņas un mūzikas skaņas, kas būtu nākušas no pašu latviešu mēlēm un latvisku melodiju krājumiem, itin redzami sajūsmināja visus, kas tobrīd bija šī pasākuma telpās un zināja, cik cītīgi strādā tehnikas novada personāls, lai jo drīzāk salabotu raidītāja iedragātās ierīces. Vienlaikus tika domāts arī par raidījumu materiāliem, visvairāk skaņu platēm, jo dotajos apstākļos, neesot dzīviem mūziķiem, rokas sniedziena attālumā, tas bija vienīgais mūzikas skaņu avots, no kā varēja smelties raidāmo programmu. Trūkstot atsevišķo nodaļu darbinieku klātieņai, materiālus raidījumiem centās atrast ikviens, kas par to bija iedomājies: interesējās Jekste, rūpējās Karitons un pūlējās arī citi. Visu galvās bija iesēdusies viena un tā pati doma: uzsākt raidījumus ar Latvijas himnu. Nošu un skaņu plašu bibliotēkā himnas plates nebija. Neatkarības gados iegādātās bija iznīcinātas vai pārvietotas citur. Valdēt sajūsmai, lai arī cik maldīgai, ka līdz ar boļševiku varas krišanu Latvijas valsts ir augšām cēlusies, par raidījumu atjaunošanu ar kaut ko citu nekā

himnu, neviens ir mirkli nedomāja. Vajadzīgās skaņu plates meklēšana turpinājās, pārcilājot nomaļus noliktos šāda veida skaņu rakstus, kā arī mēģinot sazināties pa telefōnu ar vienu vai otru uzticamu paziņu, kam plate varētu būt personiskos krājumos.

Kaut arī īsti nezinot, kuŗas varas rokās tobrīd atrodas Radiofōns un kādēļ tā Rīgas raidītājs jau vairāk stundu klusē, inž. Harijs Bauers (kuŗa tehnisko maņu bērnis un acuraugs bija Rīgas raidītājs), nebaudoties nedrošību un briesmas pilsētā, bija atstājis savu mājokli Vidzemes šosejai piegulošajā Biķernieku ielā un drīz vien ieradās savā darba vietā. No inž. Karitona uzzinājis, ka sapostītā raidītāja labošanas darbi jau pāri pusceļam, Bauers aizsteidzās palīdzēt studiju centrāles puīšiem, lieku reizi pārlūkot, lai viss būtu tehniski „tip top” stāvoklī. Atbilstot savas dabas visraksturīgākajām iezīmēm, neko nedarīt tikai puslīdz labi, bet gan vienmēr un visur nevainojami labi, viņš gādāja, lai piekritīgās ierīces studiju centrālē būtu sagatavotas ilgstošam darbam, ne tikai pāris plašu atskaņošanai. Par spīti kuŗa uzspiestajiem neskaidrajiem apstākļiem, Bauers nebija mainījies ne par sīku milimetru: kur vien viņš pielika roku, tur paviršībai nebija vietas, vienalga, kas tobrīd ietu pāri galvai — karstas kuŗa ugunis vai auksti ledus ūdeņi.

Tai pašai domai, ka Latvijas zeme ir uz jauna neatkarības sliekšņa, sirdi neizmērījami iesildot, viens no tehniķiem bija aizsteidzies uz savu dzīvokli, nebaudoties, kas ceļā varētu viņu pārsteigt, un no turienes atnesis sarkanbaltsarkano valsts karogu. To ieraugot, klātesošo sejās uzplaucis kaut kas svinīgi nopietns, dažu acu kaktiņos esot iezagušās spožas valguma pērlītes. Nenogaidījuši raidītāja iedarbināšanu, divi tehniķi (kā lielu dārgumu rūpīgi nesot šo sarkanbalto brīvības simbolu) aizsteigušies pie raidāmstacijas antenas masta pilsētas kanālam piegulošajā Radio ieliņā. Karogam tuvojoties masta galam, no netālā dzelzceļa uzbēruma atskanējuši

šāvienu trokšņi, pāri galvām nodžinkstējusi ložu švīkoņa. Šķiet, kāds sairušās varas ierindnieks vai kalps, kas vēl nebija paspējis tikt prom no pilsētas, tādējādi izteica savu neapmierinātību. No nezināmiem stobriem nākušās uguns zalves nelaimi tomēr neatnesa — neviens ne cieta, ne tika ievainots.

Ap to pašu laiku, pa pusatvērtu trešā stāva logu raugoties lejup uz laukumu Galvenā pasta ēkas priekšā Krišjāņa Barona ielas un Aspazijas bulvāra stūrī, vērotāju skatam esot parādījusies neliela grupiņa vācu militārās formās tērptu kaņavīru. Šķiet, nesaskatījuši nekā aizdomīga, kas varētu apraudēt viņu galveno spēku klātni, paši pirmie vācu bruņoto spēku pārstāvji drīz vien esot traukušies tālāk pilsētas centra virzienā.

Kā pieredzējis mērķtiecīgu uzdevumu plānotājs un rūpīgi izstrādātu plānu iedzīvināšanas organizētājs inž. Jekste, dotajos kritiskajos apstākļos — tuvā apkārtņē risinoties intensīvai kara darbībai — neesot pat mēģinājis rīkoties pilnam patstāvīgi, t.i., neatkarīgi no vācu bruņoto spēku vienību plāniem un kustībām. Viņš ļoti labi apzinājies, ka, pakļaujot pašu latviešu nodomus vācu militāro vienību komandieļiem, uz kuŗu pleciem pirmajās stundās un dienās gūlās visa atbildība ir par saviem kaņavīriem, ir par darbības lokā iekļautiem civīlajiem iedzīvotājiem, ikviena izbijusī un atjaunotā iestāde un pasākums varot darīt daudz vairāk mūsu kopējo interešu labā, nekā mēģinot rīkoties pašiem uz savu galvu. Pēkšņi sākušos pārmaiņu dēļ nekādai kaut vai tikai pusiedarbīgai civīlai varai nepastāvot, teiktais īpaši attiecoties uz Radiofōnu.

Labi zinot pēdējā spējas ātri un plaši izplatīt informāciju, kas dotajos apstākļos — ja neapdomīgi formulēta — varot nodarīt daudz ļauna aizsteigdamies priekšā kustībā esošām militārām vienībām. Tāpat — ja novecojusi, kas labā tiesā situāciju notiekot daudz ātrāk nekā parasti, citādi noderīga informācija esot sākums apjukumam, pat nelabām sekām. Tā un vēl cita dēļ Radi-

ofona pakļautība militāriem komandieņiem esot absolūti nepieciešama. Šajā ziņā Jekstem šaubu nav bijis. Šādas atziņas mudināts, viņš nevilcinoties bija sazinājies ar piekritīgās vācu vienības komandieri, pulkv. Ulleršpergeru, kuŗa triecienu vienība pēc pārceļšanās Daugavai bija pietuvojusies Rīgas priekšpilsētām. Tādējādi, sekojot ierastai tradīcijai un lietderībai, šī vācu virsnieka rokās nonāca vara pār mūsu galvaspilsētu jūlija mēneša pašā iesākumā. Kaut bez jebkādām formālām atļaujām, tomēr ar Ulleršpergera ziņu Radiofons varēja atsākt raidījumus, nebažījoties, ka pēdējos tūlīt vai mazliet vēlāk „noņemtu no gaisa.” Lietas labad Jekste centās radīt apstākļus, kuŗi varēja tikai veicināt Radiofona tālāku darbu. — No sava pagaidu komandpunkta Romas viesnīcā pulkv. Ulleršpergers ieradās Radiofōnā un dažos teikumos deklarēja, ka Rīga un Latvija nu ir atbrīvotas un vēlēja tām sekmes un labu laimi nākotnē. Tas gan notika pēc tam, kad Radiofona viņu sega jau bija pārklājusi visu mūsu dievzemīti ar valsts himnas skaņām.

Līdzko vajadzīgie motori un ģenerātori bija savās vietās un darba kārtībā un taisngrieži sagādāja vajadzīgo anodu enerģiju, vairs ilgāk nevilcinoties tika iedarbināts īsās pāris stundās atjaunotais raidītājs. Noklausījies piemēroto vienmērīgo sanoņu studiju centrāles skaņruņos, kas apliecināja, ka raidītājs spēj pareizi veikt savu uzdevumu, pie mikrofona stājās pats Jekste. Paziņojis, ka Latvija atkal esot brīva, viņš tūlīt pārraidīja skaņu plati, no kuŗas, kaut brīžiem ne visai skaidri, bet pusčērksstoši skanēja mūsu himna *Dievs svētī Latviju*. Šī valsts himnas plate bija atradusies kaut kur turpat Radiofōnā. Tā bija paslēpusies starp pamatīgi nolietotām platēm, kas savā laikā bija lietātas skaņu plašu ierīču gatavības pārbaudēm. Skrambas plates virspusē brīžiem radīja paklusas traucējošas skaņas, bet, ievērojot patriotisko noskaņojumu, ko izraisīja šīs tautas lūgšanas vārdi un melōdija, pārraidījuma klausītājiem tās itin nemaz ne sadusmoja, ne trau-

cēja. Vēsturnieku zināšanai piebilstams, ka nevis valsts himnas skaņas bija pašas pirmās, ko gaisā palaida no boļševiku varas rokām izņemtais un atjaunotais Rīgas raidītājs, bet gan visiem Latvijas iedzīvotājiem tik labi zināmais starpbrīžu signāls *Rīga dimd, Rīga dimd!* Ikvienu rīdzinieka un jebkuŗa cita zemes stūrā iemītnieka domās, kas šo skaņu no jauna dzirdēja, ierunājās trīsdesmito gadu sākuma balsis, kad pašu pirmo reizi radio uztvērējos sāka skanēt šis Radiofōna smalkmechaniķa Pēterā Brieŗa uzbūvētais starpbrīžu signāla radītājs un nesējs. Tas bija laiks, kad latvieŗi un citi zemes iedzīvotāji vēl pilnam lēma par savu valsti, savas zemes likteņiem. Klausoties šajā dimdēŗanā 1941. gada 1. jūlijā daudz, bezgala daudz radio uztvērēju klausītāji it kā gribēja, it kā mēģināja sadzirdēt, ka tā pati dimdēŗana no jauna iezvanīs laiku, kad latvieŗi atkal būs kungi savā dzimtajā zemē. Ak, cik bezgala gribētu... lai ar šo dienu sākot un nekad nebeidzoties latvisko Rīgu vienmēr dimdinātu latviskā balsis: *Rīga dimd, Rīga dimd!*

Valsts himnas lūdzoŗās un prasīgās balsis — no jauna sadzirdētas pēc daudziem mēneŗiem ilgas klusēŗanas — tapāt kā tai sekojoŗās latviskā melōdijas un tām allaŗ sekojoŗais īsteni latviskais *Rīga dimd* signāls nepalika bez atbalss, sajūsmināja ikvienu, kas to dzirdēja. Sajūsmināja visus, daudzus darīja droŗsirdīgus un labu tiesu pat pārgalvīgus. Pēdējo pulkā vispirms ierindojami pašas Rīgas raidāmstacijas deŗūranti un techniķi. Norāvuŗi no sienām un citām godināŗanai ierādītām vietām, viņi, saceļot lielu kņadu, pa sētas durvīm iznesa paŗa Staļina ģīmetni un daŗādus sarkanās impērijas „svētrakstus” un iemeta tos pagalmā novietoto atkritumu traukos. Tūlīt un līdzīgā veidā no citu Radiofōna telpu sienām un paaugstinājumiem, kā pēc burvju ziŗļa mājiena, pazuda tā paŗa Staļina un citu lielo boļševiku foto attēli un marksistisko gudrību citāti. Šādas un līdzīgas izdarības bija nievīgas ardievas pārdzīvotā un aizejoŗā okupācijas posma atnesējiem un

iedzīvinātājiem, viņu pašu politiskā terminoloģijā gan „uzslavas vērtiem varoņiem.”

Taču daudz īstāka un dziļāka prieka un sirsnības pilna bija sajūsma par jauno laiku ierašanos, uz kuņiem bija neatlaidīgi un klusi mēnešiem ilgi cerēts. Tagad gribējās pašāvēģīgi rītdienai gatavoties, nākotnē lūkoties. Ievērojot viņa īpašo lomu pamestā Radiofōna darbības atjaunošanā, uz laiku notikumu centrā bija izvirzījies inž. Vilis Karitons. Tādēļ arī uzmanības apliecinājumi Radiofōnam vispirms apstājās pie viņa darba galda. Savā, Radiofōna vadības (kaut arī formāli neeksistējošā) un prominentu kollēgu vārdā par ātro un visai sekmīgo raidītāja sagatavošanu raidījumu atjaunošanai personiski viņu apsveica inž. Harijs Bauers. Virkne apsveikumu un sveicienu, gan telefōnisku, gan mutisku, nāca tūliņ pēc tam, kad bija uzsākta programmas raidīšana. Drīz vien Radiofōnā bija saradušies visi atbildīgie tehniskās daļas darbinieki, ieskaitot Kuldīgas raidāmstacijas priekšn. inž. Kārli Lielbriedi un Madonas — inž. Georgu Blūmu. Bija sagādījies, ka abi viņi kaŗa priekšvakarā bija ieradušies Rīgā. Ne vien mutiski, bet arī rakstiski pateicības vārdus sūtīja ir rīdzinieki, ir ļaudis no provinces, kam nebija nekādu tiešu saišu ar Radiofōnu: vēlējās izteikt sajūsma un pateicību par to, ka būs nomodā par ātru ziņu dienestu, un par to, ka radioviļņiem atkal bija latviska skaņa.

Iedomātas vai īstas sajūsma viļņiem galvām pāri veļoties, gandrīz vai nepamanīti pagājībā ieslīdēja pāris atsevišķu notikumu, kuŗu norisē Radiofōna darbinieki pārdzīvoja īstu baiļu pirti. Tas notika arī ar Rīgas raidāmstacijas darbinieku (nezinot pašreizējo atrašanās vietu, vārdā saukt nebūtu gudri), kuŗa pieredzējumi sabrūkošās boļševiku varas agōnijas stundās atklāja dažus interesantus faktus. Minūtes divas, ne ilgāk, pēc signāla *Rīga dimd, Rīga dimd* akordu virknes sākuma nepārtraukti sāka zvanīt uz raidītāja kontroles galda novietotais telefōns, uz ko citos pienākumos nodarbinātais de-

žūrants nevarēja tūlīt atbildēt. Atbildēja tai laikā Radiofōna vadītāja pienākumos nemeklēti ievirzītais inž. Karitons. Zvanīja jau minētais, bet vārdā nenosauktais raidītāja apkalpes techniķis. Šķiet, daļēji pārsteigts par visai drīzu raidītāja darbības atjaunošanu, varbūt daļēji nobažījies par savu lomu tā sapostīšanā, viņš gribēja zināt, cik gudri rīkojies vai cik lielu sodu pelnījis par padomiem čekas vīriem, kas demolējuši raidāmstaciju. — Iedrošināts, ka viņš droši vien rīkojies gan tālredzīgi, ja ne gudri (jo vai citādi raidītājs tik drīz būtu savests darba kārtībā), pašpārlicību atguvušais techniķis atklāja savus samērā neparastos pieredzējumus īslaicīgā čekas vīru gūstā.

Šis esot viens no tiem pašiem četriem raidītāja dežūrantiem, techniķiem, ko, pēc pirmā bēgšanas mēģinājuma, atpakaļ pārnākušais Radiofōna čekists Tičinskis paturējis raidāmstacijā (pēc trīs pārējo ārā izsūtīšanas) tad, kad pēdējais tur sācis un daļēji paveicis raidītāja ierīču postīšanu. Tūlīt, ir zvanītāja pieredzējumu stāstu nenoklausījies, Karitons „atšifrēja” runātāja balsi. Nezināja taču, kas ar viņu noticis. Zināja, ka un kā viņš bija kritis čekista nagos, bet nezināja viņa galīgo likteni un tāpēc tagad nepacietīgi gaidīja viņa pieredzējumu stāstu.

Pēc pārējo darbinieku izraidīšanas no raidītāja telpas čekists esot gatavojies ar līdz paņemto cirvi sadauzīt raidītāja lielās lampas un citas elektriskās iekārtas, kas atradās iemontētas metalla skapjos. Šķiet, baidoties, ka iedarbinātā raidītājā lietotā strāva varētu nodarīt pāri viņam pašam, čekists uzdevis sagūstītajam techniķim raidītāju izslēgt. Tas arī izdarīts. Techniķis tomēr ieteicis čekistam velti nešķiest laiku, daudzot raidāmlampas, jo sadauzītās ērti varot aizstāt ar rezervēm. Čekists tam piekritis. Taču tūdaļ prasījis, ko darīt, lai padarītu raidītāju darbam nederīgu. Uz to jautātais atbildējis, ka raidītājs nespējot darboties bez līdzstrāvas enerģijas, ko ražojot motorģenerātori, kuŗi atrodoties blakus mašīntelpās. Čekists jo nadzīgi devies uz blakus telpām. Tūlīt arī

prasījis: kuņām mašīnām nestrādājot, raidījumi būtu neiespējami. Kaut gan viņš labi zinājis, ka raidījumiem vajadzīgas vairākas mašīnas, nekā tās, kuņas inerces dēļ vēl ripinājušās, viņš čekistam esot norādījis tikai uz pēdējām. Tičinskim atbilde bijusi pa prātam. Viņš acīm redzot, steigšus: daudzījis tikai kustošo motoru gultņus, bet rezerves mašīnas licis mierā. Tuvojoties 15 KV taisngriežim, čekists jautājis, kā lai padara darba nespējīgu pēdējo. Techniķis paskaidrojis, ka „tai būdā” pats svarīgākais esot augstsprieguma transformātors. Ja to izsītot no ierindas, tad viss iejauktais komplekss būšot kluss un darbam nederīgs. To dzirdējis, čekists pārsitis transformatora metalla apvalku. Pa izcirsto spraugu izšāvusies eļļas šalts. Tā „notašķījusi” čekista tērpa krūtis. Tas arī bijis viss postīšanas darbs. Nepieciešamība steigties prom nav devusi vairāk laika.

Pēc postīšanas pabeigšanas Tičinskis un viņa palīgi techniķi neesot vairs atstājuši raidītāja telpās, bet gan likuši kāpt auto mašīnā, lai visi kopā brauktu projām. Šādas izredzes padarījušas jau tā satraukto raidītāja apkalpes vīru galīgi nelaimīgu. Smadzenes sākušas domāt neticami ātri. Iedomā, ka braucot prom vajadzēs atstāt dzimteni uz ilgu laiku, varbūt pavisam, likusies briesmīga. Ko darīt, lai paliktu uz savas zemes. Paraugoties uz blakus sēdošo krievu, licies, ka nav ceļa ārā no pašreizējās likstas. Puisis sācis baidīties pats no sevis. Baidījies, ka izmisumā mēģinātu uzsākt kaut ko muļķīgu, kas situāciju varētu padarīt vēl neciešamāku.

Tad, gluži negaidot, talkā nācis liktenis. Apkārtni pāršalkuši un namu sienās atsītušies trokšņa grāviņi, ko, kā vēlāk atklājās, bija izraisījuši Daugavas tiltu pamatiem piestiprināto spridzekļu sprādzieni. Projām steigšanās ceļam sagatavotie čekas vīri, kā pēkšņa zibens spēriena ķerti, izlēkuši no automobiļa un iebēguši pasta pagrabā. Izmantojot šo apjukumu, ko bija izraisījuši pēkšņie sprādzieni trokšņi, atjautīgais techniķis pats arī izlēcis no

mašīnas un, krieviem neredzot, ieslīdējis vienā no neapgaismotajām raidītāja pagraba telpas logu nišām. Tādējādi viņš bijis paslēpts no čekistu skatiem, kuŗi pēc iznākšanas no pasta pagraba un pirms projām braukšanas velti mēģinājuši sadzenāt noklīdušo līdzbraucēju. Čekistu motora skaņām pilnīgi izplēnot tālumā, no aizbraukšanas izglābtais techniķis iznācis no paslēptuves un devies uz savu dzīvokli, jo gribējis būt drošs, lai no jauna nenokļūtu citu bēgošu miliču rokās.

Čekistu sagūstītais techniķis, šķiet, nenoliedzami bija teicami pakalpojis savam īstajam darba devējam — Radiofōnam. Čekista izprašpāts un jautāts, bez kuŗām sekcijām vai ierīcēm raidītājs nespētu uzsākt darboties, ko panāktu tās sapostot, aizturētais techniķis nācis ar saviem ieteikumiem. Viņš ieteicis vispirms sabojāt tās raidītāja palīgierīces, kas samērā viegli salabojamas, nevis tās, bez kuŗām iztikt nevarētu. Tādējādi svarīgās daļas paglābtas. Vienādi vai otrādi (nejauši sagadoties vai gudri rīkojoties), čekistu sagūstītā un apdraudētā raidītāja dežūranta izturēšanās rezultātā Radiofōns varēja atsākt raidījumus — informēt iedzīvotājus par ašu pagriezīnu valsts dzīvē gandrīz vai neticami īsā laikā. Pānikā grimstošās varas pārstāvjiem demolējot Rīgas raidītāju pēc pašu plāniem, uz raidījumu atjaunošanu nāktos gaidīt daudz daudz ilgāk — vairākas dienas, dažas nedēļas vai pat mēnešus. Šķiet, tādēļ iedomātā bāriena vietā no bēgošo čekistu nagiem izsprukušais pūsis saņēma atzinīgus vārdus.

Šis sava veida drāmatiskais notikums, kas varēja beigties daudz citādāk, kaut vai pavisam traģiski, bija tikai viens starp vairākiem ir visai nopietniem, ir puslīdz kuriōziem, pat jautriem, kas šai kraso pārmaiņu gaitā norisa Radiofōna sienās. Atstājot to detalizētus notēlojumus, šīs pieredzējumu un pārdzīvojumu virknes tiešajiem aculieciniekiem, diezin vai būtu pareizi, klusu ciešot, kaut tikai nedaudz rindkopās nepieminēt notikumus tā pa-

ša Radiofōna sienu ārpusē, sevišķi tos, kam tiešs sakars ar atjaunotajiem programmas raidījumiem.

* * *

Radio raidījumiem uzjundot kaut kur sirdīs dziļi ieguldītu un paslēptu gribu un apņemšanos pašiem lemt par saviem un savas tautas likteņiem, Rīgas un citu mūsu zemes pilsētu iedzīvotāji parādījās ielās un laukumos. Vairāk pazīmju lika domāt, ka Radiofōna ziņās teiktais, latviskās melodijās uzburtais un komunistiem naidīgās vācu armijas nodrošinātais it kā būtu iesākums no jauna atgūtam valsts patstāvības cēlienam — iesākums jaunai brīvības ērai. Šādu sajūtu, protams, veicināja arī tas, ka pašā sākumā, pašu Radiofōnā pašu latviešu roka un vārds bija noteicējs. Pirmās vācu militārās vienības komandieris, kas vajadzības brīdī varētu aizsargāt pret nevēlamiem pārsteigumiem, Radiofōna ļaužu rīcību neierobežoja, nekā ne prasīja, ne diktēja. Tādējādi, pretēji boļševiku kundzības sākumam, kad viņu aģenti drīz vien klīda apkārt visur un vienmēr, vācu varas pārstāvji, kuŗu darbības lokā iekļāvās arī Radiofōns, ļāva brīvas rokas pašiem latviešiem. Šķiet, maldīgi (kā vēlāk arī nācās atgīsties) tas dažu labu mūsējo mudināja secināt, ka raidāmās programmas izvēle, tāpat kā tehnisko ierīču apkalpe būs pilnam pašu latviešu rokās. Ar tehnisko traucējumu novēršanu, izlabojot sairusās varas sapostītās elektriskās ierīces un līdz ar to atjaunojot raidījumus, bija paveikts pirmais solis ceļā uz Radiofōna darbības atsākšanu. Tas bija devis iespēju visātrākā laikā informēt valsts iedzīvotājus par notikumiem, kuŗu atnākšanas faktu nedrīkstēja ne novilcināt, ne atlikt, jo tie jo bieži izšķirīgi ietekmēja ikviena esošo rīcību un tālāko izturēšanos. Taču ar pirmajiem paziņojumiem un sajūsmas izpaudumiem vien nepietika. Bija klāt laiks pastāvīgam un kārtējam darbam. Tūlīt akūts bija kļuvis jautājums: kas to darīs?

Bez tam, pievilcīga bija doma, ka, gudri rīkojoties, varbūt izdotos gala vārdu programmas satura jautājumos

paturēt pašu latviešu rokās. Arī šīs iegribas vai vajadzības labad vajadzēja rīkoties drīz un izšķirīgi — kalt dzelzi, kamēr karsta.

Līdz tam, t.i., viscauri pirmajam darbības atjaunošanas posmam, tikai tehniskās daļas atbildīgie darbinieki esot Radiofōnā parādījušies, bet neviens cits. Ne tie piedalījušies pūliņos atjaunot raidījumus ne izvēlēties piemērotas programmas. Techniskās daļas darbinieki nebija pārlietu sajūsmināti par šādu situāciju. Daži bija manāmi sarūgtināti. Jau neatkarības posmā kaut kā tika kultivēts ieskats, ka Radiofōna sekmīgais darbs visvairāk ir teicamas raidāmās programmas sastādītāju un sagatavotāju nopelns. Technisko ierīču spēja raidīt augstas kvalitātes signālus un līdz ar to vērtīgu programmu skaņu kvalitāti, likās esam pati par sevi saprotama lieta, kas neprasa īpašus pūliņus, neprasa sekošanu visjaunākajam radiofōnijā.

Inž. Vilis Karitons, kas Radiofōnā bija darbojies gandrīz vai no pašas pirmās dienas, zināja, pa kādiem ceļiem ejot, šis pasākums bija sasniedzis teicamus rezultātus. Kā atbildīgs un lojāls šīs valsts iestādes darbinieks šis pats Karitons, kas, nemaz neplānojot, šajās interesantajās un prasīgajās 1941. gada jūnija beigās un jūlija sākuma dienās un pieredzējumos bija izvirzījies vadītājā postenī, gluži spontāni bija iedomājies, ka varbūt ir pienācis laiks izlīdzināt agrāk radušos negludumus šīs iestādes kopīgā darba izvērtēšanā. Viņš ticēja pats un centās pārliecināt citus, ka atzinība par abonentu nemitīgu pieaugumu ir tehniskās daļas nopelns tikpat lielā mērā kā programmas. Šādi ieskati, kuņus gan ne ieteicot, ne apstrīdot Radiofōna atsevišķo nodaļu vadītāji, kaut kā netiekot pateikti publiski, un tādēļ plašāka sabiedrība nekad neuzzinot, kas pelna atzinību par radio raidījumu teicamo kvalitāti. Vai tādēļ esot jebkāds brīnums, ka daļā valsts iedzīvotāju esot radies nepareizs ieskats par Radiofōnu. Tā vadība saskarē ar radio klausītājiem un valsts

augstāko vadību par Radiofōna sekmīgo attīstību visus nopelnus piedēvējot vienīgi vispusīgai programmai. Taču tā nekad nepieņemot, ka šādi sasniegumi esot iespējami vispirms inženieru un tehniķu darba dēļ. Tie jo kārtēji ziedojot savu brīvo laiku papildus studijām, kuŗās viņi cītīgi sekojot visjaunākajiem sasniegumiem savā tehnikas nozarē. Līdz ar to viņi visai nozīmīgi veicinot iespēju vārdu un skaņu raidījumos likt lietā pašu pēdējo vārdu attiecīgajā teknikā. Ar Karitona mērauklu mērijot, šo trūkumu Radiofōna darbā „saudzēt” gan nevajadzētu. Tieši otrādi — vajadzētu pielikt visus pūliņus tā novēršanai. Neesot nekādu šķēršļu, lai „iztaisnošanu” sāktu ar jaunā vadītāja pašām pirmajām darba dienām.

Techniskās nozares vadītāju darbinieku sanāksmē, uz kuŗu viņš bija ieaicinājis inženierus Bauera, Blūmu, Lielbriedi un Ozoliņu, Vilis Karitons, paša pārliecības mudināts, ierosināja, ka nule izraugāmā radiofōna pagaidu direktora postenī vajadzētu būt personai no tehnisko darbinieku vidus. Šis postenis todien vēl bija vakants, jo neatkarīgās valsts pēdējais direktors Smilga nedrošības dienās bija repatriējies uz Vāciju. Pastāvot iespējai, ka Smilga jebkuŗu dienu varētu atgriezties un atkal uzņemties direktora pienākumus, brīvajā postenī tūlīt nepieciešams bija tikai aizstājējs, ar citiem vārdiem — direktora pagaidu vietnieks. Sapulcējušies bija viens prātis, ka kollēgas Karitona ierosinājums esot nācis īstā laikā un teicami pakalpošot Radiofōnam un tā abonentiem. Aizbildinoties ar administratīvā darbā nepieciešamās pieredzes trūkumu, neviens no saieta dalībnieku vidus nevēlējās uzņemties šo Radiofōna pagaidu vadītāja amatu. Tika pārrunātas arī inženieru Valža Ziemeļa, Nikolaja Jannera un Alberta Jekstes kandidātūras. Tika nolemts aicināt Jeksti. Laimons Ozoliņš un Harijs Bauers, kuŗi abi kopš gadiem pēdējo labi pazina, tai pašā dienā ieradās pie Jekstes un aicināja viņu uzņemties Radiofōna vadību. Jekste šo pienākumu uzņēmas un jau tās pašas

dienas pēcpusdienā ieradās šai iestādē, lai oficiāli vadītu raidāmās programmas sagatavošanas un noraidīšanas darbu, ko neoficiāli bija jau sācis 1. jūlijā.

Zinot viņa iniciatīvu un vadītāja lomu pārmaiņu dienās iedragāto tehnisko ierīču izlabošanā un izlemšanas svaru direktora pagaidu aizstājēja izraudzīšanā, Radiofōna darbinieku saimē bija radies ieskaits, ka visos šajos notikumos Vilis Karitons esot rīkojies kaut kādas nacionālas latviešu (daļēji atklātas vai gluži slepenas) organizācijas uzdevumā. Labai tiesai darbinieku, kas bija šādi iedomājušies Karitona lomu tanīs straujajās pārmaiņu dienās, bija pārlicināti un vienlaikus sajūsmināti, ka pēc boļševiku varas krišanas vārdā nenosauktās organizācijas uzdevumā viņš būtu noteicēja postenī. Patiesība tomēr bija tā, ka visā šajā pārkārtošanas procesā, kas iesākās ar krievu steidzīgu aizbēgšanu un turpinājas līdz nesteidzīgai vāciešu atnākšanai, Karitons rīkojās tikai pats savā vārdā, sekojot krietna latvieša tikumam, kur un kā vien spējot, pielikt savu roku un netaupīt sirdi, ja tautas intereses to prasītu. Ne tad, ne citos laikos viņš nebija bijis biedrs nevienā atklātā vai pagrīdes politiskā partijā, vai tai radniecīgā kustībā. Viņš arī gluži labi apzinājās, ka tobrīd lielum lielā tiesa radio raidījumu kārtējo klausītāju biežāk un ilgāk nekā parasti uzskatījās savu uztvērēju tuvumā un neparasti nepacietīgi gaidīja, kad tie atsāks izdot kaut kādas skaņas — rādīs nepārprotamas dzīvības zīmes, jo nu jau labu laika sprīdi bija klusējuši. Visvairāk domājot tieši par šiem nepacietīgajiem radio klausītājiem, nevis par vienas vai otras politiskas noslieces vēlējumiem, arī pats Karitons neesot varējis vienaldzīgi noiet sāpus vai citādi ļaut notikumiem virzīties lēni. Gandrīz vai no pašas pirmās dienas Radiofōna dienestā — sākot kā visai apzinīgs praktikants, turpinot kā raidītāja dežurants, tehniķis, inženieris un beidzot kā raidāmstacijas priekšnieks — viņš esot darījis visu, kas bijis tā spēkos, lai izsludinātajos laikos raidījums neapstātos un, ja apstātos, lai tad drīz

vien atkal atsāktu darboties. Tādēļ arī todien — kuŗa apstākļu izraisītās neziņas un apjukuma stundās — Karitona domas esot kavējušās pie nepacietīgajiem ļaudīm, kas miera laikos tikuši izlutināti, gaŗus raidījumu pārtraukumus nepazīdami. Šoreiz vairāk nekā jebkad iepriekš viņš esot gatavs likt lietā visu savu maņu, lai radioviļņi jo drīzāk un pavisam kārtēji izplatītu gaisā latviskās ziņas, mūsu tautas locekļu sirdīm tuvās melōdijas. Informēt savus gadiem uzticīgos klausītājus par stāvokli neskaidrību pilnajā laika cēlienā un līdz ar to iepriecinot visus pārējos nemieru satrauktos radio uztvērēju īpašniekus esot bijis Karitona galvenais mērķis. Tas arī esot bijis vienīgais, kuŗa dēļ viņš pūlējies novērst šķēršļus, kas esot stāvējuši ceļā uz raidītāja un studiju centrāles kārtējas darbības atsākšanu. Lauri, ko varētu sagādāt darbošanās līdz vienā vai otrā politiskā partijā viņam neesot interesējuši ne tad, ne jebkad agrāk. Laurus par darbu politiskās sadzīves novadā šis latviešu radio inženieris ne kāroja, ne meklēja. Taču, vērojot un vērtējot viņa neatlaidīgos pūliņus raidījumu atjaunošanā un vispār normālas Radiofōna darbības atsākšanā, apstākļu un paša Karitona labi neizpratēji viņa motīvus varēja saskatīt citādā gaismā. Tie bija maldījušies. Visi. Varbūt pārlietu piesardzīgi, varbūt arī ne, pagaidām uzņēmies vadības grožus, pēcāk viņš gluži priecīgs atgriezās tehnisko darbu laukā. Administratīvi un politiski ietekmīgākos un līdz ar to sabiedriski skaistāk skanīgos amatus un titulus atstāja citu ziņā. Nodeva to rokās, kam vairāk talantu, kam vairāk drosmes un uzņēmības cīnīties ar ķecerībām, kādu neskaidrību laikos rodas atliku likām — kā sēnes pēc lietus.

* * *

Linters un Pārups ir vārdi, kuŗus, kā mēdz teikt, nepieminot vienā un tanī pašā “elpas vilcienā”, nebūtu gana pateikts par latviešu pašu radiofōna tapšanas ideju. Tas pats Linters, Valters un Mārtinsons, Ziemeļis un

Bauers, tāpat kā Karitons un mazliet vēlāk Ozoliņš ir inženieri, kuŗu vārdi allaž atdzimst atmiņā līdzko runājam par ārzemēs — Francijā — pirkto, vai spriežam par (vēlāk) pašu izprojektētajiem un būvētajiem Rīgas un provinces raidītājiem un citām nepieciešamām radio komunikācijas ierīcēm. Šo inženieru saimē ietelpj Lielbriedis un Blūms.

* * *

Šķiet, tā bija tikai sagādīšanās, ka viss tas krasi mainījās tieši tad, kad sekojošā vācu vara nomainīja boļševiku uzkundzēšanos, kaŗa laimei ejot pēdējiem nevēlamā virzienā. Neilgajā laika cēlienā, ne krieviem, ne vāciešiem turot savās rokās vadības grožus, administrātīvi un tehniski profesionāli sagatavota un praktiskā darbā iesvaidīta persona kļuva radiofōna direktors — augstākais vadītājs, proti, inž. Alberts Jekste.

Jekste bija liepājnieks. Sākumā viņš bija mācījies kalēja amatu, vēlāk beidzis Liepājas valsts tehnikumu un pēc tam studējis universitātes mechanikas fakultātē, kuŗu beidzot ieguvis inž. gradu elektrotehnikā. Organizātoru un konstruktora spējas Jekste atklāj jau tehnikumā. Valsts Elektrotehnikai fabrikai uzsākot radio nodaļu, šis uzņēmīgais inženieris ir pionieru pulciņa galvgalā. Vēlāk pēc viņa ierosinājuma VEF uzsāk darboties optikas un akustikas nozarē.— Taču drīz vien Jekste pievēršas filmu nozarei, kas ir viņa īstā sirds lieta, un pēc laika kļūst mūža darbs. Šai nozarē viņš aizvada savas dzīves sekmīgākās un laimīgākās stundas: pašu zemē — neatkarības gados, abu svešo varu okupācijās un vēlāk, ārpus dzimtenes robežām — Vācijā, Savienotajās Valstīs un Kanadā.— Darbs Radiofonijā bija viņa patriotiskā misija.

Atliek raudāt — cerēt atkal smieties

Pieliekot beigu punktu — vismaz pagaidām — atcerēm par kādreiz iepazītiem laika biedriem, par tanīs dienās vērotiem notikumiem un par tolaik izjustiem pārdzīvojumiem un visu to vērtējot daļēji no tālā pagātnē ieguldītas, daļēji no tagadnes perspektīvas, vēl jāpiemin dažas raksturīgas parādības, to gaismā cēlēji un jundītāji, kaut par daudz ko šobrīd atliek vienīgi raudāt un cerēt kādreiz atkal smieties.

- Krievijas latvietis Ādolfs Apsītis bija ieradies Latvijā līdz ar pašām pirmajām Padomju Savienības kaŗaspēka vienībām, kas 1940. gada jūnija vidū pārkāpa mūsu zemes robežas. Toreizējā boļševiku okupācijas gada lielāko daļu Apsītis strādāja Rīgas radiofōnā. Radio komitejas darbinieku algu sarakstā viņa tituls bija “priekšnieka”, proti, Indriķa Lēmaņa vietnieks. Labai tiesai agrāko Rīgas radiofōna darbinieku, kas turpināja strādāt arī boļševiku režīma mēnešos, šķita, ka Apsītis bija galvenais noteicējs šajā iestādē, nevis Lēmanis. Rodoties vajadzībai izlemt jautājumus, kuŗos nozīmīga loma komūnistiskai ideoloģijai, Apsītis sazinājās ar personām Ļeņingradā, nevis partijas augstiem funkcionāriem Rīgā. — Arī man gadījās būt šī Krievijas latvieša ietekmes lokā. Tūlīt pēc ierašanās Rīgā Apsītis bija norīkots uzraudzīt darbu vai darbiniekus laikraksta *Jaunākās Ziņas* redakcijā. Bez viņa šo preses izdevumu (šķiet tanīs nodarbinātos ļaudis) uzraudzīja vēl

vairāki citi Krievijas latvieši. Apsītis uzraudzīja darbiniekus *Jaunāko Ziņu* saimniecības nodaļā, kur kopējā telpā — pie kopā sabīdītiem galdiem — strādājām abi ar Pēteri Bākuli. Apsītis bija mūsu abu “uzraudzītājs!” Neatkarīgi no tā, vai bijām viens vai abi mums ierādītajā istabā, Krievzemes ciemiņš allaž sēdēja krēslā, kas bija novietots kopā sabīdīto galdu telpas logiem piegulošā galā. Mums abiem — Bākulim un man — likās savādi, ka ne toreiz, ne kaut kad vēlāk neuzzinājām, kas īsti bija Apsīša uzdevums. Ne galvenais redaktors Haralds Lūkins, ne saimniecības nodaļas redaktors prof. Arvīds Kalniņš, kas tobrīd vēl nebija no redakcijas aizgājis, nekad neteica, kādēļ šis papildu darbinieks (Apsītis) uzturas Bākuļa un manā darba telpā. Viņš gan neko lielu nedarīja. Šad un tad ielūkojās saliktajās slejās, ko redakcijas izsūtāmais zēns Ojārs nolika uz mana darba kollēgas vai mana galda. Neatceros gadījuma, kad, izlasījis visu vai daļu saliktās slejas, Apsītis būtu kaut ko jautājis, ir nerunājis par grozījumiem. Laikrakstā ievietotie raksti arī neliecināja, ka Apsītis būtu kaut ko vēlāk grozījis Bākuļa vai manos ziņojumos. — Visi mēģinājumi uzzināt kaut ko vairāk par šo “uzraugu” vai viņa lomu, nesekmējās. Lai arī cik viens vai otrs pūlējāmies, Apsītis nekādās sarunās neielaidās. Izvairījās. Tā nekad arī neuzzinājām, vai viņam ir pieredze avīžniecībā, kur viņa cilts dzimtā puse Latvijā, ko darījis Padomju Savienībā, kāpēc mūsu zemē ieradies līdz ar pirmajām sarkanarmijas vienībām, kādēļ valkā militāra dienesta uniformu un tamlīdzīgi. Pēc nedēļām divām vai trim Apsītis redakcijā vairs neieradās. Tikai labu laika sprīdi vēlāk, nejauši saskrienoties krūtīs ar Radiofona Jēkabu Rasmani Galvenā pasta priekštelpās, uzzināju, ka šis pats Apsītis ir kļuvis vadītājs darbinieks iestādē, kur savā laikā pats biju techniķis un vēlāk sporta reportieris — Radiofona.

- Reportieris un aizsargs Pēteris Blaus, kuŗu par nopelniem 15. maija nakts puča līdzdalībā toreizējais

iekšlietu viceministrs un Ulmaņa labā roka Alfrēds Bērziņš uzspieda Benjamiņu *Jaunākām Ziņām* par galveno redaktoru (nobīdot sāpus pašu izdevēju izraudzīto kandidātu, rakstnieku Pēteri Aigaru), turpināja strādāt redakcijā — vismaz dažas dienas — arī pēc 1941. gada 17. jūnija, t.i., boļševiku uzkundzēšanās mūsu zemē. Sāpumā redakcijā tāpat kā tās ārpusē un visur citur zemē nebija nekādas skaidrības, kas notiks tālāk. Blakus darbam saimniecības nodaļā man bija uzdots sniegt reakcijai ziņas par valdības darbību, jo pastāvīgais valdības lietu referents Vladimirs Žuniņš bija aizgājis divu nedēļu ilgā atvaļinājumā. No saimniecības nodaļas vadītāja neguvis nekādu skaidrību, pēdējam aizbildinoties, ka tā ir galvenā redaktora, ne viņa darīšana, apņēmos runāt ar Blau'u. Laimējās. Nākot ārā no Kauliņa darba kabineta, gaitenī pamanīju pašu Blau'u. Teicu, ka gribu ar viņu runāt. Ja esot gaŗa runāšana, lai ejot līdz uz viņa darba istabu, ja īsa — lai šaujot turpat vaļā. Šāvu ar'. Teicu, ka nezinu, par ko rakstīt un kādā veidā. Teicu arī, ka esmu apjucis šīs pašas dienas izdevuma pirmajā lappusē lasot, ka redakcija atsauc kā nepareizu ziņu par nesavaldīgo publiku, sarkanarmijas vienībām parādoties mūsu galvaspilsētas ielās. Tur bija teikts, ka iedzīvotāji priecīgi apsveikuši sarkanarmiešus, nevis nemierīgi uzvedušies un tikuši sodīti, kā bijis teikts laikraksta iepriekšējās dienas izdevumā. — Dzirdējis manas rūpes un skaidrības trūkumu, Blaus gluži mierīgā balsī un dažos teikumos paskaidroja, ko darīt un kā rīkoties jaunajos apstākļos. Tas — viņa apzīmējums. Nekas liels jau neesot grozījies. Drīz būšot gatava jaunā valdība. Tās darbs daudz neatšķiršoties no iepriekšējās, atskaitot to, ka tā būšot daudz draudzīgāka strādniekiem un iecietīgāka pret mūsu zemes austrumu kaimiņu. Sakot pēdējo, visai plāniņā ūsiņa virs viņa virslūpas savilkās nelielās krociņās un acīs pazibēja dziļdomīgs smaidiņš. Laikam, spriežot pēc vaibstiem manā sejā, viņš secināja, ka jauno situāciju diezgan pilnīgi neizprotu, kādēļ turpināja

skaidrot. Vadība būšot gluži jauna, bet Ulmanis palikšot turpat, kur esot. — Atgriezies savā istabā, atstāstīju — vārdu pa vārdam — savam pušelniekam Bākulim sarunu ar galveno redaktoru Blau'u redakcijas gaitenī. Dzirdējis atstāstītās sarunas pēdējo daļu par Ulmani, Bākulis vīzdegunīgi iesmējās un sāka prātot. Tas liekot domāt, ka aiz visa slēpjoties visai aizdomīgās “trojkas” roka. Tūlīt nosauca arī šīs “trojkas” dalībnieku vārdus. Tie bija pats Blaus, ministrs Alfrēds Bērziņš un Krievijas sūtniecības padomnieks vai kaut kādu specifisku uzdevumu lietpratējs Vetrovs. Pēdējo viņš personiski nepazīstot, bet par tā slepeniem politiskiem gājieniem viņš esot dzirdējis no vairākām pusēm. Par pašu māju Blau'u un viņa draugu ministru Bērziņu viņam (Bākulim) neesot ne mazāko šaubu. Tie abi esot pilni ar trikiem, par kuņiem ikviens burvju mākslinieks maksātu bargu naudu. No visa tā, ko viņš esot dzirdējis no citiem un zinot pats, droši varot secināt, ka pēdējos pāris gados šie trīs ampelmaņi brīžiem dzīvojuši kā vienā kreklā. Visi trīs esot pelnījuši vienas un tās pašas rīkstes. Kuņš un kuņu apvedīšot ap stūri, tā esot gluži cita lieta. Tādēļ, nācis no šīs “trojkas”, neviens pārsteigums īsteni neesot nekāds pārsteigums.

- Vārtsargs un būvstrādnieks Jānis Eberhards, kas jaunības brieduma gados sekmīgi būvēja telefona līnijas sava novada lielceļu malās un ļoti sekmīgi sargāja Cēsu sporta biedrības futbola vienības vārtus, dzīvoja samērā pieticīgi. Turpretim mūsu zemē uzsākot valdīt krievu boļševikiem, viņš bija iedomājies tikt uz zaļāka pārticības koka zara, kļūstot aktīvam loceklim Staļina plānu iedzīvinātāju pulkā. Kļuva sarkanās milicijas palīgdienesta loceklis. Aktīvi piedalījās daudzās tās izdarībās. Ne visas tās bija cilvēcīgas. “Sašmucējās”. Sākoties II pasaules kaņam un līdz ar to krieviem steigšus bēgot atpakaļ uz plašo dzimteni, baidījās palikt uz pašas zemes, devās uz austrumiem līdz sarkanai varai. — Laimējās. Neaizgāja

bojā latviešu sarkanarmijas vienībās. Dzīvs atgriezās Latvijā, kuŗa laimei sveŗoties uz krievu, ne vācu pusi. Kļuva plaŗa daŗādu preŗu tirdzniecības uzņēmuma vadītājs dzimtajā pilsētā. Kaut arī citādā veidā, nāca — nevis pārsteidza — cita nelaime. “Saŗmucējās” — atklājās prāvs iztrūkums uzņēmuma kasē. Nosēdēja pāris gadiņu. Atgriezies brīvībā, kļuva strādnieks pilsētas atkritumu izgāztuves laukumā. Pirms pensionēŗšanās esot kļuvis ŗī laukuma pārzinis.

• Ģeologs un docents Valdemārs Jungs, kuŗa pūles un panākumi izrakteņu un citu dabas bagātību pētījumos bija nodroŗinājuŗi viņam īpaŗu uzmanību pasaules zinātnieku aprindās, diezīn kādu iemeslu dēļ bija vairāk nekā tikai labos draugos ar boļŗevikiem, kas 1940. gadā iebruka mūsu zemē. Drīz vien Jungs kļuva universitātes prorektors. Mani personiskie novērojumi lika secināt, ka viņŗ darīja vēl vairāk. Sāka iejūgties komūnistiskajā sistēmā vēl dziļāk. Kā savas redakcijas izglītības lietu referentam sarunājoties ar doc. Jungu viņa darba kabinetā, pēkŗņi (īr nepieklauvējot) tur ieslīdēja Dr. Roberts Drillis. Bijām pazīstami. Drilli atcerējos no dienām, kad viņŗ strādāja Sporta un fiziskās kultūras pētīŗšanas institūtā. Analizēja Jāņa Daliņa soļoŗanas tehniku un tās trūkumus. Nevaļas vai cita iemesla dēļ Drillis, kas bija kļuvis universitātes mācības spēks, runāja ar Jungu par lietām, ko, manuprāt, nevajadzēja darīt, nepiedienīgai personai, proti, man, esot turpat. Viņŗ tomēr to darīja — runāja par abu (Junga un paŗa Drīļa) līdzdalību partijas dzīvē. Drillis teica, ka viņŗ steidzoties uz partijas aspirantu semināru, vai Jungs zinot, ka tas pēc ceturtdaļstundas sākŗoties kādā tur klausītavā, kuŗas nosaukumu ŗobrīd vairs neatceros. ŗķiet, to dzirdot, manas ausis iesvilās. No dzirdētā atlika secināt, ka ne vien Drillis, bet arī Jungs gatavojas iestāties komūnistu partijā. — Vēlāk, vācu okupācijas gados, dzirdēju, ka Jungs kritis kuŗa laukā, cīnoties sarkano latvieŗu bataljonā II pasaules

kaņā. Drillis, dodoties trimdas gaitās, bija ieradies Amerikā un tikai priekš ne visai ilga laika, sasniedzot 90 gadu vecumu, aizgājis mūžībā.

- Marksisma saimniecības teōrijas apustulis Jānis Jurgens, kas, tērpies sarkanarmijas virsnieka uniformā, pirmoreiz uzrunāja plašāku sabiedrību Latvijas universitātes aulā, tika iecelts par šīs mācību iestādes rektoru pēc tam, kad — pārmērīga alkohola lietošanas dēļ — no šī posteņa tika atbrīvots cits Krievijas latvietis Paškēvics. Pēdējais savās mājās bija bijis viduvēji augsts ierēdnis Gaļas rūpniecības trestā Maskavā. Pēc iecelšanas universitātes rektora amatā Jurgens drīz vien sāka valkāt pēc mēra šūdinātus uzvalkus, saņurcītiem sarkanarmijas virsnieka "dungriņiem" ļaujot aiziet pilnā atpūtā. Laikraksta *Padomju Latvija* (pārdēvētās *Jaunākās Ziņas*) redakcijas uzdevumā sekojot darbam izglītības resorā, kārtēji apmeklēja arī universitātes rektoru Jurgenu. Pēc tam, kad vairāk reižu bijām tikušies un pēdējais maldīgi bija iedomājies, ka politiski esmu viņa kaluma cilvēks, man nācās novērot, ka šis Krievijas latvietis ir ne vien žīdu, bet arī krievu nīdējs. Kādā no maniem informācijas vākšanas apmeklējumiem Jurgens to pateica gluži atklāti. Pārpratumam nevarēja būt vietas. Pārliecies pāri masīvajam rektora galdam, pie kuŗa viņš sēdēja vienā un es otrā pusē, acīm redzot baidīdamies, ka runātais varētu nokļūt nevēlamās ausīs, Jurgens atklāja nemieru, kas neļāva klusēt prātam. Runājot klusāk nekā parasti, viņš pukojās: „Mēs jau savā starpā varam par to runāt. Lai taču tie krievi turpina dzīvot savās mājās. Mums viņu nevajag. Ko viņi lien iekšā mūsu mājās. Tie nekā laba nenesīs. Būs kā kodes kažokā.” Brītiņu klusējis, it kā vērojot manu reakciju, vēl tālāk pārliecies galdam, Jurgens pabeidza savu domu izklāstu, sakot: „Bez krieviem un žīdiem labi iztiksim — kā suns bez blusām.”

- Virsprokurors un sabiedriska darbinieks Antons Karčevskis, kas augstajā postenī tieslietu resorā tika iecelts Ulmaņa pēdējās tiesiskās valdības laikā, boļševikiem pārņemot varu mūsu zemē, bija piedāvājis Kirchenšteina valdības ārlietu komisāram Jablonskim sagādāt kompromitējošus materiālus par minētā populārā latviešu politiķa (Ulmaņa) darbību. Nesekmējoties pirmajam mēģinājumam kompromitēt šo valstsvīru ar starpnieka (Rīgas pilsētas Grīziņkalna rajona skolas pārziņa Matīsa) palīdzību, Karčevskis griezies tieši pie Jablonska. Vizīti pie komisāra Jablonska bijušajam Rīgas virsprokuroram (pēc tā paša skolas pārziņa Matīsa ieteikuma) izkārtojis kāds bijušais grāmatrūpniecības arodbiedrības darbinieks, kas bijis attālos rados ar Karčevska sievu. Balstoties uz skolu darbinieka Matīsa teikto, Jablonskis neesot ir ieskatījis nodevīgā prokurora piegādātajos, t.s., kompromitējošos materiālos. Piedāvājumu noraidījis, piebilstot vienīgi, ka Ulmanim jau esot diezgan galvas sāpju ir bez ciemiņa solītajiem “netīrajiem papīriem.” Pulkv. Vītols (atv. 8. Daugavpils kājnieku pulka komandieris), kuŗa ausīs bija nokļuvusi atstāstītā Karčevska izrīcība, no savas puses piebilda, atgādinot sen zināmu prātulu: „Izvelc suni no ūdens un viņš tev iekož rokā!”

- Kirķis un Vitamīns, t.i., prof. Augusts Kirchenšteins, kas neatkarības gados rediģēja *Jaunāko Ziņu* veselības pielikumu, turpināja parādīties šī laikraksta redakcijā arī pašās pirmajās boļševiku valdīšanas dienās, proti, tad, kad viņš tikko bija kļuvis ne tikai ministrs, bet gan pat ministru prezidents. Tāpat kā vienmēr agrāk, ieradās redakcijā, viņš visilgāk uzskavējās lielajā telpā, apstājās pie viena vai otra reportieŗa rakstāmgalda, šo to jautāja, šad un tad atbildēja uz uzrunātā jautājumiem. Lielākoties interesējās par ārzemju ziņām: kas jauns Vācijā, kas Amerikā. Kādā no šādiem apmeklējumiem redakcijā (jau esot ministru prezidenta amatā) Kirchenšteinu

uzrunāja reportieris Jūlijs Mauriņš, kam palaikam gāja pa ceļam ar šo citādi diezgan nervōzo profesoru. Droši lūkojoties pienācēja sejā, Jūlijs jautāja Kirchenšteinam: „Vai avīžnieki varēs teikt savos rakstos visu taisnību, jeb tiem vajadzēs dūkt tikai slavas dziesmas, kā bija Ulmaņa laikos?” Atbildes vietā Ķirķis nevarīgi pamāja ar savu stūraino “ūtīti”, kuŗu — kā parasti — viņš turēja labajā rokā. Neteica ne vārda. Mauriņš neatlaidās: „Vai strādnieki saņems lielākas algas, iegūs plašākus un veselīgākus dzīvokļus? Atbilde tā pati — nevarīgs atgaiņāšanās mājiens ar “ūtīti”. Uzņēmīgais reportieris turpināja izprašāt nevarīgo ministru prezidentu: „Kas būs īstie noteicēji valstī — paši latvieši vai krievi?” It kā necerot uz kaut cik nozīmīgu atbildi, gluži tāpat kā uz iepriekšējiem jautājumiem, Mauriņš pagrāba pats savu platmali, kas ļengani karājās uz galdam blakus novietotā drēbju uzkarināmā. Pagrāba un — līdzīgi paša Kirchenšteina rādītajam piemēram — to nevarīgi pavicināja. Abi saskatījās. Augstskolā par Vitamīnu dēvētais profesors tik tikko jaušami pasmaidīja. Mazliet gan nicīgāk to darīja arī viņa izprašātājs. Šķiet, nevēlēdamies ilgākas “apcelšanas”, Kirchenšteins palūkojās savā rokas pulkstenī un teica: „Nu man jāiet!” Aizgāja. Kopš tās dienas viņu nekad vairs netiku redzējis. Šo gadījumu atceroties, prātā iešaujas teiciens: „Tā aiziet pasaules godība!” Pasauku “Ķirķis” viņam devuši tā studenti universitātē, īsinot un kropļojot viņa uzvārdu. Viņš tomēr nebija vienīgais universitātes mācībspēks, kas, ir negribot, ieguva ne visai patīkami skanīgu pasauku. Labs skaits citu mācības spēku līdzīgā veidā ieguva sakropļota uzvārda pasauku.

- Pagrīdnieks un naktssargs Žanis Klačkovs, kas cauri Ulmaņa un sekojošajiem krievu okupācijas gadiem uzturējās Iekšrīgas Lielās Kalēju ielas 29. nama priekšdurvju gaitenī, savās krūtīs glabāja divus raksturus, cits teiktu divas gaužām atšķirīgas sirdis. Visbiežāk viņu redzējām

sēžam uz četrkājaina ķebliša, kas bija novietots uz pusapdilušām kāpnēm, kuŗas veda uz šī nama otrā stāvā iekārtoto *Jaunāko Ziņu* un vēlāk uz *Padomju Latvijas* redakciju. Agrīnās rīta stundās steidzoties uz darba vietu, neviens redaktors, reportieris vai izsūtāmais zēns nevarēja nepamanīts paiet gaŗām Žaņa jeb Žaniša (tā viņu dēvēja apgāda kasiere Vinberga) redzīgajam skatam. Skatījās viņš vienmēr. Taču runāja maz. Uzrunāja tos, kas gāja viņam gaŗām, tikai tad, ja viņa sirdī kaut kas visai neganti gruzdēja. Tādās reizēs viņš runāja par daudz. Vērojis tos gadījumus, provinces nodaļas redaktors Nikolajs Mūzis mēdza teikt, ka Žanis ar savu klačošanu "krītot viņam uz nerviem." Vienā ziņā gan nevarēja būt šaubu: šis durvju sargs, kaut arī cauru nakti acis nebija aizvēris, nevienu gaŗāmgājēju neignorēja. Mutei klusējot, acis un krunciņas lūpu kaktiņos teica savu — varētu teikt vienādi vai otrādi apsveica ikkuŗu pasākuma darbinieku, kas laikus vai novēlojies uzsāka kāpienu uz darba telpām šī laika zoba diezgan apgrauztā nama otrā stāvā. Taču bija reizes, kad visai skaļi un pie tam uzmācīgi pret gaŗāmgājēju vērsās abi: mutes vārdi, acu dzirkstis un lūpu kaktiņu krunciņu viļņošana, neļaujot nācējam vienaldzīgi paiet gaŗām Žaņa sveicienam, vienalga, liekulīgi pazemīgam vai uzmācīgi agresīvam. Man nācās vērot — nedod Dievs arī izjust — tos abus. Augumā gaŗais piebaldzēns Artūrs Bērziņš, ar kuŗu pilnam atklāti pārrunājām Klačkova izturēšanos, teica, ka starp šajā sakarā minēto "vienādi" un "otrādi" esot jūdzēm plata plaisa. Piebaldzēns Bērziņš, kas rakstīja *Jaunākām Ziņām* kritikas par teātra izrādēm, zināja, ko viņš runāja. Prata teicami novērot, prata atšķirt teātrālo no īstā. Par visu to domājot, atmiņā uzaust pāris piemēru, kas raksturīgi ne vien atsevišķam gadījumam, bet gan visam laika posmam. Valsts neatkarības gadus, tuvojoties uz koka ķebliša sēdošajam Žanim, nācēju sveica pati sirsnība — draudzīgi vārdi, kas nāca no mutes, mīlīgs skats — no acīm un lūpu krunciņām. „Jūs tik ļoti izskatāties, kā

klājas ģimenei, ceru, ka tēvu un māti nemoka reimatisms” un līdzīgi bija piezīmes un jautājumi, kas pilni sirsnības, nākdami no šķietami draudzīgā naktssarga, valdzināja ikvienu, pat vissteidzīgāko redakcijas darba rūķi. Tā tas bija laikos, kad visā zemē valdīja Ulmanis un Lielās Kalējas ielas 29. namā Benjamiņi. Mainoties laikiem, mainījās arī Žanis Klačkovs. No “vienādi” bija pārsviedies uz “otrādi”, kaut arī to starpā bija vairāk gaŗu jūdŗu plata plaista. Nācās vairāk nekā grūti aptvert to, ko ŗis citkārt “teicami ieziestais” neatkarīgās valsts režīma kalps teica par viņa agrākajiem maizes devējiem, ko — par biedru kungiem, kas mēneŗiem ilgi turēja valsts varas groŗus ceļā uz 1941. gada 14. jūniju, ko par ŗis moku nakts upuŗiem. Visvairāk satrauca dusmu un naida uzplūdi, kuŗus ŗis citkārt glaudīgais Latvijas valsts atzinējs veltīja pēdējiem — moku nakts upuŗiem. Burtiski nevaru atkārtot vārdus, ar kuŗiem Klačkovs strostēja iepriekŗējā naktī no miega izrautos, smagajos autombiļos aizvestos un tuvākā dzelzceļa stacijā lopu vagonos salādētos braucienam uz austrumiem, kur, kā sludināja komūnisma pravieŗi, „cilvēks ŗodien ir tik brīvs!” Priecīgai sajūsmā starojot ne vien no acīm, bet arī no vissīkākās lūpu ieloku krunciņas, jūsmoja, ka iepriekŗējā nakts esot bijusi īsta kāzu nakts, ko pilnu pilnam esot nopelnījuŗi Rīgas un visas Latvijas budŗi un burŗuji, nopelnījuŗi pilienu pēc piliena izsūkdami strādnieku un pārējās darba tautas sviedrus un asinis. Sibīrija, ja viņi tur nokļūŗot, esot par daudz maza “balva” par neķītriem darbiem, ko tie esot pastrādājuŗi. Nevien nievas, bet dziļŗ, vārdos grūti atstāstāms, naidis bija nomainījis viņa citkārt padevīgo un ŗķietami draudzīgo smaidu. — Cik irōniski, ka, steigā bēgot prom uz plaŗo dzimteni, komūnistu lielajiem biedriem neesot atlicis savā automaŗinā brīvas vietas, kur uz sava ķebliŗa vai bez tā attuŗties un ceļot līdz viņu sistēmai lojālam Klačkovam. No divriteņa, ar kuŗu, turot plecos maizes kukuŗa un aizdara pauniņu, Žanis “stūmies” pretim strādnieku pa-

radīzei, nocēluši latviešu partizāni. Vai būtu šādu paradīzi sasniedzis? Kā varēja sasniegt, kā nemaz nebija!

• Spiests un divkosis Jānis Kravals vadīja *Padomju Latvijas* (agrāko *Jaunāko Ziņu*) apgādu. Pēc 1941. gada 14. jūnija moku nakts viņš jūsmojis un aiz priekiem zviedzis kā ganībās palaists kumeļš. Bet divus gadus vēlāk, nokļūstot vācu kaņavīru rokās, esot lūdzies un aiz bailēm gaudojis kā notiesāts noziedznieks ceļā uz karātavām. Pēdējais un daudz cits, kam viss sekoja, atklājās vācu okupācijas otrajā gadā, kad Kārlis Krūmājs, kas tolaik pārstāvēja žurnālu *Laikmets* un es, būdams latviešu frontes kaņavīru laikraksta *Daugavas Vanagi* redakcijas loceklis, ieradāties tabakas fabrikas *Amata* rīkotajā strādnieku draudzības vakarā, pēkšņi un negaidot, sarīkojuma dalībnieku pulkā ieraudzījām jau minēto Jāni Kravalu. Ne viens, ne otrs nespējām ticēt savām acīm, jo zinājām, ka viņš, kad Rīgai tuvojās vācu militārie spēki, bija aizlaidies lapās uz t.s. plašo dzimteni. Laikraksta *Tēviņa* darbiniece, kas palaikam klausījās ārzemju radio ziņas, to starpā arī austrumu kaimiņu raidāmstaciju pārraidītās, zināja teikt, ka tikai apmēram pirms gada viņa esot dzirdējusi Kravala balsi krievu ziņu raidījumos, nevarēja būt ne mazāko šaubu, ka pēc aizbēgšanas no Rīgas viņš ir nokļuvis otrā pusē — sarkanarmijas gādībā. Par spīti visam tam, mums nebija šaubu, ka pie *Amatas* tabakas fabrikas strādnieku vakariņu galda sēdošais pilsonis ir tas pats Kravals, kas vadīja *Padomju Latvijas* apgādu. Nav mazāko šaubu! Lai būtu pilnīgi drošs, Krūmājs, ir mirkli ilgāk nevilcinoties, uzrunāja iedomāto paziņu. Uzrunātais nemaz nemēģināja noliegt, ka ir tas pats Kravals, kas boļševiku okupācijas gadā vadīja agrāko *Jaunāko Ziņu* apgādu. Atbildot uz Krūmāja jautājumu, vai, strādājot fabrikā vācu armijas okupētajā teritorijā, viņa drošība, ja ne dzīvība, neesot apdraudēta, Kravals — it kā saprotoši, it kā līdzjūtīgi — ieteicies, ka viņa paša, proti,

Krūmāja dzīvība esot apdraudēta vairāk nekā viņējā, jo tā diena vairs neesot tālu, kad sarkanarmija atkal atgriezīsies Rīgā. Draudzīgi pieskarot roku Krūmāja plecam, Kravals — abu sarunas gaitā — mudinājis savu agrāko gadu paziņu daudz nebažīties. Viņš (Kravals), atgriezoties krieviņiem, ņemšot Krūmāju savā paspārnē, jo atceroties kā lāga vīru. Viss tas bija tik neticami, īpaši tādēļ, ka no paša Kravala neizdevās uzzināt, kā viņš, nezaudējot ne galvu, ne ādu, nokļuvis vācu pusē un šādā situācijā jūtas ērti un omulīgi. — Mēģinot rast vairāk skaidrības šajā mistiskajā Kravala lietā, izšķīrāmies runāt ar pašu *Amatas* direktoru Vili Ceplēviču. Pēdējais itin nemaz nelikās esam pārsteigts, dzirdot Krūmāja jautājumu: „Direktor, vai jūs maz zināt, ka jūsu vadītās fabrikas strādnieku pulkā — juzdamies kā zivs ūdenī — ir ieperinājies bīstams komunistu spiegs. Tēvišķīgi un smaidīgi uzlūkojot jautātāju, direktors Ceplēvičs atbildējis ar pretjautājumu: „Vai Jūs, redaktora kungs, varat iedomāties, ka es šajā lietā zinu vairāk, nekā Jūs varat vai gribat ticēt?. Atšķetinot tikko uzsāktās sarunas kamoliņa pavedienu, *Amatas* direktors turpināja: „Jūs, redaktora kungs, runājat par Kravalu!” Krūmājam atlika atzīties, ka Ceplēvičs ir uzzinājis viņa aizdomas. Domājams, lai velti nešķiestu laiku un nenovilcinātu izdevību pamieloties pie devīgi sarūpētā cienasta galda, direktors, īpaši neaicināts, pastāstīja, kas un kā guļ Kravala mistikas pamatos. Gluži vienkārši! No latviešu frontiniekiem labi zināmās “Kukuruzņika” lidmašīnas nakts tumsā ar izplētni vācu frontes aizmugurē izmestais Kravals (veikt īpašus spiegošanas uzdevumus) nokļuvis vācu žandarmu rokās. Tie bijuši gatavi, ir īsu mirkli neprātojot, izdzēst notvertā spiega dzīvību — turpat uz vietas nošaut. Trīs vīru lielās žandarmu grupiņas komandieris — seržants, jau uzvilcis šautenes gaili. Ko tur vilcināties, kas jādara — jādara! Manot īstas nāves tuvumu, Kravals bijis gatavs apsolīt un darīt visu, lai tikai glābtu to, kas vēl atlicis — kailo dzīvību. Seržants, šķiet,

pārdomājis, jo viņa galvā iešāvusies cita doma. Likt sagūstītajam krievu spiegam spiegot vācu labā. Visa šī lieta beigusies ar to, ka vācu drošības policija uzticējusi sagūstīto spiegu *Amatas* fabrikas direktoram īpašu spiegošanas uzdevumu veikšanai. Kravals licies esam sajūsmīnāts par šādu izdevību uzturēties vēl dzīvajo pasaulē. Cik sekmīga bijusi viņa spiegošana vācu labā, kas to lai zina. Kas galu galā noticis ar Kravalu, sarkanarmijai no jauna atgriezoties mūsu galvaspilsētā un līdz ar to komunistiem pārņemot noteikšanu *Amatas* tabakas fabrikā, to Dievs vien zina.

- Mašīnrakstītāja un papildus kasiere *Jaunāko Ziņu* apgādā Berta Ķepīte komponista un pianista Jāņa Ķepīša asinsradniece — māsa (vēl šodien nezinu kādēļ) mēdza izklāstīt tieši man savas bēdas. Tā tas bija arī krievu un vēlāk vācu okupācijas mēnešos. Krievu laikos viņu vairākkārt pratināja Stabu ielas vīri (čekisti). Tomēr nekā vairāk pāri nedarīja. Vācu laikos nežēlīgais liktenis viņu vairs nesaudzēja. Nokļuva cietmā. Iemesls? Neviens jau viņai to neatklāja, pat ne latviešu tulki, kas strādāja Reimersa ielā nometinātajā vācu drošības dienestā. Pati Ķepīte bija pārliecināta, ka viņa tirdīta, apcietināta un sešas nedēļas noturēta aiz restēm tikai tādēļ, ka vēstulē, ko rakstījusi draudzenei uz Vāciju, esot bijis attēlots, cik “nešpetni” vācu okupantu ierēdņi apejoties ar Rīgas latviešiem. Pēc izklūšanas brīvībā, Ķepīte apgalvoja, ka krievi esot bijuši gaužām nežēlīgi, bet vācieši pēdējos trīskārt pārspējot. Spriežot pēc tā, ko biju dzirdējis no citiem, kas bija nokļuvuši krievu vai vācu drošības dienesta rokās, patiesība bija tieši otrāda. To arī nemaz neslēpu Ķepītei. Berta tomēr palika pie sava.

- Elektriķis un ilustrators Laimons Matīss, ar ko kopā četrus apaļus gadus mācījās Rīgas valsts tehnikuma elektrotehnikas nodaļā, visu noteikšanu Latvijā pārņemot Maskavas atsūtītajiem boļševikiem, kļuva politiķu

mūsu sovjetizētajos bruņotos spēkos. Šajā postenī Matīsu bija iecēlis Latvijas armijas politiskais audzinātājs, bijušais saeimas deputāts Bruno Kalniņš. Nejauši satiekoties Matīsa tirgus zivju pārdošanas nodalījuma priekšā, Laimons atzinās, ka viņam šis jaunais darbs itin nemaz neejot pie sirds. Latviešu kaņavīri to vienībām piekomandētos poļitrukus nīstot bez jēgas un mēra. Prasīja padomu: kā lai tiekot ārā no visas tās “šļuras”. Nevarēju padomu piedāvāt. Boļševiku lieliem un citiem pārbaidītiem biedriem laižoties lapās Kremļa virzienā, Matīss bija ilgi domājis, pirms izšķīries nekur nebēgt, lai notiek, kas notikdams. Dzimteni atstāt nevēlējās. Vācu laikā satikāmie kaņavīriem domātā žurnāla *Laikmets* redakcijā, kur viņš bija ilustrators. Nekas ļauns viņam nenotika. Vācu okupācijas varas ļaudis viņu netramdīja. Kā tā? Pats domāja, ka viņš esot bijis pārlietu niecīgs spieķītis lielā boļševiku ritenī. Visvairāk gan tādēļ, ka latviešu kaņavīru asinis esot veltīgi meklēt pie viņa pirkstiem.

- Sarkanā ziņotāja un bijušā pagrīdniece Ernestīne Niedra, kas kļuva laikraksta *Padomju Latvija* redaktrise pēc tam, kad pēdējais nosaukums tika dots agrākajām *Jaunākām Ziņām*, patiešām bija lāga dvēsele. Redakcijā nodarbināto ļaužu labklājība bija tuvu viņas sirdij. Lietājot sen dzirdētu izteicienu, Niedra ir paša vilka nebaidījās nekad un nekur, ja kāds tā laika varas vīrs nelietīgi izteicās par viņas vadītajā redakcijā nodarbinātiem. Tam vairāk piemēru. Atceros jo raksturīgu. To ievēroju vienā no pirmajām redakcijas apspriedēm, kas kārtēji notika pēc *Padomju Latvijas* izdevuma iešanas klajā. Vicinot gaisā rokā satverto partijas oficiōza *Cīņa* jaunāko izdevumu, kuņā bija atstāstīta komūnistu partijas otrā sekretāra Žaņa Spures runa kādā iepriekšējās dienas sapulcē un kuņā bija nonicināti viņas rediģētā laikraksta redakcijas darbinieki, Niedra — acīs mirdzot dusmu uguntiņām — iesaucās: „Tā ir īsta neģēlība!” Šķiet, nespējot samierināties ar šādu

augsta partijas funkcionāra nepamatotu viņai pakļauto darbinieku nonicināšanu, Niedra tūlīt — esot klāt apspriedes dalībniekiem — zvanīja pašam Spurem. Četras vai piecas minūtes nervozi, bet tomēr pacietīgi gaidījusi uz meklētā pienākšanu pie tālruņa, bez jebkādiem ievadījuma vārdiem, Niedra pateica iedomātajam vainīgajam, ko viņa domā par *Cīņā* atreferēto runu. Lietājot viņas pašas vārdus, Niedra bārās, sakot: „Biedri Spure, jums nav nekādas vajadzības vai attaisnojuma nopaļāt darba ļaudis, kas pelnīja dzīves iztiku savā darba vietā tikai tādēļ, ka tās īpašnieks bija kļuvis bagāts. Drīzāk otrādi: jums vajadzēja uzslavēt šos turīgā izsūcēja darbiniekus par to, ka viņi — pašiem negribot — ir bijuši spiesti pacietīgi panest grūto, bet vāji atalgoto darba nastu. Jūsu nievas, biedri Spure, viņi nebija pelnījuši!” Ne mazāk saudzīgi Niedra nostrostēja redakcijā iemanevrētos komunistu partijas uzticības ļaudis: Galiņu, Rudēvicu, Vecozolu un citus, līdz ko viņi izteica kādu kodīgu piezīmi par darba kollēgām, kas pasākumā jau bija strādājuši priekš boļševiku varas nodibināšanās. Savu tiesu dusmības no redaktises Niedras bija nācies dzirdēt arī pašam Vilim Lācim, kas darbā palikušos *Jaunāko Ziņu* ilggadīgos redakcijas locekļus bija nozākājis par lielburžuja Benjamiņa svārku piedurkņu laizītājiem. Lācis to bija teicis kādā strādnieku sapulcē par spīti tam, ka viņš pats vairāk gadu bija publicējis savus gara darbus šo pašu Benjamiņu izdevumos, gan *Jaunākās Ziņas* gan — nedēļas žurnālā *Atpūta*. — Ne velti, esot klāt vairākiem neatkarības gadu preses ļaudīm, cits augsts komunistu “šiška” (augstākās padomes prezidija priekšsēdētāja vietnieks Plēsums Ernestīnu Niedru bija nodēvējis par „kaķeni ar lūšu mātes nagiem.” Tie allaž esot ieskrāpējuši dziļas brūces. Par spīti viņas lielajai dūšai, lēcot acīs pašu māju komunistu lielmaņiem, Ernestīne kļūstot pieglaudīgs un paklausīgs kaķēns, līdzko pretim nostājoties no vissavienības ieradušies partijas augstmaņi. Pašu māju lielie biedri zinot, ka redakcijas un

citos darbos Niedra nevienu neglaudot ar samta cimdiem, ja esot runa par lietām, kuŗās taisnība esot viņas pusē. Tādēļ, strīdīgos jautājumos, republikas lielie biedri slēpjoties aiz vissavienības funkcionāriem, kur un kad vien iespējams. Šķiet tieši tādēļ, ka mājiniekiem viņa nekad negrieza ceļu, ja ticēja, ka taisnība ir viņas pusē, Niedra tika nobīdīta sāpus, laikrakstu *Padomju Latvija* pievienojot *Cīņai*. Tā pēc valdīšanas kārā “partijas špice” apklusināja nemierīgo Ernestīnu Niedru, kaut arī Latvijas neatkarības gados, rosīgi darbojoties pagrīdē, viņa bija sekmīgi kalpojusi komunistu partijai.

- Futbolists un nemiernieks Aleksandrs Rechtšprechers meklējis un neatradis mieru līdzšinējā dzīvē, šķiet, bija iedomājies, ka to varētu sagādāt komūnisms. Boļševikiem pārņemot visu lemšanas varu mūsu zemē un līdz ar to uzspiežot — nevis piedāvājot — savu sadzīves ideoloģiju, Rechtšprechers kļuva šīs jaunās sistēmas māceklis. Gāja uz sapulcēm un citur, kur, t.s., “pravieši” sludināja Ļeņina gudrību cik daudz laba un nekā nelaba sagādās iekļaušanās šī boļševisma dieva piedāvātajā sistēmā. Sludināja, ka iekļaušanās Ļeņina radītajā un Staļina drastiski papildinātajā un uzlabotajā sabiedriskās dzīves veidā, nodrošina ceļu uz strādnieku paradīzi. To nācās dzirdēt semināros, uz kuŗiem sāka iet arī Rechtšprechers. Neticot nekāda veida paradīzei uz zemes, debesīs vai citur, Rechtšprechers sāka šaubīties. Kļuva skeptisks. Taču bija tik cieši sapinies ar šīs jaunās sistēmas uzspiedējiem un iedzīvinātājiem, ka viegla atpakaļ ceļa neredzēja. Vajadzēja soļot kopsolī ar “Staļina bandu”. Iekšējas neapmierinātības un citu pretrunu jundīts, kļuva nesavaldīgs. Tā — sākoties un turpinoties — boļševiku varas sabrukumam Latvijas teritorijā — Rechtšprechers nodarīja daudz pāri saviem darba biedriem un dažkārt arī draugiem. Viņa cītīgie mēģinājumi atrisināt savas līdzšinējās dzīves neveiksmes, labticīgi iekļaujoties Staļina sistēmā,

beidzās gaužām traģiski. Tieši kā pašreizējā situācijā, ne vārda vairāk.

- Reitera koris, kuŗa labā slava sniedzās tālu pāri mūsu zemes robežām un kuŗa skandētās melōdijas līdz ekstazei sajūsmināja ikviena latvieŗu dziesmu mīļotāja sirdi, vismaz vienreiz ar savām balsīm kuplināja notikumu, ko, manuprāt, ikviens šī izcilā dziedātāju ansambļa dalībnieks gribētu neatcerēties vai aizmirst uz laiku laikiem. Kirchenšteina vadītai tā laika saeimas delegācijai ar vilcienu dodoties uz Maskavu lūgt Staļinu uzņemt Latviju Padomju Savienības republiku saimē, izvadīt aizbraucējus stacijā bija ieradusies grupa komūnistu partijas funkcionāru, preses izdevumu pārstāvji un Reitera koris. Paŗa Reitera vadīts, koris atvadījās ar maskavieŗu iemīļoto dziesmu *Varen plaŗa mana zeme dzimtā*. Šīs dziesmas melōdija, kā zināms, ir visai patīkami skanīga. Vārdi — tā cita lieta! Piemēram, divas rindas: „*Un es nezinu starp zemēm citām, kur vēl cilvēks šodien ir tik brīvs!*”

- Rakstnieks un izcilākais jaunlaiku pasaku pārstāvis latvieŗu literātūrā Kārlis Skalbe, mūsu Dievzemītē iestājoties okupācijas mulsai, no jauna kļūst par nacionālās sirdsapziņas un brīvības alku tulku. Neziņa un augošs nedienas posts, kas iesākās ar Krievzemes boļŗeviku ielauŗanos mūsu zemē, visai manāmi sagandējot latvieŗu tautas kultūras un saimniecības novadu centienus un pūliņu augļus, nesaudzē arī dzejnieka Skalbes personisko dzīvi — īpaŗi viņa materiālās labklājības pamatus. Balstoties uz personiskiem novērojumiem — tiekoties ar dzejnieku Benjamiņu nama telpās vai ārpus tām — ticēju, ka labsirdība un miers bija Skalbes izturēŗanās vaibsti, kas visvairāk bija dūruŗies manās acīs. Tā tas bija mūsu valsts neatkarības gados. Tādēļ biju visai pārsteigts, kad — sastopot ŗo dzejnieku boļŗeviku varas sākuma posmā — ieraudzīju pavisam citu Skalbi. Nedroŗu un nervōzu! Samulsuŗu! Sastapu

viņu pirmās lielinieku valdības tautas labklājības ministra Nuržas darba kabineta priekštelpā. Vācot informāciju vēl eksistējošajām *Jaunākajām Ziņām* vai to pēcniecei *Padomju Latvijai* (pēc pirmo pārdēvēšanas), biju ieradies Tautas labklājības ministrijas namā. Sarunājoties ar ministra sekretāri (mērķējot “izkaulēt” tikšanos ar pēdējās pavēlnieku Nuržu), sajutu pāris vieglus piesitienus uz mana kreisā pleca. Nedaudz pagriezies sāpus, ieraudzīju, ka tā bija mūsu izcilā dzejnieka Skalbes roka, kas piesardzīgi bija plikšķinājusi uz mana pleca. Teica: pēc tam, kad es esot cauri ar savām lietām, lai apstājos pie viņa. Gribot parunāties. Šķita esam visai nobažījies. — Apsolījos. It kā lielas aizņemtības dēļ Nuržam netiekot klāt, apsēdos blakus Skalbem. Pateica savas bēdas: Benjamiņu sagādātajam ienākumu avotam droši vien pilnam aizsērējot, viņa naudas maks galīgi saplakšot. Gribot ticēt, ka ministrija vismaz daļēji aizpildīšot radušos robu viņa ienākumos. Vai es gribētu viņam palīdzēt, ieteicot pie kā griesties? Ievērojot darbinieku pastiprināto piesardzību, pārmaiņas personālā un “iesaldētajos” likumos, arī es nekā liela nezināju, kam šajā jautājumā kāda vara, kam izšķirīgs vārds. Taču vēloties darīt, kas vien manos spēkos, ierosināju, ka mēs abi — dzejnieks un es — pārrunātu šo jautājumu ar sekretāri. Viņa bija neatkarības gadu darbiniece. — Runājām plaši un gaīri. Nekur tālu gan netikām. Nevienam visā iestādē, ieskaitot pašu biedra “kungu”, neesot skaidrs, kā Skalbes un citas līdzīgas lietas kārtojamas. Galvot nekā nevarot. Taču darīšot, cik vien spēšot, lai vērstu uzmanību uz šī izcilā latviešu kultūras darbinieka jautājumu. Runāšot ar lielo biedru. Kā jau cilvēkam, kas (savā dzīvē) allaž bija uzticējies citiem, Skalbem prāts kļuva mierīgāks. Abiem vienlaikus atstājot ministrijas namu, dzejnieka solis likās esam diezgan vingrs. Laikam bija modušās cerības. — Tuvākās dienās neradās izdevība satikt pašu dzejnieku. Taču — gluži nejauši, gandrīz vai krūtīs — Armijas ekonomiskā veikala

durvju priekšā saskrējos ar citu piebaldzēnu — Artūru Bērziņu, kas palaikam bija saticies ar Skalbi daudz biežāk nekā es. — Apjautājos vai viņš nezina kaut ko par Skalbes pensiju. Zināja nevisai daudz. Nezinot ne galīgo summu, ne sīkumus. Tomēr varot droši teikt, ka jaunie kungi neesot dzejnieku atstājuši ar tukšām rokām. Kaut ko jau esot atmetuši. No paša Skalbes teiktā varot secināt, ka tas neesot bijis nekas liels. Cik īsteni viņam bija palīdzējusi boļševiku okupantu vara, nekad arī neuzzināju.

‘Pristavs’ vai ‘Briļļučūska’ Alfrēds Vecozols, kā dēvējām šo šķietami darbā rūdīto avīžnieku, sāka strādāt *Padomju Latvijas* redakcijā tās pirmajā klajā laišanas dienā. *Padomju Latvija* (kā šinī grāmatā jau minēts) bija nosaukums, ko ieguva agrākās *Jaunākās ziņas* pēc boļševiku uzkundzēšanās mūsu zemē. Tātad, ne pati redakcija, ne tās veidotā avīze nebija nekas jauns. Jauna bija loma, ko veica šis jaunais darbinieks Vecozols. Spriežot pēc izskata — zīmīgām acenēm ar bieziem stikliem un vēl biežākiem melniem ietvariem, viņš atgādināja kaut kur zooloģiskā dārzā redzētu čūsku — tautas valodā “briļļučūsku”. Gluži kā pristavs, t.i., tiesas lēmumu īstenotājs, Vecozols gādāja, lai ikviens pārkristītajā laikrakstā ievietotais raksts atbilstu komunistu ideoloģijai. Tai nolūkā visi kaut cik nozīmīgi manuskripti pirms nodošanas salicējiem spiestuvē, nonāca uz šī “pristava” darba galda. Ja kaut kas iesniegtajā manuskriptā nebija pa viņa prātam, Vecozols to apstrādāja kā izsalcis vilks notverot nevarīgu jēriņu. Uzbruka savam “upurim” kā maitas putns savam. Norīkojot šīs redakcijas darbā Vecozolu, komunistu attiecīgie funkcionāri bija darījuši uzslavas cienīgu darbu. Ar sarkano redaktora zīmuli Vecozols ne vien “izravēja” no manuskripta ideoloģiski aplamas vai vājas rindkopas un rindas, bet — to darot — uz atsevišķas papīra lapiņas arī atzīmēja pamanītos trūkumus. Lietājot šīs lapiņas, nākamajā redakcijas apspriedē, viņš — pamatīgi strostēja manuskripta autoru. Visbiežāk viņš —

lietājot itin treknus rāšanās vārdus — pārmeta “vainīgam”, ka tas neesot spējis atbrīvoties no kapitālistiski buržujiskas domāšanas, kas, acīm redzot, esot valdījusi darba ļaužu izsūcēju Benjamiņu *Jaunākās Ziņas*. Ja no šādas indives jo drīz vaļā netikšot, tad lai meklējot nodarbošanos citur, ne jau nu progresīvā boļševiku preses izdevumā. Pēc laika — par apmierinājumu sev un kollēgām redakcijā — vērojām, ka manuskriptu “apstrādāšanā” Vecozolam tomēr nebija pēdējais vārds. Redaktrise Niedra, šķiet, novērojusi, ka savā dedzībā “sovjetizēt” laikraksta saturu, Vecozols šauj pāri jebkuŗai pieciešamai robežai, lika saprast, kas nu par daudz, tas par daudz. Viņa nogludināja drastiskos grozījumus manuskriptos, “apšūšināja” pārcentīgā redaktora uzbrukumus reportieŗiem. Īpaši tiem, kuŗi bija strādājuši *Jaunākās Ziņas*.

- Jurists un žurnālists Hugo Vītols, kas neatkarības gados bija atbildīgs darbinieks Latvijas Telegrafa Aģentūrā LTA, “apdedzināja” pirkstus, sākot ievietot (boļševiku laika) universitātes studentu laikrakstā apceres, kuŗa pamatos bija rietumu tautu kultūras vērtības. Lai arī cik veikli tās bija tur ievītas, komunistu šķiras ideologi drīz vien bija pamanījuši “antipartejiskos īlenus”, kas spiedās cauri viņu pašu patiesību sarkanajam maisam. Tas žigli jo žigli pielika pēdējo punktu Hugo Vītola līdzdalībai universitātes studentu laikraksta veidošanā. Šī neveiksme bija viens no galvenajiem iemesliem, kuŗu dēļ šis talantīgais preses un literātūras darbinieks vācu okupācijas laikā sāka un pabeidza savu apceri *Staļina imperija patiesības gaismā*.

Saturs

IESKAŅA	
Tā viss iesākās	5
GALA MĒRĶIS — DROŠI PAMATI	
Pēckaŗa posta mutuļos	13
Leitnanta kundzes galvas sāpes	27
Rīga sauca — gadi trauca	63
Kājas gan veiklas — galvas	115
IECERES VILINA — IZREDZES BIEDINA	
Nodomi cildeni — izredzes nedrošas	149
Ne viss ritēja kā pa diedziņu	191
Baldriāns un gurdenas kājas	213
Gudrību un aizdomu maņu šūpolēs	253
PĒC ĪSAS PIEVAKARES — GAĶA NAKTS	
Proletārietis aristokrata svārkos	263
Sarkans krievs uz palodzes	275
Spēlmanis ar žokejcepurī	335
MAINĀS GAN — NE UZ LABĀKU	
Kuŗš cits to piedotu	345
Steigšus — pa galvu, pa kaklu	351
Atliek raudāt — cerēt atkal smieties	395
IZSKAŅA	
Atzinība	416
Piemīnēto personu saraksts	417
Ievietoto foto attēlu saraksts	423

ATZINĪBA

Sirsnīgi pateicos itin visiem man patiesi tuviem cilvēkiem: allaž uzticīgajam brālim Robertam un viņa dzīvesbiedrei, manai pašreizējai Ausmai, manām meitām un dēliem, mazbērniem un mazmazbērniņiem, Rīgas radiofona draugiem Laimonam Ozoliņam un Vilim Karitonam un prāvam skaitam lojālu paziņu. Visu to atsaucīgo siržu un izpalīdzīgo roku iedrošināts un atbalstīts es varēju paveikt šo darbu. Viņi palīdzēja man atsaukt atmiņā notikumus un izjūtas, kuŗu daļa es biju tanīs dienās, kad mūsu latviešu tauta un tēvzeme — pēc raženiem sākuma kopdarba gadiem — nokļuva uz bojā ejas takas. Uz klausījis viņu balsis un vērtējis to atziņas — domājot un pārdomājot baltās un nebaltās dienas, kuŗām esam gājuši cauri — es varēju vispusīgāk izprast savu latviešu tautu un mūsu Latvijas valsti, bez kuŗu devuma es nebūtu nekas, ar kuŗu svētību es esmu viss. Paldies!

Autors.

Pieminēto personu saraksts

Āboliņš, Augusts	358,375	Bergs, instruktors	59
Adamaitis, laupītājs	23	Bergs, Kristaps	178,179
Aigars, Pēteris	397	Berkholds, Arnolds	86
Akmentiņš, Aleksandrs	372-374	Berķis, Krišjānis	208
Ālers, Georgs	102	Bernhards, Pauls	146
Aļechins, Aļeksejs	270-272	Bertulsons, uzraugs	97
Alksnīte, Zenta	293,294	Bērziņš, Andris	288
Anerauds, Arnolds	36,37,48,54,57	Bērziņš, Alfrēds	179,198,207,210,212, 262,289,290,349,396-398
Apinis, Kārlis	316	Bērziņš, Artūrs	403,413
Apsēns, Voldemārs	234,243	Bieziņš, Aleksandrs	141
Apšenieks, Fricis	270	Bitmets, dzirnavnieks	21
Apkalns, Pēteris	48,211	Blaus, Pēteris	397,398
Apsītis, Ādolfs	296,301-303,327,328, 331,359,360,395,396	Blūma, Elfrīda	191,196
Ardamackis, žurnālists	294,295,302, 314,324	Blūmentāls, Roberts	226,228,234
Asars, Jānis	163	Blūms, Georgs	353,385,391
Auniņš, amatnieks	339	Blūms, pulksteņmeistars	191
Austriņš, Arnolds	341,344	Blūms, Valters	34,41,44,60
Austriņš, Mazais	340,341	Blūzmanis, Ādolfs	234
Auziņš, Alfrēds	347	Bogena, Marija	75
Avots, Arvēds	106,189	Bogens, Jānis	75,89
Bākulis, Pēteris	396-398	Brambāts, ģenerālis	209,210
Balode, Elizabete	322	Brambāts, skolotājs	52
Balodis, Jānis	51,191,196-212, 160,179,	Brants, Arvīds	312
Balodis, Vasīlijs	316,317	Breikšs, Valfrīds	375
Bangerskis, Rūdolfs	9,47,173,174	Brencis, ziņnesis	72
Barlotijs, meteorologs	137	Priedis, Pēteris	312,384
Bauers, Harijs	255,259,260,309,311, 312,317,318,358,359,362,367-369 374,381,385,391	Brūvers, Arvīds	299,300
Baumanis, Herberts	98,241	Bubenko, Adalberts	118,123
Baumanis, Valdemārs	103,217,231, 232	Bukass, Kārlis	118,144
Baumgards, metallurģs	51,53,54	Būmeistars, Žanis	226
Baušķis, tehniķis	341	Bundža, Aleksandrs	285,287,325
Beitiks, praktikants	61	Bušs, Artūrs	231-234,238-243,251
Benjamiņš, Antons	72,88,89	Butkus, radiotehniķis	341
Benjamiņš, Jānis	283,284	Cekuls, Valdemārs	141
Bergs, Arvēds	92,106,127,128, 177-189,	Cēlis, Arnolds	117
Bergs, Edgars	178	Ceplēvičs, Vilis	213,245,406
		Cimmermanis, Jānis	180
		Cīrulis, Jānis	114
		Čakste, Jānis	71
		Dāle, Karola	293,294

Daliņš, Jānis	96,115,129-148 329,399	Fjodorovs, Michails	224
Daliņš, soļotāja tēvs	137,138	Fleišere, skolotāja	55,56
Dambrevics, Fricis	226,234	Fleišers, leitnants	55
Dardzāns, Pēteris	197	Freiberģs, Roberts	36,52
Dārziņš, Volfgangs	114,218,236,237, 285	Friidenberģs, Valdemārs	59,78,152
Dekšenieks, Richards	141,142,144	Freivalds, Ēvalds	281-283,285,286, 296,322,325
Derevjanskis, sūtnis	271	Fridžerio, itaļu soļotājs	120
Dimitre, Mēta	155	Fūrmanis, instruktors	57,58
Dimitre, Rasma	155	Gailīte, Angelika	113
Dreijers, Edgars	41	Gailītis, arodskolnieks	43,45
Drillis, Rūdolfs	141,143,144, 399,400	Galiņš, propagandists	409
Druģis, sporta darbinieks	144,223	Gebelss, Josefs	322
Dubavs, Ernests	192	Gernsdorfs, Jūlijs	89,156
Dubins, Mordachs	203,205-207	Godiņš, klases pārzinis	78
Ducmanis, Pauls	332	Goppers, Kārlis	206
Dudaņecs, Ludvigs	226,228,234, 239,243	Grāmatniece, Evelīne	228,229
Duks, Sergejs	114	Grāmatnieks, Kristaps	228
Dulmanis, Voldemārs	109,325	Grīva (Griška), Aleksandrs	62
Dūrens, Alfrēds	117,118	Grasis, mācītājs	69
Dzenis, alus brūveris	194	Graupners, Kārlis	235,236,239, 240
Dzērvēns, Voldemārs	243	Grimza, Edgars	340
Dzirkalis, Kārlis	148	Grīnberģs, Ansis	59,78
Dzirne, Aleksandrs	39	Grīnberģs, inženieris	51,53, 60,61,191 - 196,198,208,209
Dzirne, Dāvis	69	Grīns, Tomass	132,134
Dzirne, Kārlis	86	Grīnvalds, Artūrs	163,164
Dzirne, Pēteris	66	Grīsle, Paula	51,191-193,198,209
Dzirne, Roberts	86	Grīslis, Jānis	191,196
Ēbelis, Reinis	72	Hartmane, Anna	27,168
Eberhards, Jānis	398	Hartmanis, Kārlis	27,47,
Eglīte, Mujānu saimnieks	115,116, 119-126	Heiblichs, Roberts	234
Eglītis, Andrejs	325,332	Hindenburģs, maršals	47,203,205, 206
Elmūts, Valdemārs	102	Hiršfelds, Boriss	325
Everss, Pauls	164	Hiršs, Alma	139
Feldmane, komūnistu reportiere	323, 324	Hiršs, Roberts	139
Feldmanis, Voldemārs	331	Hitlers, Ādolfs	169,203,205,206, 312,322,352,362
Felsberģs, Egons	226	Īlens, Oskars	226,
Fišers, futbola treneris	237,239	Ivanovs, Jānis	114

Jablonskis, komisārs	401	Kauce, Regīna	67
Jakovickis, Arnolds	125	Kauce, Rūdolfs	191,345,346
Janners, Nikolajs	296,275,391	Kauliņš, Jānis	397
Jansons, Fricis	281	Kaupēns, Ansis	24,25
Jēgers, Vilis	234	Kavals, soļotājs	118
Jēkabsons, Kārlis	25	Kille, darbvedis	54
Jēkabsons, Jānis	264,265,272	Kirchenšteins, Augusts	9,278,290, 332,401,402,409,411
Jekste, Alberts	368,377-379,380 382,383,392	Kitele, skolotāja	168
Jemeljānovs, Vasīlijs	330,331	Klačkovs, Žanis	402,403,404
Jozepsons, Pēteris	36	Klāsons, ārsts	143
Julla, tēlnieks	48	Klāvsons, Arvīds	110,283-287,296, 322,325
Jungs, Valdemārs	,399	Klints, Anta	377
Jurčenko, Pauls	234,243	Kochs, institūta vadītājs	141,144
Jurēvičs, inženieris	41,52	Kociņš, Rūdolfs	46,47
Jurgens, Jānis	400	Krauklis, Alfrēds	217
Kalnberziņš, Jānis	332	Krauklītis	77,78,282
Kalniņa, Ella	93	Kravals, pagrīdnieks	405-406
Kalniņš, Arvīds	284,396	Kreišmanis, Ernests	,367
Kalniņš, Bruno	408	Krēšliņš, Eidis	129
Kalniņš, Jēkabs	220,230,231, 241	Krieķis, Atis	357,370,371
Kalniņš, Kārlis	93	Krišjānovs, Žanis	243
Kalniņš, mežzinis	21	Kroders, Artūrs	218
Kaņepe, Olga	155	Krolla, Elza	153
Kaņeps, Fricis	243	Krolls, Otto	153
Karčevskis, Antons	401	Kronlaks, Rūdolfs	226,228,234 239,242
Kārkliņš, ārsts Straupē	26	Krūklītis, Pēteris	65
Karitons, Arvīds	312	Krūklītis, Roberts	66,67,70,72
Karitons, Vilis	260,284,293,308, 310,312,313,355, -358, 362,367-370,378-381 384-386,390-393	Krūmājs, Kārlis	,238,263,264, 267,281,404-406
Kārkliņa, redaktora sieva	87	Krūmiņš, futbolists	243
Kārkliņš, Jānis	75,87-92	Krusa, Fēliks	126-128
Kārkliņš, Jēkabs	212	Kuļikovskis, Leons	226
Kārkliņš, Pēteris	33-35,60	Kupcis, arodskolnieks	43, 45, 118
Kārlēns,	91	Kūpers, angļu sportists	120
Karlovska, Velta	293	Ķempe, Mirdza	332,333,359,360
Karlovskis, Eižens	293,294	Ķepīte, Berta	407
Karlsons, Mirjama	178	Ķepītis, Jānis	407
Karlsons, Nikolajs	173-179	Ķikuts, Arvīds	243
Kauce, Ligita	346	Ķikuts, Pēteris	326
Kauce, Marija	346	Ķīvītis, Jānis	102

Lācis, Vilis	9,328-332,408,409	Melbārde, Nīna	155
Lāciņa sieva	72	Menders, Fricis	198
Lācītis, mežsargs	72	Millers, kapteinis	297,298
Laicēns, Linards	326	Mindenbergs, Harijs	102,103,237,268
Laumanis, Fricis	226,228,234,243	Minsterjānis, Kārlis	226
Lazdiņa, Alvīne	244	Misse, Erika	155,156,158
Lazdiņš, Harijs	228,229,234,242-249	Miške, dabaszinātnieks	34,48,54
Lazdiņš, Jēkabs	244	Motmillers, Artūrs	118,144
Lavenieks, Jānis	345	Muntere, Natālija	216
Lēmanis, Indriķis	291-298,300,301 303,314,318,324,331,359,395	Munters, Kārlis	347
Lencs, ārsts	57	Munters, Vilhelms	262,365
Lērmanis, vārtsargs	246	Mūzis, Nikolajs	281,403
Levins, Leizers	324,325,331	Naūmovs, krievu inženieris	306-311 317,318,352,353,356,359
Lielbriede, Annīna	342	Neimanis, Oskars	273
Lielbriedis, Kārlis	335-337,341-344 385,391	Niedra, Andrievs	47,48
Liepiņa, vidusskoolniece	38	Niedra, Ernestīne	408-410,414
Liepiņš, Aleksandrs	293,298	Nīmanis, Kārlis	224
Liepiņš, arodskolnieks	36,38,39	Norītis, Oskars	76,78
Linters, Jānis	253,314,318 - 320,322, 333,334,363	Nurže, ministrs-komisārs	412
Ludriksons, Artūrs	35,118	Ojārs, avižpuika	284,396
Lūkins, Haralds	396	Ozoliņš, Laimons	260,275-277,290 293,298-300,318,350,358-360,362 369,374,391
Lūkins, Miervaldis	279,283,350	Ozoliņš, vetrinārārsts	194
Lukstiņš, Alfrēds	148	Ozols, Kārlis	310,311
Ļepins	332,338,342,410	Pabērzs, Veronika	332
Machtuss, Edgars	264	Pareizs, Valentīns	45
Magone, Jānis	346-350	Pārups, Arvīds	256,275,289,333 334
Maģeris, Sergejs	266-269	Pavasara, Reģīna	67
Mālmanis, ārsts	367	Pavasars, Eduards	67
Melnbārdis, advokāts	273	Paškēvics, boļševiks	400
Mološeks, treneris	236,237,239 248,249	Pelše, Juris	311,353
Martinsons, Remberts	255,260,290, 306,307	Pelše, Rūdolfs	114,311
Matīss, Laimons	401,407,408	Pelūde, Jānis	102
Matušonoks, Jānis	226	Peniķis, ģenerālis	203
Mauriņš, Jūlijs	402	Petrēvics, zobārsts	229
Mēdere, mācītāja meita	93	Petrovs, Vladimirs	270
Mediņš, Jānis	278	Pikols, Harijs	226,234
Meierovics, Zigfrīds	56	Plakane, namīpašniece	153
Meijere, apkalpotāja sieva	339-342		
Meijers, apkalpotājs	222,340,341		

Plaude, sporta darbinieks	114	Sausne, literāts	156
Plēsums, Pēteris	409	Sestulis, Andrejs	315,316
Plūme, Jānis	222	Sietiņsons, Albīns	85,86,88
Plūms, Ādolfs	82,90-93,94,96-100, 103,105,107,108,123-128,136,137,141	Sietiņsons, skolas pārzinis	85,86
Ploša, Daina	40	Sīmanis, Reinis	40-42,60
Ploša, Kārlis	40	Simanovičs, būvstrādnieks	61,63
Polis, Pauls	238	Sirlaks, tirgotājs	36
Porietis, Osvalds	109,114,218, 293,325	Sitiņa, Austra	326-328,330,331
Proriņš, Maksis	21	Skalbe, Kārlis	411-413
Pūce, Valdemārs	378	Skuja, ārsts-zinātnieks	49
Pūpols, Osvalds	48,60	Skuja, valodnieks	49,57
Puriņa, Zelma	168	Skujenieks, Marģers	178
Puriņš, Pauls	74	Slava, Valdemārs	102
Radziņš, Jānis	22	Smilga, Arvīds	289,290,391
Raiskums, Juris	231,266	Sprūde, Otto	98,241
Raisters, Ēriks	76-78,238	Spure, Žanis	332,407-409
Ramats, Eduards	153	Stakaldere, Aleksandra	286,323,324
Rirdans, Ernests	265	Stālbergs, instruktors	57 - 59
Rasmanis, Jēkabs	290,302,303,396	Staļins,	273,313,326,339,342,352 355,356,359,362,384,398,410,411
Razuma, Edīte	293,294	Stankus, Aleksandrs	226,243
Rechtšprechers, Aleksandrs	408,409 410	Starcs, Pēteris	127,128
Reinsons, skroderis	36	Stedelaube, valodniece	113
Reiters, Teodors	411	Streipa, Kārlis	49,56,57
Resnais, ķīmiķis	88,89	Šeibelis, Alberts	247
Richters, Edgars	222	Šķincis, Jānis	234,235,250
Romānova, Mērija	285	Šmits, Arnolds	103,104,229,329
Rozenbergs, Vilis	102	Šmits, Kārlis	222
Rozītis, Elmārs	156 - 158	Šteins-Jansons, Alma	284-287
Rubulis, Vladislavs	186	Švābe, Arvēds	189
Rudēvics, Ansis	409	Švābs, Artūrs	118-126,132,133,144
Rudzītis, Arno	144	Švāns, Bruno	343
Rudzītis, Helmārs	82	Tarants, Ābrams	325
Rudzītis, Jānis	332	Teichmanis, Atis	287
Rudums, Jānis	283,284,286	Telmēnu dēli, laupītāji	24
Runcis-Arnis, Ernests	76	Ticmanis, veikalnieks	154,155
Saks, Aleksandrs	224	Tičinskis, čekists	306,309,311,356,358 386,387
Salpiņš, Arvīds	275,276	Tīdemanis, Džons	76 - 78
Saulīte, Elmārs	123,250,251	Tīls, Kārlis	226,228,234,235,243,
Saulītis, Kārlis	293,301-303,348	Tiltiņš, Jānis	102
Sauleskalns-Zonbergs, Valdemārs	171-173	Toma, Velta	49,50

Trapāns, Arvīds	293,349,360	Vinters, Jēkabs	268
Trejjera kundze	160	Virsaitis, ģenerālis	206
Tubelis, Eduards	102,104-106,136, 140	Višinskis, Andrejs	9,263,268-273, 322
Ulleršpergers, pulkv.	383	Vithofs, treneris	141,144
Ulmanis, Kārlis	12,71,73,74,108,153 154,160,166,168-170,176-188,196, 200-207,210-212,279-284,286,28- 8,289,296, 312,397,398,400-404	Vītols, Hugo - literāts	113,378,379
Unāms, Žanis	189	Vītols, Hugo-sportists	113,414
Upeniņš, Kārlis	217	Vītols, Jānis	401
Upītis, Andrejs	90	Vitloks, angļu soļotājs	134
Valainis, arodskolnieks	45	Vitzkopfs, Ādolfs	79 - 81
Valdmanis, Alfrēds	218	Viziņš, Jānis	129
Valente, Armando	120,123,124	Voitkuss, Artūrs	47,48,60
Valters, Rolands	260,333,334	Volkovs, arodskolas direktors	45 -47,54,57,60
Vanadzīņš, Valdemārs	114	Voskoboļņikovs, Nikolajs	243
Vanags, Melānija	325	Zālītis, Atis	296
Varess jaunkundze	283	Zaļums, Hermanis	238
Vecozols, Alfrēds	408,409,413,414	Zaķis, Jēkabs	330,331,350
Veidnieks, ministrs	212	Zandmanis, Vilis	230,241
Veismanis, Pauls	283	Zariņš, Jānis	104,248
Vetrovs, slepenpadomnieks	398	Zars, Žanis	349
Videnieks, Kārlis	325 - 331	Ziemeļis, Valdis	255,318,319, 363-366,391
Vīks, Ludvigs	79-81,149,150	Zīle, Pāvils	378
Vilcēns, Alvīne	244	Ziņģis, Voldemārs	234,243
Vīlps, Kārlis	61,129,325	Zirdziņš, skolas biedrs	36,37,
Ville, Helēne	324	Zirdziņš, soļotājs	125
Vilpors, radiotehniķis	250	Zolmanis, pagasta darbvedis	73
Vinberga, kasiere	403	Zosulis, miesnieks	194
Vindavs, žurnālists	229	Zuments, Fricis	57-60
		Zvārguļu, Edvards	74
		Žīgurs, radiofona ierēdnis	332,360
		Žīns, Voldemārs	226,228,234,243
		Žuniņš, Vladimirs	283,284,397

Foto attēlu saraksts.

Teksta 64. lappusei seko:

1. Latvju tautu meitas
2. Kalpaka nāves vietas; Čakstes laukums
3. Ganāmpulks Vidzemē; kvieši Kurzemē
4. Armijas māc. Apkalns un ģimene
5. Mākslas mūzejs Rīgā; pirtiņa laukos
6. Trīs mākslinieki; Dziesmu Vairogs
7. Futbolistu izlase; Liepājas Olimpija
8. Divas latvju koristes

Teksta 128. lappusei seko:

1. Nacionālais teātris; lauku sēta
2. Prezidenti Čakste, Zemgals un Kviesis
3. Ministrs Skujenieks; vecā pūnīte
4. Mazpulki un aizsardzes sveic vadoni
5. Studenti un prezidents; izstāde
6. Tūrisma Vanaga rīkotā izstāde
7. Ulmanis un viņa 15. maija kabinets
8. Pensionāri Rīgā; nolaista lauku sēta

Teksta 192. lappusei seko:

1. Rīgas radiofons galvenā pasta namā
2. Karitons Rīgā; inž. Ozoliņš Londonā
3. Madona, Kuldīga; Linters, Akmentiņš
4. Radiofona Lielbriedis, Rasmanis, citi
5. Literātu grupa; Ceplēvičs un Raisters
6. Cēsu arodskola; čellists R. Krūklītis
7. Inž. Alberts Jekste, viņa darbinieki
8. J. Linters un A. Teichmanis aizsaulē

Teksta 256. lappusei seko:

1. Grāmatas autors — sporta reportieris
2. Žurnālisti — autora laika biedri
3. Trīs radio reportieri
4. Maija režīma preses cars Klāvsons
5. Neatkarīgās Latvijas preses vīri
6. Humorists Krūmājs, dzejniece Skujiņa
7. Rita Gāle un Raisters, pēdējā ģimene
8. Ē. Freivalds ģimenē; Kadiļi Toronto

Teksta 320. lappusei seko:

1. Jānis Daliņš un dēli Ivars un Jānis
2. Mežsargs Daliņš un dēls, rekordists
3. Daliņš konkurentu priekšgalā; Švābs
4. Daliņa ģimene Austrālijā, ārzemēs
5. Futbola vārtsargi Jurgens, Lazdiņš
6. Lazdiņš aizstāvās, liepājnieki izlasē
7. Latviešu izcilnieki fiziskā kultūrā
8. Hercoga Pēterā ģimnazija, Saeima

Teksta 352. lappusei seko:

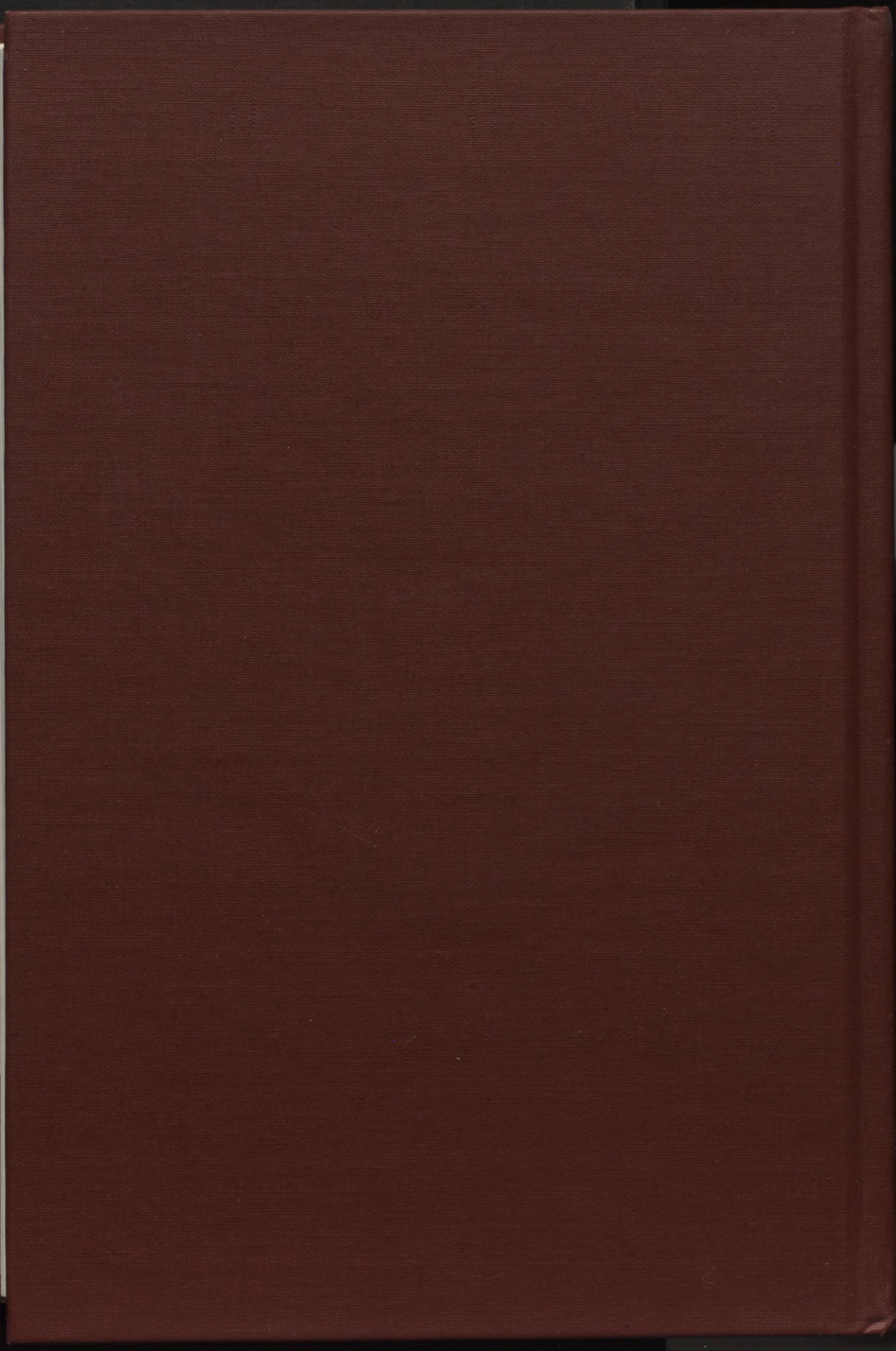
1. Gara milzis — Hugo Vītols
2. Teodors Reiters un viņa koris
3. Kārļa Skalbes jubileja; avižnieku grupa
4. Autora vecāku ikdienu un apņemšanās
5. Komunistu saeimas prezīdijs
6. Autora Alma Mater; turienes zinātnieki
7. Ulmanis aiziet, Kirchenšteins ierodas
8. Mēs sniegsim tāles, kur saule aust

4.00 Ls

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304050198

(Turpinājums no priekšējā atloka).

Sekojošajai pirmajai grāmatai *Tātas bija toreiz*, kas iznāca divos izdevumos, šajā otrajā krājumā autors iepazīstina lasītāju ar papildus liecībām. Tās palīdz pilnīgāk izprast, kā tik koši (rodoties izdevībai 'būt kungiem pašu zemē') izveidojās un uzplauka mūsu dievzemīte un kādēļ tik viegli (bez pašas tautas demokrātiski vai citādi likumīgi izraudzītu pārstāvju piekrišanas) aizgāja bojā mūsu sapņu īstenojums — sava patstāvīga un pastāvīga valsts.

Autors Kārlis Krūklītis ir vidzemnieks, kas beidzis Rīgas valsts tehnikumu, studējis Latvijas universitātē, Savienotajās Valstīs beidzis Mičiganas valsts universitāti. Pēc tam bijis elektronikas inženieris vairākos uzņēmumos. Desmit gadus vada inženieru konsultācijas firmu.

Ģimenē: dzīves ceļa pēdējā posma līdzgaitniece, divas meitas, divi dēli un brangs pūlītis — desmit — mazbērnu un mazmazbērnu.

Apvāku zīmējis OJĀRS JĒGENS

Izdevis GAUJAS apgāds
511 Charles Street
EAST LANSING, MICHIGAN,
48823

